

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๐ สุตตันตปิฎกที่ ๐๒ ทีฆนิกาย มหาวรรค

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]

เรื่องเกี่ยวกับปุพเพนิวาส

พระสุตตันตปิฎก

ทีฆนิกาย มหาวรรค

ขออนบ้น้อมพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

๑. มหาปทานสูตร

ว่าด้วยพระประวัติของพระพุทธเจ้า ๗ พระองค์

เรื่องเกี่ยวกับปุพเพนิวาส

[๑] ข้าพเจ้า^๑ได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่กเริกฤฎี^๒ ณ พระเชตวัน อารามของ
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี

ครั้งนั้น ภิกษุหลายรูปกลับจากบิณฑบาต ภายหลังฉันอาหารเสร็จแล้ว
นั่งประชุมกันที่ห้องน้ํากลักเรริมณฑป^๓ สนทนาธรรมอันเกี่ยวกับปุพเพนิวาส^๔ว่า
“ปุพเพนิวาสมิได้เพราะเหตุอย่างนี้ ๆ”

เชิงอรรถ :

^๑ คำว่า ข้าพเจ้า ในตอนเริ่มต้นของพระสูตรนี้และพระสูตรอื่น ๆ ในเล่มนี้หมายถึงพระอานนท์ (ที.ส.อ.
๑/๒๖)

^๒ กเริกฤฎี เป็นชื่อของกุฎีใหญ่หลังหนึ่งในพระเชตวัน ในบรรดากุฎีใหญ่ ๔ หลัง คือ (๑) กเริกฤฎี (๒) โกสัมพ-
กุฎี (๓) คันธกุฎี (๔) สพลขรกุฎี ที่ชื่อว่ากเริกฤฎี เพราะตั้งอยู่ใกล้กเรริมณฑป (ที.ม.อ. ๑/๑)

^๓ กเรริมณฑป หมายถึงเรือนยอดสี่เหลี่ยมที่สร้างด้วยไม้กุ่มน้ำ ตั้งอยู่ระหว่างพระคันธกุฎีกับห้องน้ํานั้น
แปลจากคำว่า กเริมณฑปมาเพ ในที่นี้หมายถึงศาลาสำหรับนั่ง (นีสันทศาลา) เป็นศาลาทรงกลมที่สร้าง
ยอดส่วนจากเรือนยอด ไม่มีฝา บางทีคำว่า มณฑปมาเพ ท่านใช้รวมถึงบริเวณพระคันธกุฎี กเริกฤฎีและห้องน้ํานี้
(ที.ม.ฎีกา ๑/๑)

^๔ ปุพเพนิวาส หมายถึงชีวิตในชาติก่อน คือการสืบต่อของชั้นที่เคยเป็นอยู่ในชาติก่อนอาจ ๑ ชาติบ้าง
๒ ชาติบ้าง (ที.ม.อ.๑/๑)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๐ หน้า : ๑ }

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]
เรื่องเกี่ยวกับปุปพเพนิवास

[๒] พระผู้มีพระภาคทรงสดับคำสนทนาของภิกษุเหล่านั้นด้วยทิพโสตธาตุ อันบริสุทธิเหนือมนุษย์ เสด็จลุกจากพุทธอาสน์เข้าไปที่ห้องนั้งใกล้กเรริมณฑป ประทับนั่งบนพุทธอาสน์ที่ปูลาดไว้แล้ว รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสถามว่า "ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ เธอทั้งหลายนั่งประชุมสนทนากันด้วยเรื่องอะไร เรื่องอะไร ที่เธอทั้งหลายสนทนากันค้างไว้"

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้ ภิกษุเหล่านั้น จึงได้กราบทูลพระผู้มีพระภาค ดังนี้ว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทั้งหลายกลับจากบิณฑบาต ภายหลังฉันอาหารเสร็จแล้ว นั่งประชุมกันที่ห้องนั้งใกล้กเรริมณฑป สนทนาธรรมอันเกี่ยวกับ ปุปพเพนิवासว่า 'ปุปพเพนิวาสมีได้เพราะเหตุอย่างนี้' ๑" เรื่องนี้แลที่ข้าพระองค์ทั้งหลาย สนทนากันค้างไว้ ก็พอดีพระผู้มีพระภาคเสด็จมาถึง พระพุทธเจ้าข้า"

[๓] พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า "ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายต้องการจะฟัง ธรรมีกถาอันเกี่ยวกับปุปพเพนิवासหรือไม่"

พวกภิกษุทูลตอบว่า "ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้สุคต ถึงกาลอันสมควรที่พระผู้มีพระภาคจะทรงแสดงธรรมีกถาอันเกี่ยวกับปุปพเพนิवास ภิกษุทั้งหลายได้ฟังจาก พระผู้มีพระภาคแล้วจะได้ทรงจำไว้ พระพุทธเจ้าข้า"

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "ถ้าอย่างนั้น เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว" ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

[๔] "ภิกษุทั้งหลาย นับจากกัปนี้ถอยหลังไป ๙๑ กัป พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสี ได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก นับจากกัปนี้ถอยหลังไป ๓๑ กัป พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าสิขี ได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก ในกัปที่ ๓๑ นั้นเอง พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า เวสสภู ได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก ในภัทรกัป^๑นี้เอง พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่ากกุสันธะ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนาม

เชิงอรรถ :

^๑ ภัทรกัป คือ กัปที่เจริญหรือดีงาม เนื่องจากเป็นกัปเดียวที่มีพระพุทธเจ้ามาอุบัติถึง ๕ พระองค์ ในที่นี้ หมายถึงกัปปัจจุบันนี้ (ที.ม.อ. ๔/๕)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]
เรื่องเกี่ยวกับบุพเพนิวาส

ว่าโกนาคมนะ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสปะ ได้เสด็จ
อุบัติขึ้นในโลก บัดนี้ เราผู้เป็นอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็ได้อุบัติขึ้นมาในโลกใน
ภัทธกัปนี้เช่นกัน

[๕] พระวิปัสสีพุทธเจ้า พระสิขีพุทธเจ้า พระเวสสภูพุทธเจ้า มีพระชาติเป็น
กษัตริย์ ได้เสด็จอุบัติขึ้นในตระกูลกษัตริย์ พระกุกสันธพุทธเจ้า พระโกนาคมน-
พุทธเจ้า พระกัสสปพุทธเจ้า^๑ มีพระชาติเป็นพราหมณ์ ได้เสด็จอุบัติขึ้นในตระกูล
พราหมณ์ บัดนี้ เราผู้เป็นอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า มีชาติเป็นกษัตริย์ ได้อุบัติขึ้น
ในตระกูลกษัตริย์

[๖] พระวิปัสสีพุทธเจ้า มีพระโคตรว่าโกณฑัญญะ พระสิขีพุทธเจ้า มีพระ
โคตรว่าโกณฑัญญะ พระเวสสภูพุทธเจ้า มีพระโคตรว่าโกณฑัญญะ พระกุกสันธ-
พุทธเจ้า มีพระโคตรว่ากัสสปะ พระโกนาคมนพุทธเจ้า มีพระโคตรว่ากัสสปะ
พระกัสสปพุทธเจ้า มีพระโคตรว่ากัสสปะ บัดนี้ เราผู้เป็นอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
มีโคตรว่าโคตมะ

[๗] พระวิปัสสีพุทธเจ้า มีพระชนมายุประมาณ ๘๐,๐๐๐ ปี พระสิขีพุทธเจ้า
มีพระชนมายุประมาณ ๗๐,๐๐๐ ปี พระเวสสภูพุทธเจ้า มีพระชนมายุประมาณ
๖๐,๐๐๐ ปี พระกุกสันธพุทธเจ้า มีพระชนมายุประมาณ ๕๐,๐๐๐ ปี พระโกนา-
คมนพุทธเจ้า มีพระชนมายุประมาณ ๓๐,๐๐๐ ปี พระกัสสปพุทธเจ้า มีพระชนมายุ
ประมาณ ๒๐,๐๐๐ ปี บัดนี้ เรามีอายุเพียงเล็กน้อย ผู้ที่มีอายุยืนก็เพียง ๑๐๐ ปี
หรือเกินไปอีกเล็กน้อย

[๘] พระวิปัสสีพุทธเจ้าตรัสรู้ที่ควงต้นแคฝอย^๒ พระสิขีพุทธเจ้าตรัสรู้ที่ควง
ต้นมะม่วง พระเวสสภูพุทธเจ้าตรัสรู้ที่ควงต้นสาละ พระกุกสันธพุทธเจ้าตรัสรู้ที่ควงต้นชึก

เชิงอรรถ :

^๑ ตั้งแต่เป็นต้นไปในพระสุตตันตปิฎก จะใช้คำว่า "พระวิปัสสีพุทธเจ้า พระสิขีพุทธเจ้า พระเวสสภูพุทธเจ้า
พระกุกสันธพุทธเจ้า พระโกนาคมนพุทธเจ้า พระกัสสปพุทธเจ้า" แทนวลีว่า "พระผู้มีพระภาคอรหันต-
สัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสี เป็นต้น

^๒ ที่ควงต้นแคฝอย หมายถึงภายในบริเวณร่มแคฝอย(ที่.ม.อ.๘/๙)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]
เรื่องเกี่ยวกับบุพพเพนิวาส

พระโกนาคมนพุทธเจ้าตรัสรู้ที่ควงตันมะเตื่อ พระกัสสปพุทธเจ้าตรัสรู้ที่ควงตันไทร
บัดนี้ เราผู้เป็นอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ที่ควงตันอัสนัตถะ^๑

[๙] พระวิปัสสีพุทธเจ้า ทรงมีคู่พระอัครสาวก^๒ เป็นคู่ที่เจริญ ได้แก่ พระชันตะ
และพระติสสะ พระสิขีพุทธเจ้า ทรงมีคู่พระอัครสาวก เป็นคู่ที่เจริญ ได้แก่ พระอภิภู
และพระสัมภวะ พระเวสสภูพุทธเจ้า ทรงมีคู่พระอัครสาวก เป็นคู่ที่เจริญ ได้แก่
พระโสณะและพระอุตตระ พระกกุสันธพุทธเจ้า ทรงมีคู่พระอัครสาวก เป็นคู่ที่เจริญ
ได้แก่ พระวิฐฐะและพระสัณฐิยะ พระโกนาคมนพุทธเจ้า ทรงมีคู่พระอัครสาวก
เป็นคู่ที่เจริญ ได้แก่ พระภิกขุโยสะและพระอุตตระ พระกัสสปพุทธเจ้า ทรงมีคู่พระ
อัครสาวก เป็นคู่ที่เจริญ ได้แก่ พระติสสะและพระภราทวาชะ บัดนี้ เรามีคู่พระ
อัครสาวก เป็นคู่ที่เจริญ ได้แก่ พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ

[๑๐] พระวิปัสสีพุทธเจ้า มีการประชุมพระสาวก^๓ ๓ ครั้ง ครั้งที่ ๑ มีภิกษุ
๑๖๘,๐๐๐ รูป ครั้งที่ ๒ มีภิกษุ ๑๐๐,๐๐๐ รูป ครั้งที่ ๓ มีภิกษุ ๘๐,๐๐๐ รูป
พระสาวกที่เข้าประชุมทั้ง ๓ ครั้ง ล้วนแต่เป็นพระชินาสพ^๔

พระสิขีพุทธเจ้า มีการประชุมพระสาวก ๓ ครั้ง ครั้งที่ ๑ มีภิกษุ ๑๐๐,๐๐๐ รูป
ครั้งที่ ๒ มีภิกษุ ๘๐,๐๐๐ รูป ครั้งที่ ๓ มีภิกษุ ๗๐,๐๐๐ รูป พระสาวกที่เข้า
ประชุมทั้ง ๓ ครั้ง ล้วนแต่เป็นพระชินาสพ

พระเวสสภูพุทธเจ้า มีการประชุมพระสาวก ๓ ครั้ง ครั้งที่ ๑ มีภิกษุ
๘๐,๐๐๐ รูป ครั้งที่ ๒ มีภิกษุ ๗๐,๐๐๐ รูป ครั้งที่ ๓ มีภิกษุ ๖๐,๐๐๐ รูป พระสาวก
ที่เข้าประชุมทั้ง ๓ ครั้ง ล้วนแต่เป็นพระชินาสพ

เชิงอรรถ :

- ^๑ **ตันอัสนัตถะ** ในที่นี้หมายถึงตันไม้ที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ กล่าวคือพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้ตรัสรู้ ณ ควงตันไม้
ใด ๆ ตันนั้น ๆ เรียกว่า โปธิ์ (ขุ.อป. ๓๓/๒๓/๕๗๐, ขุ.พุทธวิส. ๓๓/๑-๑๘๘/๔๓๑, ที.ม.อ. ๘/๑๐-๑๑)
- ^๒ **พระอัครสาวก** คือ พระสาวกชั้นยอด เพราะมีคุณสมบัติพิเศษกว่าพระสาวกอื่นทั้งหมด พระพุทธเจ้า
แต่ละพระองค์มีพระอัครสาวก ๒ องค์ พระอัครสาวกของพระพุทธเจ้าของเรา คือ (๑) พระสารีบุตรเถระ
เลิศทางปัญญา (๒) พระมหาโมคคัลลานเถระ เลิศทางมีฤทธิ์มาก (ที.ม.อ.๙/๑๑-๑๒)
- ^๓ **การประชุมพระสาวก** ในที่นี้หมายถึงการประชุมสงฆ์ ที่ต้องประกอบด้วยองค์ ๔ คือ (๑) ภิกษุผู้เข้า
ประชุมทั้งหมดมีพระพุทธเจ้าเป็นอุปัชฌาย์ (๒) ภิกษุผู้เข้าประชุมทั้งหมดมีบาตรและมีจีวรเกิดจากฤทธิ์
(๓) ภิกษุผู้เข้าประชุมทั้งหมดเข้าประชุมกันโดยมิได้นัดหมาย (๔) วันประชุมตรงกับวันอุโบสถขึ้น ๑๕ ค่ำ
พระศาสดาทรงแสดงอุโบสถ (โฆวาทปาติโมกข์) ด้วยพระองค์เอง (ที.ม.อ.๑๐/๑๒)
- ^๔ **พระชินาสพ** หมายถึงผู้สิ้นอาสวะ ๔ คือ (๑) กามาสวะ (อาสวะคือกาม) (๒) ภวาสวะ (อาสวะคือภพ)
(๓) ทิฏฐาสวะ (อาสวะคือทิฏฐิ) (๔) อวิชชาสวะ (อาสวะคืออวิชชา) (ที.ปา.อ. ๑๑๖/๔๘)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]

เรื่องเกี่ยวกับบุพเพนิวาส

พระกกุสันธพุทธเจ้า มีการประชุมพระสาวกครั้งเดียว มีภิกษุ ๔๐,๐๐๐ รูป
พระสาวกที่เข้าประชุมล้วนแต่เป็นพระขีณาสพ

พระโกนาคมนพุทธเจ้า มีการประชุมพระสาวกครั้งเดียว มีภิกษุ ๓๐,๐๐๐ รูป
พระสาวกที่เข้าประชุมล้วนแต่เป็นพระขีณาสพ

พระกัสสปพุทธเจ้า มีการประชุมพระสาวกครั้งเดียว มีภิกษุ ๒๐,๐๐๐ รูป
พระสาวกที่เข้าประชุมล้วนแต่เป็นพระขีณาสพ

บัดนี้ เรามีการประชุมพระสาวกครั้งเดียว มีภิกษุ ๑,๒๕๐ รูป พระสาวกที่
เข้าประชุมล้วนแต่เป็นพระขีณาสพ

[๑๑] พระวิปัสสีพุทธเจ้ามีภิกษุอโศกะเป็นอุปัฏฐาก เป็นอัครอุปัฏฐาก
พระสิขีพุทธเจ้ามีภิกษุเขมังกกรเป็นอุปัฏฐาก เป็นอัครอุปัฏฐาก พระเวสสภูพุทธเจ้ามี
ภิกษุอุปสันตะเป็นอุปัฏฐาก เป็นอัครอุปัฏฐาก พระกกุสันธพุทธเจ้ามีภิกษุวุฑฒิชะ
เป็นอุปัฏฐาก เป็นอัครอุปัฏฐาก พระโกนาคมนพุทธเจ้ามีภิกษุโสตถิชะเป็นอุปัฏฐาก
เป็นอัครอุปัฏฐาก พระกัสสปพุทธเจ้ามีภิกษุสัพพมิตตะเป็นอุปัฏฐาก เป็นอัครอุปัฏฐาก
บัดนี้ เรามีภิกษุอาณนทเป็นอุปัฏฐาก เป็นอัครอุปัฏฐาก

[๑๒] พระวิปัสสีพุทธเจ้ามีพระเจ้าพันธุมาเป็นพระบิดา พระนางพันธุมติเทวี
เป็นพระมารดาผู้ให้กำเนิด กรุงพันธุมติเป็นราชธานีของพระเจ้าพันธุมา

พระสิขีพุทธเจ้ามีพระเจ้าอรุณะเป็นพระบิดา พระนางปภาวดีเทวีเป็นพระมารดา
ผู้ให้กำเนิด กรุงอรุณวดีเป็นราชธานีของพระเจ้าอรุณะ

พระเวสสภูพุทธเจ้ามีพระเจ้าสุปปติตะเป็นพระบิดา พระนางยสวดีเทวีเป็น
พระมารดาผู้ให้กำเนิด กรุงอนมะเป็นราชธานีของพระเจ้าสุปปติตะ

พระกกุสันธพุทธเจ้ามีพราหมณ์อัคคิทัตเป็นพระบิดา นางพราหมณีวิสาชา
เป็นพระมารดาผู้ให้กำเนิด สมัยนั้น ได้มีพระราชาทรงพระนามว่าเขมะ กรุงเขมวดี
เป็นราชธานีของพระเจ้าเขมะ

พระโกนาคมนพุทธเจ้ามีพราหมณ์ยัญญุทัตเป็นพระบิดา นางพราหมณีอุตตรา
เป็นพระมารดาผู้ให้กำเนิด สมัยนั้น ได้มีพระราชาทรงพระนามว่าโสกะ กรุงโสภวดี
เป็นราชธานีของพระเจ้าโสกะ

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]
เรื่องเกี่ยวกับปัพพเพณิวาส

พระกัสสปพุทธเจ้ามีพราหมณ์พรหมทัตเป็นพระบิดา นางพราหมณีธนวดีเป็นพระมารดาผู้ให้กำเนิด สมัยนั้น ได้มีพระราชาทรงพระนามว่ากิงกี กรุงพาราณสี เป็นราชธานีของพระเจ้ากิงกี

บัดนี้ เรามีพระเจ้าสุทโธทนะเป็นพระบิดา พระนางมาयाเทวีเป็นพระมารดา ผู้ให้กำเนิด กรุงกบิลพัสดุ์เป็นราชธานี” พระผู้มีพระภาคผู้สุดตได้ตรัสเรื่องนี้แล้ว จึงเสด็จลจากพุทธอาสน์เข้าไปยังพระวิหาร

[๑๓] เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จจากไปไม่นาน ภิกษุเหล่านั้นได้สนทนาเรื่องที่ค้างไว้ต่อไปดังนี้ว่า “ท่านผู้มีอายุ นาอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ ที่พระตถาคต ทรงมีฤทธิ์มาก ทรงมีอำนาจมาก ทรงระลึกถึงพระพุทธเจ้าทั้งหลายในอดีตกาล ผู้ปรินิพพานแล้ว ผู้ตัดกรรมเครื่องเน่นฆ่า^๑ได้แล้ว ผู้ตัดทาง^๒ได้แล้ว ผู้ตัดวิภูษะ^๓ได้แล้ว ผู้ล่วงทุกข์^๔ทั้งปวงได้แล้ว ทั้งโดยพระชาติ พระนาม พระโคตร พระชนมายุ คู่พระอัครสาวก และการประชุมพระสาวกว่า ‘แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาค เหล่านี้จึงมีพระชาติอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านี้จึงมีพระนาม อย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านี้จึงมีพระโคตรอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านี้จึงทรงมีศีลอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาค เหล่านี้จึงทรงมีธรรม^๕อย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านี้จึงทรงมี ปัญญาอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านี้จึงทรงมีธรรมเป็นเครื่องอยู่^๖ อย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านี้จึงทรงมีธรรมเป็นเครื่องหลุดพ้น^๗ อย่างนี้’

เชิงอรรถ :

^๑ ธรรมเครื่องเน่นฆ่า ได้แก่ กิเลส ๓ คือ (๑) ตัณหา (๒) มานะ (๓) ทิฏฐิ หรือกิเลสวิภูษะ (วงจรกิเลส) (ที.ม.อ. ๑๓/๒๐)

^๒ ทาง คือ ทางแห่งกุศลกรรม (กรรมดี) และ อกุศลกรรม (กรรมชั่ว) หรือ กรรมวิภูษะ (วงจรรกรรม) (ที.ม.อ. ๑๓/๒๐)

^๓ วิภูษะ หมายถึงสังสารวิภู คือการเวียนว่ายตายเกิด (ที.ม.อ. ๑๑๖/๑๐๒)

^๔ ทุกข์ ในที่นี้หมายถึงวิปากวิภูษะ (วงจรวินาศ) (ที.ม.อ. ๑๓/๒๐)

^๕ ธรรม ในที่นี้หมายถึงสมาธิ ทั้งมรรคสมาธิ ผลสมาธิ โลกียสมาธิ และโลกุตตรสมาธิ (ที.ม.อ. ๑๓/๒๐)

^๖ ธรรมเป็นเครื่องอยู่ ในที่นี้หมายถึงนิโรธสมาบัติ (ที.ม.อ. ๑๓/๒๐)

^๗ ธรรมเป็นเครื่องหลุดพ้น ในที่นี้หมายถึงวิมุตติ ๕ ประการ คือ (๑) วิกัมภณวิมุตติ (๒) ตังหวิมุตติ (๓) สมุจเฉทวิมุตติ (๔) ปฏิบัติสัททวิมุตติ (๕) นิสสรณวิมุตติ (ที.ม.อ. ๑๓/๒๑)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]

เรื่องเกี่ยวกับบุพเพนิวาส

ท่านผู้มีอายุ เป็นอย่างไรหนอ เพราะพระตถาคตทรงมีปัญญาแห่งตลอด
ธรรมชาตินี้ จึงเป็นเหตุให้ทรงระลึกถึงพระพุทธเจ้าทั้งหลายในอดีตกาล ผู้ปรินิพพานแล้ว
ผู้ตัดกรรมเครื่องเนิ่นช้าได้แล้ว ผู้ตัดทางได้แล้ว ผู้ตัดวิภวภูติได้แล้ว ผู้ล่วงทุกข์ทั้งปวง
ได้แล้ว ทั้งโดยพระชาติ พระนาม พระโคตร พระชนมายุ คู่พระอัครสาวก และการ
ประชุมพระสาวกว่า 'แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงมีพระชาติอย่างนี้
แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงมีพระนามอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มี
พระภาคเหล่านั้นจึงมีพระโคตรอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้น
จึงทรงมีศีลอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีธรรมอย่างนี้
แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีปัญญาอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้
พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มี
พระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีธรรมเป็นเครื่องหลุดพ้นอย่างนี้หรือ'

หรือเพราะเหล่าเทวดาได้กราบทูลความข้อนั้นแด่พระตถาคต จึงเป็นเหตุให้ทรง
ระลึกถึงพระพุทธเจ้าทั้งหลายในอดีตกาล ผู้ปรินิพพานแล้ว ผู้ตัดกรรมเครื่องเนิ่นช้า
ได้แล้ว ผู้ตัดทางได้แล้ว ผู้ตัดวิภวภูติได้แล้ว ผู้ล่วงทุกข์ทั้งปวงได้แล้ว ทั้งโดยพระชาติ
พระนาม พระโคตร พระชนมายุ คู่พระอัครสาวก และการประชุมพระสาวกว่า
'แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงมีพระชาติอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้
พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงมีพระนามอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาค
เหล่านั้นจึงมีพระโคตรอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีศีล
อย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีธรรมอย่างนี้ แม่เพราะ
เหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีปัญญาอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มี
พระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาค
เหล่านั้นจึงทรงมีธรรมเป็นเครื่องหลุดพ้นอย่างนี้' ภิกษุเหล่านั้นสนทนาเรื่องค้างไว้
เท่านั้น

[๑๔] ครั้นในเวลาเย็น พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากการหลีกเร้น^๑เข้าไปยังหอ
นั่งใกล้กัณเฑาะพ ประทับนั่งบนพุทธอาสน์ที่ปูลาดไว้แล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลาย

เชิงอรรถ :

^๑ การหลีกเร้น ในที่นี้หมายถึงผลสมาบัติ (ที.ม.อ. ๑๔/๒๑, อภ.จตก.อ. ๒/๓๐/๓๒๕)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]

เรื่องเกี่ยวกับบุพเพนิวาส

ดังนั้น "ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ เธอทั้งหลายนั่งประชุมสนทนากันด้วยเรื่องอะไร เรื่องอะไรที่เธอทั้งหลายสนทนากันค้างไว้"

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้ ภิกษุเหล่านั้นจึงได้กราบทูลพระผู้มีพระภาค ดังนี้ว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จจากไปไม่นาน ข้าพระองค์ทั้งหลายได้สนทนาเรื่องที่ค้างไว้ต่อไปดังนี้ว่า 'ท่านผู้มีอายุ นาคัสจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ ที่พระตถาคตทรงมีฤทธิ์มาก ทรงมีอำนาจมาก ทรงระลึกถึงพระพุทธรเจ้าทั้งหลายในอดีตกาล ผู้ปรินิพพานแล้ว ผู้ตัดกรรมเครื่องเน้นเข้าได้แล้ว ผู้ตัดทางได้แล้ว ผู้ตัดวิภวัญจะได้แล้ว ผู้ล่วงทุกข์ทั้งปวงได้แล้ว ทั้งโดยพระชาติ พระนาม พระโคตร พระชนมายุ คู่พระอัครสาวก และการประชุมพระสาวกว่า 'แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงมีพระชาติอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงมีพระนามอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงมีพระโคตรอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีศีลอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีปัญญาอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีธรรมเป็นเครื่องหลุดพ้นอย่างนี้'

ท่านผู้มีอายุ เป็นอย่างไรหนอ เพราะพระตถาคตทรงมีปัญญาแห่งตลอดธรรมชาตินี้ จึงเป็นเหตุให้ทรงระลึกถึงพระพุทธรเจ้าทั้งหลายในอดีตกาล ผู้ปรินิพพานแล้ว ผู้ตัดกรรมเครื่องเน้นเข้าได้แล้ว ผู้ตัดทางได้แล้ว ผู้ตัดวิภวัญจะได้แล้ว ผู้ล่วงทุกข์ทั้งปวงได้แล้ว ทั้งโดยพระชาติ พระนาม พระโคตร พระชนมายุ คู่พระอัครสาวก และการประชุมพระสาวกว่า 'แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงมีพระชาติอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงมีพระนามอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงมีพระโคตรอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีศีลอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีธรรมอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีปัญญาอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีธรรมเป็นเครื่องหลุดพ้นอย่างนี้หรือ'

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]

เรื่องเกี่ยวกับบุพเพนิวาส

หรือเพราะเหล่าเทวดาได้กราบทูลความข้อนี้แด่พระตถาคต จึงเป็นเหตุให้ทรงระลึกถึงพระพุทธเจ้าทั้งหลายในอดีตกาล ผู้ปรินิพพานแล้ว ผู้ตัดธรรมเครื่องเนิ่นช้าได้แล้ว ผู้ตัดทางได้แล้ว ผู้ตัดวิภวภูติได้แล้ว ผู้ล่วงทุกข์ทั้งปวงได้แล้ว ทั้งโดยพระชาติ พระนาม พระโคตร พระชนมายุ คู่พระอัครสาวก และการประชุมพระสาวกว่า ‘แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงมีพระชาติอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงมีพระนามอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงมีพระโคตรอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีศีลอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีธรรมอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีปัญญาอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีธรรมเป็นเครื่องหลุดพ้นอย่างนี้’ เรื่องนี้แลที่พวกข้าพระองค์สนทนาค้างไว้ ก็พอดีพระผู้มีพระภาคเสด็จมาถึง พระพุทธเจ้าข้า’

[๑๕] พระผู้มีพระภาคตรัส “เพราะตถาคตมีปัญญาแทงตลอดธรรมชาตุนี จึงเป็นเหตุให้ระลึกถึงพระพุทธเจ้าทั้งหลายในอดีตกาล ผู้ปรินิพพานแล้ว ผู้ตัดธรรมเครื่องเนิ่นช้าได้แล้ว ผู้ตัดทางได้แล้ว ผู้ตัดวิภวภูติได้แล้ว ผู้ล่วงทุกข์ทั้งปวงได้แล้ว ทั้งโดยพระชาติ พระนาม พระโคตร พระชนมายุ คู่พระอัครสาวก และการประชุมพระสาวกว่า ‘แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงมีพระชาติอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงมีพระนามอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงมีพระโคตรอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีศีลอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีธรรมอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีปัญญาอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีธรรมเป็นเครื่องหลุดพ้นอย่างนี้’

แม่เหล่าเทวดาก็ได้บอกความข้อนี้แก่ตถาคต จึงเป็นเหตุให้ระลึกถึงพระพุทธเจ้าทั้งหลายในอดีตกาล ผู้ปรินิพพานแล้ว ผู้ตัดธรรมเครื่องเนิ่นช้าได้แล้ว ผู้ตัดทางได้แล้ว ผู้ตัดวิภวภูติได้แล้ว ผู้ล่วงทุกข์ทั้งปวงได้แล้ว ทั้งโดยพระชาติ พระนาม พระโคตร พระชนมายุ คู่พระอัครสาวก และการประชุมพระสาวกว่า ‘แม่เพราะ

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]

พระประวัติของพระวิปัสสีพุทธเจ้า

เหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงมีพระชาติอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงมีพระนามอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงมีพระโคตรอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีศีลอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีธรรมอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีปัญญาอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีธรรมเป็นเครื่องหลุดพ้นอย่างนี้'

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายต้องการจะฟังธรรมีกถาอันเกี่ยวกับปุพเพนิวาสนอกเหนือจากนี้อีกหรือไม่"

พวกภิกษุทูลตอบว่า "ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้สุด ถึงกาลอันสมควรที่พระผู้มีพระภาคจะทรงแสดงธรรมีกถาอันเกี่ยวกับปุพเพนิวาสนอกจากนี้อีก ภิกษุทั้งหลาย ได้ฟังจากพระผู้มีพระภาคแล้วจะได้ทรงจำไว้ พระพุทธเจ้าข้า"

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "ถ้าอย่างนั้น เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว" ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องที่ว่า

พระประวัติของพระวิปัสสีพุทธเจ้า

[๑๖] "ภิกษุทั้งหลาย นับจากกัปนี้ถอยหลังไป ๙๑ กัป พระวิปัสสีพุทธเจ้า ได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก มีพระชาติเป็นกษัตริย์ ได้เสด็จอุบัติขึ้นในตระกูลกษัตริย์ มีพระโคตรว่าโกณฑัญญะ มีพระชนมายุประมาณ ๘๐,๐๐๐ ปี ตรัสรู้ที่ควงต้นแคฝอย ทรงมีคู่พระอัครสาวก เป็นคู่ที่เจริญ ได้แก่ พระชัณฑะและพระติสสะ มีการประชุมพระสาวก ๓ ครั้ง ครั้งที่ ๑ มีภิกษุ ๑๖๘,๐๐๐ รูป ครั้งที่ ๒ มีภิกษุ ๑๐๐,๐๐๐ รูป ครั้งที่ ๓ มีภิกษุ ๘๐,๐๐๐ รูป พระสาวกที่เข้าประชุมทั้ง ๓ ครั้ง ล้วนแต่เป็นพระชีนาสพ มีภิกษุอโศกะเป็นอุปัฏฐาก เป็นอัครอุปัฏฐาก มีพระเจ้าพันธุมาเป็นพระบิดา พระนางพันธุมดีเทวีเป็นพระมารดาผู้ให้กำเนิด กรุงพันธุดีเป็นราชธานีของพระเจ้าพันธุมา

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]

กฏธรรมดาของพระโพธิสัตว์ ๑๖ ประการ

กฏธรรมดาของพระโพธิสัตว์ ๑๖ ประการ^๑

- [๑๗] ๑. ภิกษุทั้งหลาย พระวิปัสสีโพธิสัตว์^๒ ทรงมีสติสัมปชัญญะตลอด ตั้งแต่จุดจากสวรรค์ชั้นดุสิตจนถึงเสด็จลงสู่พระครรภ์ของพระมารดา ข้อนี้เป็นกฏธรรมดาในเรื่องนี้
- [๑๘] ๒. มีกฏธรรมดาดังนี้ เวลาที่พระโพธิสัตว์จุดจากสวรรค์ชั้นดุสิตเสด็จลงสู่พระครรภ์ของพระมารดา แสงสว่างเจิดจ้าหาประมาณมิได้ ปรากฏขึ้นในโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ ล่วงเทวานุภาพของเหล่าเทพ แม้ในช่องว่างระหว่างโลกซึ่งไม่มีอะไรคั่น มีสภาพมืดมิด หรือที่ที่ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ซึ่งมีฤทธิ์มาก มีอาณุภาพมาก ส่องแสงไปไม่ถึง ก็มีแสงสว่างเจิดจ้าหาประมาณมิได้ปรากฏขึ้น ล่วงเทวานุภาพของเหล่าเทพ เพราะแสงสว่างนั้น เหล่าสัตว์ที่เกิดในทีนั้น ๆ จึงรู้จักกันและกันว่า 'ยังมีสัตว์อื่นเกิดในที่นี้เหมือนกัน' และ ๑๐ สหัสสีโลกธาตุ^๓ นี้สั่นสะเทือนเลื่อนลั่น ทั้งแสงสว่างเจิดจ้าหาประมาณมิได้ก็ปรากฏขึ้นในโลก ล่วงเทวานุภาพของเหล่าเทพ ข้อนี้เป็นกฏธรรมดาในเรื่องนี้
- [๑๙] ๓. มีกฏธรรมดาดังนี้ เวลาที่พระโพธิสัตว์เสด็จลงสู่พระครรภ์ของพระมารดา เทพบุตร ๔ องค์^๔ เข้าไปอารักขาประจำทั้ง ๔ ทิศด้วย

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ม.อ. ๑๔/๒๐๐-๒๐๗/๑๖๙-๑๗๓

^๒ โพธิสัตว์ หมายถึงผู้บำเพ็ญมรรค ๔ เพื่อบรรลุปุริ (ที.ม.อ. ๑๗/๒๑)

^๓ คำว่า "๑๐ สหัสสีโลกธาตุ" บางทีใช้ว่า โลกธาตุ ดังที่ปรากฏในมหาสมยสูตร (บาลี) ข้อ ๓๓๑/๒๑๖ ตอนหนึ่งว่า "ทสทิจ จ โลกธาตุทิว เทวดา" หมายถึงเหล่าเทวดาจาก ๑๐ โลกธาตุ อนึ่ง ๑๐ โลกธาตุ ในที่นี้เท่ากับหมื่นจักรวาล ซึ่งตรงกับ ๑๐ สหัสสีโลกธาตุ ในพระสุตตัน (ที.ม.อ. ๓๓/๒๙๓) และดูรายละเอียดใน อภ.ดิก. (แปล) ๒๐/๘๑/๓๐๕-๓๐๗

^๔ เทพบุตร ๔ องค์ ในที่นี้หมายถึงท้าวมหาราช ๔ องค์ คือ (๑) ท้าวธตรฐ จอมคนธรรพ์ครองทิศตะวันออก (๒) ท้าววิรุฬหก จอมกุ่มภักข์ครองทิศใต้ (๓) ท้าววิรูปักษ์ จอมนาคครองทิศตะวันตก (๔) ท้าวเวสวัณ จอมยักษ์ครองทิศเหนือ (ที.ม.อ. ๒๙๔/๒๖๐, ที.ม.อ. ๑๙/๓๒)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]

กฏธรรมดาของพระโพธิสัตว์ ๑๖ ประการ

- ตั้งใจว่า 'มนุษย์หรืออมนุษย์ใด ๆ อย่านำได้เบียดเบียนพระโพธิสัตว์ หรือพระมารดาของพระโพธิสัตว์เลย' ข้อนี้เป็นกฏธรรมดาในเรื่องนี้
- [๒๐] ๔. มีกฏธรรมดาดังนี้ เวลาที่พระโพธิสัตว์เสด็จลงสู่พระครรภ์ของ พระมารดา พระมารดามีปกติทรงศีล คือ เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ เว้นจากการ ประพฤติผิดในกาม เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการเสพของ มีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท ข้อนี้เป็น กฏธรรมดาในเรื่องนี้
- [๒๑] ๕. มีกฏธรรมดาดังนี้ เวลาที่พระโพธิสัตว์เสด็จลงสู่พระครรภ์ของ พระมารดา พระมารดาของพระองค์ไม่ทรงมีความรู้สึกทาง กามารมณ์ เป็นผู้ที่บุรุษผู้มีจิตกำหนดใจ ๆ ไม่สามารถล่วงเกินได้ ข้อนี้เป็นกฏธรรมดาในเรื่องนี้
- [๒๒] ๖. มีกฏธรรมดาดังนี้ เวลาที่พระโพธิสัตว์เสด็จลงสู่พระครรภ์ของ พระมารดา พระมารดาของพระองค์ทรงได้กามคุณ ๕ เอิบอ้อม พรั่งพร้อม ได้รับการบำเรออยู่ด้วยกามคุณ ๕ ข้อนี้เป็นกฏ ธรรมดาในเรื่องนี้
- [๒๓] ๗. มีกฏธรรมดาดังนี้ เวลาที่พระโพธิสัตว์เสด็จลงสู่พระครรภ์ของ พระมารดา พระมารดาของพระองค์ไม่ทรงมีความเจ็บป่วยใด ๆ ทรงมีความสุข ไม่ลำบากพระวรกาย มองเห็นพระโพธิสัตว์ อยู่ภายในพระครรภ์ มีพระอวัยวะสมบูรณ์ มีพระอินทรีย์ไม่ บกพร่อง ภิกษุทั้งหลาย เหมือนแก้วไพฑูรย์อันงดงามตาม ธรรมชาติ มีแปดเหลี่ยม ที่เจียรระไนดีแล้ว สุกใสเป็นประกายได้ สัตส่วน มีด้ายสีเขียว เหลือง แดง ขาว หรือสีนวล ร้อยอยู่ ข้างใน คนตาถึงหยิบแก้วไพฑูรย์นั้นวางไว้ในมือแล้วพิจารณารูว่า 'นี้ คือ แก้วไพฑูรย์อันงดงามตามธรรมชาติ มีแปดเหลี่ยม ที่เจียรระไน ดีแล้ว สุกใสเป็นประกายได้สัตส่วน มีด้ายสีเขียว เหลือง แดง ขาว หรือสีนวล ร้อยอยู่ข้างใน' ฉะนั้น เวลาที่พระโพธิสัตว์เสด็จลงสู่

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]

กฏธรรมดาของพระโพธิสัตว์ ๑๖ ประการ

- พระครรรค์ของพระมารดา พระมารดาของพระองค์ไม่ทรงมีความเจ็บป่วยใด ๆ ทรงมีความสุข ไม่ลำบากพระวรกาย มองเห็นพระโพธิสัตว์อยู่ภายในพระครรรค์ มีพระอวยวะสมบูรณ์ มีพระอินทรีย์ไม่บกพร่อง ฉะนั้นเหมือนกัน ข้อนี้เป็นกฏธรรมดาในเรื่องนี้
- [๒๔] ๘. มีกฏธรรมดาดังนี้ เมื่อพระโพธิสัตว์ประสูติได้ ๗ วัน พระมารดาของพระองค์สวรรคตไปเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต ข้อนี้เป็นกฏธรรมดาในเรื่องนี้
- [๒๕] ๙. มีกฏธรรมดาดังนี้ พระมารดาของพระโพธิสัตว์ไม่ประสูติพระโอรสเหมือนสตรีทั่วไปที่จะคลอดลูกหลังจากตั้งครรรค์ได้ ๙ เดือนหรือ ๑๐ เดือน ส่วนพระมารดาของพระโพธิสัตว์ประสูติพระโอรสเมื่อทรงพระครรรค์ครบ ๑๐ เดือนเท่านั้น ข้อนี้เป็นกฏธรรมดาในเรื่องนี้
- [๒๖] ๑๐. มีกฏธรรมดาดังนี้ พระมารดาของพระโพธิสัตว์ ไม่ประสูติพระโอรสเหมือนสตรีทั่วไปซึ่งจะนั่งคลอดหรือนอนคลอดก็ได้ ส่วนพระมารดาของพระโพธิสัตว์ประทับยืนประสูติเท่านั้น ข้อนี้เป็นกฏธรรมดาในเรื่องนี้
- [๒๗] ๑๑. มีกฏธรรมดาดังนี้ เวลาที่พระโพธิสัตว์ประสูติจากพระครรรค์ของพระมารดา ในตอนแรกเหล่าเทพจะทำพิธีต้อนรับ หลังจากนั้นเป็นหน้าที่ของมนุษย์ ข้อนี้เป็นกฏธรรมดาในเรื่องนี้
- [๒๘] ๑๒. มีกฏธรรมดาดังนี้ เวลาที่พระโพธิสัตว์ประสูติจากพระครรรค์ของพระมารดา ยังไม่ทันสัมผัสแผ่นดิน เทพบุตร ๔ องค์ช่วยกันประคองพระโพธิสัตว์ไปไว้เบื้องพระพักตร์ของพระมารดาแล้วกราบทูลว่า 'โปรดพอพระทัยเถิด พระเทวี พระราชโอรสของพระองค์ที่เสด็จอุบัติขึ้นเป็นผู้มีศักดิ์ใหญ่' ข้อนี้เป็นกฏธรรมดาในเรื่องนี้
- [๒๙] ๑๓. มีกฏธรรมดาดังนี้ เวลาที่พระโพธิสัตว์ประสูติจากพระครรรค์ของพระมารดา เสด็จออกโดยง่าย ไม่แปดเปื้อนด้วยน้ำ เมื่อก เลือด

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]

กฏธรรมดาของพระโพธิสัตว์ ๑๖ ประการ

หรือสิ่งไม่สะอาดใด ๆ เป็นผู้สะอาดบริสุทธิ์ ภิกษุทั้งหลาย เหมือน
แก้วมณีที่บุคคลวางไว้ในผ้ากาสิกพัสดุ ย่อมไม่ทำให้ผ้ากาสิกพัสดุ
แปดเปื้อน ถึงผ้ากาสิกพัสดุก็ไม่ทำให้แก้วมณีแปดเปื้อน ชื่อนั้น
เพราะเหตุไร เพราะสิ่งทั้งสองเป็นของสะอาดบริสุทธิ์ ฉะนั้น เวลา
ที่พระโพธิสัตว์ประสูติจากพระครรภ์ของพระมารดา เสด็จออกโดยง่าย
ไม่แปดเปื้อนด้วยน้ำ เมือก เลือด หรือสิ่งไม่สะอาดใด ๆ เป็นผู้
สะอาดบริสุทธิ์ ฉะนั้นเหมือนกัน ชื่อนี้เป็นกฏธรรมดาในเรื่องนี้

[๓๐] ๑๔. มีกฏธรรมดาดังนี้ เวลาที่พระโพธิสัตว์ประสูติจากพระครรภ์ของ
พระมารดา มีธรรนำปรากฏในอากาศ ๒ สาย คือ ธรรนำเย็นและ
ธรรนำอุ่น เพื่อชำระล้างพระโพธิสัตว์และพระมารดา ชื่อนี้เป็นกฏ
ธรรมดาในเรื่องนี้

[๓๑] ๑๕. มีกฏธรรมดาดังนี้ เมื่อพระโพธิสัตว์ประสูติได้ครู่หนึ่ง ทรงยืนได้
อย่างมั่นคงด้วยพระบาททั้งสองที่เสมอกัน ทรงผินพระพักตร์ไปทาง
ทิศเหนือ ทรงดำเนินไป ๗ ก้าว ขณะที่หมู่เทวดากันเศวตฉัตรตาม
เสด็จ ทอดพระเนตรไปยังทิศต่าง ๆ แล้ว ทรงเปล่งพระอสาภิวาจา
(วาจาอย่างองอาจ)ว่า 'เราคือผู้เลิศของโลก เราคือผู้เจริญที่สุด
ของโลก เราคือผู้ประเสริฐที่สุดของโลก ชาตินี้เป็นชาติสุดท้าย
บัดนี้ภพใหม่ไม่มีอีก' ชื่อนี้เป็นกฏธรรมดาในเรื่องนี้

[๓๒] ๑๖. มีกฏธรรมดาดังนี้ เวลาที่พระโพธิสัตว์ประสูติจากพระครรภ์ของ
พระมารดา แสงสว่างเจิดจ้าหาประมาณมิได้ปรากฏขึ้นในโลก
พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณ-
พราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ ล่วงเทวานุภาพของเหล่าเทพ แม้ใน
ช่องว่างระหว่างโลกซึ่งไม่มีอะไรคั่น มีสภาพมืดมิด หรือที่ที่ดวงจันทร์
และดวงอาทิตย์ซึ่งมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก ส่องแสงไปไม่ถึง
ก็มีแสงสว่างเจิดจ้าหาประมาณมิได้ปรากฏขึ้น ล่วงเทวานุภาพของ

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]

ลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการ

เหล่าเทพ เพราะแสงสว่างนั้น เหล่าสัตว์ที่เกิดในที่นั้น ๆ จึงรู้จักกัน และกันว่า 'ยังมีสัตว์อื่นเกิดในที่นี้เหมือนกัน' และ ๑๐ สหัสสิ-
โลกธาตุนี้สิ้นสะเทือน เลื่อนลั่น ทั้งแสงสว่างเจิดจ้าหาประมาณ
มิได้ ก็ปรากฏขึ้นในโลก ล่วงเทวานุภาพของเหล่าเทพ ข้อนี้เป็นกฎ
ธรรมดาในเรื่องนี้

ลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการ^๑

[๓๓] ภิกษุทั้งหลาย เมื่อพระวิปัสสิราชกุมารประสูติแล้ว พวกอำมาตย์
ได้กราบทูลพระเจ้าพันธุมาว่า 'ขอเดชะ พระราชโอรสของพระองค์ประสูติแล้ว
โปรดทอดพระเนตรเถิด' พระเจ้าพันธุมาได้ทอดพระเนตรวิปัสสิราชกุมาร แล้วรับสั่ง
ให้เชิญพราหมณ์โหราจารย์มาตรัสว่า 'พราหมณ์โหราจารย์ จงทำนายวิปัสสิราช-
กุมาร'

พวกพราหมณ์โหราจารย์เห็นพระวิปัสสิราชกุมารแล้วได้กราบทูลพระเจ้าพันธุมา
ว่า 'ขอเดชะ โปรดพอพระทัยเถิด พระราชโอรสของพระองค์ที่เสด็จอุบัติขึ้นเป็นผู้มี
ศักดิ์ใหญ่ นับว่าเป็นลาภอันประเสริฐของพระองค์ผู้ได้พระราชโอรสเช่นนี้อยู่ในราชตระกูล
เพราะพระราชกุมารนี้สมบุรณ์ด้วยลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการ ที่เป็นเหตุให้
มหาบุรุษมีคติ^๒ ๒ อย่าง ไม่เป็นอย่างอื่น คือ

๑. ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม ครองราชย์
โดยธรรม ทรงเป็นใหญ่ในแผ่นดินมีมหาสมุทรทั้งสี่เป็นขอบเขต
ทรงได้รับชัยชนะ มีพระราชอาณาจักรมั่นคง สมบูรณ์ด้วยแก้ว
- ๗ ประการ คือ (๑) จักรแก้ว (๒) ช้างแก้ว (๓) ม้าแก้ว (๔) มณีแก้ว
(๕) นางแก้ว (๖) คหบดีแก้ว (๗) ปริณายกแก้ว มีพระราชโอรส
มากกว่า ๑,๐๐๐ องค์ ซึ่งล้วนแต่กล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็น

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ที.สี. (แปล) ๙/๒๕๘/๘๙-๙๐, ที.ปา. ๑๑/๑๙๙-๒๐๐/๑๒๓-๑๒๕, ม.ญ. ๑๓/๑๘๖/๓๖๘-๓๗๐

^๒ คติ มีความหมายหลายนัย คือ (๑) ที่ที่สัตว์จะไปเกิด (๒) อัธยาศัย (๓) ที่พึง (๔) ความสำเร็จ ในที่นี้
หมายถึงความสำเร็จ คือบรรลุผลตามจุดหมาย (ที.ม.อ. ๓๓/๓๗)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]

ลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการ

วีรกษัตริย์ สามารถย่ำยีราชศัตรูได้ พระองค์ทรงชนะโดยธรรม
ไม่ต้องใช้อาชญา ไม่ต้องใช้ศัสตรา ครอบครองแผ่นดินนี้มีสาคร
เป็นขอบเขต

๒. ถ้าเสด็จออกจากพระราชวังผนวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็นพระ
อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ไม่มีกิเลส^๑ในโลก

[๓๔] ขอเดชะ พระราชกุมารนี้ ทรงสมบุรณ์ด้วยลักษณะมหาบุรุษ ๓๒
ประการ อะไรบ้าง ที่เป็นเหตุให้มหาบุรุษมีคติ ๒ อย่าง ไม่เป็นอย่างอื่น คือ

๑. ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม ครองราชย์
โดยธรรม ทรงเป็นใหญ่ในแผ่นดินมีมหาสมุทรทั้งสี่เป็นขอบเขต
ทรงได้รับชัยชนะ มีพระราชอาณาจักรมั่นคง สมบุรณ์ด้วยแก้ว
๗ ประการ คือ (๑) จักรแก้ว (๒) ช้างแก้ว (๓) ม้าแก้ว (๔) มณีแก้ว
(๕) นางแก้ว (๖) คหบดีแก้ว (๗) ปริณายกแก้ว มีพระราชโอรส
มากกว่า ๑,๐๐๐ องค์ ซึ่งล้วนแต่กล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็น
วีรกษัตริย์ สามารถย่ำยีราชศัตรูได้ พระองค์ทรงชนะโดยธรรม
ไม่ต้องใช้อาชญา ไม่ต้องใช้ศัสตรา ครอบครองแผ่นดินนี้มีสาคร
เป็นขอบเขต
๒. ถ้าเสด็จออกจากพระราชวังผนวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็นพระ
อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ไม่มีกิเลสในโลก

[๓๕] คือ พระราชกุมารนี้

๑. มีฝ่าพระบาทราบเสมอกัน ข้อที่พระราชกุมารมีฝ่าพระบาท
เสมอกันนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น
๒. พื้นฝ่าพระบาททั้งสองของพระราชกุมารนี้ มีจักรซึ่งมีกำข่างละ
๑,๐๐๐ ชี่ มีกง มีดุม และมีส่วนประกอบครบทุกอย่าง ข้อที่

เชิงอรรถ :

^๑ กิเลส ในที่นี้หมายถึงราคะ โทสะ โมหะ มานะ ทิฏฐิ กิเลส ตัณหาที่ปิดกั้นกุศลธรรม (ที.ม.อ. ๓๔/๓๙)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๐ หน้า :๑๖ }

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]

ลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการ

- พื้นฝ่าพระบาททั้งสองของพระราชกุมารนี้ มีจักรซึ่งมีกำข้างละ ๑,๐๐๐ ซี่ มีกง มีดุม และมีส่วนประกอบครบทุกอย่างนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น
๓. มีสันพระบาทยื่นยาวออกไป ข้อที่พระราชกุมารมีสันพระบาทยื่นยาวออกไปนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น
๔. มีพระองค์ลียาว ข้อที่พระราชกุมารมีพระองค์ลียาวนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น
๕. มีพระหัตถ์และพระบาทอ่อนนุ่ม ข้อที่พระราชกุมารมีพระหัตถ์และพระบาทอ่อนนุ่มนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น
๖. ฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทมีเส้นที่ข้อพระองค์ลัดกันเป็นรูปดาขาย ข้อที่พระราชกุมารมีฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทมีเส้นที่ข้อพระองค์ลัดกันเป็นรูปดาขายนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น
๗. มีข้อพระบาทสูง ข้อที่พระราชกุมารมีข้อพระบาทสูงนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น
๘. มีพระขงฆ์เรียวดจแข็งเนื้อทราย ข้อที่พระราชกุมารมีพระขงฆ์เรียวดจแข็งเนื้อทรายนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น
๙. เมื่อประทับยืน ไม่ต้องน้อมพระองค์ลงก็ทรงลูบคลำถึงพระขาน ด้วยฝ่าพระหัตถ์ทั้งสองได้ ข้อที่พระราชกุมารเมื่อประทับยืนไม่ต้องน้อมพระองค์ลงก็ทรงลูบคลำถึงพระขานด้วยฝ่าพระหัตถ์ทั้งสองได้นี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น
๑๐. มีพระคุดหลานเร้นอยู่ในฝักเร้นอยู่ในฝัก ข้อที่พระราชกุมารมีพระคุดหลานเร้นอยู่ในฝักนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น
๑๑. มีพระฉวีสีทอง มีพระฉวีเปล่งปลั่งดจทองคำ ข้อที่พระราชกุมารมีพระฉวีสีทอง มีพระฉวีเปล่งปลั่งดจทองคำนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]

ลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการ

๑๒. มีพระฉวีละเอียดยจนละอองธุลีไม่อาจติดพระวรกายได้ ข้อที่พระราชกุมารมีพระฉวีละเอียดยจนละอองธุลีไม่อาจติดพระวรกายได้นี้เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น
๑๓. มีพระโลมชาติเดียว คือ ในแต่ละขุมมีเพียงเส้นเดียว ข้อที่พระราชกุมารมีพระโลมชาติเดียว คือ ในแต่ละขุมมีเพียงเส้นเดียวนี้เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น
๑๔. มีพระโลมชาติปลายงอนขึ้น คือ พระโลมชาติขอดเป็นวงเวียนขวาดังกุณฑลสีครามเข้มดั่งดอกอัญชัน ข้อที่พระราชกุมารมีพระโลมชาติปลายงอนขึ้น คือ พระโลมชาติขอดเป็นวงเวียนขวาดังกุณฑลสีครามเข้มดั่งดอกอัญชันนี้เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น
๑๕. มีพระวรกายตั้งตรงดกกายพรหม ข้อที่พระราชกุมารมีพระวรกายตั้งตรงดกกายพรหมนี้เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น
๑๖. มีพระมังสะใน ๗ แห่ง^๑ เต็มบริบูรณ์ ข้อที่พระราชกุมารมีพระมังสะใน ๗ แห่งเต็มบริบูรณ์นี้เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น
๑๗. มีพระวรกายทุกส่วนบริบูรณ์ดจล่ำตัวท่อนหน้าของราชสีห์ ข้อที่พระราชกุมารมีพระวรกายทุกส่วนบริบูรณ์ดจล่ำตัวท่อนหน้าของราชสีห์นี้เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น
๑๘. มีร่องพระปฤษฏางค์เต็มเสมอกัน ข้อที่พระราชกุมารมีร่องพระปฤษฏางค์เต็มเสมอกันนี้เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น
๑๙. มีพระวรกายเป็นปริมณฑลดจปริมณฑลของต้นไม้ พระวรกายสูงเท่ากับ ๑ วาของพระองค์ ๑ วาของพระองค์เท่ากับส่วนสูงพระวรกาย ข้อที่พระราชกุมารมีพระวรกายเป็นปริมณฑลดจ

เชิงอรรถ :

^๑ ที่ ๗ แห่ง ในที่นี้ คือ หลังพระหัตถ์ทั้ง ๒ ข้าง หลังพระบาททั้ง ๒ ข้าง พระอังสะทั้ง ๒ ข้าง และลำพระศอก (ที่.ม.อ. ๓๕/๔๓)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]

ลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการ

- ปริมณฑลของตนไทร พระวรกายสูงเท่ากับ ๑ วาของพระองค์ ๑ วาของพระองค์เท่ากับส่วนสูงพระวรกายนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น
๒๐. มีลำพระศอกกลมเท่ากันตลอด ข้อที่พระราชกุมารมีลำพระศอกกลมเท่ากันตลอดนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น
๒๑. มีเส้นประสาทรับรสพระกระยาหารได้ดี ข้อที่พระราชกุมารมีเส้นประสาทรับรสพระกระยาหารได้ดีนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น
๒๒. มีพระหนุดจางราชสีห์ ข้อที่พระราชกุมารมีพระหนุดจางราชสีห์นี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น
๒๓. มีพระทนต์ ๔๐ ซี่ ข้อที่พระราชกุมารมีพระทนต์ ๔๐ ซี่นี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น
๒๔. มีพระทนต์เรียบเสมอกัน ข้อที่พระราชกุมารมีพระทนต์เรียบเสมอกันนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น
๒๕. มีพระทนต์ไม่ห่างกัน ข้อที่พระราชกุมารมีพระทนต์ไม่ห่างกันนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น
๒๖. มีพระเขี้ยวแก้วขาวงาม ข้อที่พระราชกุมารมีพระเขี้ยวแก้วขาวงามนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น
๒๗. มีพระชีวหาใหญ่ยาว ข้อที่พระราชกุมารมีพระชีวหาใหญ่ยาวนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น
๒๘. มีพระสรเสียงดลเสียงพรหม ตรัสดลเสียงร้องของนกการเวก ข้อที่พระราชกุมารมีพระสรเสียงดลเสียงพรหม ตรัสดลเสียงร้องของนกการเวกนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น
๒๙. มีพระเนตรดำสนิท ข้อที่พระราชกุมารมีพระเนตรดำสนิทนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]

ลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการ

๓๐. มีดวงพระเนตรแจ่มใสดุจตาลูกโคเพิ่งคลอด ข้อที่พระราชกุมาร
มีดวงพระเนตรแจ่มใสดุจตาลูกโคเพิ่งคลอดนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษ
ของมหาบุรุษนั้น
๓๑. มีพระอุณาโลมระหว่างพระโขนงสีขาวอ่อนเหมือนปยุ่น ข้อที่
พระราชกุมารมีพระอุณาโลมระหว่างพระโขนงสีขาวอ่อนเหมือน
ปยุ่นนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น
๓๒. มีพระเศียรดุษฎีประดับด้วยกรอบพระพักตร์ ข้อที่พระราชกุมารมี
พระเศียรดุษฎีประดับด้วยกรอบพระพักตร์นี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษ
ของมหาบุรุษนั้น

[๓๖] ขอเดชะ พระราชกุมารนี้ทรงสมบุรณ์ด้วยพระลักษณะมหาบุรุษ ๓๒
ประการนี้ ที่เป็นเหตุให้มหาบุรุษมีคติ ๒ อย่าง ไม่เป็นอย่างอื่น คือ

๑. ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม ครองราชย์
โดยธรรม ทรงเป็นใหญ่ในแผ่นดินมีมหาสมุทรทั้งสี่เป็นขอบเขต
ทรงได้รับชัยชนะ มีพระราชอาณาจักรมั่นคง สมบุรณ์ด้วยแก้ว
๗ ประการ คือ (๑) จักรแก้ว (๒) ช้างแก้ว (๓) ม้าแก้ว (๔) มณีแก้ว
(๕) นางแก้ว (๖) คหบดีแก้ว (๗) ปริณายกแก้ว มีพระราชโอรส
มากกว่า ๑,๐๐๐ องค์ ซึ่งล้วนแต่กล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็น
วีรกษัตริย์ สามารถย้ายราชศัตรุได้ พระองค์ทรงชนะโดยธรรม
ไม่ต้องใช้อาชญา ไม่ต้องใช้ศัสตรา ครอบครองแผ่นดินนี้มีสาคร
เป็นขอบเขต
๒. ถ้าเสด็จออกจากพระราชวังผนวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็นพระ-
อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ไม่มีกิเลสในโลก'

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]

เหตุที่ทรงได้พระสมญาว่าวิปัสสี

เหตุที่ทรงได้พระสมญาว่าวิปัสสี

[๓๗] ต่อมา พระเจ้าพันธุมะโปรดให้พวกพราหมณ์โหราจารย์นุ่งห่มผ้าใหม่ ทรงเลี้ยงดูให้อิ่มหนำด้วยสิ่งที่ต้องการทุกอย่าง แล้วรับสั่งให้ตั้งพีเลี้ยงนางนม แก่พระวิปัสสีราชกุมาร คือ หญิงพวกหนึ่งให้พระราชกุมารเสวยน่านม พวกหนึ่ง ให้ทรงसन พวกหนึ่งคอยอภิบาล พวกหนึ่งคอยอุ้ม

ตั้งแต่ประสูติพระวิปัสสีราชกุมาร พวกราชบุรุษก็คอยกันเสวดจัดถวายทั้ง กลางวันและกลางคืนด้วยตั้งใจว่า 'ความหนาว ความร้อน หนุ่ ละออง หรือน้ำค้าง อย่าได้เบียดเบียนพระราชกุมาร'

ตั้งแต่ประสูติพระวิปัสสีราชกุมาร ก็ทรงกลายเป็นที่รัก เป็นที่เจริญใจของ ชนเป็นอันมาก เปรียบเหมือนดอกอุบล ดอกปทุม หรือดอกบุณฑริก เป็นที่รัก เป็นที่เจริญใจของชนเป็นอันมาก ฉนใด พระวิปัสสีราชกุมารทรงเป็นที่รัก เป็นที่ เจริญใจของชนเป็นอันมาก ฉนนั้นเหมือนกัน นัยว่า พระวิปัสสีราชกุมารนั้นได้รับ การผลัดเปลี่ยนกันอุ้มใส่สะเอวอยู่เสมอ ๆ

[๓๘] ตั้งแต่ประสูติพระวิปัสสีราชกุมาร ทรงเป็นผู้มีพระสรเสียงดลเสียงพรหม ไพเราะอ่อนหวานกลมกล่อมจับใจ หมุ่นกการเวกที่ภูเขาหิมพานต์ เป็นสัตว์มีสำเนียง ไพเราะอ่อนหวานกลมกล่อมจับใจ ฉนใด พระวิปัสสีราชกุมาร ก็เป็นผู้มีพระสรเสียง ดลเสียงพรหมไพเราะอ่อนหวานกลมกล่อมจับใจ ฉนนั้นเหมือนกัน

[๓๙] ตั้งแต่ประสูติพระวิปัสสีราชกุมาร ทรงมีทิพยจักษอันเกิดจากวิบากกรรม ที่เป็นเหตุให้มองเห็นไกลได้ตลอด ๑ โยชน์โดยรอบ ทั้งกลางวันและกลางคืน

[๔๐] ตั้งแต่ประสูติพระวิปัสสีราชกุมาร ทรงเพ่งดูไม่กะพริบพระเนตร พวกเทวดาชั้นดาวดึงส์แลดูไม่กะพริบตา ฉนใด พระวิปัสสีราชกุมาร ทรงเพ่งดูไม่ กะพริบพระเนตร ฉนนั้นเหมือนกัน จึงเกิดมีพระสมญาว่า 'วิปัสสี วิปัสสี'

[๔๑] ต่อมา พระเจ้าพันธุมะประทับในศาลตัดสินคดี ทรงให้พระวิปัสสีราช- กุมารประทับบนพระเพลา ขณะทรงพิจารณาคดี นัยว่า พระวิปัสสีราชกุมารประทับ นั่งบนพระเพลาของพระชนกในศาลตัดสินคดีนั้น ทรงวินิจฉัยให้คดีดำเนินไปด้วยพระญาณ

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]

คนชรา

เพราะค่าเล่าลือว่า 'พระราชกุมารวินิจฉัยให้คดีดำเนินไปด้วยพระญาณ' มีปริมาณมากขึ้น จึงเกิดมีพระสมญาว่า 'วิปัสสี วิปัสสี'

[๔๒] ต่อมา พระเจ้าพินธุมาโปรดให้สร้างปราสาท ๓ หลัง สำหรับพระวิปัสสีราชกุมาร หลังหนึ่งสำหรับประทับในฤดูฝน หลังหนึ่งสำหรับประทับในฤดูหนาว หลังหนึ่งสำหรับประทับในฤดูร้อน โปรดให้บำรุงพระราชกุมารด้วยกามคุณ ๕ พระวิปัสสีราชกุมารทรงได้รับการบำรุงบำเรอด้วยดนตรีที่ไม่ปะปนด้วยนุรุษในปราสาทสำหรับประทับในฤดูฝน ไม่ได้เสด็จลงมาชั้นล่างปราสาทตลอด ๔ เดือน

ภณวารที่ ๑ จบ

เทวทูต ๔

คนชรา

[๔๓] ภิกษุทั้งหลาย เมื่อเวลาล่วงไปหลายปีหลายร้อยปีหลายพันปี พระวิปัสสีราชกุมารรับสั่งเรียกนายสารถิมาตรัสว่า 'สหายสารถิ เธอจงเทียมยานพาหนะคันทาม ๆ เราจะไปอุทยานขมภูมิประเทศที่สวยงาม'

นายสารถิทูลรับพระบัญชาแล้ว เทียมยานพาหนะคันทาม ๆ กราบทูลว่า 'ขอเดชะ ข้าพระองค์เทียมยานพาหนะคันทาม ๆ ไว้แล้ว ขอพระองค์จงทรงกำหนดเวลาที่สมควร ณ บัดนี้เถิด'

พระวิปัสสีราชกุมารทรงยานพาหนะคันทามเสด็จประพาสอุทยาน พร้อมด้วยยานพาหนะคันทาม ๆ ตามเสด็จอีกหลายคัน

[๔๔] ขณะที่เสด็จประพาสอุทยาน พระวิปัสสีราชกุมารได้ทอดพระเนตรเห็นชายชราผู้มีซี่โครงคดเหมือนกลอนประตุ หลังงองมึ เดินถือไม้เท้าก ๆ เงิน ๆ กระสับกระส่าย หมดความหนุ่มแน่น จึงตรัสถามนายสารถิว่า 'สหายสารถิ ชายคนนี้ถูกใครทำอะไรให้ เส้นผมและร่างกายของเขาจึงไม่เหมือนของคนอื่น ๆ'

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]

คนชรา

นายสารถิตุลตอบว่า 'ขอเดชะ ผู้นี้ชื่อว่าคนชรา'

'ทำไม เขาจึงชื่อว่าคนชรา'

'ผู้นี้ชื่อว่าคนชรา เพราะเวลานี้เขาจะมีชีวิตอยู่อีกไม่นาน พระเจ้าข้า'

'ถึงเราเองก็ต้องแก่เฒ่าเป็นธรรมดา หนีไม่พ้นกระนั้นหรือ'

'ทั้งพระองค์และข้าพระองค์ล้วนแต่ต้องแก่เฒ่าเป็นธรรมดา หนีไม่พ้น พระเจ้าข้า'

'สหายสารถิต ถ้าเช่นนั้น วันนี้ขมอุทยานพอแล้ว เธอจงขับรถกลับเข้าเมืองเถิด'

นายสารถิตูลรับพระบัญชาแล้วขับราชรถกลับเข้าเมืองทันที

พระวิปัสสิราชกุมารเสด็จถึงพระราชฐานชั้นใน ทรงมีทุกข์ มีพระทัยไม่ยินดี

ทรงพระดำริว่า 'ขึ้นชื่อว่าความเกิดช่างน่ารังเกียจนัก เพราะเมื่อมีความเกิดก็มี
ความแก่'

[๔๕] ต่อมา พระเจ้าพันธุมาธิบดีรับสั่งให้เรียกนายสารถิตมาแล้วตรัสถามว่า

'พ่อสารถิตคนดี ราชกุมารยินดีในอุทยานหรือไม่ พอใจในอุทยานหรือไม่'

นายสารถิตุลตอบว่า 'ขอเดชะ พระราชกุมารไม่ทรงยินดีในพระอุทยาน ไม่ทรง
พอพระทัยในพระอุทยาน'

ท้าวเธอตรัสถามว่า 'ขณะที่ยวชมอุทยาน ราชกุมารพบเห็นอะไรหรือ'

นายสารถิตุลตอบว่า 'ขณะที่เสด็จประพาสพระอุทยาน พระราชกุมารได้ทอด
พระเนตรเห็นชายชรา ผู้มีซี่โครงคดเหมือนกลอนประดู หลังงอแงม เดินถือไม้เท้า
งก ๆ เงิน ๆ กระจับกระจาย หมดความหนุ่มแน่น จึงตรัสถามข้าพระองค์ว่า
'สหายสารถิต ชายคนนี้ถูกใครทำอะไรให้ เส้นผมและร่างกายของเขาจึงไม่เหมือนของ
คนอื่นๆ'

ข้าพระองค์ทูลตอบว่า 'ขอเดชะ ผู้นี้ชื่อว่าคนชรา'

'ทำไม เขาจึงชื่อว่าคนชรา'

'ผู้นี้ชื่อว่าคนชรา เพราะเวลานี้เขาจะมีชีวิตอยู่อีกไม่นาน พระเจ้าข้า'

'ถึงเราเองก็ต้องแก่เฒ่าเป็นธรรมดา หนีไม่พ้นกระนั้นหรือ'

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]

คนเจ็บ

‘ทั้งพระองค์และข้าพระองค์ล้วนแต่ต้องแก่เฒ่าเป็นธรรมดา หนีไม่พ้น พระเจ้าข้า’
 ‘สหายสารถี ถ้าเช่นนั้น วันนี้ขมอุทยานพอแล้ว เธอจงขับรถกลับเข้าเมืองเถิด’
 ข้าพระองค์ทูลรับพระบัญชาแล้วขับราชรถกลับเข้าเมืองทันที พระราชกุมาร
 เสด็จถึงพระราชฐานชั้นใน ทรงมีทุกข์ มีพระทัยไม่ยินดี ทรงพระดำริว่า ‘ขึ้นชื่อว่า
 ความเกิดช่างน่ารังเกียจนัก เพราะเมื่อมีความเกิดก็มีความแก่’ พระเจ้าข้า

คนเจ็บ

[๔๖] ต่อมา พระเจ้าพินธุมาทรงพระดำริว่า ‘ขออย่าให้วิปัสสีกุมารไม่ยอม
 ครองราชย์เลย อย่าได้ออกจากวังบวชเป็นบรรพชิตเลย คำทำนายของพราหมณ์
 โหราจารย์อย่าได้เป็นจริงเลย’ จึงรับสั่งให้บำรุงบำเรอพระวิปัสสีราชกุมารด้วย
 กามคุณ ๕ มากขึ้นกว่าเดิม เพื่อว่าพระวิปัสสีราชกุมารจะอยู่ครองราชย์ จะไม่
 เสด็จออกจากพระราชวังผนวชเป็นบรรพชิต และคำทำนายของพราหมณ์โหราจารย์
 จะผิดพลาด

พระวิปัสสีราชกุมารทรงเฝ้าพระอัครมเหสีพร้อม ๆ ได้รับความบำเรอด้วยกามคุณ ๕
 ในพระราชฐานนั้น เมื่อเวลาล่วงไปอีกหลายปีหลายร้อยปีหลายพันปี พระวิปัสสี-
 ราชกุมารรับสั่งเรียกนายสารถีมาตรัสว่า ‘สหายสารถี เธอจงเทียมยานพาหนะ
 คันงาม ๆ เราจะไปอุทยานชมภูมิประเทศที่สวยงาม’

นายสารถีทูลรับพระบัญชาแล้ว เทียมยานพาหนะคันงาม ๆ กราบทูลว่า
 ‘ขอเดชะ ข้าพระองค์เทียมยานพาหนะคันงาม ๆ ไว้แล้ว ขอพระองค์จงทรงกำหนด
 เวลาที่สมควร ณ บัดนี้เถิด’ พระวิปัสสีราชกุมารทรงยานพาหนะคันงามเสด็จ
 ประพาสอุทยาน พร้อมด้วยยานพาหนะคันงาม ๆ ตามเสด็จอีกหลายคัน

[๔๗] เมื่อเสด็จประพาสอุทยานอีก พระวิปัสสีราชกุมารได้ทอดพระเนตร
 เห็นคนเจ็บทนทุกข์ ป่วยหนัก นอนทรนทรายจมกองอุจจาระปัสสาวะของตน
 คนอื่นต้องช่วยกันพยุงให้กินอาหาร จึงตรัสถามนายสารถีว่า ‘สหายสารถี ชายคนนี้ถูก
 ใครทำอะไรให้ นัยน์ตาทั้งคู่และศีรษะของเขาจึงไม่เหมือนของคนอื่น ๆ’

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]

คนเจ็บ

นายสารทูลตอบว่า 'ขอเดชะ ผู้นี้ชื่อว่าคนเจ็บ'

'ทำไม เขาจึงชื่อว่าคนเจ็บ'

'ผู้นี้ชื่อว่าคนเจ็บ เพราะเขาหายจากความเจ็บป่วยนั้นได้อย่างยากเย็น พระเจ้าข้า'

'ถึงเราเองก็ต้องเจ็บป่วยเป็นธรรมดา หนีไม่พ้นกระนั้นหรือ'

'ทั้งพระองค์และข้าพระองค์ล้วนแต่ต้องเจ็บป่วยเป็นธรรมดา หนีไม่พ้น พระเจ้าข้า'

'สหายสารทธี ถ้าเช่นนั้น วันนี้ขมอุทยานพอแล้ว เสด็จขึ้นรถกลับเข้าเมืองเถิด'

นายสารทธีรับพระบัญชาแล้วขึ้นรถกลับเข้าเมืองทันที

พระวิปัสสิราชกุมารเสด็จถึงพระราชฐานชั้นใน ทรงมีทุกข์ มีพระทัยไม่ยินดี

ทรงพระดำริว่า 'ขึ้นชื่อว่าความเกิดชางน่ารังเกียจนัก เพราะเมื่อมีความเกิดก็มีความแก่ ความเจ็บ'

[๔๘] ต่อมา พระเจ้าพันธุมาธิบดีให้เรียกนายสารทธีมาแล้ว ตรัสถามว่า

'พ่อสารทธีคนดี ราชกุมารยินดีในอุทยานหรือไม่ พอใจในอุทยานหรือไม่'

นายสารทธีทูลตอบว่า 'ขอเดชะ พระราชกุมารไม่ทรงยินดีในพระอุทยาน ไม่ทรงพอพระทัยในพระอุทยาน'

ท้าวเธอตรัสถามว่า 'ขณะที่ยวชมอุทยาน ราชกุมารพบเห็นอะไรหรือ'

นายสารทธีทูลตอบว่า 'ขณะที่เสด็จประพาสพระอุทยาน พระราชกุมารได้ทอดพระเนตรเห็นคนเจ็บทนทุกข์ ป่วยหนัก นอนทรนทรายจมกองอุจจาระปัสสาวะ ของตนคนอื่นต้องช่วยกันพุงให้กินอาหาร จึงตรัสถามข้าพระองค์ว่า 'สหายสารทธี ชายคนนี้ถูกใครทำอะไรให้ นัยน์ตาทั้งคู่และศีรษะของเขาจึงไม่เหมือนของคนอื่น ๆ'

ข้าพระองค์ทูลตอบว่า 'ขอเดชะ ผู้นี้ชื่อว่าคนเจ็บ'

'ทำไม เขาจึงชื่อว่าคนเจ็บ'

'ผู้นี้ชื่อว่าคนเจ็บ เพราะเขาหายจากความเจ็บป่วยนั้นได้อย่างยากเย็น พระเจ้าข้า'

'ถึงเราเองก็ต้องป่วยเป็นธรรมดา หนีไม่พ้นกระนั้นหรือ'

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]

คนตาย

‘ทั้งพระองค์และข้าพระองค์ล้วนแต่ต้องเจ็บป่วยเป็นธรรมดา หนีไม่พ้น พระเจ้าข้า’
 ‘สหายสารถี ถ้าเช่นนั้น วันนี้ขมอุทยานพอแล้ว เธอจงขับรถกลับเข้าเมืองเถิด’
 ข้าพระองค์ทูลรับพระบัญชาแล้วขับราชรถกลับเข้าเมืองทันที พระราชกุมาร
 เสด็จถึงพระราชฐานชั้นใน ทรงมีทุกข์ มีพระทัยไม่ยินดี ทรงพระดำริว่า ‘ขึ้นชื่อว่า
 ความเกิดช่างน่ารังเกียจนัก เพราะเมื่อมีความเกิดก็มีความแก่ ความเจ็บ’ พระเจ้าข้า’

คนตาย

[๔๙] ต่อมา พระเจ้าพันธุมาทรงพระดำริว่า ‘ขออย่าให้วิปัสสีกุมารไม่ยอม
 ครองราชย์เลย อย่าได้ออกจากวังบวชเป็นบรรพชิตเลย คำทำนายของพราหมณ์
 โหราจารย์อย่าได้เป็นจริงเลย’ จึงรับสั่งให้บำรุงบำเรอพระวิปัสสีราชกุมารด้วย
 กามคุณ ๕ มากขึ้นกว่าเดิม เพื่อว่าพระวิปัสสีราชกุมารจะอยู่ครองราชย์ จะไม่
 เสด็จออกจากพระราชวังผนวชเป็นบรรพชิต และคำทำนายของพราหมณ์โหราจารย์
 จะผิดพลาด

พระราชกุมารทรงเอิบอิ่ม พรั่งพร้อม ได้รับการบำเรออยู่ด้วยกามคุณ ๕ ใน
 พระราชฐานนั้น เมื่อเวลาล่วงไปหลายปีหลายร้อยปีหลายพันปี พระวิปัสสีราชกุมาร
 รับสั่งเรียกนายสารถีมาตรัสว่า ‘สหายสารถี เธอจงเทียมยานพาหนะคันงาม ๆ
 เราจะไปอุทยานขมอุทมิประเทศที่สวยงาม’

นายสารถีทูลรับพระบัญชาแล้ว เทียมยานพาหนะคันงาม ๆ กราบทูลว่า
 ‘ขอเดชะ ข้าพระองค์เทียมยานพาหนะคันงาม ๆ ไว้แล้ว ขอพระองค์จงทรงกำหนด
 เวลาที่สมควร ณ บัดนี้เถิด’ พระราชกุมารทรงยานพาหนะคันงามเสด็จประพาส
 อุทยาน พร้อมด้วยยานพาหนะคันงาม ๆ ตามเสด็จอีกหลายคัน

[๕๐] เมื่อพระวิปัสสีราชกุมารเสด็จประพาสอุทยานอีก ได้ทอดพระเนตรเห็น
 หมู่ชนประชุมกันและกำลังประดับคานหามด้วยผ้าหลากสี จึงตรัสถามนายสารถีว่า
 ‘สหายสารถี หมู่ชนประชุมกันและประดับคานหามด้วยผ้าหลากสีไว้ทำไม’

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]

คนตาย

นายสารถิทูลตอบว่า 'ขอเดชะ ผู้นี้ชื่อว่าคนตาย'

พระวิปัสสิราชกุมารรับสั่งว่า 'สหายสารถิ ถ้าเช่นนั้น เธอจงขับรถไปทางคนตายนั้น'

นายสารถิทูลรับพระบัญชาแล้วขับรถไปทางคนตายนั้น

พระราชกุมารทอดพระเนตรคนตาย จึงตรัสถามนายสารถิวว่า 'ทำไม เขาจึงชื่อว่าคนตาย'

นายสารถิทูลตอบว่า 'ผู้นี้ชื่อว่าคนตาย เพราะเวลานี้มารดาบิดาหรือญาติสาโลหิตอื่น ๆ จะไม่ได้พบเห็นเขาก็ก ตัวเขาก็จะไม่ได้พบเห็นมารดาบิดาหรือญาติสาโลหิตอื่น ๆ อีก พระเจ้าข้า'

'ถึงเราเองก็ต้องตายเป็นธรรมดา หนีไม่พ้น พระมารดา พระบิดา หรือพระประยูรญาติอื่น ๆ จะไม่ได้พบเห็นเรา แม้เราก็จะไม่ได้พบเห็นพระมารดา พระบิดา หรือพระประยูรญาติอื่น ๆ กระนั้นหรือ'

'ทั้งพระองค์และข้าพระองค์ล้วนแต่ต้องตายเป็นธรรมดา หนีไม่พ้น พระเจ้าข้า พระเจ้าแผ่นดิน พระราชินี หรือพระประยูรญาติอื่น ๆ จะไม่ทรงพบเห็นพระองค์ แม้พระองค์ก็จะไม่ทรงพบเห็นพระเจ้าแผ่นดิน พระราชินี หรือพระประยูรญาติอื่น ๆ'

'สหายสารถิ ถ้าเช่นนั้น วันนี้ขมอุทยานพอแล้ว เธอจงขับรถกลับเข้าเมืองเถิด'

นายสารถิทูลรับพระบัญชาแล้วขับรถกลับเข้าเมืองทันที

พระวิปัสสิราชกุมารเสด็จถึงพระราชฐานชั้นใน ทรงมีทุกข์ มีพระทัยไม่ยินดี ทรงพระดำริว่า 'ขึ้นชื่อว่าความเกิดข้าน่ารังเกียจนัก เพราะเมื่อมีความเกิดก็มี ความแก่ ความเจ็บ ความตาย'

[๕๑] ต่อมา พระเจ้าพันธุมาธิ์รับสั่งให้เรียกนายสารถิมาแล้วตรัสถามว่า 'พ่อสารถิคนดี ราชกุมารยินดีในอุทยานหรือไม่ พอใจในอุทยานหรือไม่'

นายสารถิทูลตอบว่า 'ขอเดชะ พระราชกุมารไม่ทรงยินดีในพระอุทยาน ไม่ทรงพอพระทัยในพระอุทยานครั้งนี้เลย'

ท้าวเธอตรัสถามว่า 'ขณะที่เที่ยวขมอุทยาน ราชกุมารพบเห็นอะไรหรือ'

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]

คนตาย

นายสารถิตุลตอบว่า 'ขณะที่เสด็จประพาสพระอุทยาน พระราชกุมาร ได้ทอดพระเนตรเห็นหมู่ชนประชุมกันและกำลังประดับคานหามด้วยผ้าหลากสี จึงตรัสถามข้าพระองค์ว่า 'สหายสารถิตี หมู่ชนประชุมกันและกำลังประดับคานหามด้วยผ้าหลากสีไว้ทำไม'

ข้าพระองค์ทูลตอบว่า 'ขอเดชะ ผู้นี้ชื่อว่าคนตาย'

พระราชกุมารรับสั่งว่า 'สหายสารถิตี ถ้าเช่นนั้น เธอจงขับรถไปทางคนตายนั้น'

ข้าพระองค์ทูลรับพระบัญชาแล้วขับรถไปทางคนตายนั้น

พระราชกุมารทอดพระเนตรคนตาย จึงตรัสถามข้าพระองค์ว่า 'ทำไม เขาจึงชื่อว่าคนตาย'

ข้าพระองค์ทูลตอบว่า 'ผู้นี้ชื่อว่าคนตาย เพราะเวลานี้มารดาบิดาหรือญาติสาโลหิตอื่น ๆ จะไม่ได้พบเห็นเขากอีก ตัวเขาก็จะไม่ได้พบเห็นมารดาบิดาหรือญาติสาโลหิตอื่น ๆ อีก พระเจ้าข้า'

'ถึงเราเองก็ต้องตายเป็นธรรมดา หนีไม่พ้น พระมารดา พระบิดา หรือพระประยูรญาติอื่น ๆ จะไม่ได้พบเห็นเรา แม้เราก็จะไม่ได้พบเห็นพระมารดา พระบิดา หรือพระประยูรญาติอื่น ๆ กระนั้นหรือ'

'ทั้งพระองค์และข้าพระองค์ล้วนแต่ต้องตายเป็นธรรมดา หนีไม่พ้น พระเจ้าข้า พระเจ้าแผ่นดิน พระราชินี หรือพระประยูรญาติอื่น ๆ จะไม่ทรงพบเห็นพระองค์ แม้พระองค์ก็ไม่ทรงพบเห็นพระเจ้าแผ่นดิน พระราชินี หรือพระประยูรญาติอื่น ๆ'

'สหายสารถิตี ถ้าเช่นนั้น วันนี้ชมอุทยานพอแล้ว เธอจงขับรถกลับเข้าเมืองเถิด'

ข้าพระองค์ทูลรับพระบัญชาแล้วขับรถกลับเข้าเมืองทันที พระราชกุมารเสด็จถึงพระราชฐานชั้นใน ทรงมีทุกข์ มีพระทัยไม่ยินดี ทรงพระดำริว่า 'ขึ้นชื่อว่าความเกิดช่างน่ารังเกียจนัก เพราะเมื่อมีความเกิดก็มีความแก่ ความเจ็บ ความตาย' พระเจ้าข้า'

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]

บรรพชิต

บรรพชิต

[๕๒] ต่อมา พระเจ้าพันธุมาทรงพระดำริว่า 'ขออย่าให้วิปัสสีกุมารไม่ยอมครองราชย์เลย อย่าได้ออกจากวังบวชเป็นบรรพชิตเลย คำทำนายของพราหมณ์โหราจารย์อย่าได้เป็นจริงเลย' จึงรับสั่งให้บำรุงบำเรอพระวิปัสสีราชกุมารด้วยกามคุณ ๕ มากขึ้นกว่าเดิม เพื่อว่าพระวิปัสสีราชกุมารจะอยู่ครองราชย์ จะไม่เสด็จออกจากพระราชวังผนวชเป็นบรรพชิต และคำทำนายของพราหมณ์โหราจารย์จะผิดพลาด

พระวิปัสสีราชกุมารทรงเอิบอิ่ม พรั่งพร้อม ใต้รับการบำเรออยู่ด้วยกามคุณ ๕ ในพระราชฐานนั้น เมื่อเวลาล่วงไปอีกหลายปีหลายร้อยปีหลายพันปี พระวิปัสสีราชกุมารรับสั่งเรียกนายสารถีมาตรัสว่า 'สหายสารถี เธอจงเทียมยานพาหนะคันทงาม ๆ เราจะไปอุทยานชมภูมิประเทศที่สวยงาม'

นายสารถีทูลรับพระบัญชาแล้ว เทียมยานพาหนะคันทงาม ๆ กราบทูลว่า 'ขอเดชะ ข้าพระองค์เทียมยานพาหนะคันทงาม ๆ ไว้แล้ว ขอพระองค์จงทรงกำหนดเวลาที่สมควร ณ บัดนี้เถิด' พระวิปัสสีราชกุมารทรงยานพาหนะคันทงามเสด็จประพาสอุทยานพร้อมด้วยยานพาหนะคันทงาม ๆ ตามเสด็จอีกหลายคันทงาม

[๕๓] พระวิปัสสีราชกุมารเสด็จประพาสอุทยานอีก ได้ทอดพระเนตรเห็นบุรุษศิระชะโลนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ จึงตรัสถามนายสารถีว่า 'สหายสารถี ชายคนนี้ถูกใครทำอะไรให้ ทั้งศิระชะและเครื่องนุ่งห่มของเขาจึงไม่เหมือนของคนอื่น ๆ'

นายสารถีทูลตอบว่า 'ขอเดชะ ผู้นี้ชื่อว่าบรรพชิต'

'ทำไม เขาจึงชื่อว่าบรรพชิต'

'ผู้นั้นชื่อว่าบรรพชิต เพราะการประพฤติธรรมเป็นความดี การประพฤติสม่ำเสมอเป็นความดี การทำกุศลเป็นความดี การทำบุญเป็นความดี การไม่เบียดเบียนเป็นความดี และการอนุเคราะห์หมู่สัตว์เป็นความดี พระเจ้าข้า'

'บรรพชิตนี้ดีแท้ เพราะการประพฤติธรรมเป็นความดี การประพฤติสม่ำเสมอเป็นความดี การทำกุศลเป็นความดี การทำบุญเป็นความดี การไม่เบียดเบียนเป็นความดี และการอนุเคราะห์หมู่สัตว์เป็นความดี ถ้าเช่นนั้น เธอจงขับรถไปทางบรรพชิตนั้น'

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]
มหาชนออกบวชตามเสด็จ

นายสารถีถูกรับพระบัญชาแล้วขับราชรถไปทางบรรพชิตนั้น
ครั้นแล้ว พระราชกุมารได้ตรัสถามบรรพชิตว่า 'สหาย ท่านทำอะไร ศีรษะ
และเครื่องนุ่งห่มของท่านจึงไม่เหมือนของคนอื่น ๆ'
บรรพชิตนั้นทูลตอบว่า 'ขอถวายพระพร อาตมภาพชื่อว่าบรรพชิต'
'ท่านชื่อว่าบรรพชิตหรือ'
'ขอถวายพระพร อาตมภาพชื่อว่าบรรพชิต เพราะการประพฤติธรรมเป็น
ความดี การประพฤติสมาธิเป็นความดี การทำกุศลเป็นความดี การทำบุญ
เป็นความดี การไม่เบียดเบียนเป็นความดี และการอนุเคราะห์หมู่สัตว์เป็นความดี'

พระโพธิสัตว์เสด็จออกผนวช

[๕๔] ภิกษุทั้งหลาย ลำดับนั้น พระวิปัสสิราชกุมารรับสั่งเรียกนายสารถี
มาตรัสว่า 'สหายสารถี ถ้าเช่นนั้น เธอจงนำรถกลับเข้าเมือง เราจักโกนผมและ
หนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ออกจากวังบวชเป็นบรรพชิตในอุทยานนี้'

นายสารถีถูกรับพระบัญชาแล้วขับราชรถกลับเข้าเมืองทันที ส่วนพระวิปัสสิ
ราชกุมารทรงปลงพระเกศาและพระมัสสุ ทรงครองผ้ากาสาวพัสตร์เสด็จออกจาก
พระราชวังผนวชเป็นบรรพชิตที่อุทยานนั้นนั่นเอง

มหาชนออกบวชตามเสด็จ

[๕๕] มหาชนในกรุงพันธุมดีประมาณ ๘๔,๐๐๐ คน ได้ทราบข่าวว่า
พระวิปัสสิราชกุมารทรงปลงพระเกศาและพระมัสสุ ทรงครองผ้ากาสาวพัสตร์เสด็จ
ออกจากพระราชวังผนวชเป็นบรรพชิต จึงคิดว่า 'พระธรรมวินัยและการบรรพชาที่
พระวิปัสสิราชกุมารได้ปลงพระเกศาและพระมัสสุ ทรงครองผ้ากาสาวพัสตร์เสด็จ
ออกจากพระราชวังผนวชเป็นบรรพชิตนั้น คงจะไม่ต่ำทราม คนระดับพระวิปัสสิ
ราชกุมาร ยังทรงปลงพระเกศาและพระมัสสุ ทรงครองผ้ากาสาวพัสตร์เสด็จออก
จากพระราชวังผนวชเป็นบรรพชิตได้ ทำไมพวกเราจักบวชบ้างไม่ได้เล่า'

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]

พระโพธิสัตว์ตรัสรู้

มหาชนประมาณ ๘๔,๐๐๐ คน ได้พากันโกนผมและหนวด นุ่งห่มผ้า กาสาวพัสตร์ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตตามเสด็จพระวิปัสสีโพธิสัตว์ พระวิปัสสีโพธิสัตว์ ทรงมีบริษัชนั้นแวดล้อม เสด็จจาริกไปในหมู่บ้าน นิคม ชนบท(แคว้น) และราชธานีทั้งหลาย

[๕๖] ต่อมา พระวิปัสสีโพธิสัตว์ประทับหลีกเร้นอยู่ในที่สงัด^๑ ทรงมีพระรำพึงอย่างนี้ว่า 'การที่เราอยู่คลุกคลีด้วยหมู่คณะอย่างนี้หาเป็นการสมควรไม่ทางที่ดี เราควรหลีกออกจากหมู่อยู่เพียงลำพัง' ต่อมา พระวิปัสสีโพธิสัตว์เสด็จหลีกออกจากหมู่ประทับอยู่ผู้เดียว บรรพชิต ๘๔,๐๐๐ รูป ได้แยกไปทางหนึ่ง พระวิปัสสีโพธิสัตว์ก็เสด็จไปอีกทางหนึ่ง

พระโพธิสัตว์ตรัสรู้^๒

[๕๗] ต่อมา พระวิปัสสีโพธิสัตว์ประทับหลีกเร้นอยู่ในที่สงัด ทรงมีพระรำพึงอย่างนี้ว่า 'สัตว์โลกนี้ถึงความคับแค้น จึงเกิด แก่ ตาย จุตติและอุบัติ ก็บุคคลผู้ไม่รู้ อุบายสลัดออกจากทุกข์ คือ ชรา(ความแก่)มรณะ(ความตาย)นี้ เมื่อไร จึงจะพ้นจากทุกข์คือชรามรณะนี้ได้'

จากนั้น ทรงพระดำริว่า 'เมื่ออะไรมี ชรามรณะจึงมี เพราะอะไรเป็นปัจจัย ชรามรณะจึงมี' เพราะทรงมนสิการโดยแยบคาย จึงได้ทรงรู้แจ้งด้วยพระปัญญาว่า 'เมื่อชาติ(ความเกิด)มี ชรามรณะจึงมี เพราะชาติเป็นปัจจัย ชรามรณะจึงมี'

จากนั้น ทรงพระดำริว่า 'เมื่ออะไรมี ชาติจึงมี เพราะอะไรเป็นปัจจัย ชาติจึงมี' เพราะทรงมนสิการโดยแยบคาย จึงได้ทรงรู้แจ้งด้วยพระปัญญาว่า 'เมื่อภพ(ความมีความเป็น)มี ชาติจึงมี เพราะภพเป็นปัจจัย ชาติจึงมี'

เชิงอรรถ :

^๑ ที่สงัด หมายถึงกายวิเวก หลีกเร้น หมายถึงจิตตวิเวก (ที.ม.ฐีกา. ๕๗/๕๘)

^๒ ดูเทียบ ส.นิ. (แปล) ๑๖/๔/๑๐-๑๓

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]

พระโพธิสัตว์ตรัสรู้

จากนั้น ทรงพระดำริว่า 'เมื่ออะไรมี ภพจึงมี เพราะอะไรเป็นปัจจัย ภพจึงมี' เพราะทรงมนสิการโดยแยบคาย จึงได้ทรงรู้แจ้งด้วยพระปัญญาว่า 'เมื่ออุปาทาน (ความยึดมั่นถือมั่น)มี ภพจึงมี เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย ภพจึงมี'

จากนั้น ทรงพระดำริว่า 'เมื่ออะไรมี อุปาทานจึงมี เพราะอะไรเป็นปัจจัย อุปาทานจึงมี' เพราะทรงมนสิการโดยแยบคาย จึงได้ทรงรู้แจ้งด้วยพระปัญญาว่า 'เมื่อตัณหา(ความอยาก)มี อุปาทานจึงมี เพราะตัณหาเป็นปัจจัย อุปาทานจึงมี'

จากนั้น ทรงพระดำริว่า 'เมื่ออะไรมี ตัณหาจึงมี เพราะอะไรเป็นปัจจัย ตัณหาจึงมี' เพราะทรงมนสิการโดยแยบคาย จึงได้ทรงรู้แจ้งด้วยพระปัญญาว่า 'เมื่อเวทนา(ความรู้สึก)มี ตัณหาจึงมี เพราะเวทนาเป็นปัจจัย ตัณหาจึงมี'

จากนั้น ทรงพระดำริว่า 'เมื่ออะไรมี เวทนาจึงมี เพราะอะไรเป็นปัจจัย เวทนาจึงมี' เพราะทรงมนสิการโดยแยบคาย จึงได้ทรงรู้แจ้งด้วยพระปัญญาว่า 'เมื่อผัสสะ(สัมผัส)มี เวทนาจึงมี เพราะผัสสะเป็นปัจจัย เวทนาจึงมี'

จากนั้น ทรงพระดำริว่า 'เมื่ออะไรมี ผัสสะจึงมี เพราะอะไรเป็นปัจจัย ผัสสะจึงมี' เพราะทรงมนสิการโดยแยบคาย จึงได้ทรงรู้แจ้งด้วยพระปัญญาว่า 'เมื่อสพ่ายตนะ (อายตนะ ๖)มี ผัสสะจึงมี เพราะสพ่ายตนะเป็นปัจจัย ผัสสะจึงมี'

จากนั้น ทรงพระดำริว่า 'เมื่ออะไรมี สพ่ายตนะจึงมี เพราะอะไรเป็นปัจจัย สพ่ายตนะจึงมี' เพราะทรงมนสิการโดยแยบคาย จึงได้ทรงรู้แจ้งด้วยพระปัญญาว่า 'เมื่อนามรูป(นามธรรมและรูปธรรม)มี สพ่ายตนะจึงมี เพราะนามรูปเป็นปัจจัย สพ่ายตนะจึงมี'

จากนั้น ทรงพระดำริว่า 'เมื่ออะไรมี นามรูปจึงมี เพราะอะไรเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี' เพราะทรงมนสิการโดยแยบคาย จึงได้ทรงรู้แจ้งด้วยพระปัญญาว่า 'เมื่อวิญญาน(ความรู้แจ้งอารมณ์)มี นามรูปจึงมี เพราะวิญญานเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี'

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]
พระโพธิสัตว์ตรัสรู้

จากนั้น ทรงพระดำริว่า 'เมื่ออะไรมี วิญญาณจึงมี เพราะอะไรเป็นปัจจัย
วิญญาณจึงมี' เพราะทรงมนสิการโดยแยบคาย จึงได้ทรงรู้แจ้งด้วยพระปัญญาว่า
'เมื่อนามรูปมี วิญญาณจึงมี เพราะนามรูปเป็นปัจจัย วิญญาณจึงมี'^๑

[๕๘] จากนั้น ทรงพระดำริว่า 'วิญญาณนี้ย่อมหมุนกลับมาจากนามรูป
เท่านั้น ไม่เลยไปกว่านั้น เพราะความหมุนกลับเพียงแค่นี้ สัตว์โลกจึงเกิดบ้าง
แก่บ้าง ตายบ้าง จุตบ้าง อุบัติบ้าง ความเป็นไปนั้น คือ

เพราะนามรูปเป็นปัจจัย	วิญญาณจึงมี
เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย	นามรูปจึงมี
เพราะนามรูปเป็นปัจจัย	สฬายตนะจึงมี
เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย	ผัสสะจึงมี
เพราะผัสสะเป็นปัจจัย	เวทนาจึงมี
เพราะเวทนาเป็นปัจจัย	ตัณหาจึงมี
เพราะตัณหาเป็นปัจจัย	อุปาทานจึงมี
เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย	ภพจึงมี
เพราะภพเป็นปัจจัย	ชาติจึงมี
เพราะชาติเป็นปัจจัย	ชรา มรณะ โสกะ(ความโศก) ปรีทเวชะ (ความคร่ำครวญ) ทุกข์(ความทุกข์กาย) โทมนัส(ความทุกข์ใจ) และอุปายาส (ความคับแค้นใจ) จึงมี

ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้มีได้ ด้วยประการฉะนี้'

[๕๙] ภิกษุทั้งหลาย จักขุเกิดขึ้นแล้ว ญาณเกิดขึ้นแล้ว ปัญญาเกิดขึ้นแล้ว
วิชชาเกิดขึ้นแล้ว แสงสว่างเกิดขึ้นแล้วแก่พระโพธิสัตว์^๒ ในธรรมทั้งหลายที่ไม่เคย
สดับมาก่อนว่า 'สมุทัย สมุทัย (ความเกิด ความเกิด)'

เชิงอรรถ :

^๑ ข้อความตอนนี ใน ส.นิ. ๑๖/๔/๗ มีเนื้อความบาสีว่า สงฆาเรสุ โข สติวิญญาณ โหติ สงฆาราลจฺจยา
วิญญาณ ส่วนในที่นี้มีเนื้อความบาสีว่า นามรูปเป โข สติ วิญญาณ โหติ นามรูปปจฺจยา วิญญาณ
อรรถกถาอธิบายข้อความตอนนีไว้ว่า ความจริงน่าจะใช้คำว่า เมื่อสังขารมี วิญญาณจึงมี เมื่อ
อวิชชา มี สังขารจึงมี แต่การรู้แจ้งนี้ ไม่ต้องอาศัยความสืบต่อแห่งอวิชชาและสังขารซึ่งเป็นอดีตภพ เพราะ
มหานุรุษ (พระโพธิสัตว์) อยู่กับเหตุการณ์ปัจจุบัน (ที.ม.อ. ๕๗/๕๖, ที.ม.ฎีกา ๕๗/๖๐)

^๒ วิ.ม. (แปล) ๔/๑๕/๒๒, ส. สฬา. (แปล) ๑๘/๒๗๓/๓๐๖

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]

พระโพธิสัตว์ตรัสรู้

[๖๐] จากนั้น ทรงพระดำริว่า 'เมื่ออะไรไม่มี ขรามรณะจึงไม่มี เพราะอะไรดับ ขรามรณะจึงดับ' เพราะทรงมนสิการโดยแยบคาย จึงได้ทรงรู้แจ้งด้วยพระปัญญาว่า 'เมื่อชาติไม่มี ขรามรณะจึงไม่มี เพราะชาติดับ ขรามรณะจึงดับ'

จากนั้น ทรงพระดำริว่า 'เมื่ออะไรไม่มี ชาติจึงไม่มี เพราะอะไรดับ ชาติจึงดับ' เพราะทรงมนสิการโดยแยบคาย จึงได้ทรงรู้แจ้งด้วยพระปัญญาว่า 'เมื่อภพไม่มี ชาติจึงไม่มี เพราะภพดับ ชาติจึงดับ'

จากนั้น ทรงพระดำริว่า 'เมื่ออะไรไม่มี ภพจึงไม่มี เพราะอะไรดับ ภพจึงดับ' เพราะทรงมนสิการโดยแยบคาย จึงได้ทรงรู้แจ้งด้วยพระปัญญาว่า 'เมื่ออุปาทานไม่มี ภพจึงไม่มี เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ'

จากนั้น ทรงพระดำริว่า 'เมื่ออะไรไม่มี อุปาทานจึงไม่มี เพราะอะไรดับ อุปาทานจึงดับ' เพราะทรงมนสิการโดยแยบคาย จึงได้ทรงรู้แจ้งด้วยพระปัญญาว่า 'เมื่อตัณหาไม่มี อุปาทานจึงไม่มี เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ'

จากนั้น ทรงพระดำริว่า 'เมื่ออะไรไม่มี ตัณหาจึงไม่มี เพราะอะไรดับ ตัณหาจึงดับ' เพราะทรงมนสิการโดยแยบคาย จึงได้ทรงรู้แจ้งด้วยพระปัญญาว่า 'เมื่อเวทนาไม่มี ตัณหาจึงไม่มี เพราะเวทนาดับ ตัณหาจึงดับ'

จากนั้น ทรงพระดำริว่า 'เมื่ออะไรไม่มี เวทนาจึงไม่มี เพราะอะไรดับ เวทนาจึงดับ' เพราะทรงมนสิการโดยแยบคาย จึงได้ทรงรู้แจ้งด้วยพระปัญญาว่า 'เมื่อผัสสะไม่มี เวทนาจึงไม่มี เพราะผัสสะดับ เวทนาจึงดับ'

จากนั้น ทรงพระดำริว่า 'เมื่ออะไรไม่มี ผัสสะจึงไม่มี เพราะอะไรดับ ผัสสะจึงดับ' เพราะทรงมนสิการโดยแยบคาย จึงได้ทรงรู้แจ้งด้วยพระปัญญาว่า 'เมื่อสพ่ายตนะไม่มี ผัสสะจึงไม่มี เพราะสพ่ายตนะดับ ผัสสะจึงดับ'

จากนั้น ทรงพระดำริว่า 'เมื่ออะไรไม่มี สพ่ายตนะจึงไม่มี เพราะอะไรดับ สพ่ายตนะจึงดับ' เพราะทรงมนสิการโดยแยบคาย จึงได้ทรงรู้แจ้งด้วยพระปัญญาว่า 'เมื่อนามรูปไม่มี สพ่ายตนะจึงไม่มี เพราะนามรูปดับ สพ่ายตนะจึงดับ'

จากนั้น ทรงพระดำริว่า 'เมื่ออะไรไม่มี นามรูปจึงไม่มี เพราะอะไรดับ นามรูปจึงดับ' เพราะทรงมนสิการโดยแยบคาย จึงได้ทรงรู้แจ้งด้วยพระปัญญาว่า 'เมื่อวิญญูณไม่มี นามรูปจึงไม่มี เพราะวิญญูณดับ นามรูปจึงดับ'

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]

พระโพธิสัตว์ตรัสรู้

จากนั้น ทรงพระดำริว่า 'เมื่ออะไรไม่มี วิญญาณจึงไม่มี เพราะอะไรดับ
วิญญาณจึงดับ' เพราะทรงมนสิการโดยแยบคาย จึงได้ทรงรู้แจ้งด้วยพระปัญญาว่า
'เมื่อนามรูปไม่มี วิญญาณจึงไม่มี เพราะนามรูปดับ วิญญาณจึงดับ'

[๖๑] จากนั้น ทรงพระดำริว่า 'ทางเพื่อความตรัสรู้ เราได้บรรลุแล้ว คือ

เพราะนามรูปดับ	วิญญาณจึงดับ
เพราะวิญญาณดับ	นามรูปจึงดับ
เพราะนามรูปดับ	สฬายตนะจึงดับ
เพราะสฬายตนะดับ	ผัสสะจึงดับ
เพราะผัสสะดับ	เวทนาจึงดับ
เพราะเวทนาดับ	ตัณหาจึงดับ
เพราะตัณหาดับ	อุปาทานจึงดับ
เพราะอุปาทานดับ	ภพจึงดับ
เพราะภพดับ	ชาติจึงดับ
เพราะชาติดับ	ชรา มรณะ โสกะ ปรีทเวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสจึงดับ

ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งหมดนี้มีได้ ด้วยประการฉะนี้'

[๖๒] ภิกษุทั้งหลาย จักขุเกิดขึ้นแล้ว ญาณเกิดขึ้นแล้ว ปัญญาเกิดขึ้นแล้ว
วิชชาเกิดขึ้นแล้ว แสงสว่างเกิดขึ้นแล้วแก่พระวิปัสสีโพธิสัตว์ในธรรมทั้งหลายที่ไม่
เคยดับมาก่อนว่า 'นิโรธ นิโรธ (ความดับ ความดับ)'

[๖๓] จากนั้น ทรงพิจารณาเห็นความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปในอุปาทาน-
ชั้น ๕ อยู่ว่า "รูปเป็นอย่างไร ความเกิดขึ้นแห่งรูปเป็นอย่างไร ความดับแห่งรูป
เป็นอย่างไร เวทนาเป็นอย่างไร ความเกิดขึ้นแห่งเวทนาเป็นอย่างไร ความดับแห่ง
เวทนาเป็นอย่างไร สัญญาเป็นอย่างไร ความเกิดขึ้นแห่งสัญญาเป็นอย่างไร ความดับ

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]
ท้าวมหาพรหมทูลอาราธนาให้ทรงแสดงธรรม

แห่งสัญญาเป็นอย่างนี้ สังขารเป็นอย่างนี้ ความเกิดขึ้นแห่งสังขารเป็นอย่างนี้
ความดับแห่งสังขารเป็นอย่างนี้ วิญญาณเป็นอย่างนี้ ความเกิดขึ้นแห่งวิญญาณ
เป็นอย่างนี้ ความดับแห่งวิญญาณเป็นอย่างนี้^๑

เมื่อทรงพิจารณาเห็นความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปในอุปาทานชั้น ๕ อยู่
ไม่นานนัก จิตก็หลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถือมั่น'

ภาณวารที่ ๒ จบ

ท้าวมหาพรหมทูลอาราธนาให้ทรงแสดงธรรม^๒

[๖๔] ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้น พระวิปัสสีพุทธเจ้ามีพระราฟิ่งตั้งนี้ว่า 'ทางที่ดี
เราควรแสดงธรรม' แต่ทรงพระดำริว่า 'ธรรมที่เราบรรลุแล้วนี้ ลึกซึ้ง เห็นได้ยาก
รู้ตามได้ยาก สงบ ประณีต ไม่ใช่วิสัยตรรกะ ละเอียด บัณฑิตจึงจะรู้ได้ ก็แลหมู่
ประชาชนนี้ เป็นผู้รุ่มร่ามในอาลัย^๓ ยินดีในอาลัย เพลิดเพลินในอาลัย สำหรับหมู่ประชา
ผู้รุ่มร่ามในอาลัย ยินดีในอาลัย เพลิดเพลินในอาลัย ฐานะอันนี้เป็นสิ่งที่เห็นได้ยาก
กล่าวคือ หลักอหังปัจฉยตา^๔ หลักปฏิเสธสมุปบาท^๕ ถึงแม้ฐานะอันนี้ก็เห็นได้ยาก
ได้ยากนัก กล่าวคือ ความสงบแห่งสังขารทั้งปวง ความสลัดอุปธิทั้งปวง ความสิ้น
ตัณหา วิราคะ นิโรธ นิพพาน ก็ถ้าเราจะฟิ่งแสดงธรรม และผู้อื่นจะไม่เข้าใจซึ่ง
ต่อเรา ชอ้นนั้นก็ฟิ่งเป็นความเหน็ดเหนื่อยเปล่าแก่เรา จะฟิ่งเป็นความลำบาก
เปล่าแก่เรา'

[๖๕] อนึ่งเล่า อนัจฉริยคาถา(คาถาอันน่าอัศจรรย์)เหล่านี้ที่ไม่ทรงสดับมา
ก่อนได้ปรากฏแจ่มแจ้งแก่พระวิปัสสีพุทธเจ้าว่า

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ อง.จตกก. (แปล) ๒๑/๔๑/๖๙

^๒ ดูเทียบ วิ.ม. (แปล) ๔/๗/๑๑-๑๒, ม.ม. (แปล) ๑๒/๒๘๑/๓๐๕

^๓ อาลัย คือกามคุณ ๕ ที่สัตว์ฟัวพันยินดีเพลิดเพลิน (วิ.อ. ๓/๗/๑๓) เป็นชื่อเรียกกิเลส ๒ อย่างคือกามคุณ ๕
และตัณหาวิจริต ๑๐๘ (สารตถ.ฎีกา ๓/๗/๑๘๔)

^๔ อหังปัจฉยตา แปลว่า ความที่สิ่งนี้อาศัยสิ่งนี้เกิดขึ้น หมายถึงสภาวะธรรมอันเป็นปัจจัยแห่งชราและมรณะ
เป็นต้น เป็นชื่อหนึ่งของปฏิเสธสมุปบาท (ส.นิ. (แปล) ๑๖/๒๑/๓๘, ส.นิ.อ. ๒/๒๐/๔๖-๔๗)

^๕ ปฏิเสธสมุปบาท หมายถึงสภาวะที่เป็นปัจจัย และสภาวะที่อาศัยปัจจัยเกิดขึ้นอันเป็นกระบวนการ
การทางปัจจัยภาพ (causality) ซึ่งเป็นสภาวะที่ดำรงอยู่อย่างนั้น แม้ว่าพระตถาคตจะเสด็จอุบัติขึ้นหรือไม่
ก็ตาม เช่น ชรามรณะมี เพราะชาติเป็นปัจจัย (ส.นิ. (แปล) ๑๖/๒๑/๓๘, ส.นิ.อ. ๒/๒๐/๔๖-๔๗)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]
อนัจฉริยคาถา

อนัจฉริยคาถา

บัดนี้ เรายังไม่ควรประกาศธรรม
ที่เราได้บรรลุด้วยความลำบาก เพราะธรรมนี้
ไม่ใช่ธรรมที่ผู้ถูกราคะและโทสะครอบงำจะรู้ได้ง่าย
แต่เป็นธรรมพาทวนกระแส^๑ ละเอียด ลึกซึ้ง
รู้เห็นได้ยาก ประณีต ผู้กำหนดด้วยราคะ
ถูกกองโมหะหุ้มห่อไว้ จักรู้เห็นไม่ได้^๒

เมื่อทรงพิจารณาดังนี้ พระทัยก็น้อมไปเพื่อจะประทับอยู่เฉย มิได้น้อมไปเพื่อ
จะทรงแสดงธรรม

[๖๖] ครั้งนั้น ท้าวมหาพรหมองค์หนึ่งกำหนดรู้พระราฟิ่งของพระวิปัสสี
พุทธเจ้าด้วยใจจึงคิดว่า "ท่านผู้เจริญ โลกจะฉิบหายหนอ โลกจะพินาศหนอ
เพราะพระวิปัสสีพุทธเจ้าทรงน้อมพระทัยไปเพื่อจะประทับอยู่เฉย มิได้น้อมพระทัย
ไปเพื่อจะทรงแสดงธรรม จึงได้หายตัวไปจากพรหมโลกมาปรากฏเฉพาะพระพักตร์
ของพระวิปัสสีพุทธเจ้า เหมือนบุรุษมีกำลังเหยียดแขนออกหรือคู้แขนเข้าจะนั้น
แล้วจึงห่มผ้าเจวียงป่า คูกเขาเบื่องขวาลงบนแผ่นดิน ประนมมือไปทางพระวิปัสสี
พุทธเจ้าแล้วได้กราบทูลว่า 'ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดแสดงธรรม
ขอพระสุตโปรดแสดงธรรมเถิด ในโลกนี้ยังมีเหล่าสัตว์ผู้มีธุลีในดวงตาเบาบาง^๓
สัตว์เหล่านั้นจะเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม เหล่าสัตว์ผู้ที่อาจจะรู้ทั่วถึงธรรมได้ยังมีอยู่
พระพุทธเจ้าข้า'

[๖๗] เมื่อท้าวมหาพรหมกราบทูลอาราธนาอย่างนี้ พระวิปัสสีพุทธเจ้าจึงได้
ตรัสกับท้าวมหาพรหมดังนี้ว่า 'พรหม แม้เราเองก็มีความดำริว่า 'ทางที่ดีเราควร
แสดงธรรม' แต่ก็มาคิดว่า 'ธรรมที่เราบรรลุแล้วนี้ ลึกซึ้ง เห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก

เชิงอรรถ :

^๑ พาทวนกระแส ในที่นี้หมายถึงพาเข้าถึงพระนิพพาน (วิ.อ. ๓/๗/๑๔)

^๒ วิ.ม. (แปล) ๔/๗/๑๑

^๓ ผู้มีธุลีในดวงตาเบาบาง หมายถึงผู้มีธุลี คือ ราคะ โทสะ โมหะ เพียงเล็กน้อยในดวงตาคือปัญญา (ที.ม.อ. ๖๖/๖๓)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]

อนัจจริยคาถา

สงบ ประณีต ไม่ใช่วิสัยตรรกะ ละเอียด บัณฑิตจึงจะรู้ได้ ก็แลหมู่ประชาชนนี้ เป็นผู้
 รื่นรมย์ในอาลัย ยินดีในอาลัย เพลิดเพลินในอาลัย สำหรับหมู่ประชาชนผู้รื่นรมย์ใน
 อาลัย ยินดีในอาลัย เพลิดเพลินในอาลัย ฐานะอันนี้เป็นสิ่งที่เห็นได้ยาก กล่าวคือ
 หลักอิทัปปัจจยดา หลักปฏิจจสมุปบาท ถึงแม้ฐานะอันนี้ก็เป็นสิ่งที่เห็นได้ยากนัก
 กล่าวคือ ความสงบแห่งสังขารทั้งปวง ความสลัดอุปธิทั้งปวง ความสิ้นตัณหา
 วิราคะ นิโรธ นิพพาน ก็ถ้าเราพึงแสดงธรรม และผู้อื่นจะไม่เข้าใจซึ่งต่อเรา ข้อนั้นก็
 จะพึงเป็นความเหน็ดเหนื่อยเปล่าแก่เรา จะพึงเป็นความลำบากเปล่าแก่เรา'

อนึ่งเล่า อนัจจริยคาถาเหล่านี้ที่ไม่เคยสดับมาก่อนได้ปรากฏแจ่มแจ้งแก่เราว่า

บัดนี้ เรายังไม่ควรประกาศธรรม

ที่เราได้บรรลุด้วยความลำบาก เพราะธรรมนี้

ไม่ใช่ธรรมที่ผู้ถูกราคะและโทสะครอบงำจะรู้ได้ง่าย

แต่เป็นธรรมพาทวนกระแสน^๑ ละเอียด ลึกซึ้ง

รู้เห็นได้ยาก ประณีต ผู้กำหนดด้วยราคะ

ถูกกองโมหะหุ้มห่อไว้ จักรู้เห็นไม่ได้'

เมื่อเราพิจารณาดังนี้ ใจก็น้อมไปเพื่อจะอยู่เฉย มิได้น้อมไปเพื่อจะแสดงธรรม'

[๖๘] แม้ครั้งที่ ๒ ท้าวมหาพรหมได้กราบทูลพระวิปัสสีพุทธเจ้าตั้งนี้ว่า

'ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดแสดงธรรม ขอพระสุคตโปรดแสดง
 ธรรมเถิด ในโลกนี้ยังมีเหล่าสัตว์ผู้มีฉุลีในดวงตาเบาบาง สัตว์เหล่านั้นจะเสื่อมเพราะ
 ไม่ได้ฟังธรรม เหล่าสัตว์ผู้ที่อาจจะรู้ทั่วถึงธรรมได้ยังมีอยู่ พระพุทธเจ้าข้า' ฯลฯ

แม้ครั้งที่ ๓ ท้าวมหาพรหมได้กราบทูลพระวิปัสสีพุทธเจ้าตั้งนี้ว่า 'ข้าแต่
 พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดแสดงธรรม ขอพระสุคตโปรดแสดงธรรมเถิด
 ในโลกนี้ยังมีเหล่าสัตว์ผู้มีฉุลีในดวงตาเบาบาง สัตว์เหล่านั้นจะเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม
 เหล่าสัตว์ผู้ที่อาจจะรู้ทั่วถึงธรรมได้ยังมีอยู่ พระพุทธเจ้าข้า'

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]
พระวิปัสสีพุทธเจ้าทรงพิจารณาสัตว์โลก

พระวิปัสสีพุทธเจ้าทรงพิจารณาสัตว์โลก

[๖๙] ครั้งนั้น พระวิปัสสีพุทธเจ้าทรงทราบค่าอาราธนาของท้าวมหาพรหม และทรงอาศัยพระกรุณาในหมู่สัตว์ ได้ทรงตรวจดูโลกด้วยพระพุทธรักษ^๑ เมื่อทรงตรวจโลกด้วยพระพุทธรักษ^๑ ได้ทรงเห็นสัตว์ทั้งหลายผู้มีฐลีในดวงตาเบาบาง ผู้มีฐลีในดวงตามาก ผู้มีอินทรีย์แก่กล้า^๒ ผู้มีอินทรีย์อ่อน ผู้มีอาการดี^๓ ผู้มีอาการทราม สอนให้รู้ได้ง่าย สอนให้รู้ได้ยาก ควรสั่งสอน ไม่ควรสั่งสอน บางพวกมักเห็นปรโลกและโทษ^๔ว่าน่ากลัว บางพวกไม่เห็นปรโลกและโทษว่าน่ากลัว

ในกออุบล ในกอปทุม หรือในกออุณฑริก ดอกอุบล ดอกปทุม ดอกอุณฑริก บางดอกที่เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ ยังไม่พ้นน้ำ จมอยู่ในน้ำและน้ำหล่อเลี้ยงไว้ ดอกอุบล ดอกปทุม ดอกอุณฑริก บางดอกที่เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ อยู่เสมอน้ำ ดอกอุบล ดอกปทุม ดอกอุณฑริก บางดอกที่เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ อยู่พ้นน้ำ ไม่แต่น้ำ ฉันท

พระวิปัสสีพุทธเจ้าได้ทรงตรวจดูโลกด้วยพระพุทธรักษ^๑ ครั้นทรงตรวจโลกด้วยพระพุทธรักษ^๑ ได้ทรงเห็นสัตว์ทั้งหลายผู้มีฐลีในดวงตาเบาบาง ผู้มีฐลีในดวงตามาก ผู้มีอินทรีย์แก่กล้า มีอินทรีย์อ่อน มีอาการดี มีอาการทราม สอนให้รู้ได้ง่าย

เชิงอรรถ :

- ^๑ **พระพุทธรักษ** หมายถึงอินทรีย์ปโรปริยัติญาณ คือปรีชาหยั่งรู้ความยิ่งและหย่อนแห่งอินทรีย์ของสัตว์ทั้งหลาย คือ รู้ว่า สัตว์นั้น ๆ มีศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา แคะไหน เพียงใด มีกิเลสมาก กิเลสน้อย มีความพร้อมที่จะตรัสรู้หรือไม่ และอาสยานุสยญาณ คือปรีชาหยั่งรู้อัธยาศัย ความมุ่งหมาย สภาพจิตที่นอนอยู่ (ข.ป. (แปล) ๓๑/๑๑๑/๑๗๒-๑๗๓, ที.ม.อ. ๖๙/๖๔)
- ^๒ **มีอินทรีย์แก่กล้า** หมายถึงมีอินทรีย์ ๕ บริบูรณ์ คือ (๑) ศรัทธา (ความเชื่อ) (๒) วิริยะ (ความเพียร) (๓) สติ (ความระลึกได้) (๔) สมาธิ (ความตั้งจิตมั่น) (๕) ปัญญา (ความรู้ทั่ว) (ที.ม.อ. ๖๙/๖๔)
- ^๓ **มีอาการดี** หมายถึงมีความโน้มเอียงไปในทางดี เช่น มีศรัทธา เป็นต้น ส่วนอาการทรามมีลักษณะตรงข้าม (ที.ม.อ. ๖๙/๖๔)
- ^๔ **โทษ** ในที่นี้ ได้แก่ กิเลส ทุกจริต อภิสังขาร และกรรมนำไปเกิดในภพ (ที.ม.อ. ๖๙/๖๔)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]
พระวิปัสสีพุทธเจ้าทรงพิจารณาสัตว์โลก

สอนให้รู้ได้ยาก ควรสั่งสอน ไม่ควรสั่งสอน บางพวกเห็นปรโลกและโทษว่าน่ากลัว
บางพวกไม่เห็นปรโลกและโทษว่าน่ากลัว^๑ ฉะนั้น

[๗๐] ครั้งนั้น ท้าวมหาพรหมทราบพระรำพึงของพระวิปัสสีพุทธเจ้าด้วยใจ
จึงได้กราบทูลด้วยคาถาทิ้งหลายว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้มีพระปัญญาดี มีพระสมันตจักขุ^๒

บุรุษผู้ยืนบนยอดภูเขาศิลาล้วน

พึงเห็นหมู่ชนใดโดยรอบ แม่ฉันใด

พระองค์ผู้หมดความโศกแล้ว

โปรดเสด็จขึ้นสู่ปราสาทคือธรรม^๓

จักได้เห็นหมู่ชนผู้ตกอยู่ในความเศร้าโศก

และถูกชาติชราครอบงำ ได้ชัดเจน ฉะนั้น^๔

ข้าแต่พระองค์ผู้มีความเพียร

ผู้ชนะสงคราม^๕ ผู้นำหมู่^๖ ผู้ไม่มีหนี้^๗

เชิงอรรถ :

^๑ นอกจากบัวจมอยู่ในน้ำ บัวอยู่เสมอน้ำ บัวพ่นน้ำ ๓ เหล่านี้ อรรถกถาได้กล่าวถึงบัวเหล่าที่ ๔ คือบัวที่มี
โรคน้ำไม่พ่นน้ำ เป็นอาหารของปลาและเต่า ซึ่งมีได้ยกขึ้นสู่ปราสาทแล้วแบ่งบุคคลเป็น ๔ เหล่า (ตามที่ปรากฏใน
อง.จตทก. (แปล) (๒๑/๑๓๓/๒๐๒, อภิ.ป. (แปล) ๓๖/๑๔๘-๑๕๑/๑๘๖-๑๘๗) คือ (๑) อุกขฤติปัญญา
(๒) วิปจิตปัญญา (๓) เนยยะ (๔) ปทปรมะ แล้วเปรียบเทียบอุคขฤติปัญญา เป็นเหมือนบัวพ่นน้ำ ที่พอดต้องแสง
อาทิตย์แล้วก็บานในวันนี้ เปรียบวิปจิตปัญญา เป็นเหมือนบัวอยู่เสมอน้ำที่จะบานในวันรุ่งขึ้น เปรียบเนยยะ
เป็นเหมือนบัวจมอยู่ในน้ำที่จะขึ้นมาบานในวันที่ ๓ ส่วนปทปรมะ เปรียบเหมือนบัวที่มีโรค ยังไม่พ่นน้ำ
ไม่มีโอกาสขึ้นมาบาน เป็นอาหารของปลาและเต่า

พระผู้มีพระภาคทรงตรวจดูหมิ่นโลกธาตุอันเป็นเหมือนกอบูลเป็นต้น ได้ทรงเห็นโดยอาการทั้งปวงว่า
หมู่ประชาผู้มีธุลีในดวงตาเบาบาง มีประมาณเท่านี้ หมู่ประชาผู้มีธุลีในดวงตามากมีประมาณเท่านี้ และใน
หมู่ประชาทั้ง ๒ นั้น อุกขฤติปัญญาบุคคลมีประมาณเท่านี้ (ที.ม.อ. ๖๙/๖๕, สารตถ. ฐีกา ๓/๙/๑๙๒-๑๙๓)

^๒ พระสมันตจักขุ หมายถึงพระสัมพัญัตถญาณ (ปรีชาหยั่งรู้อสิ่งทั้งปวง ทั้งที่เป็นอดีต ปัจจุบัน และอนาคต)
(ที.ม.อ. ๗๐/๖๖)

^๓ ปราสาทคือธรรม ในที่นี้หมายถึงปัญญา หรือโลกุตตรธรรม (ที.ม.อ. ๗๐/๖๖, ที.ม.ฐีกา. ๗๐/๘๐)

^๔ ดู ขุ.ม. (แปล) ๒๙/๑๕๖/๔๓๐

^๕ ชนะสงคราม หมายถึงชนะเทพบุตร (มารคือเทพบุตร) มัจจุมาร (มารคือความตาย) และกิเลสุมาร
(มารคือกิเลส) ได้แล้ว (ที.ม.อ. ๗๐/๖๗)

^๖ ผู้นำหมู่ หมายถึงสามารถนำเวไนยสัตว์ข้ามทางกันดารคือชาติเป็นต้นได้ (ที.ม.อ. ๗๐/๖๗)

^๗ หนี้ ในที่นี้หมายถึงกามฉันทะ (ความพอใจในกาม) (ที.ม.อ. ๗๐/๖๗)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]

คู่พระอัครสาวก

ขอพระองค์โปรดลุกขึ้น เสด็จจาริกไปในโลก

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์โปรดแสดงธรรมเถิด

เพราะผู้รู้ทั่วถึงธรรมได้ยังมีอยู่^๑

[๗๑] เมื่อทำวมหาพรหมกราบจุลอย่างนี้ พระวิปัสสีพุทธเจ้าได้ตรัสกับ
ทำวมหาพรหมนั้นด้วยพระคาถาว่า

“สัตว์ทั้งหลายเหล่าใดจะพึง

จงปล่อยศรัทธามาเถิด

เราได้เปิดประตูแห่งอมตะ^๒

แก่สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นแล้ว

ท่านพรหม เพราะเราสำคัญว่าจะลำบาก

จึงมิได้แสดงธรรมที่ประณีตคล่องแคล่วในหมู่มนุษย์

ขณะนั้น ทำวมหาพรหมได้ทราบวว่า ‘พระวิปัสสีพุทธเจ้าได้ทรงประทานโอกาส
เพื่อจะทรงแสดงธรรมแล้ว’ จึงถวายอภิวาทกระทำประทักษิณแล้วหายไป ณ ที่นั่นเอง

คู่พระอัครสาวก

[๗๒] ภิกษุทั้งหลาย ต่อมา พระวิปัสสีพุทธเจ้าทรงพระดำริวว่า ‘เราจะพึง
แสดงธรรมแก่ใครก่อน ใครจักรู้ธรรมนี้ได้จับพลัน’ แล้วทรงพระดำริต่อไปวว่า
‘พระราชโอรสพระนามวว่าขันตะและบุตรปุโรหิตชื่อติสสะ อาศัยอยู่ในกรุงพันธุมดี
ราชธานี เป็นคนเฉลียวฉลาด หล็กแหลม มีฐลีในดวงตาเบาบางมานาน ทางที่ดี
เราพึงแสดงธรรมแก่เธอทั้งสองก่อน เธอทั้งสองจักรู้ธรรมนี้ได้จับพลัน’

[๗๓] พระวิปัสสีพุทธเจ้า ทรงหายไปจากควงตันโพธิ์มาปรากฏที่เขมมฤคทายวัน
ในกรุงพันธุมดีราชธานี เหมือนบุรุษมีกำลังเหยียดแขนออกหรือคู้แขนเข้า ฉะนั้น
ได้รับสั่งเรียกคนเฝ้าสวนมาตรัสวว่า ‘มานี้เถิด นายทายบาล เธอจงเข้าไปยังกรุง

เชิงอรธ :

^๑ ดูเทียบ ม.ม. (แปล) ๑๒/๒๘๒/๓๐๖-๓๐๗, ส.ส. (แปล) ๑๕/๑๗๒/๒๓๒

^๒ ประตูแห่งอมตะ หมายถึงอริยมรรคที่เป็นทางแห่งอมตะคือพระนิพพาน (ที.ม.อ. ๗๑/๖๗)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]

คู่พระอัครสาวก

พันธุมิตรราชธานี บอกราชโอรสพระนามว่าชัณฑะและบุตรปุโรหิตชื่อติสสะว่า
'พระวิปัสสีพุทธเจ้าเสด็จถึงกรุงพันธุมิตรราชธานี ประทับอยู่ที่เขมมฤคทายวัน
มีพระประสงค์จะพบท่านทั้งสอง'

นายทนายบาลทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว เข้าไปยังกรุงพันธุมิตรราชธานี กราบทูล
แก่พระราชโอรสพระนามว่าชัณฑะและบอกบุตรปุโรหิตชื่อติสสะตั้งนี้ว่า 'พระวิปัสสี
พุทธเจ้าเสด็จถึงกรุงพันธุมิตรราชธานี ประทับอยู่ที่เขมมฤคทายวัน มีพระประสงค์
จะพบท่านทั้งสอง'

[๗๔] พระราชโอรสพระนามว่าชัณฑะและบุตรปุโรหิตชื่อติสสะ สั่งให้นุรุษ
เทียมยานพาหนะคันทาม ๆ แล้วขึ้นยานพาหนะคันทามออกจากกรุงพันธุมิตรราชธานี
พร้อมกับยานพาหนะคันทาม ๆ ติดตามอีกหลายคัน ชับตรงไปยังเขมมฤคทายวัน
จนสุดทางที่ยานพาหนะจะเข้าไปได้ แล้วลงจากยานเดินตรงเข้าไปเฝ้าพระวิปัสสี
พุทธเจ้าถึงที่ประทับ ถวายอภิวัตแล้วนั่ง ณ ที่สมควร

[๗๕] พระวิปัสสีพุทธเจ้าตรัสอนุพุททิกถา^๑แก่พระราชโอรสพระนามว่าชัณฑะ
และบุตรปุโรหิตชื่อติสสะเหล่านั้น คือ ทรงประกาศ

๑. ทานกถา (เรื่องทาน)
๒. สीलกถา (เรื่องศีล)
๓. สัคคกถา (เรื่องสวรรค์)
๔. กามาทีนวกถา (เรื่องโทษ ความต่ำทราม ความเศร้าหมองแห่งกาม)^๒
๕. เนกขัมมานิสังสกถา (เรื่องอานิสงส์แห่งการออกจากกาม)

เมื่อทรงทราบว่ พระราชโอรสพระนามว่าชัณฑะและบุตรปุโรหิตชื่อติสสะมีจิต
ควรบรรลุลหรรณ อ่อน ปราศจากนิวรณ์ เบิกบาน ผ่องใส จึงทรงประกาศสามกัถ์

เชิงอรรถ :

^๑ อนุพุททิกถา หมายถึงธรรมเทศนาที่แสดงเนื้อความลุ่มลึกลงไปโดยลำดับ เพื่อขัดเกลาอัธยาศัยของผู้ฟัง
ให้ประณีตขึ้นไปเป็นขั้น ๆ จนพร้อมที่จะทำความเข้าใจในธรรมส่วนปริมาตร (ที.สี.อ. ๒๙๘/๒๕๐)

^๒ แปลมาจากคำว่า กามาน์ อาทินว โธการ์ สกิลเส

พระสดตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]

คู่พระอัครสาวก

ธรรมเทศนา^๑ของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ธรรมจักขุ ปราศจากธุลี ปราศจากมลทินได้เกิดขึ้นแก่พระราชโอรสพระนามว่าชัณฑะและบุตรปุโรหิตชื่อติสสะ ณ อาสนะนั้นแล้ว 'สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งปวงมีความดับไปเป็นธรรมดา' เหมือนผ้าขาวสะอาด ปราศจากมลทิน ควรรับน้ำย้อม^๒ได้เป็นอย่างดี

[๗๖] พระราชโอรสพระนามว่าชัณฑะและบุตรปุโรหิตชื่อติสสะเห็นธรรมแล้ว บรรลัทธิธรรมแล้ว รู้ธรรมแล้ว หยั่งลงสู่ธรรมแล้ว หมดความสงสัยแล้วปราศจากความแคลงใจ ถึงความเป็นผู้แก่แล้ว 'ไม่ต้องเชื่อผู้อื่น^๒ ในคำสอนของพระศาสดา' ได้กราบทูลพระวิปัสสีพุทธเจ้าว่า 'ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระภาชิตของพระผู้มีพระภาคชัดเจนไฟเพราะยิ่งนัก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระภาชิตของพระผู้มีพระภาคชัดเจนไฟเพราะยิ่งนัก พระผู้มีพระภาคประกาศธรรมแจ่มแจ้งโดยประการต่าง ๆ เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืดด้วยตั้งใจว่า 'คนมืดตาดีจักเห็นรูปได้' ข้าพระองค์ทั้งสองนี้ขอถึงพระผู้มีพระภาคพร้อมทั้งพระธรรมเป็นสรณะ และพึงได้การบรรพชาพึงได้การอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาค'

[๗๗] พระราชโอรสพระนามว่าชัณฑะและบุตรปุโรหิตชื่อติสสะ ได้การบรรพชา ได้การอุปสมบทในสำนักของพระวิปัสสีพุทธเจ้า พระองค์ทรงชี้แจงให้ภิกษุเหล่านั้น เห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เร้าใจให้อาจหาญแก่แล้ว ปลอบชโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมีกถาแล้ว ทรงประกาศโทษ ความต่ำทราม ความเศร้าหมองของสังขารและอาณิสงส์ในนิพพาน จิตของพระราชโอรสพระนามว่าชัณฑะและบุตรปุโรหิตชื่อติสสะอันพระวิปัสสีพุทธเจ้าทรงชี้แจงให้เห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เร้าใจให้อาจหาญแก่แล้ว ปลอบชโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมีกถา ไม่นานนัก ก็หลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถือมั่น

เชิงอรรถ :

^๑ **สามกถาสิกธรรมเทศนา** หมายถึงธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง ทรงเห็นด้วยสัมมัญญาณ ไม่ทั่วไปแก่ผู้อื่น คือมิได้รับแนะนำจากผู้อื่น ตรัสรู้ลำพังพระองค์เองก่อนใครในโลก (วิ.อ. ๓/๒๙๓/๑๘๑, สารตถ.ฎีกา ๓/๒๖/๒๓๗, ที.สี.อ. ๒๙๘/๒๕๐)

^๒ **ไม่ต้องเชื่อผู้อื่น** หมายถึงไม่ต้องอาศัยผู้อื่นคอยแนะนำพรั่าสอนในคำสอนของพระศาสนา ไม่ได้หมายถึงว่า ไม่ต้องเชื่อใคร (อปรปจจโย = ไม่มีใครอื่นอีกเป็นปัจฉัย) (สารตถ.ฎีกา ๓/๑๘/๒๒๒)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]

มหาชนออกบวช

มหาชนออกบวช

[๗๘] ภิกษุทั้งหลาย มหาชนในกรุงพันธุมดีราชธานีประมาณ ๘๔,๐๐๐ คน ได้ทราบข่าวว่า 'พระวิปัสสีพุทธเจ้าเสด็จถึงกรุงพันธุมดี ประทับอยู่ที่เขมมฤคทายวัน พระราชโอรสพระนามว่าขันทะและบุตรปุโรหิตชื่อติสสะ โคนผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ออกจากพระราชวังและเรือนบวชเป็นบรรพชิตในสำนักพระวิปัสสีพุทธเจ้า' จึงคิดกันว่า 'พระธรรมวินัยและการบรรพชาที่พระราชโอรสพระนามว่าขันทะและบุตรปุโรหิตชื่อติสสะ โคนผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ออกจากพระราชวังและเรือนบวชเป็นบรรพชิตนั้น คงจะไม่ตำทราวม คนระดับพระราชโอรสพระนามว่าขันทะและบุตรปุโรหิตชื่อติสสะ โคนผมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ออกจากพระราชวังและเรือนบวชเป็นบรรพชิตได้ ทำไม พวกเราจักบวชบ้างไม่ได้เล่า' มหาชนประมาณ ๘๔,๐๐๐ คน จึงชักชวนกันออกจากกรุงพันธุมดีราชธานี ไปยังเขมมฤคทายวันเข้าไปเฝ้าพระวิปัสสีพุทธเจ้าถึงที่ประทับ ถวายอภิวัตแล้วนั่ง ณ ที่สมควร

[๗๙] พระวิปัสสีพุทธเจ้าตรัสอนุบุพพิคาแก่ชนเหล่านั้น คือ ทรงประกาศ

๑. ทานกถา	๒. สीलกถา
๓. สัคคกถา	๔. กามาทีนวกถา
๕. เนกขัมมานิสังสกถา	

เมื่อทรงทราบว่าชนเหล่านั้น มีจิตควรบรรล อ่อน ปราศจากนิวรณ์ เบิกบาน ผ่องใส จึงทรงประกาศสามกัถสิกขธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ธรรมจักขุอันปราศจากธุลี ปราศจากมลทิน ได้เกิดขึ้นแก่ชน ๘๔,๐๐๐ เหล่านั้น ณ ที่นั่งนั้นแลว่า 'สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งปวงมีความดับไปเป็นธรรมดา' เหมือนผ้าขาวสะอาดปราศจากมลทิน ควรรับน้ำย้อมได้เป็นอย่างดี^๑

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ วิ.ม. (แปล) ๔/๒๖/๓๒-๓๓

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]

บรรพชิตรุ่นแรกที่บวชตามเสด็จบรรลุลหกรรม

[๘๐] คนเหล่านั้นเห็นธรรมแล้ว บรรลุลหกรรมแล้ว รู้ธรรมแล้ว หยั่งลงสู่ธรรมแล้ว หมดความสงสัยแล้ว ปราศจากความแคลงใจ ถึงความเป็นผู้แก้แล้ว ไม่ต้องเชื่อผู้อื่นในคำสอนของพระศาสดา ได้กราบทูลพระวิปัสสีพุทธเจ้าตั้งนี้ว่า 'ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระภาสิตของพระผู้มีพระภาคชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระภาสิตของพระผู้มีพระภาคชัดเจนไพเราะยิ่งนัก พระผู้มีพระภาคทรงประกาศธรรมแจ่มแจ้งโดยประการต่าง ๆ เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืดด้วยตั้งใจว่า 'คนมีตาดีจักเห็นรูปได้' พวกข้าพระองค์นี้ขอถึงพระผู้มีพระภาค พร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์เป็นสรณะ และพึงได้การบรรพชาพึงได้การอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาค'

[๘๑] มหาชนประมาณ ๘๔,๐๐๐ คน ได้การบรรพชาได้การอุปสมบทในสำนักของพระวิปัสสีพุทธเจ้า พระองค์ทรงชี้แจงให้ภิกษุเหล่านั้นเห็นชัด ขวนใจให้อยากับเอาไปปฏิบัติ เร้าใจให้อาจหาญแก้แล้ว ปล่อยขโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมีกถาแล้ว ทรงประกาศโทษ ความต่ำทราม ความเศร้าหมองของสังขาร และอานิสงส์ในนิพพาน จิตของภิกษุเหล่านั้นอันพระวิปัสสีพุทธเจ้าทรงชี้แจงให้เห็นชัด ขวนใจให้อยากับเอาไปปฏิบัติ เร้าใจให้อาจหาญแก้แล้ว ปล่อยขโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมีกถา ไม่นานนัก ก็หลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถือมั่น

บรรพชิตรุ่นแรกที่บวชตามเสด็จบรรลุลหกรรม

[๘๒] ภิกษุทั้งหลาย บรรพชิตประมาณ ๘๔,๐๐๐ รูปเหล่านั้นได้ทราบข่าวว่า 'พระวิปัสสีพุทธเจ้าเสด็จถึงกรุงพันธุมดีราชธานี ประทับอยู่ที่เขมมฤคทายวัน กำลังทรงแสดงธรรม' จึงพากันไปยังเขมมฤคทายวัน กรุงพันธุมดีเข้าไปเฝ้าพระวิปัสสีพุทธเจ้าถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร

[๘๓] พระวิปัสสีพุทธเจ้าตรัสสอนปุพพิกาแก่บรรพชิตเหล่านั้น คือ ทรงประกาศ

๑. ทานกถา	๒. สीलกถา
๓. สัคคกถา	๔. กามาทีนวกถา
๕. เนกขัมมานิสังสกถา	

เมื่อทรงทราบว่า บรรพชิตเหล่านั้นมีจิตควรบรรลุลหกรรม อ่อน ปราศจากนิวรณ์ เบิกบาน ผ่องใส จึงทรงประกาศสามกัถาสิกธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า

พระสดับตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]
ทรงส่งสาวกไปประกาศพระศาสนา

ทั้งหลาย คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค ธรรมจักขุอันปราศจากฐลี ปราศจากมลทิน ได้เกิดขึ้นแก่บรรพชิต ๘๔,๐๐๐ รูปเหล่านั้น ณ อาสนะนั้นแล้ว 'สิ่งใดสิ่งหนึ่ง มีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งปวงมีความดับไปเป็นธรรมดา' เหมือนผ้าขาวสะอาดปราศจากมลทิน ควรรับน้ำย้อมได้เป็นอย่างดี

[๘๔] บรรพชิตเหล่านั้นเห็นธรรมแล้ว บรรลธรรมแล้ว รู้ธรรมแล้ว หยั่งลงสู่ธรรมแล้ว หมดความสงสัยแล้ว ไม่มีความแคลงใจ ถึงความเป็นผู้แก่แล้ว 'ไม่ต้องเชื่อผู้อื่นในคำสอนของพระศาสดา ได้กราบทูลพระวิปัสสีพุทธเจ้าตั้งนี้ว่า 'ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระภาชิตของพระผู้มีพระภาคชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระภาชิตของพระผู้มีพระภาคชัดเจนไพเราะยิ่งนัก พระผู้มีพระภาคทรงประกาศธรรมแจ่มแจ้ง โดยประการต่าง ๆ เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำเปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืดด้วยตั้งใจว่า 'คนมีตาดีจักเห็นรูปได้' พวกข้าพระองค์นี้ขอถึงพระผู้มีพระภาค พร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์เป็นสรณะ และพึงได้การบรรพชาพึงได้การอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาค'

[๘๕] บรรพชิตประมาณ ๘๔,๐๐๐ รูปเหล่านั้น ได้การบรรพชาได้การอุปสมบทในสำนักพระวิปัสสีพุทธเจ้า พระองค์ทรงชี้แจงให้ภิกษุเหล่านั้นเห็นชัดชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแก่แล้ว ปลอบขโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมิกถาแล้ว ทรงประกาศโทษ ความต่ำทราม ความเศร้าหมองของสังขารและอนิสงส์ในนิพพาน จิตของภิกษุเหล่านั้นอันพระวิปัสสีพุทธเจ้าทรงชี้แจงให้เห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแก่แล้ว ปลอบขโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมิกถา ไม่นานนัก ก็หลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถือมั่น

ทรงส่งสาวกไปประกาศพระศาสนา

[๘๖] ภิกษุทั้งหลาย สมัยนั้น มีภิกษุอยู่ประมาณ ๑๖๘,๐๐๐ รูปในกรุงพันธุมดีราชธานี ครั้งนั้นแล พระวิปัสสีพุทธเจ้าประทับหลีกเร้นอยู่ในที่สงัด ได้มีพระร่าพึงอย่างนี้ว่า 'เวลานี้ ในกรุงพันธุมดีมีภิกษุสงฆ์อยู่จำนวนมากถึง ๑๖๘,๐๐๐ รูป ทางที่ดีเราควรประกาศให้ภิกษุทั้งหลายรู้ทั่วกันว่า 'ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อประโยชน์แก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]
ทรงส่งสาวกไปประกาศพระศาสนา

เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย แต่อย่าไปทางเดียวกัน ๒ รูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน ในโลกนี้ยังมีเหล่าสัตว์ผู้มีฉุฉิในดวงตาเบาบาง สัตว์เหล่านั้นจะเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม เหล่าสัตว์ผู้ที่อาจจะรู้ทั่วถึงธรรมได้ยังมีอยู่ แต่เมื่อเวลาล่วงไป ทุก ๆ ๖ ปี เธอทั้งหลายควรกลับมายังกรุงพินธุราชธานี เพื่อแสดงปาติโมกข์'

[๘๗] ครั้งนั้น ท้าวมหาพรหมองค์หนึ่ง ทราบพระรำพึงของพระวิปัสสิพุทธเจ้า ด้วยใจได้หายตัวไปจากพรหมโลก มาปรากฏเฉพาะพระพักตร์ของพระวิปัสสิพุทธเจ้า เหมือนบุรุษผู้มีกำลังเหยียดแขนออกหรือคู้แขนเข้าจะนั้น ท้าวมหาพรหมนั้น ห่มผ้าเจวียงป่า ประนมมือน้อมไปทางพระวิปัสสิพุทธเจ้าได้กราบทูลตั้งนี้ว่า 'ข้าแต่พระผู้มีพระภาค เรื่องนี้เป็นอย่างนั้น ข้าแต่พระสุคต เรื่องนี้เป็นอย่างนั้น เวลานี้ในกรุงพินธุราชธานีมีภิกษุสงฆ์อยู่จำนวนมากถึง ๑๖๘,๐๐๐ รูป พระองค์โปรดทรงอนุญาตภิกษุทั้งหลายว่า 'ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูลเพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย แต่อย่าไปทางเดียวกัน ๒ รูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน ในโลกนี้ยังมีเหล่าสัตว์ผู้มีฉุฉิในดวงตาเบาบาง สัตว์เหล่านั้นจะเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม เหล่าสัตว์ผู้ที่อาจจะรู้ทั่วถึงธรรมได้ยังมีอยู่' ข้าพระองค์จักหาวิธีให้ภิกษุทั้งหลายกลับมายังกรุงพินธุราชธานี เพื่อแสดงปาติโมกข์ เมื่อล่วงไปทุก ๆ ๖ ปี พระพุทธเจ้าข้า'

เมื่อท้าวมหาพรหมกราบทูลอย่างนี้แล้ว จึงถวายอภิวัตพระวิปัสสิพุทธเจ้ากระทำประทักษิณแล้วหายไป ณ ที่นั่นเอง

[๘๘] ครั้นในเวลาเย็น พระวิปัสสิพุทธเจ้าเสด็จออกจากที่หลีกเร้น รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า 'ภิกษุทั้งหลาย เราหลีกเร้นอยู่ในที่สงัด ณ ที่นี้ ได้มีความรำพึงอย่างนี้ว่า 'เวลานี้ ในกรุงพินธุราชธานีมีภิกษุสงฆ์อยู่จำนวนมากถึง ๑๖๘,๐๐๐ รูป ทางที่ดีเราควรประกาศให้ภิกษุทั้งหลายรู้ทั่วกันว่า 'ภิกษุทั้งหลาย

พระสดตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]
ทรงส่งสาวกไปประกาศพระศาสนา

เธอทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย แต่อย่าไปทางเดียวกัน ๒ รูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วน ในโลกนี้ยังมีเหล่าสัตว์ผู้มีตูลีในดวงตาเบาบาง สัตว์เหล่านั้น จะเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม เหล่าสัตว์ผู้ที่อาจจะรู้ทั่วถึงธรรมได้ยังมีอยู่ แต่เมื่อเวลาล่วงไปทุก ๆ ๖ ปี เธอทั้งหลายควรกลับมายังกรุงพันธุมดีราชธานี เพื่อแสดงปาติโมกข์'

ต่อมา ท้าวมหาพรหมองค์หนึ่ง ทราบความรำพึงของเราด้วยใจแล้วได้หายตัวจากพรหมโลกมาปรากฏเฉพาะหน้าเรา เหมือนบุรุษผู้มีกำลังเหยียดแขนออกหรือคู้แขนเข้า ฉะนั้น ท้าวมหาพรหมนั้นห่มผ้าเจวียงบา ประนมมือน้อมมาทางที่เราอยู่ ได้กล่าวกับเราดังนี้ว่า 'ข้าแต่พระผู้มีพระภาค เรื่องนี้เป็นอย่างนั้น ข้าแต่พระสุคต เรื่องนี้เป็นอย่างนั้น เวลานี้ ในกรุงพันธุมดีราชธานีมีภิกษุสงฆ์อยู่จำนวนมากถึง ๑๖๘,๐๐๐ รูป พระองค์โปรดทรงอนุญาตภิกษุทั้งหลายว่า 'ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย แต่อย่าไปทางเดียวกัน ๒ รูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วน ในโลกนี้ยังมีเหล่าสัตว์ผู้มีตูลีในดวงตาเบาบาง สัตว์เหล่านั้น จะเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม เหล่าสัตว์ผู้ที่อาจจะรู้ทั่วถึงธรรมได้ยังมีอยู่' ข้าพระองค์จักหาวิธีให้ภิกษุทั้งหลายกลับมายังกรุงพันธุมดีราชธานี เพื่อแสดงปาติโมกข์ เมื่อเวลาล่วงไปทุก ๆ ๖ ปี พระพุทธเจ้าข้า'

เมื่อท้าวมหาพรหมนั้นได้กล่าวอย่างนี้แล้ว จึงถวายอภิวัตเรากระทำประทักษิณแล้วหายไป ณ ที่นั่นเอง

ภิกษุทั้งหลาย เราประกาศให้รู้ทั่วกันว่า 'เธอทั้งหลาย จงจาริกไปเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]
ทรงส่งสาวกไปประกาศพระศาสนา

เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย แต่อย่าไปทางเดียวกัน ๒ รูป
จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงาม
ในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิบริบูรณ์ครบถ้วน
ในโลกนี้ยังมีเหล่าสัตว์ผู้มีตูลีในดวงตาเบาบาง สัตว์เหล่านั้นจะเสื่อมเพราะไม่ได้ฟัง
ธรรม เหล่าสัตว์ผู้ที่อาจจะรู้ทั่วถึงธรรมได้ยังมีอยู่ แต่เมื่อเวลาล่วงไปทุก ๆ ๖ ปี
เธอทั้งหลายควรกลับมายังกรุงพันธุมดีราชธานี เพื่อแสดงปาติโมกข์' ภิกษุส่วนมาก
ได้จาริกไปตามชนบท โดยวันเดียวเท่านั้น

[๘๙] สมัยนั้น ในชมพูทวีปมีอิวาสอยู่ ๘๔,๐๐๐ แห่ง เมื่อเวลาล่วงไป ๑ ปี
เหล่าเทวดาได้ประกาศว่า 'ท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย เวลาล่วงไป ๑ ปีแล้ว บัดนี้ยัง
เหลือเวลา ๕ ปี เมื่อเวลาล่วงไป ๕ ปี พวกท่านพึงเข้าไปยังกรุงพันธุมดีราชธานี
เพื่อแสดงปาติโมกข์'

เมื่อเวลาล่วงไป ๒ ปี เหล่าเทวดาได้ประกาศว่า 'ท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย
เวลาล่วงไป ๒ ปีแล้ว บัดนี้ยังเหลือเวลา ๔ ปี เมื่อเวลาล่วงไป ๔ ปี พวกท่าน
พึงเข้าไปยังกรุงพันธุมดีราชธานี เพื่อแสดงปาติโมกข์'

เมื่อเวลาล่วงไป ๓ ปี เหล่าเทวดาได้ประกาศว่า 'ท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย
เวลาล่วงไป ๓ ปีแล้ว บัดนี้ยังเหลือเวลา ๓ ปี เมื่อเวลาล่วงไป ๓ ปี พวกท่าน
พึงเข้าไปยังกรุงพันธุมดีราชธานี เพื่อแสดงปาติโมกข์'

เมื่อเวลาล่วงไป ๔ ปี เหล่าเทวดาได้ประกาศว่า 'ท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย
เวลาล่วงไป ๔ ปีแล้ว บัดนี้ยังเหลือเวลา ๒ ปี เมื่อเวลาล่วงไป ๒ ปี พวกท่าน
พึงเข้าไปยังกรุงพันธุมดีราชธานี เพื่อแสดงปาติโมกข์'

เมื่อเวลาล่วงไป ๕ ปี เหล่าเทวดาได้ประกาศว่า 'ท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย
เวลาล่วงไป ๕ ปีแล้ว บัดนี้ยังเหลือเวลา ๑ ปี เมื่อเวลาล่วงไป ๑ ปี พวกท่าน
พึงเข้าไปยังกรุงพันธุมดีราชธานี เพื่อแสดงปาติโมกข์'

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]
ทรงแสดงพระโอวาทปาติโมกข์

เมื่อเวลาล่วงไป ๖ ปี เหล่าเทวดาได้ประกาศว่า 'ท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย
เวลาล่วงไป ๖ ปีแล้ว บัดนี้ถึงเวลาแล้ว พวกท่านพึงเข้าไปยังกรุงพันธุมดีราชธานี
เพื่อแสดงปาติโมกข์'

ครั้งนั้น ภิกษุเหล่านั้น บางพวกเดินทางไปด้วยฤทธิ์ ด้วยอำนาจของตน
บางพวกเดินทางไปด้วยฤทธิ์ ด้วยอำนาจของเทวดา เพียงวันเดียวเท่านั้น พวก
เข้าไปยังกรุงพันธุมดีราชธานี เพื่อแสดงปาติโมกข์

ทรงแสดงพระโอวาทปาติโมกข์

[๙๐] ภิกษุทั้งหลาย พระวิปัสสีพุทธเจ้าทรงแสดงปาติโมกข์^๑ ในที่ประชุมสงฆ์
ที่กรุงพันธุมดีราชธานีนั้นดังนี้

'ความอดทนคือความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง
พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสว่า นิพพานเป็นบรมธรรม
ผู้ทำร้ายผู้อื่น ไม่ชื่อว่าเป็นบรรพชิต
ผู้เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ชื่อว่าเป็นสมณะ
การไม่ทำบาป^๒ทั้งปวง
การทำกุศล^๓ให้ถึงพร้อม
การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว
นี่คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

เชิงอรรถ :

- ^๑ **ปาติโมกข์** ในที่นี้มีได้หมายถึงอาณาปาติโมกข์ (ประมวลพุทธบัญญัติที่ทรงตั้งขึ้นเป็นพุทธอาณา ได้แก่
อาทิพรหมจริยศึกษา ที่มีพระพุทธอนุญาตให้สวดในที่ประชุมสงฆ์ทุกกึ่งเดือน) แต่หมายถึงโอวาทปาติโมกข์
ซึ่งประกอบด้วยคาถา ๓ คาถามี ขนดี ปริม ตโป ตีติศึกษา เป็นต้น ที่พระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ทรงแสดงเอง
(ที.ม.อ. ๙๐/๗๖, วิ.อ. ๑/๑๙/๑๙๐-๑๙๒)
- ^๒ **บาป** หมายถึงกรรมที่มีโทษซึ่งสหกรตด้วยอกุศลจิต ๑๒ ดวง (ที.ม.ฐีกา ๙๐/๙๒)
- ^๓ **กุศล** หมายถึงกุศลที่เป็นไปในภูมิ ๔ (ที.ม.อ. ๙๐/๗๖, ที.ม.ฐีกา ๙๐/๙๒)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๐ หน้า : ๕๐ }

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]

คำกราบทูลของเทวดา

การไม่กล่าวร้ายผู้อื่น

การไม่เบียดเบียนผู้อื่น

ความสำรวมในปาติโมกข์

ความเป็นผู้รู้จักประมาณในอาหาร

การอยู่ในเสนาสนะที่สงัด

การประกอบความเพียรในอธิจิต

นี่คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย^๑

คำกราบทูลของเทวดา

[๙๑] ภิกษุทั้งหลาย สมัยหนึ่ง เราอยู่ที่ควงต้นราชสาละ ป่าสุทศวัน กรุงอุกกัฏฐะ ขณะที่เรานั้นหลีกเร้นอยู่ในที่สงัด ได้มีความรำพึงอย่างนี้ว่า 'เทวโลก ชั้นสุทธาวาสที่เราไม่เคยอยู่มาเลยตลอดกาลนานนี้ ไม่ใช่ใคร ๆ จะเข้าถึงได้โดยง่าย ยกเว้นเหล่าเทพชั้นสุทธาวาส ทางที่ดี เราควรไปหาเหล่าเทพชั้นสุทธาวาส' จึงได้หายไปจากควงต้นราชสาละนั้นไปปรากฏในเหล่าเทพชั้นอวิหาอย่างรวดเร็ว เหมือนนุรุษผู้มีกำลังเหยียดแขนออกหรือคู้แขนเข้าจะนั้น

ในหมู่เทพนั้น มีเทวดามากมาย จำนวนหลายร้อย หลายพัน เข้ามาหาเรา อภิวัตน์แล้วยืนอยู่ ณ ที่สมควร ได้กล่าวกับเราดังนี้ว่า 'ข้าแต่พระองค์ผู้บริบูรณ์ นับจากกัปนี้ถอยหลังไป ๙๑ กัป พระวิปัสสีพุทธเจ้าได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก มีพระชาติเป็นกษัตริย์ ได้เสด็จอุบัติขึ้นในตระกูลกษัตริย์ มีพระโคตรว่าโกณฑัญญะ มีพระชนมายุประมาณ ๘๐,๐๐๐ ปี ตรัสรู้ที่ควงต้นแคฝอย ทรงมีคู่พระอัครสาวก เป็นคู่ที่เจริญ ได้แก่พระชัณฑะและพระติสสะ มีการประชุมพระสาวก ๓ ครั้ง ครั้งที่ ๑ มีภิกษุ ๑๖๘,๐๐๐ รูป ครั้งที่ ๒ มีภิกษุ ๑๐๐,๐๐๐ รูป ครั้งที่ ๓ มีภิกษุ ๘๐,๐๐๐ รูป พระสาวกที่เข้าประชุมทั้ง ๓ ครั้ง ล้วนแต่เป็นพระชินาสพ มีภิกษุ อโศกะเป็นอุปัฏฐาก เป็นอัครอุปัฏฐาก มีพระเจ้าพันธุมาเป็นพระบิดา พระนาง

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ข.ธ. ๒๕/๑๘๓-๑๘๔/๔๙-๕๐, ข.จ. ๒๕/๓๖/๑๕๑

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]

คำกราบทูลของเทวดา

พันธุบดีเทวีเป็นพระมารดาผู้ให้กำเนิด กรุงพันธุบดีเป็นราชธานีของพระเจ้าพันธุมา การเสด็จออกมหาภิเนษกรรมของพระองค์เป็นอย่างไร การบรรพชาของพระองค์เป็นอย่างไร การบำเพ็ญเพียรของพระองค์เป็นอย่างไร การตรัสรู้ของพระองค์เป็นอย่างไร การแสดงธรรมจักรของพระองค์เป็นอย่างไร พวกข้าพระองค์ประพตติพรหมจรรย์ในพระวิปัสสีพุทธเจ้า คลายความกำหนดยินดีในกาม จึงได้มาเกิดในที่นี้'

ในหมู่เทพนั้น มีเทวดามากมาย จำนวนหลายร้อย หลายพัน เข้ามาหาเราถึงที่อยู่ อภิวัตแล้วยืนอยู่ ณ ที่สมควร ได้กล่าวกับเราดังนี้ว่า 'ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ นับจากกัปนี้ถอยหลังไป ๓๑ กัป พระสิขีพุทธเจ้า ได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก ฯลฯ พวกข้าพระองค์ประพตติพรหมจรรย์ในพระสิขีพุทธเจ้า คลายความกำหนดยินดีในกาม จึงได้มาเกิดในที่นี้ ในกัปที่ ๓๑ นั้นเอง พระเวสสภูพุทธเจ้าได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก ฯลฯ พวกข้าพระองค์ประพตติพรหมจรรย์ในพระเวสสภูพุทธเจ้า คลายความกำหนดยินดีในกาม จึงได้มาเกิดในที่นี้ ในกัปกัปนี้เอง พระกกุสันธพุทธเจ้า พระโกนาคมพุทธเจ้า พระกัสสปพุทธเจ้าได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก ฯลฯ พวกข้าพระองค์ประพตติพรหมจรรย์ในพระกกุสันธพุทธเจ้า พระโกนาคมพุทธเจ้า พระกัสสปพุทธเจ้า คลายความกำหนดยินดีในกาม จึงได้มาเกิดในที่นี้'

ในหมู่เทพนั้น มีเทวดามากมาย จำนวนหลายร้อย หลายพัน เข้ามาหาเราถึงที่อยู่ อภิวัตแล้วยืนอยู่ ณ ที่สมควร ได้กล่าวกับเราดังนี้ว่า 'ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ในกัปกัปนี้เอง บัดนี้ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก มีพระชาติเป็นกษัตริย์ ได้เสด็จอุบัติขึ้นในตระกูลกษัตริย์ มีพระโคตรว่าโคตมะ มีพระชนมายุเพียงเล็กน้อย ผู้ที่มีอายุยืนก็เพียง ๑๐๐ ปี หรือเกินไปอีกเล็กน้อย^๑ ตรัสรู้ที่ดวงตันอัสน์สัถะ ทรงมีคู่พระอัครสาวก เป็นคู่เจริญ ได้แก่ พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ มีการประชุมพระสาวกครั้งเดียว มีภิกษุ ๑,๒๕๐ รูป พระสาวกที่เข้าประชุมล้วนแต่เป็นพระขีณาสพ มีภิกษุอาณนทเป็น

เชิงอรรถ :

- ^๑ เกินไปอีกเล็กน้อย ในที่นี้หมายถึงคนมีอายุยืนเกิน ๑๐๐ ปี สมัยพุทธกาล ได้แก่ พระมหากัสสปะ พระอาณนท พระนางมหาปชาบดีโคตมี นางวิสาขา พราหมณ์ไปกขรสาดิ พราหมณ์ไพโรหมายู พราหมณ์เสละ พราหมณ์พาวรี ทุกท่านมีอายุ ๑๒๐ ปี พระอนรุทธะมีอายุ ๑๕๐ ปี พระพากุละมีอายุ ๑๖๐ ปี

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]

คำกราบทูลของเทวดา

อุปัฏฐาก เป็นอัครอุปัฏฐาก^๑ มีพระเจ้าสุทโธทนะเป็นพระบิดา พระนางมาयाเทวี เป็นพระมารดาผู้ให้กำเนิด มีกรุงกบิลพัสดุ์เป็นราชธานี การเสด็จออกมหาภิเนษกรรมณ์ของพระองค์เป็นอย่างไร การบรรพชาของพระองค์เป็นอย่างไร การบำเพ็ญเพียรของพระองค์เป็นอย่างไร การตรัสรู้ของพระองค์เป็นอย่างไร การแสดงธรรมจักรของพระองค์เป็นอย่างไร พวกข้าพระองค์ประพอดิพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค คลายความกำหนัดยินดีในกาม จึงได้มาเกิดในที่นี้'

[๙๒] ครั้นนั้น เราพร้อมกับเหล่าเทพชั้นอวิหา ได้เข้าไปหาเหล่าเทพชั้นอดัตปภา ถึงที่อยู่ ...

เราพร้อมกับเหล่าเทพชั้นอวิหาและชั้นอดัตปภา ได้เข้าไปหาเหล่าเทพชั้นสุทิสสา ถึงที่อยู่ ...

เราพร้อมกับเหล่าเทพชั้นอวิหา ชั้นอดัตปภา และชั้นสุทิสสา ได้เข้าไปหาเหล่าเทพชั้นสุทิสสีถึงที่อยู่ ...

ครั้งนั้น เราพร้อมกับเหล่าเทพชั้นอวิหา ชั้นอดัตปภา ชั้นสุทิสสา และชั้นสุทิสสี ได้เข้าไปหาเหล่าเทพชั้นอกนิฏฐาถึงที่อยู่ ในหมู่เทพนั้น มีเทวดามากมาย จำนวนหลายร้อย หลายพัน เข้ามาหาเราถึงที่อยู่ อภิวัตแล้วยืนอยู่ ณ ที่สมควร

เทวดาเหล่านั้นได้กล่าวกับเราดังนี้ว่า 'ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นนรทุภข์ นับจากกัปนี้ ถอยหลังไป ๙๑ กัป พระวิปัสสีพุทธเจ้าได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก มีพระชาติเป็นกษัตริย์ ได้เสด็จอุบัติขึ้นในตระกูลกษัตริย์ มีพระโคตรว่าโกณฑัญญะ มีพระชนมายุประมาณ ๘๐,๐๐๐ ปี ตรัสรู้ที่ควงต้นแคฝอย ทรงมีคู่พระอัครสาวก เป็นคู่ที่เจริญ ได้แก่ พระขันทะและพระติสสะ มีการประชุมพระสาวก ๓ ครั้ง ครั้งที่ ๑ มีภิกษุ ๑๖๘,๐๐๐ รูป ครั้งที่ ๒ มีภิกษุ ๑๐๐,๐๐๐ รูป ครั้งที่ ๓ มีภิกษุ ๘๐,๐๐๐ รูป พระสาวกที่เข้าประชุมทั้ง ๓ ครั้ง ล้วนแต่เป็นพระขีณาสพ มีภิกษุอโสกะเป็นอุปัฏฐาก

เชิงอรรถ :

^๑ ในปฐมโพธิกาล พระผู้มีพระภาคไม่มีพระอุปัฏฐากประจำ บางคราวพระนาคสมालะ บางคราวพระ-
นาคิตะ บางคราวพระอุปวาณะ บางคราวพระสุนักขัตตะ บางคราวจุนทะ สมณทูเทส บางคราวพระสาคตะ
บางคราว พระเมฆิยะ (วิ.อ. ๑/๑๖/๑๘๑)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]

คำกราบทูลของเทวดา

เป็นอัครอุปัฏฐาก มีพระเจ้าพันธุมาเป็นพระบิดา พระนางพันธุดีเทวีเป็นพระมารดาผู้ให้กำเนิด กรุงพันธุดีเป็นราชธานีของพระเจ้าพันธุมา การเสด็จออกมหาภิเนษกรรมของพระองค์เป็นอย่างไร การบรรพชาของพระองค์เป็นอย่างไร การบำเพ็ญเพียรของพระองค์เป็นอย่างไร การตรัสรู้ของพระองค์เป็นอย่างไร การแสดงธรรมจักรของพระองค์เป็นอย่างไร พวกข้าพระองค์ประพบัติพรหมจรรย์ในพระวิปัสสีพุทธเจ้า คลายความกำหนดยินดีในกาม จึงได้มาเกิดในที่นี้'

ในหมู่เทพนั้น มีเทวดามากมาย จำนวนหลายร้อย หลายพัน เข้ามาหาเราถึงที่อยู่ อภิวัตแล้วยืนอยู่ ณ ที่สมควร ได้กล่าวกับเราดังนี้ว่า 'ข้าแต่พระองค์ ผู้นิรทุกข์ นับจากกัปนี้ถอยหลังไป ๓๑ กัป พระสิขีพุทธเจ้าได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก ฯลฯ พวกข้าพระองค์ประพบัติพรหมจรรย์ในพระสิขีพุทธเจ้า คลายความกำหนดยินดีในกาม จึงได้มาเกิดในที่นี้'

ในหมู่เทพนั้น มีเทวดามากมาย จำนวนหลายร้อย หลายพัน เข้ามาหาเราถึงที่อยู่ อภิวัตแล้วยืนอยู่ ณ ที่สมควร ได้กล่าวกับเราดังนี้ว่า 'ข้าแต่พระองค์ ผู้นิรทุกข์ ในกัปที่ ๓๑ นั้นเอง พระเวสสภูพุทธเจ้า ได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก ฯลฯ พวกข้าพระองค์ประพบัติพรหมจรรย์ในพระเวสสภูพุทธเจ้า คลายความกำหนดยินดีในกาม จึงได้มาเกิดในที่นี้'

ในหมู่เทพนั้น มีเทวดามากมาย จำนวนหลายร้อย หลายพัน เข้ามาหาเราถึงที่อยู่ อภิวัตแล้วยืนอยู่ ณ ที่สมควร ได้กล่าวกับเราดังนี้ว่า 'ข้าแต่พระองค์ ผู้นิรทุกข์ ในภัทรกัปนี้เอง พระกุกสันธพุทธเจ้า พระโกนาคมนพุทธเจ้า พระกัสสปพุทธเจ้าได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก ฯลฯ พวกข้าพระองค์ประพบัติพรหมจรรย์ ในพระกุกสันธพุทธเจ้า พระโกนาคมนพุทธเจ้า พระกัสสปพุทธเจ้า คลายความกำหนดยินดีในกาม จึงได้มาเกิดในที่นี้'

[๙๓] ในหมู่เทพนั้น มีเทวดามากมาย จำนวนหลายร้อย หลายพัน เข้ามาหาเราถึงที่อยู่ อภิวัตแล้วยืนอยู่ ณ ที่สมควร ได้กล่าวกับเราดังนี้ว่า 'ข้าแต่พระองค์ ผู้นิรทุกข์ ในภัทรกัปนี้เอง บัดนี้พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้เสด็จ

พระสดับตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]
ทรงสรุปพระธรรมเทศนา

อุบัติขึ้นในโลก มีพระชาติเป็นกษัตริย์ ได้เสด็จอุบัติขึ้นในตระกูลกษัตริย์ มีพระโคตรว่าโคตมะ มีพระชนมายุเพียงเล็กน้อย ผู้ที่มีอายุยืนก็เพียง ๑๐๐ ปี หรือเกินไปอีกเล็กน้อย ตรัสรู้ที่ควงต้นอัสสัตถะ ทรงมีคู่อัครสาวก เป็นคู่ที่เจริญ ได้แก่ พระสารีบุตร และพระโมคคัลลานะ มีการประชุมพระสาวกครั้งเดียว มีภิกษุ ๑,๒๕๐ รูป พระสาวกที่เข้าประชุมล้วนแต่เป็นพระชีณาสพ มีภิกษุอาณนทเป็นอุปัฏฐาก เป็นอัครอุปัฏฐาก มีพระเจ้าสุทโธทนะเป็นพระบิดา พระนางมาयाเทวีเป็นพระมารดาผู้ให้กำเนิด มีกรุงกบิลพัสดุ์เป็นราชธานี การเสด็จออกมหาภิเนษกรรมของพระองค์เป็นอย่างไร การบรรพชาของพระองค์เป็นอย่างไร การบำเพ็ญเพียรของพระองค์เป็นอย่างไร การตรัสรู้ของพระองค์เป็นอย่างไร การแสดงธรรมจักรของพระองค์เป็นอย่างไร พวกข้าพระองค์ประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค คลายความกำหนัดยินดีในกาม จึงได้มาเกิดในที่นี้'

ทรงสรุปพระธรรมเทศนา

[๙๔] ภิกษุทั้งหลาย เพราะตถาคตมีปัญญาแทงตลอดธรรมชาติดังกล่าวมานี้ จึงเป็นเหตุให้ระลึกถึงพระพุทธเจ้าทั้งหลายในอดีตกาล ผู้ปรินิพพานแล้ว ผู้ตัดธรรมเครื่องเนิ่นช้าได้แล้ว ผู้ตัดทางได้แล้ว ผู้ตัดวิญญะได้แล้ว ผู้ล่วงทุกข์ทั้งปวงได้แล้ว ทั้งโดยพระชาติ พระนาม พระโคตร พระชนมายุ คู่พระอัครสาวก และการประชุมพระสาวกว่า 'แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงมีพระชาติอย่างนี้ แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงมีพระนามอย่างนี้ แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงมีพระโคตรอย่างนี้ แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีศีลอย่างนี้ แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีธรรมอย่างนี้ แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีปัญญาอย่างนี้ แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างนี้ แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีธรรมเป็นเครื่องหลุดพ้นอย่างนี้'

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑. มหาปทานสูตร]
ทรงสรุปพระธรรมเทศนา

แม่เหล่าเทวดาก็บอกเรื่องนั้นให้ทราบ จึงเป็นเหตุให้ระลึกถึงพระพุทธเจ้า
ทั้งหลายในอดีตกาล ผู้ปรินิพพานแล้ว ผู้ตัดกรรมเครื่องเนนเข้าได้แล้ว ผู้ตัดทาง
ได้แล้ว ผู้ตัดวิภวภูติได้แล้ว ผู้ล่วงทุกข์ทั้งปวงได้แล้ว ทั้งโดยพระชาติ พระนาม
พระโคตร พระชนมายุ คู่พระอัครสาวก และการประชุมพระสาวกว่า ‘แม่เพราะ
เหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงมีพระชาติอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาค
เหล่านั้นจึงมีพระนามอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงมีพระโคตร
อย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีศีลอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้
พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีธรรมอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาค
เหล่านั้นจึงทรงมีปัญญาอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงมีธรรม
เป็นเครื่องอยู่อย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีธรรมเป็น
เครื่องหลุดพ้นอย่างนี้”

เมื่อพระผู้มีพระภาคได้ตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมพระภาสิต
ของพระผู้มีพระภาคแล้วแล

มหาปทานสูตรที่ ๑ จบ

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๒. มหานิทานสูตร]
ปัจจุสมุปบาท

๒. มหานิทานสูตร
ว่าด้วยสิ่งที่เป็นต้นเหตุใหญ่

ปัจจุสมุปบาท^๑

[๙๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิคมของชาวกรุงชื่อกัมมาสธัมมะ แคว้นกุรุ ครั้นนั้น ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวัตแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นำอัสจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ ปฏิจุสมุปบาทนี้เป็นธรรมที่ลึกซึ้ง^๒ สุดจะคาดคะเนได้ แต่ถึงกระนั้น ก็ยังปรากฏแก่ข้าพระองค์เหมือนกับว่าเป็นธรรมง่าย ๆ พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อย่าพูดอย่างนั้น อานนท์ อย่าพูดอย่างนั้น อานนท์ ปฏิจุสมุปบาทนี้เป็นธรรมที่ลึกซึ้ง สุดจะคาดคะเนได้ ก็เพราะไม่รู้ไม่เข้าใจปฏิจุสมุปบาทนี้ หมุสัตว์จึงยุ่งเหมือนขอดตายของช่างหูก เป็นปมมุนงเหมือนกระดูกตายเหมือนหญ้ามุงกระต่ายและหญ้าปล้อง ไม่ข้ามพ้นอบาย^๓ ทุกติ วินิบาตและสงสาร

[๙๖] อานนท์ เมื่อถูกถามว่า ‘เพราะสิ่งนี้เป็นปัจฉัย ชรามรณะจึงมีหรือ’ ควรตอบว่า ‘มี’ ถ้าถามว่า ‘เพราะอะไรเป็นปัจฉัย ชรามรณะจึงมี’ ควรตอบว่า ‘เพราะชาติเป็นปัจฉัย ชรามรณะจึงมี’

เมื่อถูกถามว่า ‘เพราะสิ่งนี้เป็นปัจฉัย ชาติจึงมีหรือ’ ควรตอบว่า ‘มี’ ถ้าถามว่า ‘เพราะอะไรเป็นปัจฉัย ชาติจึงมี’ ควรตอบว่า ‘เพราะภพเป็นปัจฉัย ชาติจึงมี’

เมื่อถูกถามว่า ‘เพราะสิ่งนี้เป็นปัจฉัย ภพจึงมีหรือ’ ควรตอบว่า ‘มี’ ถ้าถามว่า ‘เพราะอะไรเป็นปัจฉัย ภพจึงมี’ ควรตอบว่า ‘เพราะอุปาทานเป็นปัจฉัย ภพจึงมี’

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ส.นิ. (แปล) ๑๖/๖๐/๑๑๓

^๒ ลึกซึ้ง หมายถึงลึกซึ้งโดยอาการ ๔ คือ (๑) อรรถ (ผล) (๒) ธรรม (เหตุ) (๓) เทศนา (วิธีการแสดง) (๔) ปฏิเวธ (การบรรลุ) (ที.ม.อ. ๙๕/๙๐)

^๓ อบาย หมายถึงภาวะหรือที่อันปราศจากความเจริญ ๔ คือ (๑) นรก (๒) กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน (๓) แดนเปรต (๔) อสุรกาย (ที.ม.อ. ๙๕/๙๔)

พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๒. มหานิทานสูตร]

ปฏิจจสมุปบาท

เมื่อถูกถามว่า 'เพราะสิ่งนี้เป็นปัจจัย อุปาทานจึงมีหรือ' ควรตอบว่า 'มี'
ถ้าถามว่า 'เพราะอะไรเป็นปัจจัย อุปาทานจึงมี' ควรตอบว่า 'เพราะตัณหาเป็น
ปัจจัย อุปาทานจึงมี'

เมื่อถูกถามว่า 'เพราะสิ่งนี้เป็นปัจจัย ตัณหาจึงมีหรือ' ควรตอบว่า 'มี' ถ้าถามว่า
'เพราะอะไรเป็นปัจจัย ตัณหาจึงมี' ควรตอบว่า 'เพราะเวทนาเป็นปัจจัย ตัณหาจึงมี'

เมื่อถูกถามว่า 'เพราะสิ่งนี้เป็นปัจจัย เวทนาจึงมีหรือ' ควรตอบว่า 'มี' ถ้าถามว่า
'เพราะอะไรเป็นปัจจัย เวทนาจึงมี' ควรตอบว่า 'เพราะผัสสะเป็นปัจจัย เวทนาจึงมี'

เมื่อถูกถามว่า 'เพราะสิ่งนี้เป็นปัจจัย ผัสสะจึงมีหรือ' ควรตอบว่า 'มี' ถ้าถามว่า
'เพราะอะไรเป็นปัจจัย ผัสสะจึงมี' ควรตอบว่า 'เพราะนามรูปเป็นปัจจัย ผัสสะจึงมี'

เมื่อถูกถามว่า 'เพราะสิ่งนี้เป็นปัจจัย นามรูปจึงมีหรือ' ควรตอบว่า 'มี' ถ้า
ถามว่า 'เพราะอะไรเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี' ควรตอบว่า 'เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย
นามรูปจึงมี'

เมื่อถูกถามว่า 'เพราะสิ่งนี้เป็นปัจจัย วิญญาณจึงมีหรือ' ควรตอบว่า 'มี' ถ้า
ถามว่า 'เพราะอะไรเป็นปัจจัย วิญญาณจึงมี' ควรตอบว่า 'เพราะนามรูปเป็นปัจจัย
วิญญาณจึงมี'

[๙๗] ด้วยเหตุดังนี้แล

เพราะนามรูปเป็นปัจจัย	วิญญาณจึงมี
เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย	นามรูปจึงมี
เพราะนามรูปเป็นปัจจัย	ผัสสะจึงมี
เพราะผัสสะเป็นปัจจัย	เวทนาจึงมี
เพราะเวทนาเป็นปัจจัย	ตัณหาจึงมี
เพราะตัณหาเป็นปัจจัย	อุปาทานจึงมี
เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย	ภพจึงมี
เพราะภพเป็นปัจจัย	ชาติจึงมี

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๒. มหานิทานสูตร]

ปัจจุสมุปบาท

เพราะชาติเป็นปัจจัย

ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์

โทมนัส และอุปายาสจึงมี

ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้มิได้ ด้วยประการฉะนี้

[๙๘] อานนท์ ข้อที่เรากล่าวไว้เช่นนี้ว่า 'เพราะชาติเป็นปัจจัย ชรามรณะจึงมี' เธอพึงทราบเหตุผลที่ชาติเป็นปัจจัย ชรามรณะจึงมี ดังต่อไปนี้ ก็ถ้าชาติ คือ ชาติ เพื่อความเป็นเทพของพวกเทพ เพื่อความเป็นคนธรรพ์ของพวกคนธรรพ์ เพื่อความเป็นยักษ์ของพวกยักษ์ เพื่อความเป็นภูตของพวกภูต เพื่อความเป็นมนุษย์ของพวกมนุษย์ เพื่อความเป็นสัตว์สี่เท้าของพวกสัตว์สี่เท้า เพื่อความเป็นสัตว์ปีกของพวกสัตว์ปีก เพื่อความเป็นสัตว์เลื้อยคลานของพวกสัตว์เลื้อยคลาน ไม่ได้มีแก่ใคร ๆ ในภพไหน ๆ ทั่วทุกแห่ง ก็ถ้าชาติไม่ได้มีเพื่อความเป็นอย่างนั้นของสรรพสัตว์พวกนั้น ๆ เมื่อชาติไม่มีโดยประการทั้งปวง เพราะชาติดับไป ชรามรณะจะปรากฏได้หรือ"

ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า "ปรากฏไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าข้า"

พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า "อานนท์ เพราะเหตุนั้น เหตุ ต้นเหตุ เหตุเกิด และปัจจัยแห่งชราและมรณะ ก็คือชาตินั่นเอง

[๙๙] อานนท์ ข้อที่เรากล่าวไว้เช่นนี้ว่า 'เพราะภพเป็นปัจจัย ชาติจึงมี' เธอพึงทราบเหตุผลที่ภพเป็นปัจจัย ชาติจึงมี ดังต่อไปนี้ ก็ถ้าภพ คือ กามภพ รูปภพ หรืออรุภพ ไม่ได้มีแก่ใคร ๆ ในภพไหน ๆ ทั่วทุกแห่ง เมื่อภพไม่มีโดยประการทั้งปวง เพราะภพดับไป ชาติจะปรากฏได้หรือ"

ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า "ปรากฏไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าข้า"

พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า "อานนท์ เพราะเหตุนั้น เหตุ ต้นเหตุ เหตุเกิด และปัจจัยแห่งชาติ ก็คือภพนั่นเอง

[๑๐๐] อานนท์ ข้อที่เรากล่าวไว้เช่นนี้ว่า 'เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย ภพจึงมี' เธอพึงทราบเหตุผลที่อุปาทานเป็นปัจจัย ภพจึงมี ดังต่อไปนี้ ก็ถ้าอุปาทาน คือ กามุปาทาน (ความยึดมั่นในกาม) ทิฏฐุปาทาน(ความยึดมั่นในทิฏฐิ) สัมผัสอุปาทาน

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๒. มหานิทานสูตร]

ปัจฉิมอุปาทาน

(ความยึดมั่นในศีลพรต) หรืออึดติวาทุปาทาน(ความยึดมั่นในวาทะว่ามีอึดติ) ไม่ได้มีแก่ใคร ๆ ในภพไหน ๆ ทั่วทุกแห่ง เมื่ออุปาทานไม่มีโดยประการทั้งปวง เพราะอุปาทานดับไป ภพจะปรากฏได้หรือ”

ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า “ปรากฏไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า “อานนท์ เพราะเหตุนั้น เหตุ ต้นเหตุ เหตุเกิด และปัจจัยแห่งภพ ก็คืออุปาทานนั่นเอง

[๑๐๑] อานนท์ ข้อที่เรากล่าวไว้เช่นนี้ว่า ‘เพราะตัณหาเป็นปัจจัย อุปาทานจึงมี’ เธอพึงทราบเหตุผลที่ตัณหาเป็นปัจจัย อุปาทานจึงมี ดังต่อไปนี้ ก็ถ้าตัณหา คือ รูปตัณหา(อยากได้รูป) สัทตตัณหา(อยากได้เสียง) คันธตัณหา(อยากได้กลิ่น) รสตัณหา(อยากได้รส) โภกฺขุตัณหา(อยากได้โภกฺขุ) และฉัมมตัณหา (อยากได้ธรรมารมณ์) ไม่ได้มีแก่ใคร ๆ ในภพไหน ๆ ทั่วทุกแห่ง เมื่อตัณหาไม่มีโดยประการทั้งปวง เพราะตัณหาดับไป อุปาทานจะปรากฏได้หรือ”

ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า “ปรากฏไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า “อานนท์ เพราะเหตุนั้น เหตุ ต้นเหตุ เหตุเกิด และปัจจัยแห่งอุปาทาน ก็คือตัณหานั่นเอง

[๑๐๒] อานนท์ ข้อที่เรากล่าวไว้เช่นนี้ว่า ‘เพราะเวทนาเป็นปัจจัย ตัณหาจึงมี’ เธอพึงทราบเหตุผลที่เวทนาเป็นปัจจัย ตัณหาจึงมี ดังต่อไปนี้ ก็ถ้าเวทนา คือ เวทนาที่เกิดจากจักขุสัมผัส เวทนาที่เกิดจากโสตสัมผัส เวทนาที่เกิดจากฆานสัมผัส เวทนาที่เกิดจากชีวหาสัมผัส เวทนาที่เกิดจากกายสัมผัส และเวทนาที่เกิดจากมโนสัมผัส ไม่ได้มีแก่ใคร ๆ ในภพไหน ๆ ทั่วทุกแห่ง เมื่อเวทนาไม่มีโดยประการทั้งปวง เพราะเวทนาดับไป ตัณหาจะปรากฏได้หรือ”

ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า “ปรากฏไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า “อานนท์ เพราะเหตุนั้น เหตุ ต้นเหตุ เหตุเกิด และปัจจัยแห่งตัณหา ก็คือเวทนานั่นเอง

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๒. มหานิทานสูตร]

ปฏิจลสมุปบาท

[๑๐๓] อานนท์ ด้วยเหตุดังนี้แล

เพราะอาศัยเวทนา	ตัณหาจึงมี
เพราะอาศัยตัณหา	ปริเยสนา (การแสวงหา) จึงมี
เพราะอาศัยปริเยสนา	ลาภะ (การได้) จึงมี
เพราะอาศัยลาภะ	วินิจจยะ (การกำหนด) จึงมี
เพราะอาศัยวินิจจยะ	ฉันทราคะ (ความกำหนดด้วยอำนาจ ความพอใจ) จึงมี
เพราะอาศัยฉันทราคะ	อัชโณสานะ (ความหมกมุ่นฝังใจ) จึงมี
เพราะอาศัยอัชโณสานะ	ปริคคหะ (การยึดถือครอบครอง) จึงมี
เพราะอาศัยปริคคหะ	มัจฉริยะะ (ความตระหนี่) จึงมี
เพราะอาศัยมัจฉริยะะ	อารักขะ (ความหวงกัน) จึงมี
เพราะอารักขะเป็นเหตุ	บาปอกุศลธรรมเป็นอเนก ย่อมเกิด ขึ้นจากการถือท่อนไม้ การถือค้ำสตรา การทะเลาะ การแก่งแย่ง การวิวาท การพูดขึ้นเสียงว่า 'มึง มึง' การพูด ส่อเสียด และการพูดเท็จ

[๑๐๔] อานนท์ ข้อที่เรากล่าวไว้เช่นนี้ว่า 'เพราะอารักขะเป็นเหตุ บาปอกุศล-
ธรรมเป็นอเนก ย่อมเกิดขึ้นจากการถือท่อนไม้ การถือค้ำสตรา การทะเลาะ
การแก่งแย่ง การวิวาท การพูดขึ้นเสียงว่า 'มึง มึง' การพูดส่อเสียด และการ
พูดเท็จ' เธอพึงทราบเหตุผลที่อารักขะเป็นเหตุ บาปอกุศลธรรมเป็นอเนก ย่อมเกิด
ขึ้นจากการถือท่อนไม้ การถือค้ำสตรา การทะเลาะ การแก่งแย่ง การวิวาท การพูด
ขึ้นเสียงว่า 'มึง มึง' การพูดส่อเสียด และการพูดเท็จ ดังต่อไปนี้ ก็ถ้าอารักขะ
'ไม่ได้มีแก่ใคร ๆ ในภพไหน ๆ ทั่วทุกแห่ง เมื่ออารักขะไม่มีโดยประการทั้งปวง
เพราะอารักขะดับไป บาปอกุศลธรรมเป็นอเนก จะเกิดขึ้นจากการถือท่อนไม้ การถือ
ค้ำสตรา การทะเลาะ การแก่งแย่ง การวิวาท การพูดขึ้นเสียงว่า 'มึง มึง' การพูด
ส่อเสียด และการพูดเท็จได้หรือ"

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๒. มหานิทานสูตร]

ปัจฉิมสมุปบาท

ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า “เกิดขึ้นไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า “อานนท์ เพราะเหตุนั้น เหตุ ต้นเหตุ และปัจจัย แห่งบาปอกุศลธรรมเป็นอเนกที่เกิดขึ้นจากการถือท่อนไม้ การถือค้ำศตรา การทะเลาะ การแก่งแย่ง การวิวาท การพูดขึ้นเสียงว่า ‘มึง มึง’ การพูดส่อเสียด และการ พูดเท็จ ก็คืออาร์กขะนั้นเอง

[๑๐๕] อานนท์ ข้อที่เรากล่าวไว้เช่นนี้ว่า ‘เพราะอาศัยมัจฉริยะ อาร์กขะจึงมี’ เธอพึงทราบเหตุผลที่อาศัยมัจฉริยะ อาร์กขะจึงมี ดังต่อไปนี้ ก็ถ้ามัจฉริยะไม่ได้ มีแก่ใคร ๆ ในภพไหน ๆ ทั่วทุกแห่ง เมื่อมัจฉริยะไม่มีโดยประการทั้งปวง เพราะ มัจฉริยะดับไป อาร์กขะจะปรากฏได้หรือ”

ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า “ปรากฏไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า “อานนท์ เพราะเหตุนั้น เหตุ ต้นเหตุ เหตุเกิด และปัจจัยแห่งอาร์กขะ ก็คือมัจฉริยะนั่นเอง

[๑๐๖] อานนท์ ข้อที่เรากล่าวไว้เช่นนี้ว่า ‘เพราะอาศัยปริคคหะ มัจฉริยะ จึงมี’ เธอพึงทราบเหตุผลที่อาศัยปริคคหะ มัจฉริยะจึงมี ดังต่อไปนี้ ก็ถ้าปริคคหะ ไม่ได้มีแก่ใคร ๆ ในภพไหน ๆ ทั่วทุกแห่ง เมื่อปริคคหะไม่มีโดยประการทั้งปวง เพราะปริคคหะดับไป มัจฉริยะจะปรากฏได้หรือ”

ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า “ปรากฏไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า “อานนท์ เพราะเหตุนั้น เหตุ ต้นเหตุ เหตุเกิด และปัจจัยแห่งมัจฉริยะ ก็คือปริคคหะนั้นเอง

[๑๐๗] อานนท์ ข้อที่เรากล่าวไว้เช่นนี้ว่า ‘เพราะอาศัยอัชโณสานะ ปริคคหะ จึงมี’ เธอพึงทราบเหตุผลที่อาศัยอัชโณสานะ ปริคคหะจึงมี ดังต่อไปนี้ ก็ถ้าอัชโณสานะ ไม่ได้มีแก่ใคร ๆ ในภพไหน ๆ ทั่วทุกแห่ง เมื่ออัชโณสานะไม่มีโดยประการทั้งปวง เพราะอัชโณสานะดับไป ปริคคหะจะปรากฏได้หรือ”

ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า “ปรากฏไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า “อานนท์ เพราะเหตุนั้น เหตุ ต้นเหตุ เหตุเกิด และปัจจัยแห่งปริคคหะ ก็คืออัชโณสานะนั้นเอง

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๒. มหานิทานสูตร]

ปัจฉิมสมุปบาท

[๑๐๘] อานนท์ ข้อที่เรากล่าวไว้เช่นนี้ว่า 'เพราะอาศัยฉันทราคะ อัชโณสานะ จึงมี' เธอพึงทราบเหตุผลที่อาศัยฉันทราคะ อัชโณสานะจึงมี ดังต่อไปนี้ ก็ถ้า ฉันทราคะไม่ได้มีแก่ใคร ๆ ในภพไหน ๆ ทั่วทุกแห่ง เมื่อฉันทราคะไม่มีโดยประการ ทั้งปวง เพราะฉันทราคะดับไป อัชโณสานะจะปรากฏได้หรือ"

ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า "ปรากฏไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าข้า"

พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า "อานนท์ เพราะเหตุนั้น เหตุ ต้นเหตุ เหตุเกิด และปัจจัยแห่งอัชโณสานะ ก็คือฉันทราคะนั่นเอง

[๑๐๙] อานนท์ ข้อที่เรากล่าวเช่นนี้ว่า 'เพราะอาศัยวิริจฉยะ ฉันทราคะจึงมี' เธอพึงทราบเหตุผลที่อาศัยวิริจฉยะ ฉันทราคะจึงมี ดังต่อไปนี้ ก็ถ้าวิริจฉยะไม่ได้ มีแก่ใคร ๆ ในภพไหน ๆ ทั่วทุกแห่ง เมื่อวิริจฉยะไม่มีโดยประการทั้งปวง เพราะ วิริจฉยะดับไป ฉันทราคะจะปรากฏได้หรือ"

ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า "ปรากฏไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าข้า"

พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า "อานนท์ เพราะเหตุนั้น เหตุ ต้นเหตุ เหตุเกิด และปัจจัยแห่งฉันทราคะ ก็คือวิริจฉยะนั่นเอง

[๑๑๐] อานนท์ ข้อที่เรากล่าวเช่นนี้ว่า 'เพราะอาศัยลาภะ วิริจฉยะจึงมี' เธอพึงทราบเหตุผลที่อาศัยลาภะ วิริจฉยะจึงมี ดังต่อไปนี้ ก็ถ้าลาภะไม่ได้มีแก่ใคร ๆ ในภพไหน ๆ ทั่วทุกแห่ง เมื่อลาภะไม่มีโดยประการทั้งปวง เพราะลาภะหมดไป วิริจฉยะจะปรากฏได้หรือ"

ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า "ปรากฏไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าข้า"

พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า "อานนท์ เพราะเหตุนั้น เหตุ ต้นเหตุ เหตุเกิด และปัจจัยแห่งวิริจฉยะ ก็คือลาภะนั้นเอง

[๑๑๑] อานนท์ ข้อที่เรากล่าวเช่นนี้ว่า 'เพราะอาศัยปริเยสนา ลาภะจึงมี' เธอพึงทราบเหตุผลที่อาศัยปริเยสนา ลาภะจึงมี ดังต่อไปนี้ ก็ถ้าปริเยสนาไม่ได้ มีแก่ใคร ๆ ในภพไหน ๆ ทั่วทุกแห่ง เมื่อปริเยสนาไม่มีโดยประการทั้งปวง เพราะ ปริเยสนาดับไป ลาภะจะปรากฏได้หรือ"

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๒. มหานิทานสูตร]

ปฏิจจสมุปบาท

ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า “ปรากฏไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า “อานนท์ เพราะเหตุนั้น เหตุ ต้นเหตุ เหตุเกิด และปัจจัยแห่งลาภะ ก็คือปริเยสนานั้นเอง

[๑๑๒] อานนท์ ข้อที่เรากล่าวเชื่อนี้ว่า ‘เพราะอาศัยตัณหา ปริเยสนา จึงมี’ เธอพึงทราบเหตุผลที่อาศัยตัณหา ปริเยสนาจึงมี ดังต่อไปนี้ ก็ถ้าตัณหา คือ กามตัณหา^๑ ภวตัณหา^๒ และวิภวตัณหา^๓ ไม่ได้มีแก่ใคร ๆ ในภพไหน ๆ ทั่วทุกแห่ง เมื่อตัณหาไม่มีโดยประการทั้งปวง เพราะตัณหาดับไป ปริเยสนาจะปรากฏได้หรือ”

ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า “ปรากฏไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า “อานนท์ เพราะเหตุนั้น เหตุ ต้นเหตุ เหตุเกิด และปัจจัยแห่งปริเยสนา ก็คือตัณหานั้นเอง

อานนท์ ธรรม ๒ อย่างนี้ ทั้ง ๒ ส่วน^๔ รวมลงเป็นอย่างเดียวกับเวทนา ด้วยประการฉะนี้

[๑๑๓] อานนท์ ข้อที่เรากล่าวเชื่อนี้ว่า ‘เพราะผัสสะเป็นปัจจัย เวทนาจึงมี’ เธอพึงทราบเหตุผลที่ผัสสะเป็นปัจจัย เวทนาจึงมี ดังต่อไปนี้ ก็ถ้าผัสสะ คือ จักขุ-สัมผัส ส्रोตสัมผัส มานสัมผัส ชิวหาสัมผัส กายสัมผัส และมโนสัมผัสไม่ได้มีแก่ใคร ๆ ในภพไหน ๆ ทั่วทุกแห่ง เมื่อผัสสะไม่มีโดยประการทั้งปวง เพราะผัสสะดับไป เวทนาจะปรากฏได้หรือ”

ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า “ปรากฏไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า “อานนท์ เพราะเหตุนั้น เหตุ ต้นเหตุ เหตุเกิด และปัจจัยแห่งเวทนา ก็คือผัสสะนั้นเอง

เชิงอรรถ :

- ^๑ กามตัณหา (ความทะยานอยากในกาม) ในที่นี้หมายถึงราคะที่เนื่องด้วยกามคุณ ๕ (ที.ปา.อ. ๓๐๕/๑๘๒)
- ^๒ ภวตัณหา (ความทะยานอยากในภพ) ในที่นี้หมายถึงราคะในรูปภพและอรุภพ, ราคะที่ประกอบด้วย สัสสตทัญญู (ที.ปา.อ. ๓๐๕/๑๘๒)
- ^๓ วิภวตัณหา (ความทะยานอยากในวิภพ) ในที่นี้หมายถึงราคะที่ประกอบด้วยอุจเฉททัญญู (ที.ปา.อ. ๓๐๕/๑๘๒)
- ^๔ ธรรม ๒ อย่างนี้ ทั้ง ๒ ส่วน ในที่นี้หมายถึงตัณหา ๒ ประการ ได้แก่ (๑) วัฏฏมุลตัณหา ตัณหาที่เป็นมูลในวัฏฏะ หมายถึงตัณหาที่เป็นปัจจัยของอุปาทาน (๒) สมุททาจรรตัณหา ตัณหาที่ฟุ้งขึ้น หมายถึงตัณหาที่ท่านกล่าวไว้ว่า เพราะอาศัยตัณหา ปริเยสนาจึงมี เป็นต้น (ที.ม.อ. ๑๑๒/๙๘, ที.ม.ฎีกา ๑๑๒/๑๒๒)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๐ หน้า : ๖๔ }

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๒. มหานิทานสูตร]
 ปฏิจลสมุทปาท

[๑๑๔] อานนท์ ข้อที่เรากล่าวเชื่อนี้ว่า ‘เพราะนามรูปเป็นปัจจัย ผัสสะจึงมี’
 เธอพึงทราบเหตุผลที่นามรูปเป็นปัจจัย ผัสสะจึงมี ดังต่อไปนี้ การบัญญัตินามกาย^๑
 ต้องพร้อมด้วยอาการ^๒ เพศ^๓ นิมิต^๔ อุทเทส^๕ เมื่ออาการ เพศ นิมิต และอุทเทส
 นั้น ๆ ไม่มี การสัมผัสแต่ชื่อในรูปกายจะปรากฏได้หรือ”

ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า “ปรากฏไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “การบัญญัติรูปกายต้องพร้อมด้วยอาการ เพศ
 นิมิต และอุทเทส เมื่ออาการ เพศ นิมิต และอุทเทสนั้น ๆ ไม่มี การสัมผัสโดยการ
 กระทบในนามกายจะปรากฏได้หรือ”

ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า “ปรากฏไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “การบัญญัตินามกายและรูปกายต้องพร้อมด้วย
 อาการ เพศ นิมิต และอุทเทส เมื่ออาการ เพศ นิมิต และอุทเทสนั้น ๆ ไม่มี
 การสัมผัสแต่ชื่อจะปรากฏได้หรือ”

ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า “ปรากฏไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “การบัญญัตินามรูปต้องพร้อมด้วยอาการ เพศ
 นิมิต และอุทเทส เมื่ออาการ เพศ นิมิต และอุทเทสนั้น ๆ ไม่มี ผัสสะจะปรากฏ
 ได้หรือ”

ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า “ปรากฏไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า “อานนท์ เพราะเหตุ นั้น เหตุ ต้นเหตุ เหตุเกิด
 และปัจจัยแห่งผัสสะ ก็คือนามรูปนั่นเอง

[๑๑๕] อานนท์ ข้อที่เรากล่าวเชื่อนี้ว่า ‘เพราะวิญญานเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี’
 เธอพึงทราบเหตุผลที่วิญญานเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี ดังต่อไปนี้ ก็ถ้าวิญญาน
 จักไม่หยั่งลงในท้องมารดา นามรูปจะก่อตัวขึ้นในท้องมารดาได้หรือ”

เชิงอรรถ :

^๑ นามกาย หมายถึงนามชั้น ๔ คือ (๑) เวทนาชั้น (๒) สัญญาชั้น (๓) สังขารชั้น (๔) วิญญานชั้น
 (ที.ม.อ. ๑๑๔/๙๙)

^๒ อาการ หมายถึงอากัปภิกิริยาของนามชั้นแต่ละอย่างที่สามารถออกมา (ที.ม.ฐีกา. ๑๑๔/๑๒๓)

^๓ เพศ หมายถึงลักษณะที่บ่งบอกหรือใช้เป็นเครื่องอนุมาณถึงนามชั้นแต่ละอย่าง (ที.ม.ฐีกา. ๑๑๔/๑๒๓)

^๔ นิมิต หมายถึงเครื่องหมายแสดงถึงลักษณะเฉพาะของนามชั้นแต่ละอย่าง (ที.ม.ฐีกา. ๑๑๔/๑๒๓)

^๕ อุทเทส หมายถึงคำอธิบายเกี่ยวกับนามชั้นแต่ละอย่าง เช่น เป็นสิ่งที่ไม่ใช่รูป เป็นสิ่งที่รับรู้ได้ (ที.ม.ฐีกา.
 ๑๑๔/๑๒๓)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๒. มหานิทานสูตร]

ปัจฉิมสมุปบาท

ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า “ไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “ก็ถ้าวิญญานหยั่งลงในท้องมารดาแล้วล่วงเลยไป นามรูปจักบังเกิดขึ้นเพื่อความเป็นอย่างนี้ได้หรือ”

ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า “ไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “ก็ถ้าวิญญานเด็กชายหรือเด็กหญิงผู้เยาว์วัยจัก ขาดความสืบทอด นามรูปจักเจริญงอกงามไพบูลย์ได้หรือ”

ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า “ไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า “อานนท์ เพราะเหตุนั้น เหตุ ต้นเหตุ เหตุเกิด และปัจจัยแห่งนามรูป ก็คือวิญญานนั่นเอง

[๑๑๖] อานนท์ ข้อที่เรากล่าวเช่นนี้ว่า ‘เพราะนามรูปเป็นปัจจัย วิญญาน จึงมี’ เธอพึงทราบเหตุผลที่นามรูปเป็นปัจจัย วิญญานจึงมี ดังต่อไปนี้ ก็ถ้า วิญญานจักไม่ได้อาศัยนามรูป ชาติ ชรา มรณะ และความเกิดขึ้นแห่งทุกขสมุทัย จะปรากฏได้หรือ”

ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า “ปรากฏไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า “อานนท์ เพราะเหตุนั้น เหตุ ต้นเหตุ เหตุเกิด และปัจจัยแห่งวิญญาน ก็คือนามรูปนั่นเอง

ด้วยเหตุเพียงเท่านั้นแล วิญญานและนามรูปจึงเกิด แก่ ตาย จติหรืออุบัติ ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น จึงมีค่าที่เป็นเพียงชื่อ ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น จึงมีค่าที่ใช้ตาม ความหมาย ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น จึงมีค่านิบัญญัติ ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น จึงมีแต่สื่อ ความเข้าใจ ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น วิญญานจึงเป็นไป ความเป็นอย่างนี้ย่อมปรากฏ โดยการบัญญัติ^๑ คือ นามรูปย่อมเป็นไปพร้อมกับวิญญาน เพราะต่างก็เป็นปัจจัย ของกันและกัน

เชิงอรรถ :

^๑ ความเป็นอย่างนี้ย่อมปรากฏโดยการบัญญัติ หมายถึงชั้น ๕ เป็นเพียงชื่อที่บัญญัติขึ้น (ที.ม.อ. ๑๑๖/๑๐๒)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๐ หน้า :๖๖ }

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๒. มหานิทานสูตร]

บัญญัติอัตตา

บัญญัติอัตตา

[๑๑๗] อานนท์ บุคคลเมื่อจะบัญญัติอัตตา ย่อมบัญญัติด้วยความเห็น
ก็อย่าง

บุคคล

๑. เมื่อจะบัญญัติอัตตาที่มีขนาดจำกัด มีรูป ย่อมบัญญัติว่า 'อัตตา
ของเรามีขนาดจำกัด มีรูป'
๒. เมื่อจะบัญญัติอัตตามีขนาดไม่จำกัด มีรูป ย่อมบัญญัติว่า 'อัตตา
ของเรามีขนาดไม่จำกัด มีรูป'
๓. เมื่อจะบัญญัติอัตตาที่มีขนาดจำกัด ไม่มีรูป ย่อมบัญญัติว่า 'อัตตา
ของเรามีขนาดจำกัด ไม่มีรูป'
๔. เมื่อจะบัญญัติอัตตาที่มีขนาดไม่จำกัด ไม่มีรูป ย่อมบัญญัติว่า
'อัตตาของเรามีขนาดไม่จำกัด ไม่มีรูป'

[๑๑๘] ในความเห็น ๔ อย่างนั้น บุคคลเมื่อจะบัญญัติอัตตามีขนาดจำกัด
มีรูป ย่อมบัญญัติว่ามีอยู่เฉพาะในชาตินี้ หรือบัญญัติว่าเป็นสภาพมีอยู่ตลอดกาล
หรือมีความเห็นว่า 'เราจักทำอัตตาที่มีสภาพไม่เที่ยง ที่มีอยู่ ให้สำเร็จเป็นสภาพ
เที่ยง' อานนท์ การลงความเห็น ว่า อัตตาที่มีอยู่ มีขนาดจำกัด มีรูป ย่อมติดตาม
มาด้วยอาการอย่างนี้ ฉะนั้น จึงควรกล่าวไว้

บุคคลเมื่อจะบัญญัติอัตตามีขนาดไม่จำกัด มีรูป ย่อมบัญญัติว่ามีอยู่เฉพาะ
ในชาตินี้ หรือบัญญัติว่าเป็นสภาพมีอยู่ตลอดกาล หรือมีความเห็นว่า 'เราจักทำ
อัตตาที่มีสภาพไม่เที่ยง ที่มีอยู่ ให้สำเร็จเป็นสภาพเที่ยง' อานนท์ การลงความเห็น
ว่า อัตตาที่มีอยู่ มีขนาดไม่จำกัด มีรูป ย่อมติดตามมาด้วยอาการอย่างนี้ ฉะนั้น
จึงควรกล่าวไว้

บุคคลเมื่อจะบัญญัติอัตตามีขนาดจำกัด ไม่มีรูป ย่อมบัญญัติว่ามีอยู่เฉพาะ
ในชาตินี้ หรือบัญญัติว่าเป็นสภาพมีอยู่ตลอดกาล หรือมีความเห็นว่า 'เราจักทำ

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๒. มหานิทานสูตร]

‘ไม่บัญญัติอัตตา

อัตตาที่มีสภาพไม่เที่ยง ที่มีอยู่ ให้สำเร็จเป็นสภาพเที่ยง’ อานนท์ การลงความเห็น ว่าอัตตาที่มีอยู่ มีขนาดจำกัด ไม่มีรูป ย่อมติดตามมาด้วยอาการอย่างนี้ ฉะนั้น จึงควรกล่าวไว้

บุคคลเมื่อจะบัญญัติอัตตามีขนาดไม่จำกัด ไม่มีรูป ย่อมบัญญัติว่ามีอยู่เฉพาะ ในชาตินี้ หรือบัญญัติว่าเป็นสภาพมีอยู่ตลอดเวลา หรือมีความเห็นว่า ‘เราจักทำ อัตตาที่มีสภาพไม่เที่ยง ที่มีอยู่ ให้สำเร็จเป็นสภาพเที่ยง’ อานนท์ การลงความเห็น ว่าอัตตา ที่มีอยู่ มีขนาดไม่จำกัด ไม่มีรูป ย่อมติดตามมาด้วยอาการอย่างนี้ ฉะนั้น จึงควรกล่าวไว้

อานนท์ บุคคลเมื่อบัญญัติอัตตา ย่อมบัญญัติด้วยความเห็น ๔ อย่างนี้แล”

‘ไม่บัญญัติอัตตา

[๑๑๙] “อานนท์ บุคคลเมื่อไม่บัญญัติอัตตา ย่อมไม่บัญญัติด้วยความเห็น กี่อย่าง

บุคคล

๑. เมื่อไม่บัญญัติอัตตาที่มีขนาดจำกัด มีรูป ย่อมไม่บัญญัติว่า ‘อัตตาของเรามีขนาดจำกัด มีรูป’
๒. เมื่อไม่บัญญัติอัตตามีขนาดไม่จำกัด มีรูป ย่อมไม่บัญญัติว่า ‘อัตตาของเรามีขนาดไม่จำกัด มีรูป’
๓. เมื่อไม่บัญญัติอัตตาที่มีขนาดจำกัด ไม่มีรูป ย่อมไม่บัญญัติว่า ‘อัตตาของเรามีขนาดจำกัด ไม่มีรูป’
๔. เมื่อไม่บัญญัติอัตตาที่มีขนาดไม่จำกัด ไม่มีรูป ย่อมไม่บัญญัติว่า ‘อัตตาของเรา มีขนาดไม่จำกัด ไม่มีรูป’

[๑๒๐] ในความเห็น ๔ อย่างนั้น บุคคลเมื่อไม่บัญญัติอัตตามีขนาดจำกัด มีรูป ย่อมไม่บัญญัติว่ามีอยู่เฉพาะในชาตินี้ หรือไม่บัญญัติว่าเป็นสภาพมีอยู่ตลอดเวลา หรือไม่มีความเห็นว่า ‘เราจักทำอัตตาที่มีสภาพไม่เที่ยง ที่มีอยู่ ให้สำเร็จเป็น

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๒. มหานิทานสูตร]

ความเห็นว่าเป็นอัตตา

สภาพเที่ยง' การลงความเห็นว่าเป็นอัตตาที่มีอยู่มีขนาดจำกัด มีรูป ย่อมไม่ติดตามมาด้วยอาการอย่างนี้ ฉะนั้น จึงควรกล่าวไว้

บุคคลเมื่อไม่บัญญัติอัตตามีขนาดไม่จำกัด มีรูป ย่อมไม่บัญญัติว่ามีอยู่เฉพาะในชาตินี้ หรือไม่บัญญัติว่าเป็นสภาพที่มีอยู่ตลอดเวลา หรือไม่มีความเห็นว่า 'เราจักทำอัตตาที่มีสภาพไม่เที่ยง ที่มีอยู่ ให้สำเร็จเป็นสภาพเที่ยง' การลงความเห็นว่าเป็นอัตตาที่มีอยู่ มีขนาดไม่จำกัด มีรูป ย่อมไม่ติดตามมาด้วยอาการอย่างนี้ ฉะนั้น จึงควรกล่าวไว้

บุคคลเมื่อไม่บัญญัติอัตตามีขนาดจำกัด ไม่มีรูป ย่อมไม่บัญญัติว่ามีอยู่เฉพาะในชาตินี้ หรือไม่บัญญัติว่าเป็นสภาพที่มีอยู่ตลอดเวลา หรือไม่มีความเห็นว่า 'เราจักทำอัตตาที่มีสภาพไม่เที่ยง ที่มีอยู่ ให้สำเร็จเป็นสภาพเที่ยง' การลงความเห็นว่าเป็นอัตตาที่มีอยู่มีขนาดจำกัด ไม่มีรูป ย่อมไม่ติดตามมาด้วยอาการอย่างนี้ ฉะนั้น จึงควรกล่าวไว้

บุคคลเมื่อไม่บัญญัติอัตตามีขนาดไม่จำกัด ไม่มีรูป ย่อมไม่บัญญัติว่ามีอยู่เฉพาะในชาตินี้ หรือไม่บัญญัติว่าเป็นสภาพที่มีอยู่ตลอดเวลา หรือไม่มีความเห็นว่า 'เราจักทำอัตตาที่มีสภาพไม่เที่ยง ที่มีอยู่ ให้สำเร็จเป็นสภาพเที่ยง' การลงความเห็นว่าเป็นอัตตาที่มีอยู่ มีขนาดไม่จำกัด ไม่มีรูป ย่อมไม่ติดตามมาด้วยอาการอย่างนี้ ฉะนั้น จึงควรกล่าวไว้

อานนท์ บุคคลเมื่อไม่บัญญัติอัตตา ย่อมไม่บัญญัติด้วยความเห็น ๔ อย่างนี้แล"

ความเห็นว่าเป็นอัตตา

[๑๒๑] "อานนท์ บุคคลเมื่อเห็นว่ามีอัตตา ย่อมเห็นด้วยความเห็น ก็อย่างบุคคลเมื่อเห็นเวทนาว่าเป็นอัตตา ย่อมเห็นว่า 'เวทนาเป็นอัตตาของเรา' หรือเห็นว่า 'เวทนาไม่ใช่อัตตาของเรา (เพราะ) อัตตาของเราไม่เสวยอารมณ์' หรือเห็นว่า 'เวทนาไม่ใช่อัตตาของเรา อัตตาของเราจะไม่เสวยอารมณ์ก็มีใช่ อัตตาของเรา ยังเสวยอารมณ์อยู่ เพราะอัตตาของเรามีเวทนาเป็นคุณสมบัติ'

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๒. มหานิทานสูตร]

ความเห็นว่าเป็นอัตตา

[๑๒๒] อานนท์ ในความเห็น ๓ อย่างนั้น ผู้ที่กล่าวอย่างนี้ว่า 'เวทนาเป็นอัตตาของเรา' เขาจะถูกซักถามว่า 'ผู้มีอายุ เวทนามี ๓ อย่าง คือ สุขเวทนา ทุกขเวทนา และอทุกขมสุขเวทนา บรรดาเวทนา ๓ อย่างนี้ เธอเห็นเวทนาอย่างไรหนว่าเป็นอัตตา'

ในคราวที่อัตตาเสวยสุขเวทนา ก็ย่อมไม่เสวยทุกขเวทนาและอทุกขมสุขเวทนา คงเสวยแต่สุขเวทนาเท่านั้น ในคราวที่อัตตาเสวยทุกขเวทนา ก็ย่อมไม่เสวยสุขเวทนาและอทุกขมสุขเวทนา คงเสวยแต่ทุกขเวทนาเท่านั้น ในคราวที่อัตตาเสวยอทุกขมสุขเวทนา ก็ย่อมไม่เสวยสุขเวทนาและทุกขเวทนา คงเสวยแต่อทุกขมสุขเวทนาเท่านั้น

[๑๒๓] อานนท์ แม้สุขเวทนามาก็ไม่เที่ยง ถูกปัจจัยปรุงแต่ง อาศัยเหตุปัจจัยเกิด มีความสิ้นไปเป็นธรรมดา มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา มีความคลายไปเป็นธรรมดา มีความดับไปเป็นธรรมดา แม้ทุกขเวทนามาก็ไม่เที่ยง ถูกปัจจัยปรุงแต่ง อาศัยเหตุปัจจัยเกิด มีความสิ้นไปเป็นธรรมดา มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา มีความคลายไปเป็นธรรมดา มีความดับไปเป็นธรรมดา แม้อทุกขมสุขเวทนามาก็ไม่เที่ยง ถูกปัจจัยปรุงแต่ง อาศัยเหตุปัจจัยเกิด มีความสิ้นไปเป็นธรรมดา มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา มีความคลายไปเป็นธรรมดา มีความดับไปเป็นธรรมดา

เมื่อบุคคลเสวยสุขเวทนา ย่อมมีความเห็นว่า 'นี่เป็นอัตตาของเรา' เมื่อสุขเวทนานั้นดับ จึงมีความเห็นว่า 'อัตตาของเราดับไปแล้ว' เมื่อบุคคลเสวยทุกขเวทนา ย่อมมีความเห็นว่า 'นี่เป็นอัตตาของเรา' เมื่อทุกขเวทนานั้นดับ จึงมีความเห็นว่า 'อัตตาของเราดับไปแล้ว' เมื่อบุคคลเสวยอทุกขมสุขเวทนา ย่อมมีความเห็นว่า 'นี่เป็นอัตตาของเรา' เมื่ออทุกขมสุขเวทนานั้นดับ จึงมีความเห็นว่า 'อัตตาของเราดับไปแล้ว'

ผู้ที่กล่าวอย่างนี้ว่า 'เวทนาเป็นอัตตาของเรา' เมื่อเห็นเวทนาว่าเป็นอัตตา ย่อมเห็นอัตตา ไม่เที่ยง สุขบ้าง ทุกข์บ้าง มีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา และมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา ในปัจจุบัน เพราะเหตุนี้แล อานนท์ ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ จึงยังไม่ควรที่จะเห็นว่า 'เวทนาเป็นอัตตาของเรา'

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๒. มหานิทานสูตร]

ความเห็นว่าเป็นอัตตา

[๑๒๔] อานนท์ ในความเห็น ๓ อย่างนั้น ผู้ที่กล่าวอย่างนี้ว่า 'เวทนาไม่ใช่ อัตตาของเรา (เพราะ) อัตตาของเราไม่เสวยอารมณ์' เขาจะถูกซักถามว่า 'ในรูปขันธ์ ซึ่งไม่มีการเสวยอารมณ์ จะมีความรู้สึกว่าเป็นเรา' เกิดขึ้นได้หรือไม่"

ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า "เกิดขึ้นไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าข้า"

พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า "เพราะเหตุนั้นแล อานนท์ ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ จึงยังไม่ควรที่จะเห็นว่า เวทนาไม่ใช่อัตตาของเรา เพราะอัตตาของเราไม่เสวยอารมณ์"

[๑๒๕] อานนท์ ในความเห็น ๓ อย่างนั้น ผู้ที่กล่าวอย่างนี้ว่า 'เวทนาไม่ใช่ อัตตาของเรา อัตตาของเราจะไม่เสวยอารมณ์ก็มีใช่ อัตตาของเรายังเสวย อารมณ์อยู่ เพราะอัตตาของเรามีเวทนาเป็นคุณสมบัติ' เขาจะถูกซักถามว่า 'ผู้มี อายุ ก็เพราะเวทนาจะต้องดับไปทั้งหมดทั้งสิ้นไม่มีเหลือ เมื่อไม่มีเวทนา เพราะ เวทนาดับไป โดยประการทั้งปวงยังจะมีความรู้สึกว่าเป็นเรา' ได้หรือไม่"

ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า "ไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าข้า"

พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า "เพราะเหตุนั้นแล อานนท์ ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ จึงยังไม่ควรที่จะเห็นว่า 'เวทนาไม่ใช่อัตตาของเรา อัตตาของเราจะไม่เสวยอารมณ์' ก็มีใช่ อัตตาของเรายังเสวยอารมณ์อยู่ เพราะอัตตาของเรามีเวทนาเป็นคุณสมบัติ"

[๑๒๖] อานนท์ ภิกษุใดไม่เห็นเวทนาว่าเป็นอัตตา ไม่เห็นการเสวยอารมณ์ ว่าเป็นอัตตา และไม่เห็นว่า 'อัตตาของเรายังต้องเสวยอารมณ์ เพราะว่ามีเวทนาของ เรามีเวทนาเป็นคุณสมบัติ' ภิกษุนั้นเมื่อเห็นอย่างนี้ย่อมไม่ถือมันอะไร ๆ ในโลก และเมื่อไม่ถือมันย่อมไม่สะทกสะท้าน เมื่อไม่สะทกสะท้านย่อมดับได้เฉพาะตน^๑ ย่อมรู้ชัดว่า 'ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจ อื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป'

ผู้ใดกล่าวกับภิกษุผู้มีจิตหลุดพ้นแล้วดังกล่าวนั้นอย่างนี้ว่า 'ท่านมีทิฏฐิว่า 'หลังจากตายแล้ว ตถาคตเกิดอีกหรือ' การกล่าวของผู้นั้นไม่สมควร ผู้ใดกล่าว

เชิงอรรถ :

^๑ ย่อมดับได้เฉพาะตน หมายถึงดับกิเลสได้ด้วยตนเอง (ที.ม.อ. ๑๒๖/๑๐๗)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๐ หน้า :๗๑ }

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๒. มหานิทานสูตร]
 วิญญานลลิตี ๗ ประการ

กับภิกษุผู้มีจิตหลุดพ้นแล้วดังกล่าวนั้น อย่างนี้ว่า 'ท่านมีทิฏฐิว่า 'หลังจากตายแล้ว ตถาคตไม่เกิดอีกหรือ' การกล่าวของผู้นั้นก็'ไม่สมควร ผู้ใดกล่าวกับภิกษุผู้มีจิตหลุดพ้นแล้วดังกล่าวนี้ อย่างนี้ว่า 'ท่านมีทิฏฐิว่า 'หลังจากตายแล้ว ตถาคตเกิดอีกและไม่เกิดอีกหรือ' การกล่าวของผู้นั้นก็'ไม่สมควร ผู้ใดกล่าวกับภิกษุผู้มีจิตหลุดพ้นแล้วดังกล่าวนี้ อย่างนี้ว่า 'ท่านมีทิฏฐิว่า 'หลังจากตายแล้ว ตถาคตจะว่าเกิดอีกก็มีใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็มีใช่หรือ' การกล่าวของผู้นั้นก็'ไม่สมควร

ข้อนี้เพราะเหตุไร เพราะชื่อ คำที่เป็นเพียงชื่อ ความหมาย คำที่ใช้ตามความหมาย บัญญัติ คำบัญญัติ ความเข้าใจ สื่อความเข้าใจ วัฏฏะยังเป็นไปอยู่ตลอดกาลเพียงใด วัฏฏะย่อมหมุนไปตลอดกาลเพียงนั้น

ภิกษุชื่อว่าหลุดพ้นแล้วเพราะรู้อย่างนี้ วัฏฏะนั้น ผู้ใดกล่าวกับภิกษุผู้หลุดพ้นแล้ว เพราะรู้อย่างนี้ว่า 'ท่านมีทิฏฐิว่า 'พระอรหันต์ยอมไม่รู้ไม่เห็น' การกล่าวของผู้นั้นก็'ไม่สมควร'

วิญญานลลิตี ๗ ประการ
(ภุมิเป็นที่ตั้งแห่งวิญญาน)

[๑๒๗] อานนท์ วิญญานลลิตี^๑ ๗ ประการ และอายตนะ ๒ ประการนี้
 วิญญานลลิตี ๗ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. มีสัตว์ทั้งหลายผู้มีกายต่างกัน มีสัญญาต่างกัน คือ มนุษย์
 เทพบางพวก^๒ และวินิปาติกะบางพวก^๓ นี้เป็นวิญญานลลิตีที่ ๑

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ที.ปา. ๑๑/๓๓๒/๒๒๒-๒๒๓, ๓๕๗/๒๕๘-๒๕๙, อัง.นวก. (แปล) ๒๓/๒๔/๔๘๑-๔๘๒

^๒ เทพบางพวก หมายถึงพวกเทพในสวรรค์ชั้นกามาวจร ๖ คือ (๑) ชั้นจาตุมหาราช (๒) ชั้นดาวดึงส์ (๓) ชั้นยามา (๔) ชั้นดุสิต (๕) ชั้นนิมมานรดี (๖) ชั้นปรนิมมิตตวสวัตตี (ที.ม.อ. ๑๒๗/๑๐๙)

^๓ วินิปาติกะบางพวก ในที่นี้หมายถึงยักษ์ฉิณีและเวมานิกเปรตที่พ้นจากอบายภูมิ ๔ (ที.ม.อ. ๑๒๗/๑๐๙)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๒. มหานิทานสูตร]

วิญญานลลิตี ๗ ประการ

๒. มีสัตว์ทั้งหลายผู้มีกายต่างกัน แต่มีสัญญาอย่างเดียวกัน คือ พวกเทพชั้นพรหมกายิกา^๑เกิดในปฐมฌานและเหล่าสัตว์ผู้เกิดในอภาย ๔ นี้เป็นวิญญานลลิตีที่ ๒
  ๓. มีสัตว์ทั้งหลายผู้มีกายอย่างเดียวกัน แต่มีสัญญาต่างกัน คือ พวกเทพชั้นอาภัสสระ นี้เป็นวิญญานลลิตีที่ ๓
  ๔. มีสัตว์ทั้งหลายผู้มีกายอย่างเดียวกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน คือ พวกเทพชั้นสุภกนิหะ (เทพที่เต็มไปด้วยความงดงาม) นี้เป็นวิญญานลลิตีที่ ๔
  ๕. มีสัตว์ทั้งหลายผู้บรรลุอากาศาณัญจายตนฌานโดยกำหนดว่า 'อากาศหาที่สุดมิได้' เพราะล่องรูปสัญญา ดับปฏิขสัญญา ไม่กำหนดนานัตตสัญญาโดยประการทั้งปวง นี้เป็นวิญญานลลิตีที่ ๕
  ๖. มีสัตว์ทั้งหลายผู้ล่องอากาศาณัญจายตนฌานโดยประการทั้งปวง บรรลวิญญานัญจายตนฌานโดยกำหนดว่า 'วิญญานหาที่สุดมิได้' นี้เป็นวิญญานลลิตีที่ ๖
  ๗. มีสัตว์ทั้งหลายผู้ล่องวิญญานัญจายตนฌานโดยประการทั้งปวง บรรลอากาศัญจายตนฌานโดยกำหนดว่า 'ไม่มีอะไร' นี้เป็นวิญญานลลิตีที่ ๗
- อายตนะ ๒ ประการ อะไรบ้าง คือ
๑. อสัญญาสัตตตายตนะ (อายตนะของสัตว์ผู้ไม่มีสัญญา) นี้เป็นอายตนะที่ ๑
  ๒. เนวสัญญานาสัญญายตนะ (อายตนะของสัตว์ผู้มีสัญญาก็มิใช่ ไม่มีสัญญาก็มิใช่) นี้เป็นอายตนะที่ ๒

เชิงอรรถ :

^๑ พวกเทพชั้นพรหมกายิกา หมายถึงพรหมชั้นปฐมฌาน ๓ ชั้น คือ (๑) พรหมปาริสัชชา (พวกบริษัทบริวารมหาพรหม) (๒) พรหมปุโรหิตา (พวกปุโรหิตมหาพรหม) (๓) มหาพรหมา (พวกท้าวมหาพรหม) (ที.ม.อ. ๑๒๓/๑๐๙)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๒. มหานิทานสูตร]

วิญญานลลิตี ๗ ประการ

[๑๒๘] อานนท์ ในวิญญานลลิตี ๗ ประการนั้น วิญญานลลิตีที่ ๑ ว่า สัตว์ทั้งหลายผู้มีกายต่างกัน มีสัญญาต่างกัน คือ มนุษย์บางพวก เทพบางพวกและวินิปาติกะบางพวก ผู้ที่รู้วิญญานลลิตินั้น รู้ความเกิด รู้ความดับ รู้คุณ รู้โทษของวิญญานลลิตินั้น และรู้ขยายสลัดออกจากวิญญานลลิตินั้น เขาควรจะเพลิดเพลินในวิญญานลลิตินั้นอยู่อีกหรือ”

ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า “ไม่ควร พระพุทธเจ้าข้า”

ฯลฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “อานนท์ วิญญานลลิตีที่ ๗ ว่า สัตว์ทั้งหลายผู้ล่วงวิญญานัญญาตนณานโดยประการทั้งปวง บรรลือกัญญาญญาตนณานโดยประการทั้งปวงโดยกำหนดว่า “ไม่มีอะไร” ผู้ที่รู้วิญญานลลิตินั้น รู้ความเกิด รู้ความดับ รู้คุณ รู้โทษของวิญญานลลิตินั้น และรู้ขยายสลัดออกจากวิญญานลลิตินั้น เขาควรจะเพลิดเพลินในวิญญานลลิตินั้นอยู่อีกหรือ”

ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า “ไม่ควร พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “อานนท์ ในอายตนะ ๒ ประการนั้น อายตนะที่ ๑ คือ อัสัญญีสัตตตายตนะ ผู้ที่รู้อัสัญญีสัตตตายตนะนั้น รู้ความเกิด รู้ความดับ รู้คุณ รู้โทษของอัสัญญีสัตตตายตนะนั้น และรู้ขยายสลัดออกจากอัสัญญีสัตตตายตนะนั้น เขาควรจะเพลิดเพลินในอัสัญญีสัตตตายตนะนั้นอยู่อีกหรือ”

ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า “ไม่ควร พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “อานนท์ อายตนะที่ ๒ คือ เนวสัญญานาสัญญา-ยตนะ ผู้ที่รู้เนวสัญญานาสัญญา-ยตนะนั้น รู้ความเกิด รู้ความดับ รู้คุณ รู้โทษของเนวสัญญานาสัญญา-ยตนะนั้น และรู้ขยายสลัดออกจากเนวสัญญานาสัญญา-ยตนะนั้น เขาควรจะเพลิดเพลินในเนวสัญญานาสัญญา-ยตนะนั้นอยู่อีกหรือ”

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๒. มหานิทานสูตร]

วิโมกข์ ๘ ประการ

ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า “ไม่ควร พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า “อานนท์ ภิกษุผู้รู้ถึงความเกิด ความดับ คุณ โทษ ของวิญญานลลิตี ๗ และอายตนะ ๒ และอุบายสลัดออกจากวิญญานลลิตี ๗ และ อายตนะ ๒ นี้ตามความเป็นจริง ย่อมหลุดพ้นเพราะไม่ถือมั่น^๑ภิกษุนี้เราเรียกว่า ผู้เป็นปัญญาวิมุต^๒

วิโมกข์ ๘ ประการ

[๑๒๙] อานนท์ วิโมกข์^๓ ๘ ประการนี้

วิโมกข์ ๘ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. บุคคลผู้มีรูป เห็นรูปทั้งหลาย^๔ นี้เป็นวิโมกข์ประการที่ ๑
๒. บุคคลผู้มีอรุปสัญญาภายใน เห็นรูปทั้งหลายภายนอก^๕ นี้เป็น วิโมกข์ประการที่ ๒
๓. บุคคลผู้น้อมใจไปว่า ‘งาม’^๖ นี้เป็นวิโมกข์ประการที่ ๓
๔. บุคคลบรรลุอากาศนัญญาจนโดยกำหนดว่า ‘อากาศ หน้าที่สุดมิได้’ อยู่ เพราะล่วงรูปสัญญา ดับปฏิขสัญญา ไม่กำหนด นานัตตสัญญาโดยประการทั้งปวง นี้เป็นวิโมกข์ประการที่ ๔

เชิงอรรถ :

- ^๑ หลุดพ้นเพราะไม่ถือมั่น หมายถึงไม่ถือมั่นในอุปาทาน ๔ คือ (๑) กามุปาทาน (ความถือมั่นในกาม) (๒) ทิฏฐุปาทาน (ความถือมั่นในทิฏฐิ) (๓) สีสัพพตูปาทาน (ความถือมั่นในศีลพรต) (๔) อัถตตวาทุปาทาน (ความถือมั่นในวาทะวามิอัถตดา) (ที.ม.อ. ๑๒๘/๑๑๒)
- ^๒ ผู้เป็นปัญญาวิมุต หมายถึงหลุดพ้นด้วยกำลังปัญญา โดยไม่ได้บรรลุสมาริขั้นสูงคือวิโมกข์ ๘ (ที.ม.ฐีกา ๑๒๘/๑๔๔)
- ^๓ ดูเทียบ ที.ปา. ๑๑/๓๓๙/๒๓๑, ๓๕๘/๒๗๑-๒๗๒, ม.ม. ๑๓/๒๔๘/๒๒๓, อัง.อภุฎก. (แปล) ๒๓/๖๖/๓๖๘-๓๖๙
- ^๔ มีรูป หมายถึงได้รูปนิมิตโดยเจริญกสิณที่กำหนดวัตถุในกายของตน เช่น สีผม เห็นรูปทั้งหลาย หมายถึง เห็นรูปนิมิต ๔ (ที.ม.อ. ๑๒๙/๑๑๒-๑๑๓)
- ^๕ เห็นรูปทั้งหลายภายนอก หมายถึงเห็นรูปทั้งหลายมีนินลกสิณเป็นต้นด้วยญาณจักขุ (ที.ม.อ. ๑๒๙/๑๑๒-๑๑๓)
- ^๖ ผู้น้อมใจไปว่างาม หมายถึงผู้เจริญวิถนณกสิณ กำหนดสีที่งาม (ที.ม.อ. ๑๒๙/๑๑๒-๑๑๓)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๐ หน้า : ๗๕ }

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๒. มหานิทานสูตร]

วิโมกข์ ๘ ประการ

๕. บุคคลล่วงอากาศาณัญญาตนนมานโดยประการทั้งปวง บรรล
วิญญาณัญญาตนนมานโดยกำหนดว่า 'วิญญาณหาที่สดมีได้' อยู่
นี้เป็นวิโมกข์ประการที่ ๕
๖. บุคคลล่วงวิญญาณัญญาตนนมานโดยประการทั้งปวง บรรล
อากัญญาณัญญาตนนมานโดยกำหนดว่า 'ไม่มีอะไร' อยู่ นี้เป็นวิโมกข์
ประการที่ ๖
๗. บุคคลล่วงอากัญญาณัญญาตนนมานโดยประการทั้งปวง บรรล
เนวส์ัญญานาสัญญาตนนมานอยู่ นี้เป็นวิโมกข์ประการที่ ๗
๘. บุคคลล่วงเนวส์ัญญานาสัญญาตนนมานโดยประการทั้งปวง บรรล
สัจญญาเวทียัตนิโรธอยู่ นี้เป็นวิโมกข์ประการที่ ๘

อานนท วิโมกข์ ๘ ประการนี้แล

[๑๓๐] อานนท ภิกษุผู้เข้าวิโมกข์ ๘ ประการนี้ โดยอนุโลมบ้าง โดยปฎิโลมบ้าง ทั้งโดยอนุโลมและปฎิโลมบ้าง เข้าหรือออกได้ตามโอกาสที่ต้องการ ตามชนิด สมบัติที่ต้องการ และตามระยะเวลาที่ต้องการ ทำให้แจ่มเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะเพราะอาสวะสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน ภิกษุนี้ เราเรียกว่า ผู้เป็นอุกโตภาควิมุต^๑ อานนท อุกโตภาควิมุตตอย่างอื่นที่ดีกว่าหรือประณีตกว่าอุกโตภาควิมุตตนี้ "ไม่มี"

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้ ท่านพระอานนทมีใจยินดีชื่นชมพระภชาติ
ของพระผู้มีพระภาคแล้วแล

มหานิทานสูตรที่ ๒ จบ

เชิงอรรถ :

- ^๑ ผู้เป็นอุกโตภาควิมุต คือ ผู้หลุดพ้นทั้ง ๒ ส่วน หมายถึงพระอรหันต์ผู้บำเพ็ญสมณะมามากจนได้สมบัติ ๘ แล้วจึงใช้สมณะนั้นเป็นฐานบำเพ็ญวิปัสสนาต่อไป ชื่อว่าหลุดพ้น ๒ ส่วน คือ (๑) หลุดพ้นจากรูปกายด้วย อรูปสมบัติ (วิภังคะ) (๒) หลุดพ้นจากนามกายด้วยอริยมรรค (สมุจเฉตะ) (ที.ม.อ. ๑๓๐/๑๓๓)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๐ หน้า :๗๖ }

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
ว่าด้วยมหาปรินิพพาน

๓. มหาปรินิพพานสูตร

ว่าด้วยมหาปรินิพพาน

[๑๓๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ภูเขาคิชฌกูฏ เขตกรุงราชคฤห์ สมัยนั้น พระราชาแห่งแคว้นมคธพระนามว่าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร มีพระประสงค์จะเสด็จไปปราบแคว้นวัชชี รับสั่งว่า "เราจะโค่นล้มพวกวัชชีผู้มีฤทธิ์^๑มากอย่างนี้ มีอำนาจ^๒มากอย่างนี้ ให้พินาศย่อยยับ^๓"

[๑๓๒] พระราชาแห่งแคว้นมคธพระนามว่าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร รับสั่งเรียกวัสสการพราหมณ์มหาอำมาตย์แคว้นมคธมาตรัสว่า "มาเถิด พราหมณ์ ท่านจงไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ กราบพระยุคลบาทด้วยเศียรเกล้า แล้วทูลถามถึงพระสุขภาพ ความมีพระโรคาพาธน้อย กระปรี้กระเปร่า มีพระพลานามัยสมบูรณ์ อยู่สำราญตามคำของเราว่า 'ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระราชาแห่งแคว้นมคธพระนามว่าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร ขอกราบพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยพระเศียร ทูลถามถึงพระสุขภาพ ความมีพระโรคาพาธน้อย กระปรี้กระเปร่า มีพระพลานามัยสมบูรณ์ อยู่สำราญ' และจงกราบทูลว่า 'ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระราชาแห่งแคว้นมคธพระนามว่าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร มีพระประสงค์จะเสด็จไปปราบแคว้นวัชชี มีรับสั่งอย่างนี้ว่า 'เราจะโค่นล้มพวกวัชชีผู้มีฤทธิ์^๑มากอย่างนี้ มีอำนาจ^๒มากอย่างนี้ ให้พินาศย่อยยับ' พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์แก่ท่านอย่างไร ท่านพึงจำคำพยากรณ์นั้นให้ดีแล้วมาบอกเรา เพราะว่าพระตถาคตทั้งหลายย่อมไม่ตรัสคำเท็จ^๔"

เชิงอรรถ :

^๑ ฤทธิ์ ในที่นี้หมายถึงความพร้อมเพรียงกัน (ที.ม.อ.๑๓๑/๑๑๕)

^๒ อำนาจ ในที่นี้หมายถึงการได้รับการศึกษาฝึกฝนศิลปะต่าง ๆ เช่น ศิลปะเรื่องช้าง (ที.ม.อ.๑๓๑/๑๑๕)

^๓ ให้พินาศย่อยยับ ในที่นี้หมายถึงทำให้ไม่มี ให้ถึงความไม่เจริญ และให้ถึงความเสื่อมไปแห่งญาติ เป็นต้น (ที.ม.อ.๑๓๑/๑๑๕)

^๔ ดูเทียบ อภ.สตตก. (แปล) ๒๓/๒๒/๓๒-๓๖

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
ราชอภิธานียธรรม

วัสสการพราหมณ์

[๑๓๓] วัสสการพราหมณ์มหาอำมาตย์แคว้นมคธ ทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว เทียมยานพาหนะคันงาม ๆ ขึ้นยานพาหนะคันงาม ๆ ออกจากกรุงราชคฤห์พร้อมด้วย ยานพาหนะคันงาม ๆ ติดตามอีกหลายคันไปยังภูเขาคิชฌกูฏ จนสุดทางที่ยานพาหนะ จะเข้าไปได้ ลงจากยานพาหนะเดินเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้สนทนา ปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกัน จึงนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูล พระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่ท่านพระโคตม พระราชาแห่งแคว้นมคธพระนามว่า อชาตศัตรู เวเทหิบุตร ขอกราบพระยุคลบาทของพระโคตมด้วยพระเศียร ทูลถาม ถึงพระสุขภาพ ความมีพระโรคาพาธน้อย กระปรี้กระเปร่า มีพระพลานามัยสมบูรณ์ อยู่สำราญ พระราชาแห่งแคว้นมคธพระนามว่าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร มีพระประสงค์ จะเสด็จไปปราบแคว้นวัชชี มีรับสั่งอย่างนี้ว่า ‘เราจะโค่นล้มพวกวัชชีผู้มีฤทธิ์มาก อย่างนี้ มีอานุภาพมากอย่างนี้ ให้พินาศย่อยยับ’”

ราชอภิธานียธรรม

[๑๓๔] สมัยนั้น ท่านพระอานนท์ยืนถวายงานพัดพระผู้มีพระภาคอยู่ ณ เบื้องพระปฐมฐานงค์ พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกท่านพระอานนท์มาตรัสถามว่า

๑. “อานนท์ เธอได้ยินไหมว่า ‘พวกเจ้าวัชชีหมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ ประชุม กันมากครั้ง’”

ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้ยินว่า ‘พวกเจ้าวัชชีหมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ ประชุมกันมากครั้ง’”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “อานนท์ พวกเจ้าวัชชีพึงหวังได้แต่ความเจริญ อย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่พวกเจ้าวัชชียังหมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ ประชุมกันมากครั้ง”

๒. “อานนท์ เธอได้ยินไหมว่า ‘พวกเจ้าวัชชีพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อม เพรียงกันเล็กประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่พวกเจ้าวัชชีจะพึงทำ’”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้ยินว่า ‘พวกเจ้าวัชชีพร้อมเพรียงกัน ประชุม พร้อมเพรียงกันเล็กประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่พวกเจ้าวัชชีจะพึงทำ’”

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
ราชอภิธานียธรรม

“อานนท์ พวกเจ้าวัชชีพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่พวกเจ้าวัชชียังพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่พวกเจ้าวัชชีจะพึงทำ”

๓. “อานนท์ เธอได้ยินไหมว่า ‘พวกเจ้าวัชชีไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่มีบัญญัติไว้แล้ว ถือปฏิบัติมันตามวัชชีธรรมที่วางไว้เดิม’^๑”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้ยินว่า ‘พวกเจ้าวัชชีไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่มีบัญญัติไว้แล้ว ถือปฏิบัติมันตามวัชชีธรรมที่วางไว้เดิม’

“อานนท์ พวกเจ้าวัชชีพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่พวกเจ้าวัชชียังไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่มีบัญญัติไว้แล้ว ถือปฏิบัติมันตามวัชชีธรรมที่วางไว้เดิม”

๔. “อานนท์ เธอได้ยินไหมว่า ‘พวกเจ้าวัชชี สักการะ เคารพ นับถือ บูชา เจ้าวัชชีผู้มีพระชนมายุมากของชาววัชชี และสำคัญถ้อยคำของท่านเหล่านั้นว่าเป็นสิ่งควรรับฟัง’

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้ยินว่า ‘พวกเจ้าวัชชี สักการะ เคารพ นับถือ บูชาเจ้าวัชชีผู้มีพระชนมายุมากของชาววัชชี และสำคัญถ้อยคำของท่านเหล่านั้นว่าเป็นสิ่งควรรับฟัง’

“อานนท์ พวกเจ้าวัชชีพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่พวกเจ้าวัชชียังสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเจ้าวัชชีผู้มีพระชนมายุมากของชาววัชชี และสำคัญถ้อยคำของท่านเหล่านั้นว่าเป็นสิ่งควรรับฟัง”

๕. “อานนท์ เธอได้ยินไหมว่า ‘พวกเจ้าวัชชีไม่จุดคร่าขึ้นใจกุลสตรี หรือกุลกุมารี ให้อยู่ร่วมด้วย’

เชิงอรรถ :

^๑ วัชชีธรรมที่วางไว้เดิม หมายถึงประเพณีที่สืบทอดกันมานาน เช่น จับผู้ต้องสงสัยว่าเป็นโจร ผู้จับจะไม่สอบสวนเอง แต่จะส่งให้ฝ่ายสอบสวน ฝ่ายสอบสวนสืบสวนแล้วรู้ว่าไม่ใช่ก็ปล่อย ถ้ายังสงสัยก็ส่งต่อขึ้นไปตามลำดับชั้น บางกรณีอาจส่งถึงเสนาบดี บางกรณีอาจส่งถึงพระราชาเพื่อทรงวินิจฉัย (ที.ม.อ. ๑๓๔/๑๘๘)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]

ราชอภิธานียธรรม

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้ยินว่า ‘พวกเจ้าวัชชีไม่จุดคร่าขึ้นใจ
กุลสตรี หรือกุลกุมารีให้อยู่ร่วมด้วย’”

“อานนท์ พวกเจ้าวัชชีพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย
ตราบเท่าที่พวกเจ้าวัชชียังไม่จุดคร่าขึ้นใจกุลสตรี หรือกุลกุมารีให้อยู่ร่วมด้วย”

๖. “อานนท์ เธอได้ยินไหมว่า ‘พวกเจ้าวัชชี สักการะ เคารพ นับถือ บูชา
เจดีย์ในแคว้นวัชชีของชาววัชชีทั้งในเมืองและนอกเมือง และไม่ละเลยการบูชาอัน
ชอบธรรมที่เคยให้เคยกระทำต่อเจดีย์เหล่านั้นให้เสื่อมสูญไป’”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้ยินว่า ‘พวกเจ้าวัชชี สักการะ เคารพ
นับถือ บูชาเจดีย์ในแคว้นวัชชีของชาววัชชีทั้งในเมืองและนอกเมือง และไม่ละเลย
การบูชาอันชอบธรรมที่เคยให้เคยกระทำต่อเจดีย์เหล่านั้นให้เสื่อมสูญไป’”

“อานนท์ พวกเจ้าวัชชีพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย
ตราบเท่าที่พวกเจ้าวัชชียังสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเจดีย์ในแคว้นวัชชีของชาววัชชี
ทั้งในเมืองและนอกเมือง และไม่ละเลยการบูชาอันชอบธรรมที่เคยให้เคยกระทำต่อ
เจดีย์เหล่านั้นให้เสื่อมสูญไป”

๗. “อานนท์ เธอได้ยินไหมว่า ‘พวกเจ้าวัชชีจัดการรักษา คัมครอง ป้องกัน
พระอรหันต์ทั้งหลายโดยชอบธรรมด้วยตั้งใจว่า ‘ทำอย่างไร พระอรหันต์ที่ยังไม่มา
พึงมาสู่แคว้นของเรา ท่านที่มาแล้วพึงอยู่อย่างผาสุกในแคว้น’”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้ยินว่า ‘พวกเจ้าวัชชีจัดการรักษา
คัมครอง ป้องกันพระอรหันต์ทั้งหลายโดยชอบธรรมด้วยตั้งใจว่า ‘ทำอย่างไร
พระอรหันต์ที่ยังไม่มา พึงมาสู่แคว้นของเรา ท่านที่มาแล้วพึงอยู่อย่างผาสุกใน
แคว้น’”

“อานนท์ พวกเจ้าวัชชีพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย
ตราบเท่าที่พวกเจ้าวัชชียังจัดการรักษา คัมครอง ป้องกันพระอรหันต์ทั้งหลาย
โดยชอบธรรมด้วยตั้งใจว่า ‘ทำอย่างไร พระอรหันต์ที่ยังไม่มา พึงมาสู่แคว้น
ของเรา ท่านที่มาแล้วพึงอยู่อย่างผาสุกในแคว้น’”

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]

ภิกขอปริหานิยธรรม

[๑๓๕] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกับวัสสการพราหมณ์มหาอำมาตย์ แคว้นมคธว่า “พราหมณ์ สมัยหนึ่ง เราอยู่ที่สารินทเจดีย์ เขตกรุงเวสาลี ได้แสดง อปริหานิยธรรม ๗ ประการนี้ แก่พวกเจ้าวัชชี พวกเจ้าวัชชีพึงหวังได้แต่ความเจริญ อย่างเดียวไม่มีความเสื่อมเลยตราบเท่าที่พวกเจ้าวัชชียังมีอปริหานิยธรรมทั้ง ๗ ประการนี้อยู่และใส่ใจอปริหานิยธรรมทั้ง ๗ ประการนี้อยู่”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้ วัสสการพราหมณ์มหาอำมาตย์แคว้นมคธ ได้กราบทูลตั้งนี้ว่า “ข้าแต่ท่านพระโคตม พวกเจ้าวัชชีมีอปริหานิยธรรมแม้เพียง ข้อเดียวก็พึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียวไม่มีความเสื่อมเลย ไม่จำเป็นต้องกล่าวว่า มีครบทั้ง ๗ ประการ ข้าแต่ท่านพระโคตม พระราชาแห่งแคว้นมคธพระนามว่า อชาตศัตรู เวเทหิบุตร ไม่ควรทำสงครามกับพวกเจ้าวัชชี นอกจากจะใช้วิธี ประองดองทางการทูต หรือไม่ก็ทำให้แตกสามัคคีกัน ข้าแต่ท่านพระโคตม ถ้าอย่างนั้น บัดนี้ ข้าพระองค์ขอทูลลากลับ เพราะมีกิจมาก มีหน้าที่ที่จะต้องทำอีกมาก พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “พราหมณ์ ขอท่านจงกำหนดเวลาที่สมควร ณ บัดนี้เถิด”

จากนั้น วัสสการพราหมณ์ มหาอำมาตย์แคว้นมคธมีใจยินดีขึ้นชมพระดำรัส ของพระผู้มีพระภาคแล้ว ลุกจากที่นั่งจากไป

ภิกขอปริหานิยธรรม^๑

[๑๓๖] เมื่อวัสสการพราหมณ์มหาอำมาตย์แคว้นมคธจากไปไม่นาน พระผู้มี พระภาครับสั่งเรียกท่านพระอานนท์มาตรัสว่า “อานนท์ เธอจงไปนิมนต์ภิกษุที่เข้า มาพักอยู่ในกรุงราชคฤห์ทุกรูปให้มาประชุมกันที่หอฉัน”

ท่านพระอานนท์ทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว นิมนต์ภิกษุที่เข้ามาพักอยู่ในกรุง ราชคฤห์ทุกรูปให้มาประชุมกันที่หอฉันแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วยืนอยู่ ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคตั้งนี้ว่า “ข้าแต่

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ อภ. สุตตค. (แปล) ๒๓/๒๓-๒๗/๓๗-๔๑

พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]

ภิกขุขอปริหานิยธรรม

พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุสงฆ์ประชุมกันแล้ว ขอพระผู้มีพระภาคจงกำหนดเวลาที่สมควร ณ บัดนี้เถิด พระพุทธเจ้าข้า”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงลุกจากพุทธอาสน์ เสด็จเข้าไปยังหอนฉัน ประทับนั่งบนพุทธอาสน์ที่ปูลาดไว้แล้วรับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราจะแสดงอปริหานิยธรรม ๗ ประการแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลาย จงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสตั้งชื่อว่า

“ภิกษุทั้งหลาย

๑. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญ^๑อย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่ภิกษุยังหมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ ประชุมกันมากครั้ง
๒. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่ภิกษุยังพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเล็กประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่สงฆ์จะพึงทำ
๓. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่ภิกษุยังไม่บัญญัติสิ่งที่เรามิได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่เราได้บัญญัติไว้แล้ว ถือปฏิบัติมั่นตามสิกขาบทที่เราบัญญัติไว้แล้ว
๔. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่ภิกษุยังสักการะ เคารพ นับถือ บูชาภิกษุผู้เป็นเถระ เป็นรัตตัญญู^๒ บวชมานาน เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก และสำคัญถ้อยคำของท่านเหล่านั้นว่าเป็นสิ่งควรรับฟัง

เชิงอรรถ :

^๑ ความเจริญ ในที่นี้หมายถึงความเจริญด้วยคุณธรรมมีศีลเป็นต้น (ที.ม.อ. ๑๓๖/๑๒๖)

^๒ เป็นเถระ ในที่นี้หมายถึงเป็นผู้มีความมั่นคง (ถิรภาวะ) ในพระศาสนา ไม่หวนคืนไปสู่เพศคฤหัสถ์อีก ประกอบด้วยคุณธรรมที่ทำให้เป็นพระเถระคือศีลเป็นต้น รัตตัญญู เป็นตำแหน่งเอตทัคคะที่พระอัญญาโกณฑัญญะ ได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้ามีความหมายว่ารู้ราตรีนาน คือบวชรู้แจ้งธรรม และเป็นพระชีนาสพก่อนพระสาวกทั้งหลาย (ที.ม.อ. ๑๓๖/๑๒๖, ที.ม.ฐีกา ๑๓๖/๑๕๕)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]

ภิกขุอธิษฐานนियัตถม

๕. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย
 ติราบเท่าที่ภิกษุยังไม่ตกอยู่ในอำนาจแห่งตัณหาก่อให้เกิดภพใหม่
 ที่เกิดขึ้นแล้ว
๖. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย
 ติราบเท่าที่ภิกษุยังเป็นผู้มุ่งหวังเสนาสนะป่า
๗. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย
 ติราบเท่าที่ภิกษุยังตั้งสติไว้ในภายในว่า 'ทำอย่างไร เพื่อน
 พรหมจารีทั้งหลายผู้มีศีลงามที่ยังไม่มา พึงมา ท่านที่มาแล้ว
 พึงอยู่อย่างผาสุก'

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย
 ติราบเท่าที่ภิกษุยังมีอธิษฐานนियัตถมทั้ง ๗ ประการนี้อยู่ และใส่ใจอธิษฐานนियัตถม
 ทั้ง ๗ ประการนี้อยู่

[๑๓๗] ภิกษุทั้งหลาย เราจะแสดงอธิษฐานนियัตถม ๗ ประการอีกหมวดหนึ่ง
 แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว" ภิกษุเหล่านั้นทูลรับ
 สนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสตั้งนี้ว่า

"ภิกษุทั้งหลาย

๑. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย
 ติราบเท่าที่ภิกษุยังเป็นผู้ไม่ชอบการงาน^๑ ไม่ยินดีการงาน ไม่หมั่น
 ประกอบความเป็นผู้ชอบการงาน
๒. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย
 ติราบเท่าที่ภิกษุยังเป็นผู้ไม่ชอบการพูดคุย^๒ ไม่ยินดีการพูดคุย
 ไม่หมั่นประกอบความเป็นผู้ชอบการพูดคุย

เชิงอรรถ :

^๑ ไม่ชอบการงาน ในที่นี้หมายถึงไม่เพลิดเพลินอยู่ด้วยการทำงาน เช่น การทำจิวร การทำผ้ากรองน้ำ
 จนไม่มีเวลาบำเพ็ญสมณธรรม เช่น ถ้าท่านรู้จักแบ่งเวลา ถึงเวลาเรียนก็เข้าเรียน ถึงเวลาสวดมนต์ก็สวด
 ถึงเวลาเจริญภาวนาก็เจริญ ไม่ถือว่า ชอบการงาน (ที.ม.อ. ๑๓๗/๑๒๘)

^๒ ไม่ชอบการพูดคุย หมายถึงไม่ชอบพูดคุยเรื่องนอกธรรมนอกวินัยตลอดทั้งวัน เช่น เรื่องผู้หญิง ถ้า
 สนทนาธรรมเพื่อแก้ปัญหา ไม่ถือว่า ชอบการพูดคุย (ที.ม.อ. ๑๓๗/๑๒๘)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]

ภิกขุอธิขยานิยธรรม

๓. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย
 ติราบเท่าที่ภิกษุยังเป็นผู้ไม่ชอบการนอนหลับ ไม่ยินดีการนอนหลับ
 ไม่หมั่นประกอบความเป็นผู้ชอบการนอนหลับ
๔. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย
 ติราบเท่าที่ภิกษุยังเป็นผู้ไม่ชอบการคลุกคลีด้วยหมู่ ไม่ยินดีการ
 คลุกคลีด้วยหมู่ ไม่หมั่นประกอบความเป็นผู้ชอบการคลุกคลี
 ด้วยหมู่
๕. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย
 ติราบเท่าที่ภิกษุยังเป็นผู้ไม่มีความปรารถนาชั่ว ไม่ตกไปสู่อำนาจ
 ของความปรารถนาชั่ว
๖. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย
 ติราบเท่าที่ภิกษุยังไม่มีมิตรชั่ว มีสหายชั่ว มีเพื่อนชั่ว
๗. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย
 ติราบเท่าที่ภิกษุยังไม่ถึงความหยุดชะงักในระหว่างเพียงเพราะบรรล
 คุณวิเศษชั้นต่ำ

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย
 ติราบเท่าที่ภิกษุยังมีอธิขยานิยธรรมทั้ง ๗ ประการนี้อยู่ และใส่ใจอธิขยานิยธรรม
 ทั้ง ๗ ประการนี้อยู่

[๑๓๘] ภิกษุทั้งหลาย เราจะแสดงอธิขยานิยธรรม ๗ ประการอีกหมวดหนึ่ง
 แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับ
 สนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสตั้งนี้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย

๑. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย
 ติราบเท่าที่ภิกษุยังมีศรัทธา^๑

เชิงอรรถ :

^๑ ศรัทธา แปลว่าความเชื่อ มี ๔ อย่างคือ (๑) อาคมนิยะ (ศรัทธาของพระโพธิสัตว์ ผู้บำเพ็ญเพื่อ
 พระสัมพันธุญตญาณ) (๒) อธิคมะ (ศรัทธาของพระอริยมุคคัล) (๓) ปสาทะ (ศรัทธาในพระพุทธ พระธรรม
 และพระสงฆ์) (๔) โอกัปปนะ (ศรัทธาอย่างมั่นคง) แต่ในที่นี้หมายถึงปสาทะและโอกัปปนะเท่านั้น (ที.ม.อ.
 ๑๓๘/๑๒๙)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
ภิกขุอธิขานนัยธรรม

๒. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย
ตราบเท่าที่ภิกษุยังมีหิริ
๓. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย
ตราบเท่าที่ภิกษุยังมีโศดตปปะ
๔. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย
ตราบเท่าที่ภิกษุยังเป็นพหูสูต^๑
๕. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย
ตราบเท่าที่ภิกษุยังปรารถนาความเพียร^๒
๖. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย
ตราบเท่าที่ภิกษุยังมีสติตั้งมั่น
๗. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย
ตราบเท่าที่ภิกษุยังมีปัญญา

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย
ตราบเท่าที่ภิกษุยังมีอธิขานนัยธรรมทั้ง ๗ ประการนี้อยู่ และใส่ใจอธิขานนัยธรรม
ทั้ง ๗ ประการนี้อยู่

[๑๓๙] ภิกษุทั้งหลาย เราจะแสดงอธิขานนัยธรรม ๗ ประการอีกหมวดหนึ่ง
แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับ
สนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสตั้งนี้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย

๑. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย
ตราบเท่าที่ภิกษุยังเจริญสติสัมโพชฌงค์ (ธรรมที่เป็นองค์แห่ง
การตรัสรู้คือความระลึกได้)
๒. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย
ตราบเท่าที่ภิกษุยังเจริญธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ (ธรรมที่เป็นองค์
แห่งการตรัสรู้คือการเพียรธรรม)

เชิงอรรถ :

^๑ พหูสูต แปลว่า ผู้ฟังมามาก มี ๒ อย่าง คือ (๑) ปริยัตติพหูสูต (แตกฉานในพระไตรปิฎก) (๒) ปฎิวะ-
พหูสูต (บรรลุสังขะทั้งหลาย) พหูสูตในที่นี้หมายถึงปริยัตติพหูสูต (ที.ม.อ. ๑๓๘/๑๓๐)

^๒ ปรารถนาความเพียร หมายถึงบำเพ็ญเพียรทั้งทางกายทั้งทางจิต ความเพียรทางกาย คือ เว้นการคลุกคลี
ด้วยหมู่คณะ เป็นอยู่โดดเดี่ยว ความเพียรทางจิต คือ บรรเทาความฟุ้งซ่านแห่งจิต (ที.ม.อ. ๑๓๘/๑๓๐)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]

ภิกขุอธิษฐานนियัตถม

๓. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย
 ติราบเท่าที่ภิกษุยังเจริญวิริยสัมโพชฌงค์ (ธรรมที่เป็นองค์แห่ง
 การตรัสรู้คือความเพียร)
๔. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย
 ติราบเท่าที่ภิกษุยังเจริญปีติสัมโพชฌงค์ (ธรรมที่เป็นองค์แห่ง
 การตรัสรู้คือความอิมใจ)
๕. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย
 ติราบเท่าที่ภิกษุยังเจริญปีสัทธสัมโพชฌงค์ (ธรรมที่เป็นองค์
 แห่งการตรัสรู้คือความสงบกายสงบใจ)
๖. ภิกษุพึงหวังได้ แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย
 ติราบเท่าที่ภิกษุยังเจริญสมาธิสัมโพชฌงค์ (ธรรมที่เป็นองค์แห่ง
 การตรัสรู้คือความตั้งจิตมั่น)
๗. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย
 ติราบเท่าที่ภิกษุยังเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ (ธรรมที่เป็นองค์
 แห่งการตรัสรู้คือความวางใจเป็นกลาง)

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย
 ติราบเท่าที่ภิกษุยังมีอธิษฐานนियัตถมทั้ง ๗ ประการนี้อยู่ และใส่ใจอธิษฐานนियัตถม
 ทั้ง ๗ ประการนี้อยู่

[๑๔๐] ภิกษุทั้งหลาย เราจะแสดงอธิษฐานนियัตถม ๗ ประการอีกหมวดหนึ่ง
 แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับ
 สนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสตั้งนี้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย

๑. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย
 ติราบเท่าที่ภิกษุยังเจริญอนิจจสัญญา (กำหนดหมายความไม่
 เทียงแห่งสังขาร)
๒. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย
 ติราบเท่าที่ภิกษุยังเจริญอนัตตสัญญา (กำหนดหมายความเป็น
 อนัตตาแห่งธรรมทั้งปวง)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]

ภิกขุขอปริหานิยธรรม

๓. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย
ตราบเท่าที่ภิกษุยังเจริญอสุภสังขยา (กำหนดหมายความไม่งาม
แห่งกาย)
๔. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย
ตราบเท่าที่ภิกษุยังเจริญอาทินวสังขยา (กำหนดหมายทุกขโทษ
ของกายอันมีความเจ็บไข้ต่าง ๆ)
๕. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย
ตราบเท่าที่ภิกษุยังเจริญปหานสังขยา (กำหนดหมายเพื่อละ
อกุศลวิตกและบาปกรรมทั้งหลาย)
๖. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย
ตราบเท่าที่ภิกษุยังเจริญวิราคสังขยา (กำหนดหมายวิราคะว่าเป็น
ธรรมละเอียดประณีต)
๗. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย
ตราบเท่าที่ภิกษุยังเจริญนิโรธสังขยา (กำหนดหมายนิโรธว่าเป็น
ธรรมละเอียดประณีต)

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย
ตราบเท่าที่ภิกษุยังมีอปริหานิยธรรมทั้ง ๗ ประการนี้อยู่ และใส่ใจอปริหานิยธรรม
ทั้ง ๗ ประการนี้อยู่

[๑๔๑] ภิกษุทั้งหลาย เราจะแสดงอปริหานิยธรรมอีกหมวดหนึ่งแก่เธอทั้งหลาย
เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว
พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสตั้งนี้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย

๑. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย
ตราบเท่าที่ภิกษุยังตั้งมั่นเมตตากายกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย
ทั้งในที่แจ้งและในที่ลับ^๑

เชิงอรรถ :

^๑ ในที่แจ้งและในที่ลับ ในที่นี้หมายถึงทั้งต่อหน้าและลับหลัง (ที.ม.อ. ๑๔๑/๑๓๒)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]

ภิกขุขอปริหานิยธรรม

๒. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย
 ครอบงำที่ภิกษุยังตั้งมั่นเมตตาวัจฉิกรรณในเพื่อนพรหมจรรย์
 ทั้งในที่แจ้งและในที่ลับ
๓. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย
 ครอบงำที่ภิกษุยังตั้งเมตตามโนกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งใน
 ที่แจ้งและในที่ลับ
๔. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย
 ครอบงำที่ภิกษุยังมีการบริโภคน้ำโดยไม่แบ่งแยกกลางทั้งหลายอัน
 ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม โดยที่สุตแต่เพียงบิณฑบาต
 (อาหารในบาตร) บริโภคร่วมกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายผู้มีศีล
๕. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย
 ครอบงำที่ภิกษุยังมีศีลที่ไม่ขาด ไม่ทะเล ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไท^๑
 ท่านผู้รู้สรรเสริญ ไม่ถูกค้นหาและทักท้วงครอบงำ เป็นไปเพื่อสมาธิ
 เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งในที่แจ้งและในที่ลับ
๖. ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย
 ครอบงำที่ภิกษุยังมีอริยทักท้วงอันเป็นธรรมเครื่องนำออกเพื่อ
 ความสิ้นทุกข์โดยชอบแก่ผู้ทำตาม เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์
 ทั้งหลายทั้งในที่แจ้งและในที่ลับ

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย
 ครอบงำที่ภิกษุยังมีอริยธรรมทั้ง ๖ ประการนี้อยู่ และใส่ใจอธิหานิยธรรม
 ทั้ง ๖ ประการนี้อยู่”

เชิงอรรถ :

^๑ เป็นไท ในที่นี้หมายถึงไม่เป็นทาสของค้นหา (ที.ม.อ. ๑๔๑/๑๓๗)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]

ภิกขุขอปริหานิยธรรม

[๑๔๒] ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคเมื่อประทับอยู่ ที่ภูเขาคิชฌกูฏ เขตกรุงราชคฤห์ ทรงแสดงธรรมมีกถาเป็นอันมากแก่ภิกษุทั้งหลายอย่างนี้ว่า “ศีลมีลักษณะอย่างนี้ สมาธิมีลักษณะอย่างนี้ ปัญญามีลักษณะอย่างนี้ สมาธิอันบุคคลอบรมโดยมีศีลเป็นฐาน ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ปัญญาอันบุคคลอบรมโดยมีสมาธิเป็นฐาน ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก จิตอันบุคคลอบรมโดยมีปัญญาเป็นฐาน ย่อมหลุดพ้นโดยชอบจากอาสวะทั้งหลาย คือ กามาสวะ ภวาสวะ และอวิชชาสวะ”

[๑๔๓] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ตามความพอพระทัยในกรุงราชคฤห์ รับสั่งเรียกท่านพระอานนท์มาตรัสว่า “มาเถิด อานนท์ เราจะเข้าไปยังอัมพลัญจิกาวันกัน”

ท่านพระอานนท์ทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่เสด็จไปถึงอัมพลัญจิกาวัน ประทับอยู่ที่พระตำหนักหลวงในอัมพลัญจิกาวัน ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาค เมื่อประทับอยู่ที่พระตำหนักหลวงในอัมพลัญจิกาวัน ทรงแสดงธรรมมีกถาเป็นอันมากแก่ภิกษุทั้งหลายอย่างนี้ว่า “ศีลมีลักษณะอย่างนี้ สมาธิมีลักษณะอย่างนี้ ปัญญามีลักษณะอย่างนี้ สมาธิอันบุคคลอบรมโดยมีศีลเป็นฐาน ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ปัญญาอันบุคคลอบรมโดยมีสมาธิเป็นฐาน ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก จิตอันบุคคลอบรมโดยมีปัญญาเป็นฐาน ย่อมหลุดพ้นโดยชอบจากอาสวะทั้งหลาย คือ กามาสวะ ภวาสวะ และอวิชชาสวะ”

[๑๔๔] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ตามความพอพระทัยในอัมพลัญจิกาวัน รับสั่งเรียกท่านพระอานนท์มาตรัสว่า “มาเถิด อานนท์ เราจะเข้าไปยังเมืองนาพันทากัน”

ท่านพระอานนท์ทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่เสด็จไปถึงเมืองนาพันทา ประทับอยู่ที่ปาวาริกัมพวัน เขตเมืองนาพันทานั้น

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]

ท่านพระสารีบุตรบันลือสีหนาท

ท่านพระสารีบุตรบันลือสีหนาท^๑

[๑๔๕] ครั้นนั้น ท่านพระสารีบุตรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคอย่างนี้ว่า ไม่เคยมี จักไม่มี และยอมไม่มีสมณะหรือพราหมณ์ผู้อื่น ซึ่งจะมีปัญญาในทางพระสัมโพธิญาณยิ่งกว่า พระผู้มีพระภาค”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “สารีบุตร เธอกล่าวอสาวิจา (วาจาอย่างองอาจ) อย่างสูง เธอถือเอาด้านเดียว บันลือสีหนาทว่า ‘ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ เลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคอย่างนี้ว่า ไม่เคยมี จักไม่มี และยอมไม่มีสมณะหรือ พราหมณ์ผู้อื่น ซึ่งจะมีปัญญาในทางพระสัมโพธิญาณยิ่งกว่าพระผู้มีพระภาค’

สารีบุตร เธอกำหนดรู้พระทัยของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทุกพระองค์ในอดีตกาลด้วยใจของตนแล้วหรือว่า ‘แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาค เหล่านั้นจึงทรงมีศีลอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีธรรม อย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีปัญญาอย่างนี้ แม่เพราะ เหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีธรรมเป็นเครื่องหลุดพ้นอย่างนี้”

ท่านพระสารีบุตรทูลตอบว่า “หามีได้ พระพุทธเจ้าข้า”

“สารีบุตร เธอกำหนดรู้พระทัยของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทุกพระองค์ในอนาคตกาลด้วยใจของตนแล้วหรือว่า ‘แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มี พระภาคเหล่านั้นจักทรงมีศีลอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้น จักทรงมีธรรมอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจักทรงมีปัญญา อย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจักทรงมีธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจักทรงมีธรรมเป็นเครื่องหลุดพ้นอย่างนี้”

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ส.ม. (แปล) ๑๙/๓๗๘/๒๓๐

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๐ หน้า :๙๐ }

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]

ท่านพระสารีบุตรบ่นลือสีหนาท

“ห้ามได้ พระพุทธเจ้าข้า”

“สารีบุตร เธอกำหนดรู้ใจเราผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าในบัดนี้ ด้วยใจของตนแล้วหรือว่า ‘แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคทรงมีศีลอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคทรงมีธรรมอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคทรงมีปัญญาอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคทรงมีธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคทรงมีธรรมเป็นเครื่องหลุดพ้นอย่างนี้”

“ห้ามได้ พระพุทธเจ้าข้า”

“สารีบุตร ก็ในเรื่องนี้ เธอไม่มีเจโตปริยญาณ^๑ในพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทั้งในอดีต อนาคต และปัจจุบัน เมื่อเป็นเช่นนั้น บัดนี้ ไฉนเธอกล่าวอัสภิวาจา เธอถือเอาด้านเดียวบ่นลือสีหนาทว่า ‘ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เลื่อมใส พระผู้มีพระภาคอย่างนี้ว่า ไม่เคยมี จักไม่มี และยอมไม่มีสมณะหรือพราหมณ์ผู้อื่น ซึ่งจะมีปัญญาในทางพระสัมโพธิญาณยิ่งกว่าพระผู้มีพระภาค”

[๑๔๖] ท่านพระสารีบุตรกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถึงแม้ว่า ข้าพระองค์จะไม่มีเจโตปริยญาณในพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งในอดีต อนาคต และปัจจุบัน แต่ข้าพระองค์ก็รู้วิธีการอนุমান เปรียบเหมือนเมืองชายแดนของ พระเจ้าแผ่นดินมีรากฐานมั่นคง มีกำแพงแข็งแรง มีป้อมค่ายแข็งแรง มีประตูเดียว นายประตูของเมืองนั้นเป็นคนเฉลียวฉลาด หลักแหลม ห้ามคนที่ไม่รู้จัก อนุญาตให้ คนที่รู้จักเข้าไปได้ เขาเดินสำรวจดูหนทางตามลำดับรอบเมืองนั้น ไม่เห็นรอยต่อ หรือช่องกำแพงโดยที่สอดแม่มือเพียงที่ที่พอแมวลอดออกได้ เขาย่อมรู้ว่า ‘สัตว์ใหญ่ ทุกชนิดเมื่อจะเข้าหรือออกเมืองนี้ ก็จะเข้าหรือออกทางประตูนี้เท่านั้น’ แม้นั้นใด วิธีการอนุমানก็ฉันทันเหมือนกัน ข้าพระองค์ทราบว่ พระผู้มีพระภาคอรหันต- สัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์ในอดีตกาล ทรงละนิวรรณ์ ๕ ที่เป็นเครื่องเศร้าหมองใจ

เชิงอรรถ :

^๑ **เจโตปริยญาณ** หมายถึงปรีชากำหนดรู้ใจผู้อื่นได้ คือ รู้ใจผู้อื่น อ่านความคิดของเขาได้ เช่นรู้ว่าเขากำลัง คิดอะไรอยู่ ใจเขาเศร้าหมองหรือผ่องใส เป็นต้น (ที.สี. (แปล) ๙/๒๔๒/๘๐-๘๑, ๔๗๖/๒๐๘-๒๐๙)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๐ หน้า : ๙๑ }

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
โทษของคนทุศีล ๕ ประการ

ทอนกำลังปัญญา มีพระทัยมั่นคงดีในสติปัญญา ๔ ทรงเจริญโพชฌงค์ ๗ ตามความเป็นจริง ตรัสรู้อรุณตรัสสมาธิโพธิญาณแล้ว แม้พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์ในอนาคตกาล ก็จักทรงละนิรวรณ ๕ ที่เป็นเครื่องเศร้าหมองใจ ทอนกำลังปัญญา มีพระทัยมั่นคงดีในสติปัญญา ๔ ทรงเจริญโพชฌงค์ ๗ ตามความเป็นจริง จักตรัสรู้อรุณตรัสสมาธิโพธิญาณ แม้พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าในบัดนี้ ก็ทรงละนิรวรณ ๕ ที่เป็นเครื่องเศร้าหมองใจ ทอนกำลังปัญญา มีพระทัยมั่นคงดีในสติปัญญา ๔ ทรงเจริญโพชฌงค์ ๗ ตามความเป็นจริง ตรัสรู้อรุณตรัสสมาธิโพธิญาณ พระพุทธเจ้าข้า”

[๑๔๗] ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคเมื่อประทับอยู่ในป่าวาริภัมพวัน เขตเมืองนาพันทา ทรงแสดงธรรมมีกถาเป็นอันมากแก่ภิกษุทั้งหลายอย่างนี้ว่า “ศีลมีลักษณะอย่างนี้ สมาธิมีลักษณะอย่างนี้ ปัญญามีลักษณะอย่างนี้ สมาธิอันบุคคลอบรมโดยมีศีลเป็นฐาน ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ปัญญาอันบุคคลอบรมโดยมีสมาธิเป็นฐาน ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก จิตอันบุคคลอบรมโดยมีปัญญาเป็นฐาน ย่อมหลุดพ้นโดยชอบจากอาสวะทั้งหลาย คือ กามาสวะ ภวาสวะ และอวิชชาสวะ”

โทษของคนทุศีล ๕ ประการ^๑

[๑๔๘] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ตามความพอพระทัย ในเมืองนาพันทา รับสั่งเรียกท่านพระอานนท์มาตรัสว่า “มาเถิด อานนท์ เราจะเข้าไปยังป่ากุลิตคามกัน”

ท่านพระอานนท์ทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่เสด็จไปถึงป่ากุลิตคาม พวกอุบาสกอุบาสิกาชาวป่ากุลิตคามได้ทราบวาทว่า “พระผู้มีพระภาคเสด็จถึงป่ากุลิตคาม” จึงพากันเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคตั้งนี้ว่า “ข้าแต่

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ วิ.ม. (แปล) ๕/๒๘๕/๙๗-๙๘, ข.อุ. ๒๕/๗๖/๒๐๙-๒๒๕

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
โทษของคนทุศีล ๕ ประการ

พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคโปรดทรงรับเรือนพักแรมของพวกข้าพระองค์ ด้วยเถิด”

พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์ด้วยพระอาการดุษณี

พวกอุบาสกอุบาสิกาชาวปาฐลิตคาม ทราบอาการที่พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์แล้วจึงลุกจากที่นั่ง ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณเข้าไปยังเรือนพักแรมแล้ว ปูเครื่องลาดทั่วเรือนพักแรมแล้ว ปูลาดอาสนะ ตั้งหมอน้ำตามประทีปน้ำมันไว้ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วยืนอยู่ ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์ได้ปูเครื่องลาดทั่วเรือนพักแรมแล้ว ปูลาดอาสนะ ตั้งหมอน้ำตามประทีปน้ำมันไว้แล้ว ขอพระองค์จงทรงกำหนดเวลาที่สมควร ณ บัดนี้เถิด พระพุทธเจ้าข้า”

ครั้นในเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตรวาสกถือบาตรและจีวร พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์เสด็จเข้าไปยังเรือนพักแรม ทรงล้างพระบาทแล้วเสด็จเข้าสู่เรือนพักแรม ประทับนั่งพึงเสากลาง ผินพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก

ฝ่ายภิกษุสงฆ์ล้างเท้าแล้ว เข้าสู่เรือนพักแรม นั่งพึงฝาด้านทิศตะวันตก ผินหน้าไปทางทิศตะวันออกอยู่เบื้องพระปฤษฎางค์ของพระผู้มีพระภาค

ส่วนอุบาสกอุบาสิกาชาวปาฐลิตคามล้างเท้าแล้ว เข้าสู่เรือนพักแรม นั่งพึงฝาด้านทิศตะวันออก ผินหน้าไปทางทิศตะวันตกอยู่เบื้องพระพักตร์ของพระผู้มีพระภาค

[๑๔๙] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกอุบาสกอุบาสิกาชาวปาฐลิตคาม มาตรัสว่า “คหบดีทั้งหลาย ศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีล มีโทษ ๕ ประการนี้

โทษ ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. บุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติในโลกนี้ ย่อมถึงความเสื่อมโภคทรัพย์ เป็นอันมาก ซึ่งมีความประมาทเป็นเหตุ นี่เป็นโทษประการที่ ๑ แห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีล
๒. กิตติศัพท์อันชั่วของบุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบดีย่อมกระฉ่อนไป นี่เป็นโทษประการที่ ๒ แห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีล

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]

อานิสงส์ของคนมีศีล ๕ ประการ

๓. บุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติจะเข้าไปยังบริษัทใด ๆ จะเป็นชัตตียบบริษัท ก็ตาม พราหมณบริษัทก็ตาม คหบดีบริษัทก็ตาม สมณบริษัท ก็ตาม ย่อมไม่แกลวกล้ำ เก้อเขินเข้าไป นี่เป็นโทษประการที่ ๓ แห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีล
  ๔. บุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติ ย่อมหลงลืมสติตาย นี่เป็นโทษประการ ที่ ๔ แห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีล
  ๕. บุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติ หลังจากตายแล้วไปเกิดในอบาย ทุกดิ วินิบาด นรก นี่เป็นโทษประการที่ ๕ แห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีล
- "คหบดีทั้งหลาย ศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีล มีโทษ ๕ ประการนี้แล

อานิสงส์ของคนมีศีล ๕ ประการ

[๑๕๐] คหบดีทั้งหลาย ศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล มีอานิสงส์ ๕ ประการนี้ อานิสงส์ ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีลในโลกนี้ ย่อมมีโภคทรัพย์เป็นอันมาก ซึ่งมีความไม่ประมาทเป็นเหตุ นี่เป็นอานิสงส์ประการที่ ๑ แห่ง ศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล
๒. กิตติศัพท์อันงามของบุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมขจรไป นี่เป็นอานิสงส์ประการที่ ๒ แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล
๓. บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล จะเข้าไปยังบริษัทใด ๆ จะเป็น ชัตตียบบริษัทก็ตาม พราหมณบริษัทก็ตาม คหบดีบริษัทก็ตาม สมณบริษัทก็ตาม ย่อมแกลวกล้ำ ไม่เก้อเขินเข้าไป นี่เป็น อานิสงส์ประการที่ ๓ แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล
๔. บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมไม่หลงลืมสติตาย นี่เป็น อานิสงส์ประการที่ ๔ แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
การสร้างเมืองปาฏลีบุตร

๕. บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล หลังจากตายแล้ว ย่อมไปเกิดใน
สคติโลกสวรรค์ นี่เป็นอานิสงส์ประการที่ ๕ แห่งศีลสมบัติของ
บุคคลผู้มีศีล

คหบดีทั้งหลาย ศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล มีอานิสงส์ ๕ ประการนี้แล^๑

[๑๕๑] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้อุบาสกอุบาสิกาชาวปาฏลีคาม
เห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เร้าใจให้อาจหาญแกล้งกล้า ปลอดขโลมใจ
ให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมีกถาเกือบตลอดคืน ทรงส่งกลับด้วยพระดำรัสว่า “คหบดี
ทั้งหลาย ราตรีผ่านไปมากแล้ว^๒ ขอท่านทั้งหลายจงกำหนดเวลาที่สมควร ณ
บัดนี้เถิด” อุบาสกอุบาสิกาชาวปาฏลีคามทูลรับสนองพระดำรัสแล้วลุกจากที่นั่ง
ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วจากไป เมื่ออุบาสกอุบาสิกา
ชาวปาฏลีคามเหล่านั้นจากไปไม่นาน พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปยังเรือนว่าง

การสร้างเมืองปาฏลีบุตร^๓

[๑๕๒] สมัยนั้น มหาอำมาตย์สุณีระและมหาอำมาตย์วิสสการะชาวแคว้นมคธ
สร้างเมืองในปาฏลีคามเพื่อป้องกันพวกเจ้าวัชชี เทวดาจำนวนมากจับจองที่เป็นพัน ๆ
แห่ง ในปาฏลีคาม จิตของพระราชาและราชมหามหาอำมาตย์ที่มีศักดิ์ใหญ่ ย่อมโน้มไป
เพื่อจะสร้างนิเวศน์ในที่ที่เทวดามีศักดิ์ใหญ่จับจอง จิตของพระราชาและราช-
มหามหาอำมาตย์ที่มีศักดิ์ปานกลาง ย่อมโน้มไปเพื่อจะสร้างนิเวศน์ในที่ที่เทวดามีศักดิ์
ปานกลางจับจอง จิตของพระราชาและราชมหามหาอำมาตย์ที่มีศักดิ์น้อย ย่อมโน้มไป
เพื่อจะสร้างนิเวศน์ในที่ที่เทวดามีศักดิ์น้อยจับจอง^๔

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ อง.ปญจก. (แปล) ๒๒/๒๑๓/๓๕๕-๓๕๖

^๒ ราตรีผ่านไปมากแล้ว หมายถึงเกือบจะสว่างนั่นเอง (ที.ม.อ. ๑๕๑/๑๔๐-๑๔๑)

^๓ ดูเทียบ วิ.ม. (แปล) ๕/๒๘๖/๑๐๐-๑๐๑

^๔ ทราบว่า เทวดาเหล่านี้ เข้าสิงในร่างของมนุษย์เขี้ยวขาคูพันธุ์แล้วให้มนุษย์เหล่านั้น บอกว่า
ควรจะสร้างบ้านเมืองที่นั่นที่นี้ ด้วยประสงค์จะให้พระราชาและราชมหามหาอำมาตย์ผู้มีศักดิ์ใหญ่ มีศักดิ์ปานกลาง
มีศักดิ์น้อยใกล้ชิดกับตน และทำสักการะสมควรแก่ตน (วิ.อ. ๓/๒๘๖/๑๗๙)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]

การสร้างเมืองปาฏลีบุตร

พระผู้มีพระภาคทรงเห็นเทวดาจำนวนมากเหล่านั้น พวกกันจับจองที่เป็นพื้น ๆ แห่ง ในปาฏลีคาม ด้วยทิพยจักษุอันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ ครั้นในเวลาเช้า เมื่อเสด็จลุกขึ้น รับสั่งเรียกท่านพระอานนท์มาตรัสถามว่า "อานนท์ ใครจะสร้างเมืองในปาฏลีคาม"

ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า "มหาอำมาตย์สุนิระและมหาอำมาตย์วิสสการะชาวแคว้นมคธกำลังจะสร้างเมืองในปาฏลีคาม เพื่อป้องกันพวกเจ้าวัชชี พระพุทธเจ้าข้า"

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "มหาอำมาตย์สุนิระและมหาอำมาตย์วิสสการะชาวแคว้นมคธ จะสร้างเมืองในปาฏลีคาม เพื่อป้องกันพวกเจ้าวัชชี เหมือนได้ปรึกษากับพวกเทพชั้นดาวดึงส์แล้ว ณ ที่นี้ เราได้เห็นเทวดาจำนวนมากพวกกันจับจองที่เป็นพื้น ๆ แห่ง ในปาฏลีคาม ด้วยทิพยจักษุอันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ จิตของพระราชาราชมหาอำมาตย์ที่มีศักดิ์ใหญ่ ย่อมโน้มไปเพื่อจะสร้างนิเวศน์ในที่ที่เทวดามีศักดิ์ใหญ่จับจอง จิตของพระราชาราชมหาอำมาตย์ที่มีศักดิ์ปานกลาง ย่อมโน้มไปเพื่อจะสร้างนิเวศน์ในที่ที่เทวดามีศักดิ์ปานกลางจับจอง จิตของพระราชาราชมหาอำมาตย์ที่มีศักดิ์น้อย ย่อมโน้มไปเพื่อจะสร้างนิเวศน์ในที่ที่เทวดามีศักดิ์น้อยจับจอง ตราบใดที่ยังเป็นแดนที่อารยชนติดต่อกันอยู่ ตราบใดที่ยังเป็นเส้นทางค้าขาย ตราบนั้น เมืองปาฏลีบุตรนี้ยังจะเป็นเมืองชั้นเยี่ยม เป็นย่านการค้าอยู่ต่อไป แต่เมืองปาฏลีบุตรนั้นจะมีอันตราย ๓ อย่าง คือ อันตรายจากไฟ อันตรายจากน้ำ หรืออันตรายจากการแตกความสามัคคี"

[๑๕๓] ต่อมา มหาอำมาตย์สุนิระและมหาอำมาตย์วิสสการะชาวแคว้นมคธเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วยืนอยู่ ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคตั้งนี้ว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอท่านพระโคตมพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ โปรดรับภัตตาหารของพวกข้าพระองค์ในวันนี้เถิด"

พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์ด้วยพระอาการดุชนี

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
การสร้างเมืองปาฏลีบุตร

เมื่อมหาอำมาตย์สนีธะและมหาอำมาตย์วัสสการะชาวแคว้นมคธทราบพระอาการที่พระผู้พระภาคทรงรับนิมนต์แล้วจึงเข้าไปยังที่พักของตน สั่งให้จัดเตรียมของขบฉันอันประณีตไว้ในที่พักของตนแล้วให้คนไปกราบทูลแต่พระผู้มีพระภาคว่า “ได้เวลาแล้ว ภัตตาหารเสร็จแล้ว พระพุทธเจ้าข้า”

ครั้นในเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตรวาสกถือบาตรและจีวร^๑ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์เสด็จเข้าไปยังที่พักของมหาอำมาตย์สนีธะและมหาอำมาตย์วัสสการะชาวแคว้นมคธ ประทับนั่งบนพุทธอาสน์ที่ปูลาดไว้แล้ว มหาอำมาตย์ทั้งสองได้นำของขบฉันอันประณีตประเคนภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าทรงเป็นประธานให้อิมหน้าด้วยมือของตน ๆ เมื่อพระผู้มีพระภาคเสวยเสร็จวางพระหัตถ์จากบาตร มหาอำมาตย์สนีธะและมหาอำมาตย์วัสสการะชาวแคว้นมคธเลือกที่นั่ง ณ ที่สมควรที่ใดที่หนึ่งซึ่งต่ำกว่า พระผู้มีพระภาคทรงอนุโมทนาด้วยพระคาถาเหล่านี้ว่า

“บัณฑิตอยู่ในที่ใด เลี้ยงดูท่านผู้มีศีล
ผู้สำรวม ประพฤติพรหมจรรย์ ในที่ที่ตนอยู่นั้น
พึงอุทิศทักษิณา^๒ แก่เหล่าเทวดาผู้สถิตอยู่ในที่นั้น
เทวดาเหล่านั้นอันเขาบูชาแล้ว ย่อมบูชาตอบ
อันเขานับถือแล้ว ย่อมนับถือเขาตอบ
จากนั้นย่อมอนุเคราะห์บัณฑิตนั้นเป็นการตอบแทน
ดุจมารดาอนุเคราะห์บุตรผู้เกิดแต่อก^๓
ดังนั้น ผู้ที่เทวดาอนุเคราะห์แล้ว
ย่อมพบเห็นแต่สิ่งที่เจริญทุกเมื่อ”

เชิงอรรถ :

- ^๑ **ครองอันตรวาสกถือบาตรและจีวร** เป็นสำนวนแสดงประเพณีในการเข้าบ้าน นี้มีใช้มาก่อนหน้านี้ พระผู้มีพระภาคมิได้ทรงนุ่งสบง ถือบาตรและจีวรไปโดยเปลือยพระวรกายส่วนบน **ครองอันตรวาสก** หมายถึงพระผู้มีพระภาคทรงผลัดเปลี่ยนสบงหรือขยับสบงที่นุ่งอยู่ให้กระชับ **ถือบาตรและจีวร** หมายถึงทรงถือบาตรด้วยพระหัตถ์ ทรงถือจีวรด้วยพระวรกาย คือ ห่มจีวรอุ้มบาตรนั่นเอง(วิ.อ. ๑/๑๖/๑๘๐, ที.ม.อ. ๑๕๓/๑๕๓, ที.ม.ฐีกา ๑๕๓/๑๗๑)
- ^๒ **พึงอุทิศทักษิณา** หมายถึงพึงให้ส่วนบุญ (ที.ม.อ. ๒/๑๕๓/๑๕๓)
- ^๓ **บุตรผู้เกิดแต่อก** หมายถึงบุตรที่มารดาเลี้ยงดูให้เจริญอยู่แนบออก (ที.ม.อ. ๑๕๓/๑๕๓)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
การสร้างเมืองปาฏลีบุตร

ครั้งทรงอนุโมทนาแก่มหาอำมาตย์สุณีธะและมหาอำมาตย์วิสสการะชาวแคว้นมคธด้วยพระคาถาเหล่านี้ ทรงลุกจากพุทธอาสน์เสด็จจากไป

[๑๕๔] ลำดับนั้น มหาอำมาตย์สุณีธะและมหาอำมาตย์วิสสการะชาวแคว้นมคธตามเสด็จพระผู้มีพระภาคไปเบื้องพระปฤษฎางค์ ด้วยคิดว่า “ประตู่ที่ท่านพระสมณโคดมเสด็จออกไปในวันนี้จะมีชื่อว่าประตู่พระโคดม ทำที่พระองค์เสด็จข้ามแม่น้ำคงคาจะมีชื่อว่าท่าพระโคดม”

ต่อมา ประตู่ที่พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจึงได้มีชื่อว่า ประตู่พระโคดม คราวนั้นพระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปใกล้แม่น้ำคงคา เวลานั้น แม่น้ำคงคาเต็มเสมอฝั่งนกกา(กัม)ตีบกินได้ คนทั้งหลายผู้ปรารถนาจะข้ามฟาก บางพวกเที่ยวหาเรือ บางพวกเที่ยวหาแพ บางพวกผูกท่อน พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ทรงหายไปจากฝั่งนี้แห่งแม่น้ำคงคาไปปรากฏที่ฝั่งโน้น เหมือนบุรุษมีกำลังเหยียดแขนออกหรือคู่แขนเข้าจะนั้น

พระผู้มีพระภาคทอดพระเนตรคนเหล่านั้นผู้ปรารถนาจะข้ามฟาก บางพวกเที่ยวหาเรือ บางพวกเที่ยวหาแพ บางพวกผูกท่อน เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงทราบความนั้นแล้ว ทรงเปล่งอุทานในเวลานั้นว่า

“คนพวกหนึ่งกำลังสร้างสะพาน^๑

ข้ามสระ^๒ใหญ่ โดยมีให้แปดเป็อนด้วยโคลนตม

ขณะที่คนอีกพวกหนึ่งกำลังผูกท่อนอยู่

ชนผู้ฉลาดได้ข้ามพ้นไปแล้ว”

ภาณวารที่ ๑ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ สะพาน หมายถึงอริยมรรค (ที.ม.อ. ๑๕๔/๑๔๔)

^๒ สระ หมายถึงตักหา (ที.ม.อ. ๑๕๔/๑๔๔)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
เรื่องอริยสัจ ๔ ประการ

เรื่องอริยสัจ ๔ ประการ^๑

[๑๕๕] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกท่านพระอานนท์มาตรัสว่า “มาเถิด อานนท์ เราจะเข้าไปยังโกฏิกามกัน” ท่านพระอานนท์ทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่เสด็จถึงโกฏิกาม ประทับอยู่ที่โกฏิกามนั้น รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดอริยสัจ ๔ ประการ เราและเธอทั้งหลายจึงเที่ยวเร่ร่อนไปตลอดกาลยาวนานอย่างนี้

อริยสัจ ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดทุกขอริยสัจ เราและเธอทั้งหลายจึงเที่ยวเร่ร่อนไปตลอดกาลยาวนานอย่างนี้
๒. เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดทุกขสมุทัยอริยสัจ เราและเธอทั้งหลายจึงเที่ยวเร่ร่อนไปตลอดกาลยาวนานอย่างนี้
๓. เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดทุกขนิโรธอริยสัจ เราและเธอทั้งหลายจึงเที่ยวเร่ร่อนไปตลอดกาลยาวนานอย่างนี้
๔. เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ เราและเธอทั้งหลายจึงเที่ยวเร่ร่อนไปตลอดกาลยาวนานอย่างนี้

ภิกษุทั้งหลาย เราและเธอทั้งหลายได้รู้แจ้งแทงตลอดทุกขอริยสัจ เราและเธอทั้งหลายได้รู้แจ้งแทงตลอดทุกขสมุทัยอริยสัจ เราและเธอทั้งหลายได้รู้แจ้งแทงตลอดทุกขนิโรธอริยสัจ เราและเธอทั้งหลายได้รู้แจ้งแทงตลอดทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ เราและเธอทั้งหลายถอนภวตัณหาได้แล้ว ภวเนตติ^๒สิ้นไปแล้ว บัดนี้ภพใหม่ไม่มีอีก”^๓

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ วิ.ม. (แปล) ๕/๒๘๗/๑๐๓-๑๐๔, ส.ม. (แปล) ๑๙/๑๐๙๑/๖๐๕

^๒ ภวเนตติ หมายถึงตั้งหนานำไปสู่ภพ ตัณหาประจุเชิงอกซึ่งสามารถนำสัตว์ออกจากภพไปสู่ภพ (ที.ม.อ. ๑๕๕/๑๕๔, อภ.จตุกก.อ. ๒/๑/๒๗๙)

^๓ ดูเทียบ อภ.จตุกก. (แปล) ๒๑/๑/๑-๒

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]

ความไม่หวนกลับมาและจะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดาได้ตรัสเวทยากรณภษิตนี้แล้ว จึงได้ตรัสคาถา
ประพันธ์ต่อไปอีกว่า

“เพราะไม่เห็นอริยสัจ ๔ ตามความเป็นจริง
เราและเธอทั้งหลาย จึงท่องเที่ยวไป
ในชาตินั้น ๆ ตลอดกาลยาวนาน
แต่เพราะได้เห็นอริยสัจ ๔
เราและเธอทั้งหลายจึงถอนภวนตติได้
ตัดรากเหง้าแห่งทุกข์ได้เด็ดขาด
บัดนี้ภพใหม่ไม่มีอีก”

ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคเมื่อประทับอยู่ที่โกฏฐคาม ทรงแสดงธรรมมีกถา
เป็นอันมากแก่ภิกษุทั้งหลายอย่างนี้ว่า “ศีลมีลักษณะอย่างนี้ สมาธิมีลักษณะ
อย่างนี้ ปัญญามีลักษณะอย่างนี้ สมาธิอันบุคคลอบรมโดยมีศีลเป็นฐาน ย่อมมี
ผลมาก มีอานิสงส์มาก ปัญญาอันบุคคลอบรมโดยมีสมาธิเป็นฐาน ย่อมมีผลมาก
มีอานิสงส์มาก จิตอันบุคคลอบรมโดยมีปัญญาเป็นฐาน ย่อมหลุดพ้นโดยชอบจาก
อาสวะทั้งหลาย คือ กามาสวะ ภวาสวะ และอวิชชาสวะ”

ความไม่หวนกลับมาและจะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า^๑

[๑๕๖] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ตามความพอพระทัยในโกฏฐคาม
รับสั่งเรียกท่านพระอานนท์มาตรัสว่า “มาเถิด อานนท์ เราจะเข้าไปยังนาทิกคามกัน”
ท่านพระอานนท์ทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์
หมู่ใหญ่เสด็จถึงนาทิกคาม ประทับอยู่ที่พระตำหนักอิฐ ในนาทิกคาม
ลำดับนั้น ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาท
แล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ส.ม. (แปล) ๑๙/๑๐๐๔-๑๐๐๖/๕๐๕-๕๐๙

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๐ หน้า :๑๐๐ }

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]

ความไม่หวนกลับมาและจะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ

ภิกษุสาฬหะที่มรณภาพในนาทิกคาม มีคติเป็นอย่างไร มีภพหน้าเป็นอย่างไร

ภิกษุณีนันทาที่มรณภาพในนาทิกคาม มีคติเป็นอย่างไร มีภพหน้าเป็นอย่างไร

อุบาสกสุทัตตะที่ดับชีพในนาทิกคาม มีคติเป็นอย่างไร มีภพหน้าเป็นอย่างไร

อุบาสิกาสุชาดาที่ดับชีพในนาทิกคาม มีคติเป็นอย่างไร มีภพหน้าเป็นอย่างไร

อุบาสกกฤชที่ดับชีพในนาทิกคาม มีคติเป็นอย่างไร มีภพหน้าเป็นอย่างไร

อุบาสกการพิมภะ ฯลฯ อุบาสกนิกกฎะ ฯลฯ อุบาสกกฐิสสหะ ฯลฯ

อุบาสกตถุละ ฯลฯ อุบาสกสันตถุละ ฯลฯ อุบาสกภฎฐะ ฯลฯ

อุบาสกสุภฎฐะที่ดับชีพในนาทิกคาม มีคติเป็นอย่างไร มีภพหน้าเป็นอย่างไร

[๑๕๗] พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ภิกษุสาฬหะ ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ

ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน

ภิกษุณีนันทาเป็นโอบปาติกะ^๑ เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ประการสิ้นไป

ปรินิพพานในภพนั้น ไม่หวนกลับมาจากโลกนั้นอีก

อุบาสกสุทัตตะเป็นพระสกทาคามี เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป และเพราะราคะ โทสะ โมหะเบาบาง มาสู่ภพนี้^๒อีกเพียงครั้งเดียวก็จะทำที่สุดแห่งทุกข^๓ได้

อุบาสิกาสุชาดาเป็นพระโสดาบัน เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิ^๒ในวันข้างหน้า

อุบาสกกฤชเป็นโอบปาติกะ เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ประการสิ้นไป ปรินิพพานในภพนั้น ไม่หวนกลับมาจากโลกนั้นอีก

เชิงอรรถ :

^๑ โอบปาติกะ หมายถึงสัตว์ที่เกิดและเติบโตเต็มที่ทันที และเมื่อจุติ (ตาย) ก็หายวับไปไม่ทิ้งซากศพ เช่น เทวดาและสัตว์นรก เป็นต้น (ที.สี.อ. ๑๗๑/๑๔๙) แต่ในที่นี้หมายถึงพระอนาคามีที่เกิดในภพชั้นสุทธาวาส (ที่อยู่ของท่านผู้บริสุทธิ์) ๕ ชั้นมีชั้นอวิหา เป็นต้น แล้วดำรงภาวะอยู่ในชั้นนั้น ๆ ปรินิพพานสิ้นกิเลสในภพชั้นสุทธาวาสนั่นเอง ไม่กลับมาเกิดเป็นมนุษย์อีก (อภ.ติก.อ. ๒/๘๗-๘๘/๒๘๒-๒๘๓)

^๒ สัมโพธิ ในที่นี้หมายถึงมรรค ๓ เบื้องสูง (สกทาคามีมรรค อนาคามีมรรค และอรหัตตมรรค) (ที.ม.อ. ๑๗๕/๑๔๕)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]

ความไม่หวนกลับมาและจะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า

อุบาสกการพิมกะเป็นโอบปาติกะ เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ประการสิ้นไป
ปรินิพพานในภพนั้น ไม่หวนกลับมาจากโลกนั้นอีก

อุบาสกนิกกะเป็นโอบปาติกะ เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ประการสิ้นไป
ปรินิพพานในภพนั้น ไม่หวนกลับมาจากโลกนั้นอีก

อุบาสกกฐิสสหะเป็นโอบปาติกะ เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ประการสิ้นไป
ปรินิพพานในภพนั้น ไม่หวนกลับมาจากโลกนั้นอีก

อุบาสกตฤฐะเป็นโอบปาติกะ เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ประการสิ้นไป
ปรินิพพานในภพนั้น ไม่หวนกลับมาจากโลกนั้นอีก

อุบาสกสันตฤฐะเป็นโอบปาติกะ เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ประการสิ้นไป
ปรินิพพานในภพนั้น ไม่หวนกลับมาจากโลกนั้นอีก

อุบาสกภกะเป็นโอบปาติกะ เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ประการสิ้นไป
ปรินิพพานในภพนั้น ไม่หวนกลับมาจากโลกนั้นอีก

อุบาสกสภกะเป็นโอบปาติกะ เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ประการสิ้นไป
ปรินิพพานในภพนั้น ไม่หวนกลับมาจากโลกนั้นอีก

อุบาสกในนาทิกคามอีก ๕๐ คน ดับชีพแล้วเป็นโอบปาติกะ เพราะสังโยชน์
เบื้องต่ำ ๕ ประการสิ้นไป ปรินิพพานในภพนั้น ไม่หวนกลับมาจากโลกนั้นอีก

อุบาสกในนาทิกคามอีก ๙๖ คน ดับชีพแล้วเป็นพระสกทาคามี เพราะสังโยชน์
๓ ประการสิ้นไป และเพราะราคะ โทสะ โมหะเบาบาง มาสู่โลกนี้อีกเพียงครั้งเดียว
ก็จะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้

อุบาสกในนาทิกคามอีก ๕๑๐ คน ดับชีพแล้วเป็นพระโสดาบัน เพราะสังโยชน์
๓ ประการสิ้นไป ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
 หลักธรรมที่ชื่อว่าแวนธรรม

หลักธรรมที่ชื่อว่าแวนธรรม

[๑๕๘] อานนท์ ข้อที่บุคคลเกิดเป็นมนุษย์แล้วดับชีพนั้น ไม่ใช่เรื่องแปลก แต่เมื่อผู้นั้น ๆ ดับชีพแล้ว พวกเธอเข้ามาหาตถาคตถามเรื่องนั้น นั้นเป็นการรบกวนตถาคต ฉะนั้น เราจะแสดงหลักธรรมที่ชื่อว่าแวนธรรม^๑ เป็นเครื่องมือให้อริยสาวกมีไว้ เมื่อประสงค์ก็จะพึงพยากรณ์ตนได้ด้วยตนเองว่า 'เราหมดสิ้นเหตุที่ให้ไปเกิดในนรก หมดสิ้นเหตุที่ให้ไปเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน หมดสิ้นเหตุที่ให้ไปเกิดในแดนเปรต หมดสิ้นเหตุที่ให้ไปเกิดในอบาย ทุกติ และวินิบาดแล้ว เราเป็นพระโสดาบัน ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า'

[๑๕๙] หลักธรรมที่ชื่อว่าแวนธรรม เป็นเครื่องมือให้อริยสาวกมีไว้ เมื่อประสงค์ ก็จะพึงพยากรณ์ตนได้ด้วยตนเองว่า 'เราหมดสิ้นเหตุที่ให้ไปเกิดในนรก หมดสิ้นเหตุที่ให้ไปเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน หมดสิ้นเหตุที่ให้ไปเกิดในแดนเปรต หมดสิ้นเหตุที่ให้ไปเกิดในอบาย ทุกติ และวินิบาดแล้ว เราเป็นพระโสดาบัน ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า' คืออะไร

คือ พระอริยสาวกในธรรมวินัยนี้

๑. ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าว่า "แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปได้ รู้แจ้งโลก เป็นสารถิฝีกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค"
๒. ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรมว่า "พระธรรมเป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล^๒ ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อันทวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน"

เชิงอรรถ :

^๑ แวนธรรม หมายถึงธรรมเป็นเครื่องส่องดูตนเองจนสามารถพยากรณ์ตนได้ ในที่นี้ ได้แก่ อริยมรรคญาณ (ที.ม.ฎีกา ๑๕๘/๑๗๕) ดูเทียบ ม.ม. (แปล) ๑๒/๗๔/๖๖, อจ.จตกก. (แปล) ๒๑/๕๒/๘๖

^๒ ไม่ประกอบด้วยกาล หมายถึงให้ผลไม่จำกัดกาล คือไม่ขึ้นกับกาลเวลา ให้ผลแก่ผู้ปฏิบัติทุกเวลา ทุกโอกาส บรรลุเมื่อใด ก็ได้รับผลเมื่อนั้น (อจ.ติก.อ. ๒/๕๔/๑๕๘)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
หลักธรรมที่ชื่อว่าแวนธรรม

๓. ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์ว่า “พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูกต้อง ปฏิบัติสมควร” ได้แก่ อริยบุคคล ๔ คู่ คือ ๘ บุคคล พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคนี้ เป็นผู้ควรแก่ของที่เขานำมาถวาย ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ทักษิณา ควรแก่การทำอัญชลี เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก”
๔. ประกอบด้วยศีลที่พระอริยะชอบใจ^๑ ที่ไม่ขาด ไม่ทะเล ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไท ท่านผู้สรรเสริญ ไม่ถูกค้นหาและทิวฐิครอบงำ เป็นไปเพื่อสมาธิ

อานนท์ นี้แล คือหลักธรรมที่ชื่อว่าแวนธรรมเป็นเครื่องมือให้อริยสาวกมีไว้เมื่อประสงค์ก็จะพึงพยากรณ์ตนได้ด้วยตนเองว่า ‘เราหมดสิ้นเหตุที่ให้ไปเกิดในรก หมดสิ้นเหตุที่ให้ไปเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน หมดสิ้นเหตุที่ให้ไปเกิดในแดนเปรต หมดสิ้นเหตุที่ให้ไปเกิดในอบาย ทุกคติ และวิเนียดแล้ว เราเป็นพระโสดาบัน ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า’

ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคเมื่อประทับอยู่ในตำหนักอิฐในนาทิกคามนั้น ทรงแสดงธรรมีกถาเป็นอันมากแก่ภิกษุทั้งหลายอย่างนี้ว่า “ศีลมีลักษณะอย่างนี้ สมาธิมีลักษณะอย่างนี้ ปัญญามีลักษณะอย่างนี้ สมาธิอันบุคคลอบรมโดยมีศีลเป็นฐาน ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ปัญญาอันบุคคลอบรมโดยมีสมาธิเป็นฐาน ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก จิตอันบุคคลอบรมโดยมีปัญญาเป็นฐาน ย่อมหลุดพ้นโดยชอบจากอาสวะทั้งหลาย คือ กามาสวะ ภวาสวะ และอวิชชาสวะ”

[๑๖๐] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในนาทิกคาม รับสั่งเรียกท่านพระอานนท์มาตรัสว่า “มาเถิด อานนท์ เราจะเข้าไปยังกรุงเวสาลีกัน” ท่านพระอานนท์ทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่เสด็จถึงกรุงเวสาลี ประทับอยู่ที่อัมพปาลีวัน^๒รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า

เชิงอรรถ :

^๑ ศีลที่พระอริยะชอบใจ หมายถึงศีลที่ประกอบด้วยมรรคและผล ในที่นี้หมายถึงความสำรวมทุกชนิด (ที.ม.อ. ๑๕๙/๑๔๖, อภ.จตก.อ. ๒/๕๒/๓๔๙)

^๒ อัมพปาลีวัน หมายถึงสวนมะม่วงของหญิงคนิกาชื่ออัมพปาลี ซึ่งกลายเป็นที่พักแตรสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน (ที.ม.อ. ๑๖๐/๑๔๖)

พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
หลักธรรมที่ชื่อว่าแวนธรรม

“ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงมีสติสัมปชัญญะ นี้เป็นคำพร่ำสอนของเราสำหรับเธอทั้งหลาย

ภิกษุผู้มีสติ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ
กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ ฯลฯ
๓. พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ ฯลฯ
๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ
มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

ภิกษุผู้มีสติ เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุผู้มีสัมปชัญญะ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

- ทำความรู้สึกตัวในการก้าวไป การถอยกลับ
- ทำความรู้สึกตัวในการแลดู การเหลียวดู
- ทำความรู้สึกตัวในการคู้เข้า การเหยียดออก
- ทำความรู้สึกตัวในการครองสังฆาฏี บาตร และจีวร
- ทำความรู้สึกตัวในการฉัน การตีม การเคี้ยว การลิ้ม
- ทำความรู้สึกตัวในการถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ
- ทำความรู้สึกตัวในการเดิน การยืน การนั่ง การนอน การตื่น การพูด
การนิ่ง

ภิกษุผู้มีสัมปชัญญะ เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงมีสติสัมปชัญญะอยู่ นี้เป็นคำพร่ำสอนของเราสำหรับเธอทั้งหลาย”^๑

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ที.สี. (แปล) ๙/๒๑๔/๗๑๓, ส.สพ. (แปล) ๑๘/๒๕๕/๒๗๗, ส.ม. (แปล) ๑๙/๓๖๘/๒๑๑-๒๑๒, อง.จตุกก. (แปล) ๒๑/๒๗๔/๓๙๐

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
นางอัมพปาลีคณิกา

นางอัมพปาลีคณิกา^๑

[๑๖๑] นางอัมพปาลีคณิกาทราบว่า “พระผู้มีพระภาคเสด็จถึงกรุงเวสาลี ประทับอยู่ที่สวนมะม่วงของเรา” ลำดับนั้น นางอัมพปาลีคณิกาให้จัดเตรียมยานพาหนะคันงาม ๆ ขึ้นยานพาหนะคันงาม ๆ ออกจากกรุงเวสาลีพร้อมด้วยยานพาหนะคันงาม ๆ ติดตามอีกหลายคัน ตรงไปยังสวนของตน จนสุดทางที่ยานพาหนะจะเข้าไปได้ ลงจากยานพาหนะเดินเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิवाท แล้วนั่ง ณ ที่สมควร

พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้นางอัมพปาลีคณิกาเห็นชัด ชวนใจให้อยากับเอาไปปฏิบัติ เร้าใจให้อาจหาญแกล้วกล้า ปลอดภัยโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมิกถา จากนั้น นางอัมพปาลีคณิกาผู้อันพระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้เห็นชัด ชวนใจให้อยากับเอาไปปฏิบัติ เร้าใจให้อาจหาญแกล้วกล้า ปลอดภัยโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมิกถา ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์โปรดรับภัตตาหารของหม่อมฉันในวันพรุ่งนี้”

พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์ด้วยพระอาการดุษณี

เมื่อนางทราบอาการที่พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์แล้ว จึงลุกจากที่นั่ง ถวายอภิवाทพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วจากไป

พวกเจ้าลิจฉวีกรุงเวสาลีได้ทราบว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จถึงกรุงเวสาลี ประทับอยู่ที่อัมพปาลีวัน จึงสั่งให้จัดเตรียมยานพาหนะคันงาม ๆ เสด็จขึ้นยานพาหนะคันงาม ๆ ออกจากกรุงเวสาลีพร้อมด้วยยานพาหนะคันงาม ๆ ตามเสด็จอีกหลายคัน ในบรรดาเจ้าลิจฉวีนั้น บางพวกดำล้วน คือ ไขสีดำ ทรงผ้าสีดำ ทรงเครื่องประดับสีดำ บางพวกเหลืองล้วน คือ ไขสีเหลือง ทรงผ้าสีเหลือง ทรงเครื่องประดับสีเหลือง บางพวกแดงล้วน คือ ไขสีแดง ทรงผ้าสีแดง ทรงเครื่องประดับสีแดง บางพวกขาวล้วน คือ ไขสีขาว ทรงผ้าสีขาว ทรงเครื่องประดับสีขาว

นางอัมพปาลีคณิกาใช้เพลากะทบเพลาล้อกระทบล้อ แยกกระทบแอกรถกับพวกเจ้าลิจฉวีหนุ่ม ๆ

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ วิ.ม. (แปล) ๕/๒๘๘-๒๘๙/๑๐๕-๑๐๘

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
นางอัมพปาลีคณิกา

พวกเจ้าลิจฉวีตรัสถามว่า “อัมพปาลี เหตุไร เธอจึงใช้เพลากะทบเพลาล้อกระทบล้อ แอกรกะทบแอกรถกับพวกเจ้าลิจฉวีหนุ่ม ๆ เล่า”

นางอัมพปาลีทูลตอบว่า “ข้าแต่พระลูกเจ้า เพราะหม่อมฉันทูลนิมนต์พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ให้ทรงรับภัตตาหารในวันพรุ่งนี้”

พวกเจ้าลิจฉวีตรัสว่า “เธอจงให้ภัตตาหารมีอันนี้(แล)กับเงิน ๑๐๐,๐๐๐ เถิด”

นางอัมพปาลีทูลว่า “แม้พวกท่านจะยกกรุงเวสาลีพร้อมทั้งแคว้นแคว้นให้หม่อมฉัน กระนั้นหม่อมฉันก็ไม่ยอมให้ภัตตาหารมีสำคัญ”

ทันใดนั้น พวกเจ้าลิจฉวีทรงดีดพระองค์พร้อมตรัสว่า “ท่านทั้งหลาย นางอัมพปาลีชนะพวกเรา นางลวงพวกเรา” แล้วเสด็จไปยังอัมพปาลีวัน

พระผู้มีพระภาคทอดพระเนตรเห็นพวกเจ้าลิจฉวีเสด็จมาแต่ไกล จึงรับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ผู้ที่ไม่เคยเห็นพวกเทพชั้นดาวดึงส์ จงดูลูกพวกเจ้าลิจฉวี จงเปรียบพวกเจ้าลิจฉวีกับพวกเทพชั้นดาวดึงส์”

พวกเจ้าลิจฉวีเสด็จไปด้วยยานพาหนะจนสุดทางที่ยานพาหนะจะเข้าไปได้ จึงเสด็จลงจากยานพาหนะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้พวกเจ้าลิจฉวีเห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแก่ล้ากล้า ปลอดชโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมิกถา พวกเจ้าลิจฉวีผู้อันพระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้เห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแก่ล้ากล้า ปลอดชโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมิกถา ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคตั้งนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์โปรดรับภัตตาหารของพวกข้าพระองค์ในวันพรุ่งนี้เถิด”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “เรารับนิมนต์เพื่อฉันภัตตาหารในวันพรุ่งนี้ของนางอัมพปาลีไว้แล้ว”

พวกเจ้าลิจฉวีทรงดีดพระองค์พร้อมตรัสว่า “นางอัมพปาลีชนะพวกเรา นางลวงพวกเรา” จากนั้น พวกเจ้าลิจฉวีต่างชื่นชมยินดีพระภาสิตของพระผู้มีพระภาค เสด็จลุลจากที่ประทับ ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วจากไป

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
นางอัมพปาลีคณิกา

[๑๖๒] ครั้นคืบนั้นผ่านไป นางอัมพปาลีคณิกา สั่งให้จัดเตรียมของขบฉันอันประณีตไว้ในสวนของตน ให้คนไปกราบทูลเวลาแต่พระผู้มีพระภาคว่า “ได้เวลาแล้ว ภัตตาหารเสร็จแล้ว พระพุทธเจ้าข้า”

ตอนเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตราวาสกถือบาตรและจีวร พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์เสด็จเข้าไปยังที่พักของนางอัมพปาลีคณิกา ประทับบนพุทธอาสน์ที่ปูลาดไว้แล้ว

นางอัมพปาลีคณิกาได้นำของขบฉันอันประณีตประเคนภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธานให้อิมหนาดด้วยมือตนเอง เมื่อพระผู้มีพระภาคเสวยเสร็จวางพระหัตถ์จากบาตร นางอัมพปาลีคณิกาจึงเลือกนั่ง ณ ที่สมควรที่ใดที่หนึ่งซึ่งต่ำกว่า ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันขอมอบถวายสวนแห่งนี้แด่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าทรงเป็นประธาน”

พระผู้มีพระภาคทรงรับสวนแล้ว จึงทรงชี้แจงให้นางอัมพปาลีคณิกาเห็นชัด ขวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแกลัวกล้า ปลอดขโลมใจให้สดชื่น ร่าเริงด้วยธรรมิกถาแล้ว ทรงลุกจากพุทธอาสน์เสด็จจากไป

ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่อัมพปาลีวัน เขตกรุงเวสาลี ทรงแสดงธรรมิกถาเป็นอันมากแก่ภิกษุทั้งหลายอย่างนี้ว่า “ศีลมีลักษณะอย่างนี้ สมามีลักษณะอย่างนี้ ปัญญามีลักษณะอย่างนี้ สมานันบุคคลอบรมโดยมีศีลเป็นฐาน ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ปัญญาอันบุคคลอบรมโดยมีสมานันเป็นฐาน ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก จิตอันบุคคลอบรมโดยมีปัญญาเป็นฐาน ย่อมหลุดพ้นโดยชอบจากอาสวะทั้งหลาย คือ กามาสวะ ภวาสวะ และอวิชชาสวะ”

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
ทรงเข้าจำพรรษาในเวฬุคาม

ทรงเข้าจำพรรษาในเวฬุคาม^๑

[๑๖๓] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ตามความพอพระทัย ในอัมพ-
ปาลีวันแล้ว รับสั่งเรียกท่านพระอานนท์มาตรัสว่า “มาเถิด อานนท์ เราจะไป
ยังเวฬุคามกัน” ท่านพระอานนท์ทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาค
พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่เสด็จถึงเวฬุคาม ประทับอยู่ในเวฬุคามนั้น รับสั่ง
เรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “มาเถิด ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจำพรรษาอรบกรุง
เวสาฬตามที่มีเพื่อน ตามที่ที่มีคนเคยพบเห็นกัน ตามที่ที่มีคนเคยคบกัน ส่วนเรา
จะจำพรรษาในเวฬุคามนี้”

พวกภิกษุทูลรับสนองพระดำรัสแล้วจำพรรษาอรบกรุงเวสาฬตามที่มีเพื่อน
ตามที่ที่มีคนเคยพบเห็นกัน ตามที่ที่มีคนเคยคบกัน ส่วนพระผู้มีพระภาคทรงจำ
พรรษาในเวฬุคามนั้น

[๑๖๔] ครั้นพระผู้มีพระภาคทรงจำพรรษา ได้เกิดอาการพระประชวร
อย่างรุนแรงมีทุกขเวทนา^๒อย่างแสนสาหัสจวนเจียนจะปรินิพพาน พระองค์ทรงมี
สติสัมปชัญญะ ทรงอดกลั้นไม่พรั่นพริ้งทรงพระดำริว่า “การที่เราไม่บอกผู้ปฏิบัติ
ไม่อ่าลาภิกษุสงฆ์ปรินิพพานนั้น ไม่เหมาะแก่เรา ทางที่ดี เราควรใช้ความเพียร^๓
ขับไล่อาพาธนี้ ดำรงชีวิตสังขารอยู่ต่อไป”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงใช้ความเพียรขับไล่อาการพระประชวรนั้น
ทรงดำรงชีวิตสังขารอยู่ อาการพระประชวรจึงสงบ เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงหายจาก
พระประชวร หายจากพระอาการไข้ไม่นาน ได้เสด็จออกจากพระวิหารไปประทับนั่ง
บนพุทธอาสน์ที่ปูลาดไว้แล้วในร่มเงาพระวิหาร

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ส.ม. (แปล) ๑๙/๓๗๕/๒๒๒-๒๒๓

^๒ **ทุกขเวทนา** ในที่นี้หมายถึงความรู้สึกเจ็บปวด เป็นอาการของทุกข์ในไตรลักษณ์ซึ่งเกิดขึ้นได้แก่ผู้ที่เป็น
พระอรหันต์ มิใช่ทุกข์ในปฏิจลสมุปบาทหรือในอริยสังข์ พระผู้มีพระภาคทรงขมทุกขเวทนานี้ด้วยความเพียร
(ที.ม.อ. ๑๖๔/๑๔๘-๑๔๙)

^๓ **ความเพียร** ในที่นี้มี ๒ อย่าง คือ (๑) ความเพียรที่เป็นบุพภาค ได้แก่ การบริกรรมผลสมาบัติ (๒) ความเพียร
ที่ประกอบด้วยผลสมาบัติ (ที.ม.อ. ๑๖๔/๑๔๙, ที.ม.ฐีกา ๑๖๔/๑๗๘)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
ทรงเข้าจำพรรษาในเวฬุคาม

ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อ ข้าพระองค์ได้เห็นพระสุขภาพของพระองค์แล้ว ได้เห็นพระองค์ทรงอดทนต่อทุกข- เวทนาแล้ว ทำให้ร่างกายของข้าพระองค์อ่อนเปลี้ยประดงคนเมา ข้าพระองค์รู้สึก มีติดทุกด้าน แม้ธรรม^๑ ก็ไม่ปรากฏแก่ข้าพระองค์อีกแล้ว เพราะพระอาการไข้ของ พระผู้มีพระภาค แต่ข้าพระองค์ก็ยังไม่สบายใจอยู่หนอยหนึ่งว่า ‘พระผู้มีพระภาคจะยังไม่ปรินิพพาน トラบเท่าที่ยังไม่ได้ปรารภภิกษุสงฆ์แล้วตรัสพระพุทธพจน์อย่างใด อย่างหนึ่ง”

[๑๖๕] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อานนท์ ภิกษุสงฆ์ยังจะหวังได้อะไรในเรา อีกเล่า ธรรมที่เราแสดงแล้วไม่มีในไม่มีนอก^๒ ในเรื่องธรรมทั้งหลาย ตถาคตไม่มี อัจฉริยมงฺกุลี^๓ ผู้ที่คิดว่า เราเท่านั้น จักเป็นผู้บริหารภิกษุสงฆ์ต่อไป หรือว่า ภิกษุสงฆ์ จะต้องยึดเราเท่านั้นเป็นหลัก ผู้นั้นจะต้องปรารภภิกษุสงฆ์แล้วกล่าวอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นแน่ แต่ตถาคตไม่คิดว่า เราเท่านั้น จักเป็นผู้บริหารภิกษุสงฆ์ต่อไป หรือว่า ภิกษุสงฆ์จะต้องยึดเราเท่านั้นเป็นหลัก แล้วทำไมตถาคตจะต้องปรารภภิกษุสงฆ์ กล่าวอย่างใดอย่างหนึ่งอีกเล่า บัดนี้ เราเป็นผู้ชรา แก่ เฒ่า ล่วงกาลมานาน ผ่านวัยยามาก เรามีวัย ๘๐ ปี ร่างกายของตถาคตประหนึ่งแฉมด้วยไม้ไผ่ ยังเป็น ไปได้ ก็เหมือนกับเกวียนเก่าที่ซ่อมแซมด้วยไม้ไผ่จะนั้น ร่างกายของตถาคตสบาย ขึ้นก็เพราะในเวลาที่ดีตถาคตเข้าเจโตสมาธิอันไม่มีนิมิต เพราะไม่ใส่ใจนิมิตทุกอย่าง และ เพราะดับเวทนาบางอย่างได้เท่านั้น

เชิงอรรถ :

^๑ ธรรม ในที่นี้หมายถึงสติปัญญา ๔ เป็นต้น (ที.ม.อ. ๑๖๔/๑๔๙)

^๒ ไม่มีในไม่มีนอก หมายถึงไม่แบ่งเป็น ๒ ฝ่ายไม่ว่าจะเป็นการแบ่งธรรมหรือแบ่งบุคคล(ผู้ฟัง) เช่น ผู้ที่คิดว่า เราจะไม่แสดงธรรมประมาณเท่านี้แก่บุคคลอื่น ซึ่งว่าทำธรรมให้มีใน แต่จะแสดงธรรมประเภทเท่านี้ แก่บุคคลอื่น ชื่อว่าทำธรรมให้มีนอก ส่วนผู้ที่คิดว่า เราจะแสดงแก่บุคคลนี้ ชื่อว่าทำบุคคลให้มีใน ไม่แสดง แก่บุคคลอื่น ชื่อว่าทำบุคคลให้มีนอก (ที.ม.อ. ๑๖๕/๑๔๙)

^๓ อัจฉริยมงฺกุลี แปลว่า กำมือของอาจารย์ อธิบายว่า มือที่กำไว้ ใช้เรียกอาการของอาจารย์ภายนอก พระพุทธศาสนาที่ทวงวิชา ไม่ยอมบอกแก่ศิษย์ขณะที่ตนเองยังหนุ่ม แต่จะบอกแก่ศิษย์ที่ตนรัก ขณะที่ตน ใกล้จะตายเท่านั้น แต่พระผู้มีพระภาคไม่ทรงถือตามคติเช่นนี้ (ที.ม.อ. ๑๖๕/๑๕๐)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]

ทรงเข้าจำพรรษาในเวฬุคาม

อานนท์ เพราะเหตุนั้นแล พวกเธอจงมีตนเป็นเกาะ^๑ มีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มี
สิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง มีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง

**ภิกษุมีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง มีธรรมเป็นเกาะ
มีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่ อย่างไร**

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ
กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ ฯลฯ
๓. พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ ฯลฯ
๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ
มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้^๒

ภิกษุมีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง มีธรรมเป็นเกาะ มีธรรม
เป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่ อย่างนี้แล

อานนท์ ภิกษุเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ไม่ว่าจะในบัดนี้หรือเมื่อเราล่วงไปแล้ว จะเป็น
ผู้มีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง มีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง
ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่ ภิกษุเหล่านั้นจักอยู่ในความเป็นผู้เลิศกว่าเหล่าภิกษุผู้ใคร่ต่อ
การศึกษา”^๓

คามกัณฑ์ ในมหาปรินิพพานสูตร จบบริบูรณ์

ภาณวารที่ ๒ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ มีตนเป็นเกาะ ในที่นี้หมายถึงทำตนให้พ้นจากห่วงน้ำ คือ โอบยะ ๔ เหมือนกับเกาะกลางมหาสมุทรที่น้ำ
ท่วมไม่ถึง (ที.ม.อ. ๑๖๕/๑๕๐, ที.ม.ฐีกา ๑๖๕/๑๘๐)

^๒ ดู อจ.จตุกก. (แปล) ๒๑/๒๗๔/๓๙๐

^๓ ดูเทียบ ที.ปา. ๑๑/๘๐/๔๙, ๑๐๙/๖๗, ส.ม. (แปล) ๑๙/๓๗๙/๒๓๔

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
ว่าด้วยนิมิตโอกาส

ว่าด้วยนิมิตโอกาส^๑

[๑๖๖] ครั้นในเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตรวาสกถือบาตรและจีวรเสด็จเข้าไปยังกรุงเวสาลีเพื่อบิณฑบาต เมื่อเสด็จกลับจากบิณฑบาต ภายหลังเสวยพระกระยาหารเสร็จแล้ว รับสั่งเรียกท่านพระอานนท์มาตรัสว่า “อานนท์ เธอจงถือผ้าสีทันนะ(ผ้ารองนั่ง) เราจะเข้าไปพักกลางวันที่ป่าवालเจตีย์”

ท่านพระอานนท์ทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว ถือผ้าสีทันนะตามเสด็จพระผู้มีพระภาคไปทางเบื้องพระปฤษฎางค์

ครั้นพระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปยังป่าवालเจตีย์ ประทับนั่งบนพุทธอาสน์ที่ท่านพระอานนท์ปูลาดถวาย ท่านพระอานนท์ถวายอภิวัตพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่สมควร

[๑๖๗] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับท่านพระอานนท์ดังนี้ว่า “อานนท์ กรุงเวสาลีนี้ รุ่งนรมย์ อุเทนเจตีย์นี้ รุ่งนรมย์ โคตมกเจตีย์นี้ รุ่งนรมย์ สัตตัมพเจตีย์นี้ รุ่งนรมย์ พหุปัตตเจตีย์นี้ รุ่งนรมย์ สารันทเจตีย์นี้ รุ่งนรมย์ ปาवालเจตีย์นี้ รุ่งนรมย์ อิทธิบาท ๔ ผู้ใดผู้หนึ่งเจริญ ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นดุจยานแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว ให้ตั้งมั่นแล้ว สั่งสมแล้ว ปรารภดีแล้ว ผู้นั้นเมื่อมุ่งหวัง พึงดำรงอยู่ได้ ๑ กัป^๒ หรือเกินกว่า ๑ กัป อิทธิบาท ๔ ตถาคตเจริญ ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นดุจยานแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว ให้ตั้งมั่นแล้ว สั่งสมแล้ว ปรารภดีแล้ว ตถาคตเมื่อมุ่งหวัง พึงดำรงอยู่ได้ ๑ กัป หรือเกินกว่า ๑ กัป” เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงทำนิมิตที่ชัดเจน ทรงทำโอกาสที่ชัดเจนแม้อย่างนี้ ท่านพระอานนท์ก็ไม่อาจจะรู้ทันจึงไม่กราบทูลวิงวอนพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดดำรงพระชนมชีพอยู่ตลอดกัป ขอพระสุตโปรดดำรงพระชนมชีพอยู่ตลอดกัป เพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย” ทั้งนี้เป็นเพราะท่านพระอานนท์ถูกมารดลใจ

แม้ครั้งที่ ๒ ฯลฯ

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ส.ม. (แปล) ๑๙/๘๒๒/๓๘๕-๓๘๖, อภ.อภุฎก. (แปล) ๒๓/๗๐/๓๗๒

^๒ กัป ในที่นี้หมายถึงอายุกัป คือช่วงอายุของคนแต่ละยุค ในยุคของพระพุทธเจ้าของเรา อายุกัปของคน = ๑๐๐ ปี (ที.ม.อ. ๑๖๗/๑๕๗)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
มารกราบทูลให้ปรินิพพาน

แม้ครั้งที่ ๓ พระผู้มีพระภาคก็ได้ตรัสกับพระอานนตดังนี้ว่า “อานนท กรุงเวสาลินารีนรมย์ อุเทนเจตียนารีนรมย์ โคตมกเจตียนารีนรมย์ สัตตัมพเจตียนารีนรมย์ พหุปัตตเจตียนารีนรมย์ สารันททเจตียนารีนรมย์ ปาวาลเจตียนารีนรมย์ อิทธิบาท ๔ ผู้ใดผู้หนึ่งเจริญ ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นดุจยานแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว ให้ตั้งมั่นแล้ว สั่งสมแล้ว พรารภดีแล้ว ผู้นั้นเมื่อมุ่งหวัง พึงดำรงอยู่ได้ ๑ กัป หรือเกินกว่า ๑ กัป อิทธิบาท ๔ ตถาคตเจริญ ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นดุจยานแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว ให้ตั้งมั่นแล้ว สั่งสมแล้ว พรารภดีแล้ว ตถาคตเมื่อมุ่งหวัง พึงดำรงอยู่ได้ ๑ กัป หรือเกินกว่า ๑ กัป” เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงทำนิมิตที่ชัดแจ้ง ทรงทำโอภาสที่ชัดเจนแม้อย่างนี้ ท่านพระอานนทก็ไม่อาจจะรู้ทัน จึงไม่กราบทูลวิงวอนพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดดำรงพระชนมชีพอยู่ตลอดกัป ขอพระสุคตโปรดดำรงพระชนมชีพอยู่ตลอดกัป เพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย” เพราะท่านพระอานนทถูกมารดลใจ

จากนั้น พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับท่านพระอานนตดังนี้ว่า “ไปเถิดอานนท เธอจงกำหนดเวลาที่สมควร ณ บัดนี้เถิด” ท่านพระอานนททูลรับสนองพระดำรัสแล้ว ลุกจากอาสนะถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคกระทำประทักษิณแล้วนั่งที่โคนไม้แห่งหนึ่งในที่ไม่ไกล

มารกราบทูลให้ปรินิพพาน

[๑๖๘] ครั้นเมื่อท่านพระอานนทจากไปไม่นาน มารผู้มีบาปได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับยืน ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดปรินิพพานในบัดนี้ ขอพระสุคตโปรดปรินิพพานเถิด เวลานี้เป็นเวลาปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระวาจาว่า ‘มารผู้มีบาป เราจะยังไม่ปรินิพพานตราบเท่าที่ภิกษุทั้งหลายผู้สาวกของเรายังไม่เฉียบแหลม ไม่ได้รับการแนะนำ ไม่แก้แค้น ไม่เป็นพหูสูต ไม่ทรงธรรม ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่ปฏิบัติชอบ ไม่ปฏิบัติ

พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
มารกราบทูลให้ปรินิพพาน

ตามธรรม เรียนกับอาจารย์ของตนแล้ว แต่ก็ยังบอก แสดง บัญญัติ กำหนด
เปิดเผย จำแนก ทำให้งายไม่ได้ ยังแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ปราบปราม^๑ ที่เกิดขึ้น
ให้เรียบร้อยโดยชอบธรรมไม่ได้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เวลานี้ ภิกษุทั้งหลาย
ผู้สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้เฉียบแหลม ได้รับการแนะนำ แกล้วกล้า เป็นพหูสูต
ทรงธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตามธรรม เรียนกับ
อาจารย์ของตนแล้วก็บอก แสดง บัญญัติ กำหนดเปิดเผย จำแนก ทำให้งายได้
แสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ปราบปรามที่เกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยชอบธรรมได้ ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดปรินิพพานในบัดนี้ ขอพระสุดโปรด
ปรินิพพานเถิด เวลานี้เป็นเวลาปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระวาจาว่า 'มารผู้มีบาป เราจะยังไม่ปรินิพพาน
ตราบเท่าที่ภิกษุทั้งหลายผู้สาวกของเรายังไม่เฉียบแหลม ไม่ได้รับการแนะนำ
ไม่แกล้วกล้า ไม่เป็นพหูสูต ไม่ทรงธรรม ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่ปฏิบัติ
ชอบ ไม่ปฏิบัติตามธรรม เรียนกับอาจารย์ของตน แต่ก็ยังบอก แสดง บัญญัติ
กำหนดเปิดเผย จำแนก ทำให้งายไม่ได้ ยังแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ปราบปราม
ที่เกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยชอบธรรมไม่ได้' ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เวลานี้ ภิกษุ
ทั้งหลายผู้สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้เฉียบแหลม ได้รับการแนะนำ แกล้วกล้า
เป็นพหูสูต ทรงธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตามธรรม
เรียนกับอาจารย์ของตนแล้วก็บอก แสดง บัญญัติ กำหนดเปิดเผย จำแนก ทำให้
งายได้ แสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ปราบปรามที่เกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยชอบธรรมได้
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดปรินิพพานในบัดนี้ ขอพระสุดโปรด
ปรินิพพานเถิด เวลานี้เป็นเวลาปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระวาจาว่า 'มารผู้มีบาป เราจะยังไม่ปรินิพพาน
ตราบเท่าที่อุบาสกทั้งหลายผู้สาวกของเรายังไม่เฉียบแหลม ไม่ได้รับการแนะนำ
ไม่แกล้วกล้า ไม่เป็นพหูสูต ไม่ทรงธรรม ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่ปฏิบัติ

เชิงอรรถ :

^๑ ปราบปราม ในที่นี้หมายถึงวาทะ หรือลัทธิต่าง ๆ ของเจ้าลัทธิอื่นนอกพระพุทธศาสนา (ที.ม.ฎีกา ๓๗๔/๓๗๕,
ข.ม.อ.๓๑/๒๓๗)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๐ หน้า :๑๑๔ }

พระสูตรต้นตอปัญหา ที่ชนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
มารกราบทูลให้ปรินิพพาน

ขอบ ไม่ปฏิบัติตามธรรม เรียนกับอาจารย์ของตนแล้วยังบอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้งายไม่ได้ ยังแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ปราบปรามปรีวาทที่เกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยขอบธรรมไม่ได้ ข้ำแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เวลานี้ อุบาสกทั้งหลายผู้สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้เฉียบแหลม ได้รับการแนะนำ แกล้วกล้า เป็นพหูสูต ทรงธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตามธรรม เรียนกับอาจารย์ของตนแล้วก็บอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้งายได้แสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ปราบปรามปรีวาทที่เกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยขอบธรรมได้ ข้ำแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดปรินิพพานในบัดนี้ ขอพระสูตรโปรดปรินิพพานเถิด เวลานี้เป็นเวลาปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระวาจาว่า 'มารผู้มีบาป เราจะยังไม่ปรินิพพาน ตราบเท่าที่อุบาสิกาทั้งหลายผู้สาวิกาของเรายังไม่เฉียบแหลม ไม่ได้รับการแนะนำ ไม่แกล้วกล้า ไม่เป็นพหูสูต ไม่ทรงธรรม ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่ปฏิบัติชอบ ไม่ปฏิบัติตามธรรม เรียนกับอาจารย์ของตนแล้วยังบอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้งายไม่ได้ ยังแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ปราบปรามปรีวาทที่เกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยขอบธรรมไม่ได้ ข้ำแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เวลานี้ อุบาสิกาทั้งหลายผู้สาวิกาของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้เฉียบแหลม ได้รับการแนะนำ แกล้วกล้า เป็นพหูสูต ทรงธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตามธรรม เรียนกับอาจารย์ของตนแล้วก็บอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้งายได้ แสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ปราบปรามปรีวาทที่เกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยขอบธรรมได้ ข้ำแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดปรินิพพานในบัดนี้ ขอพระสูตรโปรดปรินิพพานเถิด เวลานี้เป็นเวลาปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระวาจาว่า 'มารผู้มีบาป เราจะยังไม่ปรินิพพาน ตราบเท่าที่พรหมจรรย์^๑ ของเรายังไม่บริบูรณ์ กว้างขวาง แพร่หลาย รู้จักกันโดยมาก

เชิงอรรถ :

^๑ **พรหมจรรย์** ในที่นี้หมายถึงศาสนพรหมจรรย์ คือ คำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาทั้งสิ้นที่รวมลงในไตรสิกขา (ที.ม.อ. ๑๖๘/๑๕๙)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
ทรงปลงพระชนมายุสังขาร

มันคงดี กระทั่งเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายประกาศได้ดีแล้ว ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
ก็เวลานี้ พรหมจรรย์ของพระผู้มีพระภาคบริบูรณ์ กว้างขวาง แพร่หลาย รู้จักกัน
โดยมาก มันคงดี กระทั่งเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายประกาศได้ดีแล้ว ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดปรินิพพานในบัดนี้ ขอพระสวดโปรดปรินิพพานเถิด
เวลานี้เป็นเวลาปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค'

เมื่อมารทูลอาราธนาอย่างนี้ พระผู้มีพระภาคได้ตอบมารผู้มีบาปดังนี้ว่า
"มารผู้มีบาป ท่านจงอย่ากังวล^๑เลย อีกไม่นาน การปรินิพพานของตถาคตจะมี
จากนี้ไปอีก ๓ เดือน ตถาคตจะปรินิพพาน"

ทรงปลงพระชนมายุสังขาร

[๑๖๙] เวลานั้น พระผู้มีพระภาคทรงมีสติสัมปชัญญะ ทรงปลงพระ
ชนมายุสังขาร^๒แล้ว ณ ปาวาลเจดีย์ เมื่อพระองค์ทรงปลงพระชนมายุสังขารแล้ว
ได้เกิดแผ่นดินไหวอย่างรุนแรงน่าสะพรึงกลัว ขนพองสยองเกล้า ทั้งกลองทิพย์ก็
ดังกึกก้อง ครั้นพระผู้มีพระภาคทรงทราบความนั้น จึงทรงเปล่งพระอุทานในเวลานั้น
ดังนี้ว่า

“พระมุนีละกรรมทั้งที่ชั่งได้และที่ชั่งไม่ได้
อันเป็นเหตุก่อกำเนิด เป็นเครื่องปรุงแต่งภพได้แล้ว
ยินดีในภายใน มีใจมันคง
ทำลายกิเลสที่เกิดในตนได้
เหมือนนักรบทำลายเกราะได้ฉะนั้น”^๓

เชิงอรรถ :

^๑ คำนี้แปลจากคำว่า “อปโปสสุโก” ซึ่งตามรูปศัพท์แปลกันว่า ขวนขวายน้อย (ที.ม.อ. ๑๖๘/๑๕๙)

^๒ ปลงพระชนมายุสังขาร หมายถึงสลัดปัจจัยเครื่องปรุงแต่งอายุ คือ ตกลงพระทัยว่าจะปรินิพพาน (ที.ม.อ. ๑๖๙/๑๕๙)

^๓ ดูเทียบ อัง.อภฺรฺก. (แปล) ๒๓/๗๐/๓๗๖

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
เหตุที่ทำให้เกิดแผ่นดินไหวอย่างรุนแรง ๘ ประการ

เหตุที่ทำให้เกิดแผ่นดินไหวอย่างรุนแรง ๘ ประการ^๑

[๑๗๐] ลำดับนั้น ท่านพระอานนท์ได้มีความคิดดังนี้ว่า “นำอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ แผ่นดินไหวครั้งนี้รุนแรงจริง แผ่นดินไหวครั้งนี้รุนแรงจริง ๆ นำสะพรั่งกลัว ขนพองสยองเกล้า ทั้งกลองทิพย์ก็ดังกึกก้อง อะไรหนอแลเป็นเหตุ อะไรเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดแผ่นดินไหวอย่างรุนแรง จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวัตแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นำอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ แผ่นดินไหวครั้งนี้รุนแรงจริง แผ่นดินไหวครั้งนี้รุนแรงจริง ๆ นำสะพรั่งกลัว ขนพองสยองเกล้า ทั้งกลองทิพย์ก็ดังกึกก้อง อะไรหนอแลเป็นเหตุ อะไรเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดแผ่นดินไหวอย่างรุนแรง พระพุทธเจ้าข้า”

[๑๗๑] พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “อานนท์ เหตุปัจจัย ๘ ประการนี้ ทำให้เกิดแผ่นดินไหวอย่างรุนแรง

เหตุปัจจัย ๘ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. มหาปฐพีนี้ตั้งอยู่บนน้ำ น้ำตั้งอยู่บนลม ลมตั้งอยู่บนอากาศ เวลาที่ลมพายุพัดแรงย่อมทำให้น้ำกระเพื่อม น้ำที่กระเพื่อม ย่อมทำให้แผ่นดินไหวตาม นี่เป็นเหตุปัจจัยประการที่ ๑ ที่ทำให้เกิดแผ่นดินไหวอย่างรุนแรง
๒. สมณะหรือพราหมณ์ผู้มีฤทธิ์ มีความชำนาญทางจิต หรือเทพผู้มีฤทธิ์มาก มีอำนาจมาก ได้เจริญปลุกวิสัญญยานิดหน่อย แต่เจริญอาไปสัญญญาจนหาประมาณมิได้ จึงทำให้แผ่นดินนี้ไหวสั่นสะเทือนเลื่อนลั่น นี่เป็นเหตุปัจจัยประการที่ ๒ ที่ทำให้เกิดแผ่นดินไหวอย่างรุนแรง
๓. คราวที่พระโพธิสัตว์มีสติสัมปชัญญะ จุตจากสวรรค์ชั้นดุสิต เสด็จลงสู่พระครรภ์ของพระมารดา แผ่นดินนี้ก็ไหวสั่นสะเทือนเลื่อนลั่น นี่เป็นเหตุปัจจัยประการที่ ๓ ที่ทำให้เกิดแผ่นดินไหวอย่างรุนแรง

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ อง.อฎฐก. (แปล) ๒๓/๗๐/๓๗๖-๓๗๘

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]

บริษัท ๘ จำพวก

๔. คราวที่พระโพธิสัตว์มีสติสัมปชัญญะ ประสูติจากพระครรภ์ของพระมารดา แผ่นดินนี้ก็ไหวสั่นสะเทือน เลื่อนลั่น นี่เป็นเหตุปัจจัยประการที่ ๔ ที่ทำให้เกิดแผ่นดินไหวอย่างรุนแรง
  ๕. คราวที่ตถาคตตรัสรู้อนุดตรสัมมาสัมโพธิญาณ แผ่นดินนี้ก็ไหวสั่นสะเทือน เลื่อนลั่น นี่เป็นเหตุปัจจัยประการที่ ๕ ที่ทำให้เกิดแผ่นดินไหวอย่างรุนแรง
  ๖. คราวที่ตถาคตประกาศธรรมจักรอันยอดเยี่ยมให้เป็นไป แผ่นดินนี้ก็ไหวสั่นสะเทือน เลื่อนลั่น นี่เป็นเหตุปัจจัยประการที่ ๖ ที่ทำให้เกิดแผ่นดินไหวอย่างรุนแรง
  ๗. คราวที่ตถาคตมีสติสัมปชัญญะ ปลงอายุสังขาร แผ่นดินนี้ก็ไหวสั่นสะเทือน เลื่อนลั่น นี่เป็นเหตุปัจจัยประการที่ ๗ ที่ทำให้เกิดแผ่นดินไหวอย่างรุนแรง
  ๘. คราวที่ตถาคตปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ แผ่นดินนี้ก็ไหวสั่นสะเทือน เลื่อนลั่น นี่เป็นเหตุปัจจัยประการที่ ๘ ที่ทำให้เกิดแผ่นดินไหวอย่างรุนแรง
- อาณนฺท์ เหตุปัจจัย ๘ ประการนี้แล ที่ทำให้เกิดแผ่นดินไหวอย่างรุนแรง

บริษัท ๘ จำพวก^๑

[๑๗๒] อาณนฺท์ บริษัท ๘ จำพวกนี้

บริษัท ๘ จำพวกไหนบ้าง คือ

๑. ชัตตยบริษัท (ขุมนุมกษัตริย์)
๒. พราหมณบริษัท (ขุมนุมพราหมณ์)
๓. คหบดีบริษัท (ขุมนุมคหบดี)
๔. สมณบริษัท (ขุมนุมสมณะ)

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ที.ปา. ๑๑/๓๓๗/๒๒๙, ม.ม. (แปล) ๑๒/๑๕๑/๑๕๐, อัง.อภฺฏก. (แปล) ๒๓/๖๙/๓๗๑-๓๗๒

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]

บริษัท ๘ จำพวก

๕. จาตุมหาราชบริษัท (ขุมนุมเทพชั้นจาตุมหาราช)
๖. ดาวดึงส์บริษัท (ขุมนุมเทพชั้นดาวดึงส์)
๗. มารบริษัท (ขุมนุมมาร)
๘. พรหมบริษัท (ขุมนุมพรหม)

อานนท์ เราจำได้ว่า เคยเข้าไปหาชาติตยบริษัทหลายร้อยครั้ง ทั้งเคยนั่งพูดคุย และสนทนาในชาติตยบริษัทนั้น กษัตริย์เหล่านั้นมีวรรณะเช่นใด เราก็มีวรรณะเช่นนั้น กษัตริย์เหล่านั้นมีเสียงเช่นใด เราก็มีเสียงเช่นนั้น เราชี้แจงให้กษัตริย์เหล่านั้นเห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแก่วก้า ปลอดขโลมใจให้สดชื่น ร่าเริงด้วยธรรมิกถา และเมื่อเรากำลังพูดอยู่ ก็ไม่มีใครรู้ว่า 'ผู้กำลังพูดอยู่นี้เป็นใคร เป็นเทพหรือเป็นมนุษย์' ครั้นชี้แจงให้กษัตริย์เหล่านั้นเห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอา ไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแก่วก้า ปลอดขโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมิกถา แล้วหายไป และเมื่อเราหายไปแล้ว ก็ไม่มีใครรู้ว่า 'ผู้ที่หายไปแล้วนี้เป็นใคร เป็นเทพ หรือเป็นมนุษย์'

อานนท์ เราจำได้ว่า เคยเข้าไปหาพราหมณบริษัทหลายร้อยครั้ง ฯลฯ คหบดีบริษัท ฯลฯ สมณบริษัท ฯลฯ จาตุมหาราชบริษัท ฯลฯ ดาวดึงส์บริษัท ฯลฯ มารบริษัท ฯลฯ

อานนท์ เราจำได้ว่า เคยเข้าไปหาพรหมบริษัทหลายร้อยครั้ง ทั้งเคยนั่งพูดคุย และสนทนาในพรหมบริษัทนั้น พรหมเหล่านั้นมีวรรณะเช่นใด เราก็มีวรรณะเช่นนั้น พรหมเหล่านั้นมีเสียงเช่นใด เราก็มีเสียงเช่นนั้น เราชี้แจงให้พรหมเหล่านั้นเห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแก่วก้า ปลอดขโลมใจให้สดชื่น ร่าเริงด้วยธรรมิกถา และเมื่อเรากำลังพูดอยู่ ก็ไม่มีใครรู้ว่า 'ผู้กำลังพูดอยู่นี้เป็นใคร เป็นเทพหรือเป็นมนุษย์' ครั้นชี้แจงให้พรหมเหล่านั้นเห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอา ไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแก่วก้า ปลอดขโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมิกถา แล้วก็หายไป และเมื่อเราหายไปแล้ว ก็ไม่มีใครรู้ว่า 'ผู้ที่หายไปแล้วนี้เป็นใคร เป็นเทพ หรือเป็นมนุษย์'

อานนท์ บริษัท ๘ จำพวกนี้แล

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
อภิกายตนะ ๘ ประการ

อภิกายตนะ ๘ ประการ

[๑๗๓] อานนท์ อภิกายตนะ ๘ ประการนี้

อภิกายตนะ^๑ ๘ ประการ ะไรบ้าง คือ

๑. บุคคลหนึ่งมีรูปสัญญาภายใน^๒ เห็นรูปทั้งหลายภายนอกขนาดเล็ก มีสีสันดีหรือไม่ดี ครอบงำรูปเหล่านั้นได้ มีสัญญาอย่างนี้ว่า 'เรารู้ เราเห็น' นี้เป็นอภิกายตนะประการที่ ๑
๒. บุคคลหนึ่งมีรูปสัญญาภายใน เห็นรูปทั้งหลายภายนอกขนาดใหญ่ มีสีสันดีหรือไม่ดี ครอบงำรูปเหล่านั้นได้ มีสัญญาอย่างนี้ว่า 'เรารู้ เราเห็น' นี้เป็นอภิกายตนะประการที่ ๒
๓. บุคคลหนึ่งมีรูปสัญญาภายใน^๓ เห็นรูปทั้งหลายภายนอกขนาดเล็ก มีสีสันดีหรือไม่ดี ครอบงำรูปเหล่านั้นได้ มีสัญญาอย่างนี้ว่า 'เรารู้ เราเห็น' นี้เป็นอภิกายตนะประการที่ ๓
๔. บุคคลหนึ่งมีรูปสัญญาภายใน เห็นรูปทั้งหลายภายนอกขนาดใหญ่ มีสีสันดีหรือไม่ดี ครอบงำรูปเหล่านั้นได้ มีสัญญาอย่างนี้ว่า 'เรารู้ เราเห็น' นี้เป็นอภิกายตนะประการที่ ๔
๕. บุคคลหนึ่งมีรูปสัญญาภายใน เห็นรูปทั้งหลายภายนอกที่เขียว มีสีเขียว เปรียบด้วยของเขียว มีสีเขียวเข้ม เปรียบเหมือนดอกผักตบที่เขียว มีสีเขียว เปรียบด้วยของเขียว มีสีเขียวเข้ม ฉันใด หรือเปรียบเหมือนผ้าเมืองพาราณสีอันมีเนื้อละเอียดทั้ง ๒ ด้าน ที่เขียว มีสีเขียว เปรียบด้วยของเขียว มีสีเขียวเข้ม ฉันใด บุคคลหนึ่งมีรูปสัญญาภายในก็ฉันนั้นเหมือนกัน เห็นรูปทั้งหลายภายนอกที่เขียว มีสีเขียว เปรียบด้วยของเขียว มีสีเขียวเข้ม

เชิงอรรถ :

- ^๑ อภิกายตนะ หมายถึงเหตุครอบงำเหตุที่มีอิทธิพล ได้แก่กถาหรืออานที่เป็นเหตุครอบงำนิวรรต ๕ และอารมณ์ทั้งหลาย คำนี้มาจาก อภิก + ตนะ ที่ชื่อว่า อภิก เพราะครอบงำอารมณ์ และที่ชื่อว่าตนะ เพราะเป็นที่เกิดความสุขอันวิเศษแก่พระโยคีทั้งหลาย เพราะเป็นมนายตนะ และธัมมายตนะ (ที.ม.อ. ๑๗๓/๑๖๔, อภ.อภิก.อ. ๓/๖๕/๒๗๐, อภ.อภิก.อภิก. ๓/๖๑-๖๕/๓๐๒) และ ดูเทียบ ที.ปา. ๑๑/๓๓๘/๒๒๙-๒๓๐, ม.ม. ๑๓/๒๔๙/๒๒๔-๒๒๕, อภ.อภิก. (แปล) ๒๓/๖๕/๓๖๗-๓๖๘, อภ.ทสก. (แปล) ๒๔/๒๙/๗๑
- ^๒ มีรูปสัญญาภายใน หมายถึงจำได้หมายรู้รูปภายในโดยการบริกรรมรูปภายใน (ที.ม.อ. ๑๗๓/๑๖๔)
- ^๓ มีรูปสัญญาภายใน หมายถึงเว้นจากสัญญาในบริกรรมในรูปภายใน (ที.ม.อ. ๑๗๓/๑๖๕)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]

อภิกายตนะ ๘ ประการ

ครอบงำรูปเหล่านั้นได้ มีสัญญาอย่างนี้ว่า 'เรารู้ เราเห็น' นี้เป็น
อภิกายตนะประการที่ ๕

๖. บุคคลหนึ่งมีรูปสัญญาภายใน เห็นรูปทั้งหลายภายนอกที่เหลือง
มีสีเหลือง เปรียบด้วยของเหลือง มีสีเหลืองเข้ม เปรียบเหมือน
ดอกกรรณิการ์ที่เหลือง มีสีเหลือง เปรียบด้วยของเหลือง มีสี
เหลืองเข้ม ฉันใด หรือเปรียบเหมือนผ้าเมืองพาราณสีอันมีเนื้อ
ละเอียดทั้ง ๒ ด้านที่เหลือง มีสีเหลือง เปรียบด้วยของเหลือง
มีสีเหลืองเข้ม ฉันใด บุคคลหนึ่งมีรูปสัญญาภายในก็ฉันนั้น
เหมือนกัน เห็นรูปทั้งหลายภายนอกที่เหลือง มีสีเหลือง เปรียบ
ด้วยของเหลือง มีสีเหลืองเข้ม ครอบงำรูปเหล่านั้นได้ มีสัญญา
อย่างนี้ว่า 'เรารู้ เราเห็น' นี้เป็นอภิกายตนะประการที่ ๖
๗. บุคคลหนึ่งมีรูปสัญญาภายใน เห็นรูปทั้งหลายภายนอกที่แดง
มีสีแดง เปรียบด้วยของแดง มีสีแดงเข้ม เปรียบเหมือนดอก
ชบาที่แดง มีสีแดง เปรียบด้วยของแดง มีสีแดงเข้ม ฉันใด หรือ
เปรียบเหมือนผ้าเมืองพาราณสีอันมีเนื้อละเอียดทั้ง ๒ ด้านที่แดง
มีสีแดง เปรียบด้วยของแดง มีสีแดงเข้ม ฉันใด บุคคลหนึ่งมี
รูปสัญญาภายในก็ฉันนั้นเหมือนกัน เห็นรูปทั้งหลายภายนอก
ที่แดง มีสีแดง เปรียบด้วยของแดง มีสีแดงเข้ม ครอบงำรูป
เหล่านั้นได้ มีสัญญาอย่างนี้ว่า 'เรารู้ เราเห็น' นี้เป็นอภิกายตนะ
ประการที่ ๗
๘. บุคคลหนึ่งมีรูปสัญญาภายใน เห็นรูปทั้งหลายภายนอกที่ขาว
มีสีขาว เปรียบด้วยของขาว มีสีขาวเข้ม เปรียบเหมือนดาว
ประกายพริกที่ขาว มีสีขาว เปรียบด้วยของขาว มีสีขาวเข้ม ฉันใด
หรือเปรียบเหมือนผ้าเมืองพาราณสีอันมีเนื้อละเอียดทั้ง ๒ ด้าน
ที่ขาว มีสีขาว เปรียบด้วยของขาว มีสีขาวเข้ม ฉันใด บุคคลหนึ่ง
มีรูปสัญญาภายในก็ฉันนั้นเหมือนกัน เห็นรูปทั้งหลายภายนอก
ที่ขาว มีสีขาว เปรียบด้วยของขาว มีสีขาวเข้ม ครอบงำรูป
เหล่านั้นได้ มีสัญญาอย่างนี้ว่า 'เรารู้ เราเห็น' นี้เป็นอภิกายตนะ
ประการที่ ๘

อาบนท อภิกายตนะ ๘ ประการนี้แล

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]

วิโมกข์ ๘ ประการ

วิโมกข์ ๘ ประการ

[๑๗๔] อานนท์ วิโมกข์^๑ ๘ ประการนี้

วิโมกข์ ๘ ประการ ะไรว่าง คือ

๑. บุคคลผู้มีรูปเห็นรูปทั้งหลาย นี่เป็นวิโมกข์ประการที่ ๑
๒. บุคคลผู้มีรูปสัญญาภายใน เห็นรูปทั้งหลายภายนอก นี่เป็นวิโมกข์ประการที่ ๒
๓. บุคคลผู้น้อมใจไปว่า 'งาม' นี่เป็นวิโมกข์ประการที่ ๓
๔. บุคคลบรรลุนิพพานโดยกำหนดว่า 'อากาศหาที่สุดมิได้' อยู่ เพราะล่วงรูปสัญญา ดับภวิสสัญญา ไม่กำหนด นานัตตสัญญาโดยประการทั้งปวง นี่เป็นวิโมกข์ประการที่ ๔
๕. บุคคลล่วงนิพพานโดยประการทั้งปวง บรรลุนิพพานโดยกำหนดว่า 'วิญญูณาหาที่สุดมิได้' อยู่ นี่เป็นวิโมกข์ประการที่ ๕
๖. บุคคลล่วงวิญญูณาโดยประการทั้งปวง บรรลุนิพพานโดยกำหนดว่า 'ไม่มีอะไร' อยู่ นี่เป็นวิโมกข์ประการที่ ๖
๗. บุคคลล่วงอากิญจัญญายตนนิพพานโดยประการทั้งปวง บรรลุนิพพานโดยกำหนดว่า 'ไม่มีอะไร' อยู่ นี่เป็นวิโมกข์ประการที่ ๗
๘. บุคคลล่วงอเนกสัญญาตนนิพพานโดยประการทั้งปวง บรรลุนิพพานโดยกำหนดว่า 'ไม่มีอะไร' อยู่ นี่เป็นวิโมกข์ประการที่ ๘

อานนท์ วิโมกข์ ๘ ประการนี้แล

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบข้อ ๑๒๙ หน้า ๗๕ ในเล่มนี้ และดู ที.ปา. ๑๑/๓๓๙/๒๓๑, ม.ม. ๑๓/๒๔๘/๒๒๓-๒๒๔, อัง.อภิลัก.

(แปล) ๒๓/๖๖/๓๖๘-๓๖๙

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
ทรงเล่าเรื่องมาร

ทรงเล่าเรื่องมาร^๑

[๑๗๕] อานนท์ สมัยหนึ่ง เมื่อแรกตรัสรู้ เราพักอยู่ที่ต้นอชปาลนิโครธ ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ที่ตำบลอุรุเวลา มารผู้มีบาปได้เข้ามาหาเรา ยืน ณ ที่สมควร ได้กล่าวกับเราดังนี้ว่า 'ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดปรินิพพาน ในบัดนี้ ขอพระสุคตโปรดปรินิพพานเถิด เวลานี้เป็นเวลาปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค'

เมื่อมารกล่าวอย่างนี้ เราตอบว่า 'มารผู้มีบาป เราจะยังไม่ปรินิพพานตราบเท่าที่ภิกษุทั้งหลายผู้สาวกของเรา ยังไม่เฉียบแหลม ไม่ได้รับการแนะนำ ไม่แกลวกกล้า ไม่เป็นพหูสูต ไม่ทรงธรรม ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่ปฏิบัติชอบ ไม่ปฏิบัติตามธรรม เรียนกับอาจารย์ของตนแล้ว แต่ยังไม่บอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่ายไม่ได้ ยังแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ปราบปรามปร่าพวาทที่เกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยชอบธรรมไม่ได้'

มารผู้มีบาป เราจะยังไม่ปรินิพพานตราบเท่าที่ภิกษุทั้งหลายผู้สาวกของเรา ยังไม่เฉียบแหลม ไม่ได้รับการแนะนำ ไม่แกลวกกล้า ไม่เป็นพหูสูต ไม่ทรงธรรม ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่ปฏิบัติชอบ ไม่ปฏิบัติตามธรรม เรียนกับอาจารย์ของตนแล้ว แต่ยังไม่บอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่ายไม่ได้ ยังแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ปราบปรามปร่าพวาทที่เกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยชอบธรรมไม่ได้'

มารผู้มีบาป เราจะยังไม่ปรินิพพานตราบเท่าที่อุบาสกทั้งหลายผู้สาวกของเรา ยังไม่เฉียบแหลม ไม่ได้รับการแนะนำ ไม่แกลวกกล้า ไม่เป็นพหูสูต ไม่ทรงธรรม ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่ปฏิบัติชอบ ไม่ปฏิบัติตามธรรม เรียนกับอาจารย์ของตนแล้ว แต่ยังไม่บอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่ายไม่ได้ ยังแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ปราบปรามปร่าพวาทที่เกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยชอบธรรมไม่ได้'

มารผู้มีบาป เราจะยังไม่ปรินิพพานตราบเท่าที่อุบาสิกาทั้งหลายผู้สาวกของเรา ยังไม่เฉียบแหลม ไม่ได้รับการแนะนำ ไม่แกลวกกล้า ไม่เป็นพหูสูต ไม่ทรงธรรม

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ข้อ ๑๖๘ หน้า ๑๑๓ ในเล่มนี้

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๐ หน้า :๑๒๓ }

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
ทรงเล่าเรื่องมาร

ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่ปฏิบัติชอบ ไม่ปฏิบัติตามธรรม เรียนกับอาจารย์
ของตนแล้ว แต่ยังไม่บอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้งายไม่ได้
ยังแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ปราบปรามปรึษาที่เกิเกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยชอบธรรมไม่ได้

มารผู้มีบาป เราจะยังไม่ปรินิพพานตราบเท่าที่พรหมจรรย์ของเรายังไม่บริบูรณ์
กว้างขวาง แพร่หลาย รู้จักกันโดยมาก มันคงดี กระทั่งเทพและมนุษย์ทั้งหลาย
ประกาศได้ดีแล้ว

[๑๗๖] อานนท์ วันนี้เมื่อคืนนี้เอง มารผู้มีบาปได้เข้ามาหาเราที่ป่าवालเจดีย์
ยีน ณ ที่สมควร ได้กล่าวกับเราดังนี้ว่า 'ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาค
โปรดปรินิพพานในบัดนี้ ขอพระสุคตโปรดปรินิพพานเถิด เวลานี้เป็นเวลาปรินิพพาน
ของพระผู้มีพระภาค

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระวาจา นี้ไว้ว่า 'มารผู้มีบาป เราจะยังไม่ปรินิพพาน
ตราบเท่าที่ภิกษุทั้งหลายผู้สาวกของเรายังไม่เฉียบแหลม ไม่ได้รับการแนะนำ
ไม่แกลัวกล้า ไม่เป็นพหูสูต ไม่ทรงธรรม ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่ปฏิบัติ
ชอบ ไม่ปฏิบัติตามธรรม เรียนกับอาจารย์ของตนแล้ว แต่ยังไม่บอก แสดง บัญญัติ
กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้งายไม่ได้ ยังแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ปราบปรามปรึษา
ที่เกิเกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยชอบธรรมไม่ได้' ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เวลานี้ ภิกษุทั้งหลาย
ผู้สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้เฉียบแหลม ได้รับการแนะนำ แกลัวกล้า เป็นพหูสูต
ทรงธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตามธรรม เรียนกับ
อาจารย์ของตนแล้วก็บอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้งายได้
แสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ปราบปรามปรึษาที่เกิเกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยชอบธรรมได้ ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดปรินิพพานในบัดนี้ ขอพระสุคตโปรด
ปรินิพพานเถิด เวลานี้เป็นเวลาปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระวาจา นี้ไว้ว่า 'มารผู้มีบาป เราจะยังไม่ปรินิพพาน
ตราบเท่าที่ภิกษุทั้งหลายผู้สาวกของเรายังไม่เฉียบแหลม ไม่ได้รับการแนะนำ
ไม่แกลัวกล้า ฯลฯ

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
ทรงเล่าเรื่องมาร

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระวาจานี้ไว้ว่า ‘มารผู้มีบาป เราจะยังไม่ปรินิพพาน ตราบเท่าที่อุบาสกทั้งหลายผู้สาวกของเรายังไม่เฉียบแหลม ฯลฯ’

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระวาจานี้ไว้ว่า ‘มารผู้มีบาป เราจะยังไม่ปรินิพพาน ตราบเท่าที่อุบาสิกาทั้งหลายผู้สาวิกาของเรา ยังไม่เฉียบแหลม ไม่ได้รับการแนะนำ ไม่แก้แค้น ไม่เป็นพหูสูต ไม่ทรงธรรม ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่ปฏิบัติชอบ ไม่ปฏิบัติตามธรรม เรียนกับอาจารย์ของตนแล้ว แต่ยังบอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่ายไม่ได้ ยังแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ปราบปรามปรึษาทที่เกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยชอบธรรมไม่ได้’ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เวลานี้ อุบาสิกาทั้งหลายผู้สาวิกาของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้เฉียบแหลม ได้รับการแนะนำ แก้แค้น เป็น พหูสูต ทรงธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตามธรรม เรียน กับอาจารย์ของตนแล้วก็บอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่ายได้ แสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ปราบปรามปรึษาทที่เกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยชอบธรรมได้ ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดปรินิพพานในบัดนี้ ขอพระสุตโปรด ปรินิพพานเถิด เวลานี้เป็นเวลาปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระวาจานี้ไว้ว่า ‘มารผู้มีบาป เราจะยังไม่ปรินิพพาน ตราบเท่าที่พรหมจรรย์ของเรายังไม่บริบูรณ์ กว้างขวาง แพร่หลาย รู้จักกันโดยมาก มั่นคงดี กระทั่งเทพและมนุษย์ทั้งหลายประกาศได้ดีแล้ว’

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เวลานี้ พรหมจรรย์ของพระผู้มีพระภาคบริบูรณ์ กว้างขวาง แพร่หลาย รู้จักกันโดยมาก มั่นคงดี กระทั่งเทพและมนุษย์ทั้งหลายประกาศได้ดีแล้ว ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดปรินิพพานในบัดนี้ ขอพระสุตโปรด ปรินิพพานเถิด เวลานี้เป็นเวลาปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค

[๑๗๗] อานนท์ เมื่อมารบอกอย่างนี้ เราได้ตอบมารผู้มีบาปดังนี้ว่า ‘มารผู้มีบาป ท่านจงอย่ากังวลเลย อีกไม่นาน การปรินิพพานของตถาคตจะมี จากนั้น ไปอีก ๓ เดือน ตถาคตจะปรินิพพาน’

อานนท์ วันนี้ เมื่อฉันเอง เรามีสติสัมปชัญญะดี ปลงอายุสังขาร ณ ปาวาลเจดีย์”

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]

พระอานนท์กราบทูลอาราธนา

พระอานนท์กราบทูลอาราธนา

[๑๗๘] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้ ท่านพระอานนท์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดดำรงพระชนมชีพอยู่ตลอดกาล ขอพระสுகตโปรดดำรงพระชนมชีพอยู่ตลอดกาล เพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อย่าเลย อานนท์ อย่ามาริงวอนตถาคตเลย บัดนี้ไม่ใช่เวลาที่จะริงวอนตถาคต’

แม้ครั้งที่ ๒ ท่านพระอานนท์ก็ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ฯลฯ

แม้ครั้งที่ ๓ ท่านพระอานนท์ก็ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดดำรงพระชนมชีพอยู่ตลอดกาล ขอพระสுகตโปรดดำรงพระชนมชีพอยู่ตลอดกาล เพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย”

พระผู้มีพระภาคจึงตรัสถามว่า “อานนท์ เธอเชื่อความตรัสรู้ของตถาคตหรือ”

ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า “เชื่อ พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “ก็เมื่อเธอเชื่อ ไฉน ยังแค้นไคตถาคตถึง ๓ ครั้งเล่า”

ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้สดับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคว่า อานนท์ อิทธิบาท ๔ ผู้ใดผู้หนึ่งเจริญ ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นดุจยานแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว ให้ตั้งมั่นแล้ว สังสมแล้ว ปรารถดี ผู้นั้นเมื่อมุ่งหวัง พึงดำรงอยู่ได้ ๑ กัป หรือเกินกว่า ๑ กัป อิทธิบาท ๔ ตถาคตเจริญ ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นดุจยานแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว ให้ตั้งมั่นแล้ว สังสมแล้ว ปรารถดีแล้ว ตถาคตเมื่อมุ่งหวัง พึงดำรงอยู่ได้ ๑ กัป หรือเกินกว่า ๑ กัป”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “เธอเชื่อหรือ อานนท์”

ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า “เชื่อ พระพุทธเจ้าข้า”

พระสดตันตปิฎก ทีชนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]

ทรงแสดงอานุภาพของอิทธิบาท ๔ ประการ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "เหตุที่นั่นแล อานนทฺ์ เรื่องนี้จึงเป็นความบกพร่องของเธอ เรื่องนี้เป็นความผิดของเธอ^๑ เมื่อตถาคตทำนิมิตที่ชัดเจน ทำโอภาสที่ชัดเจนแม้อย่างนี้ เธอก็ไม่อาจจะรู้ทัน จึงไม่วิงวอนตถาคตว่า 'ขอพระผู้มีพระภาคโปรดดำรงพระชนมชีพอยู่ตลอดกับ ขอพระสுகตโปรดดำรงพระชนมชีพอยู่ตลอดกับ เพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย' ถ้าเธอวิงวอนตถาคต ตถาคตจะห้ามเธอเพียง ๒ ครั้ง พอครั้งที่ ๓ ตถาคตจะรับนิมนต์ เหตุนี้แหละ เรื่องนี้จึงเป็นความบกพร่องของเธอ เรื่องนี้เป็นความผิดของเธอ"

ทรงแสดงอานุภาพของอิทธิบาท ๔ ประการ

[๑๗๙] อานนทฺ์ สมัยหนึ่ง เราอยู่ที่ภูเขาคิชฌกูฏ เขตกรุงราชคฤห์ ณ ที่นั่นแล เรียกเธอมากล่าวว่า 'อานนทฺ์ กรุงราชคฤห์นารีนรมย์ ภูเขาคิชฌกูฏนารีนรมย์ อิทธิบาท ๔ ผู้ใดผู้หนึ่งเจริญ ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นดุจยานแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว ให้ตั้งมั่นแล้ว สั่งสมแล้ว ปรารถดี ผู้ที่นั้นเมื่อมุ่งหวัง พึงดำรงอยู่ได้ ๑ กัป หรือเกินกว่า ๑ กัป อิทธิบาท ๔ ตถาคตเจริญ ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นดุจยานแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว ให้ตั้งมั่นแล้ว สั่งสมแล้ว ปรารถดีแล้ว ตถาคตเมื่อมุ่งหวัง พึงดำรงอยู่ได้ ๑ กัป หรือเกินกว่า ๑ กัป^๒' เมื่อตถาคตทำนิมิตที่ชัดเจน ทำโอภาสที่ชัดเจนแม้อย่างนี้ เธอก็ไม่อาจจะรู้ทัน จึงไม่วิงวอนตถาคตว่า 'ขอพระผู้มีพระภาคโปรดดำรงพระชนมชีพอยู่ตลอดกับ ขอพระสுகตโปรดดำรงพระชนมชีพอยู่ตลอดกับ เพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย' ถ้าเธอวิงวอนตถาคต ตถาคตจะห้ามเธอเพียง ๒ ครั้ง พอครั้งที่ ๓ ตถาคตจะรับนิมนต์ เหตุนี้แหละ อานนทฺ์ เรื่องนี้จึงเป็นความบกพร่องของเธอ เรื่องนี้เป็นความผิดของเธอ"

เชิงอรรถ :

^๑ ที่ตรัสว่า เรื่องนี้จึงเป็นความบกพร่องของเธอ เรื่องนี้เป็นความผิดของเธอ มิใช่ตรัสเพื่อจะทรงตำหนิ แต่ตรัสเพื่อเป็นเหตุบรรเทาความเศร้าโศกของพระอานนทฺ์ (ที.ม.อ. ๑๗๙/๑๖๗)

^๒ ดูเทียบ อภ.ก. ๓๗/๖๒๓/๓๗๘-๓๗๙

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]

ทรงแสดงอานภาพของอิทธิบาท ๔ ประการ

[๑๘๐] อานนท์ สมัยหนึ่ง เราอยู่ที่โคตมนิโครธ เขตกรุงราชคฤห์ ฯลฯ เราอยู่ที่เหวทังโจร เขตกรุงราชคฤห์ ฯลฯ เราอยู่ที่ถ้ำสัตตบรณ ข้างภูเขาเวภาระ เขตกรุงราชคฤห์ ฯลฯ เราอยู่ที่กาฬศิลา ข้างภูเขาอิสสิคิลิ เขตกรุงราชคฤห์ ฯลฯ เราอยู่ที่เจ็อมส์ปโปสถิกะ ในสีตวัน เขตกรุงราชคฤห์ ฯลฯ เราอยู่ที่ตโปทาราม เขตกรุงราชคฤห์ ฯลฯ เราอยู่ที่เวฬุวันสถานที่ให้เหยื่อกระแต เขตกรุงราชคฤห์ ฯลฯ เราอยู่ที่ชิวกัมพวัน เขตกรุงราชคฤห์ ฯลฯ เราอยู่ที่มัททกจฉิมถคทายวัน เขตกรุงราชคฤห์ ณ ที่นั้นแล เราได้เรียกเธอมากล่าวว่า 'อานนท์ กรุงราชคฤห์นารีนรมย์ ภูเขาคิฆณุกุณนารีนรมย์ โคตมนิโครธนารีนรมย์ เหวทังโจรนารีนรมย์ ถ้ำสัตตบรณ ข้างภูเขาเวภาระนารีนรมย์ กาฬศิลา ข้างภูเขาอิสสิคิลินารีนรมย์ เจ็อมส์ปโปสถิกะ ในสีตวันนารีนรมย์ ตโปทารามนารีนรมย์ เวฬุวันสถานที่ให้เหยื่อกระแตนารีนรมย์ ชิวกัมพวันนารีนรมย์ มัททกจฉิมถคทายวันนารีนรมย์ อานนท์ อิทธิบาท ๔ ผู้ใด ผู้หนึ่งเจริญ ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นดุจยานแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว ให้ตั้งมั่นแล้ว สัมผัสแล้ว ปรารถดี ผู้นั้นเมื่อมุ่งหวัง พึงดำรงอยู่ได้ ๑ กัป หรือเกินกว่า ๑ กัป อิทธิบาท ๔ ตถาคตเจริญ ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นดุจยานแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว ให้ตั้งมั่นแล้ว สัมผัสแล้ว ปรารถดีแล้ว ตถาคตเมื่อมุ่งหวัง พึงดำรงอยู่ได้ ๑ กัป หรือเกินกว่า ๑ กัป' เมื่อตถาคตทำนิมิตที่ชัดเจน ทำโอภาสที่ชัดเจนแม้อย่างนี้ เธอก็ไม่อาจจะรู้ทัน จึงไม่วิงวอนตถาคตว่า 'ขอพระผู้มีพระภาคโปรดดำรงพระชนมชีพ อยู่ตลอดกัป ขอพระสุคตโปรดดำรงพระชนมชีพอยู่ต่อไปตลอดกัป เพื่อประโยชน์ แก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุข แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย' ถ้าเธอวิงวอนตถาคต ตถาคตจะห้ามเธอเพียง ๒ ครั้ง พอครั้งที่ ๓ ตถาคตจะรับนิมิต เหตุนั้นแหละ อานนท์ เรื่องนี้จึงเป็น ความบกพร่องของเธอ เรื่องนี้เป็นความผิดของเธอ

[๑๘๑] อานนท์ สมัยหนึ่ง เราอยู่ที่อุเทนเจตีย์ เขตกรุงเวสาลี ณ ที่นั้นแล เราได้เรียกเธอมากล่าวว่า 'อานนท์ กรุงเวสาลีนารีนรมย์ อุเทนเจตีย์นารีนรมย์ อานนท์ อิทธิบาท ๔ ผู้ใดผู้หนึ่งเจริญ ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นดุจยานแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว ให้ตั้งมั่นแล้ว สัมผัสแล้ว ปรารถดี ผู้นั้นเมื่อมุ่งหวัง พึงดำรงอยู่ได้ ๑ กัป หรือเกินกว่า ๑ กัป อิทธิบาท ๔ ตถาคตเจริญ ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็น

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]

ทรงแสดงอานภาพของอิทธิบาท ๔ ประการ

ดจยานแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว ให้ตั้งมั่นแล้ว สั่งสมแล้ว ปรารภดีแล้ว ตถาคตเมื่อ มุ่งหวัง พึงดำรงอยู่ได้ ๑ กัป หรือเกินกว่า ๑ กัป เมื่อตถาคตทำนิมิตที่ชัดแจ้ง ทำโอกาสที่ชัดเจนแม้อย่างนี้ เธอก็ไม่อาจจะรู้ทัน จึงไม่วิงวอนตถาคตว่า 'ขอพระผู้มี พระภาคโปรดดำรงพระชนมชีพอยู่ตลอดกัป ขอพระสุตโปรดดำรงพระชนมชีพอยู่ ตลอดกัป เพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย' ถ้าเธอวิงวอนตถาคต ตถาคตจะห้ามเธอเพียง ๒ ครั้ง พอครั้งที่ ๓ ตถาคตจะรับนิมิต เหตุนั้นแหละ อานนท เรื่องนี้จึงเป็นความบกพร่องของเธอ เรื่องนี้เป็นความผิดของเธอ

[๑๘๒] อานนท สมัยหนึ่ง เราอยู่ที่โคตมกเจดีย์ เขตกรุงเวสาลี ฯลฯ เราอยู่ที่ สัตตัมพเจดีย์ เขตกรุงเวสาลี ฯลฯ เราอยู่ที่พหุปัตตเจดีย์ เขตกรุงเวสาลี ฯลฯ เราอยู่ที่สารันทเจดีย์ เขตกรุงเวสาลี ฯลฯ เราอยู่ที่ปาวาลเจดีย์ วันนีเมื่อก็เอง ณ ปาวาลเจดีย์ เราได้เรียกเธอมากล่าวว่า 'อานนท กรุงเวสาลีนี้รึนรมย์ อุเทน-เจดีย์นี้รึนรมย์ โคตมกเจดีย์นี้รึนรมย์ สัตตัมพเจดีย์นี้รึนรมย์ พหุปัตตเจดีย์ นี้รึนรมย์ สารันทเจดีย์นี้รึนรมย์ ปาวาลเจดีย์นี้รึนรมย์ อานนท อิทธิบาท ๔ ผู้ใดผู้หนึ่งเจริญ ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นดจยานแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว ให้ตั้งมั่นแล้ว สั่งสมแล้ว ปรารภดี ผู้นั้นเมื่อมุ่งหวัง พึงดำรงอยู่ได้ ๑ กัป หรือเกินกว่า ๑ กัป อิทธิบาท ๔ ตถาคตเจริญ ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นดจยานแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว ให้ตั้งมั่นแล้ว สั่งสมแล้ว ปรารภดีแล้ว ตถาคตเมื่อมุ่งหวัง พึงดำรงอยู่ได้ ๑ กัป หรือเกินกว่า ๑ กัป' เมื่อตถาคตทำนิมิตที่ชัดแจ้ง ทำโอกาสที่ชัดเจนแม้อย่างนี้ เธอก็ 'ไม่อาจจะรู้ทัน จึงไม่วิงวอนตถาคตว่า 'ขอพระผู้มีพระภาคโปรดดำรงพระชนมชีพอยู่ ตลอดกัป ขอพระสุตโปรดดำรงพระชนมชีพอยู่ตลอดกัป เพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่ เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย' ถ้าเธอวิงวอนตถาคต ตถาคตจะห้ามเธอเพียง ๒ ครั้ง พอครั้งที่ ๓ ตถาคตจะรับนิมิต เหตุนั้นแหละ อานนท เรื่องนี้จึงเป็นความ บกพร่องของเธอ เรื่องนี้เป็นความผิดของเธอ

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]

ทรงแสดงอานภาพของอิทธิบาท ๔ ประการ

[๑๘๓] อานนท์ เราเคยบอกเธอไว้ก่อนมิใช่หรือว่า ความพลัดพราก ความทอดทิ้ง ความแปรเปลี่ยนเป็นอย่างอื่นจากของรักของชอบใจทุกอย่างจะต้องมี ฉะนั้นจะพึงหาได้อะไรจากที่ไหนในสังขารนี้ สิ่งที่เกิดขึ้น มีขึ้น ถูกปัจจัยปรุงแต่งขึ้น มีความแตกสลายเป็นธรรมดา เป็นไปไม่ได้ที่จะปรารถนาว่า ขอสิ่งนั้นจงอย่าแตกสลายไปเลย ตถาคตสละ คลาย ปล่อย ละ วางสิ่งนั้นได้แล้ว ปลงอายุสังขารแล้ว วาจาที่ตถาคตกล่าวไว้ว่า 'อีกไม่นาน การปรินิพพานของตถาคตจะมี จากนี้ไปอีก ๓ เดือน ตถาคตจะปรินิพพานเป็นวาจาที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้อีกแล้ว' จึงเป็นไปไม่ได้ที่ตถาคตจะกลับคืนค่าเพราะต้องการมีอายุอยู่ต่อไป มาเถิด อานนท์ เราจะเข้าไปยังกุฎาคารศาลา ป่ามหารวันกัน" ท่านพระอานนท์ทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยท่านพระอานนท์เสด็จเข้าไปยังกุฎาคารศาลา ป่ามหารวันแล้ว จึงรับสั่งเรียกท่านพระอานนท์มาตรัสว่า "ไปเถิด อานนท์ เธอจงไปนิมนต์ให้ภิกษุเท่าที่อาศัยอยู่ในกรุงเวสาลีมาประชุมกัน ณ หอฉัน"

ท่านพระอานนท์ทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว จึงนิมนต์ภิกษุทุกรูปเท่าที่อาศัยอยู่ในกรุงเวสาลี มาประชุมกัน ณ หอฉันแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วยืน ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคตั้งว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุสงฆ์ประชุมกันแล้ว ขอพระผู้มีพระภาคจงกำหนดเวลาที่สมควร ณ บัดนี้เถิด พระพุทธเจ้าข้า"^๑

[๑๘๔] จากนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จไป ณ หอฉัน ประทับนั่งบนพุทธอาสน์ที่ปูลาดไว้แล้ว รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย(เพราะฉะนั้น) ธรรมที่เราแสดงแล้วเพื่อความรู้อย่าง เธอทั้งหลายพึงเรียน เสด็จ เจริญ ทำให้มาก ด้วยดีโดยวิธีที่พรหมจรรย์นี้จะพึงตั้งอยู่ได้นาน ดำรงอยู่ได้นาน ชอนั้นพึงเป็นไป เพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ข.ม. (แปล) ๒๙/๔๐/๑๔๘-๑๔๙

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
สังเขปนียธรรม

**ธรรมที่เราแสดงแล้วเพื่อความรู้อย่าง เธอทั้งหลายพึงเรียน เสพ เจริญ
ทำให้มากด้วยดีโดยวิธีที่พรหมจรรย์นี้จะพึงตั้งอยู่ได้นาน ดำรงอยู่ได้นาน ช้อนั้น
พึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก
เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย คืออะไร**

คือ

๑. สติปัญญา ๔	๒. สัมมัปปธาน ๔
๓. อธิเบทา ๔	๔. อินทรีย์ ๕
๕. พละ ๕	๖. โภชณงค์ ๗
๗. อริยมรรคมีองค์ ๘	

ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล คือ ธรรมที่เราแสดงแล้วเพื่อความรู้อย่าง เธอทั้งหลาย
พึงเรียน เสพ เจริญ ทำให้มากด้วยดีโดยวิธีที่พรหมจรรย์นี้จะพึงตั้งอยู่ได้นาน ดำรง
อยู่ได้นาน ช้อนั้นพึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่อ
อนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย”

สังเขปนียธรรม
(ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความสังเวช)

[๑๘๕] จากนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุ
ทั้งหลาย บัดนี้ เราขอเตือนเธอทั้งหลายว่า สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็น
ธรรมดา เธอทั้งหลายจงทำหน้าที่ให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาทเถิด อีกไม่นาน
การปรินิพพานของตถาคตจะมี จากนั้นไปอีก ๓ เดือน ตถาคตจะปรินิพพาน”

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดาได้ตรัสเวैयाกรณภาษิตนี้แล้ว จึงได้ตรัสคาถา
ประพันธ์ต่อไปอีกว่า

“มนุษย์ทุกคนไม่ว่าเด็ก ผู้ใหญ่
โง่ ฉลาด มั่งมี และยากจน ล้วนต้องตาย^๑
ชีวิตของสัตว์เปรียบเหมือนภาษาชนะดินที่ขางหม้อปั้นแล้ว

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ข.ชา. (แปล) ๒๗/๘๗/๓๖๘

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
การทอดพระเนตรกรุงเวสาลีอย่างข้างมอง

เล็กบ้าง ใหญ่บ้าง สุกบ้าง ดิบบ้าง
ซึ่งล้วนมีความแตกสลายเป็นที่สุด”
พระสุคตศาสดาได้ตรัสพระคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า
“วัยของเราแก่หง่อม
ชีวิตของเราเหลือน้อย เราจะจากพวกเธอไป
เราทำที่พึงแก้ตนแล้ว
พวกเธอจงอย่าประมาท มีสติ มีศีลบริสุทธิ
มีความดำริมั่นคงดี รักษาจิตของตนไว้
ผู้ที่ไม่ประมาทอยู่ในธรรมวินัยนี้
ละการเวียนว่ายตายเกิดแล้ว
จักทำที่สุดแห่งทุกข์ได้”^๑

ภาณวารที่ ๓ จบ

การทอดพระเนตรกรุงเวสาลีอย่างข้างมอง

[๑๘๖] ครั้นในเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตราวาสกถือบาตรและ
จีวร เสด็จเข้าไปยังกรุงเวสาลีเพื่อมณฑปมาต เมื่อเสด็จกลับจากมณฑปมาต ภายหลัง
เสวยพระกระยาหารเสร็จแล้ว ทอดพระเนตรกรุงเวสาลีอย่างข้างมอง^๒ รับสั่งเรียก
ท่านพระอานนท์มาตรัสว่า “อานนท์ การเห็นกรุงเวสาลีครั้งนี้ เป็นครั้งสุดท้ายของ
ตถาคต มาเกิด อานนท์ เราจะเข้าไปยังภัณฑุคามกัน” ท่านพระอานนท์ทูลรับ
สนองพระดำรัสแล้ว

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ข.ส. ๒๕/๕๘๔/๕๕

^๒ **อย่างข้างมอง** หมายถึงทรงหันพระองค์กลับหลังอย่างที่พญาข้างมอง คือ พญาข้างไม้อาจจะเหยียดคอ
มองข้างหลัง ต่อกันกลับทั้งตัวฉันใด พระผู้มีพระภาคก็ฉันนั้น เพราะพระอัญญลีกันพระศอเป็นชิ้นเดียวกัน
ไม่มีข้อต่อจึงไม้อาจจะเหยียดพระศอมองข้างหลังได้ แต่จะไม่เหมือนกับข้างมอง เพราะมีพทุธานุภาพ จึงทำ
ให้แผ่นดินนี้หมุนไปเหมือนกับแป้น (กุลาลจกุก) โดยทำพระผู้มีพระภาคให้มีหน้าตรงต่อกรุงเวสาลี (ที.ม.อ.
๑๘๖/๑๖๘)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]

การทอดพระเนตรกรุงเวสาลีอย่างข้างมอง

พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จถึงภัณฑุคาม ประทับอยู่ที่
ภัณฑุคามนั้น รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดธรรม ๔ ประการ เราและเธอทั้งหลาย
จึงเที่ยวเร่ร่อนไปตลอดกาลยาวนานอย่างนี้

ธรรม ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดอริยศีล เราและเธอทั้งหลายจึงเที่ยว
เร่ร่อนไปตลอดกาลยาวนานอย่างนี้
๒. เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดอริยสมาธิ เราและเธอทั้งหลายจึงเที่ยว
เร่ร่อนไปตลอดกาลยาวนานอย่างนี้
๓. เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดอริยปัญญา เราและเธอทั้งหลายจึงเที่ยว
เร่ร่อนไปตลอดกาลยาวนานอย่างนี้
๔. เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดอริยวิมุตติ เราและเธอทั้งหลายจึงเที่ยว
เร่ร่อนไปตลอดกาลยาวนานอย่างนี้

ภิกษุทั้งหลาย เราและเธอทั้งหลายได้รู้แจ้งแทงตลอดอริยศีล เราและเธอ
ทั้งหลายได้รู้แจ้งแทงตลอดอริยสมาธิ เราและเธอทั้งหลายได้รู้แจ้งแทงตลอดอริย-
ปัญญา เราและเธอทั้งหลายได้รู้แจ้งแทงตลอดอริยวิมุตติ เราและเธอทั้งหลายถอน
ภวตัณหาได้แล้ว ภวเนตติสิ้นไปแล้ว บัดนี้ภพใหม่ไม่มีอีก^๑”

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดาได้ตรัสเวैयाकरणภาษิตนี้แล้ว จึงได้ตรัสคาถา
ประพันธ์ต่อไปอีกว่า

“ศีล สมาธิ ปัญญา และวิมุตติ อันยอดเยี่ยม

ธรรมเหล่านี้ พระโคดมผู้มียศตรัสรู้แล้ว

ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสบอกธรรม

แก่ภิกษุทั้งหลายเพื่อความรู้อย่าง

พระศาสดา ทรงทำที่สุดแห่งทุกข์

มีพระจักขุ ปรินิพพานแล้ว^๒”

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบข้อ ๑๕๕ หน้า ๙๙ ในเล่มนี้ และดูเทียบ อง.จตุกก. (แปล) ๒๑/๑-๒

^๒ **ปรินิพพาน** ในที่นี้หมายถึงดับกิเลสได้สิ้นเชิง (ที.ม.อ. ๑๘๖/๑๖๙)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
มหาปเทศ ๔ ประการ

“ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคเมื่อประทับอยู่ที่ภัณฑุคาม ทรงแสดงธรรมมีกถาเป็นอันมากแก่อภิกษุทั้งหลายอย่างนี้ว่า “ศีลมีลักษณะอย่างนี้ สมาธิมีลักษณะอย่างนี้ ปัญญามีลักษณะอย่างนี้ สมาธิอันบุคคลอบรมโดยมีศีลเป็นฐาน ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ปัญญาอันบุคคลอบรมโดยมีสมาธิเป็นฐาน ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก จิตอันบุคคลอบรมโดยมีปัญญาเป็นฐาน ย่อมหลุดพ้นโดยชอบจากอาสวะทั้งหลาย คือ กามาสวะ ภวาสวะ และอวิชชาสวะ”

มหาปเทศ ๔ ประการ
(ข้ออ้างที่สำคัญ)

[๑๘๗] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ตามความพอพระทัยในภัณฑุคามแล้ว รับสั่งเรียกท่านพระอานนท์มาตรัสว่า “มาเถิด อานนท์ เราจะเข้าไปยังหัตถิคามกัน” ... “มาเถิด อานนท์ เราจะเข้าไปยังอัมพคามกัน” ... “มาเถิด อานนท์ เราจะเข้าไปยังขัมพคามกัน” ... “มาเถิด อานนท์ เราจะเข้าไปยังโภคนครกัน” ท่านพระอานนท์ทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่เสด็จถึงโภคนคร ประทับอยู่ที่อาเนันทเจดีย์ในโภคนคร รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราจะแสดงมหาปเทศ ๔ ประการนี้ เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสตั้งนี้ว่า

[๑๘๘] ๑. ภิกษุในธรรมวินัยนี้พึงกล่าวอย่างนี้ว่า ‘ผู้มีอายุ ข้าพเจ้าได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคว่า ‘นี้เป็นธรรม นี้เป็นวินัย นี้เป็นสัตถุศาสน์’ เธอทั้งหลายยังไม่พึงชื่นชม ยังไม่พึงคัดค้านคำกล่าวของผู้นั้น พึงเรียนบทและพยัญชนะเหล่านั้นให้ดี^๑แล้ว พึงสอบดูในสูตร เทียบดูในวินัย ถิ่นบทและพยัญชนะ

เชิงอรรถ :

^๑ พึงเรียนบทและพยัญชนะเหล่านั้นให้ดี หมายถึงการเรียนที่สามารถรู้ว่า ตรงนี้แสดงบาลีไว้ ตรงนี้แสดงอรรถาธิบายไว้ ตรงนี้แสดงอนุสนธิไว้ ตรงนี้แสดงเบื้องต้นและเบื้องปลายไว้ (อง.จตฤก.อ. ๒/๑๘๐/๔๐๒)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๐ หน้า :๑๓๔ }

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
มหาปเทศ ๔ ประการ

เหล่านั้น สอบลงในสูตรก็ไม่ได้ เทียบเข้าในวินัยก็ไม่ได้ ฟังลง
สันนิษฐานว่า 'นี้มีไขพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
แน่นอน และภิกษุนี้รับมาผิด' เธอทั้งหลายฟังทั้งคำนั้นเสีย
ถ้าบทและพยัญชนะเหล่านั้น สอบลงในสูตรก็ได้ เทียบเข้า
ในวินัยก็ได้ ฟังลงสันนิษฐานว่า 'นี้เป็นพระดำรัสของพระผู้มี
พระภาคพระองค์นั้นแน่นอน และภิกษุนี้รับมาด้วยดี' เธอทั้งหลาย
ฟังจามหาปเทศประการที่ ๑ นี้ไว้

๒. ภิกษุในธรรมวินัยนี้ฟังกล่าวอย่างนี้ว่า 'ในอวาสนชื่อโน้นมีสงฆ์
อยู่พร้อมด้วยพระเถระ พร้อมด้วยปาโมกข์ ข้าพเจ้าได้สดับมา
เฉพาะหน้าสงฆ์นั้นว่า 'นี้เป็นธรรม นี้เป็นวินัย นี้เป็นสัตถุศาสน์'
เธอทั้งหลายยังไม่ฟังขึ้นชม ยังไม่ฟังคัดค้านคากล่าวของผู้นั้น
ฟังเรียนบทและพยัญชนะเหล่านั้นให้ดีแล้ว ฟังสอบดูในสูตร
เทียบดูในวินัย ถ้าบทและพยัญชนะเหล่านั้น สอบลงในสูตรก็
ไม่ได้ เทียบเข้าในวินัยก็ไม่ได้ ฟังลงสันนิษฐานว่า 'นี้มีไขพระดำรัส
ของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นแน่นอน และสงฆ์นั้นรับมาผิด'
เธอทั้งหลายฟังทั้งคำนั้นเสีย ถ้าบทและพยัญชนะเหล่านั้น สอบลง
ในสูตรก็ได้ เทียบเข้าในวินัยก็ได้ ฟังลงสันนิษฐานว่า 'นี้เป็น
พระดำรัสของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นแน่นอน และสงฆ์นั้น
รับมาด้วยดี' เธอทั้งหลายฟังจามหาปเทศประการที่ ๒ นี้ไว้

๓. ภิกษุในธรรมวินัยนี้ฟังกล่าวอย่างนี้ว่า 'ในอวาสนชื่อโน้นมีภิกษุผู้
เป็นพระเถระอยู่จำนวนมาก เป็นพหูสูต เรียนคัมภีร์^๑ ทรงธรรม^๒
ทรงวินัย^๓ ทรงมาตिका^๔ ข้าพเจ้าได้สดับมาเฉพาะหน้าพระเถระ

เชิงอรรถ :

^๑ คัมภีร์ หมายถึงนิกาย ๕ คือ ทีฆนิกาย มัชฌิมนิกาย สังยุตตนิกาย อังคุตตรนิกาย และขุททกนิกาย
(อภ.ติก.อ. ๒/๒๐/๙๘)

^๒ ธรรม หมายถึงพระสุตตันตปิฎกและอภิธรรมปิฎก (อภ.ติก.อ. ๒/๒๐/๙๘, อภ.ติก.ฎีกา ๒/๒๐/๑๑๓)

^๓ วินัย หมายถึงพระวินัยปิฎก (อภ.ติก.อ. ๒/๒๐/๙๘)

^๔ มาตिका หมายถึงมาตिका ๒ คือ ภิกขุวิภังค์ และภิกขุณีวิภังค์ (อภ.ติก.อ. ๒/๒๐/๙๘)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
มหาปเทศ ๔ ประการ

เหล่านั้นว่า 'นี้เป็นธรรม นี้เป็นวินัย นี้เป็นสัตถุศาสน์' เธอ
ทั้งหลาย ยังไม่ฟังขึ้นชม ยังไม่ฟังคัดค้านคำกล่าวของผู้นั้น
ฟังเรียนบทและพยัญชนะเหล่านั้นให้ดีแล้ว ฟังสอดดูในสูตร
เทียบดูในวินัย ถ่าบทและพยัญชนะเหล่านั้น สอดลงในสูตรก็ไม่ได้
เทียบเข้าในวินัยก็ไม่ได้ ฟังลงสันนิษฐานว่า 'นี้มีใช่พระดำรัสของ
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นแน่นอน และพระเถระเหล่านั้นรับมา
ผิด' เธอทั้งหลายฟังทั้งคำนั้นเสีย ถ่าบทและพยัญชนะเหล่านั้น
สอดลงในสูตรก็ได้ เทียบเข้าในวินัยก็ได้ ฟังลงสันนิษฐานว่า
'นี้เป็นพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นแน่นอน และ
พระเถระเหล่านั้นรับมาด้วยดี' เธอทั้งหลายฟังจ่ามหาปเทศ
ประการที่ ๓ นี้ไว้

๔. ภิกษุในธรรมวินัยนี้ฟังกล่าวอย่างนี้ว่า 'ในอาวาสชื่อโนนมีภิกษุผู้
เป็นเถระอยู่รูปหนึ่งเป็นพหูสูต เรียนคัมภีร์ ทรงธรรม ทรงวินัย
ทรงมาติกา ข้าพเจ้าได้สดับรับมาเฉพาะหน้าพระเถระรูปนั้นว่า
'นี้เป็นธรรม นี้เป็นวินัย นี้เป็นสัตถุศาสน์' เธอทั้งหลายยังไม่
ฟังขึ้นชม ยังไม่ฟังคัดค้านคำกล่าวของผู้นั้น ฟังเรียนบทและ
พยัญชนะเหล่านั้นให้ดีแล้ว ฟังสอดดูในสูตร เทียบดูในวินัย
ถ่าบทและพยัญชนะเหล่านั้น สอดลงในสูตรก็ไม่ได้ เทียบเข้าใน
วินัยก็ไม่ได้ ฟังลงสันนิษฐานว่า 'นี้มีใช่พระดำรัสของพระผู้มี
พระภาคพระองค์นั้นแน่นอน และพระเถระรูปนั้นรับมาผิด' เธอ
ทั้งหลายฟังทั้งเสีย ถ่าบทและพยัญชนะเหล่านั้น สอดลงในสูตร
ก็ได้ เทียบเข้าในวินัยก็ได้ ฟังลงสันนิษฐานว่า 'นี้เป็นพระดำรัส
ของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นแน่นอน และพระเถระรูปนั้นรับ
มาด้วยดี' เธอทั้งหลายฟังจ่ามหาปเทศประการที่ ๔ นี้ไว้

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายฟังจ่ามหาปเทศ ๔ ประการนี้แล

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
เรื่องนายจันทกัมมารบุตร(บุตรช่างทอง)

ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคเมื่อประทับอยู่ที่อาณันทเจดีย์ในโกนคร ทรงแสดงธรรมีกถาเป็นอันมากแก่อภิกษุทั้งหลายอย่างนี้ว่า “ศีลมีลักษณะอย่างนี้ สมาธิมีลักษณะอย่างนี้ ปัญญามีลักษณะอย่างนี้ สมาธิอันบุคคลอบรมโดยมีศีลเป็นฐาน ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ปัญญาอันบุคคลอบรมโดยมีสมาธิเป็นฐาน ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก จิตอันบุคคลอบรมโดยมีปัญญาเป็นฐาน ย่อมหลุดพ้นโดยชอบจากอาสวะทั้งหลาย คือ กามาสวะ ภวาสวะ และอวิชชาสวะ”

เรื่องนายจันทกัมมารบุตร^๑ (บุตรช่างทอง)

[๑๘๘] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเมื่อประทับอยู่ตามความพอพระทัยในโกนครแล้ว รับสั่งเรียกท่านพระอาณันทมาตรัสว่า “มาเถิด อาณนท เราจะไปยังกรุงปาวากัน”

ท่านพระอาณนทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว ต่อมา พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่เสด็จไปถึงกรุงปาวา ประทับอยู่ที่อัมพวันของนายจันทกัมมารบุตรเขตกรุงปาวา

เมื่อนายจันทกัมมารบุตรได้ทราบว่ ‘พระผู้มีพระภาคเสด็จถึงกรุงปาวา ประทับอยู่ที่สวนมะม่วงของเรา’ จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้นายจันทกัมมารบุตรเห็นชัดชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแกล้วกล้า ปลอดภัยโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมีกถา ลำดับนั้น นายจันทกัมมารบุตรผู้อันพระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้เห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแกล้วกล้า ปลอดภัยโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมีกถา ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์โปรดรับภัตตาหารของข้าพระองค์ในวันพรุ่งนี้เถิด”

พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์ด้วยพระอาการดุษณี

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ข.อุ. ๒๕/๗๕/๒๑๔-๒๑๗

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๐ หน้า :๑๓๗ }

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
เรื่องนายจันทกัมมารบุตร(บุตรช่างทอง)

เมื่อนายจันทกัมมารบุตร ทราบอาการที่พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์แล้ว จึงลุกจากที่นั่งถวายอภิวัตพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วจากไป

ครั้นราตรีนั้นผ่านไป นายจันทกัมมารบุตรได้เตรียมของขบฉันอันประณีตและสุกรมัททวะ^๑ จำนวนเพียงพอไว้ในนิเวศน์ของตน ให้คนไปกราบทูลเวลาแต่พระผู้มีพระภาคว่า “ได้เวลาแล้ว ภัตตาหารเสร็จแล้ว พระพุทธเจ้าข้า”

ตอนเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตราวาสกถือบาตรและจีวร พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ เสด็จเข้าไปยังนิเวศน์ของนายจันทกัมมารบุตร ประทับนั่งบนพุทธอาสน์ที่ปูลาดไว้แล้ว รับสั่งเรียกนายจันทกัมมารบุตรมาตรัสว่า “จันทะ ท่านจงประเคนสุกรมัททวะที่เตรียมไว้แก่เรา ประเคนของขบฉันอย่างอื่นที่เตรียมไว้แก่ภิกษุสงฆ์

เขาทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว ประเคนสุกรมัททวะที่เตรียมไว้แต่พระผู้มีพระภาค ประเคนของขบฉันอย่างอื่นที่เตรียมไว้แต่ภิกษุสงฆ์

ครั้นแล้ว พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกนายจันทกัมมารบุตรมาตรัสว่า “จันทะ สุกรมัททวะที่เหลือเหลือจงฝังลงในหลุม เรายังไม่เห็นใครในโลก พรหมเทวโลก มารโลก พรหมโลก และหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาหรือมนุษย์ ที่บริโภคนสุกรมัททวะนั้นแล้วจะย่อยได้ด้วยดี นอกจากตถาคต”

นายจันทกัมมารบุตรทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว ฝังสุกรมัททวะที่เหลือนลงในหลุมแล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวัตหนึ่ง ณ ที่สมควร

พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้นายจันทกัมมารบุตรเห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ ระวังให้อาจหาญแก่กล้า ปลอดขโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมิกถาแล้วทรงลุกจากพุทธอาสน์เสด็จจากไป

เชิงอรรถ :

^๑ สุกรมัททวะ ความหมายตามมติของเกจิอาจารย์ ๓ พวก คือ

๑. หมายถึงปวัตตมังสะ เนื้อสุกรหนุ่ม
๒. หมายถึงข้าวสุกอ่อน ที่ปรุงด้วยนมสด นมส้ม เนยใส เปรียง เนยแข็ง และถั่ว
๓. หมายถึงวิธีปรุงอาหารชนิดหนึ่ง

(ที.ม.อ. ๑๘๙/๑๗๒, ข.อ.อ. ๗๕/๔๒๗)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
รับสั่งขอน้ำดื่ม

[๑๙๐] หลังจากพระผู้มีพระภาคเสวยพระกระยาหารของนายจุนท์กัมมารบุตร ได้เกิดอาการพระประชวรอย่างรุนแรง ลงพระบังคนหนักเป็นโลหิต^๑ ทรงมีทุกขเวทนาอย่างแสนสาหัส จวนเจียนจะปรินิพพาน พระองค์ทรงมีสติสัมปชัญญะ ทรงอดกลั้นทุกขเวทนาเหล่านั้นไว้ไม่พริ้นพริ้ง รับสั่งเรียกท่านพระอานนท์มาตรัสว่า “มาเถิด อานนท์ เราจะเข้าไปยังกรุงกุสินารากัน” ท่านพระอานนท์ทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว

ข้าพเจ้าได้ฟังมาว่า

พระผู้มีพระภาคผู้ทรงมีพระปริชา
เสวยภัตตาหารของนายจุนท์กัมมารบุตรแล้ว
ทรงพระประชวรอย่างแสนสาหัส
จวนเจียนจะปรินิพพาน
เมื่อพระศาสดาเสวยสุกรมัททวะแล้ว
ได้เกิดอาการพระประชวรอย่างรุนแรง
ลงพระบังคนหนักตรัสว่า
‘เราจะไปยังกรุงกุสินารากัน’

รับสั่งขอน้ำดื่ม

[๑๙๑] ต่อมา พระผู้มีพระภาคทรงแฉะลงข้างทางเสด็จเข้าไปยังคางไม้ต้นหนึ่ง รับสั่งเรียกท่านพระอานนท์มาตรัสว่า “อานนท์ เธอช่วยปูลงขาภิซ้อนกัน ๔ ชั้น เราเหน็ดเหนื่อยจะนั่งพัก” ท่านพระอานนท์ทูลรับสนองพระดำรัสแล้วปูลงขาภิซ้อนกัน ๔ ชั้น พระผู้มีพระภาคประทับบนอาสนะที่ท่านพระอานนท์ปูลาดถวายไว้ รับสั่งเรียกท่านพระอานนท์มาตรัสว่า “อานนท์ เธอช่วยไปน่าน้ำดื่มมา เรากระหายจะดื่มน้ำ”

เมื่อพระผู้มีพระภาครับสั่งอย่างนี้ ท่านพระอานนท์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคตั้งนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เกวียนประมาณ ๕๐๐ เล่ม เพิ่งข้ามไป เมื่อก็นี้น้ำนั้นมีน้อย ถูกล้อเกวียนย่ำจนชุ่มเป็นตมไหลไป ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม่น้ำ

เชิงอรธ :

^๑ แปลจากคำว่า **โลหิตปกฺขนฺทิกา** ในอรรถกถาอธิบายว่า เป็นอาการของโรคที่ถ่ายเป็นเลือดตลอดเวลา (ที่.ม.ธ. ๑๙๐/๑๗๓)

พระสดตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
รับสั่งขอน้ำดื่ม

กกุธอายุไม่ไกลแค่นี้เอง มีน้ำใส จืดสนิท เย็นสะอาด มีท่าเทียบน้ำรื่นรมย์ ขอพระผู้มีพระภาคเสด็จไปทรงดื่มและสรองสนานพระวรกายในแม่น้ำกกุธานีเกิด”

แม้ครั้งที่ ๒ พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกท่านพระอานนท์มาตรัสว่า “อานนท์ เธอช่วยไปนำน้ำดื่มมา เรากระหายจะดื่ม” แม้ครั้งที่ ๒ ท่านพระอานนท์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคตั้งนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เกรียนประมาณ ๕๐๐ เล่ม เพิ่งข้ามไป เมื่อก็ที่นี่ น้ำนั้นมีน้อย ถูกล้อเกรียนย่ำจนชุ่มเป็นตมไหลไป ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม่น้ำกกุธอายุไม่ไกลแค่นี้เอง มีน้ำใส จืดสนิท เย็นสะอาด มีท่าเทียบน้ำรื่นรมย์ ขอพระผู้มีพระภาคเสด็จไปทรงดื่มและสรองสนานพระวรกายในแม่น้ำกกุธานีเกิด”

แม้ครั้งที่ ๓ พระผู้มีพระภาคก็รับสั่งเรียกท่านพระอานนท์มาตรัสว่า “อานนท์ เธอช่วยไปนำน้ำดื่มมา เรากระหายจะดื่ม” ท่านพระอานนท์จึงทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว ถือบาตรเดินเข้าไปยังลำธารนั้น ขณะนั้น ลำธารนั้น มีน้ำน้อย ถูกล้อเกรียนย่ำจนชุ่มเป็นตมไหลไป แต่เมื่อท่านพระอานนท์เข้าไปใกล้ก็กลับใสสะอาด ไม่ชุ่ม ไหลไป ท่านพระอานนท์จึงคิดว่า “น่าอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ พระตถาคตทรงมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก ลำธารนี้มีน้ำน้อย ถูกล้อเกรียนย่ำจนชุ่มเป็นตมไหลไป เมื่อเราเข้ามาใกล้ ก็กลับใสสะอาด ไม่ชุ่ม ไหลไป จึงใช้บาตรตักน้ำแล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับแล้ว กราบทูลพระผู้มีพระภาคตั้งนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น่าอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ พระตถาคตทรงมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก เดี่ยวนี้เอง ลำธารนี้มีน้ำน้อย ถูกล้อเกรียนย่ำจนชุ่มเป็นตมไหลไป เมื่อข้าพระองค์เดินเข้าไปใกล้ ก็กลับใสสะอาด ไม่ชุ่ม ไหลไป ขอพระผู้มีพระภาคทรงดื่มกำเนิด ขอพระสุดทรงดื่มกำเนิด” ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงดื่มแล้ว

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
เรื่องปุกกุสะ มัลลบุตร

เรื่องปุกกุสะ มัลลบุตร

[๑๙๒] ก็สมัยนั้น โอรสเจ้ามัลละพระนามว่าปุกกุสะ^๑ เป็นสาวกของ
อาฬารดาบส กาลามโคตร เดินทางไกลจากกรุงกุสินาราไปกรุงปาวา เห็นพระผู้มี
พระภาคประทับอยู่ที่ควงไม้ต้นหนึ่ง ครั้นแล้วจึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่
ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า
“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นาคัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ บรรพชิตทั้งหลายย่อมอยู่ด้วย
ธรรมเป็นเครื่องอยู่อันสงบอย่างยิ่ง ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เรื่องมีอยู่ว่า อาฬารดาบส
กาลามโคตร เดินทางไกลแะลงข้างทางที่ควงไม้ต้นหนึ่งในที่ไม่ไกล เวลานั้นเกรียน
ตั้ง ๕๐๐ เล่มได้ผ่านท่านอาฬารดาบส กาลามโคตร ติด ๆ กันไป

ขณะนั้น บุรุษคนหนึ่งกำลังเดินตามหลังหมู่เกรียนมาเข้าไปหาท่านอาฬารดาบส
กาลามโคตรถึงที่อยู่แล้ว ได้ถามท่านอาฬารดาบสดังนี้ว่า ‘ข้าแต่ท่านผู้เจริญ
ท่านเห็นเกรียน ๕๐๐ เล่ม ผ่านไปบ้างหรือไม่’

ท่านอาฬารดาบสตอบว่า ‘เราไม่เห็นเลย ผู้มีอายุ’

‘ท่านได้ยินเสียงหรือไม่’

‘เราไม่ได้ยิน ผู้มีอายุ’

‘ท่านคงหลับกระมัง’

‘เราไม่ได้หลับ ผู้มีอายุ’

‘ท่านยังมีสัญญาอยู่หรือ’

‘เรายังมีอยู่ ผู้มีอายุ’

‘ท่านยังมีสัญญาตื่นอยู่ (แต่) ไม่ได้เห็นเกรียนตั้ง ๕๐๐ เล่ม ที่ผ่านติด ๆ กันไป
ทั้งไม่ได้ยินเสียง ก็ฝ่าทาบของท่านเประอะเป็อนฝุ่นธุลีบ้างไหม’

‘เป็นอย่างนั้น ผู้มีอายุ’

เชิงอรรถ :

- ^๑ ขณะนั้นเจ้าปุกกุสะประกอบอาชีพเป็นพ่อค้าเพชรพลอย ซึ่งถือเป็นประเพณีอย่างหนึ่งของพวกเจ้ามัลละ
ที่มีการผลัดเปลี่ยนกันครองราชย์ตามวาระ ส่วนผู้ที่ยังไม่ถึงวาระจะประกอบอาชีพทางการค้า (ที.ม.อ.
๑๙๒/๑๗๓)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]

เรื่องปุกกุสะ มัลลบุตร

บุรุษนั้นมีความคิดตั้งนี้ว่า ‘ท่านผู้เจริญ นาอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ บรรพชิตทั้งหลายยอมอยู่ด้วยธรรมเป็นเครื่องอยู่อันสงบอย่างยิ่ง ดังที่ท่านอาฬารดาบส ผู้ยังมีสัญญาตื่นอยู่ (แต่) ไม่เห็นเกวียนตั้ง ๕๐๐ เล่ม ที่ผ่านติด ๆ กันไป ทั้งไม่ได้ยินเสียง’ เขาประกาศความเลื่อมใสอย่างยิ่งในท่านอาฬารดาบส กาลามโคตร แล้วจากไป”

[๑๙๓] พระผู้มีพระภาคตรัสถามปุกกุสะว่า “ปุกกุสะ เธอเข้าใจเรื่องนั้นว่าอย่างไร อย่างไรไหนทำได้ยากกว่ากัน เกิดขึ้นได้ยากกว่ากัน (ระหว่าง) ผู้ยังมีสัญญาตื่นอยู่ ไม่เห็นเกวียนตั้ง ๕๐๐ เล่มที่ผ่านติด ๆ กันไป ทั้งไม่ได้ยินเสียง กับผู้ที่ยังมีสัญญาตื่นอยู่ เมื่อฝนกำลังตก ตกอย่างหนัก ฟ้าแลบ ฟ้าผ่าอยู่ ก็ไม่ได้เห็นและไม่ได้ยินเสียง”

ปุกกุสะทูลตอบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เกวียน ๕๐๐ เล่ม ๖๐๐ เล่ม ๗๐๐ เล่ม ๘๐๐ เล่ม ๙๐๐ เล่ม ๑,๐๐๐ เล่ม ฯลฯ เกวียน ๑๐๐,๐๐๐ เล่ม จะเปรียบเทียบได้อย่างไร แท้จริง ผู้ที่ยังมีสัญญาตื่นอยู่ เมื่อฝนกำลังตก ตกอย่างหนัก ฟ้าแลบ ฟ้าผ่าอยู่ ก็ไม่ได้เห็นและไม่ได้ยินเสียง อย่างนี้แหละทำได้ยากกว่าและเกิดขึ้นได้ยากกว่า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ปุกกุสะ คราวหนึ่ง เราพักอยู่ที่โรงกระเดื่อง เขตกรุงอาตมา เวลานั้น ฝนกำลังตก ตกอย่างหนัก ฟ้าแลบ ฟ้าผ่าอยู่ ชาวนา ๒ คนพี่น้องและโคงาน ๔ ตัว ถูกฟ้าผ่าใกล้โรงกระเดื่อง ขณะนั้น หม่อมมหาชนในกรุงอาตมา ออกไปมุงดูชาวนา ๒ คนพี่น้องและโคงาน ๔ ตัวที่ถูกฟ้าผ่า เราออกจากโรงกระเดื่อง จงกรมอยู่ที่กลางแจ้งใกล้ประตูโรงกระเดื่อง บุรุษคนหนึ่งออกมาจากหม่อมมหาชนเข้ามาหาเราถึงที่อยู่ได้ไหวเรา ยิน ณ ที่สมควร เราได้ถามบุรุษนั้นตั้งนี้ว่า ‘ผู้มีอายุ หม่อมมหาชนนั้นขุมนุมนกันทำไม’

บุรุษนั้นตอบว่า ‘ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เดียวนี้เอง ขณะที่ฝนกำลังตก ตกอย่างหนัก ฟ้าแลบ ฟ้าผ่าอยู่ ชาวนา ๒ คนพี่น้องและโคงาน ๔ ตัวถูกฟ้าผ่า หม่อมมหาชนขุมนุมนกันเพราะเหตุนี้ ท่านไปอยู่เสียที่ไหนเล่า’

เราตอบว่า ‘เราก็คืออยู่ที่นี้แหละ’

บุรุษนั้นถามว่า ‘ท่านเห็นหรือไม่’

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]

เรื่องปุกกุสะ มัลลบุตร

เราตอบว่า 'เราไม่เห็นเลย ผู้มีอายุ'

บุรุษนั้นถามว่า 'ท่านได้ยินเสียงหรือไม่'

เราตอบว่า 'เราไม่ได้ยิน ผู้มีอายุ'

บุรุษนั้นถามว่า 'ท่านคงหลับกระมัง'

เราตอบว่า 'เราไม่ได้หลับ ผู้มีอายุ'

บุรุษนั้นถามว่า 'ท่านยังมีสัญญาอยู่หรือ'

เราตอบว่า 'เรายังมีอยู่ ผู้มีอายุ'

บุรุษนั้นถามว่า 'ท่านยังมีสัญญาตื่นอยู่ ขณะฝนกำลังตก ตกอย่างหนัก

ฟ้าแลบ ฟ้าผ่าอยู่ ไม่ได้เห็นและไม่ได้ยินเสียงเลยหรือ'

เราตอบว่า 'เป็นอย่างนั้น ผู้มีอายุ'

บุรุษนั้นมีความคิดตั้งนี้ว่า 'ท่านผู้เจริญ น่าอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ
บรรพชิตทั้งหลายยอมอยู่ด้วยธรรมเป็นเครื่องอยู่อันสงบอย่างยิ่ง ดังที่ท่านสมณะ
ผู้ยังมีสัญญาตื่นอยู่ เมื่อฝนกำลังตก ตกอย่างหนัก ฟ้าแลบ ฟ้าผ่าอยู่ก็ไม่เห็นและ
'ไม่ได้ยินเสียงเลย' เขาประกาศความเลื่อมใสอย่างยิ่งในเรา กระทำประทักษิณแล้ว
จากไป"

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้ ปุกกุสะ มัลลบุตรได้กราบทูลพระผู้มีพระภาค
ตั้งนี้ว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ขอไปรยความเลื่อมใสที่มีในอาฬาร-
ดาบส กาลามโคตร ไปตามกระแสลมที่พัดแรง หรือลอยในแม่น้ำกระแสน้ำเชี่ยว พระภาชิต
ของพระผู้มีพระภาคชัดเจนไฟเรายิ่งนัก พระภาชิตของพระผู้มีพระภาคชัดเจน
ไฟเรายิ่งนัก พระผู้มีพระภาคทรงประกาศธรรมแจ่มแจ้งโดยประการต่าง ๆ เปรียบ
เหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกรทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีป
ในที่มืดโดยตั้งใจว่า 'คนมีตาดีจักเห็นรูปได้' ข้าพระองค์นี่ขอถึงพระผู้มีพระภาคพร้อมกับ
พระธรรมและพระสงฆ์เป็นสรณะ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็น
อุบาสกผู้ถึงสรณะ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต"

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]

ปุกกุสะ มัลลบุตร

[๑๙๔] ลำดับนั้น ปุกกุสะ มัลลบุตร รับสั่งเรียกบุรุษคนหนึ่งมาตรัสว่า “พนาย เธอช่วยนำผ้าเนื้อละเอียดสีทองนาใช้คู่หนึ่ง (๒ ผืน) ของเรามา” บุรุษนั้น รับคำแล้ว นำคู่ผ้าเนื้อละเอียดสีทองนาใช้คู่นั้นมาให้

จากนั้น ปุกกุสะ มัลลบุตร ได้น้อมคู่ผ้าเนื้อละเอียดสีทองนาใช้คู่นั้นเข้าไป ถวายพระผู้มีพระภาคพร้อมกับกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดรับคู่ผ้าเนื้อละเอียดสีทองนาใช้คู่นี้ เพื่ออนุเคราะห์ข้าพระองค์ด้วยเถิด”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ปุกกุสะ ถ้าอย่างนั้น เธอจงให้เราครองผืนหนึ่ง อีกผืนหนึ่งให้อานนทครอง”

ปุกกุสะ มัลลบุตร ทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว ถวายให้พระผู้มีพระภาคทรงครองผืนหนึ่ง ถวายให้ท่านพระอานนทครองอีกผืนหนึ่ง

พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้ปุกกุสะ มัลลบุตร เห็นชัด ขวนใจให้ออยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแก่วักล้า ปลอดขโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมิกถา ลำดับนั้น ปุกกุสะ มัลลบุตร ผู้อันพระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้เห็นชัด ขวนใจให้ออยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแก่วักล้า ปลอดขโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมิกถา ลุกจากที่นั่งถวายอภิวัตพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วจากไป

[๑๙๕] เมื่อปุกกุสะ มัลลบุตรจากไปไม่นาน ท่านพระอานนทได้น้อมคู่ผ้าเนื้อละเอียดสีทองนาใช้คู่นั้นเข้าไปคลุมพระวรกายของพระผู้มีพระภาค พอท่านพระอานนทน้อมเข้าไปคลุมพระวรกายของพระผู้มีพระภาค ผ้านั้นปรากฏสีเปล่งปลั่ง เหมือนถ่านไฟที่ปราศจากเปลว

ครั้งนั้น ท่านพระอานนทได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นำอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ พระฉวีวรรณของพระตถาคตบริสุทธิผุดผ่อง ยิ่งนัก^๑ คู่ผ้าเนื้อละเอียดสีทองนาใช้คู่นี้ พอข้าพระองค์น้อมเข้าไปคลุมพระวรกายของพระผู้มีพระภาค ปรากฏสีเปล่งปลั่งเหมือนถ่านไฟที่ปราศจากเปลว”

เชิงอรรถ :

^๑ พระฉวีวรรณของพระตถาคตบริสุทธิผุดผ่องยิ่งนัก หมายถึงพระฉวีวรรณผุดผ่องใน ๒ คราวนั้นเกิดจากเหตุ ๒ อย่าง คือ (๑) อาหารพิเศษ (๒) โสมนัสอย่างแรงกล้า (ที.ม.อ. ๑๙๕/๑๗๕)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๐ หน้า :๑๔๔ }

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]

ปุกกุสะ มัลลบุตร

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "อานนท์ ข้อนี้อย่างนั้น อานนท์ ข้อนี้อย่างนั้น กายของตถาคตย่อมบริสุทธิ ผิวพรรณผุดผ่องอย่างยิ่งอยู่ใน ๒ คราว กายของตถาคตย่อมบริสุทธิ ผิวพรรณผุดผ่องอย่างยิ่งอยู่ใน ๒ คราว ะไรบ้าง คือ

๑. ในราตรีที่ตถาคตตรัสรู้อนุดตรสัมมาสัมโพธิญาณ
๒. ในราตรีที่ตถาคตปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ

อานนท์ กายของตถาคตย่อมบริสุทธิ ผิวพรรณผุดผ่องอย่างยิ่งอยู่ใน ๒ คราวนี้แล ในปัจฉิมยามแห่งราตรีวันนี้ ตถาคตจะปรินิพพานในระหว่างไม้สาละทั้งคู่ ในศาลวันของมัลละ อันเป็นทางเข้า (ด้านทิศใต้) กรุงกุสินารา มาเถิด อานนท์ เราจะเข้าไปยังแม่น้ำกกุธา^๑กัน" ท่านพระอานนท์ทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว

ปุกกุสะน้อมถวายผ้าสีทองเนื้อละเอียดคู่หนึ่ง

พอพระศาสดาทรงครองผ้าคู่หนึ่ง

มีพระฉวีวรรณตั้งทอง งดงามนัก

[๑๙๖] ต่อมา พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จเข้าไปยังแม่น้ำกกุธา เสด็จลงสร่งในแม่น้ำกกุธา ทรงดื่มแล้วเสด็จขึ้นไปยังอัมพวัน รับสั่งเรียกท่านพระจุนทกะมาตรัสว่า "จุนทกะ เธอช่วยปูล้างขากุช้อนกัน ๔ ชั้น เราเหน็ดเหนื่อยจะนอนพัก"

ท่านพระจุนทกะทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว ปูล้างขากุช้อนกัน ๔ ชั้น พระผู้มีพระภาคทรงสำเร็จสีหไสยา^๑ โดยพระปรศ्वเบื้องขวา ทรงช้อนพระบาทเหลื่อมพระบาท ทรงมีสติสัมปชัญญะ ทรงกำหนดพระทัยพร้อมจะเสด็จลุกขึ้น ส่วนท่านพระจุนทกะนั่งเฝ้าอยู่เบื้องพระพักตร์ของพระผู้มีพระภาคในที่นั้น

เชิงอรรถ :

^๑ สีหไสยา หมายถึงนอนอย่างราชสีห์ นอนตะแคงขวา ช้อนเท้าเหลื่อมเท้า มีสติสัมปชัญญะ กำหนดใจถึงการลุกขึ้น (ที.ม.ฐีกา ๑๙๘/๒๑๖)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
ปุกกุสะ มัลลบุตร

พระพุทธเจ้าผู้เป็นพระศาสดา
ผู้ทรงเข้าถึงสภาวะตามความเป็นจริง
หาผู้ใดในโลกเสมอเหมือนมิได้
เสด็จถึงแม่น้ำกกุธา ที่มีน้ำใส จืดสนิท สะอาด
ลงสรลงแล้วจึงทรงคลายเหน็ดเหนื่อย

พระบรมศาสดาผู้ทรงพร่ำสอนแจ่มแจ้งธรรม
ในพระศาสนา นี้ เป็นผู้แสวงหาคุณใหญ่
ครั้นสรลงสนานและทรงดื่ม น้ำแล้ว
ก็เสด็จนำหน้าหมู่ภิกษุไปยังอัมพวัน
รับสั่งภิกษุชื่อจุนทกะมาตรัสว่า
'เธอช่วยปลั่งขมาภิกษุชอนกัน ๔ ชั้น ให้เป็นที่นอนพักแก่เรา'
ท่านพระจุนทกะรูปนั้น ผู้ได้รับการฝึกมาดีแล้ว
พอได้รับคำสั่งก็รีบปลั่งขมาภิกษุชอนกัน ๔ ชั้น
พระศาสดาบรรทมแล้ว ทรงหายเหน็ดเหนื่อย
ฝ่ายท่านพระจุนทกะ ก็นั่งเฝ้าเฉพาะพระพักตร์อยู่ในที่นั้น

[๑๙๗] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกท่านพระอานนท์มาตรัสว่า
'อานนท์ อาจมีใครทำให้นายจุนทกะมมารบุตรร้อนใจว่า 'จุนทกะ การที่พระตถาคตเสวย
บิณฑบาตของท่านเป็นมือสุดท้ายแล้วปรินิพพาน ท่านจะไม่ได้ อานิสงส์ ความดีงาม
ก็จะไม่ได้โดยยาก'

อานนท์ เธอพึงช่วยบรรเทาความร้อนใจของนายจุนทกะมมารบุตรอย่างนี้ว่า
'ผู้มีอายุจุนทกะ การที่พระตถาคตเสวยบิณฑบาตของท่านเป็นมือสุดท้ายแล้วปรินิพพาน
ท่านจะได้รับ อานิสงส์ ความดีงามก็จะได้โดยง่าย เรื่องนี้เราได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์
พระผู้มีพระภาค และจำได้ว่า 'บิณฑบาต ๒ คราว มีผลเสมอกัน มีวิบากเสมอกัน
มีผลมากกว่า มีอานิสงส์มากกว่า ยิ่งกว่าบิณฑบาตอื่น ๆ

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
เสด็จไปยังควงไม้สาละคู่

บิณฑบาต ๒ คราว ะไรบ้าง คือ

๑. บิณฑบาตที่พระตถาคตเสวยแล้วตรัสรู้อรุณตรัสมาสัมโพธิญาณ
๒. บิณฑบาตที่พระตถาคตเสวยแล้วปรินิพพานด้วยอนุปาทิสเส-
นิพพานธาตุ

บิณฑบาต ๒ คราวนี้มีผลเสมอกัน มีวิบากเสมอกัน มีผลมากกว่า มีอานิสงส์
มากกว่า ยิ่งกว่าบิณฑบาตอื่น ๆ'

กรรมที่จุนทกัมมารบุตรสั่งสมไว้เป็นไปเพื่ออายุ เป็นไปเพื่อวรรณะ เป็นไปเพื่อสุขะ
เป็นไปเพื่อยศ เป็นไปเพื่อเกิดในสวรรค์ เป็นไปเพื่อความเป็นใหญ่'

อานนท์ เธอพึงช่วยบรรเทาความร้อนใจของจุนทกัมมารบุตรอย่างนี้"

เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงทราบความนั้นแล้ว ทรงเปล่งอุทานในเวลานั้นว่า

"ผู้ให้ยอมเพิ่มพูนบุญ

ผู้สรวมยอมไม่ก่อเวร

ส่วนผู้ฉลาดยอมละกรรมชั่วได้

ผู้นั้นดับได้แล้วเพราะสิ้นราคะ โทสะ และโมหะ"^๑

ภาณวารที่ ๔ จบ

เสด็จไปยังควงไม้สาละทั้งคู่

[๑๙๘] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกท่านพระอานนท์มาตรัสว่า
"มาเถิด อานนท์ เราจะข้ามไปยังฝั่งโน้นแห่งแม่น้ำหิริญญวดี ตรงศาลวันของพวก
เจ้ามัลละอันเป็นทางเข้ากรุงกุสินารากัน" ท่านพระอานนท์ทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว
พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จไปยังฝั่งโน้นแห่งแม่น้ำหิริญญวดี
ตรงศาลวันของพวกเจ้ามัลละ อันเป็นทางเข้ากรุงกุสินารา แล้วรับสั่งเรียกท่าน
พระอานนท์มาตรัสว่า "อานนท์ เธอช่วยตั้งเตียง^๒ ระหว่างต้นสาละทั้งคู่หันด้าน
ศิระะไปทางทิศเหนือ เราเห็นดีเหนือจะนอนพัก" ท่านพระอานนท์ทูลรับสนอง

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ข.ฉ. ๒๕/๗๕/๒๑๗-๒๑๙

^๒ เตียง ในที่นี้หมายถึงเตียงสำหรับพักผ่อนของพวกเจ้ามัลละ ที่มีอยู่ในศาลวันนั่นเอง (ที.ม.อ. ๑๙๘/๑๗๘)

พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
เสด็จไปยังคางไม้สาละคู่

พระดำรัสแล้วตั้งเตียงระหว่างต้นสาละทั้งคู่หันด้านพระเศียรไปทางทิศเหนือ

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงสำเร็จสหัสสโยโดยพระปรศ्वเบื้องขวา ทรงซ้อน
พระบาทเหลื่อมพระบาท ทรงมีสติสัมปชัญญะ

เวลานั้น ต้นสาละทั้งคู่ผลิดอกนอกฤดูกาลบานสะพรั่งเต็มต้น ดอกสาละ
เหล่านั้นร่วงหล่นโปรยปรายตกต้องพระสรีระของพระตถาคตเพื่อบูชาพระตถาคต
ดอกมณฑารพอันเป็นทิพย์ก็ร่วงหล่นจากอากาศโปรยปรายตกต้องพระสรีระของ
พระตถาคตเพื่อบูชาพระตถาคต จรณแห่งจันทน์อันเป็นทิพย์ก็ร่วงหล่นจากอากาศ
โปรยปรายตกต้องพระสรีระของพระตถาคตเพื่อบูชาพระตถาคต ดนตรีทิพย์ก็บรรเลง
ในอากาศเพื่อบูชาพระตถาคต ทั้งสังคีตทิพย์ก็บรรเลงในอากาศเพื่อบูชาพระตถาคต

[๑๙๙] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกท่านพระอานนท์มาตรัสว่า “อานนท์
ต้นสาละทั้งคู่ผลิดอกนอกฤดูกาลบานสะพรั่งเต็มต้น ดอกสาละเหล่านั้นร่วงหล่น
โปรยปรายตกต้องสรีระของตถาคตเพื่อบูชาตถาคต ดอกมณฑารพอันเป็นทิพย์ก็
ร่วงหล่นจากอากาศโปรยปรายตกต้องสรีระของตถาคตเพื่อบูชาตถาคต จรณแห่ง
จันทน์อันเป็นทิพย์ก็ร่วงหล่นจากอากาศโปรยปรายตกต้องสรีระของตถาคตเพื่อบูชา
ตถาคต ดนตรีทิพย์ก็บรรเลงในอากาศเพื่อบูชาตถาคต ทั้งสังคีตทิพย์ก็บรรเลง
ในอากาศเพื่อบูชาตถาคต ตถาคตจะชื่อว่าอันนริชัทธิสัทธิการะ เคารพ นับถือ บูชา
นอบน้อม ด้วยเครื่องสักการะเพียงเท่านี้ก็หาไม่ ผู้ใดไม่ว่าจะเป็นภิกษุ ภิกษุณี
อุบาสก หรืออุบาสิกา เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตาม
ธรรม^๑อยู่ ผู้นั้นชื่อว่าสักการะ เคารพ นับถือ บูชา นอบน้อม ด้วยการบูชาอย่าง
ยอดเยี่ยม ฉะนั้น อานนท์ เธอทั้งหลายพึงสำเหนียกอย่างนี้ว่า ‘เราจะเป็นผู้ปฏิบัติ
ธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตามธรรมอยู่’ อานนท์ เธอทั้งหลายพึง
สำเหนียกอย่างนี้แล”

เชิงอรรถ :

- ^๑ **ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม** หมายถึงการปฏิบัติหลักเบื้องต้นมีศีลเป็นต้น ให้สอดคล้องกับโลกุตตรธรรม
ปฏิบัติชอบ หมายถึงปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมนั่นเอง **ปฏิบัติตามธรรม** หมายถึงการประพฤติหลัก
เบื้องต้นให้สมบูรณ์ (ที.ม.อ. ๑๙๙/๑๘๔)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]

เรื่องพระอุปวาณเถระ

เรื่องพระอุปวาณเถระ

[๒๐๐] เวลานั้น ท่านพระอุปวาณะยืนถวายงานพัดพระผู้มีพระภาคอยู่ตรง
พระพักตร์ ขณะนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งท่านพระอุปวาณะให้ถอยไปด้วยพระดำรัสว่า
“ภิกษุ เธอจงหลบไป อายายืนตรงหน้าเรา”

ท่านพระอานนท์มีความดำริดังนี้ว่า “ท่านพระอุปวาณะนี้เคยเป็นอุปัฏฐากเฝ้า
ใกล้ชิดพระผู้มีพระภาคมานาน ถึงกระนั้น ในปัจฉิมกาลพระผู้มีพระภาคตรัสสั่งให้
ท่านพระอุปวาณะถอยไปด้วยพระดำรัสว่า ‘ภิกษุ เธอจงหลบไป อายายืนตรงหน้าเรา’
อะไรหนอแลเป็นเหตุ อะไรเป็นปัจจัย ให้พระผู้มีพระภาครับสั่งให้ท่านพระอุปวาณะ
ถอยไปด้วยพระดำรัสว่า ‘ภิกษุ เธอจงหลบไป อายายืนตรงหน้าเรา’”

ลำดับนั้น ท่านพระอานนท์ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ ท่านพระอุปวาณะนี้เคยเป็นอุปัฏฐากเฝ้าใกล้ชิดพระผู้มีพระภาคมานาน
ถึงกระนั้น ในปัจฉิมกาลพระผู้มีพระภาครับสั่งให้ท่านพระอุปวาณะถอยไปด้วย
พระดำรัสว่า ‘ภิกษุ เธอจงหลบไป อายายืนตรงหน้าเรา’ อะไรหนอแลเป็นเหตุ อะไร
เป็นปัจจัย ให้พระผู้มีพระภาครับสั่งให้ท่านอุปวาณะถอยไปด้วยพระดำรัสว่า ‘ภิกษุ
เธอจงหลบไป อายายืนตรงหน้าเรา’”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “อานนท์ เทพโดยมากใน ๑๐ โลกธาตุ
มาประชุมกันเพื่อจะเยี่ยมตถาคต สวันสาลวันของพวกเขาเจ้ามีละอันเป็นทางเข้า
กรุงกุสินารานี้ มีเนื้อที่ ๑๒ โยชน์โดยรอบที่ที่พวกเทพผู้มีศักดิ์ใหญ่ ไม่ได้เบียดเสียด
กันอยู่แม้เท่าปลายขนเนื้อทรายจลดลงได้ก็ไม่มี พวกเทพจะโทษว่า พวกเรามาไกล
ก็เพื่อจะเห็นพระตถาคต มีเพียงครั้งคราวที่พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าจะ
เสด็จอุบัติขึ้นในโลก ในปัจฉิมยามแห่งราตรีวันนี้ พระตถาคตจะปรินิพพาน ภิกษุ
ผู้มีศักดิ์ใหญ่รูปนี้ยืนบังอยู่เบื้องหน้าพระพักตร์พระผู้มีพระภาค (ทำให้) พวกเราไม่ได้
เฝ้าพระตถาคตในปัจฉิมกาล”

[๒๐๑] ท่านพระอานนท์ทูลถามว่า “พวกเทวดาเป็นอย่างไร คิดกันอย่างไร
พระพุทธเจ้าข้า”

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]

สังเขปนิยสถาน ๔ ตำบล

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “อานนท์ มีเทวดาบางพวกเป็นผู้กำหนดแผ่นดิน ขึ้นบนอากาศ^๑ สยายผมประคองแขนร้องไห้คร่ำครวญ ล้มกลิ้งเกลือกไปมา เหมือนคน เท้าขาด เพอรำพันว่า ‘พระผู้มีพระภาคดวงปรินิพพาน พระสุคตดวงปรินิพพานเสีย จักขุของโลกจักถ้วนอันตรธานไปแล้ว’

มีเทวดาบางพวกเป็นผู้กำหนดแผ่นดินขึ้นบนแผ่นดิน^๒ สยายผมประคองแขน ร้องไห้คร่ำครวญ ล้มกลิ้งเกลือกไปมา เหมือนคนเท้าขาด เพอรำพันว่า ‘พระผู้มีพระภาคดวงปรินิพพาน พระสุคตดวงปรินิพพานเสีย จักขุของโลกจักถ้วนอันตรธานไปแล้ว’

ส่วนพวกเทวดาที่ไม่มีราคะ มีสติสัมปชัญญะก็อดกลั้นได้ว่า สังขารทั้งหลาย ไม่เที่ยง เหล่าสัตว์จะพึงหาได้อะไรจากที่ไหนในสังขารนี้”

สังเขปนิยสถาน ๔ ตำบล

[๒๐๒] ท่านพระอานนท์กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อก่อน ภิกษุทั้งหลายผู้จำพรรษาในทิศทั้งหลายมาเฝ้าพระตถาคต ข้าพระองค์ทั้งหลาย ย่อมได้พบ ได้ใกล้ชิดภิกษุทั้งหลายผู้เป็นที่เจริญใจ ก็เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จ ล่วงลับไป ข้าพระองค์ทั้งหลายจะไม่ได้พบ ไม่ได้ใกล้ชิดภิกษุทั้งหลายผู้เป็นที่เจริญใจ (ฮึก)”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อานนท์ สังเขปนิยสถาน ๔ แห่งนี้เป็นสถานที่ (เป็น ศูนย์รวม) ที่กุลบุตรผู้มีศรัทธาควรไปดู

สังเขปนิยสถาน ๔ แห่ง อะไรบ้าง คือ

๑. สังเขปนิยสถานที่กุลบุตรผู้มีศรัทธาควรไปดู ด้วยระลึกว่า ‘ตถาคต ประสูติในที่นี้’

เชิงอรรถ :

^๑ กำหนดแผ่นดินขึ้นบนอากาศ หมายถึงเนรมิตแผ่นดินขึ้นบนอากาศ (ที.ม.อ. ๒๐๑/๑๘๗)

^๒ กำหนดแผ่นดินขึ้นบนแผ่นดิน หมายถึงเนรมิตแผ่นดินขึ้นบนแผ่นดินปกติ เพราะแผ่นดินปกติหยาบไม่ สามารถจะรองรับเทวดาซึ่งมีร่างกายละเอียดได้ (ที.ม.อ. ๒๐๑/๑๘๗)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
เรื่องคำถามพระอานนท์

๒. สังเวชนียสถานที่ถูกบุตรผู้มีศรัทธาควรรูปดู ด้วยระลึกว่า 'ตถาคต
ได้ตรัสรู้อรุณตรัสสัมมาสัมโพธิญาณในที่นี้'
๓. สังเวชนียสถานที่ถูกบุตรผู้มีศรัทธาควรรูปดู ด้วยระลึกว่า 'ตถาคต
ทรงประกาศธรรมจักรอันยอดเยี่ยมในที่นี้'
๔. สังเวชนียสถานที่ถูกบุตรผู้มีศรัทธาควรรูปดู ด้วยระลึกว่า 'ตถาคต
ได้เสด็จดับขันธปรินิพพานด้วยอนุปาทิสเสนิพพานธาตุในที่นี้'
- อานนท์ สังเวชนียสถาน ๔ แห่งนี้เป็นสถานที่ที่ถูกบุตรผู้มีศรัทธาควรรูปดู^๑
ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ผู้มีศรัทธาจะมาดู ด้วยระลึกว่า 'ตถาคต
ประสูติ ในที่นี้' ... ว่า 'ตถาคตได้ตรัสรู้อรุณตรัสสัมมาสัมโพธิญาณในที่นี้' ... ว่า 'ตถาคต
ประกาศธรรมจักรอันยอดเยี่ยมในที่นี้' ... ว่า 'ตถาคตได้เสด็จดับขันธปรินิพพาน
ด้วยอนุปาทิสเสนิพพานธาตุในที่นี้'
- อานนท์ ขนเหล่าใดเหล่าหนึ่งจาริกไปยังเจดีย์จักมีจิตเลื่อมใสตายไป ขนเหล่านั้น
ทั้งหมดหลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

เรื่องคำถามพระอานนท์

[๒๐๓] ท่านพระอานนท์ทูลถามว่า "พวกข้าพระองค์จะปฏิบัติต่อสตรีอย่างไร
พระพุทธเจ้าข้า"

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า "อย่าดู"

"เมื่อจำต้องดู จะปฏิบัติอย่างไร พระพุทธเจ้าข้า"

"อย่าพูดด้วย"

"เมื่อจำต้องพูด จะปฏิบัติอย่างไร พระพุทธเจ้าข้า"

"ต้องตั้งสติ^๒ ไว้"

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ อง.จตก. (แปล) ๒๑/๑๑๘/๑๘๐

^๒ **ตั้งสติ** ในที่นี้หมายถึงการควบคุมจิตใจให้คิดต่อสตรีในทางที่ตรงตาม เช่น รู้สึกว่าเป็นแม่ในสตรีที่อยู่ในวัยแม่
รู้สึกว่าเป็นพี่สาวน้องสาวในสตรีที่อยู่ในวัยพี่สาวน้องสาว รู้สึกว่าเป็นลูกสาวในสตรีที่อยู่ในวัยสาว (ที.ม.อ.
๒๐๓/๑๘๙-๑๙๐)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
เรื่องคำถามพระอานนท์

[๒๐๔] ท่านพระอานนท์ทูลถามว่า “พวกข้าพระองค์จะปฏิบัติต่อพระสรีระของพระตถาคตอย่างไร พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “พวกเธออย่ากังวลเพื่อบูชาสรีระของตถาคต จงพยายาม ขวนขวายทำหน้าที่ของตนเองเถิด อย่าประมาทในหน้าที่ของตน มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่เถิด กษัตริย์ผู้เป็นบัณฑิต พราหมณ์ผู้เป็นบัณฑิต คหบดีผู้เป็นบัณฑิต ผู้เลื่อมใสในตถาคต จะทำการบูชาสรีระของตถาคตเอง”

[๒๐๕] ท่านพระอานนท์ทูลถามว่า “พวกเขาพึงปฏิบัติต่อพระสรีระของพระตถาคตอย่างไร พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “พึงปฏิบัติต่อสรีระของตถาคตเหมือนอย่างที่เราปฏิบัติต่อพระบรมศพของพระเจ้าจักรพรรดินั้นแหละ”

ท่านพระอานนท์ทูลถามว่า “พวกเขาปฏิบัติต่อพระบรมศพของพระเจ้าจักรพรรดิอย่างไร พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “พวกเขาใช้ผ้าไหมห่อพระบรมศพของพระเจ้าจักรพรรดิเสร็จแล้วจึงห่อด้วยสาส์นบริสุทธี แล้วจึงห่อด้วยผ้าไหมอีกชั้นหนึ่ง ทำโดยวิธีนี้จนห่อพระบรมศพของพระเจ้าจักรพรรดิด้วยผ้าและสาส์นได้ ๑,๐๐๐ ชั้น แล้วอัญเชิญพระบรมศพลงในรางเหล็กเต็มด้วยน้ำมัน ใช้รางเหล็กอีกอันหนึ่งครอบแล้ว ทำจิตกาธานด้วยไม้หอมล้วน แล้วถวายพระเพลิงพระบรมศพพระเจ้าจักรพรรดิ สร้างสถูปของพระเจ้าจักรพรรดิไว้ที่ทางใหญ่สี่แพร่ง อานนท์ พวกเขาปฏิบัติต่อพระบรมศพของพระเจ้าจักรพรรดิ อย่างนี้แล

พวกเขาพึงปฏิบัติต่อสรีระของตถาคตเหมือนอย่างที่เราปฏิบัติต่อพระบรมศพพระเจ้าจักรพรรดิ พึงสร้างสถูปของตถาคตไว้ที่ทางใหญ่สี่แพร่ง ขนเหล่าใดจักยกกระเบื้องดอกไม้ ของหอม หรือจรรณ จักอภิวาท หรือจักทำจิตให้เลื่อมใสในสถูปนั้น การกระทำนั้นจักเป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่ชนเหล่านั้นตลอดกาลนาน

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
อุปรามบุคคล

อุปรามบุคคล^๑

[๒๐๖] อานนท์ อุปรามบุคคล (ผู้ควรสร้างสกุปรถ) ๔ จำพวกนี้
อุปรามบุคคล ๔ จำพวกไหนบ้าง คือ

๑. พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นอุปรามบุคคล
๒. พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าเป็นอุปรามบุคคล
๓. พระสาวกของพระตถาคตเป็นอุปรามบุคคล
๔. พระเจ้าจักรพรรดิเป็นอุปรามบุคคล

**พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นอุปรามบุคคล เพราะอาศัยอำนาจ
ประโยชน์ อะไร**

คือ ชนเป็นอันมากทำจิตให้เลื่อมใสด้วยคิดว่า 'นี้เป็นสกุปรถของพระผู้มีพระภาค
อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น' พวกเขาทำจิตให้เลื่อมใสในสกุปรถนั้น หลังจาก
ตายแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็น
อุปรามบุคคล เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์ข้อนี้แล

พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าเป็นอุปรามบุคคล เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์ อะไร

คือ ชนเป็นอันมากทำจิตให้เลื่อมใสด้วยคิดว่า 'นี้เป็นสกุปรถของพระปัจเจก-
สัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น' พวกเขาทำจิตให้เลื่อมใสในสกุปรถนั้น หลังจากตายแล้วจะไป
เกิดในสุคติโลกสวรรค์ พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าเป็นอุปรามบุคคล เพราะอาศัยอำนาจ
ประโยชน์ข้อนี้แล

**พระสาวกของพระตถาคตเป็นอุปรามบุคคล เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์
อะไร**

คือ ชนเป็นอันมากทำจิตให้เลื่อมใสด้วยคิดว่านี้เป็นสกุปรถของพระสาวกของ
พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น พวกเขาทำจิตให้เลื่อมใสใน
สกุปรถนั้น หลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ พระสาวกของพระตถาคตนั้น
เป็นอุปรามบุคคล เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์ข้อนี้แล

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ อง.จตก. (แปล) ๒๑/๒๔๗/๓๖๗

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
เรื่องความเป็นอัจฉริยะของพระอานนท์

พระเจ้าจักรพรรดิเป็นอุปารหบุคคล เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์ อะไร
คือ ชนเป็นอันมากทำจิตให้เลื่อมใสด้วยคิดว่า นี่เป็นพระสฤปของพระธรรม-
ราชาผู้ทรงธรรมพระองค์นั้น พวกเขาทำจิตให้เลื่อมใสในพระสฤปนั้น หลังจากตาย
แล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ พระเจ้าจักรพรรดิเป็นอุปารหบุคคล เพราะอาศัย
อำนาจประโยชน์ข้อนี้แล

อานนท์ อุปารหบุคคล ๔ จำพวกนี้แล”

เรื่องความเป็นอัจฉริยะของพระอานนท์

[๒๐๗] เวลานั้น ท่านพระอานนท์เข้าไปสู่พระวิหาร^๑ ยืนเหนียวไม้สลักเพชร
ร้องไห้อยู่ว่า “เรายังเป็นเสขบุคคล มีกิจที่จะต้องทำ แต่พระศาสดาผู้ทรงอนุเคราะห์
เราจะปรินิพพานเสียแล้ว”

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสถามว่า “อานนท์ไปไหน”
พวกภิกษุกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระอานนท์เข้าไปยังพระ
วิหาร ยืนเหนียวไม้สลักเพชรร้องไห้อยู่ว่า ‘เรายังเป็นเสขบุคคล มีกิจที่จะต้องทำ
แต่พระศาสดาผู้ทรงอนุเคราะห์เราจะปรินิพพานเสียแล้ว’”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกภิกษุรูปหนึ่งมาตรัสว่า “ภิกษุ เธอจงไป
บอกอานนท์ตามคำเราว่า ‘ท่านอานนท์ พระศาสดารับสั่งหาท่าน’”

ภิกษุรูปนั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว เข้าไปหาท่านพระอานนท์ถึงที่อยู่
บอกว่า “ท่านอานนท์ พระศาสดารับสั่งหาท่าน”

ท่านพระอานนท์รับคำแล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาท
แล้วนั่ง ณ ที่สมควร

เชิงอรรถ :

^๑ วิหาร ในที่นี้หมายถึงพลับพลา (มณฑลมาล) (ที.ม.อ. ๒๐๗/๑๙๑)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๐ หน้า :๑๕๔ }

พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
เรื่องความเป็นอัจฉริยะของพระอานนท์

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับพระอานนท์ดังนี้ว่า “อย่าเลย อานนท์ เธออย่าเศร้าโศก อย่าคร่ำครวญเลย เราบอกไว้ก่อนแล้วมิใช่หรือว่า ‘ความพลัดพราก ความทอดทิ้ง ความแปรเปลี่ยนเป็นอย่างอื่นจากของรักของชอบใจทุกอย่างจะต้องมี ฉะนั้น จะพึงหาได้อะไรจากที่ไหนในสังขารนี้ สิ่งที่เกิดขึ้น มีขึ้น ถูกปัจจัยปรุงแต่ง ล้วนแตกสลายเป็นธรรมดา เป็นไปไม่ได้ที่จะปรารถนาว่า ‘ขอสิ่งนั้นอย่าเสื่อมสลายไปเลย’ เธออุปัฏฐากตถาคตมาช้านาน ด้วยเมตตาทายกรรม อันเกื้อกูล ให้เกิดสุข เสมอตันเสมอปลาย ไม่มีประมาณ ด้วยเมตตาวจีกรรม อันเกื้อกูล ให้เกิดสุข เสมอตันเสมอปลาย ไม่มีประมาณ ด้วยเมตตานิกรรม อันเกื้อกูล ให้เกิดสุข เสมอตันเสมอปลาย ไม่มีประมาณ อานนท์ เธอได้ทำบุญไว้แล้ว จงประกอบความเพียรเข้าเถิด เธอจะเป็นผู้สิ้นอาสวะโดยเร็ว”

[๒๐๘] จากนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุอุปัฏฐากของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายในอดีตกาล ที่จัดว่าเป็นอุปัฏฐากผู้ยอดเยี่ยมก็เหมือนอานนท์ของเรานี้เอง

ภิกษุอุปัฏฐากของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายในอนาคตกาล ที่จัดว่าเป็นอุปัฏฐากผู้ยอดเยี่ยมก็เหมือนอานนท์ของเรานี้เอง

อานนท์เป็นบัณฑิต อานนท์มีปัญญาหลักแหลม ย่อมรู้ว่า ‘นี้เป็นเวลาของภิกษุที่จะเข้าเฝ้าพระตถาคต นี้เป็นเวลาของภิกษุณี นี้เป็นเวลาของอุบาสก นี้เป็นเวลาของอุบาสิกา นี้เป็นเวลาของพระราชา นี้เป็นเวลาของราชมหาอำมาตย์ นี้เป็นเวลาของเดียรถีย์ นี้เป็นเวลาของสาวกเดียรถีย์’

[๒๐๙] ภิกษุทั้งหลาย ความเป็นอัจฉริยะ ไม่เคยปรากฏ ๔ ประการนี้ มีอยู่ในอานนท์

ความเป็นอัจฉริยะไม่เคยปรากฏ ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ถ้าภิกษุบริษัทเข้าพบอานนท์ แม้เพียงได้พบก็มีใจยินดี ถ้าอานนท์แสดงธรรมในภิกษุบริษัทนั้น แม้เพียงแสดงธรรมก็มีใจยินดี ภิกษุบริษัทยังไม่เต็มอิ่ม เมื่ออานนท์หยุดแสดง

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]

เรื่องความเป็นอัจฉริยะของพระอานนท์

๒. ถ้าภิกษุณีบริษัทเข้าพบอานนท์ แม่เพียงได้พบก็มีใจยินดี ถ้าอานนท์แสดงธรรมในภิกษุณีบริษัทนั้น แม่เพียงแสดงธรรมก็มีใจยินดี ภิกษุณีบริษัทยังไม่เต็มอิม เมื่ออานนท์หยุดแสดง
๓. ถ้าอุบาสกบริษัทเข้าพบอานนท์ แม่เพียงได้พบก็มีใจยินดี ถ้าอานนท์แสดงธรรมในอุบาสกบริษัทนั้น แม่เพียงแสดงธรรมก็มีใจยินดี อุบาสกบริษัทยังไม่เต็มอิม เมื่ออานนท์หยุดแสดง
๔. ถ้าอุบาสิกาบริษัทเข้าพบอานนท์ แม่เพียงได้พบก็มีใจยินดี ถ้าอานนท์แสดงธรรมในอุบาสิกาบริษัทนั้น แม่เพียงแสดงธรรมก็มีใจยินดี อุบาสิกาบริษัทยังไม่เต็มอิม เมื่ออานนท์หยุดแสดง
- ภิกษุทั้งหลาย ความเป็นอัจฉริยะไม่เคยปรากฏ ๔ ประการนี้แล มีอยู่ในอานนท์^๑

ภิกษุทั้งหลาย ความเป็นอัจฉริยะไม่เคยปรากฏ ๔ ประการนี้มีอยู่ในพระเจ้าจักรพรรดิ

ความเป็นอัจฉริยะไม่เคยปรากฏ ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ถ้าชัตตยบริษัทเข้าเฝ้าพระเจ้าจักรพรรดิ แม่เพียงได้เข้าเฝ้าก็มีใจยินดี ถ้าพระเจ้าจักรพรรดิมีพระราชปฏิสันถารในชัตตยบริษัทนั้น แม่เพียงมีพระราชปฏิสันถารก็มีใจยินดี ชัตตยบริษัทยังไม่เต็มอิม เมื่อพระเจ้าจักรพรรดิทรงนั่ง
๒. ถ้าพราหมณบริษัทเข้าเฝ้าพระเจ้าจักรพรรดิ แม่เพียงได้เข้าเฝ้าก็มีใจยินดี ถ้าพระเจ้าจักรพรรดิมีพระราชปฏิสันถารในพราหมณบริษัทนั้น แม่เพียงมีพระราชปฏิสันถารก็มีใจยินดี พราหมณบริษัทยังไม่เต็มอิม เมื่อพระเจ้าจักรพรรดิทรงนั่ง
๓. ถ้าคหบดีบริษัทเข้าเฝ้าพระเจ้าจักรพรรดิ แม่เพียงได้เข้าเฝ้าก็มีใจยินดี ถ้าพระเจ้าจักรพรรดิมีพระราชปฏิสันถารในคหบดีบริษัทนั้น

เชิงอรรถ :

^๑ ดู อจ.จตุกก. (แปล) ๒๑/๑๒๙/๑๙๗-๑๙๘

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]

เรื่องความเป็นอัจฉริยะของพระอานนท์

แม้เพียงมีพระราชปฏิสันถารก็มีใจยินดี คหบดีบริษัทยังไม่เต็มอ้อม
เมื่อพระเจ้าจักรพรรดิทรงนิ่ง

๔. ถ้าสมณบริษัทเข้าเฝ้าพระเจ้าจักรพรรดิ แม้เพียงได้เข้าเฝ้าก็มีใจ
ยินดี ถ้าพระเจ้าจักรพรรดิมีพระราชปฏิสันถารในสมณบริษัทนั้น
แม้เพียงมีพระราชปฏิสันถารก็มีใจยินดี สมณบริษัทยังไม่เต็มอ้อม
เมื่อพระเจ้าจักรพรรดิทรงนิ่ง ฉันท

ภิกษุทั้งหลาย ความเป็นอัจฉริยะไม่เคยปรากฏ ๔ ประการนี้แล มีอยู่ในพระเจ้า
จักรพรรดิ

ภิกษุทั้งหลาย ความเป็นอัจฉริยะไม่เคยปรากฏ ๔ ประการ ก็ฉันทนั้นเหมือนกัน
มีอยู่ในอานนท์

ความเป็นอัจฉริยะไม่เคยปรากฏ ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ถ้าภิกษุบริษัทเข้าพบอานนท์ แม้เพียงได้พบก็มีใจยินดี ถ้า
อานนท์แสดงธรรมในภิกษุบริษัทนั้น แม้เพียงแสดงธรรมก็มีใจ
ยินดี ภิกษุบริษัทยังไม่เต็มอ้อม เมื่ออานนท์หยุดแสดง
๒. ถ้าภิกษุณีบริษัทเข้าพบอานนท์ แม้เพียงได้พบก็มีใจยินดี ถ้า
อานนท์แสดงธรรมในภิกษุณีบริษัทนั้น แม้เพียงแสดงธรรมก็มีใจ
ยินดี ภิกษุณีบริษัทยังไม่เต็มอ้อม เมื่ออานนท์หยุดแสดง
๓. ถ้าอุบาสกบริษัทเข้าพบอานนท์ แม้เพียงได้พบก็มีใจยินดี ถ้า
อานนท์แสดงธรรมในอุบาสกบริษัทนั้น แม้เพียงแสดงธรรมก็มี
ใจยินดี อุบาสกบริษัทยังไม่เต็มอ้อม เมื่ออานนท์หยุดแสดง
๔. ถ้าอุบาสิกาบริษัทเข้าพบอานนท์ แม้เพียงได้พบก็มีใจยินดี ถ้า
อานนท์แสดงธรรมในอุบาสิกาบริษัทนั้น แม้เพียงแสดงธรรมก็มี
ใจยินดี อุบาสิกาบริษัทยังไม่เต็มอ้อม เมื่ออานนท์หยุดแสดง

ภิกษุทั้งหลาย ความเป็นอัจฉริยะ ไม่เคยปรากฏ ๔ ประการนี้แล มีอยู่ใน
อานนท์”^๑

เชิงอรรถ :

^๑ ดู อจ.จตุกก (แปล) ๒๑/๑๓๐/๑๙๘-๑๙๙

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]

ทรงแสดงมหาสุทฺถสสนสูตร

ทรงแสดงมหาสุทฺถสสนสูตร^๑

[๒๑๐] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระอานนท์ได้กราบทูล พระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคอย่าได้ปรินิพพานในเมืองเล็ก เมืองดอน เมืองกึ่งเช่นนี้ เมืองใหญ่เหล่าอื่นยังมีอยู่ เช่น กรุงจัมปา กรุงราชคฤห์ กรุงสาวัตถี เมืองสาเกต กรุงโกสัมพี กรุงพาราณสี ขอพระผู้มีพระภาคโปรดปรินิพพานในเมืองเหล่านี้เถิด ชัตติยมหาศาล พราหมณมหาศาล คหบดีมหาศาล^๒ ผู้เลื่อมใสอย่างยิ่งในพระตถาคต มีอยู่มากในเมืองเหล่านั้น ท่านเหล่านั้นจะทำการบูชาพระสรีระของพระตถาคต”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อานนท์ เธออย่ากล่าวอย่างนั้น อย่าพูดอย่างนั้นว่า ‘กุสินาราเป็นเมืองเล็ก เมืองดอน เมืองกึ่ง’

อานนท์ เรื่องเคยมีมาแล้ว ได้มีพระเจ้าจักรพรรดิพระนามว่ามหาสุทฺถสสนะ ผู้ทรงธรรม ครองราชย์โดยธรรม ทรงเป็นใหญ่ในแผ่นดิน มีมหาสมุทรทั้งสี่เป็นขอบเขต ทรงได้รับชัยชนะ มีพระราชอาณาจักรมั่นคง สมบูรณ์ด้วยรัตนะ ๗ ประการ กรุงกุสินารานี้มีนามว่ากรุงกุสาวดี ได้เป็นราชธานีของพระเจ้ามหาสุทฺถสสนะ ด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตกยาว ๑๒ โยชน์ ด้านทิศเหนือและทิศใต้กว้าง ๗ โยชน์ กรุงกุสาวดีเป็นราชธานีที่เจริญรุ่งเรือง มีประชากรมาก มีพลเมืองหนาแน่น เศรษฐกิจดี เหมือนกับกรุงอาฬภิมณฑล ซึ่งเป็นราชธานีของทวยเทพที่เจริญรุ่งเรือง มีประชากรมาก มียักษ์หนาแน่น เศรษฐกิจดี อานนท์ กรุงกุสาวดีเป็นราชธานีที่อีกทีก็ครึกโครม เพราะเสียง ๑๐ ชนิด ทั้งวันทั้งคืน ได้แก่ เสียงข่าง เสียงม้า เสียงรถ เสียงกลอง เสียงตะโพน เสียงพิณ เสียงขับร้อง เสียงกังสดาล เสียงประโคมดนตรี และเสียงว่า ‘ท่านทั้งหลายโปรดบริโภคน้ำดื่ม เคี้ยวกิน’

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบข้อ ๒๔๑-๒๔๒ หน้า ๑๕๑ ในเล่มนี้

^๒ มหาศาล หมายถึงผู้มีทรัพย์มาก ชัตติยมหาศาลมีพระราชทรัพย์ ๑๐๐-๑,๐๐๐ โภกั พราหมณมหาศาล มีทรัพย์ ๘๐ โภกั คหบดีมหาศาลมีทรัพย์ ๔๐ โภกั (ที.ม.อ. ๒๑๐/๑๙๓)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
การถวายอภิวัตของเจ้ามัลละ

ไปเถิด อานนท์ เธอจงเข้าไปกรุงกุสินาราแจ้งแก่เจ้ามัลละทั้งหลายผู้ครองกรุงกุสินาราว่า 'วาเสฏฐะทั้งหลาย พระตถาคตจะปรินิพพานในปีจฉิมยามแห่งราตรีวันนี้ ท่านทั้งหลายจงรีบออกไป จงรีบออกไป จะได้ไม่เสียใจในภายหลังว่า 'พระตถาคตปรินิพพานในเขตบ้านเมืองของพวกเรา พวกเรา (กลับ) ไม่ได้เฝ้าพระตถาคตเป็นครั้งสุดท้าย' ท่านพระอานนท์ทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว ครองอันตรวาสกถือบาตรและจีวรเข้าไปยังกรุงกุสินาราเพียงผู้เดียว

การถวายอภิวัตของเจ้ามัลละ

[๒๑๑] ขณะนั้น พวกเจ้ามัลละผู้ครองกรุงกุสินารา กำลังประชุมกันอยู่ที่สังฆาตาคารด้วยราชกิจบางอย่าง ท่านพระอานนท์เข้าไปที่สังฆาตาคารของพวกเจ้ามัลละถวายพระพรว่า "วาเสฏฐะทั้งหลาย พระตถาคตจะปรินิพพานในปีจฉิมยามแห่งราตรีวันนี้ ท่านทั้งหลายจงรีบออกไป จงรีบออกไป จะได้ไม่เสียพระทัยในภายหลังว่า 'พระตถาคตปรินิพพานในเขตบ้านเมืองของพวกเรา พวกเรา(กลับ)ไม่ได้เฝ้าพระตถาคตเป็นครั้งสุดท้าย'

พวกเจ้ามัลละ โอรส^๑ สุณิสสา และปชาบดีของพวกเจ้ามัลละพอสดับคำของท่านพระอานนท์ ทรงเศร้าเสียพระทัย เปี่ยมไปด้วยโทมนัส บางพวกสยายพระเกศา ทรงประคองพระพาหา กันแสงคร่ำครวญ ล้มกลิ้งเกลือกไปมา เหมือนคนเท้าขาด ทรงเพ้อรำพันว่า "พระผู้มีพระภาคถ้วนปรินิพพาน พระสุคตถ้วนปรินิพพานเสีย จักขุของโลกจักถ้วนอันตรธานไป'

จากนั้น พวกเจ้ามัลละ โอรส สุณิสสา และปชาบดีของพวกเจ้ามัลละ ทรงเศร้าเสียพระทัย เปี่ยมไปด้วยโทมนัสต่างพากันเข้าไปหาท่านพระอานนท์ที่ศาลวันซึ่งเป็นทางเข้ากรุงกุสินาราของพวกเจ้ามัลละ

ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์คิดดังนี้ว่า "ถ้าเราจะให้เจ้ามัลละทั้งหลายผู้ครองกรุงกุสินาราทถวายอภิวัตพระผู้มีพระภาคทีละองค์ ๆ จะถวายอภิวัตไม่ทั่วกัน ราตรีจะสว่างก่อน ทางที่ดี เราควรให้ได้ถวายอภิวัตตามลำดับตระกูล โดยกราบทูลว่า 'ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เจ้ามัลละมีชื่อนี้พร้อมโอรส ชายา บริษัท และอำมาตย์

เชิงอรรถ :

^๑ โอรส หมายถึงบุตรที่มารดาเลี้ยงดูให้เจริญอยู่นอก (เลี้ยงดูอย่างใกล้ชิด) (ที.ม.อ. ๑๕๓/๑๕๓)

พระสดตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]

เรื่องสุภททปริพาชก

ขอถวายอภิวัตพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยพระเศียร” แล้วจึงจัดให้เจ้ามัลละทั้งหลายผู้ครองกรุงกุสินารากวายนอบกราบตามลำดับตระกูล โดยกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เจ้ามัลละมีชื่อนี้พร้อมโอรส ชายา บริษัท และอำมาตย์ ขอถวายอภิวัตพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยพระเศียร” ด้วยวิธีนี้ ท่านพระอานนท์สามารถจัดให้เจ้ามัลละทั้งหลายถวายอภิวัตพระผู้มีพระภาคได้เสร็จชั่วเวลาปฐมยามเท่านั้น

เรื่องสุภททปริพาชก

[๒๑๒] สมัยนั้น สุภททปริพาชกอาศัยอยู่ในกรุงกุสินารา ได้ทราบวา “พระสมณโคดมจะปรินิพพานในปัจฉิมยามแห่งราตรีวันนี้” เขาคิดตั้งนี้ว่า “เราได้ฟังคำของพวกปริพาชกผู้แก่ ผู้เฒ่า ผู้เป็นอาจารย์ และผู้เป็นป้าจารย์พูดกันว่า ‘พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าจะทรงอุบัติขึ้นในโลกเป็นครั้งคราว’ พระสมณโคดมจะปรินิพพานในปัจฉิมยามแห่งราตรีวันนี้ ก็เรายังมีความสงสัยอยู่ เราเลื่อมใสท่านพระสมณโคดมอย่างนี้ว่า ‘พระสมณโคดมจะแสดงธรรมให้เราละความสงสัยนี้ได้’” จึงเข้าไปหาท่านพระอานนท์ที่ศาลวันซึ่งเป็นทางเข้ากรุงกุสินาราของพวกเจ้ามัลละได้กล่าวกับท่านพระอานนท์ดังนี้ว่า “ท่านอานนท์ ข้าพเจ้าได้ฟังคำของพวกปริพาชกผู้แก่ ผู้เฒ่า ผู้เป็นอาจารย์ และผู้เป็นป้าจารย์พูดกันว่า ‘พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าจะทรงอุบัติขึ้นในโลกเป็นครั้งคราว’ พระสมณโคดมจะปรินิพพานในปัจฉิมยามแห่งราตรีวันนี้ ข้าพเจ้ายังมีความสงสัยอยู่ ข้าพเจ้าเลื่อมใสพระสมณโคดมอย่างนี้ว่า ‘พระสมณโคดมจะแสดงธรรมให้ข้าพเจ้าละความสงสัยนี้ได้’ ขอโอกาสให้ข้าพเจ้าได้เฝ้าพระสมณโคดมเถิด”

เมื่อสุภททปริพาชกกล่าวอย่างนี้ ท่านพระอานนท์ตอบว่า “อย่าเลย สุภททะผู้มีอายุ ท่านอย่ารบกวนพระตถาคตเลย พระผู้มีพระภาคทรงเหน็ดเหนื่อย”

แม้ครั้งที่ ๒ สุภททปริพาชกก็กล่าวกับท่านพระอานนท์ดังนี้ว่า ฯลฯ

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]

เรื่องสุภัททปริพาชก

แม้ครั้งที่ ๓ สุภัททปริพาชกก็กล่าวกับท่านพระอานนทดังนี้ว่า “ท่านอานนท์ ข้าพเจ้าได้ฟังคำของพวกปริพาชกผู้แก่ ผู้เฒ่า ผู้เป็นอาจารย์ และผู้เป็นป้าจารย์ พูดกันว่า ‘พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าจะทรงอุบัติขึ้นในโลกเป็นครั้งคราว’ พระสมณโคดมจะปรินิพพานในปัจฉิมยามแห่งราตรีวันนี้ ข้าพเจ้ายังมีความสงสัยอยู่ ข้าพเจ้าเลื่อมใสพระสมณโคดมอย่างนี้ว่า ‘พระสมณโคดมจะแสดงธรรมให้ข้าพเจ้า ละความสงสัยนี้ได้’ ขอโอกาสให้ข้าพเจ้าได้เฝ้าพระสมณโคดมเถิด”

แม้ครั้งที่ ๓ ท่านพระอานนท์ก็กล่าวกับสุภัททปริพาชกดังนี้ว่า “อย่าเลย สุภัททะผู้มีอายุ ท่านอย่ารบกวนพระตถาคตเลย พระผู้มีพระภาคทรงเหน็ดเหนื่อย”

[๒๑๓] พระผู้มีพระภาคทรงได้ยินถ้อยคำของท่านพระอานนท์เจรจากับ สุภัททปริพาชก จึงรับสั่งเรียกท่านพระอานนท์มาตรัสว่า “อย่าห้ามสุภัททะเลย อานนท์ ให้สุภัททะเข้ามาหาตถาคต เขาจะถามปัญหาบางอย่างกับเรา เราจะถาม เพื่อหวังความรู้เท่านั้น ไม่หวังรบกวนเรา อนึ่ง เมื่อเราตอบสิ่งที่ถาม เขารู้ได้ทันที”

ลำดับนั้น ท่านพระอานนท์ได้กล่าวกับสุภัททปริพาชกดังนี้ว่า “ไปเถิดสุภัททะผู้มีอายุ พระผู้มีพระภาคประทานโอกาสแก่ท่าน”

สุภัททปริพาชกจึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้สนทนาปราศรัย พอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ สมณพราหมณ์ที่เป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ เป็นอาจารย์ มีชื่อเสียงเกียรติยศ เป็นเจ้าลัทธิ ประชาชนยกย่องกันว่าเป็นคนดี ได้แก่ ปุรณะ กัสสปะ มัคขลี โคศาล อชิตะ เกสกะมพล ปกุธะ กัจจายนะ สันุชัย เวลัฏฐบุตร นิครนถ์ นาฏบุตร เจ้าลัทธิเหล่านั้นทั้งหมดรู้ตามที่ตนกล่าวอ้าง หรือไม่ได้รู้ตามที่ตนกล่าวอ้าง หรือบางพวกรู้ บางพวกไม่รู้”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “สุภัททะ อย่าเลย เรื่องที่เธอถามว่า ‘เจ้าลัทธิเหล่านั้นทั้งหมดรู้ตามที่ตนกล่าวอ้าง หรือไม่ได้รู้ตามที่ตนกล่าวอ้าง หรือบางพวกรู้ บางพวกไม่รู้’ อย่าได้สนใจเลย เราจะแสดงธรรมแก่เธอ เธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจะกล่าว”

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
เรื่องสุภัททปริพาชก

สุภัททปริพาชกทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว

พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสตั้งนี้ว่า

[๒๑๔] “สุภัททะ ในธรรมวินัยที่ไม่มีอริยมรรคมีองค์ ๘ ย่อมไม่มีสมณะที่ ๑ ย่อมไม่มีสมณะที่ ๒ ย่อมไม่มีสมณะที่ ๓ ย่อมไม่มีสมณะที่ ๔^๑ ในธรรมวินัยที่มีอริยมรรคมีองค์ ๘ ย่อมมีสมณะที่ ๑ ย่อมมีสมณะที่ ๒ ย่อมมีสมณะที่ ๓ ย่อมมีสมณะที่ ๔ สุภัททะ ในธรรมวินัยนี้มีอริยมรรคมีองค์ ๘ สมณะที่ ๑ มีอยู่ในธรรมวินัยนี้เท่านั้น สมณะที่ ๒ มีอยู่ในธรรมวินัยนี้เท่านั้น สมณะที่ ๓ มีอยู่ในธรรมวินัยนี้เท่านั้น สมณะที่ ๔ ก็มีอยู่ในธรรมวินัยนี้เท่านั้น ลัทธิอื่นว่างจากสมณะทั้งหลายผู้รู้ทั่วถึง สุภัททะ ถ้าภิกษุเหล่านี้เป็นอยู่โดยชอบ โลกจะไม่พึงว่างจากพระอรหันต์ทั้งหลาย

สุภัททะ เราบวชขณะอายุ ๒๙ ปี

แสวงหาว่าอะไร คือกุศล

เราบวชมาได้ ๕๐ ปีกว่า

ยังไม่มีแม้สมณะที่ ๑ ภายนอกธรรมวินัยนี้

ผู้อาจแสดงธรรมเป็นเครื่องนำออกจากทุกข์ได้

“ไม่มีสมณะที่ ๒ ไม่มีสมณะที่ ๓ ไม่มีสมณะที่ ๔ ลัทธิอื่นว่างจากสมณะทั้งหลายผู้รู้ทั่วถึง สุภัททะ ถ้าภิกษุเหล่านี้เป็นอยู่โดยชอบ โลกจะไม่พึงว่างจากพระอรหันต์ทั้งหลาย”

[๒๑๕] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้ สุภัททปริพาชกได้กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระภาสิตของพระผู้มีพระภาคชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ข้าแต่พระองค์

เชิงอรรถ :

^๑ สมณะที่ ๑ สมณะที่ ๒ สมณะที่ ๓ และสมณะที่ ๔ ในที่นี้ได้แก่ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ ตามลำดับ (ที.ม.อ. ๒๑๔/๑๙๖) และดูเทียบ อภิ.ก. ๓๗/๘๗๕/๔๙๗-๔๙๘

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๐ หน้า : ๑๖๒ }

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
เรื่องสุภททปริพาชก

ผู้เจริญ พระภิกษุของพระผู้มีพระภาคชัดแจ้งไพเราะยิ่งนัก พระผู้มีพระภาคทรงประกาศธรรมแจ่มแจ้งโดยประการต่าง ๆ เปรียบเหมือนบุคคลหงายของทีคว่า เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืดด้วยตั้งใจว่า ‘คนมีตาดีจักเห็นรูปได้’ ข้าพระองค์นี้ขอถึงพระผู้มีพระภาค พร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์เป็นสรณะ และข้าพระองค์พึงได้การบรรพชา พึงได้การอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาค”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “สุภททะ ผู้เคยเป็นอัญญเดียรถีย์ ประสงค์จะบรรพชา ประสงค์จะอุปสมบทในพระธรรมวินัยนี้ ต้องอยู่ปริวาส ๔ เดือน หลังจาก ๔ เดือนล่วงไป เมื่อภิกษุพอใจก็จะให้บรรพชา จะให้อุปสมบทเป็นภิกษุได้ อนึ่ง ในเรื่องนี้เราคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลด้วย”

สุภททปริพาชกกราบทูลว่า “หากผู้ที่เคยเป็นอัญญเดียรถีย์ประสงค์จะบรรพชา ประสงค์จะอุปสมบทในพระธรรมวินัยนี้จะต้องอยู่ปริวาส ๔ เดือน หลังจาก ๔ เดือนล่วงไป เมื่อภิกษุพอใจก็จะให้บรรพชา จะให้อุปสมบทเป็นภิกษุได้ ข้าพระองค์จักขออยู่ปริวาส ๔ ปี หลังจาก ๔ ปีล่วงไป เมื่อภิกษุพอใจ ก็จงให้บรรพชา จงให้อุปสมบทเป็นภิกษุเถิด”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกท่านพระอานนท์มาตรัสว่า “อานนท์ ถ้าเช่นนั้น เธอจงให้สุภททะบวช”

ท่านพระอานนท์ทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว ในขณะนั้น สุภททปริพาชกจึงกล่าวกับท่านพระอานนท์ดังนี้ว่า “ท่านพระอานนท์ เป็นลาภของท่าน ท่านได้ดีแล้วที่พระศาสดาทรงแต่งตั้งท่านโดยมอบหมายให้บรรพชาอันเดวาสิก^๑ ในที่เฉพาะพระพักตร์”

เชิงอรรถ :

^๑ ความนี้แปลมาจากคำว่า **อนเดวาสิกาสีเสเคน อภิสิตตา** หมายถึงการที่อาจารย์แต่งตั้งศิษย์ในสำนักให้บวชลูกศิษย์แทนตน ซึ่งเป็นจารีตของลัทธิภายนอกพระพุทธศาสนา ถือเป็นเกียรติยศที่ใคร ๆ ก็อยากได้สุภททะ ถือตามจารีตนี้กล่าวยกย่องท่านพระอานนท์ (ที.ม.อ. ๒๑๕/๑๙๗)

พระสดตันตปิฎก ทีชนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]

พระปัจฉิมวาจาของพระตถาคต

สุภททปริพาชก ได้การบรรพชาได้การอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาคแล้วแล เมื่อท่านสุภททได้บรรพชาอุปสมบทแล้วไม่นาน หลีกออกไปอยู่ผู้เดียว ไม่ประมาทมีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่^๑ ไม่นานนักก็ทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์ยอดเยี่ยมอันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ที่เหล่ากุลบุตรผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบันรู้ชัดว่า 'ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป' จึงเป็นอันว่าท่านสุภททได้เป็นพระอรหันตองค์หนึ่งในบรรดาพระอรหันตทั้งหลาย ท่านได้เป็นสักขีสาวก^๒ องค์สุดท้ายของพระผู้มีพระภาค

ภาณวารที่ ๕ จบ

พระปัจฉิมวาจาของพระตถาคต

[๒๑๖] ต่อมา พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกท่านพระอานนท์มาตรัสว่า "อานนท์ บางทีพวกเธออาจจะคิดว่า 'ปาพจน์มีพระศาสดาล่วงลับไปแล้ว พวกเราไม่มีพระศาสดา' ข้อนี้นั้นพวกเธอไม่พึงเห็นอย่างนั้น ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย

อานนท์ เมื่อเราล่วงลับไป ภิกษุไม่ควรเรียกกันและกันด้วยวาจาว่า 'อาวุโส'^๓ เหมือนดังที่เรียกกันตอนนี้ ภิกษุผู้แก่กว่าพึงเรียกภิกษุผู้อ่อนกว่า โดยชื่อหรือตระกูล โดยวาจาว่า 'อาวุโส' ก็ได้ ภิกษุผู้อ่อนกว่าพึงเรียกภิกษุผู้แก่กว่าว่า 'ภันเต' หรือ

เชิงอรรถ :

- ^๑ **อุทิศกายและใจอยู่** ในที่นี้หมายถึงมุ่งที่จะบรรลุอรหัตตผล โดยไม่ห่วงอาลัยต่อร่างกายและชีวิตของตน (ที.ม.อ. ๒๐๔/๑๙๐, สารตถ.ฎีกา ๓/๒๔๓/๓๕๓)
- ^๒ **สักขีสาวก** แปลว่า พระสาวกที่เห็นองค์พระพุทธเจ้า มี ๓ พวก คือ (๑) ผู้บรรพชาอุปสมบท เรียนกัมมัฏฐาน บรรลุอรหัตตผลเมื่อพระผู้มีพระภาคยังทรงพระชนม์มอยู่ (๒) ผู้ได้บรรพชาอุปสมบท เมื่อพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์มอยู่ ต่อมาได้เรียนกัมมัฏฐานและบรรลุอรหัตตผล (๓) ผู้ได้เรียนกัมมัฏฐานเมื่อพระผู้มีพระภาคยังทรงพระชนม์มอยู่ พระสุภททจัดอยู่ในพวกที่ ๑ (ที.ม.อ. ๒๑๕/๑๙๘) ดูเทียบ ที.สี. (แปล) ๙/๔๐๕/๑๗๔, ม.ม. ๑๓/๒๒๒/๑๙๕-๑๙๖, ส.ส. (แปล) ๑๕/๑๙๖/๒๘๑
- ^๓ **อาวุโส** แปลว่า ผู้มีอายุ เดิมใช้เป็นคำเรียกกันเป็นสามัญ คือ ภิกษุผู้แก่กว่าใช้เรียกภิกษุผู้อ่อนกว่าหรือภิกษุผู้อ่อนกว่า ใช้เรียกภิกษุผู้แก่กว่าก็ได้ (ที.ม.อ. ๓๑๖/๑๙๙)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]

พระปัจฉิมวาจาของพระตถาคต

‘อายุสมา’ ก็ได้ อานนท์ เมื่อเราล่วงลับไป ถ้าสงฆ์ปรารถนาจะถอนสิกขาบทเล็กน้อย^๑เสียบ้างก็ถอนได้ อานนท์ เมื่อเราล่วงลับไป สงฆ์พึงลงพรหมทัณฑ์แก่ภิกษุฉันทนะ”

ท่านพระอานนท์ทูลถามว่า “พรหมทัณฑ์ เป็นอย่างไร พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “อานนท์ ภิกษุฉันทนะพึงพูดได้ตามต้องการ แต่ภิกษุไม่พึงว่ากล่าวตักเตือนพราสอณเธอ”

[๒๑๗] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุแม้เพียงรูปเดียวพึงมีความสงสัยหรือความเคลือบแคลงในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มรรค หรือในปฏิบัติ (ข้อปฏิบัติ) เธอทั้งหลายจงถามเถิด จะได้ไม่เสียใจในภายหลังว่า ‘พระศาสดายังอยู่ต่อหน้า เราไม่กล้าทูลถามในที่เฉพาะพระพักตร์’” เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้ ภิกษุเหล่านั้นได้นิ่งเงียบ

แม้ครั้งที่ ๒ พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายตรัสว่า ฯลฯ

แม้ครั้งที่ ๓ พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุแม้เพียงรูปเดียวพึงมีความสงสัยหรือความเคลือบแคลงในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มรรค หรือในปฏิบัติ เธอทั้งหลายจงถามเถิด จะได้ไม่เสียใจในภายหลังว่า ‘พระศาสดายังอยู่ต่อหน้า เราไม่กล้าทูลถามในที่เฉพาะพระพักตร์’”

เชิงอรรถ :

^๑ สิกขาบทเล็กน้อย พระสังคีติกจารย์ในที่ประชุมสังคายนาครั้งแรกมีความเห็นต่างกันเป็น ๕ พวก คือ

พวกที่ ๑ เห็นว่า นอกจากปาราชิก ๔ สิกขาบทอื่นจัดเป็นสิกขาบทเล็กน้อย

พวกที่ ๒ เห็นว่า นอกจากปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ อนิยต ๒ สิกขาบทอื่นจัดเป็นสิกขาบทเล็กน้อย

พวกที่ ๓ เห็นว่า นอกจากปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ อนิยต ๒ นิสสัคคียปาจิตตีย์ ๓๐ สิกขาบทอื่นจัดเป็นสิกขาบทเล็กน้อย

พวกที่ ๔ เห็นว่า นอกจากปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ อนิยต ๒ นิสสัคคียปาจิตตีย์ ๓๐ ปาจิตตีย์ ๙๒ สิกขาบทอื่นจัดเป็นสิกขาบทเล็กน้อย

พวกที่ ๕ เห็นว่า นอกจากปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ อนิยต ๒ นิสสัคคียปาจิตตีย์ ๓๐ ปาจิตตีย์ ๙๒ ปาฐิเทศนียะ ๔ สิกขาบทอื่นจัดเป็นสิกขาบทเล็กน้อย

ในบรรดาความเห็นเหล่านี้ ไม่มีความเห็นใดได้รับการยอมรับเป็นเอกฉันท์ ฉะนั้น ที่ประชุมจึงมีมติไม่ให้ถอน (วิ.จ. (แปล) ๗/๔๔๑/๓๘๒, ที.ม.อ. ๒๑๖/๒๐๐)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]

พระปัจฉิมวาจาของพระตถาคต

แม้ครั้งที่ ๓ ภิกษุเหล่านั้นได้นิ่งเงียบ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ถ้าเธอทั้งหลายไม่กล้าถามเพราะความเคารพในศาสดา ก็ขอให้ภิกษุผู้เป็นเพื่อนบอก (ความสงสัย) แก่ภิกษุผู้เป็นเพื่อนให้(ถาม) ก็ได้^๑ เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้ ภิกษุเหล่านั้นได้นิ่งเงียบ

ท่านพระอานนท์ได้กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นาคัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ ข้าพระองค์เลื่อมใสในภิกษุสงฆ์อย่างนี้ว่า แม้ภิกษุเพียงรูปเดียวก็ไม่มี ความสงสัยหรือความเคลือบแคลงในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มรรค หรือใน ปฏิปทา”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อานนท์ เธอกล่าวเพราะความเลื่อมใส แต่ตถาคตมี ญาณหยั่งรู้ในเรื่องนี้ดีว่า ในภิกษุสงฆ์นั้น แม้ภิกษุเพียงรูปเดียวก็ไม่มี ความสงสัย หรือความเคลือบแคลงในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มรรค หรือในปฏิปทา ในจำนวนภิกษุ ๕๐๐ รูป ภิกษุผู้มีคุณธรรมขั้นต่ำสุด เป็นพระโสดาบัน^๒ ไม่มีทาง ตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า^๓

[๒๑๘] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราขอเตือนเธอทั้งหลาย สังฆารทั้งหลายมีความเลื่อมไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงทำหน้าที่ให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาทเถิด^๔” นี้เป็นพระปัจฉิมวาจา ของพระตถาคต

เชิงอรรถ :

^๑ อรรถกถากล่าวเสริมความให้เต็มว่า “เราจะกล่าวกับภิกษุเพียงรูปเดียว ภิกษุทั้งหมดได้ฟังแล้วก็จักหาย สงสัย” (ที.ม.อ. ๒๑๗/๒๐๑)

^๒ พระโสดาบัน ในที่นี้ทรงหมายถึงท่านพระอานนท์ (ที.ม.อ. ๒๑๗/๒๐๑)

^๓ ดูเทียบ อัง.จตกก. (แปล) ๒๑/๗๖/๑๒๑-๑๒๒

^๔ พระพุทธพจน์บทนี้ แสดงให้เห็นว่า ทรงย่อพระพุทธโฆษาที่ทรงประกาศตลอดเวลา ๔๕ ปี ลงในบทว่า ความไม่ประมาทเพียงบทเดียว (ที.ม.อ. ๒๑๘/๒๐๑)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
เรื่องพุทธปรินิพพาน

เรื่องพุทธปรินิพพาน^๑

[๒๑๙] ต่อจากนั้น พระผู้มีพระภาคทรงเข้าปฐมฌาน ออกจากปฐมฌาน ทรงเข้าทุติยฌาน ออกจากทุติยฌาน ทรงเข้าตติยฌาน ออกจากตติยฌาน ทรงเข้าจตุตถฌาน ออกจากจตุตถฌาน ทรงเข้าอากาสนัญญาตนสมาบัติ ออกจากอากาสนัญญาตนสมาบัติ ทรงเข้าวิญญาณัญญาตนสมาบัติ ออกจากวิญญาณัญญาตนสมาบัติ ทรงเข้าอากิญจัญญาตนสมาบัติ ออกจากอากิญจัญญาตนสมาบัติ ทรงเข้าเนวสัญญานาสัญญาตนสมาบัติ ออกจากเนวสัญญานาสัญญาตนสมาบัติ ทรงเข้าสัญญาเวทียตนิโรธ

ขณะนั้น ท่านพระอานนท์เรียนถามท่านพระอนุรุธะดังนี้ว่า “ท่านอนุรุธะ ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคปรินิพพานแล้วหรือ”

ท่านพระอนุรุธะตอบว่า “ท่านอานนท์ผู้มีอายุ พระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพาน ทรงเข้าสัญญาเวทียตนิโรธอยู่”

ต่อจากนั้น พระผู้มีพระภาคออกจากสัญญาเวทียตนิโรธสมาบัติ ทรงเข้าเนวสัญญานาสัญญาตนสมาบัติ ออกจากเนวสัญญานาสัญญาตนสมาบัติ ทรงเข้าอากิญจัญญาตนสมาบัติ ออกจากอากิญจัญญาตนสมาบัติ ทรงเข้าวิญญาณัญญาตนสมาบัติ ออกจากวิญญาณัญญาตนสมาบัติ ทรงเข้าอากาสนัญญาตนสมาบัติ ออกจากอากาสนัญญาตนสมาบัติ ทรงเข้าจตุตถฌาน ออกจากจตุตถฌาน ทรงเข้าตติยฌาน ออกจากตติยฌาน ทรงเข้าทุติยฌาน ออกจากทุติยฌาน ทรงเข้าปฐมฌาน ออกจากปฐมฌาน ทรงเข้าทุติยฌาน ออกจากทุติยฌาน ทรงเข้าตติยฌาน ออกจากตติยฌาน ทรงเข้าจตุตถฌาน ออกจากจตุตถฌานแล้วได้เสด็จดับขันธปรินิพพานในลำดับถัดมา

[๒๒๐] เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ได้เกิดแผ่นดินไหวอย่างรุนแรงน่ากลัว ขนพองสยองเกล้า ทั้งกลองทิพย์ก็ดังกึกก้องขึ้นพร้อมกับการเสด็จดับขันธปรินิพพาน

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ส.ส. (แปล) ๑๕/๑๘๖/๒๕๙-๒๖๒

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
เรื่องพุทธปรินิพพาน

เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จดับขันธปรินิพพาน ท้าวสหัมบดีพรหมกล่าวคาถานี้
ขึ้นพร้อมกับการเสด็จดับขันธปรินิพพานว่า

“สรรพสัตว์จะต้องทอดทิ้งร่างกายไว้ในโลก
พระศาสดาผู้หาใครเปรียบเทียบไม่ได้ในโลก
ผู้เข้าถึงสภาวะตามความเป็นจริง ผู้บรรลุพลธรรม^๑
ผู้ตรัสรู้เองโดยชอบเช่นนี้ ก็ยังปรินิพพาน”

[๒๒๑] เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จดับขันธปรินิพพาน ท้าวสักกะจอมเทพ
กล่าวคาถานี้ขึ้นพร้อมกับการเสด็จดับขันธปรินิพพานว่า

“สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ
มีความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปเป็นธรรมดา
เกิดขึ้นแล้วย่อมดับไป
ความสงบแห่งสังขารเหล่านั้นเป็นความสุข”^๒

[๒๒๒] เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ท่านพระอนุรุทธะ
กล่าวคาถาเหล่านี้ขึ้นพร้อมกับการเสด็จดับขันธปรินิพพานว่า

“ลมหายใจเข้า ลมหายใจออก
ของพระผู้มีพระภาคผู้มีพระทัยมั่นคง ผู้คงที่ ไม่มีแล้ว
พระมณีผู้ไม่หวั่นไหว ทรงมุ่งใฝ่สันติ ปรินิพพานเสียแล้ว
พระองค์ผู้มีพระทัยไม่หดหู่
ทรงอดกลั้นเวทนาได้ มีพระทัยหลุดพ้นแล้ว
จุดดวงประทีปที่เคยโชติช่วงดับไปจะนั้น”

เชิงอรรถ :

^๑ บรรลุพลธรรม หมายถึงมีพระกำลังอันเกิดจากฌาน ๑๐ ที่เรียกว่า ทสพลญาณ หรือตถาคตผละ (ที.ม.อ.
๒๒๐/๒๐๒)

^๒ ดูเทียบ ส.ส. (แปล) ๑๕/๑๘๖/๒๖๑, ส.น. ๑๖/๑๔๓/๑๘๕, ข.เถร. (แปล) ๒๖/๑๑๖๘/๕๓๑

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
เรื่องพุทธปรินิพพาน

[๒๒๓] เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ท่านพระอานนท์ กล่าวคาถานี้ขึ้นพร้อมกับการเสด็จดับขันธปรินิพพานว่า

“เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
ผู้มีพระอาการอันล้ำเลิศทุกอย่าง^๑ปรินิพพานแล้ว
ได้เกิดเหตุอัศจรรย์น่ากลัว ขนพองสยองเกล้า”

[๒๒๔] เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว บรรดาภิกษุเหล่านั้น พวกที่ยังมีราคะ พากันประคองแขนคร่ำครวญ ล้มกลิ้งเกลือกไปมา เหมือนคน ทำขาด เพ้อรำพันว่า “พระผู้มีพระภาคดวงปรินิพพาน พระสุคตดวงปรินิพพานเสีย จักษุของโลกดวงอันตรธานไปแล้ว” ส่วนภิกษุผู้ไม่มีราคะ มีสติสัมปชัญญะ ก็อดกลั้น ได้ว่า “สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ เหล่าสัตว์จะพึงหาได้อะไรจากที่ไหนในสังขารนี้”

[๒๒๕] ครั้งนั้น ท่านพระอนรุทธะเตือนภิกษุทั้งหลายว่า “อย่าเลย ผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายอย่าเศร้าโศก อย่าคร่ำครวญเลย เรื่องนี้พระผู้มีพระภาคเคย ตรัสสอนไว้มิใช่หรือว่า ความพลัดพราก ความทอดทิ้ง ความแปรเปลี่ยนเป็นอย่างอื่นจากของรักของชอบใจทุกอย่างจะต้องมี ฉะนั้น จะพึงหาได้อะไรจากที่ไหนในสังขารนี้ สิ่งที่เกิดขึ้น มีขึ้น ถูกปัจจัยปรุงแต่งล้วนแตกสลายเป็นธรรมดา เป็นไปไม่ได้ที่จะปรารถนาว่า ‘ขอสิ่งนั้นอย่าเสื่อมสลายไปเลย’ ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พวกเทวดากำลังตำหนิอยู่”

ท่านพระอานนท์ถามว่า “ท่านอนรุทธะ พวกเทวดาเป็นอย่างไร ทำใจได้หรือ”

ท่านพระอนรุทธะตอบว่า “ท่านอานนท์ มีเทวดาบางพวกเป็นผู้กำหนดแผ่นดิน ขึ้นบนอากาศ สยายผม ประคองแขน ร้องให้คร่ำครวญ ล้มกลิ้งเกลือกไปมา เหมือนคนทำขาด เพ้อรำพันว่า “พระผู้มีพระภาคดวงปรินิพพาน พระสุคตดวงปรินิพพานเสีย จักษุของโลกดวงอันตรธานไปแล้ว”

เชิงอรรถ :

^๑ มีพระอาการอันล้ำเลิศทุกอย่าง หมายถึงทรงมีเหตุอันล้ำเลิศทุกอย่างมีศีลเป็นต้น (ที.ม.อ. ๒๒๓/๒๐๓, ที.ม.ฐีกา ๒๒๓/๒๓๑)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]

บุชาพระพุทธสรีระ

มีเทวดาบางพวกเป็นผู้กำหนดแผ่นดินขึ้นบนแผ่นดิน สยายผม ประคองแขน ร้องให้คร่ำครวญ ล้มกลิ้งเกลือกไปมาเหมือนคนเท้าขาด ฯลฯ”

ส่วนเทวดาที่ไม่มีราคะ มีสติสัมปชัญญะก็อดกลั้นได้ว่า “สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ เหล่าสัตว์จะพึงหาได้อะไรจากที่ไหนในสังขารนี้”

ท่านพระอนุรุธะกับท่านพระอานนท์ให้เวลาผ่านไปด้วยการแสดงธรรมีกถา ตลอดคืนยันรุ่ง

[๒๒๖] ต่อมา ท่านพระอนุรุธะสั่งท่านพระอานนท์ว่า “ไปเกิด อานนท์ผู้มีอายุ ท่านจงเข้าไปยังกรุงกุสินารา แจ้งแก่เจ้ามัลละทั้งหลายผู้ครองกรุงกุสินาราว่า ‘วาเสฏฐะทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคปรินิพพานแล้ว ขอท่านทั้งหลายจงกำหนดเวลาที่สมควร ณ บัดนี้เถิด’” ท่านพระอานนท์รับคำแล้ว ดอนเข้าจึงครองอันตราวาสกถือบาตรและจีวรเข้าไปยังกรุงกุสินาราเพียงผู้เดียว

ขณะนั้น พวกเจ้ามัลละผู้ครองกรุงกุสินารากำลังประชุมกันอยู่ที่สัณฐานาคารเกี่ยวกับเรื่องปรินิพพาน ท่านพระอานนท์เข้าไปที่สัณฐานาคารของพวกเจ้ามัลละแล้วถวายพระพรว่า “วาเสฏฐะทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคปรินิพพานแล้ว ขอท่านทั้งหลายจงกำหนดเวลาที่สมควร ณ บัดนี้เถิด”

พวกเจ้ามัลละ โอรส สุณิสา และปชาบดีของพวกเจ้ามัลละ พอได้สดับข่าว(จาก)ท่านพระอานนท์อย่างนี้แล้ว ทรงโศกเสียพระทัย เปี่ยมไปด้วยโทมนัส บางพวกสยายพระเกศา ทรงประคองพระพาหา ทรงกันแสงคร่ำครวญ ล้มกลิ้งเกลือกไปมา เหมือนคนเท้าขาด ทรงเพ้อรำพันว่า “พระผู้มีพระภาคดวงปรินิพพาน พระสุตตันตปรินิพพานเสีย จักขุของโลกดวงอันตรธานไปแล้ว”

บุชาพระพุทธสรีระ

[๒๒๗] ลำดับนั้น พวกเจ้ามัลละผู้ครองกรุงกุสินารารับสั่งข้าราชการบริพารว่า “พนาย ถ้าอย่างนั้น ท่านทั้งหลายจงเตรียมของหอมระเบียบยอดดอกไม้และเครื่องดนตรีทุกอย่างที่มีในกรุงกุสินาราไว้ให้พร้อม” แล้วทรงถือเอาของหอมระเบียบยอดดอกไม้เครื่องดนตรีทุกอย่างและผ้า ๕๐๐ คู่ เสด็จเข้าไปยังศาลวันของพวกเจ้ามัลละซึ่งเป็น

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]

บุชาพระพุทธสรีระ

ทางเข้าเมือง ตรงไปยังพระพุทธสรีระแล้ว ทรงสักการะ เคารพ นบนอบ บูชา พระสรีระของพระผู้มีพระภาคด้วยการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี ระเบียบดอกไม้และของหอม ทรงดาดพาดานผ้า ตกแต่งมณฑลมาลาอาสน์ ให้วันนั้นหมดไปด้วยกิจกรรมอย่างนี้

ต่อมา พวกเจ้ามัลละผู้ครองกรุงกุสินาราทรงดำริว่า "วันนี้เย็นเกินไป ที่จะถวายพระเพลิงพระสรีระของพระผู้มีพระภาค พรุ่งนี้เราจึงค่อยถวายพระเพลิง" จากนั้นก็ทรงสักการะ เคารพ นบนอบ บูชาพระสรีระของพระผู้มีพระภาคด้วยการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี ระเบียบดอกไม้และของหอม ทรงดาดพาดานผ้า ตกแต่งมณฑลมาลาอาสน์ ให้เวลาวันที่ ๒ วันที่ ๓ วันที่ ๔ วันที่ ๕ วันที่ ๖ หมดไป

พอถึงวันที่ ๗ พวกเจ้ามัลละผู้ครองกรุงกุสินาราทรงดำริว่า "เราสักการะ เคารพ นบนอบ บูชาพระสรีระของพระผู้มีพระภาค ด้วยการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี ระเบียบดอกไม้และของหอม จะอัญเชิญ (พระสรีระ) ไปทางทิศใต้ของเมือง เสร็จแล้วจึงถวายพระเพลิงพระสรีระของพระผู้มีพระภาคข้างนอกพระนคร ทางทิศใต้"

[๒๒๘] ในวันนั้น ประมุขเจ้ามัลละ ๘ องค์ สรงสนานพระเศียรแล้วทรงพระภุษาใหม่ ด้วยตั้งพระทัยว่า "พวกเราจะอัญเชิญพระสรีระของพระผู้มีพระภาคขึ้น" แต่ไม่อาจจะยกขึ้นได้

พวกเจ้ามัลละผู้ครองกรุงกุสินาราจึงตรัสถามท่านพระอนุรุธะว่า "ท่านพระอนุรุธะ อะไรหนอแลเป็นเหตุ อะไรเป็นปัจจัย ที่ทำให้ประมุขเจ้ามัลละ ๘ องค์นี้ ทรงสรงสนานพระเศียรแล้วทรงพระภุษาใหม่ ด้วยตั้งพระทัยว่า 'พวกเราจะอัญเชิญพระสรีระของพระผู้มีพระภาคขึ้น' แต่ไม่อาจจะยกขึ้นได้"

ท่านพระอนุรุธะถวายพระพรว่า "วาเสฏฐะทั้งหลาย มหาบพิตรมีพระประสงค์อย่างหนึ่ง พวกเทวดามีความประสงค์อีกอย่างหนึ่ง"

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]

บุชาพระพุทธสรีระ

พวกเจ้ามีลละตรัสถามว่า “พวกเทวดามีความประสงค์อย่างไร พระคุณเจ้า”

ท่านพระอนรุทธะถวายพระพรว่า “มหาบพิตรมีพระประสงค์ว่า เราจะสักการะ เคารพ นบนอบ บูชาพระสรีระของพระผู้มีพระภาคด้วยการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี ระเบียบดอกไม้และของหอม จะอัญเชิญ (พระสรีระ) ไปทางทิศใต้ของเมือง เสร็จแล้วจึงถวายพระเพลิงพระสรีระของพระผู้มีพระภาคข้างนอกพระนครทางทิศใต้ แต่พวกเทวดามีความประสงค์ว่า ‘พวกเราจะสักการะ เคารพ นบนอบ บูชาพระสรีระของพระผู้มีพระภาคด้วยการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี ระเบียบดอกไม้และของหอมอันเป็นทิพย์ จะอัญเชิญ(พระสรีระ) ไปทางทิศเหนือของเมือง แล้วอัญเชิญเข้าสู่เมืองทางประตูด้านทิศเหนือ อัญเชิญผ่านใจกลางเมืองแล้วออกทางประตูด้านทิศตะวันออก เสร็จแล้วจึงถวายพระเพลิงพระสรีระของพระผู้มีพระภาคที่มกุฏพันธเจดีย์^๑ของพวกเจ้ามีลละ ทางทิศตะวันออกของเมือง”

พวกเจ้ามีลละตรัสว่า “ขอให้เป็นไปตามความประสงค์ของพวกเทวดาเถิด พระคุณเจ้า”

[๒๒๙] ก็ในเวลานั้น ท้าวกรุงกุสินาราระหังชอกเรื่อน ท่อน้ำทิ้งและกองขยะ ดารดาษไปด้วยดอกมณฑารพ อย่างต่ำสูงถึงเขา พวกเทวดาและพวกเจ้ามีลละพากันสักการะ เคารพ นบนอบ บูชาพระสรีระของพระผู้มีพระภาค ด้วยการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี ระเบียบดอกไม้และของหอมทั้งที่เป็นของทิพย์และที่เป็นของมนุษย์ อัญเชิญ(พระสรีระ)ไปทางทิศเหนือของเมืองแล้วเข้าสู่เมืองทางประตูด้านทิศเหนือ อัญเชิญผ่านใจกลางเมืองไปออกทางประตูด้านทิศตะวันออก เสร็จแล้วจึงประดิษฐาน พระสรีระของพระผู้มีพระภาค ณ มกุฏพันธเจดีย์ของพวกเจ้ามีลละ ทางทิศตะวันออกของเมือง

[๒๓๐] จากนั้น พวกเจ้ามีลละได้ตรัสถามท่านพระอานนทังนี้ว่า “พวกข้าพเจ้าจะพึงปฏิบัติต่อพระสรีระของพระตถาคต อย่างไร พระคุณเจ้า”

เชิงอรรถ :

^๑ มกุฏพันธเจดีย์ เป็นชื่อเรียกศาลามงคลซึ่งเป็นสถานที่ประดิษฐานเครื่องทรงพระวรกายของพวกเจ้ามีลละ ในพระราชพิธีราชาภิเษก ที่เรียกว่า เจดีย์ เพราะเป็นสถานที่ควรเคารพยำเกรง (ที่.ม.อ. ๒๒๘/๒๐๔, ที่.ม.ฎีกา ๒๒๘/๒๓๒)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
บุชาพระพุทธสรีระ

ท่านพระอานนทถวายพระพรว่า “มหาบพิตรพึงปฏิบัติต่อพระสรีระของพระตถาคต เหมือนอย่างที่เราปฏิบัติต่อพระบรมศพของพระเจ้าจักรพรรดินั้นแหละ”

พวกเจ้ามีลละตรีสถามว่า “พวกเราปฏิบัติต่อพระบรมศพของพระเจ้าจักรพรรดิอย่างไร พระคุณเจ้า”

ท่านพระอานนทถวายพระพรว่า “พวกเราใช้ผ้าใหม่ห่อพระบรมศพของพระเจ้าจักรพรรดิเสร็จแล้ว จึงห่อด้วยสำลีบริสุทธิ์ แล้วจึงห่อด้วยผ้าใหม่อีกชั้นหนึ่งทำโดยวิธีนี้ จนห่อพระบรมศพของพระเจ้าจักรพรรดิด้วยผ้าและสำลีได้ ๑,๐๐๐ ชั้น แล้วอัญเชิญพระบรมศพลงในรางเหล็กเต็มด้วยน้ำมัน ใช้รางเหล็กอีกอันหนึ่งครอบแล้ว ทำจิตกาธานด้วยไม้หอมล้วน แล้วถวายพระเพลิงพระบรมศพพระเจ้าจักรพรรดิ สร้างพระสถูปของพระเจ้าจักรพรรดิไว้ที่ทางใหญ่สี่แพร่ง พวกท่านพึงปฏิบัติต่อพระสรีระของพระตถาคต เหมือนอย่างที่เราปฏิบัติต่อพระบรมศพของพระเจ้าจักรพรรดิ พึงสร้างพระสถูปของพระตถาคตไว้ที่ทางใหญ่สี่แพร่ง ชนเหล่าใดจักยกกระเบียบดอกไม้ ของหอม หรือจตุรณ จักถวายอภิวัต หรือจักทำจิตเลื่อมใสในพระสถูปนั้น การกระทำนั้นจักเป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่ชนเหล่านั้นตลอดกาลนาน”

ลำดับนั้น พวกเจ้ามีลละผู้ครองกรุงกุสินารารับสั่งข้าราชการบริพารว่า “ท่านทั้งหลาย ถ้าอย่างนั้น พวกท่านจงเตรียมสำลีบริสุทธิ์ไว้ให้พร้อม” จากนั้นทรงใช้ผ้าใหม่ห่อพระสรีระของพระผู้มีพระภาค เสร็จแล้วจึงห่อด้วยสำลีบริสุทธิ์ แล้วจึงห่อด้วยผ้าใหม่อีกชั้นหนึ่ง ทำโดยวิธีดังนี้ จนห่อพระสรีระของพระผู้มีพระภาคด้วยผ้าและสำลีได้ ๑,๐๐๐ ชั้น แล้วอัญเชิญพระสรีระลงในรางเหล็กเต็มด้วยน้ำมัน ใช้รางเหล็กอีกอันหนึ่งครอบแล้ว ทำจิตกาธานด้วยไม้หอมล้วน แล้วอัญเชิญพระสรีระของพระผู้มีพระภาคขึ้นสู่จิตกาธาน

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
เรื่องพระมหากัสสปเถระ

เรื่องพระมหากัสสปเถระ^๑

[๒๓๑] สมัยนั้น ท่านพระมหากัสสปะพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป เดินทางไกลจากกรุงปาวาไปยังกรุงกุสินารา ขณะที่ท่านพระมหากัสสปะ แวะลงข้างทางหนึ่งที่โคนไม้ต้นหนึ่ง พอดีมีอาชีวกคนหนึ่งถือดอกมณฑารพจากกรุง กุสินารา เดินสวนทางจะไปกรุงปาวา ท่านพระมหากัสสปะเห็นอาชีวกนั้นกำลัง เดินมาแต่ไกล จึงถามว่า “ท่านผู้มีอายุ ท่านรู้ข่าวพระศาสดาของพวกเราบ้างไหม”

เขาตอบว่า “เรารู้ข่าว ท่านพระสมณโคดมปรินิพพานได้ ๗ วันเข้าวันนี้ เราถือดอกมณฑารพดอกนี้มาจากที่ปรินิพพานนั้น”

บรรดาภิกษุเหล่านั้น ผู้ที่ยังมีราคะ บางพวกประคองแขน คร่ำครวญ ล้มกลิ้งเกลือกไปมา เหมือนคนเท่าขาด เพอรำพันว่า “พระผู้มีพระภาคดวง ปรินิพพาน พระสคตดวงปรินิพพานเสีย จักษุของโลกดวงอันตรธานไปแล้ว” ส่วนภิกษุผู้ไม่มีราคะ มีสติสัมปชัญญะก็อดกลั้นได้ว่า “สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง เหล่าสัตว์จะพึงหาได้อะไรจากที่ไหนในสังขารนี้”

[๒๓๒] สมัยนั้น มีภิกษุผู้บวชตอนแก่ชื่อสุภัททะ นั่งอยู่ในที่ประชุมนั้น ได้กล่าวกับภิกษุเหล่านั้นดังนี้ว่า “อย่าเลย ท่านผู้มีอายุ อย่าเศร้าโศก อย่า คร่ำครวญเลย พวกเรารอดพ้นแล้วจากมหาสมณะรูปนั้น ที่คอยจ้ำจี้จ้ำไชพวกเรา อยู่ว่า ‘สิ่งนี้ควรแก่พวกเธอ สิ่งนี้ไม่ควรแก่พวกเธอ’ บัดนี้ เราปรารถนาสิ่งใด ก็จักทำสิ่งนั้น พวกเราไม่ปรารถนาสิ่งใด ก็จักไม่ทำสิ่งนั้น”

ลำดับนั้น ท่านพระมหากัสสปะเรียกภิกษุทั้งหลายมาตักเตือนว่า “อย่าเลย ท่านผู้มีอายุ อย่าเศร้าโศก อย่าคร่ำครวญเลย พระผู้มีพระภาคตรัสสอนไว้ก่อน อย่างนี้ว่า ‘ความพลัดพราก ความทอดทิ้ง ความแปรเปลี่ยนเป็นอย่างอื่นจากของ รักของชอบใจทุกอย่างจะต้องมี ฉะนั้น จะพึงหาได้อะไรจากที่ไหนในสังขารนี้ สิ่งที่เกิดขึ้น มีขึ้น ถูกปัจจัยปรุงแต่ง ล้วนแตกสลายเป็นธรรมดา เป็นไปไม่ได้ที่จะ ปรารถนาว่า ‘ขอสิ่งนั้นอย่าเสื่อมสลายไปเลย’”

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ วิ.จ. (แปล) ๗/๔๓๗/๓๗๕

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]

การถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ

การถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ

[๒๓๓] สมัยนั้น ประมุขเจ้ามัลละ ๔ องค์ ทรงสนานพระเศียรแล้วทรงพระภษาใหม่ ด้วยตั้งพระทัยว่า “พวกเราจะจุดไฟที่จิตกาธานของพระผู้มีพระภาค” แต่ไม่อาจจะจุดไฟให้ติดได้

ลำดับนั้น พวกเจ้ามัลละผู้ครองกรุงกุสินารাত্রีสถามท่านพระอนรุทธะว่า “ท่านอนรุทธะ อะไรหนอแลเป็นเหตุ อะไรเป็นปัจจัย ที่ทำให้ประมุขเจ้ามัลละ ๔ องค์นี้ ผู้ทรงสนานพระเศียรแล้วทรงพระภษาใหม่ด้วยตั้งพระทัยว่า ‘พวกเราจะจุดไฟที่จิตกาธานของพระผู้มีพระภาค’ แต่ไม่อาจจะจุดไฟให้ติดได้เล่า”

ท่านพระอนรุทธะถวายพระพรว่า “วาเสฏฐะทั้งหลาย พวกเทวดามีความประสงค์อีกอย่างหนึ่ง”

พวกเจ้ามัลละตรัสถามว่า “พวกเทวดามีความประสงค์อย่างไร พระคุณเจ้า”

ท่านพระอนรุทธะถวายพระพรว่า “พวกเทวดามีความประสงค์ว่า ‘ท่านพระมหากัสสปะพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป เดินทางไกลจากกรุงปาวามายังกรุงกุสินารา จิตกาธานของพระผู้มีพระภาคจะยังไม่ลุกโพลง ทรายเท่าที่ท่านพระมหากัสสปะยังไม่ได้ถวายอภิวัตพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า”

พวกเจ้ามัลละตรัสว่า “ขอให้เป็นไปตามความประสงค์ของพวกเทวดาเถิด พระคุณเจ้า”

[๒๓๔] ต่อมา ท่านพระมหากัสสปะเข้าไปยังมกุฏพันธเจดีย์ของพวกเจ้ามัลละ ในกรุงกุสินารา ถึงจิตกาธานของพระผู้มีพระภาค ห่มจีวรเจี๋ยงป่าประนมมือกระทำประทักษิณจิตกาธาน ๓ รอบเปิดผ้าคลุมทางพระบาท ถวายอภิวัตพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า แม้ภิกษุ ๕๐๐ รูปเหล่านั้นก็ห่มจีวรเจี๋ยงป่าประนมมือทำประทักษิณจิตกาธาน ๓ รอบ ถวายอภิวัตพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า เมื่อท่านพระมหากัสสปะและภิกษุ ๕๐๐ รูป ถวายอภิวัตเสร็จ จิตกาธานของพระผู้มีพระภาคได้ติดไฟลุกโพลงขึ้นเอง

พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]

การถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ

[๒๓๕] เมื่อพระเพลิงไหม้พระสรีระของพระผู้มีพระภาค พระอวยวะ คือ พระฉวี (ผิวนอก) พระจัมมะ(หนัง) พระมังสา(เนื้อ) พระนหารู(เอ็น) หรือพระลสิกา (ไขข้อหรือ ไขกระดูก) ไม่ปรากฏแก่ ไม่ปรากฏเขมาเลย คงเหลืออยู่แต่พระสรีระเท่านั้น เปรียบเหมือนเมื่อไฟไหม้เนยใสและน้ำมัน ก็ไม่ปรากฏแก่ ไม่ปรากฏเขมา ฉะนั้น เมื่อพระเพลิงไหม้พระสรีระของพระผู้มีพระภาค พระอวยวะ คือ พระฉวี พระจัมมะ พระมังสา พระนหารู หรือพระลสิกา ไม่ปรากฏแก่ ไม่ปรากฏเขมา คงเหลืออยู่แต่พระสรีระ^๑เท่านั้น ฉะนั้นเหมือนกัน และบรรดาผ้า ๕๐๐ คู่ นั้น มีเพียง ๒ ผืน เท่านั้นที่ถูกไฟไหม้ คือ ผืนในสุดกับผืนนอกสุด ก็เมื่อพระเพลิงไหม้พระสรีระของพระผู้มีพระภาคแล้วแล ท่อน้ำไหลหลังจากอากาศดับจิตกาธานของพระผู้มีพระภาค น้ำพุ่งขึ้นจากไม้สาละดับจิตกาธานของพระผู้มีพระภาค พวกเจ้ามัลละผู้ครองกรุงกุสินาราดับจิตกาธานของพระผู้มีพระภาคด้วยน้ำหอมล้วน ๆ ต่อจากนั้น เจ้ามัลละผู้ครองกรุงกุสินาราได้จัดกำลังพลหอกไว้รอบสังฆคารล้อมด้วยกำแพงธนู^๒ (ป้องกันพระบรมสารีริกธาตุของพระผู้มีพระภาค) แล้วสักการะ เคารพ นบนอบ บูชาพระสรีระของพระผู้มีพระภาคด้วยการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี ระเบียบดอกไม้และของหอมตลอด ๗ วัน

เชิงอรรถ :

^๑ พระสรีระ ในที่นี้หมายถึงพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า (ที.ม.อ. ๒๓๕/๒๑๒)

^๒ ในการอารักขาพระบรมสารีริกธาตุซึ่งประดิษฐานบนสังฆคารานั้น พวกเจ้ามัลละได้ทรงจัดวางกำลังอารักขาไว้เป็นชั้น ๆ โดยรอบ ดังนี้

๑. ทรงจัดวางกำลังพลหอกที่เรียกว่า สัตตบัญญัติ วัชรอบสังฆคารซึ่งจัดเป็นกองกำลังรอบในสุด
๒. ทรงจัดวางกำแพงธนูที่เรียกว่า ธนูปราการ ถัดออกมาจากกำลังพลหอก

ธนูปราการ (กำแพงธนู) ประกอบด้วย

- ๒.๑ พลช้าง (ให้ยืนแถวชิดกันจนกระทั่งจรดจรด)
- ๒.๒ พลม้า (ให้ยืนแถวชิดกันจนคอคอดคอ)
- ๒.๓ พลรถ (ให้จอดแถวชิดกันจนคุดมคุดม)
- ๒.๔ พลราบ (ให้ยืนแถวชิดกันจนแขนจาดแขน)
- ๒.๕ พลธนู (ให้ยืนแถวถือธนูชิดกันและกัน) ซึ่งจัดเป็นกองกำลังอารักขารอบนอกสุด

(ที.ม.อ. ๒๓๕/๒๑๔, ที.ม.ฐีกา ๒๓๕/๒๓๕)

พระสดตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]

แจกพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า

แจกพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า

[๒๓๖] พระราชาแห่งแคว้นมคธพระนามว่าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร ได้ทรงสดับว่า “พระผู้มีพระภาคปรินิพพานในกรุงกุสินารา” จึงทรงส่งทูตไปถึงพวกเจ้ามัลละผู้ครองกรุงกุสินาราว่า “พระผู้มีพระภาคทรงเป็นกษัตริย์ แม้เราก็ก็นกษัตริย์ จึงควรจะได้รับส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุบ้าง จะได้สร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลอง”

พวกเจ้าลิจฉวีผู้ครองกรุงเวสาลี ได้ทรงสดับว่า “พระผู้มีพระภาคปรินิพพานในกรุงกุสินารา” จึงทรงส่งทูตไปถึงพวกเจ้ามัลละผู้ครองกรุงกุสินาราว่า “พระผู้มีพระภาคทรงเป็นกษัตริย์ แม้พวกเราจักเป็นกษัตริย์ จึงควรจะได้รับส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุบ้าง จะได้สร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลอง”

พวกเจ้าศากยะชาวกบิลพัสดุ์ ได้ทรงสดับว่า “พระผู้มีพระภาคปรินิพพานในกรุงกุสินารา” จึงทรงส่งทูตไปถึงพวกเจ้ามัลละผู้ครองกรุงกุสินาราว่า “พระผู้มีพระภาคทรงเป็นพระญาติผู้ประเสริฐที่สุดของพวกเรา พวกเราควรจะได้รับส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุบ้าง จะได้สร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลอง”

พวกเจ้าอุลือผู้ครองกรุงอัลลภักปะ ได้ทรงสดับว่า “พระผู้มีพระภาคปรินิพพานในกรุงกุสินารา” จึงทรงส่งทูตไปถึงพวกเจ้ามัลละผู้ครองกรุงกุสินาราว่า “พระผู้มีพระภาคทรงเป็นกษัตริย์ แม้พวกเราจักเป็นกษัตริย์ จึงควรจะได้รับส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุบ้าง จะได้สร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลอง”

พวกเจ้าโกลิยะผู้ครองกรุงรามคาม ได้ทรงสดับว่า “พระผู้มีพระภาคปรินิพพานในกรุงกุสินารา” จึงทรงส่งทูตไปถึงพวกเจ้ามัลละผู้ครองกรุงกุสินาราว่า “พระผู้มีพระภาคทรงเป็นกษัตริย์ แม้พวกเราจักเป็นกษัตริย์ จึงควรจะได้รับส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุบ้าง จะได้สร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลอง”

พราหมณ์ผู้ครองกรุงเวฐฐทีปกะ ได้สดับว่า “พระผู้มีพระภาคปรินิพพานในกรุงกุสินารา” จึงส่งทูตไปถึงพวกเจ้ามัลละผู้ครองกรุงกุสินาราว่า “แม่พระผู้มีพระภาคทรงเป็นกษัตริย์ เราเป็นพราหมณ์ เราก็ก็นกษัตริย์ จึงควรจะได้รับส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุบ้าง จะได้สร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลอง”

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]

แจกพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า

พวกเจ้ามีลละผู้ครองกรุงปาวา ได้ทรงสดับว่า พระผู้มีพระภาคปรินิพพาน ในกรุงกุสินารา จึงทรงส่งทูตไปถึงพวกเจ้ามีลละผู้ครองกรุงกุสินาราว่า “แม้พระผู้มีพระภาคเป็นกษัตริย์ แม้พวกเราก็เป็นกษัตริย์ จึงควรจะได้รับส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุบ้าง จะได้สร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลอง”

เมื่อทูตจากเมืองต่าง ๆ กราบทูลอย่างนี้ พวกเจ้ามีลละผู้ครองกรุงกุสินารา ได้ตรัสตอบกับหมู่คณะทูตเหล่านั้นดังนี้ว่า “พระผู้มีพระภาคปรินิพพานในเขตบ้านเมืองของเรา พวกเราจะไม่ให้ส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ”

[๒๓๗] เมื่อพวกเจ้ามีลละผู้ครองกรุงกุสินาราได้ตรัสอย่างนี้ โทณพราหมณ์ ได้กล่าวกับหมู่คณะทูตเหล่านั้นดังนี้ว่า

“ท่านผู้เจริญทั้งหลาย

โปรดฟังคำชี้แจงของข้าพเจ้าหน่อยหนึ่งเถิด

พระพุทธเจ้าของพวกเราทรงถือหลักขันติธรรม

ไม่ควรที่จะประหัดประหารกัน

เพราะส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ

ของพระพุทธเจ้าผู้เป็นอุดมบุคคล

ขอให้ทุกฝ่ายพร้อมใจกัน

แบ่งพระบรมสารีริกธาตุออกเป็น ๘ ส่วน

พระสถูปจะได้แพร่กระจายไปยังทิศต่าง ๆ

มีประชาชนจำนวนมาก

ผู้เลื่อมใสในพระพุทธเจ้าผู้มีพระจักขุ”

[๒๓๘] หมู่คณะทูตเหล่านั้นตอบว่า “ท่านพราหมณ์ ถ้าเช่นนั้น ท่านนั้นแหละจงแบ่งพระบรมสารีริกธาตุออกเป็น ๘ ส่วนเท่า ๆ กันให้เรียบร้อย”

โทณพราหมณ์รับคำแล้ว แบ่งพระบรมสารีริกธาตุออกเป็น ๘ ส่วนเท่า ๆ กันให้เรียบร้อยแล้ว จึงได้กล่าวกับหมู่คณะทูตเหล่านั้นดังนี้ว่า “ท่านผู้เจริญทั้งหลาย โปรดให้ทะนານนี้แก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจะสร้างพระสถูปบรรจุทะนาน(ตมพะ)และทำการฉลอง”

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
 บูชาพระบรมธาตุและสร้างพระสถูป

พวกเขาจึงได้มอบทะนทานให้โทณพราหมณ์

พวกเขาโมริยะผู้ครองกรุงปีปผลิวันได้ทรงสดับว่า "พระผู้มีพระภาคปรินิพพานในกรุงกุสินารา" จึงทรงส่งทูตไปถึงพวกเขาเจ้ามัลละผู้ครองกรุงกุสินาราว่า "พระผู้มีพระภาคทรงเป็นกษัตริย์ แม้พวกเราก็เป็นกษัตริย์ จึงควรจะได้รับส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุบ้าง จะได้สร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลอง"

พวกเขาเจ้ามัลละผู้ครองกรุงกุสินาราทอบว่า "(บัดนี้) ไม่มีส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ พระบรมสารีริกธาตุได้แบ่งกันหมดแล้ว พวกท่านจงนำเอาพระอังคาร (เถ้า) ไปจากที่นี่เถิด"

พวกเขาทูตเหล่านั้น จึงนำเอาพระอังคารไปจากที่นั่น

บูชาพระบรมธาตุและสร้างพระสถูป

[๒๓๙] เวลานั้น พระราชาแห่งแคว้นมคธพระนามว่าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร ทรงสร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลองในกรุงราชคฤห์ พวกเขาเจ้าลิจฉวีผู้ครองกรุงเวสาลี ทรงสร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลองในกรุงเวสาลี พวกเขาเจ้าศากยะชาวกบิลพัสดุ์ ทรงสร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลองในกรุงกบิลพัสดุ์ พวกเขาเจ้ากุลล์ผู้ครองกรุงอัลลกัปปะ ทรงสร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลองในกรุงอัลลกัปปะ พวกเขาเจ้าโกลิยะผู้ครองกรุงรามคาม ทรงสร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลองในกรุงรามคาม พราหมณ์ผู้ครองกรุงเวฐฐีที่ปกะ สร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลองในกรุงเวฐฐีที่ปกะ พวกเขาเจ้ามัลละผู้ครองกรุงปาวา ทรงสร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลองในกรุงปาวา พวกเขาเจ้ามัลละผู้ครองกรุงกุสินารา ทรงสร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลองในกรุงกุสินารา แม่โทณพราหมณ์ก็สร้างพระสถูปบรรจุทะนทานและทำการฉลอง พวกเขาโมริยะผู้ครองกรุงปีปผลิวัน ทรงสร้างพระสถูปบรรจุพระอังคารและทำการฉลองในกรุงปีปผลิวัน

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๓. มหาปรินิพพานสูตร]
 ภูเขาพระบรมธาตุและสร้างพระสถูป

รวมเป็นพระสถูปที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ๘ แห่ง พระสถูปที่บรรจุพระทันตธาตุ เป็นแห่งที่ ๙ และพระสถูปที่บรรจุพระอังคารเป็นแห่งที่ ๑๐ การแบ่งพระบรมสารีริกธาตุและการสร้างพระสถูปเคยมีมาแล้วอย่างนี้

[๒๔๐] พระบรมสารีริกธาตุของพระผู้มีพระภาค
 ซึ่งเป็นบุคคลประเสริฐสุดมี ๘ ทะนาน
 ประชาชนบูชากันในชมพูทวีป ๗ ทะนาน
 พระราชาเผ่าขนาดบูชาอยู่ในรามคาม ๑ ทะนาน
 เทพชั้นดาวดึงส์บูชาพระเขี้ยวแก้วองค์หนึ่ง
 ส่วนพระเขี้ยวแก้วอีกองค์หนึ่ง บูชากันอยู่ในคันธารบุรี
 อีกองค์หนึ่ง บูชากันอยู่ในแคว้นของพระเจ้ากาลิงคะ
 อีกองค์หนึ่ง พระราชาเผ่าขนาดบูชาอยู่
 ด้วยพระเดชแห่งพระบรมสารีริกธาตุนั้น
 แผ่นดินใหญ่นี้ประดับด้วยนักพรตผู้ประเสริฐ
 พระบรมสารีริกธาตุของพระผู้มีพระภาคนี้
 ชื่อว่าอันสาธุชนสักการะกันดีแล้ว
 พระพุทธเจ้าพระองค์ใด
 อันจอมเทพ จอมนาค และจอมคนบูชาแล้ว
 อันจอมมนุษย์ผู้ประเสริฐสุดบูชาแล้วเหมือนกัน
 ท่านทั้งหลายจงประนมมือไหว้พระบรมสารีริกธาตุดองค์นั้นๆ
 พระพุทธเจ้าทั้งหลายเป็นบุคคลหาได้ยาก
 โดยใช้เวลาถึง ๑๐๐ กัป
 พระทนต์ ๔๐ องค์ พระเกศา และพระโลมาทั้งหมด
 เหล่าเทพนำไปองค์ละองค์(บูชา)สืบๆ กันไปในจักรวาล

มหาปรินิพพานสูตรที่ ๓ จบ

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๔. มหาสุทฺถสสนสูตร]
กุสวดีราชธานี

๔. มหาสุทฺถสสนสูตร

ว่าด้วยพระเจ้าจักรพรรดิพระนามว่ามหาสุทฺถสสนะ

[๒๔๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

ในสมัยครั้งหนึ่ง เมื่อใกล้จะปรินิพพาน พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ระหว่าง
ไม้สาละทั้งคู่ ณ สาลวันของพวกเจ้ามัลละผู้ครองกรุงกุสินาราซึ่งเป็นทางเข้ากรุงกุสินารา
ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวัตแล้วนั่ง
ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มี
พระภาคอย่าได้ปรินิพพานในเมืองเล็ก เมืองดอน เมืองกึ่งนี้ เมืองใหญ่เหล่าอื่น
ยังมีอยู่ เช่น กรุงจัมปา กรุงราชคฤห์ กรุงสาวัตถี เมืองสาเกต กรุงโกสัมพี
กรุงพาราณสี ขอพระผู้มีพระภาคโปรดปรินิพพานในเมืองเหล่านี้เถิด ชัตตียมหาศาล
พราหมณมหาศาล คหบดีมหาศาล ผู้เลื่อมใสอย่างยิ่งในพระตถาคต มีอยู่มาก
ในเมืองเหล่านั้น ท่านเหล่านี้จะทำการบูชาพระสรีระของพระตถาคต"

[๒๔๒] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "อานนท์ เธออย่ากล่าวอย่างนั้น อย่าพูด
อย่างนั้นว่า 'กุสินาราเป็นเมืองเล็ก เมืองดอน เมืองกึ่ง'

กุสวดีราชธานี

อานนท์ เรื่องเคยมีมาแล้ว ได้มีกษัตริราชพระนามว่ามหาสุทฺถสสนะผู้ได้รับ
มูรธาภิเษกแล้วทรงเป็นใหญ่ในแผ่นดิน มีมหาสมุทรทั้งสี่เป็นขอบเขต ทรงได้รับชัยชนะ
มีพระราชอาณาจักรมั่นคง กรุงกุสินารานี้มีนามว่ากุสวดี ได้เป็นราชธานีของ
พระเจ้ามหาสุทฺถสสนะ ด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตกยาว ๑๒ โยชน์
ด้านทิศเหนือและทิศใต้กว้าง ๗ โยชน์ กรุงกุสวดีเป็นราชธานีที่เจริญรุ่งเรือง
มีประชากรมาก มีพลเมืองหนาแน่น เศรษฐกิจดี เหมือนกับกรุงอาฬภิมณฑลซึ่ง
เป็นราชธานีของทวยเทพที่เจริญรุ่งเรือง มีประชากรมาก มียักษหนาแน่น เศรษฐกิจดี
อานนท์ กรุงกุสวดีเป็นราชธานีที่อีกทีกรีกโครมเพราะเสียง ๑๐ ชนิดทั้งวันทั้งคืน
ได้แก่ เสียงช้าง เสียงม้า เสียงรถ เสียงกลอง เสียงตะโพน เสียงพิณ เสียงขับร้อง
เสียงกังสดาล เสียงประโคมดนตรี และเสียงว่า 'ท่านทั้งหลายโปรดบริโภคน้ำดื่ม
เคียงกิน'

พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๔. มหาสุทฺธสสนสูตร]

กุสาวดีราชธานี

กรุงกุสาวดีราชธานี มีกำแพงล้อม ๗ ชั้น ได้แก่ (๑) กำแพงทอง (๒) กำแพงเงิน (๓) กำแพงแก้วไพฑูรย์ (๔) กำแพงแก้วผลึก (๕) กำแพงแก้วโกเมน (๖) กำแพงแก้วบุษราคัม (๗) กำแพงทำด้วยรัตนะทุกอย่าง มีประตู ๔ สี ได้แก่ (๑) ประตูทอง (๒) ประตูเงิน (๓) ประตูแก้วไพฑูรย์ (๔) ประตูแก้วผลึก แต่ละประตูมีเสาระเนียดปักไว้ประตูละ ๗ ต้น ได้แก่ (๑) เสาทอง (๒) เสาเงิน (๓) เสาแก้วไพฑูรย์ (๔) เสาแก้วผลึก (๕) เสาแก้วโกเมน (๖) เสาแก้วบุษราคัม (๗) เสาทำด้วยรัตนะทุกอย่าง แต่ละเสาวัดโดยรอบ ๓ ขั้วบุษ ผิงลึง ๓ ขั้วบุษ สูง ๑๒ ขั้วบุษ^๑

กรุงกุสาวดีราชธานีมีต้นตาลล้อม ๗ แถว ได้แก่ ต้นตาลทอง ๑ แถว ต้นตาลเงิน ๑ แถว ต้นตาลแก้วไพฑูรย์ ๑ แถว ต้นตาลแก้วผลึก ๑ แถว ต้นตาลแก้วโกเมน ๑ แถว ต้นตาลแก้วบุษราคัม ๑ แถว ต้นตาลทำด้วยรัตนะทุกอย่าง ๑ แถว ต้นตาลทองมีลำต้นเป็นทอง ใบและผลเป็นเงิน ต้นตาลเงินมีลำต้นเป็นเงิน ใบและผลเป็นทอง ต้นตาลแก้วไพฑูรย์ มีลำต้นเป็นแก้วไพฑูรย์ ใบและผลเป็นแก้วผลึก ต้นตาลแก้วผลึก มีลำต้นเป็นแก้วผลึก ใบและผลเป็นแก้วไพฑูรย์ ต้นตาลแก้วโกเมน มีลำต้นเป็นแก้วโกเมน ใบและผลเป็นแก้วบุษราคัม ต้นตาลแก้วบุษราคัม มีลำต้นเป็นแก้วบุษราคัม ใบและผลเป็นแก้วโกเมน ต้นตาลทำด้วยรัตนะทุกอย่าง มีลำต้นทำด้วยรัตนะทุกอย่าง ใบและผลทำด้วยรัตนะทุกอย่าง

แถวต้นตาลเหล่านั้น ยามเมื่อต้องลม เกิดเสียงไพเราะ นำยินดี ขวนฟังชวนให้เคลิบเคลิ้ม อานนทฺ์ ดนตรีเครื่องห้า^๒ ที่บุคคลปรับเสียงดี ประโคมดีแล้ว บรรเลงโดยผู้เชี่ยวชาญ ย่อมมีเสียงไพเราะ นำยินดี ขวนฟังชวนให้เคลิบเคลิ้มฉั้นใจ แถวต้นตาลเหล่านั้น ยามเมื่อต้องลม เกิดเสียงไพเราะ นำยินดี ขวนฟังชวนให้เคลิบเคลิ้มฉั้นนั้น สมัยนั้น ในกรุงกุสาวดีราชธานี มีนักเลง นักเล่น และนักตีมร็องรำทำเพลงตามเสียงแถวต้นตาลยามต้องลมเหล่านั้น

เชิงอรรถ :

^๑ ขั้วบุษ ในที่นี้หมายถึงชื่อมาตราวัดโบราณ ๑ ขั้วบุษเท่ากับ ๕ ศอก (ที.ม.อ. ๒๔๑-๒๔๒/๒๒๕)

^๒ ดนตรีเครื่องห้า คือ (๑) อาตถุะ กลองที่หุ้มหนังหน้าเดียว (เช่น กลองยาว) (๒) วิตถุะ กลองหุ้มทั้ง ๒ หน้า (เช่น ตะโพน) (๓) อาตถุวิตถุะ กลองหุ้มหนังโดยรอบ(เช่น บัณเฑาะว์) (๔) สลิสระ เครื่องเป่า(เช่น ปี่และสังข์) (๕)ฆนะเครื่องประโคม (เช่น ฉาบฉิ่ง) (ที.ม.อ. ๒๔๒/๒๒๖)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๔. มหาสุทฺธสสนสูตร]
จักรแก้ว

พระเจ้ามหาสุทฺธสสนะทรงสมบุรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ^๑
จักรแก้ว

[๒๔๓] อานนท์ พระเจ้ามหาสุทฺธสสนะ ทรงสมบุรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ
และฤทธิ์(ความสำเร็จ) ๔ ประการ

แก้ว ๗ ประการ อะไรบ้าง

คือ ในเรื่องแก้ว ๗ ประการนี้

๑. เมื่อพระเจ้ามหาสุทฺธสสนะทรงสนานพระเศียร ในวันอุโบสถ ๑๕ ค่ำ รักษา
อุโบสถ เสด็จขึ้นสู่ปราสาทหลังงาม ปราบกัจจกรแก้วอันเป็นทิพย์ ซึ่งมีค่า ๑,๐๐๐ ซี
มีกง มีดุม และมีส่วนประกอบครบทุกอย่าง เมื่อพระเจ้ามหาสุทฺธสสนะทอดพระเนตรแล้ว
ทรงดำริว่า 'เราได้ฟังเรื่องที่ว่า 'กษัตราธิราชพระองค์ใด ผู้ได้รับมูรธาภิเษกแล้ว
ทรงสนานพระเศียรในวันอุโบสถ ๑๕ ค่ำ รักษาอุโบสถ เสด็จขึ้นสู่ปราสาทหลังงาม
จะปราบกัจจกรแก้วอันเป็นทิพย์ มีค่า ๑,๐๐๐ ซี มีกง มีดุม และมีส่วนประกอบครบ
ทุกอย่าง กษัตราธิราชพระองค์นั้นย่อมเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ' เราเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ
กระมัง"

[๒๔๔] ลำดับนั้น พระเจ้ามหาสุทฺธสสนะทรงลุกจากที่ประทับ ทรงพระภูษา
เจริยงบำ พระหัตถ์ซ้ายทรงจับพระเต้าทอง พระหัตถ์ขวาทรงชูจักรแก้วขึ้น ตรัสว่า
'จักรแก้วอันประเสริฐลงหมุนไป จงได้ชัยชนะอันยิ่งใหญ่' ทันใดนั้น จักรแก้วหมุนไป
ทางทิศตะวันออก ท้าวเธอพร้อมด้วยจตุรงค์นี้เสนาได้เสด็จตามไป เสด็จเข้าพักแรม
พร้อมด้วยจตุรงค์นี้เสนาในประเทศที่จักรแก้วหยุดอยู่ พระราชาทั้งหลายที่เป็นปฏิปักษ์
ในทิศตะวันออก พากันเสด็จมาเฝ้าแล้วกราบทูลอย่างนี้ว่า 'ขอเดชะ มหาราชเจ้า
พระองค์โปรดเสด็จมาเถิด ขอรับเสด็จ ราชสมบัติของหม่อมฉันเป็นของพระองค์
โปรดประทานพระบรมราโชวาทเถิด พระเจ้าข้า'

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ที.ปา. ๑๑/๘๕-๘๗/๕๒-๕๔, ม.อ. ๑๔/๒๕๖-๒๕๗/๒๒๓-๒๒๘

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๔. มหาสุทฺธสสนสูตร]

จักรแก้ว

ท้าวเธอตรัสตอบอย่างนี้ว่า 'พวกท่านไม่ฟังฆ่าสัตว์ ไม่ฟังถือเอาสิ่งของที่
เจ้าของเขาไม่ได้ให้ ไม่ฟังประพฤติดีในกาม ไม่ฟังพูดเท็จ ไม่ฟังดื่มน้ำเมา และจง
ครอบครองราชสมบัติไปตามเดิมเถิด'

พระราชาทังหลายที่เป็นปฏิปักษ์ในทิศตะวันออกเหล่านั้นกลับอ่อนน้อมต่อ
ท้าวเธอ

จากนั้น จักรแก้วหมุนไปยังมหาสมุทรทิศตะวันออก แล้วกลับเวียนไปทางทิศใต้
 ฯลฯ หมุนไปยังมหาสมุทรทิศใต้แล้วกลับเวียนไปทางทิศตะวันตก ฯลฯ หมุนไปยัง
มหาสมุทรทิศตะวันตก แล้วกลับเวียนไปทางทิศเหนือ ท้าวเธอพร้อมด้วยจตุรงคินี-
เสนาได้เสด็จตามไป เสด็จเข้าพักแรมพร้อมด้วยจตุรงคินีเสนาในประเทศที่จักรแก้ว
หยุดอยู่ พระราชาทังหลายที่เป็นปฏิปักษ์ในทิศเหนือพากันเสด็จมาเฝ้าแล้วกราบทูล
อย่างนี้ว่า 'ขอเดชะ มหาราชเจ้า พระองค์โปรดเสด็จมาเถิด ขอรับเสด็จ ราชสมบัติ
ของหม่อมฉันเป็นของพระองค์ โปรดประทานพระบรมราโชวาทเถิด พระเจ้าข้า'

ท้าวเธอตรัสตอบอย่างนี้ว่า "พวกท่านไม่ฟังฆ่าสัตว์ ไม่ฟังถือเอาสิ่งของที่
เจ้าของเขาไม่ได้ให้ ไม่ฟังประพฤติดีในกาม ไม่ฟังพูดเท็จ ไม่ฟังดื่มน้ำเมา และจง
ครอบครองราชสมบัติไปตามเดิมเถิด"

พระราชาทังหลายที่เป็นปฏิปักษ์ในทิศเหนือเหล่านั้นกลับอ่อนน้อมต่อท้าวเธอ
[๒๔๕] ครั้งนั้น จักรแก้วได้ปราบปรามแผ่นดินมีมหาสมุทรเป็นขอบเขต
อย่างราบคาบ เสร็จแล้วหมุนกลับยังกรุงกุสาวดีราชธานี มาปรากฏแก่พระเจ้ามหา
สุทฺธสสนะที่พระทวารภายในพระราชวัง ณ หน้ามุขที่ทรงวินิจฉัยราชกิจ ทำภายใน
พระราชวังของท้าวเธอให้สว่างไสว จักรแก้วที่ทรงคุณวิเศษเห็นปานนี้ ได้ปรากฏแก่
พระเจ้ามหาสุทฺธสสนะ

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๔. มหาสุทฺธสสนสูตร]

ม้าแก้ว

ช้างแก้ว

[๒๔๖] ๒. ช้างแก้วซึ่งเป็นช้างเผือก เป็นที่พึงของเหล่าสัตว์ มีฤทธิ์ เหาะไปในอากาศได้ เป็นพญาช้างตระกูลอุโบสถ^๑ ได้ปรากฏแก่พระเจ้ามहाสุทฺธสสนะ ท้าวเธอทอดพระเนตรแล้วทรงพอพระทัย ด้วยพระดำริว่า 'ท่านผู้เจริญ พาหะคือช้าง ถ้าได้นำไปฝึก จะเป็นสัตว์ที่เป็นมงคลแน่แท้' ทันใดนั้น ช้างแก้วเชือกนั้นได้รับการฝึกหัดเหมือนช้างอาชาไนยพันธุ์ดีตระกูลคันธหัตถิ ซึ่งได้รับการฝึกหัดดีแล้วตลอดกาลนาน อานนท์ เรื่องมีมาว่า ท้าวเธอเคยทรงทดสอบช้างแก้วเชือกนั้น โดยเสด็จขึ้นทรงเวลาเช้าแล้วเสด็จเลียบไปตลอดแผ่นดินอันมีมหาสมุทรเป็นขอบเขต เสด็จกลับกรุงกุสาวดีราชธานีทันเสวยพระกระยาหารเช้า ช้างแก้วที่ทรงคุณวิเศษเห็นปานนี้ ได้ปรากฏแก่พระเจ้ามहाสุทฺธสสนะ

ม้าแก้ว

[๒๔๗] ๓. ม้าแก้วซึ่งเป็นม้าขาว ศีรษะดำ มีขนปกคลุมงาปล้อง มีฤทธิ์ เหาะไปในอากาศได้ ชื่อพญาม้าวลาหก ได้ปรากฏแก่พระเจ้ามहाสุทฺธสสนะ ท้าวเธอทอดพระเนตรแล้วทรงพอพระทัย ด้วยพระดำริว่า 'ท่านผู้เจริญ พาหะคือม้า ถ้าได้นำไปฝึก จะเป็นสัตว์ที่เป็นมงคลแน่แท้' ทันใดนั้น ม้าแก้วตัวนั้นได้รับการฝึกหัด เหมือนม้าอาชาไนยพันธุ์ดี ซึ่งได้รับการฝึกหัดดีแล้วตลอดกาลนาน อานนท์ เรื่องมีมาว่า ท้าวเธอเคยทรงทดสอบม้านั้น โดยเสด็จขึ้นทรงเวลาเช้าแล้วเสด็จเลียบไปตลอดแผ่นดินอันมีมหาสมุทรเป็นขอบเขต เสด็จกลับกรุงกุสาวดีราชธานีทันเสวยพระกระยาหารเช้า ม้าแก้วที่ทรงคุณวิเศษเห็นปานนี้ ได้ปรากฏแก่พระเจ้ามहाสุทฺธสสนะ

เชิงอรรถ :

- ^๑ พญาช้างตระกูลอุโบสถ ในที่นี้หมายถึงช้างมงคลตระกูล ๑ ในบรรดา ๑๐ ตระกูล คือ (๑) กาฬหัตถิ (สีดำ) (๒) คังโคยหัตถิ (สีเหมือนน้ำไหล) (๓) ปันชกรหัตถิ (สีขาวดั่งเขาไกรลาส) (๔) ตามพหัตถิ (สีทองแดง) (๕) ปิงคหัตถิ (สีทองอ่อนดั่งสีดาแมว) (๖) คันธหัตถิ (สีไม้กฤษณา มีกลิ่นตัวหอม) (๗) มังคหัตถิ (สีนิลอัญชัน มีกิริยาทำทางเดินดงาม) (๘) เหมหัตถิ (สีเหลืองดั่งทอง) (๙) อุโบสถหัตถิ (สีทองคำ) (๑๐) ฉันทันดหัตถิ (กายสีขาวบริสุทธิ์ดั่งสีเงินยวง แต่ปากและเท้าสีแดง) (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕) ในช้างมงคล ๑๐ ตระกูลนี้ ช้างอุโบสถประเสริฐที่สุด (ที.ม.อ. ๒๔๖/๒๓๕)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๐ หน้า :๑๘๕ }

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๔. มหาสุทฺธสสนสูตร]

คหบดีแก้ว

มณีแก้ว

[๒๔๘] ๔. มณีแก้วซึ่งเป็นแก้วไพฑูรย์งามบริสุทธิ์ตามธรรมชาติ มีแปดเหลี่ยม ที่เจียรระในดีแล้ว สุกแวววาวได้สัดส่วน แสงสว่างของมณีแก้วดวงนั้น มีรัศมีแผ่ชานอกรอบ ๆ ประมาณ ๑ โยชน์ อานนท์ เรื่องมีมาว่า ท้าวเธอเคยทรงทดสอบมณีแก้วดวงนั้น ทรงให้หมู่จตุรงคินีเสนาผูกสอดเกราะแล้วทรงยกมณีแก้วนั้นขึ้นเป็นยอดธง เสด็จไปประทับยืนในที่มียามราตรี ชาวบ้านที่อาศัยอยู่โดยรอบสำคัญว่าเป็นเวลากลางวัน จึงทำการงานด้วยแสงสว่างแห่งมณีแก้วนี้ มณีแก้วที่ทรงคุณวิเศษเห็นปานนั้น ได้ปรากฏแก่พระเจ้ามहाสุทฺธสสนะ

นางแก้ว

[๒๔๙] ๕. นางแก้วซึ่งเป็นสตรีรูปงาม นาดู น่าเลื่อมใส มีผิวพรรณผุดผ่อง ยิ่งนัก ไม่สูงนัก ไม่เตี้ยนัก ไม่ผอมนัก ไม่อ้วนนัก ไม่ดำนัก ไม่ขาวนัก งดงามเกินผิวพรรณหญิงมนุษย์ แต่ไม่ถึงผิวพรรณทิพย์ กายของนางแก้วนั้นสัมผัสอ่อนนุ่มดุจปุยขนหรือปุยฝ้าย มีร่างกายอบอุ่นในฤดูหนาว เย็นในฤดูร้อน กลิ่นจันทน์หอมพุ่งออกจากกาย กลิ่นอบลหอมพุ่งออกจากปากของนาง นางตื่นก่อนนอนทีหลังคอยฟังว่าจะรับสั่งให้ทำอะไร ประพฤติต้องพระทัย ทูลแต่คำอันชวนให้รัก นางไม่เคยประพฤตินอกพระทัยของท้าวเธอแม้ทางใจ ไหนเลยจะประพฤตินอกพระทัยทางกาย นางแก้วผู้ทรงคุณวิเศษเห็นปานนี้ ได้ปรากฏแก่พระเจ้ามहाสุทฺธสสนะ

คหบดีแก้ว

[๒๕๐] ๖. คหบดีแก้วซึ่งเป็นผู้มีตาทิพย์ อันเกิดจากผลกรรม ซึ่งสามารถเห็นขุมทรัพย์ทั้งที่มีเจ้าของและไม่มีเจ้าของ เขาเข้าไปเฝ้าพระเจ้ามहाสุทฺธสสนะแล้วกราบทูลอย่างนี้ว่า "ขอเดชะ พระองค์โปรดอย่ากังวลพระทัยเลย ข้าพระพุทธเจ้าจะจัดการเรื่อง(ขุม)ทรัพย์ให้สำเร็จเป็นพระราชทรัพย์ของพระองค์" อานนท์ เรื่องมีมาว่า ท้าวเธอทรงเคยทดสอบคหบดีแก้วมาแล้ว โดยเสด็จลงเรือลัดกระแสน้ำไปกลางแม่น้ำคงคาตรัสกับคหบดีแก้วดังนี้ว่า 'คหบดี เราต้องการเงินและทอง' เขากราบทูลว่า 'มหาราชเจ้า ถ้าเช่นนั้น โปรดเทียบเรือที่ริมตลิ่งด้านหนึ่ง' ท้าวเธอตรัสว่า 'คหบดี เราต้องการเงินและทองที่นี้' ทันใดนั้น คหบดีแก้วจึงเอามือทั้งสอง

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๔. มหาสุทฺธสสนสูตร]
ทรงสมบรูณ์ด้วยฤทธิ ๔ ประการ

จุ่มลงไปใต้น้ำแล้วยกหม้อที่เต็มด้วยเงินและทองขึ้นมากราบทูลท้าวเธอตั้งนี้ว่า
'มหाराชเจ้า เทานี้ก็เพียงพอ เทานี้เป็นอันทำแล้ว เทานี้เป็นอันบูชาแล้ว' ท้าวเธอ
ตรัสอย่างนี้ว่า 'ทานี้ก็เพียงพอ เทานี้เป็นอันทำแล้ว เทานี้เป็นอันบูชาแล้ว' คหบดี
แก้วผู้ทรงคุณวิเศษเห็นปานนี้ ได้ปรากฏแก่พระเจ้ามहाสุทฺธสสนะ

ปริณายกแก้ว

[๒๕๑] ๗. ปริณายกแก้วซึ่งเป็นผู้ฉลาดเฉียบแหลม มีปัญญาสามารถทำให้
พระเจ้ามहाสุทฺธสสนะเสด็จเข้าไป ณ ที่ควรเสด็จไป ให้เสด็จหลีกเลี่ยงสถานที่ที่ควร
เสด็จหลีกเลี่ยง หรือให้ทรงยับยั้ง ณ สถานที่ที่ควรยับยั้ง ได้ปรากฏแก่ท้าวเธอ
เขาเข้าเฝ้าพระเจ้ามहाสุทฺธสสนะแล้วกราบทูลอย่างนี้ว่า "ขอเดชะ พระองค์โปรดอย่า
กังวลพระทัยเลย ข้าพระพุทธเจ้าจะถวายค่าปรึกษา" ปริณายกแก้ว ผู้ทรงคุณวิเศษ
เห็นปานนี้ ได้ปรากฏแก่พระเจ้ามहाสุทฺธสสนะ

อาณนที พระเจ้ามहाสุทฺธสสนะทรงสมบรูณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการนี้

ทรงสมบรูณ์ด้วยฤทธิ ๔ ประการ

[๒๕๒] อาณนที พระเจ้ามहाสุทฺธสสนะทรงสมบรูณ์ด้วยฤทธิ (ความสำเร็จ)
๔ ประการ

ฤทธิ ๔ ประการ ะไรบ้าง คือ

๑. พระเจ้ามहाสุทฺธสสนะมีพระรูปร่างงาม นาดู น่าเลื่อมใส มีพระฉวี
สุดผ่องยิ่งนักเกินกว่าคนอื่น ท้าวเธอทรงสมบรูณ์ด้วยฤทธิประการ
ที่ ๑ นี้
๒. พระเจ้ามहाสุทฺธสสนะมีพระชนมายุยืนยาวนานเกินกว่าคนอื่น
ท้าวเธอทรงสมบรูณ์ด้วยฤทธิประการที่ ๒ นี้
๓. พระเจ้ามहाสุทฺธสสนะมีพระโรคอาพาธน้อย มีความทุกข์น้อย
ทรงมีไฟธาตุทำงานสม่ำเสมอยิ่งกว่าคนอื่น คือไม่เย็นนักและไม่
ร้อนนัก ท้าวเธอทรงสมบรูณ์ด้วยฤทธิประการที่ ๓ นี้
๔. พระเจ้ามहाสุทฺธสสนะทรงเป็นที่รัก เป็นที่ขบใจของพราหมณ์
และคหบดีทั้งหลาย อาณนที บิดาเป็นที่รัก เป็นที่ขบใจของบุตร

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๔. มหาสุทฺธสสนสูตร]

ธรรมปราสาทและสระโบกขรณี

ทั้งหลาย ฉันใด ท้าวเธอทรงเป็นที่รัก เป็นที่ขอบใจของพราหมณ์ และคหบดีทั้งหลาย ฉะนั้น อนึ่ง พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย เป็นที่รัก เป็นที่ขอบใจของท้าวเธอ อานนท์ บุตรทั้งหลาย เป็นที่รัก เป็นที่ขอบใจของบิดา ฉันใด พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย ก็เป็นที่รัก เป็นที่ขอบใจของท้าวเธอ ฉะนั้น อานนท์ เรื่องมีมาว่า ท้าวเธอเสด็จประพาสพระราชอุทยานพร้อมด้วยหมู่จตุรงคินีเสนา พวกพราหมณ์และคหบดีเข้าเฝ้าพระเจ้ามหาสุทฺธสสนะกราบทูลว่า 'ขอเดชะ มหาราชเจ้า พระองค์อย่าเพิ่งด่วนเสด็จไป พวกข้าพระพุทธเจ้าจะได้เฝ้านาน ๆ' ท้าวเธอตรัสกับสารทิวว่า 'เธออย่ารีบขับรถไป เราจะได้เห็นพวกพราหมณ์และคหบดีนาน ๆ' ท้าวเธอทรงสมบุญด้วยฤทธิ์ประการที่ ๔ นี้

อานนท์ พระเจ้ามหาสุทฺธสสนะทรงสมบุญด้วยฤทธิ์ ๔ ประการนี้

ธรรมปราสาทและสระโบกขรณี

[๒๕๓] อานนท์ ครั้งนั้น พระเจ้ามหาสุทฺธสสนะทรงดำริตั้งนี้ว่า 'ทางที่ดี เราน่าจะขุดสระโบกขรณี มีระยะห่างกันสระละ ๑๐๐ ชั่วธนู ที่ระหว่างต้นตาลเหล่านี้' แล้วรับสั่งให้ขุดสระโบกขรณี มีระยะห่างกันสระละ ๑๐๐ ชั่วธนู ที่ระหว่างต้นตาล เหล่านั้น สระโบกขรณีเหล่านั้นก่อด้วยอิฐ ๔ ชนิด ได้แก่ (๑) อิฐทอง (๒) อิฐเงิน (๓) อิฐแก้วไพฑูรย์ (๔) อิฐแก้วผลึก

สระโบกขรณีเหล่านั้น แต่ละสระมีบันได ๔ บันได แบ่งเป็น ๔ ชนิด คือ (๑) บันไดทอง (๒) บันไดเงิน (๓) บันไดแก้วไพฑูรย์ (๔) บันไดแก้วผลึก บันไดทอง มีลูกกรงทำด้วยทอง ราวและหัวเสาทำด้วยเงิน บันไดเงินมีลูกกรงทำด้วยเงิน ราวและหัวเสาทำด้วยทอง บันไดแก้วไพฑูรย์มีลูกกรงทำด้วยแก้วไพฑูรย์ ราวและหัวเสาทำด้วยแก้วผลึก บันไดแก้วผลึกมีลูกกรงทำด้วยแก้วผลึก ราวและหัวเสาทำด้วยแก้วไพฑูรย์ สระโบกขรณีเหล่านั้น มีรั้วล้อม ๒ ชั้น คือ (๑) รั้วทอง (๒) รั้วเงิน รั้วทองมีเสาทำด้วยทอง ราวและหัวเสาทำด้วยเงิน รั้วเงินมีเสาทำด้วยเงิน ราวและหัวเสาทำด้วยทอง

พระสูตรต้นปิฎก ที่ขนิกาย มหาวรรค [๔. มหาสุทฺธสสนสูตร]
ธรรมปราสาทและสระโบกขรณี

พระเจ้ามหาสุทฺธสสนะทรงดำริตั้งนี้ว่า 'ในสระโบกขรณีเหล่านี้ ทางที่ดี เราน่าจะให้ปลูกไม้ดอกเช่นนี้ คือ อุบล ปทุม โกมุท บุณฑริก อันผลิดอกได้ทุกฤดูกาลไว้เพื่อมอบให้แก่ทุก ๆ คน ไม่ให้ต้องกลับมาเปลว' จึงรับสั่งให้ปลูกไม้ดอกเช่นนี้ คือ อุบล ปทุม โกมุท บุณฑริก อันผลิดอกได้ทุกฤดูกาลไว้ เพื่อมอบให้แก่ทุก ๆ คน ไม่ให้ต้องกลับมาเปลว

[๒๕๔] ต่อมา พระเจ้ามหาสุทฺธสสนะทรงดำริตั้งนี้ว่า 'ที่ขอบสระโบกขรณีเหล่านี้ ทางที่ดี เราน่าจะตั้งเจ้าหน้าที่หน้าทีนหาปะประจำไว้ ให้ทำหน้าที่เชื้อเชิญผู้มาแล้ว ๆ ให้อาบน้ำ' จึงทรงตั้งเจ้าหน้าที่หน้าทีนหาปะประจำไว้ที่ขอบสระโบกขรณีเหล่านั้น ให้ทำหน้าที่เชื้อเชิญผู้มาแล้ว ๆ ให้อาบน้ำ

จากนั้น ท้าวเธอทรงดำริตั้งนี้ว่า 'ที่ขอบสระโบกขรณีเหล่านี้ ทางที่ดี เราน่าจะจัดสิ่งของให้ทานเช่นนี้ คือ ข้าวสำหรับผู้ต้องการข้าว น้ำสำหรับผู้ต้องการน้ำ ผ้าสำหรับผู้ต้องการผ้า ยานสำหรับผู้ต้องการยาน ที่นอนสำหรับผู้ต้องการที่นอน สตรีสำหรับผู้ต้องการสตรี เงินสำหรับผู้ต้องการเงิน ทองสำหรับผู้ต้องการทอง' จึงทรงจัดสิ่งของให้ทานเช่นนี้คือ ข้าวสำหรับผู้ต้องการข้าว น้ำสำหรับผู้ต้องการน้ำ ผ้าสำหรับผู้ต้องการผ้า ยานสำหรับผู้ต้องการยาน ที่นอนสำหรับผู้ต้องการที่นอน สตรีสำหรับผู้ต้องการสตรี เงินสำหรับผู้ต้องการเงิน ทองสำหรับผู้ต้องการทองไว้ที่ขอบสระโบกขรณีเหล่านั้น

[๒๕๕] อานนท์ ครั้งนั้น พวกพราหมณ์และคหบดีถือเอาทรัพย์สมบัติเป็นอันมาก เข้าไปเฝ้าพระเจ้ามหาสุทฺธสสนะ ได้กราบทูลอย่างนี้ว่า 'ขอเดชะ มหาราชเจ้า ทรัพย์สมบัติมากมายนี้ พวกข้าพระพุทธเจ้านำมาถวายเฉพาะใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทเท่านั้น ขอพระองค์ทรงรับไว้ด้วยเถิด'

ท้าวเธอตรัสว่า 'อย่าเลย ท่านทั้งหลายนำทรัพย์สมบัติมากมายนี้มาเพื่อเราด้วยพลอันชอบธรรม สิ่งนี้จึงเป็นของพวกท่าน(ต่อไป)เถิด และจงนำกลับไปให้มากกว่านี้'

เมื่อท้าวเธอทรงปฏิเสธ พวกเขาจึงหลีกไปอยู่ ณ ที่สมควรแล้วปรึกษาหารือกันอย่างนี้ว่า 'การที่พวกเราจะนำทรัพย์สมบัติเหล่านี้กลับคืนไปยังเรือนของตนอีก

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๔. มหาสุทฺธสสนสูตร]
 ธรรมปราสาทและสระโปกขรณี

นั้นไม่สมควร ทางที่ดี พวกเราควรช่วยกันสร้างพระราชนิเวศน์ถวายพระเจ้ามหา
 สุทฺธสสนะ' จึงพากันเข้าเฝ้าพระเจ้ามหาสุทฺธสสนะ แล้วกราบทูลอย่างนี้ว่า 'ขอเดชะ
 มหาราชเจ้า พวกข้าพระพุทธเจ้าจะช่วยกันสร้างพระราชนิเวศน์ถวายใต้ฝ่าละอองธุลี
 พระบาท'

ท้าวเธอทรงรับด้วยพระอาการดุษณี

[๒๕๖] ลำดับนั้น ท้าวสักกะจอมเทพทรงทราบพระราชดำริของพระเจ้า
 มหาสุทฺธสสนะ จึงมีเทวบัญชาเรียกวิสุกรรมเทพบุตรมาตรัสว่า 'มาเถิด สหาย
 วิสุกรรม เธอจงไปสร้างพระนิเวศน์ชื่อธรรมปราสาท ถวายพระเจ้ามหาสุทฺธสสนะ'

วิสุกรรมเทพบุตรทูลรับเทวบัญชาแล้ว อันตรธานจากภพดาวดึงส์ไปปรากฏ
 ณ เมืองพระพักตร์ของพระเจ้ามหาสุทฺธสสนะ เหมือนบุรุษผู้มีกำลังเหยียดแขนออก
 หรือคู่แขนเข้าจะนั้น กราบทูลพระเจ้ามหาสุทฺธสสนะดังนี้ว่า 'ขอเดชะ ข้าพระพุทธเจ้า
 จะเนรมิตพระราชนิเวศน์ชื่อธรรมปราสาทถวายพระองค์'

ท้าวเธอทรงรับด้วยพระอาการดุษณี

วิสุกรรมเทพบุตรได้เนรมิตพระราชนิเวศน์ชื่อธรรมปราสาทถวายพระเจ้า
 มหาสุทฺธสสนะ ด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตกยาว ๑ โยชน์ ด้านทิศเหนือและ
 ทิศใต้กว้างกึ่งโยชน์ มีฐานสูงกว่า ๓ ขั้วบุรุษ ก่อด้วยอิฐ ๔ ชนิด คือ (๑) อิฐทอง
 (๒) อิฐเงิน (๓) อิฐแก้วไพฑูรย์ (๔) อิฐแก้วผลึก

ธรรมปราสาทมีเสา ๘๔,๐๐๐ ต้น แบ่งเป็น ๔ ชนิด คือ (๑) เสาทอง
 (๒) เสาเงิน (๓) เสาแก้วไพฑูรย์ (๔) เสาแก้วผลึก ปูด้วยแผ่นกระดาน ๔ ชนิด คือ
 (๑) กระดานทอง (๒) กระดานเงิน (๓) กระดานแก้วไพฑูรย์ (๔) กระดานแก้วผลึก

ธรรมปราสาทมีบันได ๒๔ บันได แบ่งเป็น ๔ ชนิด คือ (๑) บันไดทอง
 (๒) บันไดเงิน (๓) บันไดแก้วไพฑูรย์ (๔) บันไดแก้วผลึก บันไดทองมีลูกกรงทำด้วย
 ทอง ราวและหัวเสาทำด้วยเงิน บันไดเงินมีลูกกรงทำด้วยเงิน ราวและหัวเสาทำด้วย
 ทอง บันไดแก้วไพฑูรย์มีลูกกรงทำด้วยแก้วไพฑูรย์ ราวและหัวเสาทำด้วยแก้วผลึก
 บันไดแก้วผลึกมีลูกกรงทำด้วยแก้วผลึก ราวและหัวเสาทำด้วยแก้วไพฑูรย์

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๔. มหาสุทฺธสสนสูตร]

สวนตาล

ธรรมปราสาทมีเรือนยอด ๘๔,๐๐๐ ยอด แบ่งเป็น ๔ ชนิด คือ (๑) เรือนยอดทอง (๒) เรือนยอดเงิน (๓) เรือนยอดแก้วไพฑูรย์ (๔) เรือนยอดแก้วผลึก ในเรือนยอดทองตั้งบัลลังก์เงินไว้ ในเรือนยอดเงินตั้งบัลลังก์ทองไว้ ในเรือนยอดแก้วไพฑูรย์ตั้งบัลลังก์แก้วไว้ ในเรือนยอดแก้วผลึกตั้งบัลลังก์แก้วบุษราคัมไว้ ที่ใกล้ประตู เรือนยอดทองตั้งต้นตาลเงิน ซึ่งมีลำต้นเป็นเงิน ใบและผลเป็นทอง ที่ใกล้ประตู เรือนยอดเงินตั้งต้นตาลทอง ซึ่งมีลำต้นเป็นทอง ใบและผลเป็นเงิน ที่ใกล้ประตู เรือนยอดแก้วไพฑูรย์ตั้งต้นตาลแก้วผลึก ซึ่งมีลำต้นเป็นแก้วผลึก ใบและผลเป็นแก้วไพฑูรย์ ที่ประตูเรือนยอดแก้วผลึกตั้งต้นตาลแก้วไพฑูรย์ ซึ่งมีลำต้นเป็นแก้วไพฑูรย์ ใบและผลเป็นแก้วผลึก

สวนตาล

[๒๕๗] อานนท์ พระเจ้ามหาสุทฺธสสนะทรงดำริดังนี้ว่า 'ทางที่ดี เราน่าจะให้สร้างสวนตาลทองคำไว้ที่ใกล้ประตูเรือนยอดมหาวิญหะ^๑ สำหรับนั่งพักผ่อนกลางวัน' จึงรับสั่งให้สร้างสวนตาลทองคำไว้ที่ใกล้ประตูเรือนยอดมหาวิญหะ สำหรับทรงนั่งพักผ่อนกลางวัน

ธรรมปราสาทมีรั้วล้อม ๒ ชั้น คือ (๑) รั้วทอง (๒) รั้วเงิน รั้วทองมีเสาทำด้วยทอง ราวและหัวเสาทำด้วยเงิน รั้วเงินมีเสาทำด้วยเงิน ราวและหัวเสาทำด้วยทอง

[๒๕๘] ธรรมปราสาทมีข้ายกระดิ่งแหวดล้อม ๒ ชั้น คือ ข้ายทองชั้นหนึ่ง ข้ายเงินชั้นหนึ่ง ข้ายทองมีกระดิ่งเงิน ข้ายเงินมีกระดิ่งทอง ข้ายกระดิ่งเหล่านั้นยามเมื่อต้องลม เกิดเสียงไพเราะ น่ายินดี ขวนฟังชวนให้เคลิบเคลิ้ม อานนท์ ดนตรีเครื่องห้า ที่บุคคลปรับเสียงดีประโคมดีแล้ว บรรเลงโดยผู้เชี่ยวชาญ ย่อมมีเสียงไพเราะ น่ายินดี ขวนฟังชวนให้เคลิบเคลิ้ม ฉันทใจ ข้ายกระดิ่งเหล่านั้น ยามเมื่อต้องลมเกิดเสียงไพเราะ น่ายินดี ขวนฟังชวนให้เคลิบเคลิ้ม ฉันทนั้น

เชิงอรรถ :

^๑ มหาวิญหะ เป็นชื่อเรือนยอดหลังใหญ่ที่ทำด้วยเงิน (ที.ม.อ. ๒๖๐/๒๔๓)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๐ หน้า : ๑๙๑ }

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๔. มหาสุทฺธสสนสูตร]
 สรรพมโภกขรณี

สมัยนั้น ในกรุงกุสาวดีราชธานีมีนักเลง นักเล่น และนักดื่มร่ำร้องรำทำเพลง ตามเสียงกระดิ่งยามที่ต้องลมเหล่านั้น ธรรมปราสาทที่สร้างเสร็จแล้ว มองดูได้ยาก เพราะมีแสงสะท้อนบาดตา อานนท์ ในสารทกาลคือเดือนท้ายฤดูฝน เมื่ออากาศแจ่มใสไร้เมฆหมอก ดวงอาทิตย์ส่องนภาภาศ มองดูได้ยากเพราะมีแสงสะท้อนบาดตา ฉะนั้น ธรรมปราสาทที่สร้างเสร็จแล้ว ก็มองดูได้ยากเพราะมีแสงสะท้อนบาดตา ฉะนั้น

สรรพมโภกขรณี

[๒๕๙] อานนท์ ลำดับนั้น พระเจ้ามหาสุทฺธสสนะทรงดำริตั้งนี้ว่า 'ทางที่ดี เราน่าจะให้สร้างสรรชื่อธรรมโภกขรณีไว้เบื้องหน้าธรรมปราสาท' จึงรับสั่งให้สร้าง สรรพมโภกขรณีไว้เบื้องหน้าธรรมปราสาท ด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตกยาว ๑ โยชน์ ด้านทิศเหนือและทิศใต้กว้างกึ่งโยชน์ สรรพมโภกขรณีก่อด้วยอิฐ ๔ ชนิด คือ (๑) อิฐทอง (๒) อิฐเงิน (๓) อิฐแก้วไพฑูรย์ (๔) อิฐแก้วผลึก

สรรพมโภกขรณีมีบันได ๒๔ บันได แบ่งเป็น ๔ ชนิด คือ (๑) บันไดทอง (๒) บันไดเงิน (๓) บันไดแก้วไพฑูรย์ (๔) บันไดแก้วผลึก บันไดทองมีลูกกรงทำด้วยทอง ราวและหัวเสาทำด้วยเงิน บันไดเงินมีลูกกรงทำด้วยเงิน ราวและหัวเสาทำด้วยทอง บันไดแก้วไพฑูรย์มีลูกกรงทำด้วยแก้วไพฑูรย์ ราวและหัวเสาทำด้วยแก้วผลึก บันไดแก้วผลึกมีลูกกรงทำด้วยแก้วผลึก ราวและหัวเสาทำด้วยแก้วไพฑูรย์

สรรพมโภกขรณีมีรั้วล้อม ๒ ชั้น คือ (๑) รั้วทอง (๒) รั้วเงิน รั้วทองมีเสาทำด้วยทอง ราวและหัวเสาทำด้วยเงิน รั้วเงินมีเสาทำด้วยเงิน ราวและหัวเสาทำด้วยทอง

สรรพมโภกขรณีมีต้นตาลล้อม ๗ แถว คือ ต้นตาลทอง ๑ แถว ต้นตาลเงิน ๑ แถว ต้นตาลแก้วไพฑูรย์ ๑ แถว ต้นตาลแก้วผลึก ๑ แถว ต้นตาลแก้วโกเมน ๑ แถว ต้นตาลแก้วบุษราคัม ๑ แถว ต้นตาลทำด้วยรัตนะทุกอย่าง ๑ แถว ต้นตาลทองมีลำต้นเป็นทอง ใบและผลเป็นเงิน ต้นตาลเงินมีลำต้นเป็นเงิน ใบและผลเป็นทอง ต้นตาลแก้วไพฑูรย์มีลำต้นเป็นแก้วไพฑูรย์ ใบและผลเป็นแก้วผลึก

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๔. มหาสุทฺธสสนสูตร]
ทรงเจริญญาณสมาบัติ

ต้นตาลแก้วผลึกมีลำต้นเป็นแก้วผลึก ใบและผลเป็นแก้วไพฑูรย์ ต้นตาลแก้ว
โกเมนมีลำต้นเป็นแก้วโกเมน ใบและผลเป็นแก้วบุษราคัม ต้นตาลแก้วบุษราคัมมี
ลำต้นเป็นแก้วบุษราคัม ใบและผลเป็นแก้วโกเมน ต้นตาลทำด้วยรัตนะทุกอย่าง
มีลำต้นทำด้วยรัตนะทุกอย่าง ใบและผลทำด้วยรัตนะทุกอย่าง

แถวต้นตาลเหล่านั้น ยามเมื่อต้องลม เกิดเสียงไพเราะ น่ายินดี ชวนฟังชวนให้
เคลิบเคลิ้ม อานนทฺ์ ดนตรีเครื่องห้า ที่บุคคลปรับเสียงดีประโคนดีแล้ว บรรเลงโดย
ผู้เชี่ยวชาญ ย่อมมีเสียงไพเราะ น่ายินดี ชวนฟังชวนให้เคลิบเคลิ้ม ฉันทฺ์ แถวต้นตาล
เหล่านั้น ยามเมื่อต้องลม เกิดเสียงไพเราะ น่ายินดี ชวนฟังชวนให้เคลิบเคลิ้ม ฉันทฺ์
สมัยนั้น ในกรุงกุสาวดีราชธานี มีนักร้อง นักร้อง และนักตีฆ้องรำทำเพลง ตามเสียง
แถวต้นตาลยามต้องลมเหล่านั้น

เมื่อธรรมปราสาทและธรรมโอบกษณิสร้างสำเร็จแล้ว พระเจ้ามหาสุทฺธสสนะ
ได้ทรงเลี้ยงสมณพราหมณฺ์ทั้งหลายให้เอิบอิมด้วยสมณบริขารและพราหมณฺ์บริขาร
ตามที่ต้องการทุกอย่างแล้ว เสด็จขึ้นสู่ธรรมปราสาท

ภาณวารที่ ๑ จบ

ทรงเจริญญาณสมาบัติ

[๒๖๐] อานนทฺ์ ครั้งนั้น พระเจ้ามหาสุทฺธสสนะทรงดำริตั้งนี้ว่า 'เหตุที่เรามี
ฤทธิ์มากอย่างนี้ มีอานุภาพมากอย่างนี้ในเวลานี้ เป็นผลเป็นวิบากแห่งกรรมอะไรหนอ'
ทรงดำริตั้งนี้ว่า เหตุที่เรามีฤทธิ์มากอย่างนี้ มีอานุภาพมากอย่างนี้ในเวลานี้
เป็นผลเป็นวิบากแห่งกรรม ๓ อย่าง คือ (๑) การให้ (๒) การข่มใจ (๓) การสำรวจ
แล้วจึงเสด็จเข้าไปยังเรือนยอดมหารวิยูหะ ประทับยืนที่พระทวาร ทรงเปล่งพระอุทานว่า
'กามวิตกเอ๋ย เจ้าจงหยุด จงกลับเพียงแค่นี้เกิด
พยาบาทวิตกเอ๋ย เจ้าจงหยุด จงกลับเพียงแค่นี้เกิด
วิหิงสาเอ๋ย เจ้าจงหยุด จงกลับเพียงแค่นี้เกิด'

พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๔. มหาสุทฺธสสนสูตร]
ทรงเจริญฌานสมาบัติ

[๒๖๑] อานนท์ จากนั้น พระเจ้ามหาสุทฺธสสนะเสด็จเข้าไปในเรือนยอดมหาวิญหะ ประทับนั่งบนบัลลังก์ทอง ทรงสังัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย แล้วทรงบรรลุปฐมฌานที่มีวิตก^๑ วิจารณ์ ปิติ และสุขเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตกและวิจารณ์สงบระงับ ทรงบรรลุตุตติยฌานที่มีความผ่องใสภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่ง ผุดขึ้น ไม่มีวิตกวิจารณ์ มีแต่ปิติและสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่ เพราะปิติจางคลายไป มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย ทรงบรรลุตุตติยฌาน ที่พระอริยะสรรเสริญว่า 'ผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข' เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้ว ทรงบรรลุดุตตฌาน ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์ เพราะอุเบกขาอยู่

[๒๖๒] จากนั้น พระเจ้ามหาสุทฺธสสนะทรงออกจากเรือนยอดมหาวิญหะเสด็จเข้าไปยังเรือนยอดทอง ประทับนั่งบนบัลลังก์เงิน ทรงมีเมตตาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ ... ทิศที่ ๒ ... ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศเบื้องบน^๒ ทิศเบื้องล่าง^๓ ทิศเฉียง^๔ แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยเมตตาจิตอันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ^๕ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่

ทรงมีกรุณาจิต ฯลฯ

ทรงมีมุทิตาจิต ฯลฯ

ทรงมีอุเบกขาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ ... ทิศที่ ๒ ... ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยอุเบกขาจิตอันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่

เชิงอรรถ :

^๑ วิตก ในที่นี้หมายถึงการยกจิตขึ้นสู่อารมณ์ หรือการปักจิตลงสู่อารมณ์ เป็นองค์ ๑ ในองค์ฌาน ๕ มิใช่วิตกในคำว่า กามวิตก (ความตรึกในทางกาม) พยาบาทวิตก (ความตรึกในทางพยาบาท) วิหิงสาวิตก (ความตรึกในทางเบียดเบียน) (ที.สี.อ. ๙๖/๑๑๒)

^๒ ทิศเบื้องบน หมายถึงเทวโลก (วิสุทธิ.มหาฎีกา ๑/๒๕๔/๔๓๕)

^๓ ทิศเบื้องล่าง หมายถึงนรกและนาค (วิสุทธิ.มหาฎีกา ๑/๒๕๔/๔๓๕)

^๔ ทิศเฉียง หมายถึงทิศย่อยของทิศใหญ่หรือทิศรอง (วิสุทธิ.มหาฎีกา ๑/๒๕๔/๔๓๕)

^๕ มหัคคตะ หมายถึงอารมณ์ที่ถึงความยิ่งใหญ่ขั้นรูปาวจรและอรุปาวจร เพราะมีผลที่สามารถขมกิลเลสได้ และหมายถึง ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และปัญญาอันยิ่งใหญ่ (อภิ.สง.อ. ๑๒/๙๒)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๔. มหาสุทฺธสสนสูตร]

ทรงมีเมืองขึ้น ๘๔,๐๐๐ เมืองเป็นต้น

ทรงมีเมืองขึ้น ๘๔,๐๐๐ เมืองเป็นต้น

[๒๖๓] อานนท์ พระเจ้ามหาสุทฺธสสนะทรงมีเมืองขึ้น ๘๔,๐๐๐ เมือง มีกรุง กุสาวดีราชธานีเป็นเมืองหลวง ทรงมีปราสาท ๘๔,๐๐๐ องค์ มีธรรมปราสาทเป็นที่ประทับ ทรงมีเรือนยอด ๘๔,๐๐๐ หลัง มีเรือนยอดมหาวิญหะเป็นที่ประทับ ทรงมีบัลลังก์ ๘๔,๐๐๐ บัลลังก์ เป็นบัลลังก์ทอง บัลลังก์เงิน บัลลังก์งา บัลลังก์แก้ว บุษราคัม ลาดด้วยพรมขนสัตว์ชายยาว ลาดด้วยสักหลาด ลาดด้วยผ้าปักกลดลาย ลาดด้วยหนังกว้างอย่างดี มีพนักสูง หุ้มนมสีแดงทั้ง ๒ ข้าง ทรงมีช้าง ๘๔,๐๐๐ ช้าง มีเครื่องประดับทอง มีธงทอง คลุมด้วยตาข่ายทอง มีพญาช้างตระกูลอุโบสถ เป็นช้างทรง ทรงมีม้า ๘๔,๐๐๐ ม้า มีเครื่องประดับทอง มีธงทอง คลุมด้วยตาข่ายทอง มีพญาม้าลาหะเป็นม้าทรง ทรงมีราชรถ ๘๔,๐๐๐ คัน หุ้มด้วยหนังราชสีห์ หุ้มด้วยหนังเสือโคร่ง หุ้มด้วยหนังเสือเหลือง หุ้มด้วยผ้ากำพลเหลือง มีเครื่องประดับทอง มีธงทอง คลุมด้วยตาข่ายทอง มีเวชยันต์ราชรถเป็นรถพระที่นั่ง ทรงมีแก้ว ๘๔,๐๐๐ ดวง มีมณีแก้วเป็นชั้นยอด ทรงมีสตรี ๘๔,๐๐๐ นาง มีพระนางสุภัททาเทวีเป็นอัครมเหสี ทรงมีคหบดี ๘๔,๐๐๐ คน มีคหบดีแก้วเป็นหัวหน้า ทรงมีกษัตริย์ผู้สวามีภักดิ์ ๘๔,๐๐๐ องค์ มีปริณายกแก้วเป็นหัวหน้า ทรงมีโคนม ๘๔,๐๐๐ ตัวที่พร้อมจะให้น้ำนม จนสามารถเอาภาชนะรองรับได้ ทรงมีผ้าไหมพัสดร์เนื้อดี ผ้าฝ้ายเนื้อดี ผ้าไหมเนื้อดี และผ้ากำพลเนื้อดีรวม ๘๔,๐๐๐ โกฏิ ทรงมีสำหรับพระกระยาหารที่มีคนนำมาถวายทั้งเช้าและเย็น ๘๔,๐๐๐ สำหรับ

[๒๖๔] อานนท์ สมัยนั้น ช้าง ๘๔,๐๐๐ ช้าง มาสู่ที่เฝ้าพระเจ้ามหาสุทฺธสสนะ ทั้งเช้าและเย็น ท้าวเธอทรงดำริตั้งนี้ว่า 'ช้างของเราทั้ง ๘๔,๐๐๐ ช้างนี้มาหาเรา ทั้งเช้าและเย็น ทางที่ดี ควรให้ช้างของเรา ๔๒,๐๐๐ ช้างมาหาเรา ๑๐๐ ปี ต่อครั้ง' จึงรับสั่งเรียกปริณายกแก้วมาตรัสว่า "สหายปริณายกแก้ว ช้าง ๘๔,๐๐๐ ช้างนี้

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๔. มหาสุทฺธสสนสูตร]

พระนางสุภัททาเทวีเข้าเฝ้า

มาหาเราทั้งเข้าและเย็น อย่างกระนั้นเลย ควรให้ช่าง ๔๒,๐๐๐ ช่างมาหาเรา ๑๐๐ ปี
ต่อครั้งเกิด'

ปริณายกแก้วทูลรับสนองพระบรมราชโองการ

ต่อมา ช่าง ๔๒,๐๐๐ ช่าง มาสู่ที่เฝ้าของพระเจ้ามหาสุทฺธสสนะ ๑๐๐ ปี ต่อครั้ง

พระนางสุภัททาเทวีเข้าเฝ้า

[๒๖๕] อานนท์ ครั้นล่วงไปหลายปีหลายร้อยปีหลายพันปี พระนางสุภัททา-
เทวีทรงดำริตั้งนี้ว่า 'นานแล้วที่เราได้เข้าเฝ้าพระเจ้ามหาสุทฺธสสนะ ทางที่ดี เราควร
เข้าเฝ้าพระองค์อีก' จึงรับสั่งเรียกพระสนมมาตรัสว่า "มาเถิด เธอทั้งหลาย
จงอาบน้ำสระผม ห่มผ้าสีเหลือง นานแล้วที่เราได้เข้าเฝ้าพระเจ้ามหาสุทฺธสสนะ เราจะ
ไปเข้าเฝ้าพระองค์อีก'

พวกพระสนมทูลรับสนองพระราชเสาวนีย์แล้วอาบน้ำสระผม ห่มผ้าสีเหลือง
เข้าไปเฝ้าพระนางสุภัททาเทวีถึงที่ประทับ

ที่นั่น พระนางสุภัททาเทวีรับสั่งเรียกปริณายกแก้วมาตรัสว่า 'พอปริณายกแก้ว
ท่านจงจัดหมู่จาดรงคินีเสนาให้พร้อม นานแล้วที่เราได้เข้าเฝ้าพระเจ้ามหาสุทฺธสสนะ
เราจะไปเข้าเฝ้าพระองค์อีก'

ปริณายกแก้วทูลรับสนองพระราชเสาวนีย์แล้ว จัดหมู่จาดรงคินีเสนาไว้ให้
เรียบร้อย กราบทูลพระนางสุภัททาเทวีตั้งนี้ว่า "ขอเดชะพระเทวี ข้าพระพุทธเจ้าจัด
หมู่จาดรงคินีเสนาพร้อมแล้ว ขอพระองค์จงทรงกำหนดเวลาที่สมควร ณ บัดนี้เกิด
พระเจ้าข้า'

จากนั้น พระนางสุภัททาเทวีพร้อมด้วยหมู่จาดรงคินีเสนาและพระสนม ได้เสด็จ
เข้าไปยังธรรมปราสาทขึ้นสู่ธรรมปราสาทเข้าไปยังเรือนยอดมหารวิยูหะ ประทับยืน
เหนี่ยวบานพระทวารเรือนยอดมหารวิยูหะอยู่

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๔. มหาสุทฺธสสนสูตร]

พระนางสุภัททาเทวีเข้าเฝ้า

ลำดับนั้น พระเจ้ามหาสุทฺธสสนะทรงสดับเสียง จึงทรงดำริตั้งนึว่า 'เสียงอะไรหนอ เหมือนเสียงของหมุ่มหาชน' จึงเสด็จออกจากเรือนยอดมหาริฎุหะทอดพระเนตรเห็นพระนางสุภัททาเทวีประทับยืนเหนี่ยวบานพระทวารอยู่ จึงตรัสกับพระนางสุภัททาเทวีตั้งนึว่า 'เทวี เธอหยุดอยู่ที่นั่นแหละ อย่าเข้ามาเลย' รับสั่งเรียกราชบุรุษคนหนึ่งมาตรัสว่า 'พ่อผู้เจริญ มาทางนี้ พ่อจงนำบัลลังก์ทองจากเรือนยอดมหาริฎุหะไปตั้งในสวนตาลทอง'

ราชบุรุษนั้นทูลรับสนองพระราชดำรัสแล้ว เชิญบัลลังก์ทองจากเรือนยอดมหาริฎุหะไปตั้งไว้ในสวนตาลทอง จากนั้น พระเจ้ามหาสุทฺธสสนะทรงสำเร็จสึหไสยาโดยพระปรีศว์เบ็องขวา ซ้อนพระบาทเหลื่อมพระบาท ทรงมีสติสัมปชัญญะ

[๒๖๖] อานนท์ ลำดับนั้น พระนางสุภัททาเทวีทรงดำริตั้งนึว่า 'พระอินทริยของพระเจ้ามหาสุทฺธสสนะส่องไสยีนั้ก พระฉวีวรรณบริสุทธีผุดผ่อง ท้าวเธออย่าได้สวรรคตเลย' จึงกราบทูลตั้งนึว่า 'ขอเดชะ พระองค์ทรงมีเมืองขึ้น ๘๔,๐๐๐ เมือง มีรุกกสูวดีราชธานีเป็นเมืองหลวง โปรดทรงพอพระทัยเมืองเหล่านี้ โปรดทรงเยื่อใยในการดำรงพระชนม์เกิด ทรงมีปราสาท ๘๔,๐๐๐ องค์ มีธรรมปราสาทเป็นที่ประทับ โปรดทรงพอพระทัยปราสาทเหล่านี้ โปรดทรงเยื่อใยในการดำรงพระชนม์เกิด ทรงทรงมีเรือนยอด ๘๔,๐๐๐ หลัง มีเรือนยอดมหาริฎุหะเป็นที่ประทับ โปรดทรงพอพระทัยเรือนยอดเหล่านี้ โปรดทรงเยื่อใยในการดำรงพระชนม์เกิด ทรงมีบัลลังก์ ๘๔,๐๐๐ บัลลังก์ เป็นบัลลังก์ทอง บัลลังก์เงิน บัลลังก์งา บัลลังก์แก้ว บุษราคัม ลาดด้วยพรมขนสัตว์ชายยาว ลาดด้วยสักหลาด ลาดด้วยผ้าปักกลดลาย ลาดด้วยหนังกวางอย่างดี มีพนักสูง หุ้มนวมสีแดงทั้ง ๒ ข้าง โปรดทรงพอพระทัยบัลลังก์เหล่านี้ โปรดทรงเยื่อใยในการดำรงพระชนม์เกิด ทรงมีช้าง ๘๔,๐๐๐ ช้าง มีเครื่องประดับทอง มีธงทอง คลุมด้วยดาชายทอง มีพญาข้างตระกุลอุโบสถ เป็นช้างทรง โปรดทรงพอพระทัยช้างเหล่านี้ โปรดทรงเยื่อใยในการดำรงพระชนม์เกิด ทรงมีม้า ๘๔,๐๐๐ ม้า มีเครื่องประดับทอง มีธงทอง คลุมด้วย

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๔. มหาสุทฺธสสนสูตร]

พระเจ้ามहाสุทฺธสสนะทรงเกิดความสังเวช

ดาชายทอง มีพญาม้าวลาหกเป็นม้าทรง โปรดทรงพอพระทัยม้าเหล่านี้ โปรดทรง
 เยื่อใยในการดำรงพระชนม์เกิด ทรงมีราชรถ ๘๔,๐๐๐ คัน หุ้มด้วยหนังราชสีห์
 หุ้มด้วยหนังเสือโคร่ง หุ้มด้วยหนังเสือเหลือง หุ้มด้วยผ้ากำพลเหลือง มีเครื่อง
 ประดับทอง มีธงทอง คลุมด้วยดาชายทอง มีเวชยันต์ราชรถเป็นรถพระที่นั่ง
 โปรดทรงพอพระทัยราชรถเหล่านี้ โปรดทรงเยื่อใยในการดำรงพระชนม์เกิด ทรงมี
 แก้ว ๘๔,๐๐๐ ดวง มีมณีแก้วเป็นชั้นยอด โปรดทรงพอพระทัยแก้วเหล่านี้ โปรดทรง
 เยื่อใยในการดำรงพระชนม์เกิด ทรงมีสตรี ๘๔,๐๐๐ นาง มีนางแก้วเป็นหัวหน้า
 โปรดทรงพอพระทัยสตรีเหล่านี้ โปรดทรงเยื่อใยในการดำรงพระชนม์เกิด ทรงมี
 คหบดี ๘๔,๐๐๐ คน มีคหบดีแก้วเป็นหัวหน้า โปรดทรงพอพระทัยคหบดีเหล่านี้
 โปรดทรงเยื่อใยในการดำรงพระชนม์เกิด ทรงมีกษัตริย์ผู้สวามีภักดี ๘๔,๐๐๐ องค์
 มีปริณายกแก้วเป็นหัวหน้า โปรดทรงพอพระทัยกษัตริย์เหล่านี้ โปรดทรงเยื่อใยใน
 การดำรงพระชนม์เกิด ทรงมีโคนม ๘๔,๐๐๐ ตัว ที่พร้อมจะให้น้ำนมจนสามารถ
 เอาภาชนะรองรับได้ โปรดทรงพอพระทัยโคนมเหล่านี้ โปรดทรงเยื่อใยในการดำรง
 พระชนม์เกิด ทรงมีผ้าไหมพัสเตอร์เนื้อดี ผ้าฝ้ายเนื้อดี ผ้าไหมเนื้อดี และผ้ากำพลเนื้อ
 ดีรวม ๘๔,๐๐๐ โกฏิ โปรดทรงพอพระทัยผ้าเหล่านี้ โปรดทรงเยื่อใยในการดำรง
 พระชนม์เกิด ทรงมีสำหรับพระกระยาหารที่มีคนนำมาถวายทั้งเช้าและเย็น ๘๔,๐๐๐
 สำหรับ โปรดทรงพอพระทัยสำหรับพระกระยาหารเหล่านี้ โปรดทรงเยื่อใยในการดำรง
 พระชนม์เกิด'

พระเจ้ามहाสุทฺธสสนะทรงเกิดความสังเวช

[๒๖๗] อานนท์ เมื่อพระนางสุภัททาเทวี กราบทูลอย่างนี้แล้ว พระเจ้ามหา
 สุทฺธสสนะได้ตรัสตอบดังนี้ว่า 'เทวี เธอพูดทักทายเราด้วยสิ่งอันน่าปรารถนา น่าใคร่
 น่าพอใจมาช้านาน แต่มาครั้งสุดท้าย เธอทักทายเราด้วยสิ่งอันไม่น่าปรารถนา
 'ไม่น่าใคร่ ไม่น่าพอใจเลย' พระนางสุภัททาเทวีทูลถามว่า 'หม่อมฉันจะกราบทูล
 อย่างไรเล่า จึงจะพอพระทัย เพคะ'

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๔. มหาสุทฺธสสนสูตร]

พระเจ้ามहाสุทฺธสสนะทรงเกิดความสังเวช

ท้าวเธอตรัสว่า 'เทวี เธอจงทักทายเราอย่างนี้ว่า 'ขอเดชะ ความพลัดพราก ความทอดทิ้ง ความแปรเปลี่ยนเป็นอย่างอื่นจากของรักของชอบใจทุกอย่างจะต้องมี พระองค์อย่าสรวรคตทั้งที่ทรงมีความอาลัยอยู่เลย เพราะการสรวรคตของผู้ยังมีความ อาลัยเป็นทุกข์ การสรวรคตของผู้ยังมีความอาลัยบัณฑิตติเตียน พระองค์ทรงมี เมืองขึ้น ๘๔,๐๐๐ เมือง มีกรุงกุสาวดีราชธานีเป็นเมืองหลวง โปรดทรงละความ พอพระทัยเมืองเหล่านี้ โปรดอย่าทรงเยื่อใยในการดำรงพระชนม์เกิด ทรงมีปราสาท ๘๔,๐๐๐ องค์ มีธรรมปราสาทเป็นที่ประทับ โปรดทรงละความพอพระทัยปราสาท เหล่านี้ โปรดอย่าทรงเยื่อใยในการดำรงพระชนม์เกิด ทรงมีเรือนยอด ๘๔,๐๐๐ หลัง มีเรือนยอดมหาวิญหะเป็นที่ประทับ โปรดทรงละความพอพระทัยเรือนยอดเหล่านี้ โปรดอย่าทรงเยื่อใยในการดำรงพระชนม์เกิด ทรงมีบัลลังก์ ๘๔,๐๐๐ บัลลังก์ เป็น บัลลังก์ทอง บัลลังก์เงิน บัลลังก์งา บัลลังก์แก้วบุษราคัม ลาดด้วยพรมขนสัตว์ ขายยาว ลาดด้วยสักหลาด ลาดด้วยผ้าปักลวดลาย ลาดด้วยหนังกวางอย่างดี มีพนักสูง หุ้มนวมสีแดงทั้ง ๒ ข้าง โปรดทรงละความพอพระทัยในบัลลังก์เหล่านี้ โปรดอย่าทรงเยื่อใยในการดำรงพระชนม์เกิด ๘๔,๐๐๐ ข้าง มีเครื่อง ประดับทอง มีธงทอง คลุมด้วยตาข่ายทอง มีพญาช้างตระกูลอุโบสถเป็นช้างทรง โปรดทรงละความพอพระทัยช้างเหล่านี้ โปรดอย่าทรงเยื่อใยในการดำรงพระชนม์เกิด ทรงมีม้า ๘๔,๐๐๐ ม้า มีเครื่องประดับทอง มีธงทอง คลุมด้วยตาข่ายทอง มีพญาม้าวลาหกเป็นม้าทรง โปรดทรงละความพอพระทัยม้าเหล่านี้ โปรดอย่า ทรงเยื่อใยในการดำรงพระชนม์เกิด ทรงมีราชรถ ๘๔,๐๐๐ คัน หุ้มด้วยหนัง ราชสีห์ หุ้มด้วยหนังเสือโคร่ง หุ้มด้วยหนังเสือเหลือง หุ้มด้วยผ้ากำพลเหลือง มีเครื่องประดับทอง มีธงทอง คลุมด้วยตาข่ายทอง มีเวษยันต์ราชรถเป็นรถ พระที่นั่ง โปรดทรงละความพอพระทัยราชรถเหล่านี้ โปรดอย่าทรงเยื่อใยในการ ดำรงพระชนม์เกิด ทรงมีแก้ว ๘๔,๐๐๐ ดวง มีมณีแก้วเป็นชั้นยอด โปรดทรงละ ความพอพระทัยแก้วเหล่านี้ โปรดอย่าทรงเยื่อใยในการดำรงพระชนม์เกิด ทรงมี สตรี ๘๔,๐๐๐ นาง มีพระนางสุภัททาเทวีเป็นอัครมเหสี โปรดทรงละความพอพระทัย

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๔. มหาสุทฺธสสนสูตร]

พระเจ้ามहाสุทฺธสสนะทรงเกิดความสังเวช

สตรีเหล่านี้ โปรดอย่าทรงเยื่อใยในการดำรงพระชนม์เกิด ทรงมีคหบดี ๘๔,๐๐๐ คน มีคหบดีแก้วเป็นหัวหน้า โปรดทรงละความพอพระทัยคหบดีเหล่านี้ โปรดอย่าทรงเยื่อใยในการดำรงพระชนม์เกิด ทรงมีกษัตริย์ผู้สวามีภักดี ๘๔,๐๐๐ องค์ มีปริณายกแก้วเป็นหัวหน้า โปรดทรงละความพอพระทัยกษัตริย์เหล่านี้ โปรดอย่าทรงเยื่อใยในการดำรงพระชนม์เกิด ทรงมีโคนม ๘๔,๐๐๐ ตัว ที่พร้อมจะให้น้ำนมจนสามารถเอาภาชนะรองรับได้ โปรดทรงละความพอพระทัยโคนมเหล่านี้ โปรดอย่าทรงเยื่อใยในการดำรงพระชนม์เกิด ทรงมีผ้าไหมพัสดร์เนื้อดี ผ้าฝ้ายเนื้อดี ผ้าไหมเนื้อดี และผ้ากำพลเนื้อดีรวม ๘๔,๐๐๐ โกฏิ โปรดทรงละความพอพระทัยผ้าเหล่านี้ โปรดอย่าทรงเยื่อใยในการดำรงพระชนม์เกิด ทรงมีสำหรับพระกระยาหารที่มีคนนำมาถวายทั้งเช้าและเย็น ๘๔,๐๐๐ สำหรับ โปรดทรงละความพอพระทัยสำหรับพระกระยาหารเหล่านี้ โปรดอย่าทรงเยื่อใยในการดำรงพระชนม์เกิด'

[๒๖๘] อานนท์ เมื่อพระเจ้ามहाสุทฺธสสนะตรัสอย่างนี้ พระนางสุภัททาเทวีทรงพระกันแสงหลังพระอัสน์ชล ทรงเข็ดพระอัสน์ชลแล้ว ได้กราบทูลพระเจ้ามหาสุทฺธสสนะดังนี้ว่า 'ขอเดชะ ความพลัดพราก ความทอดทิ้ง ความแปรเปลี่ยน เป็นอย่างอื่นจากของรักของชอบใจทุกอย่างจะต้องมี พระองค์อย่าสวรรคตทิ้งที่ทรงมีอาลัยอยู่เลย เพราะการสวรรคตของผู้ยังมีความอาลัยเป็นทุกข์ การสวรรคตของผู้ยังมีความอาลัยบัณฑิตดีเดียน พระองค์ทรงมีเมืองขึ้น ๘๔,๐๐๐ เมือง มีกรุงกุสาวดีราชธานีเป็นเมืองหลวง โปรดทรงละความพอพระทัยเมืองเหล่านี้ โปรดอย่าทรงเยื่อใยในการดำรงพระชนม์เกิด ทรงมีปราสาท ๘๔,๐๐๐ องค์ มีธรรมปราสาทเป็นที่ประทับ โปรดทรงละความพอพระทัยปราสาทเหล่านี้ โปรดอย่าทรงเยื่อใยในการดำรงพระชนม์เกิด ทรงมีเรือนยอด ๘๔,๐๐๐ หลัง มีเรือนยอดมหาวิทยาลัยเป็นที่ประทับ โปรดทรงละความพอพระทัยเรือนยอดเหล่านี้ โปรดอย่าทรงเยื่อใยในการดำรงพระชนม์เกิด ทรงมีบัลลังก์ ๘๔,๐๐๐ บัลลังก์ เป็นบัลลังก์ทอง บัลลังก์เงิน บัลลังก์งา บัลลังก์แก้วบุษราคัม ลาดด้วยพรมขนสัตว์ชายยาว ลาดด้วยสักหลาด

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๔. มหาสุทฺธสสนสูตร]

พระเจ้ามहाสุทฺธสสนะทรงเกิดความสังเวช

ลาดด้วยผ้าปักกลดลาย ลาดด้วยหนังกวางอย่างดี มีพนักสูง หุ้มนมสีแดง
 ทั้ง ๒ ข้าง โปรดทรงละความพอพระทัยบัลลังก์เหล่านี้ โปรดอย่าทรงเยื่อใย
 ในการดำรงพระชนม์เกิด ทรงมีช้าง ๘๔,๐๐๐ ช้าง มีเครื่องประดับทอง มีรงทอง
 คลุมด้วยตาข่ายทอง มีพญาช้างตระกูลอุโบสถเป็นช้างทรง โปรดทรงละความ
 พอพระทัยช้างเหล่านี้ โปรดอย่าทรงเยื่อใยในการดำรงพระชนม์เกิด ทรงมีม้า
 ๘๔,๐๐๐ ม้า มีเครื่องประดับทอง มีรงทอง คลุมด้วยตาข่ายทอง มีพญาม้า
 วลาหกเป็นม้าทรง โปรดทรงละความพอพระทัยม้าเหล่านี้ โปรดอย่าทรงเยื่อใย
 ในการดำรงพระชนม์เกิด ทรงมีราชรถ ๘๔,๐๐๐ คัน หุ้มด้วยหนังราชสีห์ หุ้มด้วย
 หนังเสือโคร่ง หุ้มด้วยหนังเสือเหลือง หุ้มด้วยผ้ากำพลเหลือง มีเครื่องประดับทอง
 มีรงทอง คลุมด้วยตาข่ายทอง มีเวชยันต์ราชรถเป็นรถพระที่นั่ง โปรดทรงละความ
 พอพระทัยราชรถเหล่านี้ โปรดอย่าทรงเยื่อใยในการดำรงพระชนม์เกิด ทรงมีแก้ว
 ๘๔,๐๐๐ ดวง มีมณีแก้วเป็นชั้นยอด โปรดทรงละความพอพระทัยแก้วเหล่านี้
 โปรดอย่าทรงเยื่อใยในการดำรงพระชนม์เกิด ทรงมีสตรี ๘๔,๐๐๐ นาง มีนางแก้ว
 เป็นหัวหน้า โปรดทรงละความพอพระทัยสตรีเหล่านี้ โปรดอย่าทรงเยื่อใยในการ
 ดำรงพระชนม์เกิด ทรงมีคหบดี ๘๔,๐๐๐ คน มีคหบดีแก้วเป็นหัวหน้า โปรดทรง
 ละความพอพระทัยคหบดีเหล่านี้ โปรดอย่าทรงเยื่อใยในการดำรงพระชนม์เกิด
 ทรงมีกษัตริย์ผู้สวามีภักดี ๘๔,๐๐๐ องค์ มีปรีณายกแก้วเป็นหัวหน้า โปรดทรง
 ละความพอพระทัยกษัตริย์เหล่านี้ โปรดอย่าทรงเยื่อใยในการดำรงพระชนม์เกิด
 ทรงมีโคนม ๘๔,๐๐๐ ตัว ที่พร้อมจะให้น้ำนมจนสามารถเอาภาชนะรองรับได้
 โปรดทรงละความพอพระทัยโคนมเหล่านี้ โปรดอย่าทรงเยื่อใยในการดำรงพระ
 ชนม์เกิด ทรงมีผ้าไหมพัสเตอร์เนื้อดี ผ้าฝ้ายเนื้อดี ผ้าไหมเนื้อดี และผ้ากำพลเนื้อดี
 รวม ๘๔,๐๐๐ โภกฏี โปรดทรงละความพอพระทัยผ้าเหล่านี้ โปรดอย่าทรงเยื่อใย
 ในการดำรงพระชนม์เกิด ทรงมีสำหรับพระกระยาหารที่มีคนนำมาถวายทั้งเช้าและเย็น
 ๘๔,๐๐๐ สำหรับ โปรดทรงละความพอพระทัยสำหรับพระกระยาหารเหล่านี้ โปรดอย่า
 ทรงเยื่อใยในการดำรงพระชนม์เกิด'

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๔. มหาสุทฺธสสนสูตร]

พระผู้มีพระภาคทรงสรุปพระธรรมเทศนา

พระเจ้ามहाสุทฺธสสนะเสด็จสู่พรหมโลก

[๒๖๙] อานนท์ ต่อจากนั้นไม่นาน พระเจ้ามहाสุทฺธสสนะก็ได้สวรรคต ท้าวเธอ ทรงมีความรู้สึกขณะใกล้จะสวรรคตเหมือนคหบดีหรือบุตรคหบดี ผู้บริโภคโภชนะที่ ชอบใจและก็ยอมเมาในรสอาหาร ฉะนั้น พระเจ้ามहाสุทฺธสสนะ เมื่อสวรรคตแล้ว ได้ไปเกิดในสุคติพรหมโลก

อานนท์ พระเจ้ามहाสุทฺธสสนะ ทรงเล่นอย่างเด็กอยู่ ๘๔,๐๐๐ ปี ทรงดำรง ตำแหน่งอุปราช ๘๔,๐๐๐ ปี ทรงครองราชย์อยู่ ๘๔,๐๐๐ ปี ทรงดำรงเพศคฤหัสถ์ ประพฤติพรหมจรรย์อยู่ในธรรมปราสาท ๘๔,๐๐๐ ปี เพราะทรงเจริญพรหมวิหาร ๔ ประการ หลังจากสวรรคตแล้วจึงไปเกิดในพรหมโลก

พระผู้มีพระภาคทรงสรุปพระธรรมเทศนา

[๒๗๐] อานนท์ เธอคงเห็นอย่างนี้ว่า 'พระเจ้ามहाสุทฺธสสนะ ในสมัยนั้น คงจะเป็นคนอื่นแน่' แต่ไม่พึงเห็นอย่างนั้น เราเป็นพระเจ้ามहाสุทฺธสสนะในสมัยนั้น เรามีเมืองขึ้น ๘๔,๐๐๐ เมือง มีกรุงกุสาวดีราชธานีเป็นเมืองหลวง มีปราสาท ๘๔,๐๐๐ องค์ มีธรรมปราสาทเป็นที่อยู่ มีเรือนยอด ๘๔,๐๐๐ หลัง มีเรือนยอด มหาวิญหะเป็นที่อยู่ มีบัลลังก์ ๘๔,๐๐๐ บัลลังก์ เป็นบัลลังก์ทอง บัลลังก์เงิน บัลลังก์งา บัลลังก์แก้วบุษราคัม ลาดด้วยพรมขนสัตว์ชายยาว ลาดด้วยสักหลาด ลาดด้วยผ้าปักลวดลาย ลาดด้วยหนังวางอย่างดี มีพนักสูง หุ้มนมสีแดง ทั้ง ๒ ข้าง มีข้าง ๘๔,๐๐๐ ข้าง มีเครื่องประดับทอง มีรงทอง คลุมด้วย ตาข่ายทอง มีพญาช้างตระกูลอุโบสถเป็นข้างทรง มีม้า ๘๔,๐๐๐ ม้า มีเครื่องประดับทอง มีรงทอง คลุมด้วยตาข่ายทอง มีพญาม้าลาหกเป็นม้าทรง มีราชรถ ๘๔,๐๐๐ คัน หุ้มด้วยหนังราชสีห์ หุ้มด้วยหนังเสือโคร่ง หุ้มด้วยหนังเสือเหลือง หุ้มด้วยผ้ากำพลเหลือง มีเครื่องประดับทอง มีรงทอง คลุมด้วยตาข่ายทอง

พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๔. มหาสุทฺธสสนสูตร]

พระผู้มีพระภาคทรงสรุปพระธรรมเทศนา

มีเวชยันต์ราชรถเป็นรถพระที่นั่ง มีแก้ว ๘๔,๐๐๐ ดวง มีมณีแก้วเป็นชั้นยอด มีสตรี ๘๔,๐๐๐ นาง มีพระนางสุภัททาเทวีเป็นอัครมเหสี มีคหบดี ๘๔,๐๐๐ คน มีคหบดีแก้วเป็นหัวหน้า มีกษัตริย์ผู้สวามีภักดี ๘๔,๐๐๐ องค์ มีปรีณายกแก้วเป็นหัวหน้า มีโคนม ๘๔,๐๐๐ ตัว ที่พร้อมจะให้น้ำนมจนสามารถเอาภาชนะรองรับได้ มีผ้าไหมพัสดร์เนื้อดี ผ้าฝ้ายเนื้อดี ผ้าไหมเนื้อดี และผ้ากัมพลเนื้อดีรวม ๘๔,๐๐๐ โกฏิ มีสำหรับอาหารที่มีคนนำมาถวายทั้งเช้าและเย็น ๘๔,๐๐๐ สำหรับ [๒๗๑] บรรดาเมือง ๘๔,๐๐๐ เมือง ในสมัยนั้น เราอยู่ครอบครองเมืองเดียวเท่านั้น คือ กรุงกุสวดีราชธานี ปราสาท ๘๔,๐๐๐ องค์ เราอยู่ในปราสาทหลังเดียวเท่านั้น คือ ธรรมปราสาท เรือนยอด ๘๔,๐๐๐ หลัง เราอยู่ในเรือนยอดหลังเดียวเท่านั้น คือ เรือนยอดมหาวิญหะ บัลลังก์ ๘๔,๐๐๐ บัลลังก์ บัลลังก์ที่เราใช้สอย คือ บัลลังก์ทอง บัลลังก์เงิน บัลลังก์งา หรือบัลลังก์แก้วบุษราคัม บัลลังก์ไฉ บัลลังก์หนึ่งเท่านั้น ช่าง ๘๔,๐๐๐ ช่าง ช่างที่เราใช้เชือกเดียวเท่านั้น คือ พญาช่าง ตระกูลอุโบสถ ม้า ๘๔,๐๐๐ ม้า ม้าที่เราขี่ตัวเดียวเท่านั้น คือ พญาม้าลาหกราชรถ ๘๔,๐๐๐ คัน ราชรถที่เราใช้คันเดียวเท่านั้น คือ เวชยันต์ราชรถ สตรี ๘๔,๐๐๐ นาง นางกษัตริย์หรือนางแพศย์คนเดียวเท่านั้นที่ปรนนิบัติเรา ผ้า ๘๔,๐๐๐ โกฏิ ผ้าที่เราแต่งมีเพียงคู่เดียวเท่านั้น จะเป็นผ้าไหมพัสดร์เนื้อดี ผ้าฝ้ายเนื้อดี ผ้าไหมเนื้อดี หรือผ้ากัมพลเนื้อดีก็ตาม สำหรับอาหาร ๘๔,๐๐๐ สำหรับสำหรับอาหารที่เราบริโภคเพียงสำหรับเดียวเท่านั้น คือ ข้าวสุกทะนานหนึ่งเป็นอย่างมาก พร้อมด้วยกับข้าวพอสมควรแก่ข้าวสุกนั้น

[๒๗๒] ดุเถิด อานนท์ สังขารเหล่านั้นทั้งปวงล่วงลับดับไป ผันแปรไปแล้ว สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงอย่างนี้แล สังขารทั้งหลายไม่ยั่งยืนอย่างนี้แล สังขารทั้งหลายไม่น่ายึดอย่างนี้แล อานนท์ ข้อนี้จึงควรเบื่อหน่าย ควรคลายกำหนด ควรจะหลุดพ้นไปจากสังขารทั้งปวงโดยแท้

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๔. มหาสุทฺถสสนสูตร]

พระผู้มีพระภาคทรงสรุปพระธรรมเทศนา

อานนท์ เรารู้ว่า การที่เราเป็นพระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม ครองราชย์โดยธรรม เป็นใหญ่ในแผ่นดิน มีมหาสมุทรทั้งสี่เป็นขอบเขต ได้รับชัยชนะ มีราชอาณาจักรมั่นคง สมบูรณ์ด้วยรัตนะ ๗ ประการ ได้ทอดทิ้งสรีระไว้ ณ สถานที่นี้ถึง ๖ ครั้งแล้ว การทอดทิ้งสรีระครั้งนี้เป็นครั้งที่ ๗ อานนท์ เราไม่เห็นสถานที่อื่นใด ในโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก และหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ ที่ตถาคตจะทอดทิ้งสรีระเป็นครั้งที่ ๘ เลย”

พระผู้มีพระภาคผู้สุดศาสดาได้ตรัสเวทยากรณภาษิตนี้แล้ว จึงได้ตรัสพระคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

“สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ
มีความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปเป็นธรรมดา
เกิดขึ้นแล้วย่อมดับไป
ความสงบแห่งสังขารเหล่านั้นเป็นความสุข”

มหาสุทฺถสสนสูตรที่ ๔ จบ

พระสุตตันตปิฎก ที่ชนิกาย มหาวรรค [๕. ขนวนสภสูตร]

ทรงพยากรณ์ชาวบ้านนาทิกคามเป็นต้น

๕. ขนวนสภสูตร

ว่าด้วยขนวนสภยักษ์

ทรงพยากรณ์ชาวบ้านนาทิกคามเป็นต้น

[๒๗๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ดาหนักสิล ในนาทิกคาม ได้ทรงพยากรณ์เหล่าชนผู้เคยบารุงพระรัตนตรัย(อุบาสกอุบาสิกา) ที่ล่วงลับดับชีพไปแล้ว ในแคว้นรอบ ๆ คือ แคว้นกาสิ แคว้นโกศล แคว้นวัชชี แคว้นมัลละ แคว้นเจติ แคว้นวังสะ แคว้นกुरु แคว้นปัญจาละ แคว้นมัจฉะ และแคว้นสุรเสนะ ในเรื่องการอุปบัติ^๑ว่า “คนโน้นเกิด ณ ที่โน้น คนโน้นเกิด ณ ที่โน้น ชาวบ้านนาทิกคามมากกว่า ๕๐ คน ผู้เคยบารุงพระรัตนตรัยที่ล่วงลับดับชีพไปแล้ว เป็นโอปปาติกะ เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ประการสิ้นไป ปรีณิพพานในโลกนั้น ไม่หวนกลับมาจากโลกนั้นอีก

ชาวบ้านนาทิกคามมากกว่า ๙๐ คน ผู้เคยบารุงพระรัตนตรัยที่ล่วงลับดับชีพไปแล้วเป็นพระสกทาคามี เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป และเพราะราคะ โทสะ โมหะเบาบาง มาสู่โลกนี้อีกครั้งเดียวก็จะทำที่สุดแห่งทุกข^๒ได้

ชาวบ้านนาทิกคามมากกว่า ๕๐๐ คน ผู้เคยบารุงพระรัตนตรัยที่ล่วงลับดับชีพไปแล้วเป็นพระโสดาบัน เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า”

[๒๗๔] ชาวบ้านนาทิกคามผู้เคยบารุงพระรัตนตรัยได้ฟังข่าวว่า “พระผู้มีพระภาคได้ทรงพยากรณ์เหล่าชนผู้เคยบารุงพระรัตนตรัยที่ล่วงลับดับชีพไปแล้ว ในแคว้นรอบ ๆ คือ แคว้นกาสิ แคว้นโกศล แคว้นวัชชี แคว้นมัลละ แคว้นเจติ แคว้นวังสะ แคว้นกुरु แคว้นปัญจาละ แคว้นมัจฉะ และแคว้นสุรเสนะ ในเรื่องการอุปบัติว่า ‘คนโน้นเกิด ณ ที่โน้น คนโน้นเกิด ณ ที่โน้น ชาวบ้านนาทิกคามมากกว่า ๕๐ คน ผู้เคยบารุงพระรัตนตรัยที่ล่วงลับดับชีพไปแล้ว เป็นโอปปาติกะ เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ประการสิ้นไป ปรีณิพพานในโลกนั้น ไม่หวนกลับมาจากโลกนั้นอีก

เชิงอรรถ :

^๑ อุปบัติ ในที่นี้หมายถึงญาณคติ (การเกิดขึ้นแห่งมรรคญาณ) เพราะมีสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ประการสิ้นไป และหมายถึงบุญที่ทำให้เกิดเป็นเทพชั้นใดชั้นหนึ่ง (ที่.ม.อ. ๒๗๓-๒๗๔/๒๔๘, ที่.ม.ฎีกา ๒๗๓-๒๗๔/๒๕๓)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๐ หน้า :๒๐๕ }

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๕. ชนวนสกสูตร]

ทรงพยากรณ์ชาวบ้านนาทิกคามเป็นต้น

ชาวบ้านนาทิกคามมากกว่า ๙๐ คน ผู้เคยบำรุงพระรัตนตรัยที่ล่วงลับดับชีพไปแล้ว เป็นพระสกทาคามี เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป และเพราะราคะ โทสะ โมหะ เบาบาง มาสู่โลกนี้อีกเพียงครั้งเดียวก็จะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้

ชาวบ้านนาทิกคามมากกว่า ๕๐๐ คน ผู้เคยบำรุงพระรัตนตรัยที่ล่วงลับดับชีพไปแล้วเป็นพระโสดาบัน เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า”

เพราะเหตุนั้นแล ชาวบ้านนาทิกคามผู้เคยบำรุงพระรัตนตรัยจึงมีใจยินดี เบิกบานใจ เกิดปีติและโสมนัส เพราะได้ฟังคำพยากรณ์ปัญหาของพระผู้มีพระภาค

[๒๗๕] ท่านพระอานนท์ได้ฟังข่าวว่า “พระผู้มีพระภาคได้ทรงพยากรณ์ เหล่าชนผู้เคยบำรุงพระรัตนตรัยที่ล่วงลับดับชีพไปแล้ว ในแคว้นรอบ ๆ คือ แคว้น กาสี แคว้นโกศล แคว้นวัชชี แคว้นมัลละ แคว้นเจติ แคว้นวังสะ แคว้นกुरु แคว้น ปัญจาละ แคว้นมัจฉะ และแคว้นสุรเสนะ ในเรื่องการอุปบัติว่า ‘คนโน้นเกิด ณ ที่โน้น คนโน้นเกิด ณ ที่โน้น ชาวบ้านนาทิกคามมากกว่า ๕๐ คน ผู้เคยบำรุงพระรัตนตรัย ที่ล่วงลับดับชีพไปแล้วเป็นโอบปาติกะ เพราะสังโยชน์เบื้องต้น ๕ ประการสิ้นไป ปรินิพพานในโลกนั้น ไม่หวนกลับมาจากโลกนั้นอีก

ชาวบ้านนาทิกคามมากกว่า ๙๐ คน ผู้เคยบำรุงพระรัตนตรัยที่ล่วงลับดับชีพไปแล้วเป็นพระสกทาคามี เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป และเพราะราคะ โทสะ โมหะเบาบาง มาสู่โลกนี้อีกเพียงครั้งเดียวก็จะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้

ชาวบ้านนาทิกคามมากกว่า ๕๐๐ คน ผู้เคยบำรุงพระรัตนตรัยที่ล่วงลับดับชีพไปแล้วเป็นพระโสดาบัน เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า’

เพราะเหตุนั้นแล ชาวบ้านนาทิกคามผู้เคยบำรุงพระรัตนตรัยจึงมีใจยินดี เบิกบานใจ เกิดปีติและโสมนัส เพราะได้ฟังคำพยากรณ์ปัญหาของพระผู้มีพระภาค”

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๕. ชนวนสกสูตร]

คำกราบทูลเลียบเคียงของพระอานนท์

คำกราบทูลเลียบเคียงของพระอานนท์

[๒๗๖] ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์ มีความคิดดังนี้ว่า "มีชาวมคธเหล่านี้จำนวนมากเป็นผู้เคยบำรุงพระรัตนตรัยและเป็นรัตตัญญูซึ่งล่วงลับดับชีพไปแล้ว แต่เพราะพระผู้มีพระภาคไม่ทรงพยากรณ์ชาวอังคะและชาวมคธผู้เลื่อมใสในพระพุทธ เลื่อมใสในพระธรรม เลื่อมใสในพระสงฆ์ ผู้รักษาศีลให้บริบูรณ์ที่ล่วงลับดับชีพไปแล้ว เหล่านั้น แคว้นอังคะและแคว้นมคธจึงดูประหนึ่งว่าว่างจากชาวอังคะและชาวมคธ ผู้เคยบำรุงพระรัตนตรัยที่ล่วงลับดับชีพไปแล้ว การพยากรณ์คนเหล่านั้นพึงให้สำเร็จประโยชน์ได้(คือ)คนจำนวนมากพึงเลื่อมใส จากนั้นจะไปสู่สุคติภูมิ"

อนึ่ง พระเจ้าพิมพิสาร จอมทัพแห่งแคว้นมคธ ผู้ทรงธรรม ครองราชย์ โดยธรรม ทรงเกื้อกูลพวกพราหมณ์และคหบดี ชาวนิคมและชาวชนบท ทราบว่า ชาวบ้านพากันสรรเสริญอยู่ว่า 'พระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้น ผู้ทรงธรรม ครองราชย์ โดยธรรม ทรงปกครองให้เราอยู่เป็นสุข สวรรคตแล้ว' พวกเราอยู่อย่างผาสุก ในแคว้นแคว้นของพระองค์ผู้ทรงธรรม ครองราชย์โดยธรรม อนึ่ง พระเจ้าแผ่นดิน พระองค์นั้น ทรงเลื่อมใสในพระพุทธ เลื่อมใสในพระธรรม เลื่อมใสในพระสงฆ์ และทรงรักษาศีลให้บริบูรณ์' และทราบว่าชาวบ้านพูดกันอย่างนี้ว่า 'แม้จนกระทั่ง เวลาจะสวรรคต พระเจ้าพิมพิสาร จอมทัพแห่งแคว้นมคธก็ยังทรงสรรเสริญพระผู้มีพระภาคอยู่จนสวรรคต พระผู้มีพระภาคไม่ทรงพยากรณ์ท้าวเธอ ผู้สวรรคตไปแล้ว การพยากรณ์ท้าวเธอพึงให้สำเร็จประโยชน์ได้ คือ คนจำนวนมากพึงเลื่อมใส จากนั้นจะไปสู่สุคติภูมิ พระผู้มีพระภาคตรัสรู้ในแคว้นมคธ ทำไมพระองค์จึงไม่ทรงพยากรณ์ ชาวมคธผู้เคยบำรุงพระรัตนตรัยที่ล่วงลับดับชีพไปแล้ว ในเรื่องการอุปบัติที่พระองค์ ได้ตรัสรู้ ถ้าพระผู้มีพระภาคไม่ทรงพยากรณ์ชาวมคธผู้เคยบำรุงพระรัตนตรัยที่ล่วงลับดับชีพไปแล้วในการอุปบัติ พวกชาวมคธจะพึงน้อยใจว่า "เฉิน พระผู้มีพระภาคจึงไม่ทรงพยากรณ์ชาวมคธเหล่านั้น"

[๒๗๗] ท่านพระอานนท์ปรารภชาวมคธผู้เคยบำรุงพระรัตนตรัย พิจารณาถึงเหตุนี้อยู่ในที่สงัดเพียงลำพัง พอใกล้สว่าง จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า "ข้าแต่พระองค์

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๕. ชนวนสกสูตร]

คำกราบทูลเลียบเคียงของพระอานนท์

ผู้เจริญ ข้าพระพุทธเจ้าได้สดับมาว่า 'พระผู้มีพระภาค ได้ทรงพยากรณ์เหล่าชนผู้เคย บำรุงพระรัตนตรัยที่ล่วงลับดับชีพไปแล้ว ในแคว้นรอบ ๆ คือ แคว้นกาสี แคว้นโกศล แคว้นวัชชี แคว้นมัลละ แคว้นเจตี แคว้นวังสะ แคว้นกฐุ แคว้นปัญจาละ แคว้นมัจฉะ และแคว้นสุรเสนะ ในเรื่องการอุบัติว่า 'คนโน้นเกิด ณ ที่โน้น คนโน้นเกิด ณ ที่โน้น ชาวบ้านนาทิกคามมากกว่า ๕๐ คน ผู้เคยบำรุงพระรัตนตรัยที่ล่วงลับดับชีพไปแล้ว เป็นโปกปาดิกะ เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ประการสิ้นไป ปฏินิพพานในโลกนั้นไม่หวน กลับมาจากโลกนั้นอีก

ชาวบ้านนาทิกคามมากกว่า ๙๐ คน ผู้เคยบำรุงพระรัตนตรัยที่ล่วงลับดับชีพ ไปแล้วเป็นพระสกทาคามี เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป และเพราะราคะ โทสะ โมหะเบาบาง มาสู่โลกนี้อีกครั้งเดียวก็ทำที่สุดแห่งทุกขีได้

ชาวบ้านนาทิกคามมากกว่า ๕๐๐ คน ผู้เคยบำรุงพระรัตนตรัยที่ล่วงลับดับชีพ ไปแล้วเป็นพระโสดาบัน เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป ไม่มีทางตกต่ำ มีความ แน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า'

เพราะเหตุนั้นแล ชาวบ้านนาทิกคามผู้เคยบำรุงพระรัตนตรัย จึงมีใจยินดี เบิกบานใจ เกิดปีติและโสมนัส เพราะได้ฟังคำพยากรณ์ปัญหาของพระผู้มีพระภาค

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มีชาวมคธเหล่านี้จำนวนมากเป็นผู้เคยบำรุงพระรัตนตรัย และเป็นรัตตัญญูซึ่งล่วงลับดับชีพไปแล้ว แต่เพราะพระผู้มีพระภาคไม่ทรงพยากรณ์ ชาวอังคะและชาวมคธผู้เลื่อมใสในพระพุทธ เลื่อมใสในพระธรรม เลื่อมใสในพระสงฆ์ ผู้รักษาศีลให้บริบูรณ์ ที่ได้ล่วงลับดับชีพไปแล้วเหล่านั้น แคว้นอังคะและแคว้นมคธ จึงดูประหนึ่งว่าว่างจากชาวอังคะและชาวมคธผู้เคยบำรุงพระรัตนตรัยที่ล่วงลับดับชีพ ไปแล้ว การพยากรณ์คนเหล่านั้น พึงให้สำเร็จประโยชน์ได้ (คือ) คนจำนวนมากพึง เลื่อมใส จากนั้นจะไปสู่สุคติภูมิ

อนึ่ง พระเจ้าพิมพิสาร จอมทัพแห่งแคว้นมคธ ผู้ทรงธรรม ครองราชย์ โดยธรรม ทรงเกื้อกูลพวกพราหมณ์และคหบดี ชาวนิคมและชาวชนบท ทราบว่า ชาวบ้านพากันสรรเสริญอยู่ว่า 'พระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้น ผู้ทรงธรรม ครองราชย์ โดยธรรม ทรงปกครองให้เราอยู่เป็นสุข สวรรคตแล้ว พวกเราอยู่อย่างผาสุก

พระสดุดันตปิฎก ที่ชนิกาย มหาวรรค [๕. ชนวนสภสูตร]

คำกราบทูลเลียบเคียงของพระอานนท์

ในแคว้นแคว้นของพระองค์ผู้ทรงธรรม ครองราชย์โดยธรรม อนึ่ง พระเจ้าแผ่นดิน พระองค์นั้น ทรงเลื่อมใสในพระพุทธ เลื่อมใสในพระธรรม เลื่อมใสในพระสงฆ์ และทรงรักษาศีลให้บริบูรณ์ และทราบข่าวบ้านพุดกันอย่างนี้ว่า ‘แม่จนกระทั่ง เวลาจะสวรรคต พระเจ้าพิมพิสาร จอมทัพแห่งแคว้นมคธก็ยังทรงสรรเสริญพระผู้มี พระภาคอยู่จนสวรรคต’ พระผู้มีพระภาคไม่ทรงพยากรณ์ท้าวเธอ ผู้สวรรคตไปแล้ว การพยากรณ์ท้าวเธอพึงให้สำเร็จประโยชน์ได้ คือ คนจำนวนมากพึงเลื่อมใส จากนั้นจะไปสู่สุคติภูมิ พระผู้มีพระภาคตรัสรู้ในแคว้นมคธ ทำไมพระองค์จึงไม่ทรง พยากรณ์ข่าวมคธผู้เคยบำรุงพระรัตนตรัยที่ล่วงลับดับชีพไปแล้วในเรื่องการอุปบัติที่ พระองค์ได้ตรัสรู้ ถ้าพระผู้มีพระภาคไม่ทรงพยากรณ์ข่าวมคธผู้เคยบำรุงพระรัตนตรัย ที่ล่วงลับดับชีพไปแล้วในเรื่องการอุปบัติ พวกชาวมคธจะพึงน้อยใจว่า “โงง พระผู้มี พระภาคจึงไม่ทรงพยากรณ์ข่าวมคธเหล่านั้น”

ท่านพระอานนท์ กราบทูลเลียบเคียงปรารภข่าวมคธผู้เคยบำรุงพระรัตนตรัย ณ เบื้องพระพักตร์พระผู้มีพระภาคแล้ว ลุกจากอาสนะถวายอภิวัตแล้ว กระทำ ประทักษณจากไป

[๒๗๘] เมื่อท่านพระอานนท์จากไปไม่นาน ครั้นในเวลาเช้า พระผู้มีพระภาค ทรงครองอันตรวาสกถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไปยังนาทิกคามเพื่อบิณฑบาต เมื่อเสด็จกลับจากบิณฑบาต ภายหลังเสวยพระกระยาหารเสร็จแล้ว ทรงล้างพระบาท เสด็จเข้าไปในตำหนักอิฐ ประทับนั่งบนพุทธอาสน์ที่ปูลาดไว้แล้ว ทรงตั้งพระทัย พงษ์พิจารณาเหตุการณ์ทุกอย่าง ปรารภข่าวมคธผู้เคยบำรุงพระรัตนตรัย ด้วยพระ ดำริว่า “เราจะรู้ดีและอภิสังขปรายภพของชาวมคธเหล่านั้นว่า ‘ผู้เจริญเหล่านั้น มีคติเป็นอย่างไร และมีอภิสังขปรายภพเป็นอย่างไร’ แล้วได้ทรงเห็นชาวมคธผู้เคย บำรุงพระรัตนตรัยว่า “ผู้เจริญเหล่านั้น มีคติเป็นอย่างไร และมีอภิสังขปรายภพเป็น อย่างไร” ครั้นในเวลาเย็น เสด็จออกจากวิหารหลีกเร้น ออกจากตำหนักอิฐ ประทับ นั่งบนพุทธอาสน์ที่ปูลาดไว้แล้วในร่มเงาพระวิหาร

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๕. ชนวนสภสูตร]

ชนวนสภยักษ์

[๒๗๙] ลำดับนั้น ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคทรงมีพระอาการอันสงบ สีพระพักตร์ผุดผ่องยิ่งนัก เพราะพระอินทรีย์ผ่องใส วันนี้องค์คงประทับอยู่ด้วยธรรมเป็นเครื่องอยู่อันสงบ เป็นแน่”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อานนท์ เพราะเหตุที่เธอปรารถนารวมคนผู้เคยบำรุง พระรัตนตรัย พุดเลียบเคียงเฉพาะหน้าเราแล้ว ลุกจากอาสนะจากไป เราเที่ยวไป ยังนาทิกคามเพื่อบิณฑบาต เมื่อกลับจากบิณฑบาต ภายหลังฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว ล้างเท้าเข้าไปยังตำหนักอิฐ นั่งบนอาสนะที่ปูลาดไว้แล้ว ตั้งจิตเพ่งพิจารณาเหตุการณ์ ทุกอย่างปรารถนารวมคนผู้เคยบำรุงพระรัตนตรัยด้วยคิดว่า ‘เราจะรู้คติและอภิ- สัมปรายภพของชาวอมชเหล่านั้นว่า ‘ผู้เจริญเหล่านั้น มีคติเป็นอย่างไรและมี อภิสัมปรายภพเป็นอย่างไร’ อานนท์ ตถาคตได้เห็นชาวอมชผู้เคยบำรุงพระรัตนตรัย แล้วว่า ‘ผู้เจริญเหล่านั้นมีคติเป็นอย่างไร และมีอภิสัมปรายภพเป็นอย่างไร’

ชนวนสภยักษ์

[๒๘๐] อานนท์ ทันทินั้น ยักษ์ที่ไม่ปรากฏตัว เปล่งเสียงให้ได้ยินว่า ‘ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ชื่อชนวนสภะ^๑ ข้าแต่พระสุคต ข้าพระองค์ชื่อ ชนวนสภะ’ อานนท์ ชื่อชนวนสภะนี้ เธอรู้จัก (หรือ) เคยได้ยินมาก่อนหรือไม่”

ท่านพระอานนท์กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ชื่อชนวนสภะนี้ ข้าพระองค์ ไม่รู้จัก (และ) ไม่เคยได้ยินมาก่อน แต่พอข้าพระองค์ได้ยินชื่อชนวนสภะเท่านั้น ขนก็ ลุกชูชัน จึงคิดว่า ‘ผู้ที่ได้นามว่า ‘ชนวนสภะ’ นี้คงไม่ใช่ยักษ์ชั้นต่ำเป็นแน่”

เชิงอรรถ :

^๑ ชนวนสภะ แปลว่าผู้เจริญที่สุดในหมู่มนุษย์ เพราะเป็นผู้นำประชาชนฟังพระธรรมเทศนาของพระผู้มีพระภาค แล้วบรรลุประโยชน์จำนวน ๑๑๐,๐๐๐ คน ยักษ์นี้ คือ พระเจ้าพิมพิสาร (ที่.ม.อ. ๒๘๐/๒๘๙)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๕. ชนวนสภสูตร]

ชนวนสภยักษ์

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อานนท์ ขณะที่ผมมีเสียงดังก้อง ยักษ์มีผิวพรรณผุดผ่อง ยิงนัก ปรากฏขึ้นต่อหน้าเรา ยักษ์นั้นเปล่งเสียงให้ได้ยินอีกเป็นครั้งที่ ๒ ว่า ‘ข้าแต่ พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์คือพิมพิสาร ข้าแต่พระสุคต ข้าพระองค์คือพิมพิสาร ครั้งนี้เป็นครั้งที่ ๗ ที่ข้าพระองค์เข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับท้าวเวสวัณมหาราช จุติจากสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชนี้แล้ว สามารถไปเกิดเป็นพระราชาในโลกมนุษย์

ข้าพระองค์จุติจากเทวโลก ๗ ครั้ง

จากมนุษย์โลก ๗ ครั้ง

รวมเวลาที่ท่องเที่ยวอยู่ ๑๔ ครั้ง

รู้จักภพที่เคยอยู่อาศัยในกาลก่อน

[๒๘๑] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ไม่มีทางตกต่ำ ทราบดีถึงความไม่ ตกต่ำมาช้านาน ข้าพระองค์ตั้งความปรารถนาไว้เพื่อเป็นพระสกทาคามี^๑”

ท่านพระอานนท์ทูลถามว่า “การที่ชนวนสภยักษ์ประกาศว่า ‘ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ ข้าพระองค์ไม่มีทางตกต่ำ ทราบดีถึงความไม่ตกต่ำมาช้านาน’ และประกาศว่า ‘ตั้งความปรารถนาไว้เพื่อเป็นพระสกทาคามีเช่นนี้ น่าอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ ก็อะไรเล่าที่เป็นเหตุทำให้ชนวนสภยักษ์ทราบว่า จะบรรลุคุณวิเศษอันยิ่งใหญ่เห็น ปานนี้ได้”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ชนวนสภยักษ์ประกาศว่า ‘ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์มิได้เว้นจากคำสอนของพระองค์เลย ข้าแต่พระสุคต ข้าพระองค์มิได้เว้น จากคำสอนของพระองค์เลย นับตั้งแต่วันที่ข้าพระองค์เลื่อมใสพระผู้มีพระภาค อย่างมากเป็นต้นมา ข้าพระองค์ไม่มีทางตกต่ำ ทราบดีถึงความไม่ตกต่ำมาช้านาน และตั้งความปรารถนาไว้เพื่อเป็นพระสกทาคามี ดังจะกราบทูลให้ทรงทราบ ข้าพระองค์

เชิงอรรถ :

^๑ ตั้งความปรารถนาไว้เพื่อเป็นพระสกทาคามี ในที่นี้หมายถึงเริ่มบำเพ็ญวิปัสสนา อยู่ด้วยความอุตสาหะ อย่างนี้ว่า ‘เราจักสู้แจ้งในวันนี้ เราจักสู้แจ้งในวันนี้ทีเดียว’ (ที.ม.อ. ๒๘๑/๒๔๙)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๐ หน้า : ๒๑๑ }

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๕. ชนวนสกสูตร]

เทวสภา

‘ได้รับบัญชาจากท้าวเวสวัณมหาราช ให้ไปเฝ้าท้าววิรุฬหกมหาราชด้วยฐานะอย่างหนึ่ง ระหว่างทางได้พบพระผู้มีพระภาคซึ่งกำลังเสด็จเข้าไปยังตำหนักอิฐ ประทับอยู่ ทรงตั้งพระทัยเพ่งพิจารณาเหตุการณ์ทุกอย่าง บรรดาชวามคธผู้เคยบารุงพระรัตนตรัยด้วยทรงพระดำริว่า ‘เราจะรู้คดีและอภิธรรมปรายภพของชวามคธเหล่านั้นว่า ‘ผู้เจริญเหล่านั้น มีคติเป็นอย่างไรและมีอภิธรรมปรายภพเป็นอย่างไร’ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นำอัสถรรยจริง ที่ข้าพระองค์ได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์ท้าวเวสวัณมหาราชผู้กล่าวอยู่ในบริษัทนั้นว่า ‘ชวามคธผู้เจริญเหล่านั้น มีคติเป็นอย่างไรและมีอภิธรรมปรายภพเป็นอย่างไร’ ข้าพระองค์จึงมีความคิดดังนี้ว่า ‘เราจักเฝ้าพระผู้มีพระภาค และซักกราบทูลเรื่องนี้ให้ทรงทราบ’ เหตุ ๒ ประการนี้แล ที่ทำให้ข้าพระองค์ได้มาเฝ้าพระผู้มีพระภาค

เทวสภา

[๒๘๒] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อหลายวันมาแล้ว ในคืนเพ็ญวันอุโบสถ ๑๕ ค่ำ อันเป็นวันเข้าพรรษา พวกเทพชั้นดาวดึงส์ทั้งสิ้นนั่งประชุมกันในสุธัมมาเทวสภา มีเทพบริษัทยากมายนั่งอยู่โดยรอบ ท้าวจาดมหาราชประทับอยู่ในทิศทั้ง ๔ คือ

๑. ทิศตะวันออกมีท้าวธตรัฐมหาราช ประทับนั่งผินพระพักตร์ไปทางทิศตะวันตก มีพวกเทพอยู่เบื้องหน้า
๒. ทิศใต้มีท้าววิรุฬหกมหาราช ประทับนั่งผินพระพักตร์ไปทางทิศเหนือ มีพวกเทพอยู่เบื้องหน้า
๓. ทิศตะวันตกมีท้าววิรุฬหกษัณมหาราช ประทับนั่งผินพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก มีพวกเทพอยู่เบื้องหน้า
๔. ทิศเหนือมีท้าวเวสวัณมหาราช ประทับนั่งผินพระพักตร์ไปทางทิศใต้ มีพวกเทพอยู่เบื้องหน้า

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๕. ชนวนสกสูตร]

เทวสภา

เมื่อครั้งที่พวกเทพชั้นดาวดึงส์ทั้งสิ้นนั่งประชุมกันในสัหมมาเทวสภา มีเทพบริษัทมากมายนั่งอยู่โดยรอบ มีท้าวจาดุมหาราชประทับอยู่ในทิศทั้ง ๔ นี้เป็นธรรมเนียมในการนั่งของท้าวจาดุมหาราช ข้างหลังถัดออกมาเป็นที่นั่งของข้าพระองค์ทั้งหลาย

เทพเหล่านั้นประพาศพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคแล้ว เดียวนี้เกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ รุ่งเรืองเกินเทพเหล่าอื่นด้วยวรรณะและยศ นัยว่า ด้วยเหตุนั้น พวกเทพชั้นดาวดึงส์จึงมีใจยินดี เบิกบานใจ เกิดปีติและโสมนัส กล่าวว่า 'ท่านทั้งหลาย หมู่เทพเจริญเต็มที หม่อสุรเสีอมถอยลง^๑'

ลำดับนั้น ท้าวสักกะจอมเทพทรงทราบความเลื่อมใสของพวกเทพชั้นดาวดึงส์ ทรงอนุโมทนาด้วยคาถาเหล่านี้ว่า

'ท่านผู้เจริญทั้งหลายพวกเทพชั้นดาวดึงส์

มีพระอินทร์เป็นประธาน

ถวายนมัสการพระตถาคตและความดีของพระธรรม

เมื่อเห็นเทพเหล่าใหม่ ผู้มีวรรณะและยศ

ผู้เคยประพาศพรหมจรรย์ในพระสุคต ซึ่งมา ณ ที่นี้(ด้วย)

ก็พากันบันเทิงใจนัก

เทพเหล่านั้นเป็นสาวก

ของพระผู้มีพระปัญญากว้างขวางดุจแผ่นดิน^๒

ทั้งหมดเป็นผู้บรรลुकุณวิเศษ

รุ่งเรืองเกินเทพเหล่าอื่นในที่นี้

ด้วยวรรณะ ยศ และอายุ

เชิงอรรถ :

^๑ หมู่เทพเจริญเต็มที หม่อสุรเสีอมถอยลง หมายความว่าในสมัยที่คนทำความดีมาก เทวโลกทั้ง ๖ ชั้น จะเต็มบริบูรณ์ อกายจะว่าง แต่ในสมัยที่คนทำความชั่วมาก อกายจะเต็มบริบูรณ์ เทวโลกจะว่าง (ที.ม.อ. ๒๙๔/๒๖๒-๒๖๓)

^๒ พระผู้มีพระปัญญากว้างขวางดุจแผ่นดิน ในที่นี้หมายถึงพระพุทธเจ้า (ข.ป. (แปล) ๓๑/๖/๕๕๒)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๕. ชนวนสกสูตร]

เทวสภา

พวกเทพชั้นดาวดึงส์มีพระอินทร์เป็นประธาน

ครั้นเห็นเหตุนี้แล้วพากันเปล็ดเพลิน

ถวายนมัสการพระตถาคตและความดีของพระธรรม'

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นัยว่า เพราะเหตุนั้น พวกเทพชั้นดาวดึงส์จึงมีใจยินดี เบิกบานใจ เกิดปีติและโสมนัส สุดจะประมาณได้ กล่าวว่่า 'ท่านทั้งหลาย หมู่เทพ เจริญเต็มที หม่อสูรเสื่อมถอยลง'

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ครั้งนั้นแล แม่ท้าวจาดุมหาราชได้รับคำบอกเล่าเรื่องที่เป็นเหตุให้พวกเทพชั้นดาวดึงส์ต้องมานั่งประชุมคิดพิจารณากันในสุธัมมาเทวสภาแล้ว ก็ยังดำเนินการในเรื่องนั้นอยู่ ทั้งได้รับคำแนะนำที่พวกเทพชั้นดาวดึงส์ตามพร่ำสอน เฉพาะแล้ว ก็ทรงดำเนินการในเรื่องนั้นอยู่ และต่างยังคงประทับยืนอยู่ ณ ที่ประทับ ของตน ๆ ไม่ยอมจากไป

ท้าวจาดุมหาราชเหล่านั้น

ได้รับคำบอกแล้ว ทั้งได้รับคำแนะนำแล้ว

จึงมีพระทัยผ่องใส ประทับยืนสงบอยู่

ณ ที่ประทับของตน ๆ

[๒๘๓] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ครั้งนั้นแล ได้เกิดแสงสว่างเจิดจ้าขึ้นทาง ทิศเหนือ ปรากฏโอกาส เกินเทวานุภาพของเทพทั้งหลาย ที่นั่น ท้าวสักกะจอมเทพ รับสั่งเรียกพวกเทพชั้นดาวดึงส์มาตรัสว่า 'ท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย มีนิมิตที่สังเกตได้ (คือ) แสงสว่างเกิดขึ้น โอกาสปรากฏขึ้น พระพรหมก็จะปรากฏองค์ขึ้น เพราะ การที่แสงสว่างเกิดขึ้น โอกาสปรากฏขึ้นนี้ จัดเป็นบุพนิมิตแห่งการปรากฏของ พระพรหม'

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๕. ชนวนสกสูตร]
เรื่องสนังกุมารพรหม

เมื่อมีนิมิตที่สังเกตได้
พระพรหมก็จะปรากฏองค์ขึ้น
เพราะโอภาสอันเจิดจ้ายิ่ง
เป็นนิมิตแห่งพระพรหม

เรื่องสนังกุมารพรหม

[๒๘๔] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ลำดับนั้น พวกเทพชั้นดาวดึงส์นั่งบนที่นั่ง
ของตน ๆ กล่าวว่า 'พวกเราจักรู้โอภาสนั้น เมื่อรู้ชัดผลที่ปรากฏแล้วจึงจะไป'
แม้ท้าวจาดุมหาราชประทับบนที่ประทับของตน ๆ ก็กล่าวว่า 'พวกเราจักรู้
โอภาสนั้น เมื่อรู้ชัดผลที่ปรากฏแล้วจึงจะไป' พวกเทพชั้นดาวดึงส์สดับเรื่องนี้แล้ว
นั่งสงบอยู่มีความคิดตรงกันว่า 'พวกเราจักรู้โอภาสนั้น เมื่อรู้ชัดผลที่ปรากฏ
แล้วจึงจะไป'

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อสนังกุมารพรหมปรากฏแก่พวกเทพชั้นดาวดึงส์
พระองค์ทรงเนรมิตอัถภาพให้หายปรากฏขึ้น เพราะรูปร่างปกติของพรหมไม่อาจ
ปรากฏในคลองจักขุของพวกเทพชั้นดาวดึงส์ได้ เมื่อสนังกุมารพรหมปรากฏแก่พวก
เทพชั้นดาวดึงส์ พระองค์ก็รุ่งเรืองเกินเทพเหล่าอื่นด้วยวรรณะและยศ ร่างกายที่เป็น
ทองคำ ย่อมงดงามเกินร่างกายมนุษย์ ฉนใด เมื่อสนังกุมารพรหมปรากฏแก่พวก
เทพชั้นดาวดึงส์ พระองค์ก็รุ่งเรืองเกินเทพเหล่าอื่นด้วยวรรณะและยศ ฉนนัน
เหมือนกัน เมื่อสนังกุมารพรหมปรากฏแก่พวกเทพชั้นดาวดึงส์ ในเทพบริษัทนัน
เทพบางองค์ไม่ไหว ไม่ต้อนรับ ไม่เชิญด้วยอาสนะ ทั้งหมดพากันนั่งขัดสมาธิ
ประนมมือหนึ่งอยู่ด้วยดำริว่า 'บัดนี้ สนังกุมารพรหมจะประทับนั่งบนบัลลังก์ของเทพ
ที่พระองค์ปรารถนา'

สนังกุมารพรหมประทับนั่งบนบัลลังก์ของเทพองค์ใด เทพองค์นั้นได้ความยินดี
อย่างยิ่ง ได้โสมนัสอย่างยิ่ง กษัตริราชผู้ได้รับมูรธาภิเษกแล้วเพิ่งจะครองราชย์
ทรงได้ความยินดีอย่างยิ่ง ได้ความโสมนัสอย่างยิ่ง ฉนใด สนังกุมารพรหมประทับ

พระสดตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๕. ชนวนสภสูตร]
เสียงของสนังกุมารพรหม

นั่งบนบัลลังก์ของเทพองค์ใด เทพองค์นั้นก็ได้รับความยินดีอย่างยิ่ง ได้รับความโสมนัส
อย่างยิ่ง ฉะนั้นเหมือนกัน จากนั้น สนังกุมารพรหมทรงเนรมิตอัถภาพให้หยาบ
เป็นรูปร่างกุมารเช่นกับปัญจสิขเทพบุตร ปรากฏแก่พวกเทพชั้นดาวดึงส์ แล้วเหาะ
ขึ้นอากาศนั่งขัดสมาธิในอากาศบนที่ว่างกลางอากาศ เหมือนบุรุษมีกำลังนั่งขัดสมาธิ
บนบัลลังก์ที่ปูลาดไว้ดีแล้ว หรือบนพื้นที่ราบเรียบเสมอกันจะนั้น ทรงทราบความ
เลื่อมใสของพวกเทพชั้นดาวดึงส์แล้ว จึงทรงอนุโมทนาด้วยคาถาเหล่านี้ว่า

‘ท่านผู้เจริญทั้งหลายพวกเทพชั้นดาวดึงส์

มีพระอินทร์เป็นประธาน

ถวายนมัสการพระตถาคตและความดีของพระธรรม

เมื่อเห็นเทพเหล่าใหม่ ผู้มีวรรณะและมียศ

ผู้เคยประพาศิพรหมจรรย์ในพระสุคติ ซึ่งมา ณ ที่นี้(ด้วย)

ก็พากันบันเทิงใจนัก

เทพเหล่านั้นเป็นสาวก

ของพระผู้มีพระปัญญากว้างขวางดจแผ่ดิน

ทั้งหมดเป็นผู้บรรลุคุณวิเศษ

รุ่งเรืองเกินเทพเหล่าอื่นในที่นี้

ด้วยวรรณะ ยศ และอายุ

พวกเทพชั้นดาวดึงส์มีพระอินทร์เป็นประธาน

ครั้นเห็นเหตุนี้แล้ว พากันเพลิดเพลีน

ถวายนมัสการพระตถาคตและความดีของพระธรรม’

เสียงของสนังกุมารพรหม

[๒๘๕] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สนังกุมารพรหมได้ตรัสเนื้อความนี้ ขณะที่
สนังกุมารพรหมตรัสเนื้อความนี้มีเสียงประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ คือ (๑) แจ่มใส
(๒) ชัดเจน (๓) นุ่มนวล (๔) ชวนฟัง (๕) กลมกล่อม (๖) ไม่พร่า (๗) ลึกซึ้ง (๘) กังวาน
สนังกุมารพรหมเปล่งเสียงให้รู้กันเฉพาะในบริษัทเท่านั้น เสียงของสนังกุมารพรหมนั้น

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๕. ชนวนสกสูตร]
เสียงของสนังกุมารพรหม

‘ไม่ได้ตั้งออกไปภายนอกบริษัท ผู้มีเสียงประกอบด้วยองค์ ๘ ประการเช่นนี้เรียกว่า
‘มีเสียงเหมือนเสียงพรหม’

ครั้งนั้น สนังกุมารพรหมเนรมิตอภินิหารเป็นรูปเนรมิต ๓๓ องค์ ประทับนั่ง
บนบัลลังก์ของพวกเทพชั้นดาวดึงส์ทุกบัลลังก์ รับสั่งเรียกพวกเทพชั้นดาวดึงส์มา
ตรัสว่า ‘พวกเทพชั้นดาวดึงส์ผู้เจริญเข้าใจเรื่องนั้นว่าอย่างไร ก็พระผู้มีพระภาค
พระองค์นี้ ทรงปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์
ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายเพียงไร
เหล่าชนผู้เจริญผู้ถึงพระพุทธเป็นสรณะ ถึงพระธรรมเป็นสรณะ ถึงพระสงฆ์เป็น
สรณะ รักษาศีลให้บริบูรณ์ หลังจากตายไป บางพวกถึงความเป็นผู้คู่ร่วมกับ
พวกเทพชั้นปรนิมมิตวสวัตดี บางพวกถึงความเป็นผู้คู่ร่วมกับพวกเทพชั้นนิมมานรดี
บางพวกถึงความเป็นผู้คู่ร่วมกับพวกเทพชั้นดุสิต บางพวกถึงความเป็นผู้คู่ร่วมกับ
พวกเทพชั้นยามา บางพวกถึงความเป็นผู้คู่ร่วมกับพวกเทพชั้นดาวดึงส์ บางพวก
ถึงความเป็นผู้คู่ร่วมกับพวกเทพชั้นจาตุมหาราช พวกที่ยังกายให้บริบูรณ์ซึ่งต่ำ
กว่าเขาทั้งหลาย ย่อมไปเพิ่มจำนวนหมู่เทพคนธรรพ์’

[๒๘๖] สนังกุมารพรหมได้ตรัสเนื้อความนี้ ขณะที่สนังกุมารพรหมตรัสเนื้อ
ความนี้มีเสียงดัง พวกเทพเข้าใจเสียงของสนังกุมารพรหมว่า ‘ผู้ที่นั่งบนบัลลังก์ของ
เรากับผู้พูดเป็นคนเดียวกัน

(พระโหราณาจารย์กล่าวว่า)

เมื่อสนังกุมารพรหมผู้เดียวกล่าว

รูปเนรมิตทุกรูปก็กล่าว

เมื่อสนังกุมารพรหมนั่ง

รูปเนรมิตทุกรูปก็นั่ง

พวกเทพชั้นดาวดึงส์มีพระอินทร์เป็นประธาน

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๕. ชนวนสกสูตร]

การเจริญอิทธิบาท ๔ ประการ

สำคัญสนังกุมารพรหมว่า

‘ผู้ที่นั่งบนบัลลังก์ของเรากับผู้พูดเป็นคนเดียวกัน’

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ครั้งนั้นแล สนังกุมารพรหมกลับคืนตนเป็นผู้เดียว
ประทับนั่งขัดสมาธิบนบัลลังก์ของท้าวสักกะจอมเทพ รับสั่งเรียกพวกเทพชั้นดาวดึงส์
มาตรัสว่า

การเจริญอิทธิบาท ๔ ประการ

[๒๘๗] ‘พวกเทพชั้นดาวดึงส์ผู้เจริญเข้าใจเรื่องนั้นว่าอย่างไร พระผู้มีพระภาค
ผู้ทรงรูทรงแสดง เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ทรงบัญญัติ
อิทธิบาท ๔ ประการนี้ แม้ที่ทรงบัญญัติไว้อย่างดี ก็เพียงเพื่อเพิ่มพูนความสำเร็จ
เพื่อให้ชำนาญในเรื่องความสำเร็จ เพื่อพลิกแพลงให้เกิดความสำเร็จ

อิทธิบาท ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ

ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เจริญอิทธิบาท คือฉันทสมาธิประธานสังขาร^๑ (สมาธิที่เกิดจากฉันทะ
และความเพียรสร้างสรรค์)
๒. เจริญอิทธิบาท คือวิริยสมาธิประธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากวิริยะ
และความเพียรสร้างสรรค์)
๓. เจริญอิทธิบาท คือจิตตสมาธิประธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากจิตตะ
และความเพียรสร้างสรรค์)
๔. เจริญอิทธิบาท คือวิมังสาสมาธิประธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจาก
วิมังสาและความเพียรสร้างสรรค์)^๒

เชิงอรรถ :

^๑ ประธานสังขาร ได้แก่สังขารซึ่งเป็นประธาน เป็นชื่อหนึ่งของสัมมปปธานที่ให้สำเร็จกิจ ๔ ประการ คือ
(๑) สังวรปธาน (๒) ปธานปธาน (๓) ภาวนापธาน (๔) อนรักขนาปธาน (ที.ม.อ. ๒๘๗/๒๕๒-๒๕๓)

^๒ ดูเทียบ อง.ติก. (แปล) ๒๐/๑๕๗-๑๖๓/๔๐๓

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๕. ขนวนสกสูตร]

วิธีการบรรลุโอกาส ๓ ประการ

พระผู้มีพระภาคผู้ทรงรู้ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ทรงบัญญัติอิทธิบาท ๔ ประการนี้แล เพื่อเพิ่มพูนความสำเร็จ เพื่อให้ข้านาย ในเรื่องความสำเร็จ เพื่อพลิกแพลงให้เกิดความสำเร็จ

ท่านผู้เจริญ ในอดีตกาลได้มีสมณะหรือพราหมณ์พวกหนึ่งได้อิทธิวิธญาณ หลายอย่าง เพราะเจริญ เพราะเพิ่มพูนอิทธิบาท ๔ ประการนี้ ในอนาคตกาลจักมี สมณะหรือพราหมณ์พวกหนึ่งได้อิทธิวิธญาณหลายอย่าง เพราะเจริญ เพราะเพิ่ม พูนอิทธิบาท ๔ ประการนี้ ในปัจจุบันก็มีสมณะหรือพราหมณ์พวกหนึ่งได้อิทธิ- วิธญาณหลายอย่าง เพราะเจริญ เพราะเพิ่มพูนอิทธิบาท ๔ ประการนี้ พวกเทพ ชั้นดาวดึงส์ผู้เจริญไม่เห็นฤทธิ์และอานุภาพเช่นนี้ของเราหรือ'

พวกเทพชั้นดาวดึงส์กราบทูลว่า 'เห็น พระเจ้าข้า'

สนังกุมารพรหมตรัสว่า 'เรามีฤทธิ์มากอย่างนี้ มีอานุภาพมากอย่างนี้ ก็เพราะเจริญ เพราะเพิ่มพูนอิทธิบาท ๔ ประการนี้เหมือนกัน'

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สนังกุมารพรหมได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว จึงรับสั่งเรียก พวกเทพชั้นดาวดึงส์มาตรัสว่า

วิธีการบรรลุโอกาส ๓ ประการ

[๒๘๘] 'พวกเทพชั้นดาวดึงส์ผู้เจริญเข้าใจเรื่องนั้นว่าอย่างไร พระผู้มีพระภาค ผู้ทรงรู้ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ทรงรู้วิธีการบรรลุ โอกาส^๑ (ช่องว่าง) ๓ ประการ ก็เพียงเพื่อให้ถึงความสุข

เชิงอรรถ :

- ^๑ โอกาส ในที่นี้หมายถึงภาวะที่ปลอดจากกิเลสต่าง ๆ ได้แก่ รูปฉน ๔ อรูปฉน ๔ สัญญาเวทยัตนิโรธ ๑ และอรหัตตมรรค แต่ละภาวะก็ปลอดจากกิเลสต่างกัน เช่น ปฐมฉนปลอดจากนิวรณ์ ๕ จตตฉน ปลอดจากสุขและทุกข์ วิธีการบรรลุโอกาสที่ ๑ หมายถึงการบรรลุปฐมฉน วิธีการบรรลุโอกาสที่ ๒ หมายถึงการบรรลุจตตฉน วิธีการบรรลุโอกาสที่ ๓ หมายถึงการบรรลุอรหัตตมรรค (ที.ม.อ. ๒๘๘/ ๒๕๕, อัง.นวก.ฎีกา. ๓/๓๗/๓๖๙)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๐ หน้า : ๒๑๙ }

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๕. ชนวนสกสูตร]

วิธีการบรรลุโอกาส ๓ ประการ

วิธีการบรรลุโอกาส ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. บุคคลบางคนในโลกนี้ยังเกี่ยวข้องกับกาม เกี่ยวข้องด้วยอกุศล-
กรรมอยู่ ต่อมาเขาฟังธรรมของพระอริยะ มนสิการโดย
แยบคาย^๑ ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม เขาอาศัยการฟังธรรม
ของพระอริยะ อาศัยการมนสิการโดยแยบคาย อาศัยการปฏิบัติ
ธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่เกี่ยวข้องกับกาม ไม่เกี่ยวข้องกับ
อกุศลกรรม สุขย่อมเกิดขึ้น โสมนัสยิ่งกว่าสุขย่อมเกิดขึ้น
แก่เขาผู้ไม่เกี่ยวข้องกับกาม ไม่เกี่ยวข้องกับอกุศลกรรม
ท่านผู้เจริญ ความปราโมทย์ เกิดจากความเบิกบานใจ แม้ฉันใด
สุขย่อมเกิดขึ้น โสมนัสยิ่งกว่าสุขย่อมเกิดขึ้น (จากความบันเทิงใจ)
แก่เขาผู้ไม่เกี่ยวข้องกับกาม ไม่เกี่ยวข้องกับอกุศลกรรมอยู่
ฉนั้น พระผู้มีพระภาคผู้ทรงรู้ทรงเห็น เป็นพระอรหันต-
สัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ทรงรู้วิธีการบรรลุโอกาสที่ ๑ นี้
เพื่อให้ถึงความสุข
๒. บุคคลบางคนในโลกนี้มีกายสังขาร^๒อย่างหยาบยังไม่สงบระงับ
มีวจีสังขาร^๓อย่างหยาบยังไม่สงบระงับ มีจิตตสังขาร^๔อย่าง
หยาบยังไม่สงบระงับ ต่อมา เขาฟังธรรมของพระอริยะ
มนสิการโดยแยบคาย ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม เขาอาศัย
การฟังธรรมของพระอริยะ อาศัยการมนสิการโดยแยบคาย
อาศัยการปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม กายสังขารอย่างหยาบ

เชิงอรรถ :

^๑ มนสิการโดยแยบคาย หมายถึงการคิดถูกวิธี (อุบายมนสิการ) และการคิดถูกทาง (ปถมนสิการ) (ที.ม.อ. ๒๘๘/๒๕๔)

^๒ กายสังขาร แปลว่าสภาพปรุงแต่งกาย คือ ลมหายใจเข้า-ออก (ที.ม.อ. ๒๘๘/๒๕๕, ที.ม.ฐีกา ๒/๒๘๘/๒๖๔)

^๓ วจีสังขาร แปลว่าสภาพปรุงแต่งวาจา คือ วิตก วิจารณ์ (ที.ม.อ. ๒๘๘/๒๕๕, ที.ม.ฐีกา ๒/๒๘๘/๒๖๕)

^๔ จิตตสังขาร แปลว่าสภาพปรุงแต่งจิต คือ เวทนา สัญญา (ที.ม.อ. ๒๘๘/๒๕๕, ที.ม.ฐีกา ๒/๒๘๘/๒๖๕)

พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๕. ชนวนสกสูตร]

วิธีการบรรลุโอกาส ๓ ประการ

ยอมสงบระงับ วจีสังขารอย่างหยาบยอมสงบระงับ จิตตสังขาร
อย่างหยาบยอมสงบระงับ เพราะกายสังขารอย่างหยาบสงบ
ระงับ วจีสังขารอย่างหยาบยอมสงบระงับ จิตตสังขารอย่าง
หยาบยอมสงบระงับ สุขย่อมเกิดขึ้น โสมนัสยิ่งกว่าสุขยอม
เกิดขึ้นแก่เขา ท่านผู้เจริญ ความปรารถนาเกิดจากความ
เบิกบานใจ แม้ฉันใด ท่านผู้เจริญ เพราะกายสังขารอย่างหยาบ
สงบระงับ เพราะวจีสังขารอย่างหยาบสงบระงับ เพราะจิตต-
สังขารอย่างหยาบสงบระงับ สุขย่อมเกิดขึ้น โสมนัสยิ่งกว่าสุข
ยอมเกิดขึ้น ฉะนั้น พระผู้มีพระภาคผู้ทรงรู้ทรงเห็น เป็นพระ
อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ทรงรู้วิธีการบรรลุโอกาส
ที่ ๒ นี้ เพื่อให้ถึงความสุข

๓. บุคคลบางคนในโลกนี้ 'ไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า 'นี่เป็นกุศล'
'ไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า 'นี่เป็นอกุศล' 'ไม่รู้ชัดตามความ
เป็นจริงว่า 'นี่เป็นสิ่งมีโทษ' 'ไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า
'นี่เป็นสิ่งไม่มีโทษ' 'ไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า 'นี่เป็นสิ่ง
ควรเสพ' 'ไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า 'นี่เป็นสิ่งไม่ควรเสพ'
'ไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า 'นี่เป็นสิ่งเลว' 'ไม่รู้ชัดตามความ
เป็นจริงว่า 'นี่เป็นสิ่งประณีต' 'ไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า
'นี่เป็นสิ่งดำ สิ่งขาว และสิ่งมีส่วนเปรียบ^๑' ต่อมาเขาฟังธรรม
ของพระอริยะ มนสิการโดยแยบคาย ปฏิบัติธรรมสมควรแก่
ธรรม เขาอาศัยการฟังธรรมของพระอริยะ อาศัยการมนสิการ
โดยแยบคาย อาศัยการปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ย่อม
รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า 'นี่เป็นกุศล' ย่อมรู้ชัดตามความเป็น
จริงว่า 'นี่เป็นอกุศล' ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า 'นี่เป็นสิ่ง
มีโทษ' ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า 'นี่เป็นสิ่งไม่มีโทษ' ย่อม

เชิงอรรถ :

^๑ สิ่งมีส่วนเปรียบ ในที่นี้หมายถึงสิ่งทั้งหลาย ยกเว้นนิพพานเรียกว่า สิ่งมีส่วนเปรียบ (ที.ม.อ. ๒๘๘/๒๕๕)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๐ หน้า :๒๒๑ }

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๕. ชนวนสกสูตร]

สติปัฏฐาน ๔ ประการ

รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า 'นี่เป็นสิ่งควรเสพ' ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า 'นี่เป็นสิ่งไม่ควรเสพ' ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า 'นี่เป็นสิ่งแล้ว' ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า 'นี่เป็นสิ่งประณีต' ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า 'นี่เป็นสิ่งต่ำ สิ่งขาว และสิ่งมีส่วนเปรี้ยว' เมื่อเขาได้เห็นอย่างนี้ ย่อมละอริชชาได้ อริชชาย่อมเกิดขึ้น เพราะอริชชาดับลง เพราะอริชชาเกิดขึ้น สุขย่อมเกิดขึ้น โสมนัสยิ่งกว่าสุขย่อมเกิดขึ้น ท่านผู้เจริญ ความปราโมทย์เกิดจากความเบิกบานใจ แม้ฉันท เพราะอริชชาดับลง เพราะอริชชาเกิดขึ้น สุขย่อมเกิดขึ้น โสมนัส ยิ่งกว่าสุขย่อมเกิดขึ้น ฉันทนั้นเหมือนกัน พระผู้มีพระภาคผู้ทรงรู้ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ทรงรู้วิธีการบรรลุโอกาสที่ ๓ นี้ เพื่อให้ถึงความสุข

ท่านผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคผู้ทรงรู้ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ทรงรู้วิธีการบรรลุโอกาส ๓ ประการนี้แล เพื่อให้ถึงความสุข' ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สันถัมภ์พรหมได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว จึงตรัสต่อไปว่า

สติปัฏฐาน ๔ ประการ

[๒๘๙] 'พวกเทพชั้นดาวดึงส์ผู้เจริญเข้าใจเรื่องนั้นว่าอย่างไร พระผู้มีพระภาคผู้ทรงรู้ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ทรงบัญญัติสติปัฏฐาน ๔ ประการนี้ แม้ที่ทรงบัญญัติไว้อย่างดี ก็เพียงเพื่อให้บรรลุคุณธรรม สติปัฏฐาน ๔ ประการ ะไรบ้าง คือ
ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นกายในกายภายในอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ ภิกษุนั้นเมื่อพิจารณาเห็นกายในกายภายในอยู่ ย่อมตั้งจิตมั่นโดยชอบ ย่อมผ่อนคลายโดยชอบในกายานุปัสสนานั้น ภิกษุนั้นตั้งจิตมั่นโดยชอบ

พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๕. ชนวนสภสูตร]

สติปัฏฐาน ๔ ประการ

ส่องใสโดยชอบในกายานุปัสสนานั้นแล้ว ก็ย่อมบังเกิดมีญาณ-
ทัสสนะ^๑ในกายอื่นภายนอก

๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายภายในอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ ภิกษุ
นั้นเมื่อพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายภายในอยู่ ย่อมตั้ง
จิตมั่นโดยชอบ ย่อมส่องใสโดยชอบในเวทนานุปัสสนานั้น ภิกษุ
นั้นตั้งจิตมั่นโดยชอบ ส่องใสโดยชอบในเวทนานุปัสสนานั้นแล้ว
ก็ย่อมบังเกิดมีญาณทัสสนะในเวทนาอื่นภายนอก
๓. พิจารณาเห็นจิตในจิตภายในอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ
มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ ภิกษุนั้นเมื่อพิจารณา
เห็นจิตในจิตภายในอยู่ ย่อมตั้งจิตมั่นโดยชอบ ย่อมส่องใสโดย
ชอบในจิตตานุปัสสนานั้น ภิกษุนั้นตั้งจิตมั่นโดยชอบ ส่องใส
โดยชอบในจิตตานุปัสสนานั้นแล้วก็ย่อมบังเกิดมีญาณทัสสนะ
ในจิตอื่นภายนอก
๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายภายในอยู่ มีความเพียร
มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ ภิกษุ
นั้นเมื่อพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายภายในอยู่ ย่อมตั้ง
จิตมั่นโดยชอบ ย่อมส่องใสโดยชอบในธัมมานุปัสสนานั้น ภิกษุ
นั้นตั้งจิตมั่นโดยชอบ ส่องใสโดยชอบในธัมมานุปัสสนานั้นแล้ว
ก็ย่อมบังเกิดมีญาณทัสสนะในธรรมอื่นภายนอก

เชิงอรรถ :

- ^๑ ญาณทัสสนะ ในที่นี้หมายถึงความรู้และความเห็นตามความเป็นจริง อาจเรียกว่า มรรคญาณ ผลญาณ
สัมพัชฌญาณ ปัจจเวกขณญาณ หรือวิปัสสนาญาณ ก็ได้ (ที.ส.อ. ๒๓๔/๑๙๘)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๐ หน้า : ๒๒๓ }

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๕. ชนวนสกสูตร]

บริขารแห่งสมาธิ ๗ ประการ

ท่านผู้เจริญทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคผู้ทรงรู้ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ทรงบัญญัติสติปัฏฐาน ๔ ประการนี้แล เพื่อให้บรรลุ 'กุศลธรรม'

'ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สันถัมภ์พรหมได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว จึงตรัสต่อไปว่า

บริขารแห่งสมาธิ ๗ ประการ^๑

[๒๙๐] 'พวกเทพชั้นดาวดึงส์ผู้เจริญเข้าใจเรื่องนั้นว่าอย่างไร พระผู้มีพระภาคผู้ทรงรู้ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ทรงบัญญัติบริขารแห่งสมาธิ^๒ ๗ ประการนี้ แม้ที่ทรงบัญญัติอย่างดี ก็เพียงเพื่อความเจริญ เพื่อความบริบูรณ์แห่งสัมมาสมาธิ

บริขารแห่งสมาธิ ๗ ประการ ะไรบ้าง คือ

๑. สัมมาทิฏฐิ (เห็นชอบ)	๒. สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ)
๓. สัมมาวาจา (เจรจาชอบ)	๔. สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ)
๕. สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ)	๖. สัมมาวายามะ (พยายามชอบ)
๗. สัมมาสติ (ระลึกชอบ)	

ท่านผู้เจริญทั้งหลาย สภาวะที่จิตมีอารมณ์เดียวซึ่งมีองค์ ๗ ประการนี้แวดล้อมเรียกว่า 'อริยสัมมาสมาธิที่มีอุปนิสสะ^๓' บ้าง ว่า 'อริยสัมมาสมาธิที่มีบริขาร' บ้าง

ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ผู้มีสัมมาทิฏฐิ จึงมีสัมมาสังกัปปะ ผู้มีสัมมาสังกัปปะ จึงมีสัมมาวาจา ผู้มีสัมมาวาจา จึงมีสัมมากัมมันตะ ผู้มีสัมมากัมมันตะ จึงมีสัมมาอาชีวะ ผู้มีสัมมาอาชีวะ จึงมีสัมมาวายามะ ผู้มีสัมมาวายามะ จึงมีสัมมาสติ

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ที.ปา. ๑๑/๓๓๐/๒๒๑, ส.ม. (แปล) ๑๙/๒๘/๒๘, อจ.สตตก. (แปล) ๒๓/๔๕/๖๘

^๒ บริขารแห่งสมาธิ ในที่นี้หมายถึงบริวาร หรือองค์ประกอบของมรรคสมาธิ (ที.ม.อ. ๒๙๐/๒๕๗, อจ.สตตก อ. ๓/๔๔-๔๕/๑๘๒)

^๓ อุปนิสสะ หมายถึงอุปนิสัย ในที่นี้ได้แก่หมวดธรรมที่เป็นเหตุทำหน้าที่ร่วมกัน (ที.ม.อ. ๒๙๐/๒๕๗, ที.ม.ฐีกา ๒๙๐/๒๖๗)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๕. ชนวนสกสูตร]

บริวารแห่งสมาธิ ๗ ประการ

ผู้มีสัมมาสติ จึงมีสัมมาสมาธิ ผู้มีสัมมาสมาธิ จึงมีสัมมาญาณะ ผู้มีสัมมาญาณะ
จึงมีสัมมาวิมุตติ

ท่านผู้เจริญทั้งหลาย บุคคลเมื่อจะกล่าวให้ถูกต้องพึงกล่าวถึงองค์ธรรมใดว่า
'พระธรรมเป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง
ไม่ประกอบด้วยกาล^๑ ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อັນวิญญูชนพึงรู้
เฉพาะตน' ประดุแห่งอมตะจึงจะชื่อว่าเปิดแล้ว บุคคลเมื่อจะกล่าวให้ถูกต้องพึงกล่าว
ถึงองค์ธรรมที่ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระสัมมาสัมพุทธเจ้านี้แล้วว่า
'พระธรรมเป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง
ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อັນวิญญูชนพึงรู้
เฉพาะตน' ประดุแห่งอมตะจึงจะชื่อว่าเปิดแล้ว

ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ชนเหล่าใดประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหว
ในพระพุทธ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรม ประกอบด้วย
ความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์ ประกอบด้วยศีลที่พระอริยะชอบใจ ชนเหล่านี้
เป็นโอปปาติกะ เป็นผู้ที่พระผู้มีพระภาคทรงแนะนำ(ให้ตั้งอยู่)ในธรรมแล้ว เป็นชาว
มคธ มีจำนวนมากกว่า ๒,๕๐๐,๐๐๐ คน ผู้เคยบำรุงพระรัตนตรัยล่วงลับดับชีพ
ไปแล้วเป็นพระโสดาบัน เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป ไม่มีทางตกต่ำ มีความ
แน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า อนึ่ง ในชนจำนวนนั้น ผู้ที่เป็นพระสกทา-
คามีก็มีอยู่

ข้าพเจ้ากลัวการพูดเท็จจึงไม่อาจคิดคำนวณว่า

'ในจำนวนนั้น เหล่าชนนอกนี้^๒

เป็นผู้มีส่วนแห่งบุญ^๓ (นั้นด้วยหรือไม่)'

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๒ ข้อ ๑๕๘ หน้า ๑๐๓ ในเล่มนี้

^๒ เหล่าชนนอกนี้ หมายถึงพระอนาคามี (ที.ม.อ. ๒๙๐/๒๕๗)

^๓ เป็นผู้มีส่วนแห่งบุญ หมายถึงบังเกิดแล้วด้วยส่วนแห่งบุญ (ที. ม.อ. ๒๙๐/๒๕๗)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๕. ขนวนสภสูตร]

บริวารแห่งสมาธิ ๗ ประการ

[๒๙๑] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สันถัมมารพรมได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว เมื่อสันถัมมารพรมตรัสเนื้อความนี้อยู่ ท้าวเวสวัณมหาราชทรงดำริอย่างนี้ว่า 'น่าอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ จักมีพระศาสดาผู้ยิ่งเช่นนี้ จักมีการแสดงธรรมที่ยิ่งเช่นนี้ จักปรากฏการบรรลุคุณวิเศษที่ยิ่งเช่นนี้' ลำดับนั้น สันถัมมารพรม ทรงทราบพระดำริของท้าวเวสวัณมหาราชด้วยพระทัย จึงตรัสกับท้าวเวสวัณมหาราชตั้งนี้ว่า 'เวสวัณมหาราชผู้เจริญเข้าใจเรื่องนั้นว่าอย่างไร ในอดีตกาลก็ได้มีพระศาสดาผู้ยิ่งเช่นนี้ ได้มีการแสดงธรรมที่ยิ่งเช่นนี้ ได้ปรากฏการบรรลุคุณวิเศษที่ยิ่งเช่นนี้ ถึงในอนาคตกาลก็จักมีพระศาสดาผู้ยิ่งเช่นนี้ จักมีการแสดงธรรมที่ยิ่งเช่นนี้ จักปรากฏการบรรลุคุณวิเศษที่ยิ่งเช่นนี้'

[๒๙๒] สันถัมมารพรมได้ตรัสเนื้อความนี้แก่พวกเทพชั้นดาวดึงส์แล้ว ท้าวเวสวัณมหาราชทรงนำเนื้อความนี้ได้ทรงสดับรับมาเฉพาะพระพักตร์ของสันถัมมารพรมผู้ตรัสแก่พวกเทพชั้นดาวดึงส์มาตรัสบอกแก่บริษัทของพระองค์ ขนวนสภยักษ์นำเนื้อความนี้ได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์ของท้าวเวสวัณมหาราชที่ตรัสแก่บริษัทของพระองค์มากราบทูลแด่พระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคได้ทรงสดับรับเนื้อความนี้มาเฉพาะหน้าของขนวนสภยักษ์ด้วย ทรงรู้แจ้งด้วยพระองค์เองด้วยแล้วตรัสบอกแก่ท่านพระอานนท์ ท่านพระอานนท์ได้สดับรับเนื้อความนั้นมาเฉพาะพระพักตร์ของพระผู้มีพระภาคแล้วบอกแก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาทั้งหลาย พรหมจรรย์^๑นั้นนั้น จึงบริบูรณ์กว้างขวาง แพร่หลาย รู้จักกันโดยมาก มั่นคงดี กระทั่งเทพและมนุษย์ทั้งหลายประกาศได้'

ขนวนสภสูตรที่ ๕ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ พรหมจรรย์ ในที่นี้หมายถึงไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา (ที.ม.อ. ๒๙๒/๒๕๘)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๐ หน้า :๒๒๖ }

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๖. มหาโควินทสูตร]

เทวสภา

๖. มหาโควินทสูตร

ว่าด้วยมหาโควินทพราหมณ์

[๒๙๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูเขาคิชฌมกุฏ เขตกรุงราชคฤห์ ครั้งนั้น ปัญจสิขะ คันธรรพบุตร เมื่อราตรีผ่านไป^๑ มีวรรณงดงามยิ่งนัก เปล่งรัศมีให้สว่างไปทั่วภูเขาคิชฌมกุฏ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วยืนอยู่ ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์จะขอกราบทูลข้อความที่ได้สดับรับมาเฉพาะหน้าพวกเทพชั้นดาวดึงส์แด่พระผู้มีพระภาค” พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “เชิญบอกเราเถิด ปัญจสิขะ”

เทวสภา^๒

[๒๙๔] ปัญจสิขะ คันธรรพบุตรกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อหลายวันมาแล้ว ในคืนเพ็ญวันอุโบสถ ๑๕ ค่ำ อันเป็นวันปวารณา พวกเทพชั้นดาวดึงส์ทั้งสิ้นนั่งประชุมกันในสุธัมมาเทวสภา มีเทพบริษัทยากมายนั่งอยู่โดยรอบ ท้าวจาดุมหาราชประทับอยู่ในทิศทั้ง ๔ คือ

๑. ทิศตะวันออกมีท้าวธรรุมหาราช ประทับนั่งผินพระพักตร์ไปทางทิศตะวันตก มีพวกเทพอยู่เบื้องหน้า
๒. ทิศใต้มีท้าววิรุฬหกมหาราช ประทับนั่งผินพระพักตร์ไปทางทิศเหนือ มีพวกเทพอยู่เบื้องหน้า
๓. ทิศตะวันตกมีท้าววิรูปักษ์มหาราช ประทับนั่งผินพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก มีพวกเทพอยู่เบื้องหน้า
๔. ทิศเหนือมีท้าวเวสวัณมหาราช ประทับนั่งผินพระพักตร์ไปทางทิศใต้ มีพวกเทพอยู่เบื้องหน้า

เชิงอรรถ :

^๑ เมื่อราตรีผ่านไป หมายถึงปฐมยาม คือยามที่หนึ่งผ่านไป (ในคืนหนึ่งแบ่งเป็น ๓ ยาม ยามละ ๔ ชั่วโมง เรียก ปฐมยาม มัชฌิมยาม และปัจฉิมยาม ตามลำดับ) (ที.ม.อ. ๒๙๓/๒๕๙)

^๒ ดูเทียบข้อ ๒๘๒ หน้า ๒๑๒ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๖. มหาโควินทสูตร]

เทวสภา

เมื่อครั้งที่พวกเทพชั้นดาวดึงส์ทั้งสิ้นนั่งประชุมกันในสุธัมมาเทวสภา มีพวกเทพบริษัหมากมายนั่งอยู่โดยรอบ มีท้าวจาตุมหาราชประทับอยู่ในทิศทั้ง ๔ นี้เป็นธรรมเนียมในการนั่งของท้าวจาตุมหาราช ข้างหลังถัดออกมาเป็นที่นั่งของข้าพระองค์ทั้งหลาย

เทพเหล่านั้นประพาศพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคแล้ว เดียวนี้เกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ รุ่งเรืองเกินเทพเหล่าอื่นด้วยวรรณะและยศ นัยว่า ด้วยเหตุนี้ พวกเทพชั้นดาวดึงส์จึงมีใจยินดี เบิกบานใจ เกิดปีติและโสมนัสว่า 'ท่านทั้งหลาย หมู่เทพเจริญเต็มที หม่อสูรเสื่อมถอยลง^๑'

[๒๙๕] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ลำดับนั้น ท้าวสักกะจอมเทพทรงทราบความเสื่อมใสของพวกเทพชั้นดาวดึงส์ จึงทรงอนุโมทนาด้วยคาถาเหล่านี้ว่า

‘ท่านผู้เจริญทั้งหลาย พวกเทพชั้นดาวดึงส์
มีพระอินทร์เป็นประธาน
ถวายนมัสการพระตถาคตและความดีของพระธรรม
เมื่อเห็นเทพเหล่าใหม่ผู้มีวรรณะและยศ
ผู้เคยประพาศพรหมจรรย์ในพระสุคต ซึ่งมา ณ ที่นี้ (ด้วย)
ก็พากันบันเทิงใจนิก
เทพเหล่านั้นเป็นสาวก
ของพระผู้มีพระปัญญากว้างขวางดุจแผ่นดิน
ทั้งหมดเป็นผู้บรรลुकุณวิเศษ
รุ่งเรืองเกินเทพเหล่าอื่นในที่นี้
ด้วยวรรณะ ยศ และอายุ
พวกเทพชั้นดาวดึงส์มีพระอินทร์เป็นประธาน
ครั้นเห็นเหตุนี้แล้วพากันเปล็ดเพลิน
ถวายนมัสการพระตถาคตและความดีของพระธรรม’

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นัยว่า เพราะเหตุนี้ พวกเทพชั้นดาวดึงส์จึงมีใจยินดี เบิกบานใจ เกิดปีติและโสมนัส สุดจะประมาณได้ กล่าววว่า 'ท่านทั้งหลาย หมู่เทพเจริญเต็มที หม่อสูรเสื่อมถอยลง’

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๒๘๒ หน้า ๒๑๓ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๖. มหาโควินทสูตร]

พระคุณตามความเป็นจริง ๘ ประการ

พระคุณตามความเป็นจริง ๘ ประการ

[๒๙๖] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ครั้นนั้นแล ท้าวสักกะจอมเทพทรงทราบ ความเลื่อมใสของพวกเทพชั้นดาวดึงส์ จึงรับสั่งเรียกพวกเทพชั้นดาวดึงส์มาตรัสว่า 'ท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย ท่านปรารถนาจะฟังพระคุณตามความเป็นจริง ๘ ประการ ของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นไหม' พวกเทพชั้นดาวดึงส์กราบทูลว่า 'พวก ข้าพระองค์ปรารถนาจะฟังพระคุณตามความเป็นจริงของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น พระเจ้าข้า' ที่นั้น ท้าวสักกะจอมเทพทรงประกาศพระคุณตามความเป็นจริง ๘ ประการ ของพระผู้มีพระภาคแก่พวกเทพชั้นดาวดึงส์ว่า

'เทพชั้นดาวดึงส์ผู้เจริญทั้งหลายเข้าใจเรื่องนั้นว่าอย่างไร

๑. ดรบาเทาที่พระผู้มีพระภาคพระองค์นี้ ทรงปฏิบัติเพื่อเกื้อกูล แก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เราไม่เคยเห็นพระศาสดาผู้ประกอบด้วยองค์คุณแม้เช่นนี้ผู้ทรง ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่อ อนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่ เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายในอดีตกาลเลย ถึงในบัดนี้เราก็ไม่เห็น (ใครอื่น) นอกจากพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
๒. พระธรรมเป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะ ฟังเห็นชัดด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน เราไม่เคยเห็น พระศาสดาผู้ประกอบด้วยองค์คุณแม้เช่นนี้ผู้ทรงแสดงธรรมที่ควร น้อมเข้ามาอย่างนี้ในอดีตกาลเลย ถึงในบัดนี้เราก็ไม่เห็น(ใครอื่น) นอกจากพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
๓. พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงบัญญัติไว้ดีแล้วว่า 'นี้เป็นกุศล' ทรงบัญญัติไว้ดีแล้วว่า 'นี้เป็นอกุศล' ทรงบัญญัติไว้ดีแล้วว่า 'นี้เป็นสิ่งมีโทษ' 'นี้เป็นสิ่งไม่มีโทษ' 'นี้เป็นสิ่งควรเสพ' 'นี้เป็น

พระสูตรต้นตปิฎก ที่ขนิทาย มหาวรรค [๖. มหาโควินทสูตร]

พระคุณตามความเป็นจริง ๘ ประการ

สิ่งไม่ควรเสพ' 'นี่เป็นสิ่งเลว' 'นี่เป็นสิ่งประณีต' 'นี่เป็นสิ่งดำ
 สิ่งขาวและสิ่งมีส่วนเปรียบ' เราไม่เคยเห็นพระศาสดาผู้ประกอบด้วย
 ด้ยองค์คุณแม่เช่นนี้ผู้ทรงบัญญัติธรรมที่เป็นกุศล เป็นอกุศล
 เป็นสิ่งมีโทษ เป็นสิ่งไม่มีโทษ เป็นสิ่งควรเสพ เป็นสิ่งไม่ควรเสพ
 เป็นสิ่งเลว เป็นสิ่งประณีต เป็นสิ่งดำ สิ่งขาว และสิ่งมีส่วน
 เปรียบอย่างนี้ในอดีตกาลเลย ถึงในบัดนี้เราก้ไม่เห็น (ใครอื่น)
 นอกจากพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น

๔. ข้อปฏิบัติที่ให้ถึงพระนิพพานที่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทรง
 บัญญัติไว้ดีแล้วแก่สาวกทั้งหลาย พระนิพพานและข้อปฏิบัติ
 ย่อมเหมาะสมกัน น้ำจากแม่น้ำคงคากับน้ำจากแม่น้ำยมุนา
 ย่อมกลมกลืนกันได้ เข้ากันได้ แม้ฉันใด ข้อปฏิบัติที่ให้ถึง
 พระนิพพานที่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทรงบัญญัติไว้ดีแล้ว
 แก่สาวกทั้งหลาย พระนิพพานและข้อปฏิบัติย่อมเหมาะสมกัน
 ฉะนั้นเหมือนกัน เราไม่เคยเห็นพระศาสดาผู้ประกอบด้วย
 องค์คุณแม่เช่นนี้ผู้ทรงบัญญัติข้อปฏิบัติที่ให้ถึงพระนิพพานอย่างนี้
 ในอดีตกาลเลย ถึงในบัดนี้เราก้ไม่เห็น (ใครอื่น) นอกจากพระผู้มี
 พระภาคพระองค์นั้น
๕. พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงได้พระเสขะทั้งหลายผู้ยังต้อง
 ปฏิบัติและพระขีณาสพทั้งหลายผู้อยู่จบพรหมจรรย์แล้วเป็น
 พระสหาย (แต่) ไม่ทรงติดท่านเหล่านั้น ทรงมุ่งมั่นปฏิบัติธรรม
 ที่ยินดีการอยู่ผู้เดียว เราไม่เคยเห็นพระศาสดาผู้ประกอบด้วย
 องค์คุณแม่เช่นนี้ผู้ทรงมุ่งมั่นปฏิบัติธรรมที่ยินดีการอยู่ผู้เดียว
 อย่างนี้ในอดีตกาลเลย ถึงในบัดนี้เราก้ไม่เห็น (ใครอื่น) นอกจาก
 พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
๖. พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงมีลาภเกิดขึ้นมากมาย ทรงมี
 คำสรรเสริญเกิดขึ้นแพร่หลาย เห็นจะเทียบเท่ากับกษัตริย์ทั้งหลาย
 ผู้มีพระสิริโฉมสง่างามน่ารัก แต่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นสวย

พระสูตรต้นตปิฎก ที่ขนิทาย มหาวรรค [๖. มหาโควินทสูตร]

พระคุณตามความเป็นจริง ๘ ประการ

- พระกระยาหารอย่างปราศจากความมัวเมา เราไม่เคยเห็นพระ
ศาสดาผู้ประกอบด้วยองค์คุณแม่เช่นนี้ เสวยพระกระยาหาร
อย่างปราศจากความมัวเมาอย่างนี้ในอดีตกาลเลย ถึงในบัดนี้
เราก็มองไม่เห็น (ใครอื่น) นอกจากพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
๗. พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงมีปกติตรัสอย่างไรก็ทรงทำ
อย่างนั้น ทรงมีปกติทำอย่างไรก็ตรัสอย่างนั้น ด้วยเหตุนี้
จึงชื่อว่าเป็นผู้ทรงมีปกติตรัสอย่างไรก็ทรงทำอย่างนั้น ทรงมีปกติ
ทำอย่างไรก็ตรัสอย่างนั้น^๑ เราไม่เคยเห็นพระศาสดาผู้ประกอบด้วยองค์คุณแม่เช่นนี้ ผู้ทรงปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม อย่างนี้
ในอดีตกาลเลย ถึงในบัดนี้เราก็มองไม่เห็น (ใครอื่น) นอกจากพระผู้มี
พระภาคพระองค์นั้น
๘. พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้ทรงข้ามความสงสัย ปราศจาก
ความแคลงใจ ผู้จับสันดานดำริด้วยอาทิพรหมจรรย์อันเป็นไป
ตามอริยมรรค เราไม่เคยเห็นพระศาสดาผู้ประกอบด้วยองค์คุณ
แม่เช่นนี้ ผู้ทรงข้ามความสงสัย ปราศจากความแคลงใจ จับสัน
ดานดำริด้วยอาทิพรหมจรรย์อันเป็นไปตามอริยมรรคอย่างนี้
ในอดีตกาลเลย ถึงในบัดนี้เราก็มองไม่เห็น (ใครอื่น) นอกจากพระผู้มี
พระภาคพระองค์นั้น'

[๒๙๗] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท้าวสักกะจอมเทพทรงประกาศพระคุณตาม
ความเป็นจริง ๘ ประการนี้ของพระผู้มีพระภาคแก่พวกเทพชั้นดาวดึงส์ นัยว่า
เพราะการประกาศนั้น พวกเทพชั้นดาวดึงส์ครั้นสดับพระคุณตามความเป็นจริง ๘
ประการของพระผู้มีพระภาคแล้ว จึงมีใจยินดี เบิกบานใจ เกิดปีติและโสมนัส
สุดจะประมาณได้

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในจำนวนเทพเหล่านั้น เทพบางเหล่ากล่าวอย่างนี้ว่า
'ท่านผู้บริบูรณ์ทั้งหลาย ขอให้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลก ๔ พระองค์
และทรงแสดงธรรมเหมือนพระผู้มีพระภาคเถิดหนอ (เพราะ) การเสด็จอุบัติขึ้นและ

เชิงอรรถ :

^๑ คำนี้แปลมาจากคำบาลีว่า ยถาวาที ตถากาโร ยถากาโร ตถาวาที หมายถึงมีปกติตรัสอย่างไรก็ทรงทำ
และทรงทำอย่างไรก็ตรัส (ที.ม.อ. ๒๙๖/๒๖๙) และดู อัง.จตุกก. (แปล) ๒๑/๒๓/๓๗

พระสดตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๖. มหาโควินทสูตร]

พระคุณตามความเป็นจริง ๘ ประการ

การแสดงธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นเป็นไปเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย'

เทพบางเหล่ากล่าวอย่างนี้ว่า 'ท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๔ พระองค์ จงยกไว้ก่อนเถิด ขอให้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลก ๓ พระองค์ และทรงแสดงธรรมเหมือนพระผู้มีพระภาคเถิดหนอ(เพราะ)การเสด็จอุบัติขึ้นและการแสดงธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นเป็นไปเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย'

เทพบางเหล่ากล่าวอย่างนี้ว่า 'ท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๓ พระองค์ จงยกไว้ก่อนเถิด ขอให้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลก ๒ พระองค์ และทรงแสดงธรรมเหมือนพระผู้มีพระภาคเถิดหนอ (เพราะ) การเสด็จอุบัติขึ้นและการแสดงธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นเป็นไปเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย'

[๒๙๘] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อพวกเทพชั้นดาวดึงส์กล่าวอย่างนี้แล้ว ท้าวสักกะจอมเทพตรัสแก่พวกเทพชั้นดาวดึงส์ดังนี้ว่า 'ท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย นั้นไม่ใช่ฐานะ^๑ ไม่ใช่โอกาส ที่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ๒ พระองค์จะเสด็จอุบัติขึ้นในโลกธาตุเดียวกัน^๒ ไม่ก่อนไม่หลัง (พร้อมกัน) ฐานะอย่างนี้มิได้เลย ท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย ขอให้พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงมีโรคาพาธน้อย ดำรงอยู่ยั่งยืนนานเถิดหนอ (เพราะ) การที่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทรงดำรงอยู่ ยั่งยืนนานจะเป็นไปเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย'

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ครั้งนั้นแล แม้ท้าวจามหาราชได้รับคำบอกเล่าเรื่องที่เป็นเหตุให้พวกเทพชั้นดาวดึงส์ต้องมานั่งประชุมคิดพิจารณากันในสุธัมมาเทวสภาแล้ว

เชิงอรรถ :

^๑ ไม่ใช่ฐานะ หมายถึงเหตุการณ์ที่มีไม่ได้หรือเป็นไปไม่ได้ (ที.ม.อ. ๒๙๘/๒๗๑)

^๒ ดูเทียบ ม.อ. ๑๔/๑๒๙/๑๑๕, อจ.เอกก. (แปล) ๒๐/๒๗๗/๓๔

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๖. มหาโควินทสูตร]
เรื่องสนังกุมารพรหม

ก็ยังคงดำเนินการในเรื่องนั้นอยู่ ทั้งได้รับคำแนะนำที่พวกเทพชั้นดาวดึงส์ตามพร่ำสอน
เฉพาะแล้ว ก็ทรงดำเนินการในเรื่องนั้นอยู่ และต่างยังคงประทับยืนอยู่ ณ ที่ประทับ
ของตน ๆ ไม่ยอมจากไป

ท้าวจาดุมหาราชเหล่านั้น

ได้รับคำบอกแล้ว ทั้งได้รับคำแนะนำแล้ว

จึงมีพระทัยผ่องใส ประทับยืนสงบอยู่

ณ ที่ประทับของตน ๆ

[๒๙๙] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ครั้งนั้นแล ได้เกิดแสงสว่างเจิดจ้าขึ้นทางทิศเหนือ
ปรากฏโอกาสเกินทิวานภาพของเทพทั้งหลาย ที่นั่น ท้าวสักกะจอมเทพรับสั่งเรียก
พวกเทพชั้นดาวดึงส์มาตรัสว่า 'ท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย มีนิมิตที่สังเกตได้ (คือ) แสงสว่าง
เกิดขึ้น โอกาสปรากฏขึ้น พระพรหมก็จะปรากฏองค์ขึ้น เพราะการที่แสงสว่างเกิดขึ้น
โอกาสปรากฏขึ้นนี้ จัดเป็นบุญนิมิตแห่งการปรากฏของพระพรหม'

เมื่อมีนิมิตที่สังเกตได้

พระพรหมก็จะปรากฏองค์ขึ้น

เพราะโอกาสอันเจิดจ้ายิ่ง

เป็นนิมิตแห่งพระพรหม

เรื่องสนังกุมารพรหม^๑

[๓๐๐] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ลำดับนั้น พวกเทพชั้นดาวดึงส์นั่งอยู่บน
อาสนะของตน ๆ กล่าวว่า 'พวกเราจักรู้โอกาสนั้น เมื่อรู้ชัดผลที่ปรากฏแล้วจึง
จะไป' แม้ท้าวจาดุมหาราชประทับนั่งอยู่บนที่ประทับของตน ๆ ก็กล่าวว่า 'พวกเรา
จักรู้โอกาสนั้น เมื่อรู้ชัดผลที่ปรากฏแล้วจึงจะไป' พวกเทพชั้นดาวดึงส์ดับเรื่องนี้
แล้วเข้าจานสงบอยู่ด้วยคิดว่า 'พวกเราจักรู้โอกาสนั้น เมื่อรู้ชัดผลที่ปรากฏแล้วจึง
จะไป'

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อสนังกุมารพรหมปรากฏแก่พวกเทพชั้นดาวดึงส์
พระองค์ทรงเนรมิตอัถภาพให้หายปรากฏขึ้น เพราะรูปร่างปกติของพรหมไม่อาจ

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบข้อ ๒๘๔ หน้า ๒๑๕ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๖. มหาโควินทสูตร]
เรื่องสนังกุมารพรหม

ปรากฏในคลองจักษุของพวกเทพชั้นดาวดึงส์ได้ เมื่อสนังกุมารพรหมปรากฏแก่พวก
เทพชั้นดาวดึงส์ พระองค์ก็รุ่งเรืองเกินเทพเหล่าอื่นด้วยวรรณะและยศ ร่างกายที่เป็น
ทองคำ ย่อมงดงามเกินร่างกายมนุษย์ ฉันทิ เมื่อสนังกุมารพรหมปรากฏแก่พวก
เทพชั้นดาวดึงส์ พระองค์ก็รุ่งเรืองเกินเทพเหล่าอื่นด้วยวรรณะและยศ ฉันทิ
เหมือนกัน เมื่อสนังกุมารพรหมปรากฏแก่พวกเทพชั้นดาวดึงส์ ในเทพบริษัทนั้น
เทพบางองค์ไม่ไหว ไม่ต้อนรับ ไม่เชิญด้วยอาสนะ ทั้งหมดพากันนั่งขัดสมาธิ
ประนมมือนั่งอยู่ด้วยคิดว่า 'บัดนี้ สนังกุมารพรหมจะประทับนั่งบนบัลลังก์ของเทพ
ที่พระองค์ปรารถนา'

สนังกุมารพรหมประทับนั่งบนบัลลังก์ของเทพองค์ใด เทพองค์นั้นได้
ความยินดีอย่างยิ่ง ได้ความโสมนัสอย่างยิ่ง ผู้กษัตราธิราชผู้ได้รับมูรธาภิเษกแล้ว
พึงจะได้ครองราชย์ ทรงได้ความยินดีอย่างยิ่ง ได้ความโสมนัสอย่างยิ่ง ฉันทิ
สนังกุมารพรหมประทับนั่งบนบัลลังก์ของเทพองค์ใด เทพองค์นั้นก็มีความยินดี
อย่างยิ่ง ได้ความโสมนัสอย่างยิ่ง ฉันทิเหมือนกัน จากนั้น เมื่อสนังกุมารพรหม
ทรงทราบความเลื่อมใสของพวกเทพชั้นดาวดึงส์ ก็ทรงหายตัวแล้วอนโมทนาด้วยคาถา
เหล่านี้ว่า

'ท่านผู้เจริญทั้งหลาย พวกเทพชั้นดาวดึงส์
มีพระอินทร์เป็นประธาน
ถวายนมัสการพระตถาคตและความดีของพระธรรม
เมื่อเห็นเทพเหล่าใหม่ผู้มีวรรณะและยศ
ผู้เคยประพฤติพรหมจรรย์ในพระสุคต ซึ่งมา ณ ที่นี้ (ด้วย)
ก็พากันบันเทิงใจนึก
เทพเหล่านั้นเป็นสาวก
ของพระผู้มีพระปัญญากว้างขวางดุจแผ่นดิน
ทั้งหมดเป็นผู้บรรลุคุณวิเศษ
รุ่งเรืองเกินเทพเหล่าอื่นในที่นี้
ด้วยวรรณะ ยศ และอายุ
พวกเทพชั้นดาวดึงส์มีพระอินทร์เป็นประธาน
ครั้นเห็นเหตุนี้แล้วพากันเปล็ดเพลิน
ถวายนมัสการพระตถาคตและความดีของพระธรรม'

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๖. มหาโควินทสูตร]

พระคุณตามความเป็นจริง ๘ ประการ

เสียงของสันทกุมารพรหม

[๓๐๑] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สันทกุมารพรหมได้ตรัสเนื้อความนี้ ขณะที่ สันทกุมารพรหมตรัสเนื้อความนี้มีเสียงประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ คือ (๑) แจ่มใส (๒) ชัดเจน (๓) นุ่มนวล (๔) ขวานฟัง (๕) กลมกล่อม (๖) ไม่พรา (๗) ลึกซึ้ง (๘) กังวาน สันทกุมารพรหมเปล่งเสียงให้รู้กันเฉพาะในบริษัทเท่านั้น เสียงของ สันทกุมารพรหมนั้นไม่ได้ดังออกไปภายนอกบริษัท ผู้มีเสียงประกอบด้วยองค์ ๘ ประการอย่างนี้เรียกว่า ‘มีเสียงเหมือนเสียงพรหม’

ครั้งนั้น พวกเทพชั้นดาวดึงส์ได้ทูลสันทกุมารพรหมตั้งนี้ว่า ‘ขอโอกาสเถิด ท่านท้าวมหาพรหม พวกเราทราบเนื้อความนี้แล้วจึงเบิกบานใจ อนึ่ง ท้าวสักกะจอมเทพได้ตรัสพระคุณตามความเป็นจริง ๘ ประการของพระผู้มีพระภาคไว้ พวกเราทราบแล้วก็เบิกบานใจ’

พระคุณตามความเป็นจริง ๘ ประการ^๑

[๓๐๒] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ครั้งนั้น สันทกุมารพรหมได้ตรัสกับท้าวสักกะจอมเทพตั้งนี้ว่า ‘ขอโอกาสเถิด ท่านจอมเทพ เราก็ควรได้ฟังพระคุณตามความเป็นจริง ๘ ประการของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นบ้าง’ ท้าวสักกะจอมเทพทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว ทรงประกาศพระคุณตามความเป็นจริง ๘ ประการแก่สันทกุมารพรหมว่า ‘ท้าวมหาพรหมผู้เจริญเข้าใจเรื่องนั้นว่าอย่างไร’

๑. ดราบเท่าที่พระผู้มีพระภาคพระองค์นี้ ทรงปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เราไม่เคยเห็นพระศาสดาผู้ประกอบด้วยองค์คุณแม้เช่นนี้ผู้ทรงปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายในอดีตกาลเลย ถึงในบัดนี้เราก็ไม่เห็น (ใครอื่น) นอกจากพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบข้อ ๒๙๖ หน้า ๒๒๙ ในเล่มนี้

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๐ หน้า : ๒๓๕ }

พระสูตรต้นตอปิฎก ที่ขนิทาย มหาวรรค [๖. มหาโควินทสูตร]

พระคุณตามความเป็นจริง ๘ ประการ

๒. พระธรรมเป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะ
 พึงเห็นชัดด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู
 ควรน้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน เราไม่เคยเห็น
 พระศาสดาผู้ประกอบด้วยองค์คุณแม้เช่นนี้ผู้ทรงแสดงธรรมที่ควร
 น้อมเข้ามาอย่างนี้ในอดีตกาลเลย ถึงในบัดนี้เราก็มองไม่เห็น(ใครอื่น)
 นอกจากพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
๓. พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงบัญญัติไว้ดีแล้วว่า 'นี่เป็นกุศล'
 ทรงบัญญัติไว้ดีแล้วว่า 'นี่เป็นอกุศล' ทรงบัญญัติไว้ดีแล้วว่า
 'นี่เป็นสิ่งมีโทษ' 'นี่เป็นสิ่งไม่มีโทษ' 'นี่เป็นสิ่งที่ควรเสพ' 'นี่เป็น
 สิ่งไม่ควรเสพ' 'นี่เป็นสิ่งเลว' 'นี่เป็นสิ่งประณีต' 'นี่เป็นสิ่งดำ
 เป็นสิ่งขาว และเป็นสิ่งไม่มีสิ่งเปรียบ' เราไม่เคยเห็นพระศาสดา
 ผู้ประกอบด้วยองค์คุณแม้เช่นนี้ ผู้ทรงบัญญัติธรรมเป็นกุศล
 เป็นอกุศล เป็นสิ่งที่มีโทษ เป็นสิ่งไม่มีโทษ เป็นสิ่งที่ควรเสพ
 เป็นสิ่งไม่ควรเสพ เป็นสิ่งเลว เป็นสิ่งประณีต เป็นสิ่งดำ
 เป็นสิ่งขาว และเป็นสิ่งไม่มีสิ่งเปรียบอย่างนี้ในอดีตกาลเลย
 ถึงในบัดนี้เราก็มองไม่เห็น(ใครอื่น) นอกจากพระผู้มีพระภาค
 พระองค์นั้น
๔. ข้อปฏิบัติที่ให้ถึงพระนิพพานที่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทรง
 บัญญัติไว้ดีแล้วแก่สาวกทั้งหลาย พระนิพพานและข้อปฏิบัติ
 ย่อมเหมาะสมกัน เปรียบเหมือนน้ำจากแม่น้ำคงคา กับน้ำจาก
 แม่น้ำยมุนาย่อมกลมกลืนกันได้ เข้ากันได้ แม้ฉันใด ข้อปฏิบัติ
 ที่ให้ถึงพระนิพพานที่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทรงบัญญัติไว้
 ดีแล้วแก่สาวกทั้งหลาย พระนิพพานและข้อปฏิบัติย่อมเหมาะ
 สมกัน ฉะนั้นเหมือนกัน เราไม่เคยเห็นพระศาสดาผู้ประกอบ
 ด้วยองค์คุณแม้เช่นนี้ผู้ทรงบัญญัติข้อปฏิบัติที่ให้ถึงพระนิพพาน
 อย่างนี้ในอดีตกาลเลย ถึงในบัดนี้เราก็มองไม่เห็น(ใครอื่น) นอกจาก
 พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น

พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๖. มหาโควินทสูตร]

พระคุณตามความเป็นจริง ๘ ประการ

๕. พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงได้พระเสขะทั้งหลายผู้ยังต้องปฏิบัติและพระขีณาสพทั้งหลายผู้อยู่จบพรหมจรรย์แล้วเป็นพระสหาย (แต่) ไม่ทรงติดท่านเหล่านั้น ทรงมุ่งมั่นปฏิบัติธรรมที่ยินดีการอยู่ผู้เดียว เราไม่เคยเห็นพระศาสดาผู้ประกอบด้วยองค์คุณแม้เช่นนี้ผู้ทรงมุ่งมั่นปฏิบัติธรรมที่ยินดีการอยู่ผู้เดียวอย่างนี้ในอดีตกาลเลย ถึงในบัดนี้เราก็มองไม่เห็น(ใครอื่น) นอกจากพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
๖. พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงมีลาภเกิดขึ้นมากมาย ทรงมีคำสรรเสริญเกิดขึ้นแพร่หลาย เห็นจะเทียบเท่ากับกษัตริย์ทั้งหลาย ผู้มีพระสิริโฉมสง่างามน่ารัก แต่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเสวยพระกระยาหารอย่างปราศจากความมัวเมา เราไม่เคยเห็นพระศาสดาผู้ประกอบด้วยองค์คุณแม้เช่นนี้ เสวยพระกระยาหารอย่างปราศจากความมัวเมาอย่างนี้ในอดีตกาลเลย ถึงในบัดนี้เราก็มองไม่เห็น(ใครอื่น) นอกจากพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
๗. พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงมีปกติตรัสอย่างไรก็ทรงทำอย่างนั้น ทรงมีปกติทำอย่างไรก็ตรัสอย่างนั้น ด้วยเหตุนี้จึงชื่อว่าเป็นผู้ทรงมีปกติตรัสอย่างไรก็ทรงทำอย่างนั้น ทรงมีปกติทำอย่างไรก็ตรัสอย่างนั้น เราไม่เคยเห็นพระศาสดาผู้ประกอบด้วยองค์คุณแม้เช่นนี้ผู้ทรงปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมอย่างนี้ในอดีตกาลเลย ถึงในบัดนี้เราก็มองไม่เห็น(ใครอื่น) นอกจากพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
๘. พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้ทรงข้ามความสงสัย ปราศจากความแคลงใจ ผู้จบสิ้นความดำริด้วยอาทิพรหมจรรย์ อันเป็นไปตามอัชฌาสัย เราไม่เคยเห็นพระศาสดาผู้ประกอบด้วยองค์คุณแม้เช่นนี้ ผู้ทรงข้ามความสงสัย ปราศจากความแคลงใจ จบสิ้นความดำริด้วยอาทิพรหมจรรย์อันเป็นไปตามอัชฌาสัยอย่างนี้ในอดีตกาลเลย ถึงในบัดนี้เราก็มองไม่เห็น(ใครอื่น) นอกจากพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น'

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๖. มหาโควินทสูตร]
เรื่องโควินทพราหมณ์

[๓๐๓] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท้าวสักกะจอมเทพทรงประกาศพระคุณตามความเป็นจริง ๘ ประการนี้ของพระผู้มีพระภาคแก่สังฆกุมารพรหมแล้ว นัยว่า เพราะการประกาศนั้น สังฆกุมารพรหมครั้นทรงสดับพระคุณตามความเป็นจริง ๘ ประการของพระผู้มีพระภาคแล้ว จึงมีพระทัยยินดี เบิกบาน เกิดปีติและโสมนัส

จากนั้น สังฆกุมารพรหมทรงเนรมิตอัฐภาพให้หยาบเป็นกุมารรูปเช่นกับ ปัญจสิขะ คันธรรพบุตร ปรากฏแก่พวกเทพชั้นดาวดึงส์ แล้วเหาะขึ้นบนอากาศ ประทับนั่งขัดสมาธิในอากาศ บนที่ว่างกลางอากาศเหมือนนุรุษมีกำลังนั่งขัดสมาธิ บนบัลลังก์ที่ปลูลาดไว้ดีแล้ว หรือบนพื้นที่ราบเรียบเสมอกันจะนั้น แล้วรับสั่งเรียก พวกเทพชั้นดาวดึงส์มาตรัสว่า

เรื่องโควินทพราหมณ์

[๓๐๔] 'เทพชั้นดาวดึงส์ผู้เจริญทั้งหลายเข้าใจเรื่องนั้นว่าอย่างไร พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทรงเป็นผู้มีปัญญามากมานานเพียงไร

ท่านผู้เจริญทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว มีพระราชอาพระองค์หนึ่งพระนามว่า ทิสัมบดี พราหมณ์ชื่อว่าโควินท^๑เป็นปุโรหิตของพระเจ้าทิสัมบดี พระราชกุมารพระนามว่าเรณูเป็นราชบุตรของพระเจ้าทิสัมบดี มาณพชื่อว่าโชติपालะเป็นบุตรของโควินทพราหมณ์ เพราะเหตุนั้น บุคคลเหล่านี้คือ พระราชบุตรเรณู โชติपालมาณพ และกษัตริย์อีก ๖ พระองค์รวมเป็น ๘ คน ได้เป็นสหายกัน ครั้นเมื่อวันคืนผ่านไป โควินทพราหมณ์ได้ดับชีพ ครั้นโควินทพราหมณ์ดับชีพแล้ว พระเจ้าทิสัมบดีทรงเพ้อรำพันว่า 'ท่านผู้เจริญทั้งหลาย โควินทพราหมณ์ได้ดับชีพเสียในเวลาที่เรามอบราชกิจทั้งปวงไว้แล้ว (เรา) เอิบอิม พรั่งพร้อม ได้รับการบำเรออยู่ด้วยกามคุณ ๕'

ท่านผู้เจริญทั้งหลาย เมื่อพระเจ้าทิสัมบดีตรัสอย่างนั้น พระราชบุตรเรณู กราบทูลพระเจ้าทิสัมบดีตั้งนี้ว่า 'ขอเดชะใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท เมื่อโควินทพราหมณ์ได้ดับชีพ ขอพระองค์อย่าทรงเพ้อรำพันให้มากไปเลย ยังมีโชติपालมาณพ บุตรของโควินทพราหมณ์ เป็นผู้ฉลาดกว่าบิดา และสามารถเล็งเห็นอรรถคติได้ดีกว่าบิดา

เชิงอรรถ :

^๑ โควินทะ ไม่ใช่ชื่อตัว เป็นชื่อตำแหน่ง หรือฐานันดรศักดิ์ของผู้ดำรงตำแหน่งปุโรหิต เช่นเดียวกับขานุสโสณิ (ที.ม.อ. ๓๐๔/๒๗๓) ดู ม.ม.อ. ๑/๓๔/๑๙ ประกอบ

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๖. มหาโควินทสูตร]

เรื่องมหาโควินท

ของเขาเสียอีกยัง เขาสามารถถวายคำปรึกษาอรรถคดีอย่างที่บิดาของเขาได้ถวายคำปรึกษา'

พระเจ้าทิสัมบดีตรัสถามว่า 'อย่างนั้นหรือ ลูก'

พระราชบุตรเรณูทูลตอบว่า 'อย่างนั้น พระเจ้าข้า'

เรื่องมหาโควินท

[๓๐๕] ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ลำดับนั้น พระเจ้าทิสัมบดีรับสั่งเรียกราชบุตรคนหนึ่งมาตรัสว่า 'มานี้พ่อหนุ่ม เธอจงเข้าไปหาโชติपालมาณพซึ่งที่อยู่ นอกบ้านโชติपालมาณพอย่างนี้ว่า 'ขอให้โชติपालมาณพมีความสุข ความเจริญ พระเจ้าทิสัมบดีรับสั่งให้ท่านเข้าเฝ้า พระเจ้าทิสัมบดีมีพระราชประสงค์จะพบท่าน'

ราชบุตรนั้นทูลรับสนองพระราชดำรัสแล้ว เข้าไปหาโชติपालมาณพซึ่งที่อยู่ นอกเขาตั้งนี้ว่า 'ขอให้ท่านโชติपालมาณพมีความสุข ความเจริญ พระเจ้าทิสัมบดีรับสั่งให้ท่านเข้าเฝ้า พระเจ้าทิสัมบดีมีพระราชประสงค์จะพบท่าน'

โชติपालมาณพรับคำแล้ว เข้าไปเฝ้าพระเจ้าทิสัมบดีถึงที่ประทับ ได้กราบทูลสนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ให้ทรงระลึกถึงกัน แล้วจึงนั่ง ณ ที่สมควร พระเจ้าทิสัมบดีได้ตรัสกับโชติपालมาณพตั้งนี้ว่า 'ท่านโชติपालมาณพจงให้คำปรึกษาเราเถิด อย่าปฏิเสธการให้คำปรึกษาเราเลย เราจะแต่งตั้งท่านให้ดำรงตำแหน่งแทนบิดา จะทำพิธีอภิเษกไว้ในตำแหน่งโควินทพราหมณ์' โชติपालมาณพทูลรับสนองพระราชดำรัสแล้ว

ลำดับนั้น พระเจ้าทิสัมบดีทรงประกอบพระราชพิธีอภิเษกโชติपालมาณพไว้ในตำแหน่งโควินท ทรงแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งแทนบิดา

โชติपालมาณพผู้ได้รับอภิเษกแต่งตั้งในตำแหน่งแทนบิดา ได้ถวายคำปรึกษาอรรถคดีที่บิดาเคยถวายคำปรึกษา ถวายคำปรึกษาอรรถคดีที่บิดาไม่เคยถวายคำปรึกษา จัดแจงการงานที่บิดาเคยจัดแจง จัดแจงการงานที่บิดาไม่เคยจัดแจง

ชาวบ้านจึงเรียกโชติपालมาณพว่า 'ท่านโควินทพราหมณ์ผู้เจริญ ท่านโควินทพราหมณ์ผู้เจริญ' เพราะเหตุนี้แหละ โชติपालมาณพจึงเกิดมีสมญาว่า 'โควินทมหาโควินท'

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๖. มหาโควินทสูตร]
การแบ่งราชสมบัติ

การแบ่งราชสมบัติ

[๓๐๖] ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ต่อมา ท่านมหาโควินทพราหมณ์เข้าเฝ้า กษัตริย์ ๖ พระองค์ถึงที่ประทับแล้ว กราบทูลกษัตริย์ ๖ พระองค์นั้นดังนี้ว่า 'ขอเดชะฝ่าพระบาท พระเจ้าที่สัมบัติทรงชรา ทรงแก่เฒ่า ล่วงกาลผ่านวัยไป โดยลำดับ ใครจะรู้(ชะตา)ชีวิต ข้อที่พวกอำมาตย์ผู้สำเร็จราชการจะพึงอภิเษก พระราชบุตรเรณูขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดิน เมื่อพระเจ้าที่สัมบัติสวรรคตแล้วนั้นเป็นไป ได้แน่นอน ขอท่านผู้เจริญเสด็จมาเถิด จงพากันไปเข้าเฝ้าพระราชบุตรเรณูถึงที่ประทับแล้ว กราบทูลอย่างนี้ว่า 'พวกหม่อมฉันเป็นพระสหายที่รัก ที่ถูกพระทัย ที่โปรดปรานของท่านเรณู เมื่อท่านเรณูเป็นสุข พวกหม่อมฉันก็เป็นสุขด้วย เมื่อท่านเรณูเป็นทุกข์ พวกหม่อมฉันก็เป็นทุกข์ด้วย พระเจ้าที่สัมบัติทรงชรา ทรงแก่เฒ่า ล่วงกาลผ่านวัยไปโดยลำดับ ใครจะรู้(ชะตา)ชีวิต ข้อที่พวกอำมาตย์ผู้สำเร็จราชการ จะพึงอภิเษกท่านเรณูขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดิน เมื่อพระเจ้าที่สัมบัติสวรรคตแล้วนั้นเป็น ไปได้แน่นอน ถ้าท่านเรณูได้ครองราชย์ ขอจงทรงแบ่งราชสมบัติให้พวกหม่อมฉันบ้าง'

กษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์นั้นทรงรับคำของมหาโควินทพราหมณ์แล้วเข้าไปเฝ้า ราชบุตรเรณูถึงที่ประทับ ได้กราบทูลดังนี้ว่า 'พวกหม่อมฉันเป็นสหายที่รัก ที่ถูก พระทัย ที่โปรดปรานของท่านเรณู เมื่อท่านเรณูเป็นสุข พวกหม่อมฉันก็เป็นสุขด้วย เมื่อท่านเรณูเป็นทุกข์ พวกหม่อมฉันก็เป็นทุกข์ด้วย พระเจ้าที่สัมบัติทรงชรา ทรงแก่เฒ่า ล่วงกาลผ่านวัยไปโดยลำดับ ใครจะรู้(ชะตา)ชีวิต ข้อที่พวกอำมาตย์ผู้สำเร็จราชการ จะพึงอภิเษกท่านเรณูขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดิน เมื่อพระเจ้าที่สัมบัติสวรรคตแล้วนั้น เป็นไปได้แน่นอน ถ้าท่านเรณูได้ครองราชย์ ขอจงทรงแบ่งราชสมบัติให้พวกหม่อมฉัน บ้าง' พระราชบุตรเรณูตรัสตอบว่า 'ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ในแวนแคว้นของเรา ใครอื่นเล่าจะพึงมีความสุขนอกจากท่านทั้งหลาย ถ้าหม่อมฉันได้ครองราชย์ก็จะ แบ่งราชสมบัติให้ท่านทั้งหลาย'

[๓๐๗] ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ต่อมาครั้นวันคืนผ่านไป พระเจ้าที่สัมบัติสวรรคต เมื่อท้าวเธอสวรรคต อำมาตย์ผู้สำเร็จราชการได้อภิเษกราชบุตรเรณูขึ้นเป็นพระเจ้า แผ่นดิน ราชบุตรเรณูได้รับอภิเษกเป็นพระเจ้าแผ่นดินแล้ว ทรงเอิบอิ่ม พรั่งพร้อม ได้รับการบำเรออยู่ด้วยกามคุณ ๕

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๖. มหาโควินทสูตร]
การแบ่งราชสมบัติ

ต่อมา ท่านมหาโควินทพราหมณ์เข้าไปเฝ้ากษัตริย์ ๖ พระองค์นั้นถึงที่ประทับ ได้กราบทูลตั้งนี้ว่า 'ขอเดชะ พระเจ้าทิสัมบดีสวรรคตแล้ว พระราชบุตรเรณูได้รับอภิเษกเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ทรงเอิบอิ่ม พรั่งพร้อม ได้รับการบำเรออยู่ด้วยกามคุณ ๕ ก็ใครเล่าจะรู้ว่ากามารมณ์เป็นเหตุให้หลงมัวเมา ขอพระองค์เสด็จมาเถิด ขอจงไปเข้าเฝ้าพระเจ้าเรณูถึงที่ประทับแล้วกราบทูลอย่างนี้ว่า 'พระเจ้าทิสัมบดีสวรรคตแล้ว ท่านเรณูได้รับอภิเษกเป็นพระเจ้าแผ่นดินแล้ว ยังทรงระลึกถึงพระดำรัสนั้นได้อยู่หรือพระเจ้าข้า'

[๓๐๘] กษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์นั้นทรงรับคำของท่านมหาโควินทพราหมณ์แล้วเข้าไปเฝ้าพระเจ้าเรณูถึงที่ประทับ ได้กราบทูลตั้งนี้ว่า 'พระเจ้าทิสัมบดีสวรรคตแล้ว ท่านเรณูได้รับอภิเษกเป็นพระเจ้าแผ่นดินแล้ว ยังทรงระลึกถึงพระดำรัสนั้นได้อยู่หรือพระเจ้าข้า'

พระเจ้าเรณูตรัสตอบว่า 'ท่านผู้เจริญ เรายังระลึกถึงคำนั้นได้อยู่ ใครหนอจะสามารถแบ่งมหาปฐพีนี้ซึ่งทางทิศเหนือผายออกและทางทิศใต้สอดเข้าเหมือนส่วนหน้าของเกวียน ให้เป็นส่วนแบ่งอย่างดี ๗ ส่วนเท่า ๆ กัน'

กษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์ กราบทูลว่า 'จะมีใครอื่นอีกเล่าที่สามารถแบ่งได้นอกจากมหาโควินทพราหมณ์ พระเจ้าข้า'

ลำดับนั้น พระเจ้าเรณูรับสั่งเรียกราชบุรุษคนหนึ่งมาตรัสว่า 'มาเถิด ท่านผู้เจริญ จงเข้าไปหามหาโควินทพราหมณ์ถึงที่อยู่แล้วบอกว่า 'พระเจ้าเรณูรับสั่งเรียกหาท่าน'

ราชบุรุษนั้นทูลรับสนองพระราชดำรัสแล้วเข้าไปหามหาโควินทพราหมณ์ถึงที่อยู่บอกว่า 'พระเจ้าเรณูรับสั่งหาท่าน ขอรับ'

ท่านมหาโควินทพราหมณ์รับคำแล้ว 'ไปเข้าเฝ้าพระเจ้าเรณูถึงที่ประทับ ได้ทูลสนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ให้ระลึกถึงกันแล้วจึงนั่ง ณ ที่สมควร

พระเจ้าเรณูตรัสกับท่านมหาโควินทพราหมณ์ตั้งนี้ว่า 'มาเถิด ท่านโควินทะ จงแบ่งมหาปฐพีนี้ซึ่งทางทิศเหนือผายออกและทางทิศใต้สอดเข้าเหมือนส่วนหน้าของเกวียน ให้เป็นส่วนแบ่งอย่างดี ๗ ส่วนเท่า ๆ กัน'

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๖. มหาโควินทสูตร]
การแบ่งราชสมบัติ

ท่านมหาโควินทพราหมณ์ทูลรับสนองพระราชดำรัสแล้ว แบ่งมหาปฐพีนี้
ซึ่งทางทิศเหนือผายออกและทางทิศใต้สอดเข้าเหมือนส่วนหน้าของเกวียน ให้เป็น
ส่วนแบ่งอย่างดี ๗ ส่วนเท่า ๆ กัน สถาปนารัฐ(อาณาจักร)ทั้งหมดให้มีลักษณะ
เหมือนส่วนหน้าของเกวียน ทราบว่าในเนื้อที่เหล่านั้น ชนบท(มหาอาณาจักร)ของ
พระเจ้าเรณูอยู่ตรงกลางรัฐทั้งหมดนั้น (คือ)

- [๓๐๙] ท่าน(มหา)โควินทให้สร้างเมืองหลวงเหล่านี้ไว้ (คือ)
ให้สร้างกรุงทันตปุระ เป็นเมืองหลวงของรัฐกาลิงคะ
ให้สร้างกรุงโปตนะ เป็นเมืองหลวงของรัฐอัสนะ
ให้สร้างกรุงมาหิสสดี เป็นเมืองหลวงของรัฐอวันตี
ให้สร้างกรุงโรรุกะ เป็นเมืองหลวงของรัฐโสวีรานะ
ให้สร้างกรุงมิถิลา เป็นเมืองหลวงของรัฐวิเทหะ
ให้สร้างกรุงจัมปา เป็นเมืองหลวงของรัฐอังคะ
ให้สร้างกรุงพาราณสี เป็นเมืองหลวงของรัฐกาสี

[๓๑๐] ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ครั้งนั้น กษัตริย์ ๖ พระองค์ มีพระทัยยินดี
ด้วยลาภส่วนของพระองค์ มีพระดำริสำเร็จบริบูรณ์ว่า 'สิ่งใดที่เราอยากได้ สิ่งใดที่
เราหวัง สิ่งใดที่เราประสงค์ สิ่งใดที่เราปรารถนาอย่างยิ่ง สิ่งนั้นเราได้แล้ว'

พระเจ้าสัตตฤ พระเจ้าพรหมทัต

พระเจ้าเวสสภู พระเจ้าภรตะ

พระเจ้าเรณู พระเจ้าชตรฐ ๒ พระองค์

รวมพระมหากษัตริย์ผู้ครองราชย์

ในเวลานั้นมี ๗ พระองค์^๑

ภาณวารที่ ๑ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ ถ้าถือตามลำดับที่ระบุไว้จะได้ความดังนี้

ที่	ชื่อเมืองหลวง	รัฐ	ผู้ครองรัฐ
๑.	กรุงทันตปุระ	กาลิงคะ	พระเจ้าสัตตฤ
๒.	กรุงโปตนะ	อัสนะ	พระเจ้าพรหมทัต
๓.	กรุงมาหิสสดี	อวันตี	พระเจ้าเวสสภู
๔.	กรุงโรรุกะ	โสวีรานะ	พระเจ้าภรตะ
๕.	กรุงมิถิลา	วิเทหะ	พระเจ้าเรณู
๖.	กรุงจัมปา	อังคะ	พระเจ้าชตรฐ
๗.	กรุงพาราณสี	กาสี	พระเจ้าชตรฐ

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๖. มหาโควินทสูตร]

กิตติคุณของมหาโควินทพราหมณ์

กิตติคุณของมหาโควินทพราหมณ์

[๓๑๑] ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ต่อมา กษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์เสด็จเข้าไปหาท่านโควินทพราหมณ์ถึงที่อยู่ ได้ตรัสตั้งนี้ว่า 'ขอท่านโควินทพราหมณ์จงเป็นสหายที่รัก ที่ชอบใจ ที่โปรดปรานของพวกเราดังที่ท่านโควินทพราหมณ์เป็นสหายที่รัก ที่ชอบใจ ที่โปรดปรานของพระเจ้าเรณู ขอจงให้คำปรึกษาพวกเรา อย่าปฏิเสธการให้คำปรึกษาพวกเราเลย'

มหาโควินทพราหมณ์ทูลรับสนองพระราชดำรัสของกษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์ เหล่านั้นผู้ได้รับมูรธาภิเษกแล้ว

ต่อมา ท่านมหาโควินทพราหมณ์ถวายคำปรึกษาเกี่ยวกับราชกิจแด่กษัตริย์ราชผู้ได้รับมูรธาภิเษกแล้ว ๗ พระองค์ ที่ตนต้องถวายคำปรึกษา และบอกมนตร์แก่พราหมณ์มหาศาล ๗ คน และพราหมณ์นหาดก^๑ ๗๐๐ คน

[๓๑๒] ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ครั้นต่อมา ท่านมหาโควินทพราหมณ์มีกิตติศัพท์อันงามขจรไปอย่างนี้ว่า 'มหาโควินทพราหมณ์ สามารถมองเห็นพระพรหม^๒ ได้ สามารถสนทนาปราศรัยปรึกษากับพระพรหม^๒ ได้'

ครั้งนั้น ท่านมหาโควินทพราหมณ์มีความดำริตั้งนี้ว่า 'เรามีกิตติศัพท์อันงามขจรไปอย่างนี้ว่า 'มหาโควินทพราหมณ์ สามารถมองเห็นพระพรหม^๒ ได้ สามารถสนทนาปราศรัยปรึกษากับพระพรหม^๒ ได้' แต่เราไม่เคยเห็นพระพรหม ทั้งไม่เคยสนทนาปราศรัยปรึกษากับพระพรหมเลย เราได้สดับคำของพราหมณ์ผู้แก่ ผู้เฒ่า ผู้เป็นอาจารย์ และผู้เป็นอาจารย์พูดกันว่า 'บุคคลผู้หลิกเร้นอยู่ เฟงกรณามาณ^๓ ตลอด ๔ เดือนในฤดูฝน เขาจะเห็นพระพรหม สนทนาปราศรัยปรึกษากับพระพรหม^๒ ทางที่ดี เราควรหลิกเร้น เฟงกรณามาณอยู่สัก ๔ เดือน'

เชิงอรรถ :

^๑ พราหมณ์นหาดก ในที่นี้หมายถึงพราหมณ์ที่สำเร็จการศึกษา และได้ผ่านพิธีอาบน้ำเสร็จแล้ว (พ้นจากอาศรมที่ ๑ คือพรหมจารีแล้วเข้าสู่อาศรมที่ ๒ คือคฤหัสถ์ ตามคติของพราหมณ์ (ที.ม.อ. ๓๑๑/๒๗๖)

^๒ กรณามาณ หมายถึงฌานที่ประกอบด้วยวิหารธรรม ๔ ประการ อันบุคคลเจริญโดยมีกรณามาณเป็นตัวนำ (ที.ม.อ. ๓๑๗/๒๗๗)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๖. มหาโควินทสูตร]

กิตติคุณของมหาโควินทพราหมณ์

[๓๑๓] ท่านผู้เจริญทั้งหลาย จากนั้น ท่านมหาโควินทพราหมณ์เข้าไปเฝ้าพระเจ้าเรณูถึงที่ประทับ ได้กราบทูลตั้งนี้ว่า 'ขอเดชะใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ข้าพระองค์มีกิตติศัพท์อันงามขจรไปอย่างนี้ว่า 'มหาโควินทพราหมณ์ สามารถมองเห็นพระพรหมได้ สามารถสนทนาปราศรัยปรึกษากับพระพรหมได้' ข้าพระองค์ไม่เคยเห็นพระพรหม ทั้งไม่เคยสนทนาปราศรัยปรึกษากับพระพรหมเลย แต่ข้าพระองค์ได้สดับคำนี้ของพราหมณ์ผู้แก่ ผู้เฒ่า ผู้เป็นอาจารย์ และผู้เป็นป้าจารย์ พุดกันว่า 'บุคคลผู้หลิกเร็นอยู่ เฟงกรุณาอดตลอด ๔ เดือนในฤดูฝน เขาจะเห็นพระพรหมได้ สนทนาปราศรัยปรึกษากับพระพรหมได้' ข้าพระองค์ปรารถนาจะหลิกเร็น เฟงกรุณาอดอยู่สัก ๔ เดือนในฤดูฝน ใคร ๆ ไม่พึงเข้าไปหาข้าพระองค์ ยกเว้นคนที่น่าอาหารไปให้คนเดียวเท่านั้น'

พระเจ้าเรณูรับสั่งว่า 'โควินทะ ขอท่านจงกำหนดเวลาที่สมควร ณ บัดนี้เถิด'

[๓๑๔] ท่านผู้เจริญทั้งหลาย จากนั้น ท่านมหาโควินทพราหมณ์เข้าไปเฝ้ากษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์ ได้กราบทูลตั้งนี้ว่า 'ขอเดชะใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ข้าพระองค์มีกิตติศัพท์อันงามขจรไปอย่างนี้ว่า 'มหาโควินทพราหมณ์ สามารถมองเห็นพระพรหมได้ สามารถสนทนาปราศรัยปรึกษากับพระพรหมได้' แต่ข้าพระองค์ไม่เคยเห็นพระพรหม ทั้งไม่เคยสนทนาปราศรัยปรึกษากับพระพรหมเลย แต่ข้าพระองค์ได้สดับคำนี้ของพราหมณ์ผู้แก่ ผู้เฒ่า ผู้เป็นอาจารย์ และผู้เป็นป้าจารย์ พุดกันว่า 'บุคคลผู้หลิกเร็นอยู่ เฟงกรุณาอดตลอด ๔ เดือนในฤดูฝน เขาจะเห็นพระพรหมได้ สนทนาปราศรัยปรึกษากับพระพรหมได้' ข้าพระองค์ปรารถนาจะหลิกเร็น เฟงกรุณาอดอยู่ตลอด ๔ เดือนในฤดูฝน ใคร ๆ ไม่พึงเข้าไปหาข้าพระองค์ ยกเว้นคนที่น่าอาหารไปให้คนเดียวเท่านั้น'

กษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์ตรัสว่า 'โควินทะ ขอท่านจงกำหนดเวลาที่สมควร ณ บัดนี้เถิด'

[๓๑๕] ท่านผู้เจริญทั้งหลาย จากนั้น ท่านมหาโควินทพราหมณ์เข้าไปหาพราหมณ์มหาศาล ๗ คน และพราหมณ์นหาดก ๗๐๐ คนแล้วจึงได้กล่าวตั้งนี้ว่า 'ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ข้าพเจ้ามีกิตติศัพท์อันงามขจรไปอย่างนี้ว่า 'มหาโควินทพราหมณ์ สามารถมองเห็นพระพรหมได้ สามารถสนทนาปราศรัยปรึกษากับ

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๖. มหาโควินทสูตร]

กิตติคุณของมหาโควินทพราหมณ์

พระพรหมได้' แต่ข้าพเจ้าไม่เคยเห็นพระพรหม ทั้งไม่เคยสนทนาปราศรัยกับพระพรหมเลย แต่ข้าพเจ้าได้สดับคำนี้ของพราหมณ์ผู้แก่ ผู้เฒ่า ผู้เป็นอาจารย์ และผู้เป็นป้าจารย์พูดกันว่า 'บุคคลผู้หลีกเลี่ยงอยู่ เฟงกรุณาฆานตลอด ๔ เดือนในฤดูฝน เขาจะเห็นพระพรหมได้สนทนาปราศรัยปรึกษากับพระพรหมได้' ถ้าอย่างนั้น พวกท่านจงสาธยายมนตร์ตามที่ได้สดับมาแล้ว ตามที่ได้เรียนมาแล้วโดยพิสดาร และจงบอมนตร์แก่กันและกัน ข้าพเจ้าปรารถนาจะหลีกเลี่ยง เฟงกรุณาฆานอยู่ตลอด ๔ เดือนในฤดูฝน ใคร ๆ ไม่พึงเข้าไปหาข้าพเจ้า ยกเว้นคนที่นำอาหารไปให้คนเดียวเท่านั้น'

พวกพราหมณ์มหาศาลและพวกพราหมณ์นั้นหาดกกล่าวว่า 'ท่านโควินทะ ขอท่านจงกำหนดเวลาที่สมควร ณ บัดนี้เถิด'

[๓๑๖] ท่านผู้เจริญทั้งหลาย จากนั้น ท่านมหาโควินทพราหมณ์เข้าไปหาภรรยาผู้มีฐานะเท่ากัน ๔๐ คน ถึงที่อยู่ได้กล่าวดังนี้ว่า 'นางผู้เจริญ ฉันมีกิตติศัพท์อันงามขจรไปอย่างนี้ว่า 'มหาโควินทพราหมณ์ สามารถมองเห็นพระพรหมได้ สามารถสนทนาปราศรัยปรึกษากับพระพรหมได้' ฉันไม่เคยเห็นพระพรหม ทั้งไม่เคยสนทนาปราศรัยปรึกษากับพระพรหมเลย แต่ฉันได้สดับคำนี้ของพราหมณ์ผู้แก่ ผู้เฒ่า ผู้เป็นอาจารย์ และผู้เป็นป้าจารย์พูดกันว่า 'บุคคลผู้หลีกเลี่ยงอยู่ เฟงกรุณาฆานตลอด ๔ เดือนในฤดูฝน เขาจะเห็นพระพรหมได้ สนทนาปราศรัยปรึกษากับพระพรหมได้' ฉันปรารถนาจะหลีกเลี่ยง เฟงกรุณาฆานอยู่ตลอด ๔ เดือนในฤดูฝน ใคร ๆ ไม่พึงเข้าไปหาฉัน ยกเว้นคนที่นำอาหารไปให้คนเดียวเท่านั้น'

ภรรยาเหล่านั้นกล่าวว่า 'ท่านโควินทะ ขอท่านจงกำหนดเวลาที่สมควร ณ บัดนี้เถิด'

[๓๑๗] ท่านผู้เจริญทั้งหลาย จากนั้น ท่านโควินทพราหมณ์จึงให้สร้างสัณฐานคารหลังใหม่ทางทิศตะวันออกแห่งเมืองแล้วหลีกเลี่ยง เฟงกรุณาฆานอยู่ตลอด ๔ เดือนในฤดูฝน ไม่มีใคร ๆ เข้าไปหา นอกจากคนนำอาหารไปให้คนเดียวเท่านั้น ครั้นเวลาล่วงไป ๔ เดือนแล้ว ท่านมหาโควินทพราหมณ์เกิด

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๖. มหาโควินทสูตร]

การสนทนากับพระพรหม

ความระอาท้อแท้ว่า 'เราได้สดับคำนี้ของพราหมณ์ผู้แก่ ผู้เฒ่า ผู้เป็นอาจารย์ และผู้เป็นป้าจารย์พูดกันว่า 'บุคคลผู้หลีกเลี่ยง พงศกฏาณานอยู่ตลอด ๔ เดือนในฤดูฝน เขาจะเห็นพระพรหมได้ สนทนาปราศรัยปรึกษากับพระพรหมได้ แต่เรายังไม่เห็นพระพรหม ทั้งไม่ได้สนทนาปราศรัยปรึกษากับพระพรหมเลย'

การสนทนากับพระพรหม

[๓๑๘] ท่านผู้เจริญทั้งหลาย เวลานั้น สันถุมารพรหมทราบความคิดคำนึงของท่านมหาโควินทพราหมณ์ด้วยใจ ทรงหายไปจากพรหมโลกมาปรากฏเฉพาะหน้าท่านมหาโควินทพราหมณ์ เหมือนนรุขมีกำลังเหยียดแขนออกหรือคู้แขนเข้าจะนั้น ท่านมหาโควินทพราหมณ์เกิดความหวาดกลัวขนพองสยองเกล้า เพราะเห็นรูปที่ไม่เคยเห็น ครั้นมหาโควินทพราหมณ์เกิดความหวาดสะดุ้งขนพองสยองเกล้าแล้ว ได้กราบทูลสันถุมารพรหมด้วยคาถาว่า

'ท่านผู้นิรทุกข์ ท่านเป็นใคร

จึงมีวรรณะ ยศ และสิริ

ข้าพเจ้าไม่รู้จักท่านจึงขอลถามว่า

ข้าพเจ้าจะรู้จักท่านได้อย่างไร'

สันถุมารพรหมตรัสตอบด้วยคาถาว่า

'เทพทั้งปวงรู้จักเราดีว่า

เป็นกุมารตลอดกาลอยู่ในพรหมโลก

ท่านจงรู้อย่างนี้เถิด โควินทะ'

ท่านโควินทพราหมณ์กราบทูลด้วยคาถาว่า

'ข้าพเจ้าถวายของมีค่าเหล่านี้

คือ อาสนะ น้ำดื่ม น้ำมันทาเท้า

น้ำตาลเคี้ยว แต่พระพรหม

ขอท่านผู้เจริญจงรับของมีค่าของข้าพเจ้าเถิด'^๑

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ข.ชา. (แปล) ๒๗/๓๒/๔๗๕

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๐ หน้า :๒๔๖ }

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๖. มหาโควินทสูตร]
การสนทนากับพระพรหม

สนังกุมารพรหมตรัสตอบด้วยคาถาว่า

‘ท่านโควินทะ เรายอมรับของมีค่าของท่าน
ที่ท่านพูดถึง เราให้โอกาสท่านแล้ว
จงถามเรื่องใด ๆ ก็ได้ที่ท่านปรารถนาจะถาม
เพื่อประโยชน์เกื้อกูลในปัจจุบันและเพื่อสุขในอนาคต’

[๓๑๙] ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ท่านมหาโควินทพราหมณ์มีความคิดดังนี้ว่า ‘สนังกุมารพรหมให้โอกาสแล้ว เราควรถามประโยชน์ในปัจจุบันหรือประโยชน์ในอนาคตกับท่านอย่างไรหนอ’ คิดต่อไปอีกว่า ‘เราเป็นผู้ฉลาดเรื่องประโยชน์ในปัจจุบัน แม้ชนเหล่าอื่นก็ถามประโยชน์ในปัจจุบันกับเรา ทางที่ดี เราควรถามถึงประโยชน์ในอนาคตกับสนังกุมารพรหม’ จึงกราบทูลสนังกุมารพรหมด้วยพระคาถาว่า

‘ข้าพเจ้ามีความสงสัยจะขอลถามท่านสนังกุมารพรหม
ผู้ไม่มีความสงสัยในปัญหาที่ผู้อื่นสงสัยว่า
สัตว์ผู้ตั้งอยู่ในธรรมอะไร ศึกษาอยู่ในธรรมอะไร
จึงจะถึงพรหมโลกอันเป็นอมตะได้’

สนังกุมารพรหมตรัสตอบด้วยพระคาถาว่า

‘พราหมณ์ ในหมู่มนุษย์
สัตว์ผู้ละความยึดถือว่าเป็นของเรา
เป็นผู้อยู่ผู้เดียว ผู้น้อมใจไปในกรุณา
ผู้ไม่มีกลิ่นชั่วร้าย เว้นจากเมถุน
สัตว์ผู้ตั้งอยู่ในธรรมนี้ และศึกษาอยู่ในธรรมนี้
จึงจะถึงพรหมโลกอันเป็นอมตะได้’

[๓๒๐] ท่านผู้เจริญทั้งหลาย มหาโควินทพราหมณ์กราบทูลว่า ‘ค่าของท่านที่ว่า ‘ละความยึดถือว่าเป็นของเรา’ ข้าพเจ้าเข้าใจว่า ‘บุคคลบางคนในโลกนี้จะทิ้งกองโภคสมบัติน้อยใหญ่ และละเครื่องญาติน้อยใหญ่ โคนผมและหนวดนุ่งห่มผ้า กาสาวพัสตร์ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต’ ค่าของท่านที่ว่า ‘ละความยึดถือว่าเป็นของเรา’ ข้าพเจ้าเข้าใจดังว่ามานี้

พระสูตรต้นตอปิฎก ที่ขนิทาย มหาวรรค [๖. มหาโควินทสูตร]
การสนทนากับพระพรหม

คำของท่านที่ว่า 'เป็นผู้อยู่ผู้เดียว' ข้าพเจ้าเข้าใจว่า 'บุคคลบางคนในโลกนี้ อาศัยเสนาสนะอันสงัดคือป่า โคนไม้ ภูเขา ชอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชฎู ที่แจ่ง ลอมฟาง' คำของท่านที่ว่า 'เป็นผู้อยู่ผู้เดียว' ข้าพเจ้าเข้าใจดังว่ามานี้

คำของท่านที่ว่า 'ผู้น้อมใจไปในภรรณา' ข้าพเจ้าเข้าใจว่า 'บุคคลบางคนในโลกนี้มีภรรณาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ ... ทิศที่ ๒ ... ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยภรรณาจิตอันไพบุลย์ เป็นนหัดคคะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่' คำของท่านที่ว่า 'ผู้น้อมใจไปในภรรณา' ข้าพเจ้าเข้าใจดังว่ามานี้

อนึ่ง เมื่อท่านผู้เจริญ พูดถึงกลิ่นชั่วร้ายอยู่ ข้าพเจ้าไม่รู้จัก(กลิ่นนั้น)
มหาโควินทพรหมณ์ทูลถามด้วยคาถาว่า

'ข้าแต่พรหม บรรดามนุษย์

พวกไหนมีกลิ่นชั่วร้าย

ข้าพเจ้าไม่รู้จักพวกนั้น

ขอท่านผู้เป็นปราชญ์ จงบอกมาในที่นี้เถิด

อะไรร้อยรัด หมู่สัตว์จึงเหม็นเน่าคั่ง

ต้องไปอบาย ปิดพรหมโลกแล้ว'

สนิงกุมารพรหมตรัสตอบด้วยคาถาว่า

'โกธะ (ความโกรธ) โมสวัชชะ (การพูดเท็จ)

นิกคิ (การโกง) โทพกะ (การประทุษร้ายมิตร)

กทรียตา^๑(ความตระหนี่) อติมานะ (ความดูหมิ่น)

อุสุยา (ความริษยา) อิจฉา (ความปรารถนา)

วิจิกิจฉา (ความเล็งเล็งสงสัย) ปรहेฐนา (การเบียดเบียนผู้อื่น)

โลภะ (ความอยากได้) โทสะ (ความคิดประทุษร้าย)

เชิงอรรถ :

^๑ กทรียตา ในที่นี้หมายถึงความตระหนี่จัด (ที.ม.อ. ๓๒๐/๒๗๙)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๐ หน้า :๒๔๘ }

พระสดตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๖. มหาโควินทสูตร]
 ถวายบังคมลาพระเจ้าเรณู

มทะ (ความมัวเมา) โมหะ (ความหลง)
 สัตว์ผู้ประกอบด้วยกิเลสเหล่านี้
 จัดว่าเป็นผู้มีกลิ่นชั่วร้าย
 ต้องไปอบาย ปิดพรหมโลกแล้ว'

มหาโควินทพราหมณ์กราบทูลว่า 'เมื่อท่านผู้เจริญตรัสบอกกลิ่นชั่วร้าย
 ข้าพเจ้าจึงรู้จัก กลิ่นชั่วร้ายเหล่านั้นไม่ใช่สิ่งที่อยู่ครองเรือนจะกำจัดได้ง่ายนัก
 ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าจะออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต' สันกุมารพรหมตรัสว่า
 'โควินทะ ขอท่านจงกำหนดเวลาที่สมควร ณ บัดนี้เถิด'

ถวายบังคมลาพระเจ้าเรณู

[๒๒๑] ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ต่อมา ท่านมหาโควินทพราหมณ์เข้าไปเฝ้า
 พระเจ้าเรณูถึงที่ประทับ ได้กราบทูลตั้งนี้ว่า 'บัดนี้ ขอได้โปรดแสวงหาปุโรหิตคนอื่น
 ผู้จะถวายคำปรึกษาราชกิจแต่พระองค์เถิด พระเจ้าข้า ข้าพระองค์ปรารถนาจะ
 ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ด้วยว่าข้าพระองค์ได้ฟังเรื่องกลิ่นชั่วร้ายที่พระพรหม
 ตรัสบอก กลิ่นชั่วร้ายเหล่านั้นไม่ใช่สิ่งที่อยู่ครองเรือนจะกำจัดได้ง่ายนัก ข้าพระองค์
 จะออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต พระเจ้าข้า'

(ท่านมหาโควินทพราหมณ์กราบทูลด้วยคาถาว่า)

'ข้าพระองค์ขอถวายบังคมลา
 พระเจ้าเรณูผู้เป็นพระเจ้าแผ่นดิน
 ขอพระองค์ทรงทราบพระราชกิจ
 ข้าพระองค์ไม่ยินดีในตำแหน่งปุโรหิต'

(พระเจ้าเรณูตรัสตอบด้วยคาถาว่า)

'ถ้าท่านยังปรองด้วยสิ่งที่น่าปรารถนา
 เราจะเพิ่มให้เต็ม

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๖. มหาโควินทสูตร]
ถวายเป็นมงคลลาพระเจ้าเรณู

ผู้ใดเบียดเบียนท่าน

เราผู้เป็นเจ้าของแผ่นดินจะห้ามผู้นั้นเอง

(ท่านมหาโควินทพราหมณ์ทูลตอบว่า)

‘ข้าพระองค์ไม่ปรองดองด้วยสิ่งที่น่าปรารถนา

‘ไม่มีใครเบียดเบียนข้าพระองค์

แต่เพราะได้ฟังคำของผู้ไม่ใช่มนุษย์

ข้าพระองค์จึงไม่ยินดีการอยู่ครองเรือน’

(พระเจ้าเรณูตรัสถามว่า)

‘ท่านผู้ไม่ใช่มนุษย์มีวาระอย่างไร

บอกอะไรซึ่งท่านฟังแล้ว

ยอมทอดทิ้งทั้งเหย้าเรือนของพวกเรา

ทั้งพวกเราและชาวชมพูทวีปทั้งสิ้น’

(ท่านมหาโควินทพราหมณ์ทูลตอบว่า)

‘เมื่อข้าพระองค์อยู่เพียงลำพัง

เมื่อก่อนต้องการจะเช่นสรวงนุชา

จึงสุมไฟให้ลกโพลงด้วยใบหญ้าคา

ทันใดนั้น สันถุมารพรหมผู้เป็นพรหมตลอดกาล

มาจากพรหมโลกปรากฏแก่ข้าพระองค์

พระพรหมตอบปัญหาแก่ข้าพระองค์

เพราะได้ฟังคำตอบ

ข้าพระองค์จึงไม่ยินดีในการอยู่ครองเรือน’

(พระเจ้าเรณูตรัสถามว่า)

‘ท่านโควินทะ ข้าพเจ้าเชื่อคำที่ท่านบอก

ท่านฟังคำของผู้ไม่ใช่มนุษย์แล้ว

จะประพฤติเป็นอย่างอื่นได้อย่างไร

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๖. มหาโควินทสูตร]

ถวายบังคมลากษัตริย์ ๖ พระองค์

เราจะประพุดติดตามท่าน ท่านโควินทจะเป็นครูของเรา

พวกเราจักประพุดให้บริสุทธิ์

ตามคำสั่งสอนของท่านโควินทะ

เหมือนแก้วไพฑูรย์ไม่มีฝ้า ไร้ราศี งดงาม ฉะนั้น'

(พระเจ้าเรณูตรัสว่า) 'ถ้าท่านโควินทะจะออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เราก็จะออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตบ้าง ท่านมีคติใด เราก็จะมีคตินั้นด้วย'

ถวายบังคมลากษัตริย์ ๖ พระองค์

[๓๒๒] ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ต่อมา ท่านมหาโควินทพราหมณ์เข้าไปเฝ้า กษัตริย์ ๖ พระองค์ถึงที่ประทับ ได้กราบทูลตั้งนี้ว่า 'บัดนี้ ขอได้โปรดแสวงหา ปุโรหิตคนอื่นผู้จะถวายคำปรึกษาาราชกิจแต่พระองค์เถิด พระเจ้าข้า ข้าพระองค์ปรารถนาจะออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ด้วยว่าข้าพระองค์ได้ฟังเรื่องกลืนข้าวร้ายที่พระพรหมตรัสบอก กลืนข้าวร้ายเหล่านั้นไม่ใช่สิ่งที่ผู้อยู่ครองเรือนจะกำจัดได้ง่ายนัก ข้าพระองค์จะออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต พระเจ้าข้า'

ลำดับนั้น กษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์ ทรงเลียงไปด้านหนึ่ง ทรงคิดกันว่า 'ธรรมดาพราหมณ์เหล่านี้มักอยากได้ทรัพย์ ทางที่ดี เราควรเกลี้ยกล่อมมหาโควินทพราหมณ์ด้วยทรัพย์' แล้วเสด็จเข้าไปหามหาโควินทพราหมณ์ ตรัสอย่างนี้ว่า 'ในราชอาณาจักรทั้ง ๗ นี้ มีทรัพย์สมบัติมากพอ เราจะขนมาให้ตามที่ท่านต้องการ'

ท่านมหาโควินทพราหมณ์กราบทูลว่า 'อย่าเลย พระเจ้าข้า ทรัพย์ของข้าพระองค์นี้มีมากพอกับทรัพย์ของพระองค์ ข้าพระองค์จะทอดทิ้งทรัพย์ทั้งสิ้นออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ด้วยว่า ข้าพระองค์ได้ฟังเรื่องกลืนข้าวร้ายที่พระพรหมตรัสบอก กลืนข้าวร้ายเหล่านั้นไม่ใช่สิ่งที่ผู้อยู่ครองเรือนจะกำจัดได้ง่ายนัก ข้าพระองค์จะออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต พระเจ้าข้า'

ลำดับนั้น กษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์ ทรงเลียงไปด้านหนึ่ง ทรงคิดกันว่า 'ธรรมดาพราหมณ์เหล่านี้มักอยากได้สตรี ทางที่ดี เราควรเกลี้ยกล่อมมหาโควินทพราหมณ์

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๖. มหาโควินทสูตร]

ถวายบังคมลากษัตริย์ ๖ พระองค์

ด้วยสตรี' แล้วเสด็จเข้าไปหามหาโควินทพราหมณ์ ตรัสอย่างนี้ว่า 'ในราชอาณาจักร
ทั้ง ๗ นี้ มีสตรีมากมาย เราจะนำสตรีมาให้ตามที่ท่านต้องการ'

ท่านมหาโควินทพราหมณ์กราบทูลว่า 'อย่าเลย พระเจ้าข้า ข้าพระองค์มี
ภรรยาฐานะเท่ากันถึง ๔๐ คน ข้าพระองค์จะทอดทิ้งภรรยาทุก ๆ คน ออกจาก
เรือนบวชเป็นบรรพชิต ด้วยว่าข้าพระองค์ได้ฟังเรื่องกลิ่นชั่วร้ายที่พระพรหมตรัสบอก
กลิ่นชั่วร้ายเหล่านั้นไม่ใช่สิ่งที่อยู่ครองเรือนจะกำจัดได้ดังยานัก ข้าพระองค์จะออก
จากเรือนบวชเป็นบรรพชิต พระเจ้าข้า'

[๓๒๓] กษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์ตรัสว่า 'ถ้าท่านโควินทจะออกจากเรือน
บวชเป็นบรรพชิต พวกเราก็จะออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตบ้าง ท่านมีคิดใด
พวกเราก็จะมีคิดนั้นด้วย'

ท่านมหาโควินทพราหมณ์กราบทูลว่า

'หากพระองค์จะทรงละสิ่งที่น่าปรารถนา

อันเป็นที่ข้องอยู่ของปุถุชน

ขอจงปรารถนาคความเพียร

ทรงประกอบด้วยกำลังขันติ เจริญให้มันอยู่

ทางนี้เป็นทางตรง ไม่มีทางอื่นดีกว่า

นี้เป็นพระสัทธรรมที่สัตบุรุษรักษาไว้

เพื่อไปเกิดในพรหมโลก'

กษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์ตรัสว่า 'ถ้าเช่นนั้น ท่านมหาโควินทขอจงรอดคอยสัก
๗ ปีเมื่อเวลาล่วง ๗ ปี พวกเราจะออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ท่านมีคิดใด
พวกเราก็จะมีคิดนั้นด้วย'

ท่านมหาโควินทพราหมณ์กราบทูลว่า 'ขอเดชะใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท เวลา
๗ ปี นานเกินไป ข้าพระองค์ไม่อาจรอดคอยพระองค์อยู่ได้ถึง ๗ ปี ก็ใครจะ
รู้(ชะตา)ชีวิตได้เล่า บุคคลต้องไปปรโลก บัณฑิตจึงควรกำหนดรู้ด้วยปัญญา ควรทำ
กุศล ควรประพฤติพรหมจรรย์ ผู้เกิดมาแล้วไม่ตายไม่มี ข้าพระองค์ได้ฟังเรื่องกลิ่น
ชั่วร้ายที่พระพรหมตรัสบอก กลิ่นชั่วร้ายเหล่านั้นไม่ใช่สิ่งที่อยู่ครองเรือนจะกำจัด
ได้ดังยานัก ข้าพระองค์จะออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต พระเจ้าข้า'

พระสูตรต้นตอปิฎก ที่ชนิกาย มหาวรรค [๖. มหาโควินทสูตร]
 ถวายบังคมลากษัตริย์ ๖ พระองค์

กษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์ตรัสว่า 'ถ้าเช่นนั้น ท่านโควินทของจรรคคอยสัก ๖ ปี ฯลฯ ของจรรคคอยสัก ๕ ปี ฯลฯ ของจรรคคอยสัก ๔ ปี ฯลฯ ของจรรคคอยสัก ๓ ปี ฯลฯ ของจรรคคอยสัก ๒ ปี ฯลฯ ของจรรคคอยสัก ๑ ปี เมื่อเวลาล่วงไป ๑ ปี พวกเราจะออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ท่านมีคติใด พวกเราก็จะมีคตินั้นด้วย'

ท่านโควินทพราหมณ์กราบทูลว่า 'ขอเดชะใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท เวลา ๑ ปีนานเกินไป ข้าพระองค์ไม่อาจรอดคอยพระองค์อยู่ได้ถึง ๑ ปี ก็ใครจะรู้ชีวิตได้เล่า บุคคลต้องไปปรโลก บัณฑิตจึงควรกำหนดรู้ด้วยปัญญา ควรทำกุศล ควรประพฤติพรหมจรรย์ ผู้เกิดมาแล้วไม่ตายไม่มี ข้าพระองค์ได้ฟังเรื่องกลืนขั้วร้ายที่พระพรหมตรัสบอก กลืนขั้วร้ายเหล่านั้นไม่ใช่สิ่งที่ผู้อยู่ครองเรือนจะกำจัดได้ ฉะนั้น ข้าพระองค์จะออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต พระเจ้าข้า'

กษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์ตรัสว่า 'ถ้าเช่นนั้น ท่านโควินทของจรรคคอยสัก ๗ เดือน เมื่อเวลาล่วง ๗ เดือน พวกเราจะออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ท่านมีคติใด พวกเราก็จะมีคตินั้นด้วย'

ท่านโควินทพราหมณ์กราบทูลว่า 'ขอเดชะใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท เวลา ๗ เดือนนานเกินไป ข้าพระองค์ไม่อาจรอดคอยพระองค์อยู่ได้ถึง ๗ เดือน ก็ใครจะรู้ชีวิตได้เล่า บุคคลต้องไปปรโลก บัณฑิตจึงควรกำหนดรู้ด้วยปัญญา ควรทำกุศล ควรประพฤติพรหมจรรย์ ผู้เกิดมาแล้วไม่ตายไม่มี ข้าพระองค์ได้ฟังเรื่องกลืนขั้วร้ายที่พระพรหมตรัสบอก กลืนขั้วร้ายเหล่านั้นไม่ใช่สิ่งที่ผู้อยู่ครองเรือนจะกำจัดได้ ฉะนั้น ข้าพระองค์จะออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต พระเจ้าข้า'

กษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์ตรัสว่า 'ถ้าเช่นนั้น ท่านโควินทของจรรคคอยสัก ๖ เดือน ฯลฯ ของจรรคคอยสัก ๕ เดือน ฯลฯ ของจรรคคอยสัก ๔ เดือน ฯลฯ ของจรรคคอยสัก ๓ เดือน ฯลฯ ของจรรคคอยสัก ๒ เดือน ฯลฯ ของจรรคคอยสัก ๑ เดือน ฯลฯ ของจรรคคอยสักกึ่งเดือน เมื่อเวลาล่วงไปกึ่งเดือน พวกเราจะออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ท่านมีคติใด พวกเราก็จะมีคตินั้นด้วย'

พระสูตรต้นตปิฎก ที่ขนิทาย มหาวรรค [๖. มหาโควินทสูตร]

บอกลาพราหมณมหาศาลเป็นต้น

ท่านโควินทพราหมณ์กราบทูลว่า 'ขอเดชะใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท เวลา กึ่งเดือนนานเกินไป ข้าพระองค์ไม่อาจรอคอยพระองค์อยู่ได้ถึงกึ่งเดือน ก็ใครจะรู้ชีวิตได้เล่า บุคคลต้องไปปรโลก บัณฑิตจึงควรกำหนดรู้ด้วยปัญญา ควรทำกุศล ควรประพฤติพรหมจรรย์ ผู้เกิดมาแล้วไม่ตายไม่มี ข้าพระองค์ได้ฟังเรื่องกลืนขั้วร้ายที่พระพรหมตรัสบอก กลืนขั้วร้ายเหล่านั้นไม่ใช่สิ่งที่อยู่ครองเรือนจะกำจัดได้ง่ายนัก ข้าพระองค์จะออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต พระเจ้าข้า'

กษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์ตรัสว่า 'ถ้าเช่นนั้น ท่านโควินทของจงรอคอยสัก ๗ วัน พอให้เราสั่งสอนเรื่องราวเกี่ยวกับบุตรและพี่ชายน้องชายของตน ๆ เสียก่อน เมื่อเวลาล่วงไป ๗ วัน พวกเราจะออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ท่านมีคติใด พวกเราก็จะมีคตินั้นด้วย'

ท่านโควินทพราหมณ์กราบทูลว่า 'ขอเดชะใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท เวลา ๗ วัน ไม่นานเกินไป ข้าพระองค์จ้กรอคอยสัก ๗ วัน'

บอกลาพราหมณมหาศาลเป็นต้น

[๓๒๕] ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ต่อมา ท่านมหาโควินทพราหมณ์เข้าไปหาพราหมณมหาศาล ๗ คน และพราหมณ์นหาดก ๗๐๐ คน ถึงที่อยู่ แล้วบอกว่า 'บัดนี้ พวกท่านจงแสวงหาอาจารย์อื่นผู้จะสอนมนตร์แก่พวกท่าน เราปรารถนาจะออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เราได้ฟังเรื่องกลืนขั้วร้ายที่พระพรหมตรัสบอก กลืนขั้วร้ายเหล่านั้นไม่ใช่สิ่งที่อยู่ครองเรือนจะกำจัดได้ง่ายนัก เราจะออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต'

พวกพราหมณมหาศาลและพราหมณ์นหาดกกล่าวว่า 'ท่านโควินท อย่าออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเลย บรรพชามีศักดิ์น้อยและมีลาภน้อย ความเป็นพราหมณ์มีศักดิ์ใหญ่และมีลาภมาก' ท่านมหาโควินทพราหมณ์ตอบว่า 'พวกท่านอย่าพูดอย่างนี้ว่า 'บรรพชามีศักดิ์น้อยและมีลาภน้อย ความเป็นพราหมณ์มีศักดิ์ใหญ่และมีลาภมาก' ใครกันเล่าที่มีศักดิ์ใหญ่กว่าหรือมีลาภมากกว่าเรา เวลานี้เราเป็นเหมือนพระราชาของพระราชาทั้งหลาย เป็นเหมือนพระพรหมของพวกพราหมณ์

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๖. มหาโควินทสูตร]

มหาโควินทพราหมณ์ออกบวช

เป็นเหมือนเทวดาของพวกคหบดี เราจะทอดทิ้งทุกสิ่งทุกอย่างออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ด้วยว่าเราได้ฟังเรื่องกลิ่นชั่วร้ายที่พระพรหมตรัสบอก กลิ่นชั่วร้ายเหล่านั้น ไม่ใช่สิ่งที่อยู่ครองเรือนจะกำจัดได้ง่ายนัก เราจะออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต'

พวกพราหมณ์มหาศาลและพราหมณ์นหาดกกล่าวว่า 'ถ้าท่านโควินทจะออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต แม้พวกเราก็จะออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ท่านมีคติใด พวกเราก็จะมีคตินั้นด้วย'

บอกลาภรรยา

[๓๒๕] ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ต่อมา ท่านมหาโควินทพราหมณ์เข้าไปหาภรรยาผู้มีฐานะเท่ากันทั้ง ๔๐ คนถึงที่อยู่ แล้วบอกว่า 'น้องหญิงทั้งหลาย น้องหญิงคนใดปรารถนาจะกลับไปยังตระกูลแห่งญาติของตนก็กลับได้ หรือจะหาสามีใหม่ก็ได้ ฉันปรารถนาจะออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เพราะว่าฉันได้ฟังเรื่องกลิ่นชั่วร้ายที่พระพรหมตรัสบอก กลิ่นชั่วร้ายเหล่านั้นไม่ใช่สิ่งที่อยู่ครองเรือนจะกำจัดได้ง่ายนัก ฉันจะออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต'

ภรรยาเหล่านั้นกล่าวว่า 'ท่านเท่านั้นที่เป็นญาติของพวกดิฉันผู้ต้องการญาติ เป็นสามีของพวกดิฉันผู้ต้องการสามี ถ้าท่านจะออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต พวกดิฉันก็จะออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตด้วย ท่านมีคติใด พวกดิฉันก็จะมีคตินั้นด้วย'

มหาโควินทพราหมณ์ออกบวช

[๓๒๖] ท่านผู้เจริญทั้งหลาย เมื่อเวลาล่วงไป ๗ วัน ท่านมหาโควินทพราหมณ์โกนผมและหวดนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เมื่อท่านบวชแล้ว ได้มีผู้โกนผมและหวดนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตตามอีกจำนวนมาก ได้แก่ กษัตราธิราชผู้ได้รับมูรธาภิเษกแล้ว ๗ พระองค์ พราหมณ์มหาศาล ๗ คน พราหมณ์นหาดก ๗๐๐ คน ภรรยาผู้มีฐานะเท่ากันทั้ง ๔๐ คน กษัตริย์ พราหมณ์ คหบดีและหญิงรับใช้อีกหลายพันคน

พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๖. มหาโควินทสูตร]
 เจริญพรหมวิหาร ๔ ประการ

ได้ทราบว่ ท่านมหาโควินทพราหมณ์มีบริษัทนั้นแวดล้อม จาริกไปในหมู่บ้าน
 นิคมและราชธานีทั้งหลาย เมื่อท่านเข้าไปยังหมู่บ้านหรือนิคมใด ก็เป็นเหมือน
 พระราชาของพระราชาทั้งหลาย เป็นเหมือนพระพรหมของพวกพราหมณ์ เป็น
 เหมือนเทวดาของพวกคหบดีในหมู่บ้านหรือนิคมนั้น เวลานั้น ชาวบ้านผู้พลาดปลั่ง
 หรือสิ้นหกล้มพากันพูดอย่างนี้ว่า 'ขอนอบน้อมแต่ท่านมหาโควินทพราหมณ์
 ขอนอบน้อมแต่ท่านปุโรหิตของพระเจ้าแผ่นดินทั้ง ๗ พระองค์'

เจริญพรหมวิหาร ๔ ประการ

[๓๒๗] มหาโควินทพราหมณ์มีเมตตาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ ... ทิศที่ ๒ ...
 ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุก
 หมู่เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยเมตตาจิตอันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร
 ไม่มีความเบียดเบียนอยู่

มีกรุณาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ ... ทิศที่ ๒ ... ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศเบื้องบน
 ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยกรุณาจิต
 อันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่

มีมุทิตาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ ... ทิศที่ ๒ ... ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศเบื้องบน
 ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยมุทิตาจิต
 อันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่

มีอุเบกขาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ ... ทิศที่ ๒ ... ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศเบื้องบน
 ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยอุเบกขาจิต
 อันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่

มหาโควินทพราหมณ์แสดงหนทางแห่งความเป็นผู้อยู่ร่วมกับพระพรหมใน
 พรหมโลกแก่เหล่าสาวก

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๖. มหาโควินทสูตร]

เจริญพรมหาวีร ๔ ประการ

[๓๒๘] สมัยนั้น เหล่าสาวกของมหาโควินทพราหมณ์ผู้รู้คำสั่งสอนทั่วทั้งหมด^๑ หลังจากตายไป ไปเกิดในสุคติพรหมโลก ส่วนเหล่าสาวกผู้ไม่รู้คำสั่งสอนทั่วทั้งหมด^๒ หลังจากตายไป บางพวกเข้าถึงความเป็นผู้เข้าร่วมกับเหล่าเทพชั้นปรนิมมิตวสวัตดี บางพวกเข้าถึงความเป็นผู้เข้าร่วมกับเหล่าเทพชั้นนิมมานรดี บางพวกเข้าถึงความเป็นผู้เข้าร่วมกับเหล่าเทพชั้นดุสิต บางพวกเข้าถึงความเป็นผู้เข้าร่วมกับเหล่าเทพชั้นยามา บางพวกเข้าถึงความเป็นผู้เข้าร่วมกับเหล่าเทพชั้นดาวดึงส์ บางพวกเข้าถึงความเป็นผู้เข้าร่วมกับเหล่าเทพชั้นจาตุมหาราช ผู้ที่ได้รับผลอย่างต่ำกว่าเขาทั้งหมด ได้เป็น หมู่คนธรรพ์

การบวชของกุลบุตรเหล่านั้นทั้งหมด จึงไม่เป็นโมฆะ ไม่เป็นหมัน มีผล มีกำไร ด้วยประการฉะนี้แล”

[๓๒๙] ปัญจสิขะ คันธรรพบุตรทูลถามว่า “พระผู้มีพระภาคทรงระลึกถึง เรื่องนั้นได้อยู่หรือ”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ปัญจสิขะ เรายังระลึกได้ สมัยนั้น เราเป็น มหาโควินทพราหมณ์ ได้แสดงทางแห่งความเป็นผู้เข้าร่วมกับพรหมในพรหมโลกแก่ สาวกเหล่านั้น แต่พรหมจรรย์นั้นไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน เป็นไปเพียงเพื่อไปเกิด ในพรหมโลกเท่านั้น

ส่วนพรหมจรรย์ของเรานี้ยอมเป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายโดยส่วนเดียว เพื่อ คลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน

พรหมจรรย์ที่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายโดยส่วนเดียว เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพานนั้น คืออะไร

เชิงอรรถ :

^๑ ผู้รู้คำสั่งสอนทั่วทั้งหมด หมายถึงผู้ได้สมาบัติ ๘ และอภิญญา ๖ (ที.ม.อ. ๓๒๘/๒๕๕)

^๒ ผู้ไม่รู้คำสั่งสอนทั่วทั้งหมด หมายถึงผู้ไม่รู้สมาบัติแม้เพียงอย่างเดียว (ที.ม.อ. ๓๒๘/๒๕๕)

พระสูตรต้นตอปิฎก ที่ชนิกาย มหาวรรค [๖. มหาโควินทสูตร]

เจริญพรหมวิหาร ๔ ประการ

คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่

๑. สัมมาทิฏฐิ (เห็นชอบ)	๒. สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ)
๓. สัมมาวาจา (เจรจาชอบ)	๔. สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ)
๕. สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ)	๖. สัมมาวายามะ (พยายามชอบ)
๗. สัมมาสติ (ระลึกชอบ)	๘. สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ)

ปัญญาสึขะ นี้แลคือพรหมจรรย์ที่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายโดยส่วนเดียว เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน

[๓๓๐] ปัญญาสึขะ เหล่าสาวกของเราผู้รู้คำสั่งสอนทั่วทั้งหมด ทำให้แจ้ง เจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน เหล่าสาวกผู้ไม่รู้คำสั่งสอนทั่วทั้งหมด บางพวกเป็นโอบปลาดิกะ เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ประการสิ้นไป ปรินิพพานในภพนั้น ไม่หวนกลับมาจาก โลกนั้นอีก บางพวกเป็นพระสกทาคามี เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป และ เพราะราคะ โทสะ โมหะเบาบาง มาสู่โลกนี้อีกเพียงครั้งเดียวก็จะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ บางพวกเป็นพระโสดาบัน เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่อนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า การบวชของกุลบุตรเหล่านี้ทั้งหมด จึงไม่เป็นโมฆะ ไม่เป็นหมัน มีผล มีกำไร ด้วยประการฉะนี้แล”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้ ปัญญาสึขะ คันธรรพบุตรมีใจยินดี ชื่นชม อนุโมทนาพระภาสิตของพระผู้มีพระภาคแล้ว ถวายอภิवाทพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วหายไปจากที่นั่นเอง

มหาโควินทสูตรที่ ๖ จบ

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๗. มหาสมยสูตร]
ว่าด้วยการประชุมครั้งใหญ่ของเทวดา

๗. มหาสมยสูตร

ว่าด้วยการประชุมครั้งใหญ่ของเทวดา

[๓๓๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ป่ามหาวัน^๑ เขตกรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป ซึ่งล้วนเป็นพระอรหันต์ มีเหล่าเทวดาจำนวนมากจาก ๑๐ โลกธาตุมาประชุมกันเพื่อเฝ้าพระผู้มีพระภาค และเยี่ยมภิกษุสงฆ์

เทพชั้นสุทธาวาส ๔ องค์ ได้มีความดำริดังนี้ว่า “พระผู้มีพระภาคพระองค์นี้ประทับอยู่ที่ป่ามหาวัน เขตกรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป ซึ่งล้วนเป็นพระอรหันต์ มีเหล่าเทวดาจำนวนมากจาก ๑๐ โลกธาตุมาประชุมกัน เพื่อเฝ้าพระผู้มีพระภาคและเยี่ยมภิกษุสงฆ์ ทางที่ดี เราก็คควรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค แล้วกล่าวคาถาองค์ละคาถาในสำนักพระผู้มีพระภาค”

[๓๓๒] ลำดับนั้น เทพเหล่านั้นหายไประหว่างเทวโลกชั้นสุทธาวาสมาปรากฏ ณ เบื้องพระพักตร์พระผู้มีพระภาค เหมือนนบุรุษมีกำลังเหยียดแขนออกหรือคู้แขนเข้า ฉะนั้น ถวายอภิวัตพระผู้มีพระภาคแล้วยืนอยู่ ณ ที่สมควร เทพองค์หนึ่งได้กล่าวคาถานี้ว่า

“การประชุมครั้งใหญ่ในป่าใหญ่

มีหมู่เทพมาประชุมกัน

พวกเราพากันมายังธรรมสมัย^๒นี้

ก็เพื่อได้เยี่ยมสงฆ์ผู้ไม่พ่ายแพ้”

เชิงอรรถ :

^๑ ป่ามหาวัน เป็นป่าที่เกิดเองตามธรรมชาติ อยู่ติดกับเทือกเขาหิมาลัย (ที.ม.อ. ๓๓๑/๒๘๗)

^๒ ธรรมสมัย ในที่นี้หมายถึงสถานที่ที่ประชุมเพื่อฟังธรรม (ที.ม.อ. ๓๓๒/๒๙๕)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๐ หน้า :๒๕๙ }

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๗. มหาสมยสูตร]
ว่าด้วยการประชุมครั้งใหญ่ของเทวดา

จากนั้น เทพอีกองค์หนึ่งได้กล่าวคาถานี้ว่า

“ภิกษุทั้งหลายในที่ประชุมนั้น
มีจิตมั่นคง ทำจิตของตน ๆ ให้ตรง
ภิกษุผู้เป็นบัณฑิตย่อมรักษาอินทรีย์ไว้
เหมือนสารถีผู้กุมบังเหียนขั้บรม้าไป”

เทพอีกองค์หนึ่งได้กล่าวคาถานี้ว่า

“ภิกษุเหล่านั้นตัดกิเลสตั้งตะปู^๑
ตัดกิเลสตั้งลิ่มสลัก ถอนกิเลสตั้งเสาเชื่อมได้แล้ว
เป็นผู้ไม่หวั่นไหว บริสุทธิ์
เป็นผู้ปราศจากมลทิน เทียวไป
เป็นผู้อันพระผู้มีพระภาคผู้มีพระจักขุ^๒ทรงฝึกดีแล้ว
เหมือนช้างหนุ่ม ฉะนั้น”

เทพอีกองค์หนึ่งได้กล่าวคาถานี้ว่า

“เหล่าชนผู้นับถือพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ
จักไม่ไปสู่อบายภูมิ ครั้นละกายมนุษย์แล้ว
จักทำให้หมู่เทพเจริญเต็มที”^๓

เชิงอรรถ :

- ^๑ กิเลสตั้งตะปู ในที่นี้หมายถึงราคะ โทสะ และโมหะ กิเลสตั้งลิ่มสลัก และกิเลสตั้งเสาเชื่อม ก็มีนัยเช่นเดียวกัน (ที.ม.อ. ๓๓๒/๒๙๖)
- ^๒ มีพระจักขุ หมายถึงมีพระจักขุ ๕ คือ ๑. มังสจักขุ (ตาเนื้อ) ๒. ทิพพจักขุ (ตาทิพย์) ๓. บัญญาจักขุ (ตาปัญญา) ๔. พุทธจักขุ (ตาพระพุทธเจ้า) ๕. สมันตจักขุ (ตาเห็นรอบ) (ข.ม. (แปล) ๒๙/๑๑/๕๕, ที.ม.อ. ๑๘๖/๑๖๙, ๓๓๔/๓๐๐)
- ^๓ ดูเทียบ ส.ส. (แปล) ๑๕/๓๗/๕๙-๕๐

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๐ หน้า :๒๖๐ }

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๗. มหาสมยสูตร]
การประชุมของเทวดา

การประชุมของเทวดา

[๓๓๓] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเทวดาจำนวนมากใน ๑๐ โลกธาตุประชุมกันเพื่อเยี่ยมตถาคตและภิกษุสงฆ์ ภิกษุทั้งหลาย พวกเทวดาของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายในอดีตกาล ที่มาประชุมกัน ครั้งที่มีจำนวนสูงสุดก็เท่ากับพวกเทวดาของเราเองที่มาประชุมกันในบัดนี้ พวกเทวดาของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายในอนาคตกาลที่มาประชุมกัน ครั้งที่มีจำนวนสูงสุดก็เท่ากับพวกเทวดาของเราเองที่มาประชุมกันในบัดนี้ เราจักบอกชื่อของหมู่เทพ จักรบุชื่อของหมู่เทพ จักแสดงชื่อของหมู่เทพ เธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว

[๓๓๔] พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสดังนี้ว่า

“เรา^๑จะกล่าวเป็นคาถา

เหล่าภุมมเทวดาอาศัยอยู่ในที่ใด

เหล่าภิกษุก็อาศัยอยู่ในที่นั้น

ภิกษุเหล่าใดอาศัยชอกเขา

มีจิตมุงมั่น มีจิตตั้งมั่น

พวกเธอมีจำนวนมากเร้นอยู่ เหมือนราชสีห์

ข่มความขนพองสยองเกล้าได้

มีจิตสะอาด หมดจดผ่องใส ไม่ขุ่นมัว

พระศาสดาทรงทราบว่ามีภิกษุกว่า ๕๐๐ รูป

ผู้อยู่ในป่า ในเขตกรุงกบิลพัสดุ์

เชิงอรรถ :

^๑ เรา ในที่นี้หมายถึงพระผู้มีพระภาค (ที.ม.อ. ๓๓๔/๒๙๙)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๐ หน้า :๒๖๑ }

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๗. มหาสมยสูตร]
การประชุมของเทวดา

จึงรับสั่งเรียกพระสาวกผู้ยินดีในศาสนามาตรัสว่า
'ภิกษุทั้งหลาย หมู่เทพมุงมากันแล้ว
พวกเธอจงรู้จักเทพเหล่านั้น'

ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว
พากันทำความเพียร^๑
จึงมีญาณอันเป็นเหตุให้เห็นพวกอมนุษย์ปรากฏขึ้น
ภิกษุบางพวก เห็นอมนุษย์ ๑๐๐ คน
บางพวกเห็น ๑,๐๐๐ คน
บางพวกเห็น ๗๐,๐๐๐ คน
บางพวกเห็น ๑๐๐,๐๐๐ คน
บางพวกเห็นมากมายไม่มีที่สิ้นสุด
อมนุษย์อยู่กระจายไปทั่วทุกทิศ

พระศาสดาผู้มีพระจักขุ
ทรงทราบเหตุทั้งหมด ทรงกำหนดแล้ว
จึงรับสั่งเรียกพระสาวกผู้ยินดีในศาสนามาตรัสว่า
'ภิกษุทั้งหลาย หมู่เทพมุงมากันแล้ว
เธอทั้งหลายจงรู้จักหมู่เทพเหล่านั้น
เราจะบอกเธอทั้งหลายด้วยวาจาตามลำดับ

[๓๓๕] ยักษ์ ๗,๐๐๐ คน ที่เป็นภุมมเทวดาอยู่ในกรุงกบิลพัสดุ์
มีฤทธิ์ มีความรุ่งเรือง^๒
มีผิวพรรณงดงาม มียศ
ต่างยินดีมุงมายังป่าที่ประชุมของภิกษุทั้งหลาย

เชิงอรรถ :

^๑ ทำความเพียร ในที่นี้หมายถึงการเข้าผลสมาบัติ (ที.ม.อ. ๓๔๓/๓๐๙)

^๒ มีความรุ่งเรือง หมายถึงประกอบด้วยอานภาพ (ที.ม.อ. ๓๔๑/๓๐๘)

พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๗. มหาสมยสูตร]
การประชุมของเทวดา

ยักษ์ ๖,๐๐๐ คนอยู่ที่ภูเขาคิมพานต์

มีผิวพรรณหลายหลาก

มีฤทธิ์ มีความรุ่งเรือง

มีผิวพรรณงดงาม มียศ

ต่างยินดีมุ่งมายังป่าที่ประชุมของภิกษุทั้งหลาย

ยักษ์ ๓,๐๐๐ คนอยู่ที่ภูเขาสาดาศีรี

มีผิวพรรณหลายหลาก

มีฤทธิ์ มีความรุ่งเรือง

มีผิวพรรณงดงาม มียศ

ต่างยินดีมุ่งมายังป่าที่ประชุมของภิกษุทั้งหลาย

ยักษ์เหล่านั้นรวมเป็น ๑๖,๐๐๐ คน

มีผิวพรรณหลายหลาก

มีฤทธิ์ มีความรุ่งเรือง

มีผิวพรรณงดงาม มียศ

ต่างยินดีมุ่งมายังป่าที่ประชุมของภิกษุทั้งหลาย

ยักษ์ ๕๐๐ คนอยู่ที่ภูเขาเวสสามิต

มีผิวพรรณหลายหลาก

มีฤทธิ์ มีความรุ่งเรือง

มีผิวพรรณงดงาม มียศ

ต่างยินดีมุ่งมายังป่าที่ประชุมของภิกษุทั้งหลาย

กุมภีรยักษ์ผู้รักษากรุงราชคฤห์อยู่ที่ภูเขาเวปุลละ

มีฤทธิ์ มีความรุ่งเรือง

มีผิวพรรณงดงาม มียศ

ต่างยินดีมุ่งมายังป่าที่ประชุมของภิกษุทั้งหลาย

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๗. มหาสมยสูตร]
การประชุมของเทวดา

- [๓๓๖]   ท้าวธตรฐปกครองทิศตะวันออก
เป็นหัวหน้าของพวกคนธรรพ์
เป็นมหาราชผู้มียศ
แม่บุตรของเขามีจำนวนมาก
ต่างมีพลังมาก(และมีชื่อว่าอินท)
มีฤทธิ์ มีความรุ่งเรือง
มีผิวพรรณงดงาม มียศ
ต่างยินดีมุ่งมายังป่าที่ประชุมของภิกษุทั้งหลาย
            ท้าววิรุฬหกปกครองทิศใต้
เป็นหัวหน้าของพวกกุมภภัณฑ์
เป็นมหาราชผู้มียศ
แม่บุตรของเขามีจำนวนมาก
ต่างมีพลังมาก(และมีชื่อว่าอินท)
มีฤทธิ์ มีความรุ่งเรือง
มีผิวพรรณงดงาม มียศ
ต่างยินดีมุ่งมายังป่าที่ประชุมของภิกษุทั้งหลาย
            ท้าววิรูปักษ์ปกครองทิศตะวันตก
เป็นหัวหน้าของพวกนาค
เป็นมหาราชผู้มียศ
แม่บุตรของเขามีจำนวนมาก
ต่างมีพลังมาก(และมีชื่อว่าอินท)
มีฤทธิ์ มีความรุ่งเรือง
มีผิวพรรณงดงาม มียศ
ต่างยินดีมุ่งมายังป่าที่ประชุมของภิกษุทั้งหลาย

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๗. มหาสมยสูตร]
การประชุมของเทวดา

ท้าวกุเวรปกครองทิศเหนือ

เป็นหัวหน้าของพวกยักษ์

เป็นมหาราชผู้มียศ

แม่บุตรของเขามีจำนวนมาก

ต่างมีพลังมาก (และ)มีชื่อว่าอินทะ

มีฤทธิ์ มีความรุ่งเรือง

มีผิวพรรณงดงาม มียศ

ต่างยินดีมุ่งมายังป่าที่ประชุมของภิกษุทั้งหลาย

ท้าวธตรฐอยู่ทางทิศตะวันออก

ท้าววิรุฬหกอยู่ทางทิศใต้

ท้าววิรูปักษ์อยู่ทางทิศตะวันตก

ท้าวกุเวรอยู่ทางทิศเหนือ

ท้าวจาตุมหาราชนั้น

มีแสงสว่างส่องไปโดยรอบทั่วทั้ง ๔ ทิศ

สถิตอยู่ในป่า เขตกรุงกบิลพัสดุ์

[๓๓๗] พวกผู้รับใช้ของท้าวจาตุมหาราชเหล่านั้น

เป็นพวกมีมายา หลอกหลวง โฉ่อวดก็มาด้วย

พวกผู้รับใช้ที่มีมายา คือ

กุเณท เวเณท วิฐ วิฐุฑะ

จันทนะ กามเสฏฐะ กินนุฆัณฑุ และ นิฆัณฑุก็มาด้วย

ปนาทะ โอบมัณญะ มาตลีผู้เป็นเทพสารถี

จิตตเสนะ^๑ นโฬราชะ ชโนสกะ ปัญจสิชะ

เชิงอรรถ :

^๑ จิตตเสนะ เป็นชื่อเทวดาบุตรพวกคนธรรพ์ ๓ องค์ คือ (๑) จิตตะ (๒) เสนะ (๓) จิตตเสนะ (ที.ม.ฐีกา ๓๓๗/๓๐๐)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๐ หน้า :๒๖๕ }

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๗. มหาสมยสูตร]
การประชุมของเทวดา

ติมพร (คันธรรพเทวราชา)

และสूरิวัจฉสา (คันธรรพเทวธิดา) ก็มาด้วย

เทวราชเหล่านั้นและคณธรรพอื่น ๆ ที่มาพร้อมเทวราช

ต่างยืนตีมุงมายังป่าที่ประชุมของภิกษุทั้งหลาย

[๓๓๘] อนึ่ง หมู่ญาติที่อยู่ในสระนาภะ

และที่อยู่ในกรุงเวสาลีมาพร้อมด้วยพวกนาคตัจฉกะ

นาคกัมพลและนาคอัสดรก็มาด้วย

และนาคที่อยู่ในท่าปายาคะก็มาพร้อมด้วยหมู่ญาติ

นาคผู้อยู่ในแม่น้ำมุนา

และนาคที่เกิดในตระกูลธรรพผู้มียศก็มา

พญาข้างเอราวัณก็มายังป่าที่ประชุมของภิกษุทั้งหลาย

เหล่าครุฑผู้เป็นทิพย์ มีนัยน์ตาบริสุทธิ

ผู้สามารถจับนาคราชได้จับพลัน

ผู้บินมาทางอากาศถึงท่ามกลางป่า

มีชื่อว่าจิตรสุบรรณ

เวลานั้น พวกนาคราชไม่มีความหวาดกลัว

(เพราะ) พระพุทธเจ้าทรงกระทำให้ปลอดภัยจากครุฑ

นาคกับครุฑเจรจากันด้วยวาจาอันไพเราะ

ต่างมีพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ

[๓๓๙] อสุรพวกที่อาศัยอยู่ในมหาสมุทร

เป็นผู้พ่ายแพ้ต่อพระอินทร์ผู้ถืออชิวราชูธ

อสุรเหล่านั้นมีฤทธิ์ มียศ

เป็นที่น้องของท้าววาสวะ

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๗. มหาสมยสูตร]
การประชุมของเทวดา

พวกอสูรกาลกัญชะมีร่างนากลัวมาก

พวกอสูรทานเวทสะ อสูรเวปจิตติ

อสูรสุจิตติ อสูรปหาราทะ

และพญามารนมิจก็มาด้วย

บุตรของพลีอสูร ๑๐๐ คนที่ชื่อว่าเวโรจนะ

ทุกตนต่างสวมเกราะเข็มแข็งเข้าไปใกล้ราหูจอมอสูร

แล้วกล่าวว่า 'ขอความเจริญจงมีแก่ท่าน

บัดนี้ ถึงเวลาที่ท่านควรเข้าไป

สู่ป่าที่ประชุมของภิกษุทั้งหลาย'

[๓๕๐] เวลานั้น เทพ (๑๐ หมู่) คือ

อาโป ปรุวี เตโช วาโย

วรุณะ วารุณะ โสมะ ยสสะ

เมตตาและกรณา^๑ เป็นผู้มียศก็มาด้วย

เทพทั้ง ๑๐ หมู่นี้แบ่งเป็น ๑๐ พวก

ทั้งหมดล้วนมีผิวพรรณหลายหลาก

มีฤทธิ์ มีความรุ่งเรือง

มีผิวพรรณงดงาม มียศ

ต่างยินดีมุ่งมายังป่าที่ประชุมของภิกษุทั้งหลาย

เทพ (๑๐ หมู่) คือ

เวณชู สหลี และเทพ ๒ หมู่ คือ อสมะ และยมะก็มา

เทพผู้อาศัยพระจันทร์ มีพระจันทร์นำหน้ามา

เชิงอรรถ :

^๑ เมตตาและกรณา หมายถึงเหล่าเทพที่เกิดด้วยอำนาจเมตตามานและกรณามานที่เคยบำเพ็ญมา (ที.ม.อ. ๓๕๐/๓๐๕)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๗. มหาสมยสูตร]
การประชุมของเทวดา

เทพผู้อาศัยพระอาทิตย์ มีพระอาทิตย์นำหน้ามา
 เทพพวกมันทวลาหกะ^๑ มีพระนักษัตรนำหน้ามา
 พระอินทร์ผู้เป็นท้าวสักกะ
 ผู้เป็นท้าวปรีนททะ^๒ ท้าวवासวะ
 ประเสริฐกว่าเหล่าเทพวสุ^๓ ก็มา
 เทพทั้ง ๑๐ หมู่นี้แบ่งเป็น ๑๐ พวก
 ทั้งหมดล้วนมีผิวพรรณหลายหลาก
 มีฤทธิ์ มีความรุ่งเรือง
 มีผิวพรรณงดงาม มียศ
 ต่างยืนตมั่งมายังป่าที่ประชุมของภิกษุทั้งหลาย
 เทพอีก (๑๐ หมู่) คือ
 สหฤ ผู้รุ่งเรืองดังเปลวไฟ
 อริกฐกะ โรชะ ผู้มีรัศมีดังสีดอกผักตบ
 วรุณะ สหธรรม อัจจุตะ อเนชกะ
 สุเลยยะ รุจิระ และवासวเนสีก็มา
 เทพทั้ง ๑๐ หมู่นี้แบ่งเป็น ๑๐ พวก
 ทั้งหมดล้วนมีผิวพรรณหลายหลาก
 มีฤทธิ์ มีความรุ่งเรือง

เชิงอรรถ :

- ^๑ เทพพวกมันทวลาหกะ ในที่นี้หมายถึงเทพ ๓ องค์ คือ (๑) วาดวลาหเทพบุตร (๒) อัภวลาหเทพบุตร (๓) อุณหวลาหเทพบุตร (ที.ม.อ. ๓๓๙/๓๐๕)
- ^๒ ปรีนททะ ตามคติของฮินดูเป็นชื่อหนึ่งของพระอินทร์ แปลว่า ผู้ทำลายเมือง (ปรีททะ) ตามคติพุทธศาสนา เป็นชื่อหนึ่งของพระอินทร์ แปลว่า ผู้ให้ทานในกาลก่อน (ปุเร ทาน ทาทัตติ ปรีนทโท) (T.W. Rhys Davids and William Stede P. 469)
- ^๓ เทพวสุ หมายถึงเทพเจ้าแห่งทรัพย์ (T.W.Rhys Davids and William Stede P. 605)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๐ หน้า :๒๖๘ }

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๗. มหาสมยสูตร]
การประชุมของเทวดา

มีผิวพรรณงดงาม มียศ
ต่างยืนตีมุ่งมายังป่าที่ประชุมของภิกษุทั้งหลาย
เทพอีก (๑๐ หมู่) คือ
สมานะ มหาสมานะ มานุสะ
มานุสุดตมะ ชิตททาปทุสิกะ มโนปทุสิกะ
หริ โลหิตวาสิ ปารคะ และมหาปารคะผู้มียศก็มา
เทพทั้ง ๑๐ หมู่นี้แบ่งเป็น ๑๐ พวก
ทั้งหมดล้วนมีผิวพรรณหลายหลาก
มีฤทธิ์ มีความรุ่งเรือง
มีผิวพรรณงดงาม มียศ
ต่างยืนตีมุ่งมายังป่าที่ประชุมของภิกษุทั้งหลาย
เทพอีก (๑๐ หมู่) คือ
สูกกะ กรุมหะ อรุณะ เวชนสะ
โอทาดคัยหะผู้เป็นหัวหน้า วิจักขณะ
สทามัตตะ หารคชะ มิสสะกะผู้มียศ
และปชุนนเทวราชผู้บันดาลฝนให้ตกทั่วทุกทิศก็มา
เทพทั้ง ๑๐ หมู่นี้แบ่งเป็น ๑๐ พวก
ทั้งหมดล้วนมีผิวพรรณหลายหลาก
มีฤทธิ์ มีความรุ่งเรือง
มีผิวพรรณงดงาม มียศ
ต่างยืนตีมุ่งมายังป่าที่ประชุมของภิกษุทั้งหลาย
เทพอีก (๑๐ หมู่) คือ
เทพพวกเขมียะ เทพชั้นดุสิต เทพชั้นยามา

พระสดตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๗. มหาสมยสูตร]
การประชุมของเทวดา

เทพพวกกัณฐกะ^๑ผู้มียศ เทพพวกล้มพืดกะ
เทพพวกลามเสฏฐะ เทพพวกโชติ อาสวะ^๒
เทพชั้นนิมมานรดี และเทพชั้นปรนิมมิตวสวัตติกีมา
เทพทั้ง ๑๐ หมู่นี้แบ่งเป็น ๑๐ พวก
ทั้งหมดล้วนมีผิวพรรณหลายหลาก
มีฤทธิ์ มีความรุ่งเรือง
มีผิวพรรณงดงาม มียศ
ต่างยินดีมุ่งมายังป่าที่ประชุมของภิกษุทั้งหลาย
เทพทั้งหมด ๖๐ หมู่
ล้วนมีผิวพรรณหลายหลาก มาแล้วตามกำหนด
ชื่อหมู่เทพและเทพพวกอื่น
ผู้มีผิวพรรณและชื่อเช่นนั้นก็มา (ด้วยคิด)ว่า
'พวกเราจะเข้าพบพระนาคะ^๓
ผู้ไม่มีการเกิด ไม่มีกิเลสตั้งตะည
ผู้ข้ามโอชะ^๔ได้แล้ว ไม่มีอาสวะ
ผู้พ้นโอชะได้แล้ว ล่วงพ้นธรรมดำ
ตั้งดวงจันทร์พ้นจากเมฆฉะนั้น
[๓๔๑] สุพรหมและปรมัตตพรหม
ผู้เป็นบุตร^๕ของพระผู้ทรงฤทธิ์^๖ก็มาด้วย
สนิงกุมารพรหมและติสสพรหมก็มายังป่าที่ประชุม

เชิงอรรถ :

- ^๑ กัณฐกะ เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า กถกะ (ที.ม.อ. ๓๔๐/๓๐๗)
^๒ อาสวะ เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า อาสา (ที.ม.อ. ๓๔๐/๓๐๗)
^๓ พระนาคะ เป็นพระนามหนึ่งของพระพุทธเจ้า เพราะไม่ทำความชั่ว (ที.ม.อ. ๓๔๐/๓๐๗)
^๔ โอชะ หมายถึงโอชะ ๔ คือ (๑) กาม (๒) ภพ (๓) ทิฏฐิ (๔) อวิชชา (ที.ม.อ. ๓๔๐/๓๐๗)
^๕ บุตร ในที่นี้หมายถึงพุทธบุตรผู้ที่เป็นอริยสาวกผู้เป็นพรหม (ที.ม.อ. ๓๔๑/๓๐๘)
^๖ พระผู้ทรงฤทธิ์ หมายถึงพระพุทธเจ้า (ที.ม.อ. ๓๔๑/๓๐๘)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๗. มหาสมยสูตร]
การประชุมของเทวดา

ท้าวมหาพรหม ๑,๐๐๐ องค์ ปกครองพรหมโลก
ท้าวมหาพรหมนั้น อุบัติขึ้นในพรหมโลก
มีความรุ่งเรือง มีกายใหญ่ มียศก็มา
มีพรหม ๑๐ องค์ ผู้เป็นใหญ่กว่าพรหม ๑,๐๐๐ องค์
มีอำนาจเฉพาะองค์ละอย่างก็มา
มหาพรหมชื่อหาริตะ มีบริวารห้อมล้อม
มาอยู่ท่ามกลางพรหม ๑,๐๐๐ องค์นั้น'

[๓๔๒] เมื่อเสนามารมาถึง
พระศาสดาได้ตรัสกับพวกเทพทั้งหมดเหล่านั้น
พร้อมทั้งพระอินทร์และพระพรหมผู้ประชุมกันอยู่
จงดูความโง่เขลาของกัณ्हมาร
มหาเสนามารได้ส่งเสนามารไป
ในที่ประชุมใหญ่ของเหล่าเทพด้วยคำว่า
“พวกท่านจงไปจับหมู่เทพผู้ใด
พวกท่านจงผูกไว้ด้วยราคะเถิด
จงล้อมไว้ทุกด้าน
ใคร ๆ อย่าได้ปล่อยให้ผู้ใดหลุดพ้นไป”
แล้วก็เอาฝ่ามือตบแผ่นดินทำเสียงน่ากลัว
(แต่) ในเวลานั้น ไม่อาจ ทำให้ใครตกอยู่ในอำนาจได้
จึงกลับไปทั้งที่เกรี้ยวโกรธ
เหมือนเมฆฝนที่บันดาลให้ฝนตก ฟ້าร่อง ฟ้าแลบ ฉะนั้น

[๓๔๓] พระศาสดาผู้มีพระจักขุ
ทรงทราบเหตุทั้งหมด ทรงกำหนดแล้ว
จึงรับสั่งเรียกพระสาวกผู้ยินดีในศาสนามาตรัสว่า

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๗. มหาสมยสูตร]
การประชุมของเทวดา

‘ภิกษุทั้งหลาย เสนามารมุ่งมากันแล้ว
พวกเธอจงรู้จักพวกเขา’
ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว
พากันทำความเพียร
เสนามารหลีกไปจากเหล่าภิกษุผู้ปราศจากราคะ
‘ไม่อาจแม้ทำชนของภิกษุเหล่านั้นให้ไหวได้
(พญามารกล่าวสรรเสริญว่า)
‘หมู่พระสาวกของพระพุทธเจ้า
ชนะสงครามแล้วทั้งสิ้น ล่วงพ้นความหวาดกลัว
มีศปรากฎอยู่ในหมูชน
บันเทิงอยู่กับภุต^๑ทั้งหลาย”

มหาสมยสูตรที่ ๗ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ ภุต ในที่นี้หมายถึงพระอริยะในศาสนาของพระศพล (ที.ม.อ. ๓๔๓/๓๑๐)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๐ หน้า :๒๗๒ }

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๘. สักกปัญหสูตร]

ว่าด้วยปัญหาของท้าวสักกะ

๘. สักกปัญหสูตร

ว่าด้วยปัญหาของท้าวสักกะ

[๓๔๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในถ้ำอินทสาละที่ภูเขาเวทียกะ ทางทิศเหนือของหมู่บ้านพราหมณ์ชื่ออัมพลันท์ ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกแห่งกรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ

เวลานั้น ท้าวสักกะจอมเทพทรงเกิดความขวนขวายเพื่อจะเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค ทรงมีความดำริดังนี้ว่า “บัดนี้ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับอยู่ในที่ไหนหนอ” ทอดพระเนตรเห็นพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในถ้ำอินทสาละ ที่ภูเขาเวทียกะ ทางทิศเหนือของหมู่บ้านพราหมณ์ชื่ออัมพลันท์ ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกแห่งกรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ จึงรับสั่งเรียกพวกเทพชั้นดาวดึงส์มาตรัสว่า “ท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในถ้ำอินทสาละที่ภูเขาเวทียกะ ทางทิศเหนือของหมู่บ้านพราหมณ์ชื่ออัมพลันท์ ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกแห่งกรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ ทางที่ดี ชาวเราควรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น”

พวกเทพชั้นดาวดึงส์ทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว

[๓๔๕] ลำดับนั้น ท้าวสักกะจอมเทพรับสั่งเรียกปัญจสิขะ คันธรรพบุตร^๑ มาตรัสว่า “พ่อปัญจสิขะ พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในถ้ำอินทสาละที่ภูเขาเวทียกะ ทางทิศเหนือของหมู่บ้านพราหมณ์ชื่ออัมพลันท์ ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกแห่งกรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ ทางที่ดี ชาวเราควรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น”

เชิงอรรถ :

^๑ **ปัญจสิขะ คันธรรพบุตร** เป็นเทพบุตรองค์หนึ่งในพวกคณธรรพ์ ซึ่งเป็นบริวารของท้าวธรรมหาราช และเป็นผู้รับใช้พระทศพล สามารถเข้าเฝ้าทูลถามปัญหา ขอสดับพระธรรมเทศนาได้ทุกขณะที่ต้องการ ท้าวสักกะจอมเทพจึงชวนท่านไปพร้อมกันเพื่อจะได้ทูลขอพระวโรกาสกะพระผู้มีพระภาค แล้วทูลถามปัญหาต่อไป (ที.ม.อ. ๓๔๔/๓๔๕)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๐ หน้า : ๒๗๓ }

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๘. ลักกปัญหสูตร]
ว่าด้วยปัญหาของท้าวสักกะ

ปัญจสิขะ คันธรรพบุตรทูลรับสนองพระดำรัสแล้วถือพิณสีเหลืองดังผลมะดุม
ตามเสด็จท้าวสักกะจอมเทพมา

[๓๔๖] ต่อมา ท้าวสักกะจอมเทพ ผู้มีเหล่าเทพชั้นดาวดึงส์แวดล้อม มีปัญจสิขะ
คันธรรพบุตรนำเสด็จ ได้ทรงหายตัวจาก(ภพ)ชั้นดาวดึงส์ไปปรากฏอยู่ที่ภูเขาเวทียกะ
ทางทิศเหนือของหมู่บ้านพราหมณ์ชื่ออัมพสันท์ เหมือนนบุรุษมีกำลังเหยียดแขน
ออกหรือคู้แขนเข้าจะนั้น

เวลานั้น ภูเขาเวทียกะและหมู่บ้านพราหมณ์ชื่ออัมพสันท์สว่างไสวยิ่งนัก ด้วย
เทวานุภาพของเหล่าเทพ ชาวบ้านใกล้เคียงเฝ้ารอบ ๆ กล่าวกันอย่างนี้ว่า "วันนี้
ภูเขาเวทียกะถูกไฟเผาไหม้ลุกโชติช่วง ทำไมหนอ วันนี้ ภูเขาเวทียกะและหมู่บ้าน
พราหมณ์ชื่ออัมพสันท์จึงสว่างไสวยิ่งนักเล่า" พวกเขาคงใจจนพองสยองเกล้า

[๓๔๗] ลำดับนั้น ท้าวสักกะจอมเทพรับสั่งเรียกปัญจสิขะ คันธรรพบุตรมา
ตรัสว่า "ปัญจสิขะ ตถาคตทรงเข้ามา^๑ ทรงพอพระทัยในฉาน ระหว่างที่พระองค์
ประทับหลีกเร้นอยู่ คนเช่นเรายากที่จะเข้าไปเฝ้าได้ ทางที่ดี พอดีควรทำให้พระองค์
ทรงพอพระทัยก่อน หลังจากนั้น พวกเราจึงควรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคอรหันต-
สัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น"

ปัญจสิขะ คันธรรพบุตรทูลรับสนองพระดำรัสแล้วจึงถือพิณสีเหลืองดังผลมะ-
ดุมเข้าไปจนถึงถ้ำอินทสาละแล้วได้ยืนอยู่ ณ ที่สมควร คະเนดูว่า "ระยะเท่านี้พระผู้
มีพระภาคประทับอยู่ไม่ไกลนัก ไม่ไกลนักจากเรา และทรงได้ยินเสียงของเรา"

เชิงอรรถ :

^๑ เข้าฉาน หมายถึงการเพ่งพินิจด้วยจิตที่เป็นสมาธิแน่วแน่ ในที่นี้มุ่งถึงฉาน ๒ คือ (๑) อารัมมณูปนิชฉาน
(การเพ่งอารมณ์ ได้แก่ สมาบัติ ๘ คือ รูปฉาน ๔ และอรุปฉาน ๔) (๒) ลักขณูปนิชฉาน(การเพ่งลักษณะ
ได้แก่ วิภัสสนา มรรค และผล) (ที.ม.อ. ๓๔๗/๓๑๕)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๘. สักกปัญฺหสูตร]

เพลงขับกล่อมของปัญฺจสิขะ คันธรรพบุตร

เพลงขับกล่อมของปัญฺจสิขะ คันธรรพบุตร

[๓๔๘] ปัญฺจสิขะ คันธรรพบุตรยืนอยู่ ณ ที่สมควร ได้บรรเลงพิณสีเหลือง
ตั้งผลมะตูมและกล่าวคาถาอันเกี่ยวเนื่องด้วยพระพุทธ เกี่ยวเนื่องด้วยพระธรรม
เกี่ยวเนื่องด้วยพระสงฆ์ เกี่ยวเนื่องด้วยพระอรหันต์ และเกี่ยวเนื่องด้วยกามเหล่านี้ว่า

“แม่ภัททาสุริยวัจจสา^๑

ฉันขอกราบท่านติมพริบิตาของเธอ

โดยเหตุที่เธอเกิดมาดงาม ทำให้ฉันปลื้มใจ

เหมือนสายลมย่อมเป็นที่ปรารถนาของผู้มีเหงื่อ

หรือเหมือนน้ำเป็นที่ปรารถนาของผู้กระหาย

เธอผู้ใจโลเป็นที่รักของฉัน

ดูธรรมเป็นที่รักของพระอรหันต์

เธอจงช่วยดับความเร่าร้อน^๒

เหมือนช่วยวางยาคนไข้ผู้กระสับกระส่าย

เหมือนให้อาหารแก่ผู้หิว

หรือเหมือนใช้น้ำดับไฟที่กำลังลุกอยู่

ขอให้ฉันได้ชบลงจกดั้นและอุทรของเธอ

เหมือนข้างที่ร้อนจัดในคราวร้อน

หยั่งลงสู่สระโบกขรณีมีน้ำเย็น

ระคนด้วยละอองเกสรดอกปทุม

ฉันมีนงเพราะ(เห็น)ช่วงขาที่งามสมส่วน

ไม่รับรู้เหตุการณ์ (อะไรๆ)

เหมือนข้างเหลือขอเพราะถือว่าเราชนะได้แล้ว^๓

เชิงอรรถ :

^๑ สุริยวัจจสา เป็นชื่อของเทพธิดา ผู้มีสิริโฉมงดงามทั่วสรรพางค์ มีรัศมีอ่อน ๆ เปล่งออกจากร่างกายดุจแสงอ่อนของดวงอาทิตย์ยามทอแสง (ที่.ม.อ. ๓๔๘/๓๑๖)

^๒ ความเร่าร้อน ในที่นี้หมายถึงความเร่าร้อนเพราะไฟคือราคะ (ที่.ม.อ. ๓๔๘/๓๑๖)

^๓ เราชนะได้แล้ว หมายถึงไม่อยู่ในอำนาจของแหล่นและหอกซัด (ที่.ม.อ. ๓๔๘/๓๑๗)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๘. สักกปัญหสูตร]

เพลงขับกล่อมของปัญจสิขะ คันธรรพบุตร

ฉันมีใจจดจ่อที่เธอ ไม่อาจกลับใจที่แปรผันไป

เหมือนปลาที่กลืนเบ็ดเข้าไป

นางผู้เจริญ เธอจงเอาขาซ้ายกระหวัดฉันไว้

เธอผู้มีดวงตาหยาดเยิ้มจงกระหวัดฉันไว้เถิด

เธอผู้ดงามจงสวมกอดฉันไว้

สิ่งนี้คือสิ่งที่ฉันปรารถนายิ่งนัก

ความใคร่ของฉันต่อเธอผู้มีผงงามสสวย

ถึงมีน้อยก็เกิดผลมาก

เหมือนทักษิณาที่ถวายแด่พระอรหันต์

นางผู้ดงามทั่วสรรพางค์

บุญที่ฉันได้ทำไว้ในพระอรหันต์ผู้คงที่นั่น

จงอำนวยผลแก่ฉันพร้อมกับเธอ

นางผู้ดงามทั่วสรรพางค์

บุญที่ฉันได้ทำไว้ในปฐพีมณฑลนี้

จงอำนวยผลแก่ฉันพร้อมกับเธอ

แม่(ภัททา)สุริยวัจฉสา ฉันใฝ่ฝันหาเธอ

เหมือนพระสมณศากยบุตรผู้ทรงเข้าฌานอยู่ผู้เดียว

ผู้มีปัญญาครองตน มีสติ

เป็นมุนี แสวงหาอมตธรรม

แม่คุณคนงาม ถ้าฉันได้อุปถัมภ์กับเธอ ก็จะพึงชื่นชม

เหมือนพระมุนีบรรลุประสัมโพธิญาณอันสูงสุดพึงชื่นชมจะนั้น

หากท้าวสักกะผู้เป็นใหญ่แห่งดาวดึงส์

จะประทานพรแก่ฉัน

ฉันก็จะต้องเลือกเอาเธอเป็นแน่

ความปรารถนาของฉันมันคงอยู่อย่างนี้

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๘. สักกปัญหสูตร]

เพลงขับกล่อมของปัญจสิขะ คันธรรพบุตร

แม่คุณผู้เจลิยวฉลาด

ฉันขอน้อมไหว้บิดาของเธอผู้มีธิดางามเช่นนี้

ดจตันสาละที่ผลิดอกใหม่ ๆ ฉะนั้น”

[๓๔๙] เมื่อปัญจสิขะ คันธรรพบุตรกราบทูลอย่างนี้ พระผู้มีพระภาคได้
ตรัสกับปัญจสิขะ คันธรรพบุตรดังนี้ว่า “ปัญจสิขะ เสียงสายพิณของท่านเทียบได้กับ
เสียงขับร้อง และเสียงขับร้องเทียบได้กับเสียงสายพิณ เสียงสายพิณของท่านไม่เกิน
เสียงขับร้อง และเสียงขับร้องก็ไม่เกินเสียงสายพิณ คาถาอันเกี่ยวเนื่องด้วยพระพุทธ
เกี่ยวเนื่องด้วยพระธรรม เกี่ยวเนื่องด้วยพระสงฆ์ เกี่ยวเนื่องด้วยพระอรหันต์ และ
เกี่ยวเนื่องด้วยกามเหล่านี้ ท่านประพันธ์ไว้เมื่อไร”

ปัญจสิขะ คันธรรพบุตรกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้
ประพันธ์คาถาเหล่านี้ไว้ เมื่อสมัยที่พระผู้มีพระภาคแรกตรัสรู้ ประทับอยู่ใต้ต้น
อชปาลนิโครธ ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ตำบลอุรุเวลา สมัยนั้น ข้าพระองค์หลงรัก
ภัททาสุริยวัจจสา ธิดาของท้าวติมพรคันธรรพราช แต่นางรักผู้อื่นคือหลงรักสิขชนที่
บุตรของมาตลีสังคาหกเทพบุตร เมื่อข้าพระองค์ไม่ได้นางด้วยวิธีหนึ่งจึงถือเอาพิณสี่
เหล็องดังผลมะตูมเข้าไปยังนิเวศน์ของท้าวติมพรคันธรรพราช แล้วบรรเลงพิณขึ้น
กล่าวคาถาอันเกี่ยวเนื่องด้วยพระพุทธ เกี่ยวเนื่องด้วยพระธรรม เกี่ยวเนื่องด้วย
พระสงฆ์ เกี่ยวเนื่องด้วยพระอรหันต์ และเกี่ยวเนื่องด้วยกามเหล่านี้ว่า

‘แม่ภัททาสุริยวัจจสา

ฉันขอกราบทานติมพรบิดาของเธอ

โดยเหตุที่เธอเกิดมาดงาม ทำให้ฉันปลื้มใจ

ฯลฯ

แม่คุณผู้เจลิยวฉลาด

ฉันขอน้อมไหว้บิดาของเธอผู้มีธิดางามเช่นนี้

ดจตันสาละที่ผลิดอกใหม่ ๆ ฉะนั้น’

พระสดับตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๘. สักกปัณฺหสูตร]

ท้าวสักกะจอมเทพเข้าเฝ้า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อข้าพระองค์กล่าวอย่างนี้ นางภัททาสุริยวัจฉสา กล่าวตอบว่า ‘ท่านผู้บริบูรณ์ ฉันไม่เคยเห็นพระผู้มีพระภาคในที่เฉพาะพระพักตร์ เป็นแต่เคยได้ยินเมื่อเข้าไปพ้องในสัทธมาเทวสภาของเหล่าเทพชั้นดาวดึงส์เท่านั้น เนื่องจากท่านได้กล่าวสรรเสริญพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นได้ ก็จึงมาสมาคมกับพวกเรา ณ บัดนี้’ ข้าพระองค์จึงได้ร่วมสมาคมกับนางและไม่ไข่ครั้งนี้เท่านั้น หลังจากนั้นมา ข้าพระองค์ก็ได้สมาคมกันอีก”

ท้าวสักกะจอมเทพเข้าเฝ้า

[๓๕๐] ลำดับนั้น ท้าวสักกะจอมเทพทรงมีความดำริตั้งนี้ว่า “ปัญฺจสิขะ คันธรรพบุตร ได้ทูลปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค และพระผู้มีพระภาคก็ทรงปราศรัยกับปัญฺจสิขะ” จึงรับสั่งเรียกปัญฺจสิขะ คันธรรพบุตรมาตรัสว่า “ปัญฺจสิขะ พองงถวายอภิวัตพระผู้มีพระภาคตามคำของเราว่า ‘ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท้าวสักกะจอมเทพพร้อมด้วยอำมาตย์ พร้อมด้วยบริษัท ขอถวายอภิวัตพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยพระเศียร’”

ปัญฺจสิขะ คันธรรพบุตรทูลรับสนองพระดำรัสแล้วถวายอภิวัตพระผู้มีพระภาคตามรับสั่งว่า ‘ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท้าวสักกะ จอมเทพพร้อมด้วยอำมาตย์ พร้อมด้วยบริษัท ขอถวายอภิวัตพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยพระเศียร’

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ปัญฺจสิขะ ขอให้ท้าวสักกะ จอมเทพพร้อมด้วยอำมาตย์ พร้อมด้วยบริษัทจงมีความสุขเถิด เพราะว่ามีพวกเทวดา มนุษย์ อสุรนาถ คนธรรพ์ และสัตว์เหล่าอื่นอีกจำนวนมากต่างก็ปรารถนาความสุข”

[๓๕๑] พระตถาคตทั้งหลายยอมประทานพรแก่เทพผู้มีศักดิ์ใหญ่เช่นนี้ อย่างนี้แล ท้าวสักกะ จอมเทพผู้อันพระผู้มีพระภาคได้ประทานพรแล้ว เสด็จเข้าไปยังถ้ำอินทสาละของพระผู้มีพระภาค ถวายอภิวัตแล้วยืนอยู่ ณ ที่สมควร แม้พวกเทพชั้นดาวดึงส์ก็เข้าไปยังถ้ำอินทสาละ ถวายอภิวัตพระผู้มีพระภาคแล้วยืนอยู่ ณ ที่สมควร แม้ปัญฺจสิขะ คันธรรพบุตร ก็เข้าไปยังถ้ำอินทสาละ ถวายอภิวัตพระผู้มีพระภาคแล้วยืนอยู่ ณ ที่สมควร

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๘. ลักกัณเฐยสูตร]

ท้าวสักกะจอมเทพเข้าเฝ้า

เวลานั้น ถ้าอินทสาละซึ่งมีพื้นไม้สมำเสมอก็สมำเสมอ ที่คืบแคบก็กลับกว้างขวาง ความมืดในถ้ำหายไป เกิดความสว่างขึ้นเพราะเทวานุภาพของเหล่าเทพ [๓๕๒] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับท้าวสักกะ จอมเทพดังนี้ว่า "นี้เป็นเหตุน่าอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏที่ท้าวโกสิย มีก็จมาก มีหน้าที่ที่จะต้องทำอีกมาก เสด็จมาถึงที่นี่ได้"

ท้าวสักกะ จอมเทพกราบทูลว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ปรารถนาจะมาเฝ้าพระผู้มีพระภาคตั้งนานแล้ว แต่มัวสาละวนด้วยกิจหน้าที่ของพวกเทพชั้นดาวดึงส์ จึงไม่สามารถมาเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคได้ ครั้งหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่สลฟ้าคาร เขตกรุงสาวัตถี ข้าพระองค์ได้ไปยังกรุงสาวัตถีเพื่อจะเฝ้าพระองค์ แต่ขณะนั้นพระองค์ประทับเข้าสมาธิอยู่ มีนางปริจาริกาของท้าวเวสวัณ มหาราชชื่อว่าภุชคิถอยอุฎฐาก นางยืนประนมมือถวายนมัสการอยู่ ขณะนั้น ข้าพระองค์กล่าวกับนางว่า 'น้องหญิง เธอจงถวายอภิวัตพระผู้มีพระภาคตามคำของเราว่า 'ท้าวสักกะจอมเทพพร้อมด้วยอำมาตย์พร้อมด้วยบริษัท ขอถวายอภิวัตพระยุคလာทของพระผู้มีพระภาคด้วยพระเศียร' เมื่อข้าพระองค์กล่าวอย่างนี้ นางตอบข้าพระองค์ดังนี้ว่า 'ท่านผู้นิรทุกข์ เวลานี้ไม่ใช่เวลาที่จะเฝ้าพระผู้มีพระภาค พระองค์ท่านทรงหลีกเร้นเพียงลำพัง' ข้าพระองค์จึงสั่งว่า 'น้องหญิง ถ้าอย่างนั้น คราวที่พระผู้มีพระภาคทรงออกจากสมาธิ เธอจงถวายอภิวัตพระองค์ตามคำของเราว่า 'ท้าวสักกะ จอมเทพพร้อมด้วยอำมาตย์พร้อมด้วยบริษัท ขอถวายอภิวัตพระยุคလာทของพระผู้มีพระภาคด้วยพระเศียร' นางได้ถวายอภิวัตพระผู้มีพระภาคหรือไม่ พระองค์ทรงระลึกถึงคำของนางได้อยู่หรือ"

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "เธอไหว้เราแล้ว เราระลึกถึงคำของเธอได้ และเราออกจากสมาธิเพราะเสียงล้อรถของพระองค์"

ท้าวสักกะจอมเทพกราบทูลว่า "ข้าพระองค์ได้สดับรับมาเฉพาะหน้าพวกเทพผู้เกิดในหมู่เทพชั้นดาวดึงส์ก่อนกว่าพวกข้าพระองค์ว่า 'คราวที่พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลก หมู่เทพเจริญเต็มที หม่อสุรเสื่อมถอยลง' ข้อนี้ข้าพระองค์ได้เห็นประจักษ์แล้วว่า เมื่อพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลก หมู่เทพเจริญเต็มที หม่อสุรเสื่อมถอยลง'

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๘. สักกปัญหสูตร]
เรื่องโคปกเทพบุตร

เรื่องโคปกเทพบุตร

[๓๕๓] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในกรุงกบิลพัสดุ์นี้ ได้มีศากยธิดานามว่าโคปิกา ผู้เลื่อมใสในพระพุทธ เลื่อมใสในพระธรรม เลื่อมใสในพระสงฆ์ ผู้รักษาศีล^๑ให้บริบูรณ์ หน่ายความรู้สึกเป็นหญิง อบรมความรู้สึกเป็นชาย^๒ หลังจากตายแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ได้อยู่ร่วมกับพวกเทพชั้นดาวดึงส์ ได้เป็นบุตรของข้าพระองค์ ในที่นั้นพวกเทพรู้จักเธออย่างนี้ว่า ‘โคปกเทพบุตร’ ภิภษอื่นอีก ๓ รูปประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค ไปเกิดในหมู่คนธรรพ์ซึ่งเป็นชั้นต่ำ พวกคนธรรพ์นั้น เอิบอิ่ม พรั่งพร้อม ได้รับการบำเรออยู่ด้วยกามคุณ ๕ มาสู่ที่บำรงบำเรอของข้าพระองค์ โคปกเทพบุตรกล่าวเตือนพวกคนธรรพ์ผู้มาอยู่ที่บำรงบำเรอของข้าพระองค์ว่า ‘ท่านผู้เริ่ทรทุกขทั้งหลาย พวกท่านหันหน้าไปทางไหน^๓ ทั้งที่ได้ฟังพระธรรมของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นแล้ว เราเป็นหญิงเลื่อมใสในพระพุทธ เลื่อมใสในพระธรรม เลื่อมใสในพระสงฆ์ รักษาศีลให้บริบูรณ์ หน่ายความรู้สึกเป็นหญิง อบรมความรู้สึกเป็นชาย หลังจากตายแล้วมาเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ได้อยู่ร่วมกับพวกเทพชั้นดาวดึงส์ เป็นบุตรของท้าวสักกะจอมเทพ ในที่นี้พวกเทพรู้จักเราอย่างนี้ว่า ‘โคปกเทพบุตร’ ส่วนพวกท่านประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค มาเกิดในหมู่คนธรรพ์ซึ่งเป็นชั้นต่ำ พวกเราได้เห็นผู้ร่วมประพฤติธรรมที่มาจากเกิดในหมู่คนธรรพ์ซึ่งเป็นชั้นต่ำ นับว่าได้เห็นรูปที่ไม่น่าดูเลย’ เมื่อพวกคนธรรพ์ ๓ คน ถูกโคปกเทพบุตรตักเตือน มีเทพ^๔ ๒ องค์ กลับได้สติในปัจจุบันทันทีแล้วไปเกิดในพรหมโลกชั้นพรหมปุโรหิตา ส่วนเทพอีกองค์หนึ่งยังคงอยู่ในกามภพ

เชิงอรรถ :

^๑ ศีล ในที่นี้หมายถึงศีล ๕ (ที.ม.อ. ๓๕๓/๓๒๑)

^๒ หน่ายความรู้สึกเป็นหญิง อบรมความรู้สึกเป็นชาย หมายถึงอาการที่ไม่ได้เกิดจากภาวะผิตปกติด้านความรู้สึก แต่เกิดจากความปรารถนาจะบำเพ็ญบารมีให้สูงขึ้น เนื่องจากเพศหญิงไม่อาจบรรลุปัจเจกโพธิญาณและสัมมาสัมโพธิญาณได้ (ที.ม.อ. ๓๕๓/๓๒๑)

^๓ หันหน้าไปทางไหน หมายถึงใจลอยหรืออนหลับในขณะที่พระพุทธเจ้าแสดงธรรมเฉพาะหน้า (ที.ม.อ. ๓๕๓/ ๓๒๒)

^๔ เทพ ในที่นี้หมายถึงคนธรรพ์ (ที.ม.อ. ๓๕๓/๓๒๓)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๘. สักกปัณฺหสูตร]
เรื่องโคปกเทพบุตร

[๓๕๔] โคปกเทพบุตรกล่าวว่า

‘เรามีนามว่า ‘โคปิกา’

เป็นอุบาสิกาของพระพุทธเจ้าผู้มีพระจักขุ

เราเลื่อมใสอย่างยิ่งในพระพุทธ พระธรรม

และมีจิตเลื่อมใสบำรุงพระสงฆ์

เพราะความดีของพระธรรมของพระพุทธเจ้าพระองค์นั้นทีเดียว

เราได้เป็นบุตรของท้าวสักกะ มีอานุภาพมาก

มีความรุ่งเรืองมาก มาเกิดในเทวโลกชั้นดาวดึงส์

แม้ในที่นี้พวกเทพรู้จักเราว่า ‘โคปกเทพบุตร’

เราได้มาเห็นพวกภิกษุผู้เป็นสาวกของพระโคตม

ผู้เกิดอยู่ในหมู่คนธรรพ์

ซึ่งเราเคยเห็นมาแล้ว เมื่อครั้งเป็นมนุษย์

ยังได้เคยปรนนิบัติเท้า^๑ ในเรือนของตน

แล้วอุปัฏฐากด้วยข้าวและน้ำ

ท่านเหล่านี้หันหน้าไปทางไหน

จึงไม่ได้รับพระธรรมของพระพุทธเจ้า

พระธรรมที่วิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน

ที่พระพุทธเจ้าผู้มีพระจักขุตรัสรู้แล้ว ทรงแสดงไว้ดีแล้ว

แม้เราก็เข้าไปหาพวกท่านได้ฟังสภากษัตริย์ของพระอริยเจ้า

ได้เป็นบุตรของท้าวสักกะ มีอานุภาพมาก

มีความรุ่งเรืองมาก มาเกิดในเทวโลกชั้นดาวดึงส์

ส่วนพวกท่านเข้าไปนั่งใกล้พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ

ประพฤติพรหมจรรย์ในพระพุทธเจ้าผู้ยอดเยี่ยม

เชิงอรรถ :

^๑ ปรนนิบัติเท้า หมายถึงการอุปัฏฐาก เช่น การล้างเท้า การนวดเท้า และการทาเท้า (ที.ม.อ. ๓๕๔/๓๒๓)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๐ หน้า :๒๘๑ }

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๘. สักกปัญหสูตร]
เรื่องโคปกเทพบุตร

แต่กลับมากเกิดในหมู่เทพชั้นต่ำ
การเกิดของพวกท่านไม่สมควร
เราได้มาเห็นผู้ร่วมประพาศธรรม
มากเกิดในหมู่เทพชั้นต่ำนี้ว่าไม่เห็นรูปที่ไม่นำดูเลย
พวกท่านมากเกิดในหมู่คนธรรพ์
ยังต้องมาสู่ที่บำรุงบำเรอของพวกเทพ
ขอให้ท่านจงดูความวิเศษอันนี้ของเราผู้อยู่ครองเรือนเกิด
เราเป็นหญิง แต่วันนี้เป็นเทพบุตร
ผู้พร้อมด้วยกามคุณอันเป็นทิพย์’
คนธรรพ์พวกนั้นพร้อมกันมาพบโคปกเทพบุตร
ถูกเทพบุตรผู้เป็นสาวกของพระโคตมตักเตือนแล้ว
จึงเกิดความสังเวชว่า
‘เอาเถิด พวกเราจะเพียรพยายาม
อย่าได้เป็นคนรับใช้ของผู้อื่นอีกเลย’
บรรดาคนธรรพ์เหล่านั้น
คนธรรพ์ ๒ ตระกูลถึงคำสอนของพระโคตมได้
จึงได้เริ่มตั้งความเพียร หน่ายความคิดในภพนี้
เห็นโทษในกาม ตัดกามสังโยชน์^๑ และกามพันธ^๒
อันเป็นโยคะที่ละได้ยากของมารผู้มีบาป
ก้าวล่วงเหล่าเทพชั้นดาวดึงส์
เพราะตัดกามคุณอันมีอยู่เสียได้
ประจักษ์ข้างตัดบ่วงบาศได้

เชิงอรรถ :

^๑ กามสังโยชน์ หมายถึงกามราคะ ซึ่งมีชื่อต่าง ๆ เช่น ฉันทะ ราคะ ฉันทราคะ (ที.ม.ฎีกา ๓๕๔/๓๑๔)

^๒ กามพันธ หมายถึงกามราคะ ซึ่งมีชื่อต่าง ๆ เช่น โยคะ คันถะ (ที.ม.อ. ๓๕๔/๓๒๔) และดูเทียบ ขุ.ม.

(แปล) ๒๙/๒/๒

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๐ หน้า :๒๘๒ }

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๘. สักกปัญหสูตร]
เรื่องโคปกเทพบุตร

เทพทั้งหมดพร้อมทั้งพระอินทร์และพระปชาบดี
เข้าไปนั่งประชุมกันในสัทธิมาเทวสภา
ซึ่งล้วนแต่เป็นผู้กล้า ปราศจากราคะ
กำลังบำเพ็ญธรรมที่ปราศจากความกำหนัด^๑
ได้ก้าวล่วงเทพพวกนั้นที่นั่งอยู่
ท้าววาสวะผู้เป็นใหญ่กว่าเทพ
ทอดพระเนตรเทพเหล่านั้น
ท่ามกลางหมู่เทพแล้วทรงสังเวชว่า
'เทพเหล่านั้นมาเกิดในหมู่เทพชั้นต่ำกว่า
เวลานี้กลับก้าวล่วงพวกเทพชั้นดาวดึงส์ได้'
โคปกเทพบุตรนั้นพิจารณาถ้อยคำของท้าวสักกะ
ผู้ทรงเกิดความสังเวชแล้วกราบทูลท้าววาสวะว่า
'มีพระพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นจอมคนอยู่ในมนุษยโลก
ทรงครอบงำกามเสียได้ พระนามว่าพระศากยมุนี
เทพพวกนั้นเป็นบุตรของพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น
เป็นผู้เสื่อมจากสติ^๒ถูกข้าพระองค์ตักเตือนแล้วจึงกลับได้สติ'
บรรดาท่านทั้ง ๓ เหล่านั้น
ผู้หนึ่งคงเกิดในหมู่คนธรรพ์อยู่ในภพนี้
อีก ๒ ท่านดำเนินตามทางสัมโพธิ^๓
เพราะเป็นผู้มีจิตมั่นคง ย่อมเย้ยเทวโลก^๔ได้

เชิงอรรถ :

^๑ ธรรมที่ปราศจากความกำหนัด ในที่นี้หมายถึงอนาคามิมรรค (ที.ม.อ. ๓๕๔/๓๒๕)

^๒ สติ ในที่นี้ได้แก่ฉาน (ที.ม.อ. ๓๕๔/๓๒๕)

^๓ ทางสัมโพธิ ในที่นี้หมายถึงอนาคามิมรรค (ที.ม.อ. ๓๕๔/๓๒๕)

^๔ เย้ยเทวโลก หมายถึงคนธรรพ์ ๒ ตนพอได้อุปลารสมาธิและอัปปนาสมาธิแล้วก็ทำให้เป็นบาท เพื่อให้
บรรลूसัมโพธิ แล้วจักไม่เวียนกลับมาในภพภูมิที่ต่ำอีกต่อไป (ที.ม.อ.๓๕๔/ ๓๒๓)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๐ หน้า :๒๘๓ }

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๘. สักกปัญหสูตร]
เรื่องโคปกเทพบุตร

การประกาศธรรมในศาสนานี้เป็นเช่นนี้
ไม่มีพระสาวกรูปไหนจะสงสัยอะไร
ในการประกาศธรรมนั้นเลย
พวกข้าพระองค์ขอนอบน้อมพระชินพุทธเจ้า
ผู้ทรงเป็นจอมคน ทรงข้ามโอชะได้
ทรงตัดความสงสัยได้แล้ว
บรรดาคนธรรม ๓ คนนั้น
๒ คนรู้ธรรมอันใดของพระองค์แล้ว
ถึงความเป็นผู้วิเศษไปเกิดในหมู่พรหมชั้นพรหมปุโรหิตา
บรรลुकุณวิเศษแล้ว
ท่านผู้เริ่ดทุกข ขอประทานวโรกาส
ถึงพวกข้าพระองค์ก็มาเพื่อบรรลุธรรมนั้น
หากพระผู้มีพระภาคทรงประทานวโรกาส
ก็จะขอทูลถามปัญหา”

[๓๕๕] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงพระดำริว่า “ท้าวสักกะทรงเป็นผู้
บริสุทธิมานาน จะตรัสถามปัญหากับเรา ก็จะตรัสถามทุกอย่างที่ประกอบด้วย
ประโยชน์ จะไม่ตรัสถามปัญหาที่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และท้าวเธอจะทรงเข้า
ใจที่เราตอบได้ฉับพลันเทียว”

[๓๕๖] จากนั้น พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับท้าวสักกะจอมเทพเป็นพระคาถาว่า
“วาสวะ พระองค์ทรงปรารถนาสิ่งใดไว้ในพระทัย
ก็โปรดถามปัญหานั้นกับอาตมภาพเถิด
อาตมภาพจะแก้ปัญหานั้นให้ถึงที่สุดแต่พระองค์”

ภาณวารที่ ๑ จบ

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๘. สักกปัญหสูตร]
เรื่องโคปกเทพบุตร

[๓๕๗] เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงประทานพระวโรกาสแล้ว ท้าวสักกะจอมเทพ ได้ทูลถามปัญหาข้อที่ ๑ นี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ทวกเทพ มนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์ และสัตว์เหล่าอื่นอีกจำนวนมากต่างก็มีความปรารถนาอย่างนี้ว่า ‘ขอพวกเราจงเป็นผู้ไม่มีเวร จงเป็นผู้ไม่ถูกลงโทษ จงเป็นผู้ไม่มีศัตรู จงเป็นผู้ไม่ถูกเบียดเบียน จงเป็นผู้ไม่จองเวรกันอยู่เถิด’ แต่เพราะมีอะไรเป็นเครื่องผูกมัดแล้ว พวกเขาจึงยังคงมีเวร ถูกลงโทษ มีศัตรู ถูกเบียดเบียน ยังจองเวรกันอยู่” ท้าวเธอ ได้ทูลถามปัญหาอย่างนี้

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “จอมเทพ ทวกเทพ มนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์ และสัตว์เหล่าอื่นอีกจำนวนมาก ต่างมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า ‘ขอพวกเราจงเป็นผู้ไม่มีเวร จงเป็นผู้ไม่ถูกลงโทษ จงเป็นผู้ไม่มีศัตรู จงเป็นผู้ไม่ถูกเบียดเบียน จงเป็นผู้ไม่จองเวรกันอยู่เถิด’ แต่เพราะมีอิสสา(ความริษยา) และมัจฉริยะ(ความตระหนี่) เป็นเครื่องผูกมัด พวกเขาจึงยังคงมีเวร ถูกลงโทษ มีศัตรู ถูกเบียดเบียน จองเวรกันอยู่”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสตอบปัญหาที่ท้าวสักกะจอมเทพทูลถามอย่างนี้แล้ว ท้าวสักกะจอมเทพมีพระทัยยินดีชื่นชมอนุโมทนาพระภาษิตของพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค เรื่องนี้เป็นอย่างนั้น ข้าแต่พระสุคต เรื่องนี้เป็นอย่างนั้น ข้าพระองค์ไม่มีความสงสัยในเรื่องนี้ หมดความแคลงใจแล้วเพราะได้ฟังการตรัสตอบปัญหาของพระผู้มีพระภาค”

[๓๕๘] ท้าวสักกะจอมเทพทรงชื่นชมอนุโมทนาพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล้ว ได้ทูลถามปัญหาให้ยิ่งขึ้นไปว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อิสสาและมัจฉริยะ มีอะไรเป็นต้นเหตุ มีอะไรเป็นเหตุเกิด มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด เมื่อมีอะไร จึงมีอิสสาและมัจฉริยะ เมื่อไม่มีอะไร จึงไม่มีอิสสาและมัจฉริยะ”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “จอมเทพ อิสสาและมัจฉริยะ มีอารมณ์อันเป็นที่รักและไม่เป็นที่รักเป็นต้นเหตุ มีอารมณ์อันเป็นที่รักและไม่เป็นที่รักเป็นเหตุเกิด มีอารมณ์อันเป็นที่รักและไม่เป็นที่รักเป็นกำเนิด มีอารมณ์อันเป็นที่รักและไม่เป็นที่รักเป็นแดนเกิด เมื่อมีอารมณ์อันเป็นที่รักและไม่เป็นที่รัก จึงมีอิสสาและมัจฉริยะ เมื่อไม่มีอารมณ์อันเป็นที่รักและไม่เป็นที่รัก จึงไม่มีอิสสาและมัจฉริยะ”

พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๘. สักกบัญญัติ]
เรื่องโคปกเทพบุตร

ท้าวเธอทูลถามว่า "อารมณ์อันเป็นที่รักและไม่เป็นที่รัก มีอะไรเป็นต้นเหตุ มีอะไรเป็นเหตุเกิด มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด เมื่อมีอะไรจึงมีอารมณ์อันเป็นที่รักและไม่เป็นที่รัก เมื่อไม่มีอะไรจึงไม่มีอารมณ์อันเป็นที่รักและไม่เป็นที่รัก"

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า "อารมณ์อันเป็นที่รักและไม่เป็นที่รักมีฉันทะ^๑ เป็นต้นเหตุ มีฉันทะเป็นเหตุเกิด มีฉันทะเป็นกำเนิด มีฉันทะเป็นแดนเกิด เมื่อมีฉันทะจึงมีอารมณ์อันเป็นที่รักและไม่เป็นที่รัก เมื่อไม่มีฉันทะจึงไม่มีอารมณ์อันเป็นที่รักและไม่เป็นที่รัก"

ท้าวเธอทูลถามว่า "ฉันทะมีอะไรเป็นต้นเหตุ มีอะไรเป็นเหตุเกิด มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด เมื่อมีอะไรจึงมีฉันทะ เมื่อไม่มีอะไรจึงไม่มีฉันทะ"

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า "ฉันทะมีวิตก^๒เป็นต้นเหตุ มีวิตกเป็นเหตุเกิด มีวิตกเป็นกำเนิด มีวิตกเป็นแดนเกิด เมื่อมีวิตกจึงมีฉันทะ เมื่อไม่มีวิตกจึงไม่มีฉันทะ"

ท้าวเธอทูลถามว่า "วิตกมีอะไรเป็นต้นเหตุ มีอะไรเป็นเหตุเกิด มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด เมื่อมีอะไรจึงมีวิตก เมื่อไม่มีอะไรจึงไม่มีวิตก"

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า "วิตกมีแ่งต่างแห่งปปัญจสัญญา^๓เป็นต้นเหตุ มีแ่งต่างแห่งปปัญจสัญญาเป็นเหตุเกิด มีแ่งต่างแห่งปปัญจสัญญาเป็นกำเนิด มีแ่ง

เชิงอรรถ :

- ^๑ **ฉันทะ** แปลว่าความพอใจ แต่ในที่นี้หมายถึงความไม่รู้จักอ้อมคือตัณหามี ๕ อย่างคือ (๑) ปริเยสนฉันทะ (ความไม่อ้อมในการแสวงหา) (๒) ปฏิลากฉันทะ (ความไม่อ้อมในการได้มา) (๓) ปรีโภคฉันทะ (ความไม่อ้อมในการใช้สอย) (๔) สันนิธิฉันทะ (ความไม่อ้อมในการกักตุน) (๕) วิสัชชนฉันทะ (ความไม่อ้อมในการจ่ายทรัพย์) (ที.ม.อ. ๓๓๘/๓๓๕-๓๓๖)
- ^๒ **วิตก** แปลว่าการตรึก การไตร่ตรอง ในที่นี้หมายถึงการตรึกเพื่อการตัดสินใจ ๒ อย่าง คือ (๑) ตัณหาวิวินิจฉัย (การตัดสินใจด้วยอำนาจตัณหานะ) (๒) ทิฎฐิวินิจฉัย (การตัดสินใจด้วยอำนาจทิฎฐิ) (ที.ม.อ. ๓๕๘/๓๓๖)
- ^๓ **แ่งต่างแห่งปปัญจสัญญา** แยกอธิบายตามศัพท์ได้ดังนี้ **แ่งต่าง** แปลจากคำว่า สงฆา คือส่วนต่าง ๆ หมายถึงส่วนต่าง ๆ แห่งปปัญจสัญญา **ปปัญจจะ** หมายถึงปปัญจธรรม ซึ่งแปลว่า ธรรมเครื่องเนิ่นช้า ได้แก่ ตัณหาวิจริต ๑๐๘ มานะ ๙ และทิฎฐิ ๖๒ ซึ่งเป็นเหตุให้มีความประมาทมัวเมา มีความประมาทมัวเมาในความเป็นหนุ่มสาว ในความไม่มีโรค และในชีวิต **ปปัญจสัญญา** หมายถึงสัญญา(ความกำหนดหมาย) ที่ประกอบด้วยปปัญจธรรม คือ ตัณหา มานะ และทิฎฐิ แต่ในที่นี้หมายถึงเฉพาะตัณหานะเท่านั้น
- ดังนั้น คำว่า "แ่งต่างแห่งปปัญจสัญญา" จึงหมายถึงการคิดปรุงแต่งอารมณ์ต่าง ๆ ด้วยอำนาจตัณหา มานะ และทิฎฐิของตน ๆ จึงเกิดแ่งต่าง ๆ หรือมุมมองที่แตกต่างกันทั้ง ๆ ที่คิดเรื่องเดียวกัน (ที.ม.อ. ๓๕๘/๓๓๖, ที.ม.ฎีกา ๓๕๘/๓๒๑-๓๒๒)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๘. สักกปัญหสูตร]
เรื่องเวทนากัมมัฏฐาน

ต่างแห่งปัญจสัญญาเป็นแดนเกิด เมื่อมีแง่ต่างแห่งปัญจสัญญาจึงมีวิตก เมื่อไม่มี
แง่ต่างแห่งปัญจสัญญาจึงไม่มีวิตก”

ท้าวเธอทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้บริบูรณ์ทุกข์ ภิภษปฏิบัติอย่างไร จึงจะชื่อว่า
ปฏิบัติตามข้อปฏิบัติอันสมควรและดำเนินไปสู่ความดับแ่งต่างแห่งปัญจสัญญา”

เรื่องเวทนากัมมัฏฐาน

[๓๕๙] พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “จอมเทพ เรากล่าวโสมนัสไว้ ๒ อย่าง
คือ โสมนัสที่ควรเสพและโสมนัสที่ไม่ควรเสพ กล่าวโทมณัสไว้ ๒ อย่าง คือ โทมณัส
ที่ควรเสพและโทมณัสที่ไม่ควรเสพ และกล่าวอุเบกขาไว้ ๒ อย่าง คือ อุเบกขาที่ควร
เสพและอุเบกขาที่ไม่ควรเสพ

[๓๖๐] เรากล่าวไว้เช่นนั้นแล้วว่า ‘จอมเทพ เรากล่าวโสมนัสไว้ ๒ อย่าง คือ
โสมนัสที่ควรเสพและโสมนัสที่ไม่ควรเสพ’ เพราะอาศัยเหตุอะไร เราจึงกล่าวไว้
เช่นนั้น

บรรดาโสมนัส ๒ อย่างนั้น โสมนัสใดบุคคลรู้ว่า ‘เมื่อเราเสพโสมนัสนี้แล
อกุศลธรรมทั้งหลายเจริญยิ่งขึ้น กุศลธรรมทั้งหลายเสื่อมลง’ โสมนัสเช่นนี้เป็น
โสมนัสที่ไม่ควรเสพ^๑

บรรดาโสมนัส ๒ อย่างนั้น โสมนัสใดบุคคลรู้ว่า ‘เมื่อเราเสพโสมนัสนี้แล
อกุศลธรรมทั้งหลายเสื่อมลง กุศลธรรมทั้งหลายเจริญยิ่งขึ้น’ โสมนัสเช่นนี้เป็น
โสมนัสที่ควรเสพ^๒

ในโสมนัส^๓นั้น โสมนัสใดมีวิตก มีวิจารณ์^๔ และโสมนัสใดไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์^๕
บรรดาโสมนัส ๒ อย่างนั้น โสมนัสที่ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ ประณีตกว่า’

เชิงอรรถ :

^๑ โสมนัสที่ไม่ควรเสพ หมายถึงโสมนัสที่อาศัยกามคุณ เป็นไปทางทวาร ๖ (ที.ม.อ. ๓๖๐/๓๔๐)

^๒ โสมนัสที่ควรเสพ หมายถึงโสมนัสที่เกิดขึ้นด้วยอำนาจเนกขัมมะ วิบัสสนา อนุสสติ และปฐมฌานเป็นต้น
(ที.ม.อ. ๓๖๐/๓๔๐)

^๓ โสมนัส ในที่นี้หมายถึงโสมนัสที่อาศัยเนกขัมมะ (ที.ม.อ. ๓๖๐/๓๔๐)

^๔ โสมนัสมีวิตกมีวิจารณ์ ในที่นี้หมายถึงโสมนัสที่เกิดขึ้นอำนาจปฐมฌาน (ที.ม.อ. ๓๖๐/๓๔๐)

^๕ โสมนัสไม่มีวิตกไม่มีวิจารณ์ ในที่นี้หมายถึงโสมนัสที่เกิดขึ้นด้วยอำนาจทุติยฌานและตติยฌาน (ที.ม.อ.
๓๖๐/๓๔๐)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๘. สักกปัญหสูตร]
เรื่องเวทนากัมมัฏฐาน

ข้อที่เรากล่าวว่า 'จอมเทพ เรากล่าวโสมนัสไว้ ๒ อย่าง คือ โสมนัสที่ควรเสพ และโสมนัสที่ไม่ควรเสพ' เรากล่าวเพราะอาศัยเหตุนี้

[๓๖๑] เรากล่าวไว้เช่นนี้แล้วว่า 'จอมเทพ เรากล่าวโทมณัสไว้ ๒ อย่าง คือ โทมณัสที่ควรเสพและโทมณัสที่ไม่ควรเสพ' เพราะอาศัยเหตุอะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

บรรดาโทมณัส ๒ อย่างนั้น โทมณัสใดบุคคลรู้ว่า 'เมื่อเราเสพโทมณัสนี้แล อกุศลธรรมทั้งหลายเจริญยิ่งขึ้น กุศลธรรมทั้งหลายเสื่อมลง' โทมณัสเช่นนี้เป็น โทมณัสที่ไม่ควรเสพ

บรรดาโทมณัส ๒ อย่างนั้น โทมณัสใดบุคคลรู้ว่า 'เมื่อเราเสพโทมณัสนี้แล อกุศลธรรมทั้งหลายเสื่อมลง กุศลธรรมทั้งหลายเจริญยิ่งขึ้น' โทมณัสเช่นนี้เป็น โทมณัสที่ควรเสพ

ในโทมณัสนั้น โทมณัสใดมีวิตก มีวิจารณ์^๑ และโทมณัสใดไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์^๒ บรรดาโทมณัส ๒ อย่างนั้น โทมณัสที่ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ ประณีตกว่า

ข้อที่เรากล่าวว่า 'จอมเทพ เรากล่าวโทมณัสไว้ ๒ อย่าง คือ โทมณัสที่ควรเสพ และโทมณัสที่ไม่ควรเสพ' เรากล่าวเพราะอาศัยเหตุนี้

[๓๖๒] เรากล่าวไว้เช่นนี้แล้วว่า 'จอมเทพ เรากล่าวอุเบกขาไว้ ๒ อย่าง คือ อุเบกขาที่ควรเสพและอุเบกขาที่ไม่ควรเสพ' เพราะอาศัยเหตุอะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

บรรดาอุเบกขา ๒ อย่างนั้น อุเบกขาใดบุคคลรู้ว่า 'เมื่อเราเสพอุเบกขานี้แล อกุศลธรรมทั้งหลายเจริญยิ่งขึ้น กุศลธรรมทั้งหลายเสื่อมลง' อุเบกขาเช่นนี้เป็น อุเบกขาที่ไม่ควรเสพ

เชิงอรรถ :

^๑ โทมณัสมีวิตกมีวิจารณ์ ในที่นี้หมายถึงโทมณัสที่เกิดขึ้นด้วยอำนาจปฐมฉานและทุตยฉาน (ที.ม.อ. ๓๖๑/๓๔๒)

^๒ โทมณัสไม่มีวิตกไม่มีวิจารณ์ ในที่นี้หมายถึงโทมณัสที่เกิดขึ้นโดยตรง (ที.ม.อ. ๓๖๑/๓๔๒)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๘. สักกปัญหสูตร]

ปาติโมกขสังวร

บรรดาอุเบกขา ๒ อย่างนั้น อุเบกขาใดบุคคลรู้ว่า 'เมื่อเราเสพอุเบกขานี้แล้ว
อกุศลธรรมทั้งหลายเสื่อมลง อกุศลธรรมทั้งหลายเจริญยิ่งขึ้น' อุเบกขาเช่นนี้เป็น
อุเบกขาที่ควรเสพ

ในอุเบกขานั้น อุเบกขาใดมีวิตก มีวิจารณ์^๑ และอุเบกขาใดไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์^๒
บรรดาอุเบกขา ๒ อย่างนั้น อุเบกขาที่'ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ ประณีตกว่า'

ข้อที่เรากล่าวไว้ว่า 'จอมเทพ เรากล่าวอุเบกขาไว้ ๒ อย่าง คือ อุเบกขาที่
ควรเสพและอุเบกขาที่ไม่ควรเสพ' เรากล่าวเพราะอาศัยเหตุนี้

[๓๖๓] จอมเทพ ภิกษุปฏิบัติอย่างนี้แล จึงจะชื่อว่าปฏิบัติตามข้อปฏิบัติ
อันสมควร และดำเนินไปสู่ความดับแรงแห่งปัญจสัญญา"

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสตอบปัญหาที่ท้าวสักกะจอมเทพทูลถามอย่างนี้แล้ว
ท้าวสักกะจอมเทพมีพระทัยยินดีขึ้นชมอนุโมทนาพระภาสิตของพระผู้มีพระภาคว่า
"ข้าแต่พระผู้มีพระภาค เรื่องนี้เป็นอย่างนั้น ข้าแต่พระสุคต เรื่องนี้เป็นอย่างนั้น
ข้าพระองค์ไม่มีความสงสัยในเรื่องนี้ หมดความแคลงใจแล้ว เพราะได้ฟังการ
ตรัสตอบปัญหาของพระผู้มีพระภาค"

ปาติโมกขสังวร^๓

(สำรวมในปาติโมกข์)

[๓๖๔] ท้าวสักกะจอมเทพทรงชื่นชมอนุโมทนาพระภาสิตของพระผู้มีพระภาค
ดังนี้แล้ว ได้ทูลถามปัญหาให้ยิ่งขึ้นไปว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้บริบูรณ์ ภิภษปฏิบัติ
อย่างไร จึงจะชื่อว่าปฏิบัติเพื่อสำรวมในปาติโมกข์"

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า "จอมเทพ เรากล่าวกายสมาจาร(ความประพฤติ
ทางกาย) ไว้ ๒ อย่าง คือ กายสมาจารที่ควรเสพและกายสมาจารที่ไม่ควรเสพ

เชิงอรรถ :

^๑ อุเบกขามีวิตกมีวิจารณ์ ในที่นี้หมายถึงอุเบกขาที่เกิดขึ้นด้วยอำนาจปฐมฌาน (ที.ม.อ. ๓๖๒/๓๔๗)

^๒ อุเบกขาไม่มีวิตกไม่มีวิจารณ์ ในที่นี้หมายถึงอุเบกขาที่เกิดขึ้นด้วยอำนาจทุติยฌานและตติยฌานเป็นต้น
(ที.ม.อ. ๓๖๒/๓๔๗)

^๓ ดูเทียบ ม.อ. ๑๔/๑๑๐-๑๑๑/๙๖-๙๘

พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๘. สักกบัญญัติ]

ปาติโมกขสังวร

กล่าววชิสมาจาร(ความประพฤติทางวาจา)ไว้ ๒ อย่างคือ วชิสมาจารที่ควรเสพ และวชิสมาจารที่ไม่ควรเสพ และกล่าวปริเยสนา(การแสวงหา)ไว้ ๒ อย่างคือ ปริเยสนาที่ควรเสพและปริเยสนาที่ไม่ควรเสพ

เรากล่าวไว้เช่นนี้แล้วว่า 'จอมเทพ เรากล่าวกายสมาจารไว้ ๒ อย่างคือ กายสมาจารที่ควรเสพ และกายสมาจารที่ไม่ควรเสพ' เพราะอาศัยเหตุอะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

บรรดากายสมาจาร ๒ อย่างนั้น กายสมาจารใดบุคคลรู้ว่า 'เมื่อเราเสพ กายสมาจารนี้แล อกุศลธรรมทั้งหลายเจริญยิ่งขึ้น กุศลธรรมทั้งหลายเสื่อมลง' กายสมาจารเช่นนี้เป็นกายสมาจารที่ไม่ควรเสพ

บรรดากายสมาจาร ๒ อย่างนั้น กายสมาจารใดบุคคลรู้ว่า 'เมื่อเราเสพ กายสมาจารนี้แล อกุศลธรรมทั้งหลายเสื่อมลง กุศลธรรมทั้งหลายเจริญยิ่งขึ้น' กายสมาจารเช่นนี้เป็นกายสมาจารที่ควรเสพ

ข้อที่เรากล่าววว่า 'จอมเทพ เรากล่าวกายสมาจารไว้ ๒ อย่าง คือ กาย-สมาจารที่ควรเสพและกายสมาจารที่ไม่ควรเสพ' เรากล่าวเพราะอาศัยเหตุนี้

เรากล่าวไว้เช่นนี้แล้วว่า 'จอมเทพ เรากล่าววชิสมาจารไว้ ๒ อย่าง คือ วชิ-สมาจารที่ควรเสพและวชิสมาจารที่ไม่ควรเสพ' เพราะอาศัยเหตุอะไร เราจึงกล่าวไว้ เช่นนั้น

บรรดาวชิสมาจาร ๒ อย่างนั้น วชิสมาจารใดบุคคลรู้ว่า 'เมื่อเราเสพ วชิสมาจารนี้แล อกุศลธรรมทั้งหลายเจริญยิ่งขึ้น กุศลธรรมทั้งหลายเสื่อมลง' วชิสมาจารเช่นนี้เป็นวชิสมาจารที่ไม่ควรเสพ

บรรดาวชิสมาจาร ๒ อย่างนั้น วชิสมาจารใดบุคคลรู้ว่า 'เมื่อเราเสพวชิ-สมาจารนี้แล อกุศลธรรมทั้งหลายเสื่อมลง กุศลธรรมทั้งหลายเจริญยิ่งขึ้น' วชิสมาจารเช่นนี้เป็นวชิสมาจารที่ควรเสพ

ข้อที่เรากล่าววว่า 'จอมเทพ เรากล่าววชิสมาจารไว้ ๒ อย่าง คือ วชิสมาจาร ที่ควรเสพและวชิสมาจารที่ไม่ควรเสพ' เรากล่าวเพราะอาศัยเหตุนี้

เรากล่าวไว้เช่นนี้แล้วว่า 'จอมเทพ เรากล่าวปริเยสนาไว้ ๒ อย่าง คือ ปริเยสนา ที่ควรเสพและปริเยสนาที่ไม่ควรเสพ' เพราะอาศัยเหตุอะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๘. สักกปัญหสูตร]

อินทริยสังวร

บรรดาปริเยสนา ๒ อย่างนั้น ปริเยสนาใดบุคคลรู้ว่า 'เมื่อเราเสพปริเยสนา
นี้แล อกุศลธรรมทั้งหลายเจริญยิ่งขึ้น กุศลธรรมทั้งหลายเสื่อมลง' ปริเยสนานี้เป็น
ปริเยสนาที่ไม่ควรเสพ

บรรดาปริเยสนา ๒ อย่างนั้น ปริเยสนาใดบุคคลรู้ว่า 'เมื่อเราเสพปริเยสนา
นี้แล อกุศลธรรมทั้งหลายเสื่อมลง กุศลธรรมทั้งหลายเจริญยิ่งขึ้น' ปริเยสนาเช่นนี้
เป็นปริเยสนาที่ควรเสพ

ข้อที่เรากล่าวว่า 'จอมเทพ เรากล่าวปริเยสนาไว้ ๒ อย่าง คือ ปริเยสนาที่
ควรเสพและปริเยสนาที่ไม่ควรเสพ' เรากล่าวเพราะอาศัยเหตุนี้

จอมเทพ ภิกษุปฏิบัติอย่างนี้แล จึงจะชื่อว่าปฏิบัติเพื่อสำรวมในปาติโมกข์"

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสตอบปัญหาที่ท้าวสักกะจอมเทพทูลถามอย่างนี้แล้ว
ท้าวสักกะจอมเทพมีพระทัยยินดีขึ้นชมอนุโมทนาพระภาสิตของพระผู้มีพระภาคว่า
"ข้าแต่พระผู้มีพระภาค เรื่องนี้เป็นอย่างนั้น ข้าแต่พระสุคต เรื่องนี้เป็นอย่างนั้น"
ข้าพระองค์ไม่มีความสงสัยในเรื่องนี้ หมดความแคลงใจแล้ว เพราะได้ฟังการตรัส
ตอบปัญหาของพระผู้มีพระภาค"

อินทริยสังวร^๑

(สำรวมอินทริย)

[๓๖๕] ท้าวสักกะจอมเทพทรงขึ้นชมอนุโมทนาพระภาสิตของพระผู้มีพระภาค
ดังนี้แล้ว ได้ทูลถามปัญหาให้ยิ่งขึ้นไปว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้บริบูรณ์ **ภิกษุปฏิบัติ**
อย่างไร จึงจะชื่อว่าปฏิบัติเพื่อสำรวมอินทริย"

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า "จอมเทพ เรากล่าวรูปที่พึงรู้แจ้งทางตาไว้
๒ อย่าง คือ รูปที่ควรเสพ^๒และรูปที่ไม่ควรเสพ กล่าวเสียงที่พึงรู้แจ้งทางหูไว้
๒ อย่าง คือ เสียงที่ควรเสพและเสียงที่ไม่ควรเสพ กล่าวกลิ่นที่พึงรู้แจ้งทางจมูก

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ม.อ. ๑๔/๑๑๙/๑๐๕-๑๐๖

^๒ คำว่า **เสพ** มีความหมายตามบริบท เช่น เสพรูป หมายถึงเห็นรูป เสพเสียง หมายถึงฟังเสียง เสพกลิ่น
หมายถึงดมกลิ่น เสพรส หมายถึงลิ้มรส เสพโณภูฏัพพะ หมายถึงถูกต้องโณภูฏัพพะ เสพธรรมารมณ
หมายถึงนึกถึงธรรมารมณ (ที.ม.อ. ๓๖๕/๓๕๑-๓๕๓)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๘. สักกปัญหสูตร]

อินทริยสังวร

ไว้ ๒ อย่างคือ กลิ่นที่ควรเสพและกลิ่นที่ไม่ควรเสพ กล่าวรสที่พึงรู้แจ้งทางลิ้น
ไว้ ๒ อย่างคือ รสที่ควรเสพและรสที่ไม่ควรเสพ กล่าวโณภูฏัพพะที่พึงรู้แจ้งทางกาย
ไว้ ๒ อย่างคือ โณภูฏัพพะที่ควรเสพและโณภูฏัพพะที่ไม่ควรเสพ กล่าวธรรมารมณ
ที่พึงรู้แจ้งทางใจไว้ ๒ อย่างคือ ธรรมารมณที่ควรเสพและธรรมารมณที่ไม่ควรเสพ”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้ ท้าวสักกะจอมเทพได้กราบทูลพระผู้มีพระภาค
ดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ย่อมรู้ชัดเนื้อความแห่งพระภาษิตที่
พระผู้มีพระภาคตรัสไว้โดยย่อนี้ได้โดยพิสดารอย่างนี้ว่า ‘เมื่อบุคคลเสพรูปที่พึงรู้
แจ้งทางตาเช่นใด อกุศลธรรมทั้งหลายเจริญยิ่งขึ้น กุศลธรรมทั้งหลายเสื่อมลง
รูปที่พึงรู้แจ้งทางตาเช่นนี้เป็นรูปที่ไม่ควรเสพ เมื่อบุคคลเสพรูปที่พึงรู้แจ้งทางตา
เช่นใด อกุศลธรรมทั้งหลายเสื่อมลง กุศลธรรมทั้งหลายเจริญยิ่งขึ้น รูปที่พึงรู้แจ้ง
ทางตาเช่นนี้เป็นรูปที่ควรเสพ เมื่อบุคคลเสพเสียงที่พึงรู้แจ้งทางหูเช่นใด ฯลฯ เมื่อ
บุคคลเสพกลิ่นที่พึงรู้แจ้งทางจมูกเช่นใด ฯลฯ เมื่อบุคคลเสพรสที่พึงรู้แจ้งทางลิ้น
เช่นใด ฯลฯ เมื่อบุคคลเสพโณภูฏัพพะที่พึงรู้แจ้งทางกายเช่นใด ฯลฯ เมื่อบุคคลเสพ
ธรรมารมณที่พึงรู้แจ้งทางใจเช่นใด’ อกุศลธรรมทั้งหลายเจริญยิ่งขึ้น กุศลธรรม
ทั้งหลายเสื่อมลง ธรรมารมณที่พึงรู้แจ้งทางใจเช่นนี้ เป็นธรรมารมณที่ไม่ควรเสพ
เมื่อบุคคลเสพธรรมารมณที่พึงรู้แจ้งทางใจเช่นใด อกุศลธรรมทั้งหลายเสื่อมลง
กุศลธรรมทั้งหลายเจริญยิ่งขึ้น ธรรมารมณที่พึงรู้แจ้งทางใจเช่นนี้ เป็นธรรมารมณที่
ควรเสพ’ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ย่อมรู้ชัดเนื้อความแห่งพระภาษิตที่
พระผู้มีพระภาคตรัสไว้โดยย่อนี้ได้โดยพิสดารอย่างนี้แล จึงไม่มีความสงสัยในเรื่องนี้
หมดความแคลงใจแล้ว เพราะได้ฟังการตรัสตอบปัญหาของพระผู้มีพระภาค”

[๓๖๖] ท้าวสักกะจอมเทพขึ้นขมอมนุโมทนาพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค
ดังนี้แล้ว ได้ทูลถามปัญหาให้ยิ่งขึ้นไปว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ สมณพราหมณ์
ทั้งหมด มีวาตะ(หลักการ)อย่างเดียวกัน มีศีล(ข้อปฏิบัติ)อย่างเดียวกัน มีฉันทะ
(ลัทธิต) อย่างเดียวกัน มีอัชโณสณะ^๑(จุดหมาย)อย่างเดียวกัน หรือหนอ”

เชิงอรรถ :

^๑ อัชโณสณะ ในที่นี้หมายถึงมีที่สุดอย่างเดียวกัน(เอกปริโยสัณนา) มีข้อตกลงร่วมกัน(สมานนิจฐานา) (ที.ม.อ.
๓๖๖/๓๕๓, ที.ม.ฐีกา ๓๖๖/๓๕๑)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๘. สักกบิณฑุสสูตร]

อินทริยสังวร

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “จอมเทพ สมณพราหมณ์ทั้งหมด ไม่มีวาตะอย่างเดียวกัน ไม่มีศีลอย่างเดียวกัน ไม่มีฉันทะอย่างเดียวกัน ไม่มีอัชโณสวานะอย่างเดียวกัน”

ท้าวเธอทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้บริบูรณ์ เพราะเหตุไร สมณพราหมณ์ทั้งหมด จึงไม่มีวาตะอย่างเดียวกัน ไม่มีศีลอย่างเดียวกัน ไม่มีฉันทะอย่างเดียวกัน ไม่มีอัชโณสวานะอย่างเดียวกัน”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “จอมเทพ โลกมีธาตุหลากหลาย^๑ มีธาตุต่างกัน ในโลกที่มีธาตุหลากหลายมีธาตุต่างกัมนั้น เหล่าสัตว์ยึดมั่นธาตุใด ๆ อยู่ ก็ยอมยึดมั่นธาตุนั้น ๆ ด้วยเรี่ยวแรงและความยึดมั่นอยู่ว่า ‘นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง’ เพราะเหตุนั้น สมณพราหมณ์ทั้งหมด จึงไม่มีวาตะอย่างเดียวกัน ไม่มีศีลอย่างเดียวกัน ไม่มีฉันทะอย่างเดียวกัน ไม่มีอัชโณสวานะอย่างเดียวกัน”

ท้าวเธอทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้บริบูรณ์ สมณพราหมณ์ทั้งหมด มีความสำเร็จสูงสุด^๒ มีความเกษมจากโยคะสูงสุด^๓ ประพฤติพรหมจรรย์ถึงที่สุด^๔ มีที่สุดอันสูงสุด^๕หรือหนอ”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “จอมเทพ สมณพราหมณ์ทั้งหมด ไม่มีความสำเร็จสูงสุด ไม่มีมีความเกษมจากโยคะสูงสุด ไม่ประพฤติพรหมจรรย์ถึงที่สุด ไม่มีที่สุดอันสูงสุด”

ท้าวเธอทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้บริบูรณ์ เพราะเหตุไร สมณพราหมณ์ทั้งหมด จึงไม่มีความสำเร็จสูงสุด ไม่มีมีความเกษมจากโยคะสูงสุด ไม่ประพฤติพรหมจรรย์ถึงที่สุด ไม่มีที่สุดอันสูงสุด”

เชิงอรรถ :

^๑ มีธาตุหลากหลาย ได้แก่ มีอัชฌาสัย คือนิสัยใจคอความนิยมต่างกัน เช่น เมื่อคนหนึ่งอยากเดิน อีกคนหนึ่งอยากยืน เมื่อคนหนึ่งอยากยืน อีกคนหนึ่งอยากนอน (ที.ม.อ. ๓๖๖/๓๕๓)

^๒ มีความสำเร็จสูงสุด ในที่นี้หมายถึงพ้นความพินาศคือกิเลส (ที.ม.อ. ๓๖๖/๓๕๓)

^๓ ความเกษมจากโยคะสูงสุด ในที่นี้หมายถึงพระนิพพาน (ที.ม.อ. ๓๖๖/๓๕๓)

^๔ ประพฤติพรหมจรรย์ถึงที่สุด ในที่นี้หมายถึงอริยมรรค (ที.ม.อ. ๓๖๖/๓๕๓)

^๕ ที่สุดอันสูงสุด ในที่นี้หมายถึงพระนิพพาน (ที.ม.อ. ๓๖๖/๓๕๓)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๘. สักกปัญหสูตร]

อินทริยสังวร

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “จอมเทพ ภิกษุทั้งหลายผู้หลุดพ้นเพราะสิ้น
 ตัณหาเท่านั้นจึงจะมีความสำเร็จสูงสุด มีความเกษมจากโยคะสูงสุด ประพฤติ
 พรหมจรรย์ถึงที่สุด มีที่สุดอันสูงสุด เพราะเหตุนี้ สมณพราหมณ์ทั้งหมดจึงไม่มี
 ความสำเร็จสูงสุด ไม่มีความเกษมจากโยคะสูงสุด ไม่ประพฤติพรหมจรรย์ถึงที่สุด
 ไม่มีที่สุดอันสูงสุด”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสตอบปัญหาที่ท้าวสักกะจอมเทพทูลถามอย่างนี้แล้ว
 ท้าวสักกะจอมเทพมีพระทัยยินดีชื่นชมอนุโมทนาพระภาสิตของพระผู้มีพระภาคว่า
 “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค เรื่องนี้เป็นอย่างนั้น ข้าแต่พระสุคต เรื่องนี้เป็นอย่างนั้น
 ข้าพระองค์ไม่มีความสงสัยในเรื่องนี้ หมดความแคลงใจแล้ว เพราะได้ฟังการตรัส
 ตอบปัญหาของพระผู้มีพระภาค”

[๓๖๗] ท้าวสักกะจอมเทพทรงชื่นชมอนุโมทนาพระภาสิตของพระผู้มีพระภาค
 ดังนี้แล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ความหวั่นไหวเป็นโรค ความหวั่นไหว
 เป็นหัวฝี ความหวั่นไหวเป็นลูกศร ความหวั่นไหวจุดคร่าบุรุษนี้ไปเพื่อบังเกิดใน
 ภพนั้น ๆ ฉะนั้น บุรุษนี้จึงถึงฐานะสูงบ้างต่ำบ้าง^๑”

ปัญหาที่ข้าพระองค์ไม่ได้แม้โอกาสจะถามในสมณพราหมณ์เหล่าอื่นนอก
 พระธรรมวินัยนี้ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสตอบแก่ข้าพระองค์แล้ว และได้ทรงถอน
 ลูกศรคือความสงสัยและความเคลือบแคลงที่นอนเนื่องมานานของข้าพระองค์ด้วย”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “จอมเทพ พระองค์ทรงจำได้หรือไม่ว่าปัญหา
 ข้อนี้ได้ตรัสถามสมณพราหมณ์เหล่าอื่นมาบ้างแล้ว”

ท้าวเธอทูลตอบว่า “ข้าพระองค์ยังจำได้ พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “ท่านเหล่านั้นตอบว่าอย่างไร หากไม่หนักพระทัย
 เชิญพระองค์ตรัสเถิด”

ท้าวเธอทูลตอบว่า “ณ สถานที่ที่มีพระผู้มีพระภาค หรือผู้เปรียบดังพระผู้มี
 พระภาคประทับอยู่ หม่อมฉันไม่หนักใจเลย พระพุทธเจ้าข้า”

เชิงอรรถ :

^๑ ฐานะสูงบ้างต่ำบ้าง ในที่นี้หมายถึงภพภูมิต่าง ๆ เช่น พรหมโลกสูงกว่าเทวโลก เทวโลกสูงกว่า
 มนุษยโลก และมนุษยโลกสูงกว่าอบายภูมิ (ที.ม.อ. ๓๖๗/๓๕๔)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๘. สักกปัญหสูตร]
เรื่องการค้าโสมนัส

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ถ้าอย่างนั้น เขียวพระองค์ตรัสเถิด จอมเทพ”

ท้าวเธอทูลตอบว่า “ข้าพระองค์เข้าไปหาสมณพราหมณ์ ที่เข้าใจว่า ‘เป็นผู้
อยู่ป่า อยู่ในเสนาสนะอันสงัด’ แล้วถามปัญหาเหล่านี้ ท่านเหล่านั้น เมื่อถูกถาม
ก็ตอบไม่ได้กลับย้อนถามข้าพระองค์ว่า ‘ท่านชื่ออะไร’ เมื่อถูกย้อนถาม ข้าพระองค์
จึงตอบว่า ‘เราชื่อท้าวสักกะจอมเทพ’ ท่านเหล่านั้นก็ยิ่งถามต่อไปอีกว่า ‘ท่านทำ
กรรมอะไรจึงถึงฐานะอันนี้เล่า’ ข้าพระองค์จึงแสดงธรรม^๑ตามที่ได้ฟังที่ได้เรียนมา
ท่านเหล่านั้นมีใจยินดีด้วยเหตุเพียงเท่านั้นว่า ‘พวกเราได้เห็นท้าวสักกะจอมเทพ
และท้าวเธอได้ตรัสตอบปัญหาที่พวกเราถาม’ ท่านเหล่านั้นยอมเป็นสาวกของ
ข้าพระองค์ ส่วนข้าพระองค์ไม่ยอมเป็นสาวกของท่านเหล่านั้น แต่(บัดนี้)ข้าพระองค์
เป็นสาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นพระโสดาบัน ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะ
สำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า^๒”

เรื่องการค้าโสมนัส

[๓๖๘] พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “จอมเทพ พระองค์ยังทรงจำการค้า
ความยินดี การค้าโสมนัสเช่นนี้ก่อนแต่นี้ได้หรือไม่”

ท้าวเธอทูลตอบว่า “ข้าพระองค์ยังจำการค้าความยินดี การค้าโสมนัสเช่นนี้
ก่อนแต่นี้ได้ พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “พระองค์ยังทรงจำการค้าความยินดี การค้าโสมนัส
เช่นนี้ก่อนแต่นี้ได้ว่าอย่างไร”

เชิงอรรถ :

- ^๑ ธรรม ในที่นี้หมายถึงวัดตบท ได้แก่ ข้อที่ถือปฏิบัติประจำที่ทำให้หม่อมมางเพได้เป็นท้าวสักกะจอมเทพ
มี ๗ อย่าง คือ (๑) มาตาเปตภิโร (เลี้ยงมารดาบิดา) (๒) กุเลเชฏฐาปจายี (เคารพผู้ใหญ่ในตระกูล)
(๓) สณฺหาวาโจ (พูดคำสุภาพอ่อนหวาน) (๔) อปีสุณฺวาโจ หรือ เปสฺสณฺเยยฺยปฺปทายี (ไม่พูดส่อเสียด
พูดสมานสามัคคี) (๕) ทานสรีภาคฺรโต หรือ มจฺเจรวิญโย (ยินดีในการแจกทาน ปราศจากความตระหนี่)
(๖) สจฺจวาโจ (มีวาจาสัตย์) (๗) อโกธโน หรือ โกธภิกฺขุ (ไม่โกรธ ระวังความโกรธได้) (ที.ม.อ. ๓๖๓/๓๔๘)

^๒ ดูคำอธิบายใน สกกวดถุ ธมมปทภูฏกถา ฉฏฺฐโร ภาโค สุขวคคณณนา

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๘. สักกบัญญัติ]
เรื่องการได้โสมนัส

ท้าวเธอกราบทูลว่า“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เรื่องเคยมีมาแล้ว เมื่อครั้งเกิดสงครามระหว่างเทพกับอสูรถึงขั้นรบประชิด ในสงครามนั้นพวกเทพชนะ พวกอสูรพ่ายแพ้ เมื่อข้าพระองค์ชนะสงครามจึงมีความคิดว่า ‘บัดนี้พวกเทพในเทวโลกจะบริโภคนิโฆชา (รส) ๒ ประการ คือ ทิพยนิโฆชาและอสูรนิโฆชา’ การได้ความยินดี การได้โสมนัสของข้าพระองค์นั้นเป็นทางมาแห่งทัณทาวุช เป็นทางมาแห่งศีลตราวุช ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย ไม่เป็นไปเพื่อคลายกำหนด ไม่เป็นไปเพื่อดับ ไม่เป็นไปเพื่อสงบระงับ ไม่เป็นไปเพื่อรู้ยิ่ง ไม่เป็นไปเพื่อตรัสรู้ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน ส่วนการได้ความยินดี การได้โสมนัสของข้าพระองค์ เพราะได้ฟังธรรมของพระผู้มีพระภาคนั้น ไม่เป็นทางมาแห่งทัณทาวุช ไม่เป็นทางมาแห่งศีลตราวุช เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายโดยส่วนตัว เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน”

[๓๖๙] พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “จอมเทพ พระองค์ทรงพิจารณาเห็นอำนาจประโยชน์^๑อะไร จึงทรงประกาศการได้ความยินดี การได้โสมนัสเช่นนี้”

ท้าวเธอกราบทูลว่า “ข้าพระองค์พิจารณาเห็นอำนาจประโยชน์ ๖ ประการ จึงได้ประกาศการได้ความยินดี การได้โสมนัสเช่นนี้

ข้าพระองค์พิจารณาเห็นอำนาจประโยชน์ประการที่ ๑ นี้แล้วว่า

‘เมื่อข้าพระองค์เกิดเป็นเทพดำรงอยู่ในที่นี้^๒

ข้าพระองค์กลับได้อายุเพิ่มขึ้นอีก

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญทุกข

ขอพระองค์ทรงทราบอย่างนี้เถิด’

จึงประกาศการได้ความยินดี การได้โสมนัสเช่นนี้

ข้าพระองค์พิจารณาเห็นอำนาจประโยชน์ประการที่ ๒ นี้แล้วว่า

‘เมื่อข้าพระองค์จติจากกายทิพย์

ละอายุของอมมนุษย์ เป็นผู้ไม่หลง

จะเข้าสู่ครุฑในตระกูลที่ข้าพระองค์มีใจยินดี’

จึงประกาศการได้ความยินดี การได้โสมนัสเช่นนี้

เชิงอรรถ :

^๑ อำนาจประโยชน์ หมายถึงเหตุ (อง.ทุก.อ. ๒/๒๐๑/๗๔)

^๒ ในที่นี้ หมายถึงในถ้ำอินทสาละ (ที.ม.ฐีกา ๓๖๙/๓๔๔)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๘. สักกปัญหสูตร]
เรื่องการได้โสมนัส

ข้าพระองค์พิจารณาเห็นอำนาจประโยชน์ประการที่ ๓ นี้แล้ว

‘เมื่อข้าพระองค์นั้นยินดีในศาสนา
ของพระผู้มีพระภาคผู้มีปัญญาไม่ลุ่มหลง
ข้าพระองค์มีสัมปชัญญะ
มีสติอยู่โดยชอบธรรม^๑’

จึงประกาศการได้ความยินดี การได้โสมนัสเช่นนี้

ข้าพระองค์พิจารณาเห็นอำนาจประโยชน์ประการที่ ๔ นี้แล้ว

‘เมื่อข้าพระองค์ประพัตติโดยชอบธรรมก็จักมีสัมโพธิ^๒
ข้าพระองค์จะรู้ทั่วถึง^๓อยู่
นั้นแหละจะเป็นที่สุดของข้าพระองค์^๔’

จึงประกาศการได้ความยินดี การได้โสมนัสเช่นนี้

ข้าพระองค์พิจารณาเห็นอำนาจประโยชน์ประการที่ ๕ นี้แล้ว

‘เมื่อข้าพระองค์จติจากกายมนุษย์
ละอายุของมนุษย์แล้ว จักเกิดเป็นเทพอีก
ข้าพระองค์จะเป็นผู้สูงสุดในเทวโลก’

จึงประกาศการได้ความยินดี การได้โสมนัสเช่นนี้

ข้าพระองค์พิจารณาเห็นอำนาจประโยชน์ประการที่ ๖ นี้แล้ว

‘เทพเหล่านั้นชั้นอกนิฏฐภาพ
เป็นผู้ประณีตกว่า เป็นผู้มียศ

เชิงอรรถ :

^๑ โดยชอบธรรม หมายถึงโดยสมควรแก่ความเป็นพระอริยสาวก (ที.ม.ฎีกา ๓๖๙/๑๔๔)

^๒ สัมโพธิ ในที่นี้หมายถึงสกทาคามีรรค (ที.ม.อ. ๓๖๙/๓๕๕)

^๓ จะรู้ทั่วถึง หมายถึงปรารถนาจะบรรลุคุณวิเศษที่ยังไม่บรรลุ (ที.ม.ฎีกา ๓๖๙/๓๕๕)

^๔ นั้นแหละจะเป็นที่สุดของข้าพระองค์ หมายถึงไม่มีการเกิดในมนุษย์โลกอีกต่อไป (ที.ม.ฎีกา ๓๖๙/๓๕๕)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๘. สักกปัญหสูตร]
เรื่องการได้โสมนัส

ในภพสุดท้ายที่ดำเนินไปอยู่
อกนิฏฐภพนั้นจะเป็นที่อยู่ของข้าพระองค์'
จึงประกาศการได้ความยินดี การได้โสมนัสเช่นนี้
ข้าพระองค์พิจารณาเห็นอำนาจประโยชน์ ๖ ประการนี้แล จึงประกาศการได้
ความยินดี การได้โสมนัสเช่นนี้

[๓๗๐] ข้าพระองค์มีความดำริยังไม่ถึงที่สุด
มีความสงสัยเคลือบแคลง
เที่ยวแสวงหาพระตถาคตอยู่สิ้นกาลนาน
ข้าพระองค์เข้าไปหาสมณะ
ที่เข้าใจว่าเป็นผู้อยู่เจียบสงบ
สำคัญว่า 'เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า'
ท่านเหล่านั้นเมื่อถูกถามว่า
ความสำเร็จเป็นอย่างไร
ความไม่สำเร็จเป็นอย่างไร
ก็ไม่สามารถตอบในเรื่องมรรคและปฏิบัติได้
เมื่อท่านเหล่านั้นรู้ว่า
ข้าพระองค์เป็นท้าวสักกะมาจากเทวโลก
ก็พากันถามข้าพระองค์ว่า
'ท่านทำกรรมอะไรจึงถึงฐานะนี้เล่า'
ข้าพระองค์จึงแสดงธรรมแก่ท่านเหล่านั้น
ตามที่ได้ฟังมาในหมู่ชน
ท่านเหล่านั้นมีใจยินดีด้วยเหตุเพียงเท่านั้นว่า
พวกเราได้เห็นท้าววาสวะแล้ว

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๘. สักกปัญหสูตร]
เรื่องการได้โสมนัส

เมื่อข้าพระองค์นั้นได้เห็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
ผู้ข้ามความสงสัยแล้ว
ข้าพระองค์นั้นหมดความหวาดกลัว
ในวันนี้ ได้เข้าเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว
ข้าพระองค์ขอถวายอภิวัตพระพุทธานุเจ้า
ผู้ทรงกำจัดลูกศรคือตัณหาได้
ไม่มีบุคคลเปรียบเทียบได้ ทรงเป็นพระมหาวิระ
ทรงเป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นเฝ้าพันธุแห่งพระอาทิตย์
ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ข้าพระองค์กับพวกเทพ
กระทำความนอบน้อมอันใดแก่พระพรหม
ตั้งแต่วันนี้ไป ข้าพระองค์
จักถวายความนอบน้อมอันนั้นแด่พระองค์
ขอพระวโรกาสทำการนอบน้อมแด่พระองค์
พระองค์ผู้เดียวเท่านั้นที่ตรัสรู้
ทรงเป็นพระศาสดาที่ยอดเยี่ยม
ไม่มีบุคคลใดทั้งในโลกและเทวโลก
มาเปรียบเทียบกับพระองค์ได้”

[๓๗๑] ลำดับนั้น ท้าวสักกะจอมเทพรับสั่งเรียกปัญจสิขะ คันธรรพบุตร
มาตรัสว่า “พ่อปัญจสิขะ เธอมีคุณมากแก่เรา ที่ทำให้พระผู้มีพระภาคทรงพอ
พระทัยก่อน เธอทำให้พระองค์ทรงพอพระทัยก่อนแล้ว ภายหลัง พวกเราจึงได้
เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เราจะตั้งเธอไว้ในตำแหน่งของบิดา
เธอจะเป็นเจ้าแห่งคนธรรพ์ เราจะยกนางภัททาสุริยวัจฉสาให้เธอ เพราะนางเป็น
ผู้ที่เธอปรารถนาอย่างยิ่ง”

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๘. สักกปัญหสูตร]
ท้าวสักกะจอมเทพได้ธรรมจักขุ

ท้าวสักกะจอมเทพได้ธรรมจักขุ

ลำดับนั้น ท้าวสักกะจอมเทพทรงใช้พระหัตถ์ตบปฐพี ทรงเปล่งอุทาน ๓ ครั้งว่า
“ขอนอบน้อมพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น
ขอนอบน้อมพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น
ขอนอบน้อมพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น”

อนึ่ง เมื่อพระผู้มีพระภาคได้ตรัสเวทยากรณภาษิตนี้แล้ว ธรรมจักขุอันปราศจาก
ธุลีคือกิเลสปราศจากมลทิน เกิดขึ้นแก่ท้าวสักกะจอมเทพและแก่เทวดาอื่นอีก
๘๐,๐๐๐ องค์ว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งปวงมีความดับ
ไปเป็นธรรมดา” พระผู้มีพระภาคตรัสตอบปัญหาที่ท้าวสักกะจอมเทพอัญเชิญมาทูล
ถามแล้ว ด้วยประการฉะนี้ เพราะฉะนั้น เวทยากรณภาษิตนี้จึงมีชื่อว่า “สักกปัญหา”

สักกปัญหสูตรที่ ๘ จบ

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๙. มหาสติปัฏฐานสูตร]

อุทเทส

๙. มหาสติปัฏฐานสูตร

การเจริญสติปัฏฐาน^๑สูตรใหญ่

[๓๗๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิคมของชาวกฐ ชื่อกัมมาสธัมมะ
แคว้นกฐ ณ ที่นั่นแล พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุ
ทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

อุทเทส

[๓๗๓] “ภิกษุทั้งหลาย ทาง^๒นี้เป็นทางเดียว^๓ เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์
เพื่อล่วงโสกะและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุนิพพาน^๔ เพื่อให้
แจ้งนิพพาน ทางนี้คือสติปัฏฐาน^๕ ๔ ประการ

สติปัฏฐาน ๔ ประการ ะไรบ้าง คือ

ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ

เชิงอรรถ :

^๑ ม.ม. (แปล) ๑๒/๑๐๕/๑๐๑, ส.ม. (แปล) ๑๙/๓๖๗/๒๑๐-๒๑๑, อภิ.วิ.(แปล) ๓๕/๓๕๕-๓๕๙/๓๐๖-๓๒๗

^๒ ทาง หมายถึงทางดำเนินไปสู่พระนิพพาน หรือ ทางที่ผู้ต้องการพระนิพพานควรดำเนินไป (ที.ม.อ.
๓๗๑/๓๖๑)

^๓ ทางเดียว หมายถึง (๑) เป็นทางที่บุคคลผู้ละการเกี่ยวข้องกับหมุ่คณะ ไปประพฤติธรรมอยู่แต่ผู้เดียว
(๒) เป็นทางสายเดียวที่พระพุทธเจ้าทรงทำให้เกิดขึ้น เป็นทางของบุคคลผู้เดียว คือ พระผู้มีพระภาค
เพราะทรงทำให้เกิดขึ้น (๓) เป็นทางปฏิบัติในศาสนาเดียวคือพระพุทธศาสนา (๔) เป็นทางดำเนินไปสู่จุด
หมายเดียว คือพระนิพพาน (ที.ม.อ. ๓๗๓/๓๕๙)

^๔ นิพพาน หมายถึงอริยมรรค (ที.ม.อ. ๒๑๔/๑๙๗)

^๕ สติปัฏฐาน แปลว่า ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสติ หรือการปฏิบัติมีสติเป็นประธาน (ที.ม.อ. ๓๗๓/๓๖๘, ม.ม.อ.
๑/๑๐๖/๒๕๓)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๐ หน้า :๓๐๑ }

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๙. มหาสติปัฏฐานสูตร]
 กายานุปัสสนา

๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มี
 สัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๓. พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ
 กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ
 มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

อุทเทส จบ

กายานุปัสสนา
 (การพิจารณากาย)
 หมวดลมหายใจเข้าออก

[๓๗๔] ภิกษุพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ อย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ไปสู่น้ำก็ดี ไปสู่โคนไม้ก็ดี ไปสู่เรือนว่าง^๑ก็ดี นั่งคู้บัลลังก์^๒
 ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า^๓ มีสติหายใจเข้า มีสติหายใจออก

เมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้ชัดว่า 'เราหายใจเข้ายาว'

เมื่อหายใจออกยาว ก็รู้ชัดว่า 'เราหายใจออกยาว'

เมื่อหายใจเข้าสั้น ก็รู้ชัดว่า 'เราหายใจเข้าสั้น'

เมื่อหายใจออกสั้น ก็รู้ชัดว่า 'เราหายใจออกสั้น'

สำเนียงกว่า 'เรากำหนดรู้กองลมทั้งปวง หายใจเข้า'

เชิงอรรถ :

^๑ เรือนว่าง หมายถึงที่ที่สงัด คือเสนาสนะ ๗ อย่าง เว้นป่า และโคนไม้ ได้แก่ (๑) ภูเขา (๒) ชอกเขา
 (๓) ถ้ำ (๔) ป่าช้า (๕) ป่าชัฏ (๖) ที่แจ้ง (๗) ลอมฟาง ดูข้อ ๓๒๐ หน้า ๒๔๘ ในเล่มนี้

^๒ นั่งคู้บัลลังก์ หมายถึงนั่งขัดสมาธิ (วิสุทธิ. ๑/๒๑๘/๒๙๕)

^๓ ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า หมายถึงตั้งสติมุ่งตรงต่อกัมมัฏฐาน (วิสุทธิ. ๑/๒๑๘/๒๙๕)

พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๙. มหาสติปัฏฐานสูตร]
 กายานุปัสสนา

สำเนียงกว่า 'เรากำหนดรู้กองลมทั้งปวง หายใจออก'

สำเนียงกว่า 'เราระงับกายสังขาร^๑ หายใจเข้า'

สำเนียงกว่า 'เราระงับกายสังขาร หายใจออก'

ภิกษุทั้งหลาย ช่างกลึง หรือลูกมือช่างกลึงผู้มีความชำนาญ เมื่อชักเชือกยาว
 ก็รู้ชัดว่า 'เราชักเชือกยาว' เมื่อชักเชือกสั้น ก็รู้ชัดว่า 'เราชักเชือกสั้น' แม้ฉันใด

ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน

เมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้ชัดว่า 'เราหายใจเข้ายาว'

เมื่อหายใจออกยาว ก็รู้ชัดว่า 'เราหายใจออกยาว'

เมื่อหายใจเข้าสั้น ก็รู้ชัดว่า 'เราหายใจเข้าสั้น'

เมื่อหายใจออกสั้น ก็รู้ชัดว่า 'เราหายใจออกสั้น'

สำเนียงกว่า 'เรากำหนดรู้กองลมทั้งปวง หายใจเข้า'

สำเนียงกว่า 'เรากำหนดรู้กองลมทั้งปวง หายใจออก'

สำเนียงกว่า 'เราระงับกายสังขาร หายใจเข้า'

สำเนียงกว่า 'เราระงับกายสังขาร หายใจออก'^๒

ด้วยวิธีนี้ ภิกษุพิจารณาเห็นกายในกายภายใน^๑อยู่ พิจารณาเห็นกายในกาย
 ภายนอก^๔อยู่ หรือพิจารณาเห็นกายในกายทั้งภายในทั้งภายนอกอยู่ พิจารณาเห็น
 ธรรมเป็นเหตุเกิด (แห่งลมหายใจ) ในกายอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุดับ (แห่ง
 ลมหายใจ) ในกายอยู่ หรือพิจารณาเห็นทั้งธรรมเป็นเหตุเกิดทั้งธรรมเป็นเหตุดับ
 (แห่งลมหายใจ) ในกายอยู่

เชิงอรรถ :

^๑ ระงับการสังขาร หมายถึงผ่อนคลายนลมหายใจหายาบให้ละเอียดขึ้นไปโดยลำดับจนถึงขั้นที่จะต้องพิสูจน์ว่า
 มีลมหายใจอยู่หรือไม่ เปรียบเหมือนเสียงเคาะระฆังครั้งแรกจะมีเสียงดังกังวานแล้วแผ่วลงจนถึงเงียบหาย
 ไปในที่สุด (วิสุทธิ. ๑/๒๒๐/๒๙๙-๓๐๒)

^๒ ดูเทียบ ม.จ. ๑๔/๑๕๕-๑๕๙/๑๓๘

^๓ กายภายใน ในที่นี้หมายถึงลมหายใจเข้าออกของตน (ที.ม.อ. ๓๗๔/๓๗๙)

^๔ กายภายนอก ในที่นี้หมายถึงลมหายใจเข้าออกของผู้อื่น (ที.ม.อ. ๓๘๔/๓๗๙)

พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๙. มหาสติปัฏฐานสูตร]
 กายานุปัสสนา

หรือว่า ภิกษุนั้นมีสติปรากฏอยู่เฉพาะหน้าว่า 'กายมีอยู่' ก็เพียงเพื่ออาศัย
 เจริญญาณ เจริญสติเท่านั้น ไม่อาศัย (ตัณหาและทิฏฐิ) อยู่ และไม่ยึดมั่นถือมั่น
 อะไร ๆ ในโลก

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ อย่างนี้แล

หมวดลมหายใจเข้าออก จบ

กายานุปัสสนา

หมวดอิริยาบถ

[๓๗๕] ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง

ภิกษุเมื่อเดิน ก็รู้ชัดว่า 'เราเดิน'

เมื่อยืน ก็รู้ชัดว่า 'เรายืน'

เมื่อนั่ง ก็รู้ชัดว่า 'เรานั่ง'

หรือเมื่อนอน ก็รู้ชัดว่า 'เรานอน'

ภิกษุ นั้น เมื่อดำรงกายอยู่โดยอาการใด ๆ ก็รู้ชัดกายที่ดำรงอยู่โดยอาการนั้น ๆ
 ด้วยวิธีนี้ ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกายในกายภายใน^๑อยู่ พิจารณาเห็นกายใน
 กายภายนอก^๒อยู่ หรือพิจารณาเห็นกายในกายทั้งภายในทั้งภายนอกอยู่ พิจารณา
 เห็นธรรมเป็นเหตุเกิดในกายอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุดับในกายอยู่ หรือ
 พิจารณาเห็นทั้งธรรมเป็นเหตุเกิดทั้งธรรมเป็นเหตุดับในกายอยู่

หรือว่า ภิกษุนั้นมีสติปรากฏอยู่เฉพาะหน้าว่า 'กายมีอยู่' ก็เพียงเพื่ออาศัย
 เจริญญาณ เจริญสติเท่านั้น ไม่อาศัย (ตัณหาและทิฏฐิ) อยู่ และไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไร ๆ
 ในโลก

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ อย่างนี้แล

หมวดอิริยาบถ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ กายภายใน ในที่นี้หมายถึงอิริยาบถ ๔ คือ ยืน เดิน นั่ง นอน ในกายของตน (ที.ม.อ. ๓๗๕/๓๘๓)

^๒ กายภายนอก ในที่นี้หมายถึงอิริยาบถ ๔ คือ ยืน เดิน นั่ง นอน ในกายของผู้อื่น (ที.ม.อ. ๓๗๕/๓๘๓)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๙. มหาสติปัฏฐานสูตร]

กายานุปัสสนา

กายานุปัสสนา

หมวดสัมปชัญญะ

[๓๗๖] ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง

ภิกษุทำความรู้สึกตัวในการก้าวไป การถอยกลับ

ทำความรู้สึกตัวในการแลดู การเหลียวดู

ทำความรู้สึกตัวในการคู้เข้า การเหยียดออก

ทำความรู้สึกตัวในการครองสังฆาฏิ บาตร และจีวร

ทำความรู้สึกตัวในการฉัน การดื่ม การเคี้ยว การลิ้ม

ทำความรู้สึกตัวในการถ่ายอุจจาระและปัสสาวะ

ทำความรู้สึกตัวในการเดิน การยืน การนั่ง การนอน การตื่น การพูด การนิ่ง

ด้วยวิธีนี้ ภิกษุพิจารณาเห็นกายในกายภายใน^๑ อยู่ พิจารณาเห็นกายในกายภายนอก^๒อยู่ หรือพิจารณาเห็นกายในกายทั้งภายในทั้งภายนอกอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดในกายอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุดับในกายอยู่ หรือพิจารณาเห็นทั้งธรรมเป็นเหตุเกิดทั้งธรรมเป็นเหตุดับในกายอยู่

หรือว่า ภิกษุนั้นมีสติปรากฏอยู่เฉพาะหน้าว่า 'การมีอยู่' ก็เพียงพออาศัยเจริญญาณ เจริญสติเท่านั้น ไม่อาศัย (ตณหาและทิวฐิ) อยู่ และไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไร ๆ ในโลก

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ อย่างนี้แล

หมวดสัมปชัญญะ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ กายภายใน ในที่นี้หมายถึงสัมปชัญญะ ๔ ในกายของตน คือ (๑) สาดถกสัมปชัญญะ (รู้ชัดว่ามีประโยชน์) (๒) สัมปายสัมปชัญญะ (รู้ชัดว่าเป็นสัมปายะ) (๓) โคจรสัมปชัญญะ (รู้ชัดว่าเป็นโคจร) (๔) อสัมโมหสัมปชัญญะ (รู้ชัดว่าไม่หลง) ในกายของตน (ที.สี.อ. ๒๑๔/๑๖๖, ๓๗๖/๓๘๓, อภ.วิ.อ. ๕๒๓/๓๗๒-๓๗๓)

^๒ กายภายนอก ในที่นี้หมายถึงสัมปชัญญะ ๔ ในกายของผู้อื่น (ที.ม.อ. ๓๗๖/๓๘๓)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๐ หน้า :๓๐๕ }

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๙. มหาสติปัฏฐานสูตร]
 กายานุปัสสนา

กายานุปัสสนา
หมวดมนสิการสิ่งปฏิภูล

[๓๗๗] ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุพิจารณาเห็นกายนี้ ตั้งแต่
 ฝ่าเท้าขึ้นไปเบื้องบน ตั้งแต่ปลายผมลงมาเบื้องล่าง มีหนังหุ้มอยู่โดยรอบ เต็มไป
 ด้วยสิ่งที่ไม่สะอาดชนิดต่าง ๆ ว่า

‘ในกายนี้ มีผม ขน เล็บ ฟัน หนัง
 เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ใจ^๑
 หัวใจ ดับ ฟังผิด ม้าม ปอด
 ลำไส้ใหญ่ ลำไส้เล็ก อาหารใหม่ อาหารเก่า
 ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น
 น้ำตา เพลวมัน น้ำลาย น้ำมูก ไชข้อ มูลร’

ภิกษุทั้งหลาย ถูมีปาก ๒ ข้าง เต็มไปด้วยธัญพืชชนิดต่าง ๆ คือ ข้าวสาลี
 ข้าวเปลือก ถั่วเขียว ถั่วเหลือง เมล็ดงา ข้าวสาร คนดาตีเปิดถุงยวานั้นออก
 พิจารณาเห็นว่า ‘นี้เป็นข้าวสาลี นี้เป็นข้าวเปลือก นี้เป็นถั่วเขียว นี้เป็นถั่วเหลือง
 นี้เป็นเมล็ดงา นี้เป็นข้าวสาร’ แม้ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน พิจารณาเห็นกายนี้
 ตั้งแต่ฝ่าเท้าขึ้นไปเบื้องบน ตั้งแต่ปลายผมลงมาเบื้องล่าง มีหนังหุ้มอยู่โดยรอบ
 เต็มไปด้วยสิ่งที่ไม่สะอาดชนิดต่าง ๆ ว่า

เชิงอรรถ :

- ^๑ คำว่า วิกกะ โบราณแปลว่า “ม้าม” และแปล คำว่า ปิหกะ ว่า “ใจ” แต่ในที่นี้ แปลคำวิกกะ ว่า “ใจ”
 และแปลคำปิหกะ ว่า “ม้าม” อธิบายว่า ใจ ได้แก่ ก้อนเนื้อ ๒ ก้อนมีขั้วเดียวกัน รูปร่างคล้ายลูกสะบ้า
 ของเด็ก ๆ หรือคล้ายผลมะม่วง ๒ ผลที่ติดอยู่ในขั้วเดียวกัน มีเอ็นใหญ่รัดจากลำคอกลงไปถึงหัวใจ
 แล้วแยกออกห้อยอยู่ทั้ง ๒ ข้าง (ข.ข.อ. ๔๓-๔๔) พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ แปล
 “วิกกะ” ว่า “ใจ” และให้บทนิยามของ “ใจ” ไว้ว่า “อวัยวะหนึ่งของคนและสัตว์ อยู่ในช่องท้องใกล้กระดูก
 สันหลัง ทำหน้าที่ขับของเสียออกมากับน้ำปัสสาวะ” แปล “ปิหกะ” ว่า “ม้าม” และให้บทนิยามไว้ว่า
 “อวัยวะภายในร่างกายริมกระเพาะอาหารข้างซ้าย มีหน้าที่ทำลายเม็ดเลือดแดง สร้างเม็ดน้ำเหลืองและ
 สร้างภูมิคุ้มกันของร่างกาย”, Buddhaddatta Mahathera, A. Concise Pali-English Dictionary; Rhys
 Davids. T.W. Pali-English Dictionary, ให้ความหมายของคำว่า “วิกกะ” ตรงกันว่า หมายถึง “ใจ”
 (Kidney)

พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๙. มหาสติปัฏฐานสูตร]
 กายานุปัสสนา

‘ในกายนี้ มีผม ขน เล็บ ฟัน หนัง
 เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ใจ
 หัวใจ ดับ พังผืด ม้าม ปอด
 ลำไส้ใหญ่ ลำไส้เล็ก อาหารใหม่ อาหารเก่า
 ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น
 น้ำตา เพลวมัน น้ำลาย น้ำมูก ไชข้อ มูลร’

ด้วยวิธีนี้ ภิกษุพิจารณาเห็นกายในกายภายใน^๑อยู่ พิจารณาเห็นกายในกาย
 ภายนอก^๒อยู่ หรือพิจารณาเห็นกายในกายทั้งภายในทั้งภายนอกอยู่ พิจารณาเห็น
 ธรรมเป็นเหตุเกิดในกายอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุดับในกายอยู่ หรือพิจารณา
 เห็นทั้งธรรมเป็นเหตุเกิดทั้งธรรมเป็นเหตุดับในกายอยู่

หรือว่า ภิกษุนั้น มีสติปรากฏอยู่เฉพาะหน้าว่า ‘กายมีอยู่’ ก็เพียงเพื่ออาศัย
 เจริญญาณ เจริญสติเท่านั้น ไม่อาศัย(ตณหาและทิวฐิ)อยู่ และไม่ยึดมั่นถือมั่น
 อะไร ๆ ในโลก

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ อย่างนี้แล

หมวดมนสิการสิ่งปฏิภูล จบ

กายานุปัสสนา

หมวดมนสิการธาตุ

[๓๗๘] ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุพิจารณาเห็นกายนี้ตามที่ตั้งอยู่
 ตามที่ดำรงอยู่โดยความเป็นธาตุว่า ‘ในกายนี้ มีธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลมอยู่’

ภิกษุทั้งหลาย คนฆ่าโคหรือลูกมือของคนฆ่าโคผู้มีความชำนาญ ครั้นฆ่าโคแล้ว
 แบ่งอวัยวะออกเป็นส่วน ๆ นิ่งอยู่ที่หนทางใหญ่สี่แพร่ง แม่ฉันทิ ภิกษุก็ฉันทิ
 เหมือนกัน พิจารณาเห็นกายนี้ตามที่ตั้งอยู่ ตามที่ดำรงอยู่ โดยความเป็นธาตุว่า
 ‘ในกายนี้ มีธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลมอยู่’

เชิงอรรถ :

^๑ กายภายใน ในที่นี้หมายถึงอาการ ๓๒ มีผมเป็นต้นในกายของตน (ที.ม.อ. ๓๗๗/๓๘๔)

^๒ กายภายนอก ในที่นี้หมายถึงอาการ ๓๒ มีผมเป็นต้นในกายของผู้อื่น (ที.ม.อ. ๓๗๗/๓๘๔)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๐ หน้า :๓๐๗ }

พระสูตรต้นตปิฎก ที่ขนิทาย มหาวรรค [๙. มหาสติปิฎกฐานสูตร]
 กายานุปัสสนา

ด้วยวิธีนี้ ภิกษุพิจารณาเห็นกายในกายภายในอยู่ พิจารณาเห็นกายในกายภายนอกอยู่ หรือพิจารณาเห็นกายในกายทั้งภายในทั้งภายนอกอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดในกายอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุดับในกายอยู่ หรือพิจารณาเห็นทั้งธรรมเป็นเหตุเกิดทั้งธรรมเป็นเหตุดับในกายอยู่

หรือว่า ภิกษุนั้นมีสติปรากฏอยู่เฉพาะหน้าว่า 'กายมีอยู่' ก็เพียงเพื่ออาศัยเจริญญาณ เจริญสติเท่านั้น ไม่อาศัย (ตณหาและทิฏฐิ) อยู่ และไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไร ๆ ในโลก

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ อย่างนี้แล

หมวดมนสิการธาตุ จบ

กายานุปัสสนา

หมวดปาฐา ๙ หมวด

[๓๗๙] ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง

๑. ภิกษุเห็นซากศพอันเขาทิ้งไว้ในป่าช้าซึ่งตายแล้ว ๑ วัน ตายแล้ว ๒ วัน หรือตายแล้ว ๓ วัน เป็นศพชั้นอืด ศพเขียวคล้ำ ศพมีน้ำเหลืองเยิ้ม แม่นฉันใด ภิกษุนั้นนากายนี้เข้าไปเปรียบเทียบให้เห็นว่า 'ถึงกายนี้ก็มิสภาพอย่างนั้น มีลักษณะอย่างนั้น ไม่ล่วงพ้นความเป็นอย่างนั้นไปได้' ฉะนั้น

ด้วยวิธีนี้ ภิกษุพิจารณาเห็นกายในกายภายในอยู่ พิจารณาเห็นกายในกายภายนอกอยู่ หรือพิจารณาเห็นกายในกายทั้งภายในทั้งภายนอกอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดในกายอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุดับในกายอยู่ หรือพิจารณาเห็นทั้งธรรมเป็นเหตุเกิดทั้งธรรมเป็นเหตุดับในกายอยู่

พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๙. มหาสติปัฏฐานสูตร]

กายานุปัสสนา

หรือว่า ภิกษุนั้นมีสติปรากฏอยู่เฉพาะหน้าว่า 'กายมีอยู่' ก็เพียงพออาศัย เจริญญาณ เจริญสติเท่านั้น ไม่อาศัย(ตณหาและทิวฐิ)อยู่ และไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไร ๆ ในโลก

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ อย่างนี้แล

๒. ภิกษุเห็นซากศพอันเขาทิ้งไว้ในป่าช้าซึ่งถูกกาจิกกิน นกตะกรุม จิกกิน แร้งทิ้งกิน สุนัขกัดกิน สุนัขจิ้งจอกกัดกิน หรือสัตว์เล็ก ๆ หลายชนิดกัดกินอยู่ แม้ฉันใด ภิกษุนี้ก็นำกายนี้เข้าไปเปรียบ เทียบให้เห็นว่า 'ถึงกายนี้ก็มีสภาพอย่างนั้น มีลักษณะอย่างนั้น ไม่ล่วงพ้นความเป็นอย่างนั้นไปได้' ฉะนั้น

ด้วยวิธีนี้ ภิกษุพิจารณาเห็นกายในกายภายในอยู่ พิจารณาเห็นกายในกายภายนอกอยู่ หรือพิจารณาเห็นกายในกายทั้งภายในทั้งภายนอกอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดในกายอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุดับในกายอยู่ หรือพิจารณาเห็นทั้งธรรมเป็นเหตุเกิดทั้งธรรมเป็นเหตุดับในกายอยู่

หรือว่า ภิกษุนั้นมีสติปรากฏอยู่เฉพาะหน้าว่า 'กายมีอยู่' ก็เพียงพออาศัย เจริญญาณ เจริญสติเท่านั้น ไม่อาศัย(ตณหาและทิวฐิ)อยู่ และไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไร ๆ ในโลก

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ อย่างนี้แล

๓. ภิกษุเห็นซากศพอันเขาทิ้งไว้ในป่าช้า เป็นโครงกระดูกยังมีเนื้อ และเลือด มีเอ็นรัดอยู่ แม้ฉันใด ภิกษุนี้ก็นำกายนี้เข้าไปเปรียบเทียบให้เห็นว่า 'ถึงกายนี้ก็มีสภาพอย่างนั้น มีลักษณะอย่างนั้น ไม่ล่วงพ้นความเป็นอย่างนั้นไปได้' ฉะนั้น

ด้วยวิธีนี้ ภิกษุพิจารณาเห็นกายในกายภายในอยู่ พิจารณาเห็นกายในกายภายนอกอยู่ หรือพิจารณาเห็นกายในกายทั้งภายในทั้งภายนอกอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดในกายอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุดับในกายอยู่ หรือพิจารณาเห็นทั้งธรรมเป็นเหตุเกิดทั้งธรรมเป็นเหตุดับในกายอยู่

พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๙. มหาสติปัฏฐานสูตร]
 กายานุปัสสนา

หรือว่า ภิกษุนั้นมีสติปรากฏอยู่เฉพาะหน้าว่า 'กายมีอยู่' ก็เพียงเพื่ออาศัย
 เจริญญาณ เจริญสติเท่านั้น ไม่อาศัย (ตัณหาและทิฏฐิ) อยู่ และไม่ยึดมั่นถือมั่น
 อะไร ๆ ในโลก

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ อย่างนี้แล

๔. ภิกษุเห็นซากศพอันเขาทิ้งไว้ในป่าช้า เป็นโครงกระดูกไม่มีเนื้อ
 แต่ยังมีเลือดเปื้อนเปรอะ มีเอ็นริงรัดอยู่ แม้งั้นใด ภิกษุนั้นนำ
 กายนี้เข้าไปเปรียบเทียบให้เห็นว่า 'ถึงกายนี้ก็มีสภาพอย่างนั้น
 มีลักษณะอย่างนั้น ไม่ล่วงพ้นความเป็นอย่างนั้นไปได้' ฉะนั้น

ด้วยวิธีนี้ ภิกษุพิจารณาเห็นกายในกายภายในอยู่ พิจารณาเห็นกายในกาย
 ภายนอกอยู่ หรือพิจารณาเห็นกายในกายทั้งภายในทั้งภายนอกอยู่ พิจารณาเห็น
 ธรรมเป็นเหตุเกิดในกายอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุดับในกายอยู่ หรือพิจารณา
 เห็นทั้งธรรมเป็นเหตุเกิดทั้งธรรมเป็นเหตุดับในกายอยู่

หรือว่า ภิกษุนั้นมีสติปรากฏอยู่เฉพาะหน้าว่า 'กายมีอยู่' ก็เพียงเพื่ออาศัย
 เจริญญาณ เจริญสติเท่านั้น ไม่อาศัย (ตัณหาและทิฏฐิ) อยู่ และไม่ยึดมั่นถือมั่น
 อะไร ๆ ในโลก

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ อย่างนี้แล

๕. ภิกษุเห็นซากศพอันเขาทิ้งไว้ในป่าช้า เป็นโครงกระดูกไม่มี
 เลือดและเนื้อ แต่ยังมีเอ็นริงรัดอยู่ แม้งั้นใด ภิกษุนั้นนำ
 กายนี้เข้าไปเปรียบเทียบให้เห็นว่า 'ถึงกายนี้ก็มีสภาพอย่างนั้น
 มีลักษณะอย่างนั้น ไม่ล่วงพ้นความเป็นอย่างนั้นไปได้' ฉะนั้น

ด้วยวิธีนี้ ภิกษุพิจารณาเห็นกายในกายภายในอยู่ พิจารณาเห็นกายในกาย
 ภายนอกอยู่ หรือพิจารณาเห็นกายในกายทั้งภายในทั้งภายนอกอยู่ พิจารณาเห็น
 ธรรมเป็นเหตุเกิดในกายอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุดับในกายอยู่ หรือพิจารณา
 เห็นทั้งธรรมเป็นเหตุเกิดทั้งธรรมเป็นเหตุดับในกายอยู่

พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๙. มหาสติปัฏฐานสูตร]

กายานุปัสสนา

หรือว่า ภิกษุนั้นมีสติปรากฏอยู่เฉพาะหน้าว่า 'กายมีอยู่' ก็เพียงเพื่ออาศัย เจริญญาณ เจริญสติเท่านั้น ไม่อาศัย (ตัณหาและทิฏฐิ) อยู่ และไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไร ๆ ในโลก

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ อย่างนี้แล

๖. ภิกษุเห็นซากศพอันเขาทิ้งไว้ในป่าช้า เป็นโครงกระดูกไม่มีเอ็น รังรัดแล้ว กระจายกระจายไปในทิศใหญ่ ทิศเฉียง คือ กระดูก มีอยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกเท้าอยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกแข้งอยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกขาอยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกสะเอวอยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกหลังอยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกซี่โครงอยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกหน้าอกอยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกแขนอยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกไหล่อยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกคออยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกคางอยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกฟันอยู่ทางทิศหนึ่ง กะโหลกศีรษะอยู่ทางทิศหนึ่ง แม้ฉันใด ภิกษุนี้ก็นำกายนี้เข้าไปเปรียบเทียบให้เห็นว่า 'ถึงกายนี้ก็มีสภาพอย่างนั้น มีลักษณะอย่างนั้น ไม่ล่วงพ้นความเป็นอย่างนั้นไปได้' ฉะนั้น

ด้วยวิธีนี้ ภิกษุพิจารณาเห็นกายในกายภายในอยู่ พิจารณาเห็นกายในกายภายนอกอยู่ หรือพิจารณาเห็นกายในกายทั้งภายในทั้งภายนอกอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดในกายอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุดับในกายอยู่ หรือพิจารณาเห็นทั้งธรรมเป็นเหตุเกิดทั้งธรรมเป็นเหตุดับในกายอยู่

หรือว่า ภิกษุนั้นมีสติปรากฏอยู่เฉพาะหน้าว่า 'กายมีอยู่' ก็เพียงเพื่ออาศัย เจริญญาณ เจริญสติเท่านั้น ไม่อาศัย (ตัณหาและทิฏฐิ) อยู่ และไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไร ๆ ในโลก

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ อย่างนี้แล

๗. ภิกษุเห็นซากศพอันเขาทิ้งไว้ในป่าช้า ซึ่งเป็นท่อนกระดูกสีขาว เหมือนสีสังข์ แม้ฉันใด ภิกษุนี้ก็นำกายนี้เข้าไปเปรียบเทียบให้เห็นว่า 'ถึงกายนี้ก็มีสภาพอย่างนั้น มีลักษณะอย่างนั้น ไม่ล่วงพ้นความเป็นอย่างนั้นไปได้' ฉะนั้น

พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๙. มหาสติปัฏฐานสูตร]
 กายานุปัสสนา

ด้วยวิธีนี้ ภิกษุพิจารณาเห็นกายในกายภายในอยู่ พิจารณาเห็นกายในกายภายนอกอยู่ หรือพิจารณาเห็นกายในกายทั้งภายในทั้งภายนอกอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดในกายอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุดับในกายอยู่ หรือพิจารณาเห็นทั้งธรรมเป็นเหตุเกิดทั้งธรรมเป็นเหตุดับในกายอยู่

หรือว่า ภิกษุนั้นมีสติปรากฏอยู่เฉพาะหน้าว่า 'กายมีอยู่' ก็เพียงเพื่ออาศัยเจริญญาณ เจริญสติเท่านั้น ไม่อาศัย (ตณหาและทิฏฐิ) อยู่ และไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไร ๆ ในโลก

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ อย่างนี้แล

๘. ภิกษุเห็นซากศพอันเขาทิ้งไว้ในป่าช้า ซึ่งเป็นท่อนกระดูกกองอยู่ด้วยกันเกินกว่า ๑ ปี แม้ฉันไต่ ภิกษุนั้นนำกายนี้เข้าไปเปรียบเทียบให้เห็นว่า 'ถึงกายนี้ก็มีสภาพอย่างนั้น มีลักษณะอย่างนั้น ไม่ล่วงพ้นความเป็นอย่างนั้นไปได้' ฉะนั้น

ด้วยวิธีนี้ ภิกษุพิจารณาเห็นกายในกายภายในอยู่ พิจารณาเห็นกายในกายภายนอกอยู่ หรือพิจารณาเห็นกายในกายทั้งภายในทั้งภายนอกอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดในกายอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุดับในกายอยู่ หรือพิจารณาเห็นทั้งธรรมเป็นเหตุเกิดทั้งธรรมเป็นเหตุดับในกายอยู่

หรือว่า ภิกษุนั้นมีสติปรากฏอยู่เฉพาะหน้าว่า 'กายมีอยู่' ก็เพียงเพื่ออาศัยเจริญญาณ เจริญสติเท่านั้น ไม่อาศัย (ตณหาและทิฏฐิ) อยู่ และไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไร ๆ ในโลก

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ อย่างนี้แล

๙. ภิกษุเห็นซากศพอันเขาทิ้งไว้ในป่าช้า ซึ่งเป็นกระดูกยุบเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย แม้ฉันไต่ ภิกษุนั้นนำกายนี้เข้าไปเปรียบเทียบให้เห็นว่า 'ถึงกายนี้ก็มีสภาพอย่างนั้น มีลักษณะอย่างนั้น ไม่ล่วงพ้นความเป็นอย่างนั้นไปได้' ฉะนั้น

พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๙. มหาสติปัฏฐานสูตร]
เวทนานุปัสสนา

ด้วยวิธีนี้ ภิกษุพิจารณาเห็นกายในกายภายในอยู่ พิจารณาเห็นกายในกายภายนอกอยู่ หรือพิจารณาเห็นกายในกายทั้งภายในทั้งภายนอกอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดในกายอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุดับในกายอยู่ หรือพิจารณาเห็นทั้งธรรมเป็นเหตุเกิดทั้งธรรมเป็นเหตุดับในกายอยู่

หรือว่า ภิกษุนั้นมีสติปรากฏอยู่เฉพาะหน้าว่า 'กายมีอยู่' ก็เพียงเพื่ออาศัยเจริญญาณ เจริญสติเท่านั้น ไม่อาศัย (ตัณหาและทิฏฐิ) อยู่ และไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไร ๆ ในโลก

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ อย่างนี้แล

หมวดปาฐา ๙ หมวด จบ
กายานุปัสสนา จบ

เวทนานุปัสสนา
(การพิจารณาเวทนา)

[๓๘๐] ภิกษุพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ อย่างไร
คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

เมื่อเสวยสุขเวทนา ก็รู้ชัดว่า 'เราเสวยสุขเวทนา'

เมื่อเสวยทุกขเวทนา ก็รู้ชัดว่า 'เราเสวยทุกขเวทนา'

เมื่อเสวยอทุกขมสุขเวทนา ก็รู้ชัดว่า 'เราเสวยอทุกขมสุขเวทนา'

เมื่อเสวยสุขเวทนาที่มีอามิส ก็รู้ชัดว่า 'เราเสวยสุขเวทนาที่มีอามิส'

เมื่อเสวยสุขเวทนาที่ไม่มีอามิส ก็รู้ชัดว่า 'เราเสวยสุขเวทนาที่ไม่มีอามิส'

เมื่อเสวยทุกขเวทนาที่มีอามิส ก็รู้ชัดว่า 'เราเสวยทุกขเวทนาที่มีอามิส'

เมื่อเสวยทุกขเวทนาที่ไม่มีอามิส ก็รู้ชัดว่า 'เราเสวยทุกขเวทนาที่ไม่มีอามิส'

เมื่อเสวยอทุกขมสุขเวทนาที่มีอามิส ก็รู้ชัดว่า 'เราเสวยอทุกขมสุขเวทนาที่มีอามิส'

เมื่อเสวยอทุกขมสุขเวทนาที่ไม่มีอามิส ก็รู้ชัดว่า 'เราเสวยอทุกขมสุขเวทนาที่ไม่มีอามิส'

พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๙. มหาสติปัฏฐานสูตร]

จิตตานุปัสสนา

ด้วยวิธีนี้ ภิกษุพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายภายใน^๑อยู่ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายภายนอก^๒อยู่ หรือพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายทั้งภายในทั้งภายนอกอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดในเวทนาทั้งหลายอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุดับในเวทนาทั้งหลายอยู่ หรือพิจารณาเห็นทั้งธรรมเป็นเหตุเกิดทั้งธรรมเป็นเหตุดับในเวทนาทั้งหลายอยู่

หรือว่า ภิกษุนั้นมีสติปรากฏอยู่เฉพาะหน้าว่า 'เวทนามีอยู่' ก็เพียงเพื่ออาศัยเจริญญาณ เจริญสติเท่านั้น ไม่อาศัย (ค้นหาและทวิฏฐิ) อยู่ และไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไร ๆ ในโลก

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ อย่างนี้แล

เวทนานุปัสสนา จบ

จิตตานุปัสสนา

(การพิจารณาจิต)

[๓๘๑] ภิกษุพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ อย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

จิตมีราคะ	ก็รู้ชัดว่า 'จิตมีราคะ'
จิตปราศจากราคะ	ก็รู้ชัดว่า 'จิตปราศจากราคะ'
จิตมีโทสะ	ก็รู้ชัดว่า 'จิตมีโทสะ'
จิตปราศจากโทสะ	ก็รู้ชัดว่า 'จิตปราศจากโทสะ'
จิตมีโมหะ	ก็รู้ชัดว่า 'จิตมีโมหะ'
จิตปราศจากโมหะ	ก็รู้ชัดว่า 'จิตปราศจากโมหะ'

เชิงอรรถ :

^๑ เวทนาทั้งหลายภายใน หมายถึงสุขเวทนาเป็นต้นของตน (ที.ม.อ. ๓๘๐/๓๙๐, ม.ม.อ. ๑/๑๑๓/๒๙๖)

^๒ เวทนาทั้งหลายภายนอก หมายถึงสุขเวทนาเป็นต้นของผู้อื่น (ที.ม.อ. ๓๘๐/๓๙๐, ม.ม.อ. ๑/๑๑๓/๒๙๖)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๐ หน้า :๓๑๔ }

พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๙. มหาสติปัฏฐานสูตร]

จิตตานุปัสสนา

จิตหดหู่	ก็รู้ชัดว่า 'จิตหดหู่'
จิตฟุ้งซ่าน	ก็รู้ชัดว่า 'จิตฟุ้งซ่าน'
จิตเป็นมหัคคตะ	ก็รู้ชัดว่า 'จิตเป็นมหัคคตะ'
จิตไม่เป็นมหัคคตะ	ก็รู้ชัดว่า 'จิตไม่เป็นมหัคคตะ'
จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า	ก็รู้ชัดว่า 'จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า'
จิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า	ก็รู้ชัดว่า 'จิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า'
จิตเป็นสมาธิ	ก็รู้ชัดว่า 'จิตเป็นสมาธิ'
จิตไม่เป็นสมาธิ	ก็รู้ชัดว่า 'จิตไม่เป็นสมาธิ'
จิตหลุดพ้นแล้ว	ก็รู้ชัดว่า 'จิตหลุดพ้นแล้ว'
จิตไม่หลุดพ้น	ก็รู้ชัดว่า 'จิตไม่หลุดพ้น'

ด้วยวิธีนี้ ภิกษุพิจารณาเห็นจิตในจิตภายในอยู่ พิจารณาเห็นจิตในจิตภายนอกอยู่ หรือพิจารณาเห็นจิตในจิตทั้งภายในทั้งภายนอกอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดในจิตอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุดับในจิตอยู่ หรือพิจารณาเห็นทั้งธรรมเป็นเหตุเกิดทั้งธรรมเป็นเหตุดับในจิตอยู่

หรือว่า ภิกษุนั้นมีสติปรากฏอยู่เฉพาะหน้าว่า 'จิตมีอยู่' ก็เพียงพออาศัย เจริญญาณ เจริญสติเท่านั้น ไม่อาศัย (ต้นหาและทิวลิ) อยู่ และไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไร ๆ ในโลก

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ อย่างนี้แล

จิตตานุปัสสนา จบ

พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๙. มหาสติปัฏฐานสูตร]
ธัมมานุปัสสนา

ธัมมานุปัสสนา
(การพิจารณาธรรม)
หมวดนิวรรณ์

[๓๘๒] ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ อย่างไร
คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย คือ นิวรรณ์ ๕ อยู่
ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย คือ นิวรรณ์ ๕ อยู่ อย่างไร
คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เมื่อกามฉันทะ (ความพอใจในกาม) ภายในมืออยู่ ก็รู้ชัดว่า
'กามฉันทะภายในของเรามีอยู่' หรือเมื่อกามฉันทะภายใน
ไม่มีอยู่ ก็รู้ชัดว่า 'กามฉันทะภายในของเราไม่มีอยู่' การเกิดขึ้น
แห่งกามฉันทะที่ยังไม่เกิดขึ้นมิได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุนั้น
การละกามฉันทะที่เกิดขึ้นแล้วมิได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุนั้น
และกามฉันทะที่ละได้แล้ว จะไม่เกิดขึ้นต่อไปอีกด้วยเหตุใด ก็รู้ชัด
เหตุนั้น
๒. เมื่อพยาบาท (ความคิดร้าย) ภายในมืออยู่ ก็รู้ชัดว่า 'พยาบาท
ภายในของเรามีอยู่' หรือเมื่อพยาบาทภายในไม่มีอยู่ ก็รู้ชัดว่า
'พยาบาทภายในของเราไม่มีอยู่' การเกิดขึ้นแห่งพยาบาทที่ยัง
ไม่เกิดขึ้นมิได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุนั้น การละพยาบาทที่
เกิดขึ้นแล้วมิได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุนั้น และพยาบาทที่ละ
ได้แล้ว จะไม่เกิดขึ้นต่อไปอีกด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุนั้น
๓. เมื่อถีนมิทธะ (ความหดหู่และเชื่องซึม) ภายในมืออยู่ ก็รู้ชัดว่า
'ถีนมิทธะภายในของเรามีอยู่' หรือเมื่อถีนมิทธะภายในไม่มีอยู่
ก็รู้ชัดว่า 'ถีนมิทธะภายในของเราไม่มีอยู่' การเกิดขึ้นแห่ง
ถีนมิทธะที่ยังไม่เกิดขึ้นมิได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุนั้น การละ
ถีนมิทธะที่เกิดขึ้นแล้วมิได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุนั้น และ

พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๙. มหาสติปัฏฐานสูตร]

ธัมมานุปัสสนา

ถิ่นมิทชะที่ละได้แล้ว จะไม่เกิดขึ้นต่อไปอีกด้วยเหตุใด ก็รู้ชัด
เหตุนั้น

๔. เมื่ออุทัจจกุกกจะ(ความฟุ้งซ่านและร้อนใจ)ภายในมีอยู่ ก็รู้ชัดว่า
'อุทัจจกุกกจะภายในของเรามีอยู่' หรือเมื่ออุทัจจกุกกจะ
ภายในไม่มีอยู่ ก็รู้ชัดว่า 'อุทัจจกุกกจะภายในของเราไม่มีอยู่'
การเกิดขึ้นแห่งอุทัจจกุกกจะที่ยังไม่เกิดขึ้นมิได้ด้วยเหตุใด
ก็รู้ชัดเหตุนั้น การละอุทัจจกุกกจะที่เกิดขึ้นแล้วมิได้ด้วย
เหตุใด ก็รู้ชัดเหตุนั้น และอุทัจจกุกกจะที่ละได้แล้ว จะไม่เกิดขึ้น
ต่อไปอีกด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุนั้น

๕. เมื่อวิจิกจจา (ความลังเลสงสัย) ภายในมีอยู่ ก็รู้ชัดว่า 'วิจิกจจา
ภายในของเรามีอยู่' หรือเมื่อวิจิกจจาภายในไม่มีอยู่ ก็รู้ชัดว่า
'วิจิกจจาภายในของเราไม่มีอยู่' การเกิดขึ้นแห่งวิจิกจจายังไม่
เกิดขึ้นมิได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุนั้น การละวิจิกจจาที่เกิดขึ้น
แล้วมิได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุนั้น และวิจิกจจาที่ละได้แล้ว
จะไม่เกิดขึ้นต่อไปอีกด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุนั้น

ด้วยวิธีนี้ ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายภายในอยู่ พิจารณาเห็น
ธรรมในธรรมทั้งหลายภายนอกอยู่ หรือพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายทั้งภายใน
ทั้งภายนอกอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดในธรรมทั้งหลายอยู่ พิจารณาเห็น
ธรรมเป็นเหตุดับในธรรมทั้งหลายอยู่ หรือพิจารณาเห็นทั้งธรรมเป็นเหตุเกิดทั้งธรรม
เป็นเหตุดับในธรรมทั้งหลายอยู่

หรือว่า ภิกษุนั้นมีสติปรากฏอยู่เฉพาะหน้าว่า 'ธรรมมีอยู่' ก็เพียงเพื่ออาศัย
เจริญญาณ เจริญสติเท่านั้น ไม่อาศัย (ตัณหาและทิฏฐิ) อยู่ และไม่ยึดมั่นถือมั่น
อะไร ๆ ในโลก

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย คือ นิรวณ ๕ อยู่
อย่างนี้แล

หมวดนิรวณ จบ

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๙. มหาสติปัฏฐานสูตร]

ธัมมานุปัสสนา

ธัมมานุปัสสนา

หมวดชั้น

[๓๘๓] ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรม
ทั้งหลาย คือ อุปาทานชั้น^๑ ๕ อยู่

ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย คือ อุปาทานชั้น ๕ อยู่ อย่างไร
คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย คือ อุปาทานชั้น ๕
อยู่ว่า

๑. 'รูปเป็นอย่างไร ความเกิดแห่งรูปเป็นอย่างไร ความดับแห่งรูป
เป็นอย่างไร
๒. เวทนาเป็นอย่างไร ความเกิดแห่งเวทนาเป็นอย่างไร ความดับ
แห่งเวทนาเป็นอย่างไร
๓. สัญญาเป็นอย่างไร ความเกิดแห่งสัญญาเป็นอย่างไร ความดับ
แห่งสัญญาเป็นอย่างไร
๔. สังขารเป็นอย่างไร ความเกิดแห่งสังขารเป็นอย่างไร ความดับ
แห่งสังขารเป็นอย่างไร

เชิงอรรถ :

- ^๑ อุปาทานชั้น มาจากอุปาทาน + ชั้น แยกอธิบายความหมายได้ดังนี้ (๑) อุปาทาน แปลว่า ความถือมั่น (อุป=มั่น+อาทาน=ถือ) มีความหมายหลายนัย เช่น หมายถึงชื่อของราคาซึ่งประกอบด้วยกามคุณ ๕ (ปญจกามคุณนิกราคสเสต อธิวจน - ส.ข.อ. ๒/๑/๑๖, อภิ.สง.อ. ๑๒๑๙/๔๔๒) บ้าง หมายถึงความถือมั่นด้วยอำนาจตัณหาและทิฏฐิ (ตามนัย ส.ข.อ. ๒/๖๓/๓๐๘) บ้าง (๒) ชั้น แปลว่า กอง (ตสฺส ขนฺธสฺส) ราสีอาทิวเสน อดฺโถ เวทิตพฺโพ - อภิ. สง.อ. ๕/๑๙๒) ดังนั้น อุปาทานชั้น จึงหมายถึง กองอันเป็นอารมณ์แห่งความถือมั่น (อุปาทานาน อารมมณฺเฑตา ขนฺธา = อุปาทานกฺขนฺธา) (ส.ข. ฐีกา ๒๒/๒๕๔) และดู ที.ปา. ๑๑/๓๑๑/๒๐๔, ๓๑๕/๒๐๘, ส.สพ. (แปล) ๑๘/๓๒๘/๓๔๖, ส.ม. (แปล) ๑๙/๑๗๙/๑๐๕
- เมื่อมองค่าธรรมเนียม คือรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ มารวมกับอุปาทานชั้น เช่น วิญญาณ-อุปาทานกฺขนฺโธ จึงแปลได้ว่า "กองอันเป็นอารมณ์แห่งความถือมั่นคือวิญญาณ" ตามนัย อภิ.สง.อ. ๕/๑๙๒ ว่า วิญญาณเมว ขนฺโธ = วิญญาณกฺขนฺโธ (กองวิญญาณ)
- อนึ่ง เมื่อกล่าวโดยสรุป อุปาทานชั้น หมายถึงทุกข ตามบาลีว่า "สงฺขิตฺเตน ปญฺจอุปาทานกฺขนฺธา ทุกฺขา" แปลว่า "โดยย่อ อุปาทานชั้น ๕ เป็นตัวทุกข (ม.อ.๑๔/๓๗๓/๓๑๙, ข.ป. (แปล) ๓๑/๓๓/๕๓, อภิ.วิ.อ. ๒๐๒/๑๗๗, วิสฺสุทฺธิ. ๒/๕๐๕/๑๒๒) และดู อภิ.วิ. (แปล) ๓๕/๒๐๒/๑๖๖ ประกอบ

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๐ หน้า : ๓๑๘ }

พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๙. มหาสติปัฏฐานสูตร]
ธัมมานุปัสสนา

๕. วิญญานเป็นอย่างนี้ ความเกิดแห่งวิญญานเป็นอย่างนี้ ความ
ดับแห่งวิญญานเป็นอย่างนี้'

ด้วยวิธีนี้ ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายภายใน^๑อยู่ พิจารณาเห็น
ธรรมในธรรมทั้งหลายภายนอก^๒อยู่ หรือพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายทั้ง
ภายในทั้งภายนอกอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดในธรรมทั้งหลายอยู่ พิจารณา
เห็นธรรมเป็นเหตุดับในธรรมทั้งหลายอยู่ หรือพิจารณาเห็นทั้งธรรมเป็นเหตุเกิดทั้ง
ธรรมเป็นเหตุดับในธรรมทั้งหลายอยู่

หรือว่า ภิกษุนั้นมีสติปรากฏอยู่เฉพาะหน้าว่า 'ธรรมมีอยู่' ก็เพียงเพื่ออาศัย
เจริญญาณ เจริญสติเท่านั้น ไม่อาศัย (ตณหาและทิวฐิ) อยู่ และไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไร ๆ
ในโลก

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย คือ อุปาทานขันธ ๕
อยู่ อย่างนี้แล

หมวดขันธ จบ

ธัมมานุปัสสนา

หมวดอายตนะ

[๓๘๔] ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรม
ทั้งหลาย คือ อายตนะภายใน ๖ และอายตนะภายนอก ๖ อยู่

**ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย คือ อายตนะภายใน ๖ และ
อายตนะภายนอก ๖ อยู่ อย่างไร**

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. รู้ชัดตา รู้ชัดรูป สัมผัสโยชนใดอาศัยตาและรูปทั้งสองนั้นเกิดขึ้น
ก็รู้ชัดสัมผัสโยชนนั้น การเกิดขึ้นแห่งสัมผัสโยชนที่ยังไม่เกิดขึ้นมิได้

เชิงอรรถ :

^๑ ธรรมทั้งหลายภายใน หมายถึงขันธ ๕ ของตน (ที.ม.อ. ๓๘๓/๓๘๘)

^๒ ธรรมทั้งหลายภายนอก หมายถึงขันธ ๕ ของผู้อื่น (ที.ม.อ. ๓๘๓/๓๘๘)

พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๙. มหาสติปัฏฐานสูตร]

ธัมมานุปัสสนา

- ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุ นั้น การละสังโยชน์ที่เกิดขึ้นแล้วมิได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุ นั้น และสังโยชน์ที่ละได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นต่อไปอีก มิได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุ นั้น
๒. รู้ชัดหู รู้ชัดเสียง สังโยชน์ใดอาศัยหูและเสียงทั้งสองนั้นเกิดขึ้น ก็รู้ชัดสังโยชน์นั้น การเกิดขึ้นแห่งสังโยชน์ที่ยังไม่เกิดขึ้นมิได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุ นั้น การละสังโยชน์ที่เกิดขึ้นแล้วมิได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุ นั้น และสังโยชน์ที่ละได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นต่อไปอีก มิได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุ นั้น
๓. รู้ชัดจมูก รู้ชัดกลิ่น สังโยชน์ใดอาศัยจมูกและกลิ่นทั้งสองนั้นเกิดขึ้น ก็รู้ชัดสังโยชน์นั้น การเกิดขึ้นแห่งสังโยชน์ที่ยังไม่เกิดขึ้น มิได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุ นั้น การละสังโยชน์ที่เกิดขึ้นแล้ว มิได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุ นั้น และสังโยชน์ที่ละได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นต่อไปอีก มิได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุ นั้น
๔. รู้ชัดลิ้น รู้ชัดรส สังโยชน์ใดอาศัยลิ้นและรสทั้งสองนั้นเกิดขึ้น ก็รู้ชัดสังโยชน์นั้น การเกิดขึ้นแห่งสังโยชน์ที่ยังไม่เกิดขึ้นมิได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุ นั้น การละสังโยชน์ที่เกิดขึ้นแล้วมิได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุ นั้น และสังโยชน์ที่ละได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นต่อไปอีก มิได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุ นั้น
๕. รู้ชัดกาย รู้ชัดโณภูฏัพพะ สังโยชน์ใดอาศัยกายและโณภูฏัพพะทั้งสองนั้นเกิดขึ้น ก็รู้ชัดสังโยชน์นั้น การเกิดขึ้นแห่งสังโยชน์ที่ยังไม่เกิดขึ้นมิได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุ นั้น การละสังโยชน์ที่เกิดขึ้นแล้วมิได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุ นั้น และสังโยชน์ที่ละได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นต่อไปอีก มิได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุ นั้น
๖. รู้ชัดใจ รู้ชัดธรรมารมณฺ์ สังโยชน์ใดอาศัยใจและธรรมารมณฺ์ทั้งสองนั้นเกิดขึ้น ก็รู้ชัดสังโยชน์นั้น การเกิดขึ้นแห่งสังโยชน์ที่

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๙. มหาสติปัฏฐานสูตร]

ธัมมานุปัสสนา

ยังไม่เกิดขึ้นมิได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุ นั้น การละสังโยชน์ที่
เกิดขึ้นแล้วมิได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุ นั้น และสังโยชน์ที่ละ
ได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นต่อไปอีก มิได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุ นั้น

ด้วยวิธีนี้ ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายภายในอยู่ พิจารณาเห็น
ธรรมในธรรมทั้งหลายภายนอกอยู่ หรือพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย
ทั้งภายในทั้งภายนอกอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดในธรรมทั้งหลายอยู่
พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุดับในธรรมทั้งหลายอยู่ หรือพิจารณาเห็นทั้งธรรมเป็น
เหตุเกิดทั้งธรรมเป็นเหตุดับในธรรมทั้งหลายอยู่

หรือว่า ภิกษุนั้นมีสติปรากฏอยู่เฉพาะหน้าว่า 'ธรรมมีอยู่' ก็เพียงเพื่ออาศัย
เจริญญาณ เจริญสติเท่านั้น ไม่อาศัย (ตัณหาและทิฏฐิ) อยู่ และไม่ยึดมั่นถือมั่น
อะไร ๆ ในโลก

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย คือ อายตนะภายใน ๖
และอายตนะภายนอก ๖ อยู่ อย่างนี้แล

หมวดอายตนะ จบ

ธัมมานุปัสสนา

หมวดโพชฌงค์

[๓๘๕] ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรม
ทั้งหลาย คือ โพชฌงค์ ๗ อยู่

ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย คือ โพชฌงค์ ๗ อยู่ อย่างไม่
คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เมื่อสติสัมโพชฌงค์ภายในมีอยู่ ก็รู้ชัดว่า 'สติสัมโพชฌงค์
ภายในของเรามีอยู่' หรือเมื่อสติสัมโพชฌงค์ภายในไม่มีอยู่ ก็รู้
ชัดว่า 'สติสัมโพชฌงค์ภายในของเราไม่มีอยู่' การเกิดขึ้นแห่ง

พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๙. มหาสติปัฏฐานสูตร]

ฉัมมานุปัสสนา

สติสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิดขึ้น มีได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุนั้น
และความเจริญบริบูรณ์แห่งสติสัมโพชฌงค์ที่เกิดขึ้นแล้ว มีได้
ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุนั้น

๒. เมื่อฉัมมวิจยสัมโพชฌงค์ภายในมีอยู่ ก็รู้ชัดว่า 'ฉัมมวิจย-
สัมโพชฌงค์ภายในของเรามีอยู่' หรือเมื่อฉัมมวิจยสัมโพชฌงค์
ภายในไม่มีอยู่ ก็รู้ชัดว่า 'ฉัมมวิจยสัมโพชฌงค์ภายในของเรา
ไม่มีอยู่' การเกิดขึ้นแห่งฉัมมวิจยสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิดขึ้น
มีได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุนั้น และความเจริญบริบูรณ์แห่ง
ฉัมมวิจยสัมโพชฌงค์ที่เกิดขึ้นแล้ว มีได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัด
เหตุนั้น
๓. เมื่อวิริยสัมโพชฌงค์ภายในมีอยู่ ก็รู้ชัดว่า 'วิริยสัมโพชฌงค์
ภายในของเรามีอยู่' หรือเมื่อวิริยสัมโพชฌงค์ภายในไม่มีอยู่ ก็รู้
ชัดว่า 'วิริยสัมโพชฌงค์ภายในของเราไม่มีอยู่' การเกิดขึ้นแห่ง
วิริยสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิดขึ้น มีได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุนั้น
และความเจริญบริบูรณ์แห่งวิริยสัมโพชฌงค์ที่เกิดขึ้นแล้ว มีได้
ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุนั้น
๔. เมื่อปีติสัมโพชฌงค์ภายในมีอยู่ ก็รู้ชัดว่า 'ปีติสัมโพชฌงค์
ภายในของเรามีอยู่' หรือเมื่อปีติสัมโพชฌงค์ภายในไม่มีอยู่
ก็รู้ชัดว่า 'ปีติสัมโพชฌงค์ภายในของเราไม่มีอยู่' การเกิดขึ้น
แห่งปีติสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิดขึ้น มีได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุนั้น
และความเจริญบริบูรณ์แห่งปีติสัมโพชฌงค์ที่เกิดขึ้นแล้ว มีได้
ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุนั้น
๕. เมื่อปีสัทธสัมโพชฌงค์ภายในมีอยู่ ก็รู้ชัดว่า 'ปีสัทธ-
สัมโพชฌงค์ภายในของเรามีอยู่' หรือเมื่อปีสัทธสัมโพชฌงค์
ภายในไม่มีอยู่ ก็รู้ชัดว่า 'ปีสัทธสัมโพชฌงค์ภายในของเรา

พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๙. มหาสติปัฏฐานสูตร]
ฉัฏฐมาสสัมโพชฌังค

‘ไม่มีอยู่’ การเกิดขึ้นแห่งผัสสัทธิสัมโพชฌังคที่ยังไม่เกิดขึ้น มีได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุนี้ และความเจริญบริบูรณ์แห่งผัสสัทธิสัมโพชฌังคที่เกิดขึ้นแล้ว มีได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุนี้

๖. เมื่อสมาธิสัมโพชฌังคภายในมีอยู่ ก็รู้ชัดว่า ‘สมาธิสัมโพชฌังคภายในของเรามีอยู่’ หรือเมื่อสมาธิสัมโพชฌังคภายในไม่มีอยู่ ก็รู้ชัดว่า ‘สมาธิสัมโพชฌังคภายในของเราไม่มีอยู่’ การเกิดขึ้นแห่งสมาธิสัมโพชฌังคที่ยังไม่เกิดขึ้น มีได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุนี้ และความเจริญบริบูรณ์แห่งสมาธิสัมโพชฌังคที่เกิดขึ้นแล้ว มีได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุนี้

๗. เมื่ออุเบกขาสัมโพชฌังคภายในมีอยู่ ก็รู้ชัดว่า ‘อุเบกขาสัมโพชฌังคภายในของเรามีอยู่’ หรือเมื่ออุเบกขาสัมโพชฌังคภายในไม่มีอยู่ ก็รู้ชัดว่า ‘อุเบกขาสัมโพชฌังคภายในของเราไม่มีอยู่’ การเกิดขึ้นแห่งอุเบกขาสัมโพชฌังคที่ยังไม่เกิดขึ้น มีได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุนี้ และความเจริญบริบูรณ์แห่งอุเบกขาสัมโพชฌังคที่เกิดขึ้นแล้ว มีได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุนี้

ด้วยวิธีนี้ ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายภายในอยู่ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายภายนอกอยู่ หรือพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายทั้งภายในทั้งภายนอกอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดในธรรมทั้งหลายอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุดับในธรรมทั้งหลายอยู่ หรือพิจารณาเห็นทั้งธรรมเป็นเหตุเกิดทั้งธรรมเป็นเหตุดับในธรรมทั้งหลายอยู่

หรือว่า ภิกษุนั้นมีสติปรากฏอยู่เฉพาะหน้าว่า ‘ธรรมมีอยู่’ ก็เพียงเพื่ออาศัยเจริญญาณ เจริญสติเท่านั้น ไม่อาศัย (ต้นหาและทิวถลี) อยู่ และไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไร ๆ ในโลก

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย คือ โพชฌังค ๗ อยู่อย่างนี้แล

หมวดโพชฌังค จบ
ภาณวารที่ ๑ จบ

พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๙. มหาสติปัฏฐานสูตร]
ธัมมานุปัสสนา

ธัมมานุปัสสนา
หมวดสัจจะ

[๓๘๖] ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรม
ทั้งหลาย คือ อริยสัจ ๔ อยู่

ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย คือ อริยสัจ ๔ อยู่
อย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า 'นี้ทุกข์'

รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า 'นี้ทุกข์สมุทัย'

รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า 'นี้ทุกข์นิโรธ'

รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า 'นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา'

ทุกข์สัจจนิทเทศ

[๓๘๗] **ทุกข์อริยสัจ** เป็นอย่างไร

คือ ขาติ (ความเกิด) เป็นทุกข์ ชรา (ความแก่) เป็นทุกข์ มรณะ (ความตาย)
เป็นทุกข์ โสกะ (ความโศก) ปรีทเวชะ (ความคร่ำครวญ) ทุกข์ (ความทุกข์กาย)
โทมนัส (ความทุกข์ใจ) อุปายาส (ความคับแค้นใจ) เป็นทุกข์ การประสบกับ
อารมณ์อันไม่เป็นที่รักเป็นทุกข์ ความพลัดพรากจากอารมณ์อันเป็นที่รักเป็นทุกข์
การไม่ได้สิ่งที่ต้องการเป็นทุกข์ โดยย่อ อุปาทานขันธ^๑ ๕ เป็นทุกข์^๒

เชิงอรรถ :

^๑ อภ.วิ.อ. ๒๐๒/๑๗๗

^๒ วิ.ม. (แปล) ๔/๑๔/๑๔, ม.ม. (แปล) ๑๒/๙๑/๘๖, ม.อ.๑๔/๓๗๓/๓๑๗, ข.ป. (แปล) ๓๑/๓๓/๕๐

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๙. มหาสติปัฏฐานสูตร]

ธัมมานุปัสสนา

[๓๘๘] **ชาติ** เป็นอย่างไร

คือ ความเกิด ความเกิดพร้อม ความหยั่งลง ความบังเกิด ความบังเกิด
เฉพาะ ความปรากฏแห่งขั้นธ ความได้อายุตนะ ในหมู่สัตว์นั้น ๆ ของเหล่าสัตว์นั้น ๆ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ชาติ^๑

[๓๘๙] **ชรา** เป็นอย่างไร

คือ ความแก่ ความคร่ำคร่า ความมีฟันหลุด ความมีผมหงอก ความมีหนัง
เหี่ยวยุบ ความเสื่อมอายุ ความแก่หง่อมแห่งอินทรีย์ ในหมู่สัตว์นั้น ๆ ของเหล่า
สัตว์นั้น ๆ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ชรา^๒

[๓๙๐] **มรณะ** เป็นอย่างไร

คือ ความจติ ความเคลื่อนไป ความทำลายไป ความหายไป ความตาย
กล่าวคือมฤตยู การทำกาละ ความแตกแห่งขั้นธ ความทอดทิ้งร่างกาย ความ
ขาดสูญแห่งชีวิตินทรีย์ ในหมู่สัตว์นั้น ๆ ของเหล่าสัตว์นั้น ๆ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า มรณะ^๓

[๓๙๑] **โสกะ** เป็นอย่างไร

คือ ความเศร้าโศก กิริยาที่เศร้าโศก ภาวะที่เศร้าโศก ความแห้งผากภายใน
ความแห้งกรอบภายใน ของผู้ประกอบด้วยความเสื่อมอย่างใดอย่างหนึ่ง (หรือ) ผู้ที่
ถูกเหตุแห่งทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งกระทบ

เชิงอรรถ :

^๑ ม.ม. (แปล) ๑๒/๙๓/๘๘, ม.อ. ๑๔/๓๗๓/๓๑๗, ส.นิ. (แปล) ๑๖/๒/๔, ข.ป. (แปล) ๓๑/๓๓/๕๐, อภิ.วิ. (แปล) ๓๕/๒๓๕/๒๒๑

^๒ ม.ม. (แปล) ๑๒/๙๒/๘๗, ม.อ. ๑๔/๓๗๓/๓๑๗, ส.นิ. (แปล) ๑๖/๒/๔,๒๗/๕๓,๒๘/๕๕,๓๓/๗๐, ข.ป. (แปล) ๓๑/๓๓/๕๐, อภิ.วิ. (แปล) ๓๕/๒๓๖/๒๒๒

^๓ ม.ม. (แปล) ๑๒/๙๒/๘๘, ม.อ. ๑๔/๓๗๓/๓๑๘, ส.นิ. (แปล) ๑๖/๒/๔,๒๗/๕๓,๒๘/๕๕,๓๓/๗๐, ข.ม. (แปล) ๒๙/๔๑/๑๕๐, ข.ป. (แปล) ๓๑/๓๓/๕๐, อภิ.วิ. (แปล) ๓๕/๒๓๖/๒๒๒

^๔ ข.ม. (แปล) ๒๙/๔๔/๑๕๕,๙๗/๒๙๘, ข.จ. (แปล) ๓๐/๒๑/๑๒๖, ข.ป. (แปล) ๓๑/๓๓/๕๐, อภิ.วิ. (แปล) ๓๕/๒๓๗/๑๖๔

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๙. มหาสติปัฏฐานสูตร]

ธัมมานุปัสสนา

[๓๙๒] ปริเทวะ เป็นอย่างไร

คือ ความร่งไห้ ความคร่ำครวญ กิริยาที่ร่งไห้ กิริยาที่คร่ำครวญ ภาวะที่ร่งไห้ ภาวะที่คร่ำครวญ ของผู้ประกอบด้วยความเสื่อมอย่างใดอย่างหนึ่ง (หรือ) ผู้ที่ถูกเหตุแห่งทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งกระทบ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ปริเทวะ^๑

[๓๙๓] ทุกข์ เป็นอย่างไร

คือ ความทุกข์ทางกาย ความไม่สำราญทางกาย ความเสวยอารมณ์ที่ไม่สำราญ เป็นทุกข์ อันเกิดจากกายสัมผัส

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ทุกข์^๒

[๓๙๔] โทมนัส เป็นอย่างไร

คือ ความทุกข์ทางใจ ความไม่สำราญทางใจ ความเสวยอารมณ์ที่ไม่สำราญ เป็นทุกข์อันเกิดจากมโนสัมผัส

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า โทมนัส^๓

[๓๙๕] อุปายาส เป็นอย่างไร

คือ ความแค้น ความคับแค้น ภาวะที่แค้น ภาวะที่คับแค้น ของผู้ประกอบด้วยความเสื่อมอย่างใดอย่างหนึ่ง(หรือ)ผู้ที่ถูกเหตุแห่งทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งกระทบ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า อุปายาส^๔

เชิงอรรถ :

^๑ ข.ม. (แปล) ๒๙/๔๔/๑๕๕,๙๗/๒๙๘, ข.จ. (แปล) ๓๐/๒๑/๑๒๖, ข.ป. (แปล) ๓๑/๓๓/๕๑, อภิ.วิ. (แปล) ๓๕/๒๓๘/๒๒๓

^๒ ข.ป. (แปล) ๓๑/๓๓/๕๑, อภิ.สง. (แปล) ๓๕/๕๕๙/๑๖๑, อภิ.วิ. (แปล) ๓๕/๒๓๙/๒๒๓

^๓ ข.ป. (แปล) ๓๑/๓๓/๕๑, อภิ.สง. (แปล) ๓๕/๕๑๗/๑๒๐, อภิ.วิ. (แปล) ๓๕/๒๔๐/๒๒๓

^๔ ข.ป. (แปล) ๓๑/๓๓/๕๑, อภิ.วิ. (แปล) ๓๕/๒๔๑/๒๒๓

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๙. มหาสติปัฏฐานสูตร]

ธัมมานุปัสสนา

[๓๙๖] การประสพกับอารมณ์อันไม่เป็นที่รักเป็นทุกข์ เป็นอย่างไร

คือ การไปร่วม การมาร่วม การประชุมร่วม การอยู่ร่วมกับอารมณ์อันไม่เป็นที่ปรารถนา ไม่เป็นที่รักใคร่ ไม่เป็นที่ชอบใจของเขาในโลกนี้ เช่น รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ หรือจากบุคคลผู้ปรารถนาแต่สิ่งที่ไม่ใช่ประโยชน์ ปรารถนาแต่สิ่งที่ไม่เกื้อกูล ปรารถนาแต่สิ่งที่ไม่เหมาะสม ปรารถนาแต่สิ่งที่ไม่มีความเกษมจากโยคะของเขา

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า การประสพกับอารมณ์อันไม่เป็นที่รักเป็นทุกข์^๑

[๓๙๗] การพลัดพรากจากอารมณ์อันเป็นที่รักเป็นทุกข์ เป็นอย่างไร

คือ การไม่ไปร่วม การไม่มาร่วม การไม่ประชุมร่วม การไม่อยู่ร่วมกับอารมณ์อันเป็นที่ปรารถนา เป็นที่รักใคร่ เป็นที่ชอบใจของเขาในโลกนี้ เช่น รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ หรือกับบุคคลผู้ปรารถนาประโยชน์ ปรารถนาความเกื้อกูล ปรารถนาความเหมาะสม ปรารถนาความเกษมจากโยคะของเขา เช่น มารดา บิดา พี่ชาย น้องชาย พี่สาว น้องสาว มิตร อำมาตย์หรือญาติสาโลหิต

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า การพลัดพรากจากอารมณ์อันเป็นที่รักเป็นทุกข์^๒

[๓๙๘] การไม่ได้สิ่งที่ต้องการเป็นทุกข์ เป็นอย่างไร

คือ เหล่าสัตว์ผู้มีความเกิดเป็นธรรมดา เกิดความปรารถนาขึ้นอย่างนี้ว่า 'ใจนหนอ ขอเราอย่าได้มีความเกิดเป็นธรรมดา หรือขอความเกิดอย่าได้มาถึงเราเลย' ข้อนี้ไม่พึงสำเร็จได้ตามความปรารถนา

เชิงอรรถ :

^๑ ข.ป. (แปล) ๓๑/๓๓/๕๑

^๒ ข.ป. (แปล) ๓๑/๓๓/๕๒

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๐ หน้า :๓๒๗ }

พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๙. มหาสติปัฏฐานสูตร]
ธัมมานุปัสสนา

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า การไม่ได้สิ่งที่ต้องการเป็นทุกข์

เหล่าสัตว์ผู้มีความแกล้งเป็นธรรมดา ฯลฯ

เหล่าสัตว์ผู้มีความเจ็บเป็นธรรมดา ฯลฯ

เหล่าสัตว์ผู้มีความตายเป็นธรรมดา ฯลฯ

เหล่าสัตว์ผู้มีความโศก ความคร่ำครวญ ความทุกข์กาย ความทุกข์ใจและ
ความคับแค้นใจเป็นธรรมดา ต่างก็เกิดความปรารถนาขึ้นอย่างนี้ว่า “ใจหนอ
ขอเราอย่าได้เป็นผู้มีความโศก ความคร่ำครวญ ความทุกข์กาย ความทุกข์ใจ
และความคับแค้นใจเป็นธรรมดาเลย และขอความโศก ความคร่ำครวญ ความ
ทุกข์กาย ความทุกข์ใจ และความคับแค้นใจ อย่าได้มาถึงเราเลย” ข้อนี้ไม่พึง
สำเร็จได้ตามความปรารถนา

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า การไม่ได้สิ่งที่ต้องการเป็นทุกข์^๑

[๓๙๙] โดยย่อ อุปาทานชั้น ๕ เป็นทุกข์ เป็นอย่างไร

คือ รูปอุปาทานชั้น (อุปาทานชั้นคือรูป) เวทูปาทานชั้น (อุปาทานชั้นคือ
เวทนา) สัญญูปาทานชั้น (อุปาทานชั้นคือสัญญา) สังขารอุปาทานชั้น (อุปาทานชั้น
คือสังขาร) วิญญาณอุปาทานชั้น (อุปาทานชั้นคือวิญญาณ)

ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้เรียกว่า โดยย่อ อุปาทานชั้น ๕ เป็นทุกข์

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ทุกขอริยสัง

เชิงอรรถ :

^๑ ม.จ. ๑๔/๓๗๓/๓๑๘, ข.ป. (แปล) ๓๑/๓๓/๕๒

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๐ หน้า :๓๒๘ }

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๙. มหาสติปัฏฐานสูตร]

ธัมมานุปัสสนา

สมุทยสังขนิทเทศ

[๔๐๐] **ทุกขสมุทยอริยสัง** เป็นอย่างไร

คือ ตัณหานี้เป็นเหตุเกิดขึ้นในภพใหม่ สหระคตด้วยความกำหนดยินดี เป็นเหตุ
ผลิตเพลินในอารมณนั้น ๆ คือ กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา

ก็ตัณหานี้แหละเมื่อเกิดขึ้น เกิดที่ไหน เมื่อตั้งอยู่ ตั้งอยู่ที่ไหน

คือ ปิยรูปสาตรูป^๑ใดมีอยู่ในโลก ตัณหานี้เมื่อเกิด ก็เกิดที่ปิยรูปสาตรูปนี้
เมื่อตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ที่ปิยรูปสาตรูปนี้

อะไรเป็นปิยรูปสาตรูปในโลก

คือ จักขุเป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ตัณหานี้เมื่อเกิด ก็เกิดที่จักขุนี้ เมื่อตั้งอยู่
ก็ตั้งอยู่ที่จักขุนี้ โสตะเป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ ชานะเป็นปิยรูปสาตรูปในโลก
 ฯลฯ ชิวหาเป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ กายเป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ มโน

เป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ตัณหานี้เมื่อเกิด ก็เกิดที่มโนนี้ เมื่อตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ที่มโนนี้

รูปเป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ตัณหานี้เมื่อเกิด ก็เกิดที่รูปนี้ เมื่อตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่
ที่รูปนี้ เสียงเป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ กลิ่นเป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ รส
เป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ โผฏฐัพพะเป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ ธรรมารมณ
เป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ตัณหานี้เมื่อเกิด ก็เกิดที่ธรรมารมณนี้ เมื่อตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่
ที่ธรรมารมณนี้

จักขุวิญญานเป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ตัณหานี้เมื่อเกิด ก็เกิดที่จักขุวิญญานนี้
เมื่อตั้งอยู่ก็ตั้งอยู่ที่จักขุวิญญานนี้ โสตวิญญานเป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ

ชานวิญญานเป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ ชิวหาวิญญานเป็นปิยรูปสาตรูป

เชิงอรรถ :

^๑ **ปิยรูปสาตรูป** หมายถึงสภาวะที่น่ารักน่าชื่นใจ เป็นส่วนอิฏฐารมณที่เป็นเหตุให้เกิดตัณหา (อภิ.วิ.อ. ๒๐๓/
๑๑๙-๑๒๐)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๐ หน้า :๓๒๙ }

พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๙. มหาสติปัฏฐานสูตร]
ฉัมมานุปัสสนา

ในโลก ฯลฯ กายวิญญานเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ มโนวิญญานเป็น
ปียรูปสาตรูปในโลก ตัณหานี้เมื่อเกิด ก็เกิดที่มโนวิญญานนี้ เมื่อตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่
ที่มโนวิญญานนี้

จักขุสัมผัสเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ตัณหานี้เมื่อเกิด ก็เกิดที่จักขุสัมผัสนี้
เมื่อตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ที่จักขุสัมผัสนี้ โสตสัมผัสเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ ฆาน-
สัมผัสเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ ชิวหาสัมผัสเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ
กายสัมผัสเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ มโนสัมผัสเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ตัณหา
นี้เมื่อเกิด ก็เกิดที่มโนสัมผัสนี้ เมื่อตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ที่มโนสัมผัสนี้

เวทนาที่เกิดจากจักขุสัมผัสเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ตัณหานี้เมื่อเกิด ก็เกิดที่
เวทนาซึ่งเกิดจากจักขุสัมผัสนี้ เมื่อตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ที่เวทนาซึ่งเกิดจากจักขุสัมผัสนี้
เวทนาที่เกิดจากโสตสัมผัสเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ เวทนาที่เกิดจากฆาน-
สัมผัสเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ เวทนาที่เกิดจากชิวหาสัมผัสเป็นปียรูปสาตรูป
ในโลก ฯลฯ เวทนาที่เกิดจากกายสัมผัสเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ เวทนาที่เกิด
จากมโนสัมผัสเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ตัณหานี้เมื่อเกิด ก็เกิดที่เวทนาซึ่งเกิดจาก
มโนสัมผัสนี้ เมื่อตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ที่เวทนาซึ่งเกิดจากมโนสัมผัสนี้

รูปสัญญา (ความกำหนดหมายรูป) เป็นปียรูปสาตรูปในโลก ตัณหานี้เมื่อเกิด
ก็เกิดที่รูปสัญญานี้ เมื่อตั้งอยู่ก็ตั้งอยู่ที่รูปสัญญานี้ สัททสัญญาเป็นปียรูปสาตรูป
ในโลก ฯลฯ คันธสัญญาเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ รสสัญญาเป็นปียรูปสาตรูป
ในโลก ฯลฯ โผฏฐัพพสัญญาเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ ฉัมมสัญญาเป็นปียรูป-
สาตรูปในโลก ตัณหานี้เมื่อเกิด ก็เกิดที่ฉัมมสัญญานี้ เมื่อตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ที่ฉัมม-
สัญญานี้

พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๙. มหาสติปัฏฐานสูตร]

ฉัมมานุปัสสนา

รูปสัญญาเจตนา (ความจำนงในรูป) เป็นปียรูปสาตรูปในโลก ตัณหานี้เมื่อเกิด ก็เกิดที่รูปสัญญาเจตนา นี้ เมื่อตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ที่รูปสัญญาเจตนา นี้ สัททสัญญาเจตนาเป็น ปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ คันธสัญญาเจตนาเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ รสสัญญาเจตนา เป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ โผฏฐัพพสัญญาเจตนาเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ ฉัมมสัญญาเจตนาเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ตัณหานี้เมื่อเกิด ก็เกิดที่ฉัมมสัญญาเจตนา นี้ เมื่อตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ที่ฉัมมสัญญาเจตนา นี้

รูปตัณหา(ความอยากได้รูป)เป็นปียรูปสาตรูปในโลก ตัณหานี้เมื่อเกิด ก็เกิด ที่รูปตัณหา นี้ เมื่อตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ที่รูปตัณหา นี้ สัททตัณหาเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ คันธตัณหาเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ รสตัณหาเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ โผฏฐัพพตัณหาเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ ฉัมมตัณหาเป็นปียรูปสาตรูป ในโลก ตัณหานี้เมื่อเกิด ก็เกิดที่ฉัมมตัณหา นี้ เมื่อตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ที่ฉัมมตัณหา นี้

รูปวิตก(ความตรึกถึงรูป)เป็นปียรูปสาตรูปในโลก ตัณหานี้เมื่อเกิดก็เกิดที่ รูปวิตกนี้ เมื่อตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ที่รูปวิตกนี้ สัททวิตกเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ คันธวิตกเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ รสวิตกเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ โผฏฐัพพวิตกเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ ฉัมมวิตกเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ตัณหานี้เมื่อเกิด ก็เกิดที่ฉัมมวิตกนี้ เมื่อตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ที่ฉัมมวิตกนี้

รูปวิจารณ์ (ความตรองถึงรูป) เป็นปียรูปสาตรูปในโลก ตัณหานี้เมื่อเกิดก็เกิดที่ รูปวิจารณ์ นี้ เมื่อตั้งอยู่ก็ตั้งอยู่ที่รูปวิจารณ์ นี้ สัททวิจารณ์เป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ คันธวิจารณ์เป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ รสวิจารณ์เป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ โผฏฐัพพวิจารณ์เป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ ฉัมมวิจารณ์เป็นปียรูปสาตรูปในโลก ตัณหานี้ เมื่อเกิด ก็เกิดที่ฉัมมวิจารณ์นี้ เมื่อตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ที่ฉัมมวิจารณ์นี้^๑

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ทุกขสมุททยอริยสัง

เชิงอรรถ :

^๑ ข.ป. (แปล) ๓๑/๓๔/๕๓-๕๔

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๐ หน้า :๓๓๑ }

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๙. มหาสติปัฏฐานสูตร]
อัมมานุปัสสนา

นิโรธสังจนิทเทศ

[๔๐๑] **ทุกขนิโรธอริยสัง** เป็นอย่างไร

คือ ความดับกิเลสไม่เหลือด้วยวิราคะ ความปล่อยวาง ความสละคืน ความพ้น
ความไม่ติด

ก็ตัณหานี้เมื่อละ ละที่ไหน เมื่อดับ ดับที่ไหน

คือ ปิยรูปสาตรูปใดมีอยู่ในโลก ตัณหานี้เมื่อละ ก็ละที่ปิยรูปสาตรูปนี้ เมื่อดับ
ก็ดับที่ปิยรูปสาตรูปนี้

อะไรเป็นปิยรูปสาตรูปในโลก

คือ จักขุเป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ตัณหานี้เมื่อละ ก็ละที่จักขุนี้ เมื่อดับก็ดับที่
จักขุนี้ โสตะเป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ ขานะเป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ
ชีวหาเป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ กายเป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ มโนเป็น
ปิยรูปสาตรูปในโลก ตัณหานี้เมื่อละ ก็ละที่มโนนี้ เมื่อดับก็ดับที่มโนนี้

รูปเป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ตัณหานี้เมื่อละ ก็ละที่รูปนี้ เมื่อดับ ก็ดับที่รูปนี้
เสียงเป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ กลิ่นเป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ รสเป็นปิยรูป-
สาตรูปในโลก ฯลฯ โผฏฐัพพะเป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ ธรรมารมณ์เป็นปิยรูป-
สาตรูปในโลก ตัณหานี้ เมื่อละ ก็ละที่ธรรมารมณ์นี้ เมื่อดับก็ดับที่ธรรมารมณ์นี้

จักขุวิญญานเป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ตัณหานี้เมื่อละ ก็ละที่จักขุวิญญานนี้
เมื่อดับ ก็ดับที่จักขุวิญญานนี้ โสตวิญญานเป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ ขาน-
วิญญานเป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ ชิวหาวิญญานเป็นปิยรูปสาตรูปในโลก
ฯลฯ กายวิญญานเป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ มโนวิญญานเป็นปิยรูปสาตรูป
ในโลก ตัณหานี้ เมื่อละ ก็ละที่มโนวิญญานนี้ เมื่อดับ ก็ดับที่มโนวิญญานนี้

พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๙. มหาสติปัฏฐานสูตร]

อัมมานุปัสสนา

จักขุสัมผัสเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ตณหานี้เมื่อละ ก็ละที่จักขุสัมผัสนี้ เมื่อดับ ก็ดับที่จักขุสัมผัสนี้ โสตสัมผัสเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ ขานสัมผัสเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ ชิวหาสัมผัสเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ กายสัมผัสเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ มโนสัมผัสเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ตณหานี้ เมื่อละก็ละที่มโนสัมผัสนี้ เมื่อดับ ก็ดับที่มโนสัมผัสนี้

เวทนาที่เกิดจากจักขุสัมผัส เป็นปียรูปสาตรูปในโลก ตณหานี้เมื่อละ ก็ละที่เวทนาอันเกิดจากจักขุสัมผัสนี้ เมื่อดับ ก็ดับที่เวทนาอันเกิดจากจักขุสัมผัสนี้ เวทนาที่เกิดจากโสตสัมผัสเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ เวทนาที่เกิดจากขานสัมผัสเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ เวทนาที่เกิดจากชิวหาสัมผัสเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ เวทนาที่เกิดจากกายสัมผัสเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ เวทนาที่เกิดจากมโนสัมผัสเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ตณหานี้เมื่อละ ก็ละที่เวทนาอันเกิดจากมโนสัมผัสนี้ เมื่อดับ ก็ดับที่เวทนาอันเกิดจากมโนสัมผัสนี้

รูปสัญญาเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ตณหานี้เมื่อละ ก็ละที่รูปสัญญานี้ เมื่อดับ ก็ดับที่รูปสัญญานี้ สัททสัญญาเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ คันธสัญญาเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ รสสัญญาเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ โผฏฐัพพสัญญาเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ อัมมสัญญาเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ตณหานี้เมื่อละ ก็ละที่อัมมสัญญานี้ เมื่อดับ ก็ดับที่อัมมสัญญานี้

รูปสัญญาเจตนาเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ตณหานี้เมื่อละ ก็ละที่รูปสัญญาเจตนา เมื่อดับ ก็ดับที่รูปสัญญาเจตนา สัททสัญญาเจตนาเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ คันธสัญญาเจตนาเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ รสสัญญาเจตนาเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ โผฏฐัพพสัญญาเจตนาเป็นปียรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ อัมมสัญญาเจตนาเป็น

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๙. มหาสติปัฏฐานสูตร]
ฉัมมานุปัสสนา

ปิยรูปสาตรูปในโลก ตัณหานี้เมื่อละ ก็ละที่ฉัมมสังญเจตนา นี้ เมื่อดับ ก็ดับที่
ฉัมมสังญเจตนา นี้

รูปตัณหาเป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ตัณหานี้เมื่อละ ก็ละที่รูปตัณหา นี้ เมื่อดับ
ก็ดับที่รูปตัณหา นี้ สัททตัณหาเป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ คันธตัณหาเป็น
ปิยรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ รสตัณหาเป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ โผฏฐัพพตัณหา
เป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ ฉัมมตัณหาเป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ตัณหานี้เมื่อละ
ก็ละที่ฉัมมตัณหา นี้ เมื่อดับ ก็ดับที่ฉัมมตัณหา นี้

รูปวิตกเป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ตัณหานี้เมื่อละ ก็ละที่รูปวิตก นี้ เมื่อดับ
ก็ดับที่รูปวิตก นี้ สัททวิตกเป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ คันธวิตกเป็นปิยรูปสาตรูป
ในโลก ฯลฯ รสวิตกเป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ โผฏฐัพพวิตกเป็นปิยรูปสาตรูป
ในโลก ฯลฯ ฉัมมวิตกเป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ตัณหานี้เมื่อละ ก็ละที่ฉัมมวิตก นี้
เมื่อดับ ก็ดับที่ฉัมมวิตก นี้

รูปวิจารณ์เป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ตัณหานี้เมื่อละ ก็ละที่รูปวิจารณ์ นี้ เมื่อดับ
ก็ดับที่รูปวิจารณ์ นี้ สัททวิจารณ์เป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ คันธวิจารณ์เป็นปิยรูป-
สาตรูปในโลก ฯลฯ รสวิจารณ์เป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ โผฏฐัพพวิจารณ์เป็น
ปิยรูปสาตรูปในโลก ฯลฯ ฉัมมวิจารณ์เป็นปิยรูปสาตรูปในโลก ตัณหานี้เมื่อละ
ก็ละที่ฉัมมวิจารณ์ นี้ เมื่อดับก็ดับที่ฉัมมวิจารณ์นี้^๑

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ทุกขนิโรธอริยสัง

เชิงอรรถ :

^๑ ข.ป. (แปล) ๓๑/๓๕/๕๔

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๐ หน้า :๓๓๔ }

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๙. มหาสติปัฏฐานสูตร]

ธัมมานุปัสสนา

มัคคสังจนิทเทส

[๔๐๒] ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัง เป็นอย่างไร

คือ อริยมรรคมองค์ ๘ นั้นนั่นแล ได้แก่

๑. สัมมาทิฏฐิ (เห็นชอบ)	๒. สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ)
๓. สัมมาวาจา (เจรจาชอบ)	๔. สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ)
๕. สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ)	๖. สัมมาวายามะ (พยายามชอบ)
๗. สัมมาสติ (ระลึกชอบ)	๘. สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ)

สัมมาทิฏฐิ เป็นอย่างไร

คือ ความรู้ในทุกข์ (ความทุกข์) ความรู้ในทุกขสมุทัย (เหตุเกิดแห่งทุกข์)

ความรู้ในทุกขนิโรธ (ความดับแห่งทุกข์) ความรู้ในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา (ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งทุกข์)

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า สัมมาทิฏฐิ

สัมมาสังกัปปะ เป็นอย่างไร

คือ ความดำริในการออกจากกาม ความดำริในการไม่พยาบาท ความดำริในการไม่เบียดเบียน

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า สัมมาสังกัปปะ

สัมมาวาจา เป็นอย่างไร

คือ เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดเท็จ เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดส่อเสียด เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดคำหยาบ เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า สัมมาวาจา

สัมมากัมมันตะ เป็นอย่างไร

คือ เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการประพฤติดิฉินในกาม

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า สัมมากัมมันตะ

พระสูตรต้นตอปิฎก ที่ขนิทาย มหาวรรค [๙. มหาสติปัฏฐานสูตร]
ธัมมานุปัสสนา

สัมมาอาชีวะ เป็นอย่างไร

คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ละมิจฉาอาชีวะแล้ว สำเร็จการเลี้ยงชีพด้วยสัมมา-
อาชีวะ

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า สัมมาอาชีวะ

สัมมาวายามะ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. สร้างฉันทะ พยายาม прารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่น
เพื่อป้องกันบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น
๒. สร้างฉันทะ พยายาม прารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่น
เพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว
๓. สร้างฉันทะ พยายาม прารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่น
เพื่อทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นให้เกิดขึ้น
๔. สร้างฉันทะ พยายาม прารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่น
เพื่อความดำรงอยู่ ไม่เสื่อมหาย ภิกขุโณภพ ไพบูลย์ เจริญเต็มที่
แห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า สัมมาวายามะ

สัมมาสติ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ
กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ ฯลฯ
๓. พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ ฯลฯ
๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ
มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า สัมมาสติ

พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๙. มหาสติปัฏฐานสูตร]
ธัมมานุปัสสนา

สัมมาสมาธิ เป็นอย่างไร

คือ ภาวนาในธรรมวินัยนี้

๑. สงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก มีวิจาร์ มีปีติ และสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่
๒. เพราะวิตกวิจาร์สงบระงับไป บรรลุตติยฌานที่มีความผ่องใส ภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร์ มีแต่ปีติ และสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่
๓. เพราะปีติจางคลายไป มีจิตเป็นอุเบกขา มีสติ มีสัมปชัญญะอยู่ และเสวยสุขด้วยกาย (นามกาย) บรรลุตติยฌานที่พระอริยะทั้งหลาย กล่าวสรรเสริญว่า 'ผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข'
๔. เพราะละสุขและทุกข^๑ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้ว บรรลุดูดตถฌานที่ไม่มีทุกข^๒ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่

ภาวนาทั้งหลาย นี้เรียกว่า สัมมาสมาธิ^๓

ภาวนาทั้งหลาย นี้เรียกว่า ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ

[๔๐๓] ด้วยวิธีนี้ ภาวนาพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายภายใน^๒อยู่

พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายภายนอก^๑อยู่ หรือพิจารณาเห็นธรรมในธรรม
ทั้งหลายทั้งภายในทั้งภายนอกอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดในธรรมทั้งหลายอยู่
พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุดับในธรรมทั้งหลายอยู่ หรือพิจารณาเห็นทั้งธรรมเป็น
เหตุเกิดทั้งธรรมเป็นเหตุดับในธรรมทั้งหลายอยู่

เชิงอรรถ :

^๑ ม.อ. ๑๔/๓๗๕/๓๑๙-๓๒๑, ข.ป. (แปล) ๓๑/๓๖/๕๕-๕๖, อภิ.วิ. (แปล) ๓๕/๔๘๗/๓๗๑-๓๗๒

^๒ ธรรมทั้งหลายภายใน หมายถึงอริยสัจ ๔ ของตน (ที.ม.อ. ๔๐๓/๔๒๑)

^๓ ธรรมทั้งหลายภายนอก หมายถึงอริยสัจ ๔ ของผู้อื่น (ที.ม.อ. ๔๐๓/๔๒๑)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๙. มหาสติปัฏฐานสูตร]

อานิสงส์แห่งการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ประการ

หรือว่า ภิกษุนั้นมีสติปรากฏอยู่เฉพาะหน้าว่า 'ธรรมมีอยู่' ก็เพียงพออาศัย
เจริญญาณ เจริญสติเท่านั้น ไม่อาศัย (ตักขและทิวฐล) อยู่ และไม่ยึดมั่นถือมั่น
อะไร ๆ ในโลก

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย คือ อริยสัจ ๔ อยู่
อย่างนี้แล

หมวดสัจจะ จบ

ธัมมานุปัสสนา จบ

อานิสงส์แห่งการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ประการ

[๔๐๔] ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้เจริญสติปัฏฐาน ๔ ตลอด ๗ ปี พึงหวัง
ได้ผลอย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีอุปาทาน
เหลืออยู่ ก็จักเป็นอนาคามี

๗ ปีจงยกไว้^๑ บุคคลผู้เจริญสติปัฏฐาน ๔ ตลอด ๖ ปี พึงหวังได้ผล
อย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่
ก็จักเป็นอนาคามี

๖ ปีจงยกไว้ บุคคลผู้เจริญสติปัฏฐาน ๔ ตลอด ๕ ปี พึงหวังได้ผล
อย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่
ก็จักเป็นอนาคามี

๕ ปีจงยกไว้ บุคคลผู้เจริญสติปัฏฐาน ๔ ตลอด ๔ ปี พึงหวังได้ผล
อย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่
ก็จักเป็นอนาคามี

เชิงอรรถ :

^๑ ๗ ปีจงยกไว้ หมายถึงอย่างไรว่าแต่จะเจริญสติปัฏฐาน ๗ ปีเลย แม้เจริญเพียง ๖ ปี ... ๕ ปี ... ๗ วัน
ก็สามารถบรรลุอรหัตตผล หรือ อนาคามีผลได้ (ที.ม.อ. ๔๐๔/๔๒๒)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๐ หน้า :๓๓๘ }

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๙. มหาสติปัฏฐานสูตร]

อานิสสงส์แห่งการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ประการ

๔ ปีจยกไว้ บุคคลผู้เจริญสติปัฏฐาน ๔ ตลอด ๓ ปี พึงหวังได้ผล
อย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่
ก็จักเป็นอนาคามี

๓ ปีจยกไว้ บุคคลผู้เจริญสติปัฏฐาน ๔ ตลอด ๒ ปี พึงหวังได้ผล
อย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่
ก็จักเป็นอนาคามี

๒ ปีจยกไว้ บุคคลผู้เจริญสติปัฏฐาน ๔ ตลอด ๑ ปี พึงหวังได้ผล
อย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่
ก็จักเป็นอนาคามี

๑ ปีจยกไว้ บุคคลผู้เจริญสติปัฏฐาน ๔ ตลอด ๗ เดือน พึงหวังได้ผล
อย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่
ก็จักเป็นอนาคามี

๗ เดือนจยกไว้ บุคคลผู้เจริญสติปัฏฐาน ๔ ตลอด ๖ เดือน พึงหวังได้ผล
อย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่
ก็จักเป็นอนาคามี

๖ เดือนจยกไว้ บุคคลผู้เจริญสติปัฏฐาน ๔ ตลอด ๕ เดือน พึงหวังได้ผล
อย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่
ก็จักเป็นอนาคามี

๔ เดือนจยกไว้ บุคคลผู้เจริญสติปัฏฐาน ๔ ตลอด ๓ เดือน พึงหวังได้ผล
อย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่
ก็จักเป็นอนาคามี

๓ เดือนจยกไว้ บุคคลผู้เจริญสติปัฏฐาน ๔ ตลอด ๒ เดือน พึงหวังได้ผล
อย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่
ก็จักเป็นอนาคามี

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๙. มหาสติปัฏฐานสูตร]

อานิสสงส์แห่งการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ประการ

๒ เดือนจงยกไว้ บุคคลผู้เจริญสติปัฏฐาน ๔ ตลอด ๑ เดือน พึงหวังได้ผล
อย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่
ก็จักเป็นอนาคามี

๑ เดือนจงยกไว้ บุคคลผู้เจริญสติปัฏฐาน ๔ ตลอดครึ่งเดือน พึงหวังได้ผล
อย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่
ก็จักเป็นอนาคามี

ภิกษุทั้งหลาย ครึ่งเดือน จงยกไว้ บุคคลผู้เจริญสติปัฏฐาน ๔ ตลอด ๗ วัน
พึงหวังได้ผลอย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมี
อุปาทานเหลืออยู่ ก็จักเป็นอนาคามี

[๔๐๕] ภิกษุทั้งหลาย ทางนี้เป็นทางเดียว เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์
เพื่อสวางโสกะและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุนิพพาน เพื่อทำ
ให้แจ้งนิพพาน ทางนี้ คือ สติปัฏฐาน ๔ ประการ เราอาศัยทางเดียวนี้แล้ว
จึงกล่าวคำดังพรรณนามาจะนี้”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้ ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมพระภาสิต
ของพระผู้มีพระภาคแล้วแล

มหาสติปัฏฐานสูตรที่ ๙ จบ

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑๐. ปายาสีสูตร]

เรื่องเจ้าปายาสี

๑๐. ปายาสีสูตร

ว่าด้วยเจ้าปายาสี

[๔๐๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง ท่านพระกุมารกัสสปะกำลังจาริกอยู่ในแคว้นโกศล พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป ถึงเมืองเสตัพพะของชาวโกศล พักอยู่ ณ ป่าไม้สีเขียวทางทิศเหนือเมืองเสตัพพะ สมัยนั้น เจ้าปายาสีปกครองเมืองเสตัพพะ ซึ่งมีประชากรและสัตว์เลี้ยงมากมาย มีพืชพันธุ์ธัญญาหาร และน้ำ หญ้าอุดมสมบูรณ์ มีพระราชทรัพย์ที่พระเจ้าปเสนทิโกศลพระราชทานปูนบำเหน็จให้เป็นพรหมไทย^๑

เรื่องเจ้าปายาสี

[๔๐๗] สมัยนั้น เจ้าปายาสีมีความเห็นชั่วเขานี้เกิดขึ้นว่า “แม่เพราะเหตุนี้โลกอื่นไม่มี โอบปาดิกสัตว์^๒ไม่มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำได้และทำชั่วไม่มี” พราหมณ์และคหบดีชาวเมืองเสตัพพะได้ฟังข่าวว่า “ท่านสมณกุมารกัสสปะ ผู้เป็นสาวกของพระสมณโคดมกำลังจาริกอยู่ในแคว้นโกศล พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป ถึงเมืองเสตัพพะโดยลำดับ กำลังพักอยู่ ณ ป่าไม้สีเขียวทางทิศเหนือเมืองเสตัพพะ ท่านสมณกุมารกัสสปะนั้น มีชื่อเสียงดังงามขจรไปอย่างนี้ว่า ‘เป็นผู้ฉลาดเฉียบแหลม มีปัญญา เป็นพหูสูต กล่าวถ้อยคำไพเราะ ปฏิภาณดี เป็นผู้เจริญและเป็นพระอรหันต์ การได้เห็นพระอรหันต์เช่นนั้นเป็นการดีแท้’ จากนั้น พราหมณ์และคหบดีชาวเมืองเสตัพพะออกจากเมืองเสตัพพะ เดินรวมกันเป็นหมู่เป็นคณะมุ่งหน้าไปทางทิศเหนือสู่ป่าไม้สีเขียว

เชิงอรรถ :

^๑ พรหมไทย ในที่นี้หมายถึงการให้อันประเสริฐ คือ สิ่งที่พระราชทานแล้ว จักไม่ยึดกลับคืนมาอีก (ที.สี.อ. ๒๒๙/๒๒๑)

^๒ โอบปาดิกสัตว์ หมายถึงสัตว์ที่เกิดและเติบโตเต็มที่ทันที และเมื่อจติ (ตาย) ก็หายวับไป ไม่ทิ้งซากศพไว้ เช่น เทวดาและสัตว์นรก (ที.สี.อ. ๑๗๑/๑๔๙)

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑๐. ปายาสีสูตร]

เรื่องเจ้าปายาสี

[๔๐๘] ขณะนั้น เจ้าปายาสีทรงพักผ่อนกลางวันอยู่ ณ ปราสาทชั้นบน ทรงเห็นพราหมณ์และคหบดีชาวเมืองเสตัพพะ ซึ่งออกจากเมืองเสตัพพะเดินรวมกัน เป็นหมู่เป็นคณะมุ่งหน้าไปทางทิศเหนือสู่ป่าไม้สีเขียว จึงทรงเรียกมหาดเล็กมาตรัสถามว่า “มหาดเล็ก เหตุใด พราหมณ์และคหบดีชาวเมืองเสตัพพะจึงออกจากเมืองเสตัพพะเดินรวมกันเป็นหมู่เป็นคณะมุ่งหน้าไปทางทิศเหนือสู่ป่าไม้สีเขียว”

มหาดเล็กทูลตอบว่า “ฝ่าพระบาท ท่านสมณกุมารกัสสปะ ผู้เป็นสาวกของพระสมณโคดมกำลังจาริกอยู่ในแคว้นโกศลพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป ถึงเมืองเสตัพพะโดยลำดับ พักอยู่ ณ ป่าไม้สีเขียวทางทิศเหนือเมืองเสตัพพะ ท่านสมณกุมารกัสสปะนั้น มีชื่อเสียงดังามขจรไปอย่างนี้ว่า ‘เป็นผู้ฉลาดเฉียบแหลม มีปัญญา เป็นพหูสูต กล่าวถ้อยคำไพเราะ ปฏิภาณดี เป็นผู้เจริญ และเป็นพระอรหันต์ พราหมณ์และคหบดีเหล่านั้นจักเข้าไปหาท่านสมณกุมารกัสสปะรูปนั้น”

เจ้าปายาสีรับสั่งว่า “มหาดเล็ก ถ้าอย่างนั้น ท่านจงเข้าไปหาพราหมณ์และคหบดีชาวเมืองเสตัพพะถึงที่อยู่ บอกกับพราหมณ์และคหบดีชาวเมืองเสตัพพะอย่างนี้ว่า ‘ท่านทั้งหลาย เจ้าปายาสีรับสั่งว่า ‘ให้พวกท่านรอ เจ้าปายาสีจะเสด็จเข้าไปหาท่านสมณกุมารกัสสปะด้วย’ ครั้งก่อน ท่านสมณกุมารกัสสปะชี้แจงให้พราหมณ์และคหบดีชาวเมืองเสตัพพะผู้โง่ ไม่ฉลาดได้รู้ว่า ‘แม้เพราะเหตุนี้ โลกอื่นมีโอปปาดิกสัตว์มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำได้และทำชั่วมี มหาดเล็ก แท้จริง โลกอื่นไม่มี โอปปาดิกสัตว์ไม่มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำได้และทำชั่วไม่มี”

มหาดเล็กทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว เข้าไปหาพราหมณ์และคหบดีชาวเมืองเสตัพพะถึงที่อยู่ ได้กล่าวกับพราหมณ์และคหบดีชาวเมืองเสตัพพะดังนี้ว่า “ท่านทั้งหลาย เจ้าปายาสีรับสั่งว่า ‘ให้พวกท่านรอ เจ้าปายาสีจะเสด็จเข้าไปหาท่านสมณกุมารกัสสปะด้วย”

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑๐. ปายาสีสูตร]

อุปมาด้วยดวงจันทร์และดวงอาทิตย์

[๔๐๙] ลำดับนั้น เจ้าปายาสีแวดล้อมด้วยพราหมณ์และคหบดีชาวเมืองเสตัพพะเสด็จเข้าไปหาท่านพระกุมารกัสสปะถึงที่อยู่ ณ ป่าไม้สีเขียว ได้ทรงสนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้ว ประทับนั่ง ณ ที่สมควร ฝ่ายพราหมณ์และคหบดีชาวเมืองเสตัพพะ บางพวกกราบท่านพระกุมารกัสสปะแล้วนั่ง ณ ที่สมควร บางพวกสนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันกับท่านพระกุมารกัสสปะแล้วนั่ง ณ ที่สมควร บางพวกประนมมือไปทางที่ท่านพระกุมารกัสสปะอยู่แล้วนั่ง ณ ที่สมควร บางพวกประกาศชื่อและตระกูลแล้วนั่ง ณ ที่สมควร บางพวกนั่งนิ่งเฉย ณ ที่สมควร

นัตถิกวาตะ

ความเห็นว่ามีไม่มี

[๔๑๐] ลำดับนั้น เจ้าปายาสีครั้นประทับ ณ ที่สมควรแล้วจึงตรัสกับท่านพระกุมารกัสสปะดังนี้ว่า “ท่านกัสสปะ โยมมีวาตะอย่างนี้ มีทิวลิปอย่างนี้ว่า ‘แม่เพราะเหตุนี้ โลกอื่นไม่มี โอบปาดิกสัตว์ไม่มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำได้และทำชั่วไม่มี’”

ท่านพระกุมารกัสสปะถวายพระพรว่า “บพิตร อาตมภาพ ไม่เคยเห็น หรือได้ยินบุคคลผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิวลิปอย่างนี้ ทำไมพระองค์จึงตรัสอย่างนี้ว่า ‘แม่เพราะเหตุนี้ โลกอื่นไม่มี โอบปาดิกสัตว์ไม่มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำได้และทำชั่วไม่มี’”

อุปมาด้วยดวงจันทร์และดวงอาทิตย์

[๔๑๑] บพิตร ถ้าอย่างนั้น อาตมภาพขอถวายพระพรถามพระองค์ในเรื่องนี้ โปรดตรัสตอบตามที่พอพระทัย พระองค์เข้าพระทัยเรื่องนั้นว่าอย่างไร คือ “ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์มีในโลกนี้หรือโลกอื่น เป็นเทพหรือเป็นมนุษย์”

“ท่านกัสสปะ ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์มีในโลกอื่น มิใช่มีในโลกนี้ เป็นเทพมิใช่เป็นมนุษย์”

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑๐. ปายาสีสูตร]

อุปมาด้วยดวงจันทร์และดวงอาทิตย์

“บพิตร ด้วยเหตุแห่งพระดำรัสของพระองค์นี้แล จึงแสดงอย่างนี้ว่า ‘แม่เพราะเหตุนี้ โลกอื่นมี โอปปาดิกสัตว์มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีและทำชั่วมี’”

[๔๑๒] “ท่านกัสสปะ พุดอย่างนั้นก็จริง แต่โยมก็ยังคงเชื่อในเรื่องนี้อยู่ ‘แม่เพราะเหตุนี้ โลกอื่นไม่มี โอปปาดิกสัตว์ไม่มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีและทำชั่วไม่มี’”

“บพิตร เหตุที่ทำให้พระองค์ทรงเข้าพระทัยอย่างนี้ว่า ‘แม่เพราะเหตุนี้ โลกอื่นไม่มี โอปปาดิกสัตว์ไม่มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีและทำชั่วไม่มี’ มีอยู่หรือ”

“ท่านกัสสปะ เหตุที่ทำให้โยมเข้าใจอย่างนี้ว่า ‘แม่เพราะเหตุนี้ โลกอื่นไม่มี โอปปาดิกสัตว์ไม่มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีและทำชั่วไม่มี’ มีอยู่”

“บพิตร อุปมาด้วยอะไร”

“ท่านกัสสปะ มิตรอำมาตย์ ญาติสาโลหิตของโยมในโลกนี้ เป็นผู้ฆ่าสัตว์ ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ ประพฤติผิดในกาม พุดเท็จ พุดส่อเสียด พุดคำหยาบ พุดเพ้อเจ้อ เฟงเล็งอยากได้ของเขา มีจิตพยาบาท เป็นมิจฉาทิฏฐิ (เห็นผิด) ต่อมาพวกเขาป่วย ได้รับทุกขเวทนา เป็นไข้หนัก เมื่อโยมรู้ว่า ‘เวลานี้ พวกเขายังไม่หายป่วย’ จึงเข้าไปเยี่ยมแล้วสั่งอย่างนี้ว่า ‘ท่านทั้งหลาย มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง มีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า ‘บุคคลผู้ฆ่าสัตว์ ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ ประพฤติผิดในกาม พุดเท็จ พุดส่อเสียด พุดคำหยาบ พุดเพ้อเจ้อ เฟงเล็งอยากได้ของเขา มีจิตพยาบาท เป็นมิจฉาทิฏฐิ หลังจากตายแล้วจะไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต (หรือ)นรก’ พวกท่านเป็นผู้ฆ่าสัตว์ ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ ประพฤติผิดในกาม พุดเท็จ พุดส่อเสียด พุดคำหยาบ พุดเพ้อเจ้อ เฟงเล็งอยากได้ของเขา มีจิตพยาบาท เป็นมิจฉาทิฏฐิ ถ้าหากคำของสมณพราหมณ์พวกนั้นเป็นจริง พวกท่านหลังจากตายแล้วจะไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต (หรือ)นรก ถ้าพวกท่านหลังจากตายแล้วได้ไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต (หรือ)นรกจริง ก็ขอให้กลับมาบอกเราบ้างว่า ‘แม่เพราะเหตุนี้ โลกอื่นมี โอปปาดิกสัตว์มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีและทำชั่วมี’ พวกท่านเท่านั้นพอเป็นที่เชื่อถือไว้วางใจของเรา สิ่งที่คุณท่านเห็นก็เช่นเดียวกับสิ่งที่เราเห็นเอง’ คนเหล่านั้นรับคำของโยมแล้ว แต่ไม่กลับมาบอก ไม่ส่งข่าวมาบอก ท่านกัสสปะ นี้แลเป็นเหตุทำให้โยมเข้าใจอย่างนี้ว่า ‘แม่เพราะเหตุนี้ โลกอื่นไม่มี โอปปาดิกสัตว์ไม่มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีและทำชั่วไม่มี’”

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑๐. ปายาสีสูตร]

อุปมาด้วยโจร

อุปมาด้วยโจร^๑

[๔๑๓] “บพิตร ถ้าอย่างนั้น อาตมภาพขอถวายพระพรถามพระองค์ในเรื่องนี้ โปรดตรัสตอบตามที่พอพระทัย พระองค์เข้าพระทัยเรื่องนั้นว่าอย่างไร พวกราชบุรุษของพระองค์ในโลกนี้จับโจรผู้ก่อกรรมชั่วมาแสดงแก่พระองค์ว่า ‘ฝ่าพระบาท นี่เป็นโจรผู้ก่อกรรมชั่วต่อพระองค์ พระองค์โปรดลงพระอาชญาแก่โจรนี้ตามพระประสงค์เถิด’ ถ้าพระองค์จะพึงรับสั่งอย่างนี้ว่า ‘ถ้าเช่นนั้น พวกท่านจงใช้เชือกเหนียวมัดบุรุษนี้ เอาแขนไหลหลังอย่างแน่นหนาแล้ว โคนศีรษะ นำตระเวนจากถนนหนึ่งไปสู่ถนนหนึ่ง จากสี่แยกหนึ่งไปสู่สี่แยกหนึ่ง พร้อมกับแคว้งบัณเฑาะว์เสียงดัง นำกล้วนำออกทางประตูด้านทิศใต้ตัดศีรษะที่ตะแลงแกงทางทิศใต้แห่งเมือง’ ราชบุรุษทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว ใช้เชือกเหนียวมัดบุรุษนั้นเอาแขนไหลหลังอย่างแน่นหนาแล้ว โคนศีรษะ นำตระเวนจากถนนหนึ่งไปสู่ถนนหนึ่ง จากสี่แยกหนึ่งไปสู่สี่แยกหนึ่ง พร้อมกับแคว้งบัณเฑาะว์เสียงดังนำกล้ว นำออกไปทางประตูด้านทิศใต้แล้วให้หนึ่งที่ตะแลงแกงทางทิศใต้แห่งเมือง โจรจะได้รับการผ่อนผันจากเพศฆาตตามคำขอที่ว่า ‘ขอให้ท่านเพศฆาตโปรดรอนกว่าข้าพเจ้าจะได้ไปแจ้งแก่มิตรอำมาตย์ หรือญาติสาโลหิตในบ้านโน้นหรือนิคมนั้น แล้วจะกลับมา’ กระนั้นหรือ หรือว่าเพศฆาตจะพึงตัดศีรษะโจรผู้กำลังอ่อนวอนอยู่เล่า”

“ท่านกัศสปะ โจรไม่ควรได้รับการผ่อนผันจากเพศฆาตตามคำขอที่ว่า ‘ขอให้ท่านเพศฆาตโปรดรอนกว่าข้าพเจ้าจะได้ไปแจ้งแก่มิตรอำมาตย์ หรือญาติสาโลหิตในบ้านโน้นหรือนิคมนั้นแล้วจะกลับมา’ ที่แท้ เพศฆาตพึงตัดศีรษะโจรผู้กำลังอ่อนวอนอยู่นั้นแหละ”

“บพิตร โจรนั้นเป็นมนุษย์ยังไม่ได้รับการผ่อนผันจากเพศฆาตที่เป็นมนุษย์ตามคำขอที่ว่า ‘ขอให้ท่านเพศฆาตโปรดรอนกว่าข้าพเจ้าจะได้ไปแจ้งแก่มิตรอำมาตย์ หรือญาติสาโลหิตในบ้านโน้นหรือนิคมนั้นแล้วจะกลับมา’ มิตรอำมาตย์ ญาติสาโลหิตของพระองค์ เป็นผู้ฆ่าสัตว์ ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ ประพฤติผิดในกาม

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ส.นิ. (แปล) ๑๖/๗๐/๑๕๓, อภ.จตุกก. (แปล) ๒๑/๒๔๔/๓๖๑-๓๖๒

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑๐. ปายาสีสูตร]

อุปมาด้วยโจร

พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ เฟ่งเล็งอยากได้ของของเขา มีจิตพยายามหา เป็นมีจฉาทิฏฐิ หลังจากตายแล้วไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต (หรือ)นรก จะได้รับ ผ่อนผันจากนายนิรยบาลตามคำขอที่ว่า 'ขอให้นายนิรยบาลโปรดรองจนกว่าข้าพเจ้า จะได้ไปแจ้งแก่เจ้าปายาสีว่า 'แม่เพราะเหตุนี้ โลกอื่นมี โอบปาดิกสัตว์มี ผลวิบาก แห่งกรรมที่ท่ทำดีและทำชั่วมี' หรือ บพิตร ด้วยเหตุแห่งพระดำรัสของพระองค์นี้แล จึงแสดงอย่างนี้ว่า 'แม่เพราะเหตุนี้ โลกอื่นมี โอบปาดิกสัตว์มี ผลวิบากแห่งกรรม ที่ทำดีและทำชั่วมี'

[๔๑๔] "ท่านกัสสปะ พูดอย่างนั้นก็จริง แต่โยมก็ยังคงเชื่อในเรื่องนี้อยู่ ว่า 'แม่เพราะเหตุนี้ โลกอื่นไม่มี โอบปาดิกสัตว์ไม่มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ท่ทำดีและ ทำชั่วไม่มี'

"บพิตร เหตุที่ทำให้พระองค์ทรงเข้าพระทัยอย่างนี้ว่า 'แม่เพราะเหตุนี้ โลกอื่น ไม่มี โอบปาดิกสัตว์ไม่มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ท่ทำดีและทำชั่วไม่มี' มีอยู่หรือ"

"ท่านกัสสปะ เหตุที่ทำให้โยมเข้าใจอย่างนี้ว่า 'แม่เพราะเหตุนี้ โลกอื่นไม่มี โอบปาดิกสัตว์ไม่มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ท่ทำดีและทำชั่วไม่มี' มีอยู่"

"บพิตร อุปมาด้วยอะไร"

"ท่านกัสสปะ มิตรอำมาตย์ ญาติสาโลหิตของโยมในโลกนี้ เป็นผู้เว้นขาดจาก การฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ เว้นขาดจากการ ประพฤติผิดในกาม เว้นขาดจากการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด เว้นขาด จากการพูดคำหยาบ เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ ไม่เฟ่งเล็งอยากได้ของของเขา มีจิต ไม่พยายามหา เป็นสัมมาทิฏฐิ (เห็นชอบ) ต่อมาพวกเขาป่วย ได้รับทุกขเวทนา เป็นไข้หนัก เมื่อโยมรู้ว่า 'เวลานี้ พวกเขายังไม่หายป่วย' จึงเข้าไปเยี่ยมแล้วสั่ง อย่างนี้ว่า 'ท่านทั้งหลาย มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง มีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิ อย่างนี้ว่า 'บุคคลผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของ เขาไม่ได้ให้ เว้นขาดจากการประพฤติผิดในกาม เว้นขาดจากการพูดเท็จ เว้นขาด จากการพูดส่อเสียด เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ ไม่เฟ่งเล็ง อยากได้ของของเขา มีจิตไม่พยายามหา เป็นสัมมาทิฏฐิ หลังจากตายแล้วจะไปเกิดใน สุตติโลกสวรรค์' พวกท่านเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการถือเอาสิ่งของที่

พระสดตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑๐. ปายาสีสูตร]

อุปมาด้วยบุรุษในหลุมอุจจาระ

เจ้าของเขาไม่ได้ให้ เว้นขาดจากการประพฤติดีในกาม เว้นขาดจากการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของของเขา มีจิตไม่พยายาบาท เป็นสัมมาทิฐิลี ถ้าหากคำของสมณพราหมณ์พวกนั้นเป็นจริง พวกท่านหลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ถ้าพวกท่านหลังจากตายแล้วได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์จริง ก็ขอให้กลับมาบอกเราบ้างว่า ‘แม่ เพราะเหตุนี้ โลกอื่นมี โอปปาติกสัตว์มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีและทำชั่วมี’ พวกท่านเท่านั้นพอเป็นที่เชื่อถือไว้วางใจของเรา สิ่งที่คุณท่านเห็นก็เช่นเดียวกับสิ่งที่เราเห็นเอง’ คนเหล่านั้นรับคำของโยมแล้ว แต่ไม่กลับมาบอก ไม่ส่งข่าวมาบอกท่าน กัสสปะ นี้แลเป็นเหตุที่ทำให้โยมเข้าใจอย่างนี้ว่า ‘แม่ เพราะเหตุนี้ โลกอื่นไม่มี โอปปาติกสัตว์ไม่มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีและทำชั่วไม่มี’”

อุปมาด้วยบุรุษในหลุมอุจจาระ

[๔๑๕] “บพิตร ถ้าเช่นนั้น อาตมภาพจะยกอุปมาถวายพระองค์ให้สดับ คนฉลาดบางพวกในโลกนี้ เข้าใจความหมายแห่งถ้อยคำได้ด้วยอุปมาโวหาร เปรียบเหมือนบุรุษจมลงในหลุมอุจจาระมืดศีรษะ เมื่อเป็นเช่นนั้น ถ้าพระองค์จะพึงรับสั่งราชบุรุษว่า ‘พวกท่านจงช่วยกันยกบุรุษนั้นขึ้นจากหลุมอุจจาระ’ พวกราชบุรุษทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พึงช่วยกันยกบุรุษนั้นขึ้นมาจากหลุมอุจจาระ ถ้าพระองค์จะพึงรับสั่งอีกว่า ‘พวกท่านจงเอาซีไม้ไผ่ขุดอุจจาระออกจากร่างกายของบุรุษนั้นให้หมด’ พวกราชบุรุษทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พึงเอาซีไม้ไผ่ขุดอุจจาระออกจากร่างกายของบุรุษนั้นให้หมด ถ้าพระองค์จะพึงรับสั่งอีกว่า ‘พวกท่านจงเอาดินสีเหลืองขัดสีร่างกายของบุรุษนั้นสัก ๓ ครั้ง’ พวกราชบุรุษทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว เอาดินสีเหลืองขัดสีร่างกายของบุรุษนั้น ๓ ครั้ง ถ้าพระองค์จะพึงรับสั่งอีกว่า ‘พวกท่านจงเอาน้ำมันขลิมนบุรุษนั้นแล้วลูบไล้ด้วยจรรยา^๑อย่างดีให้ผุดผ่องสัก ๓ ครั้ง’ พวกราชบุรุษพึงเอาน้ำมันขลิมนบุรุษนั้นแล้วลูบไล้ด้วยจรรยาอย่างดีให้ผุดผ่อง ๓ ครั้ง ถ้าพระองค์จะพึงรับสั่งอีกว่า ‘พวกท่านจงตัดผมและโกนหนวดบุรุษนั้น’ พวกราชบุรุษพึงตัดผม

เชิงอรรถ :

^๑ จรรยา ในที่นี้หมายถึงเครื่องหอมที่เป็นผงละเอียดอาจทำเป็นก้อนเก็บไว้ใช้ได้ตลอดเวลา (ที.ม.อ. ๓๗๙/๓๘๗)

พระสดตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑๐. ปายาสีสูตร]

อุปมาด้วยบุรุษในหลุมอุจจาระ

และโกนหนวดของบุรุษนั้น ถ้าพระองค์จะพึงรับสั่งอีกว่า 'พวกท่านจงนำพวงดอกไม้ เครื่องลูบไล้ และผ้าราคาแพงไปให้บุรุษนั้น' พวกราชบุรุษพึงนำพวงดอกไม้ เครื่องลูบไล้ และผ้าราคาแพงไปให้บุรุษนั้น ถ้าพระองค์จะพึงรับสั่งอีกว่า 'พวกท่านจงเชิญบุรุษนั้นขึ้นปราสาทบำรุงบำเรอด้วยกามคุณ ๕' พวกราชบุรุษพึงเชิญบุรุษนั้นขึ้นปราสาทบำรุงบำเรอด้วยกามคุณ ๕

บพิตร พระองค์เข้าพระทัยเรื่องนั้นว่าอย่างไร บุรุษนั้น อาบน้ำ ลูบไล้ดีแล้ว ตัดผมและโกนหนวดอย่างดี สวมพวงดอกไม้และเครื่องประดับแล้ว นุ่งผ้าขาว อยู่ปราสาทชั้นดี เอบอิม พรั่งพร้อม ได้รับการบำเรอด้วยกามคุณ ๕ ยังต้องการจะด่าลงในหลุมอุจจาระนั้นอีกหรือ"

"ไม่เป็นเช่นนั้น ท่านกัสสปะ"

"เพราะเหตุไร จึงไม่เป็นเช่นนั้น"

"ท่านกัสสปะ เพราะหลุมอุจจาระไม่สะอาด คือ พึงเป็นสิ่งที่ทั้งไม่สะอาด ทั้งนับว่าไม่สะอาด ทั้งมีกลิ่นเหม็น ทั้งนับว่ามีกลิ่นเหม็น ทั้งน่ารังเกียจ ทั้งนับว่าน่ารังเกียจ ทั้งน่าเกลียด ทั้งนับว่าน่าเกลียด"

"บพิตร มนุษย์ก็เช่นเดียวกันนั้นแหละ คือสำหรับพวกเทพ พวกมนุษย์ เป็นผู้ไม่สะอาด ทั้งนับว่าไม่สะอาด เป็นผู้มีกลิ่นเหม็น ทั้งนับว่ามีกลิ่นเหม็น เป็นผู้น่ารังเกียจ ทั้งนับว่าน่ารังเกียจ เป็นผู้น่าเกลียด ทั้งนับว่าน่าเกลียด กลิ่นมนุษย์ย่อมฟุ้งไปในหมู่เทพตลอด ๑๐๐ โยชน์ ก็(ถ้า)มิตรอำมาตย์ ญาติสาโลหิตของพระองค์ ผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ เว้นขาดจากการประพฤตินิดในกาม เว้นขาดจากการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของของเขา มีจิตไม่พยายาบท เป็นสัมมาทิฐิ พวกเขาหลังจากตายแล้วก็ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ แล้วจะกลับมาทูลพระองค์ว่า 'แม่เพราะเหตุนี้ โลกอื่นมี โอปปาติกสัตว์ มีผลวิบากแห่งกรรมที่ท่ทำดีและทำชั่วมี' หรือ บพิตร ด้วยเหตุแห่งพระดำรัสของพระองค์แม่นี้แล จึงแสดงอย่างนี้ว่า 'แม่เพราะเหตุนี้ โลกอื่นมี โอปปาติกสัตว์มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ท่ทำดีและทำชั่วมี'"

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑๐. ปายาสีสูตร]

อุปมาด้วยบุรุษในหลุมอุจจาระ

[๔๑๖] “ท่านกัสสปะ พุดอย่างนั้นก็จริง แต่โยมก็ยังคงเชื่อในเรื่องนี้อยู่ว่า ‘แม่เพราะเหตุนี้ โลกอื่นไม่มี โอปปาติกสัตว์ไม่มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำได้และทำชั่วไม่มี’”

“บพิตร เหตุที่ทำให้พระองค์ทรงเข้าพระทัยอย่างนี้ว่า ‘แม่เพราะเหตุนี้ โลกอื่นไม่มี โอปปาติกสัตว์ไม่มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำได้และทำชั่วไม่มี’ มีอยู่หรือ”

“ท่านกัสสปะ เหตุที่ทำให้โยมเข้าใจอย่างนี้ว่า ‘แม่เพราะเหตุนี้ โลกอื่นไม่มี โอปปาติกสัตว์ไม่มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำได้และทำชั่วไม่มี’ มีอยู่”

“บพิตร อุปมาด้วยอะไร”

“ท่านกัสสปะ มิตรอำมาตย์ ญาติสาโลหิตของโยมในโลกนี้ เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ เว้นขาดจากการประพฤตินิดในกาม เว้นขาดจากการพูดเท็จ เว้นขาดจากการเสพของมีนเมาคือสุรา และเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท ต่อมา พวกเขาป่วย ได้รับทุกขเวทนา เป็นไข้หนัก เมื่อโยมรู้ว่า ‘เวลานี้พวกเขายังไม่หายป่วย’ จึงเข้าไปเยี่ยมแล้วสั่งอย่างนี้ว่า ‘ท่านทั้งหลาย มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง มีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า ‘บุคคลผู้ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ เว้นขาดจากการประพฤตินิดในกาม เว้นขาดจากการพูดเท็จ เว้นขาดจากการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท หลังจากตายไปแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์อยู่ร่วมกับเทพชั้นดาวดึงส์’ ท่านทั้งหลาย เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ เว้นขาดจากการประพฤตินิดในกาม เว้นขาดจากการพูดเท็จ เว้นขาดจากการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท ถ้าหากคำของสมณพราหมณ์พวกนั้นเป็นจริง พวกท่าน หลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์อยู่ร่วมกับเทพชั้นดาวดึงส์ ถ้าพวกท่าน หลังจากตายแล้วได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์อยู่ร่วมกับพวกเทพชั้นดาวดึงส์จริง

พระสดตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑๐. ปายาสีสูตร]

อุปมาด้วยเทพชั้นดาวดึงส์

ก็ขอให้กลับมามากเราบ้างว่า ‘แม่เพราะเหตุนี้ โลกอื่นมี โอบปาดิกสัตว์มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีและทำชั่วมี’ พวกท่านเท่านั้นพอเป็นที่เชื่อถือไว้วางใจของเรา สิ่งพวกท่านเห็นก็เช่นเดียวกับสิ่งที่เราเห็นเอง’ คนเหล่านั้นรับคำของโยมแล้ว แต่ไม่กลับมามาก ไม่ส่งข่าวมามาก ท่านกัสสปะ นี้แลเป็นเหตุที่ทำให้โยมเข้าใจอย่างนี้ว่า ‘แม่เพราะเหตุนี้ โลกอื่นไม่มี โอบปาดิกสัตว์ไม่มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีและทำชั่วไม่มี’”

อุปมาด้วยเทพชั้นดาวดึงส์

[๔๑๗] “บพิตร ถ้าอย่างนั้น อาตมภาพขอถวายพระพรถามพระองค์ ในเรื่องนี้ โปรดตรัสตอบตามที่พอพระทัย ๑๐๐ ปีของมนุษย์เท่ากับคืนและวันหนึ่งของพวกเทพชั้นดาวดึงส์ ๓๐ ราตรีโดยราตรีนั้นเป็น ๑ เดือน ๑๒ เดือนโดยเดือนนั้นเป็น ๑ ปี ๑,๐๐๐ ปีทิพย์โดยปีนั้น เป็นประมาณอายุของพวกเทพชั้นดาวดึงส์ มิตรอำมาตย์ ญาติสาโลหิตของพระองค์ ผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ เว้นขาดจากการประพฤติดีในกาม เว้นขาดจากการพูดเท็จ เว้นขาดจากการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท หลังจากตายแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์อยู่ร่วมกับพวกเทพชั้นดาวดึงส์ หากพวกเขาคิดอย่างนี้ว่า ‘รอเวลาให้พวกเราเอิบอิมิ พรั่งพร้อม ได้รับการบำเรอด้วยกามคุณ ๕ ที่เป็นทิพย์สัก ๒-๓ วันก่อน จึงค่อยไปกราบทูลเจ้าปายาสีว่า ‘แม่เพราะเหตุนี้ โลกอื่นมี โอบปาดิกสัตว์มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีและทำชั่วมี’ พวกเราเพิ่งกลับมากกราบทูลพระองค์ว่า ‘แม่เพราะเหตุนี้ โลกอื่นมี โอบปาดิกสัตว์มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีและทำชั่วมี’ หรือ บพิตร”

“ไม่เป็นเช่นนั้น ท่านกัสสปะ ที่จริง พวกเราคงตายไปนานแล้ว แต่ใครเล่าบอกท่านกัสสปะว่า ‘พวกเทพชั้นดาวดึงส์มีอยู่’ หรือว่า ‘พวกเทพชั้นดาวดึงส์มีอายุยืนเท่านี้’ พวกเราไม่เชื่อท่านกัสสปะว่า ‘พวกเทพชั้นดาวดึงส์มีอยู่’ หรือว่า ‘พวกเทพชั้นดาวดึงส์มีอายุยืนเท่านี้’”

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑๐. ปายาสีสูตร]

อุปมาด้วยคนตาบอดแต่กำเนิด

อุปมาด้วยคนตาบอดแต่กำเนิด^๑

[๔๑๘] “บพิตร เปรียบเหมือนคนตาบอดแต่กำเนิดไม่อาจเห็นรูปสีดำและรูปสีขาว ไม่อาจเห็นรูปสีเขียว ไม่อาจเห็นรูปสีเหลือง ไม่อาจเห็นรูปสีแดง ไม่อาจเห็นรูปสีแดงฝาง ไม่อาจเห็นรูปที่เรียบและรูปที่ขรุขระ ไม่อาจเห็นรูปดวงดาว ไม่อาจเห็นดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ เขาจะพึงพูดอย่างนี้ว่า

‘รูปสีดำและรูปสีขาวไม่มี คนที่เห็นรูปสีดำและรูปสีขาวก็ไม่มี

รูปสีเขียวไม่มี คนที่เห็นรูปสีเขียวก็ไม่มี

รูปสีเหลืองไม่มี คนที่เห็นรูปสีเหลืองก็ไม่มี

รูปสีแดงไม่มี คนที่เห็นรูปสีแดงก็ไม่มี

รูปสีแดงฝางไม่มี คนที่เห็นรูปสีแดงฝางก็ไม่มี

รูปที่เรียบและรูปที่ขรุขระไม่มี คนที่เห็นรูปที่เรียบและรูปที่ขรุขระก็ไม่มี

รูปดวงดาวไม่มี คนที่เห็นรูปดวงดาวก็ไม่มี

ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ไม่มี คนที่เห็นดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ก็ไม่มี

บพิตร คนนั้นเมื่อจะพูดว่า ‘เราไม่รู้สิ่งนั้น ไม่เห็นสิ่งนั้น เพราะฉะนั้น สิ่งนั้นจึงไม่มี’ ชื่อว่าพูดถูกหรือไม่”

“ไม่ถูก ท่านก็สสปะ เพราะ

รูปสีดำและรูปสีขาวมี คนที่เห็นรูปสีดำและรูปสีขาวก็มี

รูปสีเขียวมี คนที่เห็นรูปสีเขียวก็มี

รูปสีเหลืองมี คนที่เห็นรูปสีเหลืองก็มี

รูปสีแดงมี คนที่เห็นรูปสีแดงก็มี

รูปสีแดงฝางมี คนที่เห็นรูปสีแดงฝางก็มี

รูปที่เรียบและรูปที่ขรุขระมี คนที่เห็นรูปที่เรียบและรูปที่ขรุขระก็มี

รูปดวงดาวมี คนที่เห็นรูปดวงดาวก็มี

ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์มี คนที่เห็นดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ก็มี

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ม.ม. ๑๓/๔๖๖/๔๕๘-๔๕๙

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑๐. ปายาสีสูตร]

อุปมาด้วยคนตาบอดแต่กำเนิด

ท่านกัสสปะ คนนั้นเมื่อจะพูดว่า 'เราไม่รู้สิ่งนั้น ไม่เห็นสิ่งนั้น เพราะฉะนั้น สิ่งนั้นจึงไม่มี' ชื่อว่าพูดไม่ถูก"

"บพิตร พระองค์ก็เช่นเดียวกับคนที่ตาบอดแต่กำเนิดนั้นแหละ ที่ตรัสกับ อาตมภาพอย่างนี้ว่า 'ก็ใครเล่า บอกท่านกัสสปะว่า 'พวกเทพชั้นดาวดึงส์มี' หรือว่า 'พวกเทพชั้นดาวดึงส์มีอายุยืนเท่านี้' พวกเราไม่เชื่อท่านกัสสปะว่า 'พวกเทพชั้น ดาวดึงส์มี' หรือว่า 'พวกเทพชั้นดาวดึงส์มีอายุยืนเท่านี้' บพิตร คนจะเห็นโลกอื่นได้ ด้วยตาเนื้อดังที่พระองค์ทรงเข้าพระทัยไม่ได้ สมณพราหมณ์ผู้อยู่ในเสนาสนะอันสงัด ในป่าใหญ่ ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ ทำดาตพิพม์ให้บริสุทธิ์ ย่อมเห็นโลกนี้โลกอื่น ตลอดถึงเหล่าโอบปลาดิกสัตว์ได้ด้วยดาตพิพม์อันบริสุทธิ์เกิน กว่าตาของมนุษย์ คนไม่อาจจะเห็นโลกอื่นได้ด้วยตาเนื้อดังที่พระองค์ทรงเข้าพระทัย บพิตร ด้วยเหตุแห่งพระดำรัสของพระองค์แม่นี้แล จึงแสดงอย่างนี้ว่า 'แม่เพราะ เหตุนี้ โลกอื่นมี โอบปลาดิกสัตว์มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำความดีและทำชั่วมี'"

[๔๑๙] "ท่านกัสสปะ พูดอย่างนั้นก็จริง แต่โยมก็ยังคงเชื่อในเรื่องนี้อยู่ว่า 'แม่เพราะเหตุนี้ โลกอื่นไม่มี โอบปลาดิกสัตว์ไม่มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำความดีและ ทำชั่วไม่มี'"

"บพิตร เหตุที่ทำให้พระองค์ทรงเข้าพระทัยอย่างนี้ว่า 'แม่เพราะเหตุนี้ โลกอื่น ไม่มี โอบปลาดิกสัตว์ไม่มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำความดีและทำชั่วไม่มี' มีอยู่หรือ"

"ท่านกัสสปะ เหตุที่ทำให้โยมเข้าใจอย่างนี้ว่า 'แม่เพราะเหตุนี้ โลกอื่นไม่มี โอบปลาดิกสัตว์ไม่มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำความดีและทำชั่วไม่มี' มีอยู่"

"บพิตร อุปมาด้วยอะไร"

"ท่านกัสสปะ โยมเห็นสมณพราหมณ์ในโลกนี้ ผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม อยากมีชีวิตอยู่ ไม่อยากตาย รักความสุข เกลียดความทุกข์ จึงคิดอย่างนี้ว่า 'ถ้าท่านสมณพราหมณ์ผู้มีศีล มีกัลยาณธรรมเหล่านี้พึงรู้อย่างนี้ว่า 'เมื่อพวกเรา ตายจากโลกนี้แล้ว คุณความดีจะปรากฏ' ท่านเหล่านี้คงดื่มยาพิษ ฆ่าตัวตาย ผูกคอตาย หรือกระโดดเหวตาย แต่เพราะท่านเหล่านั้นไม่ทราบ อย่างนี้ว่า 'เมื่อพวกเราตายจากโลกนี้แล้ว คุณความดีจะปรากฏ' ฉะนั้น ท่านเหล่านั้น จึงอยากมีชีวิตอยู่ ไม่อยากตาย รักความสุข เกลียดความทุกข์ ท่านกัสสปะ นี้แล เป็นเหตุที่ทำให้โยมเข้าใจอย่างนี้ว่า 'แม่เพราะเหตุนี้ โลกอื่นไม่มี โอบปลาดิกสัตว์ไม่มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำความดีและทำชั่วไม่มี'"

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑๐. ปายาสีสูตร]

อุปมาด้วยสตรีมีครรภ์

อุปมาด้วยสตรีมีครรภ์

[๔๒๐] “บพิตร ถ้าเช่นนั้น อาตมภาพจะยกอุปมาถวายพระองค์ให้สดับ
คนฉลาดบางพวกในโลกนี้เข้าใจความหมายแห่งถ้อยคำได้ด้วยอุปมาโวหาร เรื่องเคย
มีมาแล้ว พราหมณ์คนหนึ่งมีภรรยา ๒ คน บุตรของภรรยาคนหนึ่งมีอายุ ๑๐ ปี
หรือ ๑๒ ปี ภรรยาอีกคนหนึ่ง มีครรภ์ใกล้จะคลอด ต่อมาพราหมณ์เสียชีวิตลง
ชายหนุ่มพูดกับแม่เลี้ยงดังนี้ว่า ‘คุณแม่ ทรัพย์ ธัญชาติ เงินหรือทอง ทั้งหมดล้วน
เป็นของฉัน แม่ไม่มีส่วนแบ่งในทรัพย์สมบัตินี้ โปรดมอบมรดกของพ่อแก่ฉัน’

เมื่อชายหนุ่มกล่าวอย่างนี้ นางพราหมณ์นั้นกล่าวกับชายหนุ่มนั้นดังนี้ว่า
‘ลูกเอ๋ย เจ้าจงรองจนกว่าแม่จะคลอด ถ้าเด็กที่เกิดมาเป็นชาย เขาจะได้รับส่วนแบ่ง
ครึ่งหนึ่ง ถ้าเด็กที่เกิดมาเป็นหญิง เขาจะเป็นผู้รับใช้ของเจ้า’

แม้ครั้งที่ ๒ ชายหนุ่มก็พูดกับแม่เลี้ยงอีกว่า ‘คุณแม่ ทรัพย์ ธัญชาติ เงิน
หรือทอง ทั้งหมดล้วนเป็นของฉัน แม่ไม่มีส่วนแบ่งในทรัพย์สมบัตินี้ โปรดมอบ
มรดกของพ่อแก่ฉัน’ แม้ครั้งที่ ๒ นางพราหมณ์ก็กล่าวกับชายหนุ่มนั้นอีกว่า ‘ลูกเอ๋ย
เจ้าจงรองจนกว่าแม่จะคลอด ถ้าเด็กที่เกิดมาเป็นชาย เขาจะได้รับส่วนแบ่งครึ่งหนึ่ง
ถ้าเด็กที่เกิดมาเป็นหญิง เขาจะเป็นผู้รับใช้ของเจ้า’

แม้ครั้งที่ ๓ ชายหนุ่มก็พูดกับแม่เลี้ยงอีกว่า ‘คุณแม่ ทรัพย์ ธัญชาติ เงิน
หรือทอง ทั้งหมดล้วนเป็นของฉัน แม่ไม่มีส่วนแบ่งในทรัพย์สมบัตินี้ โปรดมอบ
มรดกของพ่อแก่ฉัน’

ลำดับนั้น นางพราหมณ์ถือมีดเข้าไปในห้องแล้วแหวะท้องด้วยคิดว่า ‘เราอยาก
รู้ว่าลูกในครรภ์เป็นชายหรือเป็นหญิง’ ได้ทำลายตนเอง ชีวิตลูกในครรภ์ และทรัพย์
สมบัติ (ที่จะพึงได้)จนพินาศ บพิตร นางพราหมณ์ผู้โง่ ไม่ฉลาด เมื่อแสวงหามรดก
โดยวิธีที่ไม่แยบคาย ได้ถึงความพินาศไปแล้ว ฉันใด พระองค์ผู้โง่ ไม่ฉลาด
เมื่อแสวงหาโลกอื่นโดยวิธีที่ไม่แยบคายจักถึงความพินาศ ฉะนั้น

บพิตร สมณพราหมณ์ผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม ไม่เหมือนนางพราหมณ์ผู้โง่
ไม่ฉลาด เมื่อแสวงหามรดกโดยวิธีที่ไม่แยบคายได้ถึงความพินาศแล้ว คือ เขาไม่เร่ง
อายุที่ยังไม่สิ้นให้สิ้นไป แต่รอให้อายุสิ้นไปเอง เพราะว่าชีวิตของสมณพราหมณ์

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑๐. ปายาสีสูตร]

อุปมาด้วยสตรีมีครรภ์

ผู้ฉลาด มีศีล มีกัลยาณธรรม เป็นชีวิตที่มีประโยชน์ สมณพราหมณ์ผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม ดำรงชีวิตอยู่นานเพียงใด ก็ย่อมประสบบุญมาก และปฏิบัติเพื่อ เกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เพียงนั้น บพิตร ด้วยเหตุแห่ง พระดำรัสของพระองค์แม่นี้แล จึงแสดงอย่างนี้ว่า ‘แม่เพราะเหตุนี้ โลกอื่นมี โอบปาดิกสัตว์มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีและทำชั่วมี’”

[๔๒๑] “ท่านกัสสปะ พุดอย่างนั้นก็จริง แต่โยมก็ยังคงเชื่อในเรื่องนี้อยู่ว่า ‘แม่เพราะเหตุนี้ โลกอื่นไม่มี โอบปาดิกสัตว์ไม่มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีและ ทำชั่วไม่มี’”

“บพิตร เหตุที่ทำให้พระองค์ทรงเข้าพระทัยอย่างนี้ว่า ‘แม่เพราะเหตุนี้ โลกอื่น ไม่มี โอบปาดิกสัตว์ไม่มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีและทำชั่วไม่มี’ มีอยู่หรือ”

“ท่านกัสสปะ เหตุที่ทำให้โยมเข้าใจอย่างนี้ว่า ‘แม่เพราะเหตุนี้ โลกอื่นไม่มี โอบปาดิกสัตว์ไม่มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีและทำชั่วไม่มี’ มีอยู่”

“บพิตร อุปมาด้วยอะไร”

“ท่านกัสสปะ พวกราชบุรุษของโยมในโลกนี้ จับโจรผู้ก่อกรรมชั่วมาแสดงแก่ โยมว่า ‘ฝ่าพระบาท นี่เป็นโจรผู้ก่อกรรมชั่วต่อพระองค์ พระองค์โปรดลงพระอาญา แก่โจรนี้ตามพระประสงค์เถิด’ โยมสั่งพวกราชบุรุษอย่างนี้ว่า ‘ถ้าเช่นนั้น พวกท่าน จงจับบุรุษนี้ใส่หม้อทั้งเป็นแล้วปิดปากหม้อ รัดด้วยหนังสด พอกด้วยดินเหนียว ให้หนา ยกขึ้นตั้งเตาแล้วดีดไฟ’ พวกราชบุรุษรับคำของโยมแล้วจึงจับบุรุษนั้น ใส่หม้อทั้งเป็นแล้วปิดปากหม้อ รัดด้วยหนังสด พอกด้วยดินเหนียวให้หนา ยกขึ้น ตั้งเตาแล้วดีดไฟ เมื่อโยมรู้ว่า ‘บุรุษนั้นเสียชีวิตแล้ว’ จึงให้ยกหม้อนั้นลง กะเทาะ ดินเหนียวออกแล้วค่อย ๆ เปิดปากหม้อ ตรวจสอบว่า ‘บางทีพวกเราจะได้เห็นชีวะ (วิญญาณ) ของบุรุษนั้นออกมาบ้าง’ แต่พวกเราไม่เห็นชีวะของเขาออกมาเลย ท่าน กัสสปะ นี้แลเป็นเหตุที่ทำให้โยมเข้าใจอย่างนี้ว่า ‘แม่เพราะเหตุนี้ โลกอื่นไม่มี โอบปาดิกสัตว์ไม่มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีและทำชั่วไม่มี’”

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑๐. ปายาสีสูตร]

อุปมาด้วยคนหลับฝัน

อุปมาด้วยคนหลับฝัน

[๔๒๒] “บพิตร ถ้าอย่างนั้น อาตมภาพขอถวายพระพรถามพระองค์
ในเรื่องนี้ โปรดตรัสตอบตามที่พอพระทัย พระองค์ทรงเคยบรมทรมกลางวัน ทรงสุบิน
เห็นสวนอันน่ารื่นรมย์ ป่าอันน่ารื่นรมย์ พื้นที่อันน่ารื่นรมย์ และสระโบกขรณีอันน่า
รื่นรมย์บ้างไหม”

“ท่านกัสสปะ โยมเคยหลับกลางวัน ฝันเห็นสวนอันน่ารื่นรมย์ ป่าอันน่า
รื่นรมย์ พื้นที่อันน่ารื่นรมย์ และสระโบกขรณีอันน่ารื่นรมย์”

“ในขณะที่ทรงสุบินนั้น มีหญิงค่อม หญิงเตี้ย นางกุชามาลาหรือเด็กสาว
คอยดูแลพระองค์อยู่หรือ”

“ท่านกัสสปะ ในขณะที่ฝันนั้น มีหญิงค่อม หญิงเตี้ย นางกุชามาลาหรือเด็ก
สาวคอยดูแลโยมอยู่”

“หญิงเหล่านั้นเห็นขี๊วะของพระองค์เข้า-ออกอยู่ หรือไม่”

“ท่านกัสสปะ หญิงเหล่านั้นไม่เห็นขี๊วะของโยมเข้า-ออกอยู่เลย”

“บพิตร หญิงเหล่านั้นมีชีวิตอยู่แท้ ๆ ยังไม่เห็นขี๊วะเข้า-ออกของพระองค์ผู้ยังทรง
พระชนม์อยู่ พระองค์จะทรงเห็นขี๊วะเข้า-ออกของคนผู้สิ้นชีวิตไปแล้วได้อย่างไรเล่า
บพิตร ด้วยเหตุแห่งพระดำรัสของพระองค์แม่นี้แล จึงแสดงอย่างนี้ว่า ‘แม่เพราะ
เหตุนี้ โลกอื่นมี โอบปาดิกสัตว์มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีและทำชั่วมี’”

[๔๒๓] “ท่านกัสสปะ พุดอย่างนั้นก็จริง แต่โยมก็ยังคงเชื่อในเรื่องนี้อยู่ว่า
‘แม่เพราะเหตุนี้ โลกอื่นไม่มี โอบปาดิกสัตว์ไม่มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีและ
ทำชั่วไม่มี’”

“บพิตร เหตุที่ทำให้พระองค์ทรงเข้าพระทัยอย่างนี้ว่า ‘แม่เพราะเหตุนี้ โลกอื่น
ไม่มี โอบปาดิกสัตว์ไม่มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีและทำชั่วไม่มี’ มีอยู่หรือ”

“ท่านกัสสปะ เหตุที่ทำให้โยมเข้าใจอย่างนี้ว่า ‘แม่เพราะเหตุนี้ โลกอื่นไม่มี
โอบปาดิกสัตว์ไม่มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีและทำชั่วไม่มี’ มีอยู่”

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑๐. ปายาสีสูตร]

อุปมาด้วยก้อนเหล็กร้อน

“บพิตร อุปมาด้วยอะไร”

“ท่านกัสสปะ พวกราชบุรุษของโยมในโลกนี้จับโจรผู้ก่อกรรมชั่วมาแสดงแก่โยมว่า ‘ฝ่าพระบาท นี่เป็นโจรผู้ก่อกรรมชั่วต่อพระองค์ พระองค์โปรดลงพระอาชญาแก่โจรนี้ตามพระประสงค์เถิด’ โยมสั่งพวกราชบุรุษอย่างนี้ว่า ‘ถ้าเช่นนั้น พวกท่านจงเอาดาซึ่งมาซึ่งบุรุษนี้ทั้งเป็นแล้ว ไขเชือกมัดให้ขาดใจตาย เอาดาซึ่งซึ่งอีกครั้งหนึ่ง’ พวกราชบุรุษรับคำของโยมแล้วจึงเอาดาซึ่งไปซึ่งบุรุษนั้นทั้งเป็นแล้ว ไขเชือกมัดให้ขาดใจตาย เอาดาซึ่งซึ่งอีกครั้งหนึ่ง เมื่อบุรุษนั้นยังมีชีวิตอยู่ ร่างกายนี้มีน้ำหนักเบา อ่อนนุ่ม และปรับตัวได้ง่ายกว่า แต่เมื่อบุรุษนั้นสิ้นชีวิตแล้ว ร่างกายมีน้ำหนักมาก แข็งกระด้าง และปรับตัวได้ยากกว่า ท่านกัสสปะ นี่แลเป็นเหตุที่ทำให้โยมเข้าใจอย่างนี้ว่า ‘แม้เพราะเหตุนี้ โลกอื่นไม่มี โอบปาตีกัสตว์ไม่มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำความดีและทำชั่วไม่มี’”

อุปมาด้วยก้อนเหล็กร้อน

[๔๒๔] “บพิตร ถ้าเช่นนั้น อาตมภาพจะยกอุปมาถวายพระองค์ให้สดับ คนฉลาดบางพวกในโลกนี้ เข้าใจความหมายแห่งถ้อยคำได้ด้วยอุปมาโวหาร เปรียบเหมือนคนเอาดาซึ่งซึ่งก้อนเหล็กที่เผาไว้ตลอดวัน ดัดไฟลุกโพลง ต่อมาใช้ดาซึ่งซึ่งก้อนเหล็กนั้นขณะเย็นสนิท เมื่อไรก้อนเหล็กนั้นจะมีน้ำหนักเบา กว่า อ่อนกว่า และดัดได้ง่ายกว่า คือเมื่อดัดไฟลุกโพลงอยู่หรือว่าเมื่อเย็นสนิทแล้ว”

“ท่านกัสสปะ เมื่อก้อนเหล็กนั้นมีไฟ มีลม ดัดไฟลุกโพลงอยู่จะมีน้ำหนักเบา กว่า อ่อนกว่าและดัดได้ง่ายกว่า แต่เมื่อก้อนเหล็กนั้นไม่มีไฟ ไม่มีลม เย็นสนิท จะมีน้ำหนักมากกว่า แข็งกระด้างกว่าและดัดได้ยากกว่า”

“บพิตร เช่นเดียวกันนั้นแหละ เมื่อร่างกายนี้ยังมีอายุ มีไออุ่นและมีวิญญาณ จะมีน้ำหนักเบา กว่า อ่อนนุ่มกว่า และปรับตัวได้ง่ายกว่า แต่เมื่อร่างกายนี้ไม่มีอายุ ไม่มีไออุ่นและไม่มีวิญญาณ จะมีน้ำหนักมากกว่า แข็งกระด้างกว่า และปรับตัวได้ยากกว่า บพิตร ด้วยเหตุแห่งพระดำรัสของพระองค์แม่นี้แล จึงแสดงอย่างนี้ว่า ‘แม้เพราะเหตุนี้ โลกอื่นมี โอบปาตีกัสตว์มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำความดีและทำชั่วมี’”

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑๐. ปายาสีสูตร]

อุปมาด้วยก้อนเหล็กร้อน

[๔๒๕] “ท่านกัสสปะ พุดอย่างนั้นก็จริง แต่โยมก็ยังคงเชื่อในเรื่องนี้อยู่
‘แม่เพราะเหตุนี้ โลกอื่นไม่มี โอบปาดิกสัตว์ไม่มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำได้และ
ทำชั่วไม่มี’”

“บพิตร เหตุที่ทำให้พระองค์ทรงเข้าพระทัยอย่างนี้ว่า ‘แม่เพราะเหตุนี้ โลกอื่น
ไม่มี โอบปาดิกสัตว์ไม่มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำได้และทำชั่วไม่มี’ มีอยู่หรือ”

“ท่านกัสสปะ เหตุที่ทำให้โยมเข้าใจอย่างนี้ว่า ‘แม่เพราะเหตุนี้ โลกอื่นไม่มี
โอบปาดิกสัตว์ไม่มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำได้และทำชั่วไม่มี’ มีอยู่”

“บพิตร อุปมาด้วยอะไร”

“ท่านกัสสปะ พวกราชบุรุษของโยมในโลกนี้ จับโจรผู้ก่อกรรมชั่วมาแสดงแก่
โยมว่า ‘ฝ่าพระบาท นี่เป็นโจรผู้ก่อกรรมชั่วต่อพระองค์ พระองค์โปรดลงพระอาชญา
แก่โจรนี้ ตามพระประสงค์เถิด’ โยมสั่งพวกราชบุรุษอย่างนี้ว่า ‘ถ้าเช่นนั้น พวกท่าน
จงฆ่าบุรุษนี้ อย่าให้ผิว หนัง เอ็น กระดูก และเยื่อในกระดูกซ้ำ บางทีพวกเราจะได้
เห็นชิวะของบุรุษนั้นออกมาบ้าง’ พวกราชบุรุษรับคำของโยมแล้วจึงฆ่าบุรุษนั้น
ไม่ให้ผิว หนัง เอ็น กระดูก และเยื่อในกระดูกซ้ำ เมื่อบุรุษนั้นใกล้ตาย โยมสั่งว่า
‘พวกท่านจงผลักให้เขานอนหงาย บางทีพวกเราจะได้เห็นชิวะของบุรุษนั้นออกมาบ้าง’
เมื่อราชบุรุษผลักให้เขานอนหงาย พวกเขาก็ไม่ได้เห็นชิวะของเขาออกมาเลย โยมจึง
สั่งอีกว่า ‘ถ้าเช่นนั้น พวกท่านจงพลิกให้เขานอนคว่ำ...’ ‘...ให้เขานอนตะแคงข้างหนึ่ง...’
‘...ให้เขานอนตะแคงอีกข้างหนึ่ง...’ ‘...จงพยุงให้ลุกขึ้น...’ ‘...จับศีรษะกดลง...’ ‘...ใช้ฝ่า
มือทุบ...’ ‘...ใช้ก้อนดินทุบ...’ ‘...ใช้ท่อนไม้ทุบ...’ ‘...ใช้ศัสตราทุบ...’ ‘...ลากมาลากไป
ลากไปลากมา บางทีพวกเราจะได้เห็นชิวะของบุรุษนั้นออกมาบ้าง’ พวกราชบุรุษ
ลากบุรุษนั้นมาลากบุรุษนั้นไป ลากไปลากมา พวกเขาก็ไม่เห็นชิวะของเขาเลย
ตาของเขาก็เหมือนเดิม รูปก็รูปเดิม ๆ แต่ดานั้นไม่รับรู้รูปนั้น หูของเขาก็เหมือนเดิม
เสียงก็เสียงเดิม ๆ แต่หูนั้นไม่รับรู้เสียงนั้น จมูกของเขาก็เหมือนเดิม กลิ่นก็กลิ่นเดิม ๆ
แต่จมูกนั้นไม่รับรู้กลิ่นนั้น ลิ้นของเขาก็เหมือนเดิม รสก็รสเดิม ๆ แต่ลิ้นนั้นไม่รับรู้รสนั้น
กายของเขาก็เหมือนเดิม โภจวัตถุพละก็โภจวัตถุพละเดิม ๆ แต่กายนั้นไม่รับรู้โภจวัตถุพละนั้น
ท่านกัสสปะ นี้แลเป็นเหตุที่ทำให้โยมเข้าใจอย่างนี้ว่า ‘แม่เพราะเหตุนี้ โลกอื่นไม่มี
โอบปาดิกสัตว์ไม่มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำได้และทำชั่วไม่มี’”

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑๐. ปายาสีสูตร]

อุปมาด้วยการเป่าสังข์

อุปมาด้วยการเป่าสังข์

[๔๒๖] “บพิตร ถ้าเช่นนั้น อาตมภาพจะยกอุปมาถวายพระองค์ให้สดับ คนฉลาดบางพวกในโลกนี้ เข้าใจความหมายแห่งถ้อยคำได้ด้วยอุปมาโวหาร เรื่องเคยมีมาแล้ว คนเป่าสังข์คนหนึ่งนำสังข์ไปยังปัจฉิมตชนบท เข้าไปยังหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ยืนอยู่กลางหมู่บ้านเป่าสังข์ขึ้น ๓ ครั้ง วางสังข์ไว้ที่พื้นดินแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ลำดับนั้น ชาวปัจฉิมตชนบทแตกตื่นว่า ‘ท่านทั้งหลาย นั่นเสียงใครกัน น่าพอใจ น่ารักใคร่ น่าหลงใหล น่าติดใจ ไพเราะอย่างนี้’ จึงพากันล้อมคนเป่าสังข์ถามว่า ‘พ่อคุณ นั่นเสียงใครกัน น่าพอใจ น่ารักใคร่ น่าหลงใหล น่าติดใจ ไพเราะอย่างนี้’

คนเป่าสังข์ตอบว่า ‘ท่านทั้งหลาย นี่เป็นเสียงสังข์ น่าพอใจ น่ารักใคร่ น่าหลงใหล น่าติดใจ ไพเราะอย่างนี้’

ชาวปัจฉิมตชนบทเหล่านั้นจับสังข์นั้นให้หงายขึ้นแล้วสั่งว่า ‘พูดซิพ่อสังข์ พูดซิพ่อสังข์’ สังข์นั้นก็ไม่มีเสียง พวกเขาจับสังข์ให้คว่ำหน้าลง ... จับสังข์ให้ตะแคงข้างหนึ่ง ... จับสังข์ให้ตะแคงอีกข้างหนึ่ง ... ยกสังข์ให้สูงขึ้น ... วางสังข์ให้ต่ำลง ... ไขฝ่ามือเคาะ ... ไขก่อนดินเคาะ .... ไขท่อนไม้เคาะ ... ไขศีลตราเคาะ ... ลากมาลากไป ลากไปลากมา แล้วสั่งว่า ‘พูดซิพ่อสังข์ พูดซิพ่อสังข์’ สังข์นั้นก็ไม่มีเสียง

คนเป่าสังข์ได้มีความคิดตั้งนี้ว่า ‘ชาวปัจฉิมตชนบทเหล่านี้ช่างโง่เขลาจริง ไฉนจึงแสวงหาเสียงสังข์โดยไม่ถูกวิธีอย่างนี้เล่า’ ขณะที่ชาวปัจฉิมตชนบทเหล่านั้นกำลังมุงดูอยู่ เขาก็หยิบสังข์ขึ้นมาเป่า ๓ ครั้งแล้วก็ถือสังข์เดินไป

ชาวปัจฉิมตชนบทเหล่านั้นพูดกันว่า ‘ท่านทั้งหลาย เมื่อสังข์นี้มีคน มีความพยายาม และมีลมจึงส่งเสียงได้ เมื่อสังข์นี้ไม่มีคน ไม่มีความพยายาม และไม่มิลม ก็ส่งเสียงไม่ได้’

บพิตร เช่นเดียวกันนั้นแหละ เมื่อกายนี้ยังมีอายุ มีโอษฐ์และมีวิญญูญาณ จึงก้าวไปได้ ถอยกลับได้ ยืนได้ นั่งได้ นอนได้ เห็นรูปทางตาได้ ฟังเสียงทางหูได้ ดมกลิ่น

พระสดตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑๐. ปายาสีสูตร]

อุปมาด้วยการเป่าสังข์

ทางจมูกได้ ลิ้มรสทางลิ้นได้ ถูกต้องโผฏฐัพพะทางกายได้ ธรรมมารมณฺ์ทางใจได้ แต่เมื่อกายนี้ไม่มีอายุ ไม่มีไออุ่น และไม่มีวิญญูณ กายนี้จึงก้าวไปไม่ได้ ถอยกลับไม่ได้ ยืนไม่ได้ นั่งไม่ได้ นอนไม่ได้ เห็นรูปทางตาไม่ได้ ฟังเสียงทางหูไม่ได้ ดมกลิ่นทางจมูกไม่ได้ ลิ้มรสทางลิ้นไม่ได้ ถูกต้องโผฏฐัพพะทางกายไม่ได้ หรือธรรมมารมณฺ์ทางใจไม่ได้ บพิตร ด้วยเหตุแห่งพระดำรัสของพระองค์แม่นี้แล จึงแสดงอย่างนี้ว่า ‘แม่เพราะเหตุนี้ โลกอื่นมี โอบปาดิกสัตว์มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทําดีและทําชั่วมี’

ภานวารที่ ๑ จบ

[๔๒๗] “ท่านกัสสปะ พุดอย่างนั้นก็จริง แต่โยมก็ยังคงเชื่อในเรื่องนี้อยู่ ว่า ‘แม่เพราะเหตุนี้ โลกอื่นไม่มี โอบปาดิกสัตว์ไม่มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทําดีและทําชั่วไม่มี’

บพิตร เหตุที่ทําให้พระองค์ทรงเข้าพระทัยอย่างนี้ว่า ‘แม่เพราะเหตุนี้ โลกอื่นไม่มี โอบปาดิกสัตว์ไม่มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทําดีและทําชั่วไม่มี’ มีอยู่หรือ”

“ท่านกัสสปะ เหตุที่ทําให้โยมเข้าใจอย่างนี้ว่า ‘แม่เพราะเหตุนี้ โลกอื่นไม่มี โอบปาดิกสัตว์ไม่มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทําดีและทําชั่วไม่มี’ มีอยู่”

“บพิตร อุปมาด้วยอะไร”

“ท่านกัสสปะ พวกราชบุรุษของโยมในโลกนี้ จับโจรผู้ก่อกรรมชั่วมาแสดงแก่โยมว่า ‘ฝ่าพระบาท นี่เป็นโจรผู้ก่อกรรมชั่วต่อพระองค์ พระองค์โปรดลงพระอาชญาแก่โจรนี้ตามพระประสงค์เถิด’ โยมสั่งพวกราชบุรุษอย่างนี้ว่า ‘ถ้าเช่นนั้น พวกท่านจงเชือดผิวของบุรุษนี้ บางทีพวกเราจะได้เห็นชิวะของเขาบ้าง’ พวกเขาจึงเชือดผิวของบุรุษนั้น พวกเราก็ไม่ได้ไม่เห็นชิวะของเขาเลย โยมจึงสั่งอีกว่า ‘ถ้าเช่นนั้น พวกท่านจงเถื่อนหนัง ...’ ... ‘... แลเนื้อ ...’ ... ‘... ตัดเอ็น ...’ ... ‘... ตัดกระดูก ...’ ... ‘ตัดเยื่อในกระดูกของเขา บางทีพวกเราจะได้เห็นชิวะของเขาบ้าง’ พวกเขาตัดเยื่อในกระดูกของบุรุษนั้น พวกเราก็ไม่ได้ไม่เห็นชิวะของเขาเลย ท่านกัสสปะ นี้แลเป็นเหตุที่ทําให้โยมเข้าใจอย่างนี้ว่า ‘แม่เพราะเหตุนี้ โลกอื่นไม่มี โอบปาดิกสัตว์ไม่มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทําดีและทําชั่วไม่มี’

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑๐. ปายาสีสูตร]
อุปมาด้วยขลุ่ยผู้บูชาไฟ

อุปมาด้วยขลุ่ยผู้บูชาไฟ

[๔๒๘] “บพิตร ถ้าเช่นนั้น อาตมภาพจะยกอุปมาถวายพระองค์ให้สดับ คนฉลาดบางพวกในโลกนี้ เข้าใจความหมายแห่งถ้อยคำได้ด้วยอุปมาโวหาร เรื่องเคยมีมาแล้ว มีขลุ่ยผู้บูชาไฟคนหนึ่งอาศัยอยู่ในกุฏิใบไม้ ณ ชายป่า เวลานั้น หมูเกเรียน หมูหนึ่งพักอยู่ในที่ใกล้อาศรมของขลุ่ยนั้น ๑ คืนแล้วจากไป ต่อมาขลุ่ยผู้บูชาไฟมีความคิดตั้งน้าว ‘ทางที่ดี เราควรเข้าไปในสถานที่ที่หมูเกเรียนนั้นพักอยู่ บางทีจะได้อุปกรณ์ใช้สอยในที่นั้นบ้าง จึงลุกขึ้นแต่เช้าตรู่เข้าไปที่ที่หมูเกเรียนพำนัก พบเด็กอ่อนถูกทิ้งนอนหงายอยู่ที่นั่น คิดว่า ‘การที่เราผู้เป็นมนุษย์มาพบเด็ก แล้วจะปล่อยให้เด็กเสียชีวิตไปก็ไม่เหมาะ ทางที่ดี เราควรพาเขาไปอาศรมแล้วชุบเลี้ยงให้เจริญเติบโต’ จึงพาเด็กนั้นไปชุบเลี้ยงจนเจริญเติบโต เมื่อเด็กนั้นอายุได้ ๑๐ ปี หรือ ๑๒ ปี ขลุ่ยบูชาไฟคนนั้นมีฐานะอย่างหนึ่งในเมืองจึงสั่งเด็กนั้นว่า ‘ลูก พ่อจะไปในเมือง เจ้าฟังบูชาไฟอย่าให้ไฟดับ ถ้าไฟดับ นี้มีด นี้ฟัน นี้ไม้สีไฟ เจ้าฟังก่อไฟบูชา’ เมื่อสั่งเด็กแล้วได้ไปในเมือง ขณะที่เด็กกำลังเล่นอยู่ไฟเกิดดับ เด็กนึกขึ้นได้ว่า ‘พ่อสั่งเราไว้ว่า ‘เจ้าฟังบูชาไฟ อย่าให้ไฟดับ ถ้าไฟดับ นี้มีด นี้ฟัน นี้ไม้สีไฟ เจ้าฟังก่อไฟบูชา’ ทางที่ดี เราควรก่อไฟบูชา’ จึงเอามีดากไม้สีไฟด้วยเข้าใจว่า ‘บางทีจะได้ไฟบ้าง’ แต่ไม่ได้ไฟเลย จึงผ่าไม้สีไฟออกเป็น ๒ ซีก ... ๓ ซีก... ๔ ซีก ... ๕ ซีก ... ๑๐ ซีก ... ๒๐ ซีก ... แล้วสับให้เป็นชิ้นเล็ก ๆ ครั้นสับให้เป็นชิ้นเล็ก ๆ แล้วก็นำมาโขลกในครก ครั้นโขลกในครกแล้วก็โปรยในที่มึลมแรงด้วยเข้าใจว่า ‘บางทีจะได้ไฟบ้าง’ แต่เขาก็ไม่ได้ไฟเลย

ต่อมา ขลุ่ยผู้บูชาไฟทำธุระในเมืองเสร็จแล้วจึงกลับมาอาศรมของตน ได้ถามเด็กนั้นว่า ‘ลูกเอ๋ย ไฟของเจ้าไม่ดับบ้างเลยหรือ’

เด็กนั้นตอบว่า ‘พ่อครับ ผมมัวเล่นอยู่ตรงนี้ ‘ไฟก็ดับเสีย’ พอนึกขึ้นได้ว่า ‘พ่อสั่งไว้ว่า ‘เจ้าฟังบูชาไฟ อย่าให้ไฟดับ ถ้าไฟดับ นี้มีด นี้ฟัน นี้ไม้สีไฟ เจ้าฟังก่อไฟบูชา’ ทางที่ดี เราควรก่อไฟบูชา ผมจึงเอามีดากไม้สีไฟด้วยคิดว่า ‘บางทีจะได้ไฟบ้าง’ แต่ไม่ได้ไฟเลย จึงผ่าไม้สีไฟออกเป็น ๒ ซีก ... ๓ ซีก ... ๔ ซีก ... ๕ ซีก ... ๑๐ ซีก ... ๒๐ ซีก ... แล้วสับให้เป็นชิ้นเล็ก ๆ ครั้นสับให้เป็นชิ้นเล็ก ๆ แล้วก็นำมาโขลกในครก ครั้นโขลกในครกแล้วก็โปรยในที่มึลมแรงด้วยเข้าใจว่า ‘บางทีจะได้ไฟบ้าง’ แต่ไม่ได้ไฟเลย

พระสดตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑๐. ปายาสีสูตร]

อุปมาด้วยนายกองเกวียน ๒ คน

ลำดับนั้น ชฎิลผู้บูชาไฟคนนั้นได้มีความคิดตั้งนี้ว่า 'เด็กคนนีช่างโง่ไม่ฉลาดเอาเสียเลย หาไฟโดยไม่ถูกวิธีจะได้อย่างไรเล่า' เมื่อเด็กนั้นกำลังดูอยู่ จึงหยิบไม้สีไฟมาสีให้เกิดไฟแล้วบอกกับเด็กนั้นตั้งนี้ว่า 'ลูกเอ๋ย เขาติดไฟกันอย่างไร ไม่เหมือนเจ้าที่โง่ไม่ฉลาดหาไฟโดยไม่ถูกวิธี'

บพิตร พระองค์ก็เช่นเดียวกันทรงโง่เขลา ไม่ฉลาดนั้นแหละ แสวงหาโลกหน้าโดยไม่ถูกวิธี พระองค์โปรดสละทิวฐิขั้วนั้นเกิด ปล่อยวางทิวฐิขั้วนั้นเกิด ทิวฐิขั้วเช่นนั้นอย่าได้เกิดมีแก่พระองค์เพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์ ตลอดกาลนานเลย"

[๔๒๙] "ท่านกัสสปะ พุดอย่างนั้นก็จริง แต่โยมไม่อาจสละทิวฐิขั้วนี้ได้ พระเจ้าปเสนทิโกศลหรือพระราชานอกอาณาจักร ทรงรู้จักโยมอย่างนี้ว่า 'เจ้าปายาสีมิวาทะอย่างนี้ มีทิวฐิขั้วอย่างนี้ว่า 'แม่เพราะเหตุนี้ โลกอื่นไม่มี โอปปาติกสัตว์ไม่มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทาดิและทำชั่วไม่มี' หากโยมสละทิวฐิขั้วนี้ จะมีคนว่าโยมได้ว่า 'เจ้าปายาสีนี้ช่างโง่ ไม่ฉลาด ยึดถือแต่สิ่งผิด ๆ' โยมจะถือทิวฐิขั้วนั้นต่อไปเพราะความโกรธ เพราะความลบลู่ เพราะความแข่งดี"

อุปมาด้วยนายกองเกวียน ๒ คน

[๔๓๐] "บพิตร ถ้าเช่นนั้น อาตมภาพจะยกอุปมาถวายพระองค์ให้สดับ คนฉลาดบางพวกในโลกนี้ เข้าใจความหมายแห่งถ้อยคำได้ด้วยอุปมาโวหาร เรื่องเคยมีมาแล้ว มีพ่อค้าเกวียนหมู่ใหญ่มีเกวียนประมาณ ๑,๐๐๐ เล่ม เดินทางจากแคว้นทางทิศตะวันออกไปยังแคว้นทางทิศตะวันตก ขณะเมื่อเดินทางไป หนุ้า ฟืน น้ำ ใไม่สดได้หมดสิ้นไปอย่างรวดเร็ว ในหมู่เกวียนนั้นมีนายกองเกวียน ๒ คน คุมเกวียนคนละ ๕๐๐ เล่ม นายกองเกวียนทั้ง ๒ คนนั้นได้ปรึกษากันว่า 'กองเกวียนนี้เป็นหมู่ใหญ่มีเกวียน ๑,๐๐๐ เล่ม เวลาที่พวกเราเดินทางรวมกันไป หนุ้า ฟืน น้ำ ใไม่สดหมดสิ้นไปอย่างรวดเร็ว ทางที่ดีพวกเราควรแยกกองเกวียนนี้ออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ แยกเป็นกลุ่มละ ๕๐๐ เล่ม' จึงตกลงแยกกันเป็น ๒ กลุ่ม กลุ่มละ ๕๐๐ เล่ม นายกองเกวียนคนหนึ่งบรรทุกหนุ้า ฟืน และน้ำเป็นอันมากขับเกวียนล่วงหน้าไปก่อน เมื่อไปได้ ๒-๓ วันได้พบบุรุษผิวดำนัยน์ตาแดงสะพายแล่งธนู หัตถดอกโกมุท มีผ้าและผมเปียกปอน ขับรถคันงามมีล้อเป็นอนตมสวนทางมา จึงถามว่า 'ท่านมาจากไหน'

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑๐. ปายาสีสูตร]

อุปมาด้วยนายกองเกวียน ๒ คน

บุรุษนั้นตอบว่า 'เรามาจากที่โน้น'

นายกองเกวียนถามว่า 'ท่านจะไปไหน'

บุรุษนั้นตอบว่า 'เราจะไปที่โน้น'

นายกองเกวียนถามว่า 'หนทางกันดารข้างหน้ามีฝนตกมากใช่ไหม'

บุรุษนั้นตอบว่า 'ใช่ครับ หนทางกันดารข้างหน้ามีฝนตกมาก หนทางมีน้ำชุ่มฉ่ำ มีหญ้า ฟืนและน้ำมากมาย พวกท่านจงทิ้งหญ้า ฟืน และน้ำเก่าเสียเถิด เกวียนเบาท่านจะเดินทางได้เร็วขึ้น รั้วก็ไม่ต้องลำบาก'

ลำดับนั้น นายกองเกวียนเรียกพวกขับเกวียนมาบอกว่า 'บุรุษนี้บอกว่า 'หนทางกันดารข้างหน้ามีฝนตกมาก หนทางมีน้ำชุ่มฉ่ำ มีหญ้า ฟืน และน้ำมากมาย พวกท่านจงทิ้งหญ้า ฟืน และน้ำเก่าเสียเถิด เกวียนเบาท่านจะเดินทางได้เร็วขึ้น รั้วก็ไม่ต้องลำบาก' พวกท่านจงทิ้งหญ้า ฟืน และน้ำเก่า จงขับเกวียนเบาไปเถิด'

พวกขับเกวียนรับคำของนายกองเกวียนแล้วทิ้งหญ้า ฟืน และน้ำเก่า ขับเกวียนเบาไป แต่ก็มิได้พบเห็นหญ้า ฟืนหรือน้ำแม้ในที่พักเกวียนแห่งแรก แห่งที่ ๒ แห่งที่ ๓ แห่งที่ ๔ แห่งที่ ๕ แห่งที่ ๖ แห่งที่ ๗ ก็ไม่พบ จึงถึงความวอดวายด้วยกัน มนุษย์หรือสัตว์เลี้ยงที่อยู่ในกองเกวียนนั้นถูกอมมนุษย์คือยักษ์จับกินเสียทั้งหมดเหลือแต่กระดูก

ต่อมา เมื่อนายกองเกวียนคณะที่ ๒ รู้สึกว่า เวลานี้กองเกวียนคณะแรกได้ออกเดินทางไปนานแล้ว จึงบรรทุกหญ้า ฟืน และน้ำเป็นอันมากแล้วขับเกวียนไปเมื่อไปได้ ๒-๓ วันได้พบบุรุษผิวดำนัยน์ตาแดงสะพายแล่งธนู หัตถดอกโกมุท มีผ้าและผมเปียกปอน ขับรถคันทันมีล้อเป็นอนตมสวนทางมา จึงถามว่า 'ท่านมาจากไหน'

บุรุษนั้นตอบว่า 'เรามาจากที่โน้น'

นายกองเกวียนถามว่า 'ท่านจะไปไหน'

บุรุษนั้นตอบว่า 'เราจะไปที่โน้น'

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑๐. ปายาสีสูตร]

อุปมาด้วยนายกองเกวียน ๒ คน

นายกองเกวียนถามว่า ‘หนทางกันดารข้างหน้ามีฝนตกมากใช่ไหม’

บุรุษนั้นตอบว่า ‘ใช่ครับ หนทางกันดารข้างหน้ามีฝนตกมาก หนทางมีน้ำชุ่มฉ่ำ มีหญ้า ฟืนและน้ำมากมาย พวกท่านจงทิ้งหญ้า ฟืน และน้ำเก่าเสียเถิด เกวียนเบาท่านจะเดินทางได้เร็วขึ้น วัก็ไม่ต้องลำบาก’

ลำดับนั้น นายกองเกวียนเรียกพวกข้าบเกวียนมาบอกว่ ‘บุรุษนี้บอกว่ ‘หนทางกันดารข้างหน้ามีฝนตกมาก หนทางมีน้ำชุ่มฉ่ำ มีหญ้า ฟืน และน้ำมากมาย พวกท่านจงทิ้งหญ้า ฟืน และน้ำเก่าเสียเถิด เกวียนเบาท่านจะเดินทางได้เร็วขึ้น วัก็ไม่ต้องลำบาก’ ท่านทั้งหลาย บุรุษผู้นี้ไม่ใช่มิตรหรือญาติสาโลหิตของพวกเรา พวกเราจะเชื่อเขาได้อย่างไร พวกท่านไม่ควรทิ้งหญ้า ฟืน และน้ำเก่า จงข้าบเกวียนไปพร้อมกับสิ่งของตามที่นำมาเถิด พวกเราจะไม่ทิ้งของเก่า’

พวกข้าบเกวียนรับคำของนายกองเกวียนแล้ว ข้าบเกวียนไปพร้อมกับสิ่งของตามที่นำมา พวกเขาไม่พบเห็นหญ้า ฟืน หรือน้ำในที่พักเกวียนแห่งแรก แห่งที่ ๒ แห่งที่ ๓ แห่งที่ ๔ แห่งที่ ๕ แห่งที่ ๖ แห่งที่ ๗ ก็ไม่พบเลย เห็นแต่กองเกวียน(คณะแรก)ที่ถึงความวอดวาย และเห็นมนุษย์และสัตว์เลี้ยงในกองเกวียนนั้น ซึ่งถูกมนุษย์คือยักษ์จับกินเสียทั้งหมดเหลือแต่กระดูก

ลำดับนั้น นายกองเกวียนจึงเรียกพวกข้าบเกวียนมาบอกว่ ‘นี่คือหมู่เกวียน (คณะแรก)นั้นได้ถึงความวอดวาย ทั้งนี้เพราะนายกองเกวียนผู้นำเป็นคนโง่เขลา ถ้าอย่างนั้น พวกท่านจงทิ้งสิ่งของที่มีประโยชน์น้อยในกองเกวียนของเราแล้ว จงขนเอาสิ่งของที่มีประโยชน์มากในกองเกวียนนี้ไป’

พวกข้าบเกวียนรับคำของนายกองเกวียนแล้ว ทั้งสิ่งของที่มีประโยชน์น้อยในเกวียนของตน ขนเอาสิ่งของที่มีประโยชน์มากในหมู่เกวียนนั้น เดินทางข้ามทางกันดารไปได้โดยสวัสดิภาพ ทั้งนี้เพราะนายกองเกวียนผู้นำเป็นคนฉลาด

บพิตร พระองค์ทรงโง่เขลา ไม่ฉลาด ทรงแสวงหาโลกอื่นโดยไม่ถูกวิธี จะถึงความพินาศ ก็เช่นเดียวกับนายกองเกวียนคนแรกนั้นแหละ พวกคนที่เข้าใจว่าทฤษฎีของพระองค์ควรฟัง ควรเชื่อถือเหล่านั้น ก็จะถึงความพินาศเหมือนกัน ฉะนั้น พระองค์โปรดสละทฤษฎีชั่วนั้นเถิด ปล่อยวางทฤษฎีชั่วนั้นเถิด ทฤษฎีชั่วเช่นนั้นอย่าได้เกิดมีแก่พระองค์เพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์ตลอดกาลนานเลย”

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑๐. ปายาสีสูตร]

อุปมาด้วยคนทูนห่ออุจจาระ

[๔๓๑] “ท่านกัสสปะ พุดอย่างนั้นก็จริง แต่โยมไม่อาจสละทิวฐิขั้วนี้ได้ พระเจ้าปเสนทิโกศลหรือพระราชานอกอาณาจักรทรงรู้จักโยมอย่างนี้ว่า ‘เจ้าปายาสี ทรงมีวาตะอย่างนี้ ทรงมีทิวฐิขั้วอย่างนี้ว่า ‘แม่เพราะเหตุนี้ โลกอื่นไม่มี โอปปาติกสัตว์ ‘ไม่มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำได้และทำชั่วไม่มี’ หากโยมสละทิวฐิขั้วนี้ จะมีคนว่า โยมได้ว่า ‘เจ้าปายาสีนี้ช่างโง่เขลา ไม่ฉลาด ยึดถือแต่สิ่งผิด ๆ’ โยมจะถือทิวฐิขั้วนั้น ต่อไป เพราะความโกรธ เพราะความลบลู่ เพราะความแข่งดี”

อุปมาด้วยคนทูนห่ออุจจาระ

[๔๓๒] “บพิตร ถ้าเช่นนั้น อาตมภาพจะยกอุปมาถวายพระองค์ให้สดับ คนฉลาดบางพวกในโลกนี้ เข้าใจความหมายแห่งถ้อยคำได้ด้วยอุปมาโวหาร เรื่องเคยมี มาแล้ว มีบุรุษผู้เลี้ยงสุกรคนหนึ่งออกจากหมู่บ้านของตนไปยังหมู่บ้านอื่น เห็น อุจจาระแห่งจำนวนมากที่เขาทิ้งไว้ในบ้านนั้น จึงมีความคิดตั้งนี้ว่า ‘อุจจาระแห่ง มากมายที่เขาทิ้งนี้เป็นอาหารของสุกรของเรา ทางที่ดี เราควรนำอุจจาระแห่ง ‘ไปจากที่นี่’ จึงปู้ผ้าห่มลงแล้วโกยเอาอุจจาระแห่งจำนวนมาก ผูกเป็นห่อทูนเดินไป ในระหว่างทาง เขาถูกฝนทำให้ชุ่มนอกฤดูกาล ตกรดเปรอะเปื้อนไปด้วยอุจจาระ ตั้งแต่ศีรษะจรดปลายเล็บ(เท้า) ทูนเอาห่ออุจจาระที่ล้นไหลเดินไป

ชาวบ้านเห็นเขาจึงถามว่า ‘ท่านบ้าหรือเปล่า เสียจริตหรือเปล่า ทำไมจึง เปรอะเปื้อนด้วยอุจจาระตั้งแต่ศีรษะจรดปลายเล็บ ทูนห่ออุจจาระที่ล้นไหลอยู่เล่า’

บุรุษนั้นตอบว่า ‘พวกท่านต่างหากที่บ้า พวกท่านต่างหากที่เสียจริต ความจริง อุจจาระเป็นอาหารของสุกรของเรา’

บพิตร พระองค์ก็เช่นเดียวกับบุรุษผู้ทูนห่ออุจจาระเดินไปนั้นแหละ พระองค์ โปรตสละทิวฐิขั้วนั้นเถิด ปล่อยวางทิวฐิขั้วนั้นเถิด ทิวฐิขั้วเช่นนั้นอย่าได้เกิดมีแก่ พระองค์เพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์ ตลอดกาลนานเลย”

[๔๓๓] “ท่านกัสสปะพุดอย่างนั้นก็จริง แต่โยมไม่อาจสละทิวฐิขั้วนี้ได้ พระเจ้า ปเสนทิโกศลหรือพระราชานอกอาณาจักรรู้จักโยมอย่างนี้ว่า ‘เจ้าปายาสีทรงมีวาตะ

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑๐. ปายาสีสูตร]

อุปมาด้วยนักเลงสกา

อย่างนี้ มีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า ‘แม่เพราะเหตุนี้ โลกอื่นไม่มี โอบปาดิกสัตว์ไม่มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำได้และทำชั่วไม่มี’ หากโยมสละทิวฏฐิชั่วนี้จะมีคนว่าโยมได้ว่า ‘เจ้าปายาสินีช่างโง่เขลาไม่ฉลาด ยึดถือแต่สิ่งผิด ๆ’ โยมจะถือทิวฏฐินั้นต่อไป เพราะความโกรธ เพราะความลบลู่ เพราะความแข่งดี”

อุปมาด้วยนักเลงสกา

[๔๓๔] “บพิตร ถ้าเช่นนั้น อาตมภาพจะยกอุปมาถวายพระองค์ให้สดับ คนฉลาดบางพวกในโลกนี้ เข้าใจความหมายแห่งถ้อยคำได้ด้วยอุปมาโวหาร เรื่องเคยมีมาแล้ว มีนักเลงสกา ๒ คนกำลังเล่นสกา คนหนึ่งกลืนเบี้ยที่จะทำให้แพ้ลูกแล้ว ลูกเล่า อีกคนหนึ่งเห็นเช่นนั้นจึงพูดว่า ‘เพื่อนเอ๋ย ท่านชนะอยู่ฝ่ายเดียว จงคืนลูกสกาแก่เราบ้าง เราจะเช่นบูชา’ นักเลงสกาคนนั้นรับคำแล้วมอบลูกสกาคืน ต่อมานักเลงสกาคนที่ ๒ เอายาพิษทาลูกสกาแล้วบอกว่า ‘มาเถิด เพื่อน เราจักเล่นสกากันต่อ’ นักเลงสกาคนแรกรับคำแล้ว

แม้ครั้งที่ ๒ นักเลงสกาทั้ง ๒ ก็เล่นสกากันต่อ แม้ครั้งที่ ๒ นักเลงสกาคนแรกก็ยังคงกลืนเบี้ยที่จะทำให้แพ้ลูกแล้วลูกเล่า นักเลงสกาคนที่ ๒ เห็นนักเลงคนแรกกลืนเบี้ยที่จะทำให้แพ้ลูกแล้วลูกเล่า แม้ครั้งที่ ๒ จึงได้พูดกับนักเลงสกาดังนี้ว่า

‘คนกลืนลูกสกาเคลือบยาพิษ

อย่างแรงกล้าก็ยังไม่รู้ตัว

เฮ้ย เจ้านักเลงชั่ว เจ้าจงกลืนเข้าไป

พิษร้ายแรงจักออกฤทธิ์แก่เจ้าภายหลัง’^๑

บพิตร พระองค์ก็เช่นเดียวกับนักเลงสกานั้นแหละ โปรดสละทิวฏฐิชั่วนั้นเถิด ปล่อยวางทิวฏฐิชั่วนั้นเถิด ทิวฏฐิชั่วเช่นนั้นอย่าได้เกิดมีแก่พระองค์เพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์ตลอดกาลนานเลย”

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ข.ชา. (แปล) ๒๗/๙๑/๓๘

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๐ หน้า :๓๖๕ }

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑๐. ปายาสีสูตร]

อุปมาด้วยคนหอบเปลือกปาน

[๔๓๕] “ท่านกัสสปะ พุดอย่างนั้นก็จริง แต่โยมไม่อาจสละทิวลิปชั้วนี้ได้ พระเจ้าปเสนทิโกศลหรือพระราชานอกอาณาจักรรู้จักโยมอย่างนี้ว่า ‘เจ้าปายาสีมี วาทะอย่างนี้ มีทิวลิปอย่างนี้ว่า ‘แม่เพราะเหตุนี้ โลกอื่นไม่มี โอบปาดิกสัตว์’ไม่มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำความดีและทำชั่วไม่มี’ หากโยมสละทิวลิปชั้วนี้ จะมีคนว่าโยมได้ว่า ‘เจ้าปายาสีนี้ช่างโง่งเงลา ไม่ฉลาด ยึดถือแต่สิ่งผิด ๆ’ โยมจะยึดถือทิวลิปนั้นต่อไป เพราะความโกรธ เพราะความลบลู่ เพราะความแข่งดี”

อุปมาด้วยคนหอบเปลือกปาน

[๔๓๖] ท่านพระกุมารกัสสปะถวายพระพรว่า “บพิตร ถ้าเช่นนั้น อาตมภาพ จะยกอุปมาถวายพระองค์ให้สดับ คนฉลาดบางคนในโลกนี้ เข้าใจความหมายแห่ง ถ้อยคำได้ด้วยอุปมาโวหาร เรื่องเคยมีมาแล้ว ณ เมืองแห่งหนึ่ง สหายคนหนึ่งเรียก สหายมาบอกว่า ‘มาเถิด เพื่อน เราจะเข้าไปยังเมืองนั้น บางทีจะได้ทรัพย์ในเมืองนั้น บ้าง’ สหายคนที่ ๒ รับคำของเพื่อนแล้ว พวกเขาก็นำเข้าไปยังชนบทถึงถนนในหมู่บ้าน แห่งหนึ่ง เห็นเปลือกปานที่เขาทิ้งไว้มากมายในที่นั้น สหายคนแรกบอกสหายคนที่ ๒ ว่า ‘เพื่อนเอ๋ย เขาทิ้งเปลือกปานไว้มากมาย ถ้าเช่นนั้น ท่านจงผูกเปลือก ปานไป ๑ มัด เราจะผูกอีก ๑ มัด เรา ๒ คนจะช่วยกันขนเปลือกปานไป’ สหาย คนที่ ๒ รับคำแล้วผูกเปลือกปาน ๑ มัด แล้ว ต่างช่วยกันหอบเปลือกปานเข้าไป ยังถนนในหมู่บ้านอีกสายหนึ่ง ได้เห็นด้ายปานที่เขาทิ้งไว้มากมายในที่นั้น สหาย คนแรกจึงบอกสหายอีกคนหนึ่งว่า ‘เพื่อนเอ๋ย เราจะปรารถนาเปลือกปานไปเพื่อ อะไร นี่ด้ายปานที่เขาทิ้งไว้มากมาย ถ้าเช่นนั้น ท่านจงทิ้งมัดเปลือกปานเสียเถิด เราก็จะทิ้งเหมือนกัน เรามาช่วยกันนำมัดด้ายปานไปเถิด’ สหายคนที่ ๒ ตอบว่า ‘เพื่อนเอ๋ย เราหอบมัดเปลือกปานนี้มาตั้งไกล อีกทั้งมัดไว้เรียบร้อยดีแล้ว เราจะไม่ ทิ้งละ ท่านจงทราบเถิด’

ลำดับนั้น สหายคนแรกทิ้งมัดเปลือกปานแล้วนำมัดด้ายปาน

สหายทั้งสองพากันเข้าไปยังถนนในหมู่บ้านอีกสายหนึ่ง ได้เห็นผ้าปานที่เขา ทิ้งไว้มากมายในที่นั้น สหายคนแรกจึงบอกสหายอีกคนหนึ่งว่า ‘เราจะปรารถนา เปลือกปานและด้ายปานไปเพื่ออะไร นี่ผ้าปานที่เขาทิ้งไว้มากมาย ถ้าเช่นนั้น ท่านจง

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑๐. ปายาสีสูตร]
อุปมาด้วยคนชอบเปลือกปาน

ทิ้งมัดเปลือกปานเสีย เราก็จะทิ้งมัดด้ายปานเหมือนกัน พวกเรามาช่วยกันนำมัดผ้าปานไปเถิด' สหายคนที่ ๒ ตอบว่า 'เพื่อนเอ๋ย เราชอบมัดเปลือกปานนี้มาตั้งไกล อีกทิ้งมัดไว้เรียบร้อยดีแล้ว เราจะไม่ทิ้งละ ท่านจงทราบเถิด'

ลำดับนั้น สหายคนแรกทิ้งมัดด้ายปานแล้วนำมัดผ้าปานไป

สหายทั้งสองพากันเข้าไปยังถนนในหมู่บ้านอีกสายหนึ่ง ได้เห็นเปลือกไม้โขมะที่เขาทิ้งไว้มากมาย ฯลฯ ด้ายเปลือกไม้โขมะที่เขาทิ้งไว้มากมาย ฯลฯ ผ้าเปลือกไม้โขมะที่เขาทิ้งไว้มากมาย ฯลฯ ลูกฝ้ายที่เขาทิ้งไว้มากมาย ฯลฯ ด้ายฝ้ายที่เขาทิ้งไว้มากมาย ฯลฯ ผ้าฝ้ายที่เขาทิ้งไว้มากมาย ฯลฯ เหล็กที่เขาทิ้งไว้มากมาย ฯลฯ โลหะ^๑ที่เขาทิ้งไว้มากมาย ฯลฯ ดินุกที่เขาทิ้งไว้มากมาย ฯลฯ สำริดที่เขาทิ้งไว้มากมาย ฯลฯ เงินที่เขาทิ้งไว้มากมาย ฯลฯ ทองที่เขาทิ้งไว้มากมายในที่นั้น สหายคนแรกจึงบอกสหายอีกคนหนึ่งว่า 'เพื่อนเอ๋ย เราจะปรารถนาเปลือกปาน ด้ายปาน ผ้าปาน เปลือกไม้โขมะ ด้ายเปลือกไม้โขมะ ผ้าเปลือกไม้โขมะ ลูกฝ้าย ด้ายฝ้าย ผ้าฝ้าย เหล็ก โลหะ ดินุก สำริด หรือเงินไปเพื่ออะไรกัน นี้ทองที่เขาทิ้งไว้มากมาย ท่านจงทิ้งมัดเปลือกปานเสียเถิด เราก็จะทิ้งห่อเงินเหมือนกัน พวกเรามาช่วยกันนำห่อทองไปเถิด' สหายคนที่ ๒ ตอบว่า 'เพื่อนเอ๋ย เราชอบมัดเปลือกปานนี้มาตั้งไกล อีกทิ้งมัดไว้เรียบร้อยดีแล้ว เราจะไม่ทิ้งละ ท่านจงทราบเถิด'

ลำดับนั้น สหายคนแรกทิ้งห่อเงินแล้วนำห่อทองไป

สหายทั้งสองพากันเข้าไปยังหมู่บ้านของตน ๆ ในบรรดาสหายทั้ง ๒ คนนั้น คนที่ชอบมัดเปลือกปานไป ไม่ได้ได้รับความชื่นชมยินดีจากมารดาบิดา ไม่ได้ได้รับความชื่นชมยินดีจากบุตรภรรยา ไม่ได้ได้รับความชื่นชมยินดีจากมิตรอำมาตย์ อีกทั้งไม่ได้รับความสุขโสมนัสที่เกิดจากการชอบเปลือกปานนั้น ส่วนสหายอีกคนหนึ่งก็นำห่อทองไป ได้รับความชื่นชมยินดีจากมารดาบิดา ได้รับความชื่นชมยินดีจากบุตรภรรยา ได้รับความชื่นชมยินดีจากมิตรอำมาตย์ อีกทั้งได้รับความสุขโสมนัสที่เกิดจากการนำห่อทองนั้น

เชิงอรรถ :

^๑ โลหะ ในที่นี้หมายถึงทองแดง (ที.ม.อ. ๔๓๖/๔๒๙)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๐ หน้า :๓๖๗ }

พระสดตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑๐. ปายาสีสูตร]

ว่าด้วยยัญพิธี

บพิตร พระองค์ก็เช่นเดียวกับบุรุษผู้ชนมัตเปลือกปานไม่เกือกูลนั้นแหละ พระองค์โปรดสละทิวฏฐิ์ช้วนันเกิด ปลอ่ยวางทิวฏฐิ์ช้วนันเกิด ทิวฏฐิ์ช้วนันนั้นอย่าได้เกิดมีแก่พระองค์ เพื่อไม่เกือกูล เพื่อทุกขตลอดกาลนานเลย”

เจ้าปายาสีทรงรับสรณคมน์

[๔๓๗] เจ้าปายาสีตรัสว่า “เพียงอุปมาโวหารข้อแรกของท่านกัสสปะเท่านั้น โยมก็พอใจอย่างยิ่งแล้ว แต่อยากจะฟังปฏิภาณในการตอบปัญหาที่วิจิตรเหล่านี้ จึงทำที่โต้แย้งท่านกัสสปะไปเท่านั้นเอง ภาษิตของท่านกัสสปะชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ภาษิตของท่านกัสสปะชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ท่านกัสสปะประกาศธรรมแจ่มแจ้งโดยประการต่าง ๆ เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืดด้วยตั้งใจว่า ‘คนมีตาดีจักเห็นรูปได้’ โยมขอถึงพระผู้มีพระภาค พร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์เป็นสรณะ ขอท่านกัสสปะโปรดจำโยมว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต โยมปรารถนาจะบูชามหาญญ ขอท่านกัสสปะโปรดชี้แจงวิธีบูชามหาญญอันเป็นไปเพื่อเกือกูล เพื่อสุขแก่โยมตลอดกาลนานเกิด”

ว่าด้วยยัญพิธี

[๔๓๘] ท่านพระกุมารกัสสปะถวายพระพรว่า “บพิตร ยัญที่มีการฆ่าโค ๑ ยัญที่มีการฆ่าแพะ แกะ ๑ ยัญที่มีการฆ่าไก่ สุกร ๑ ยัญที่ทำให้สัตว์ต่าง ๆ ได้รับความเดือดร้อน ๑ และผู้รับ(ยัญ) ก็เป็นผู้มีมิจจาทิวฏฐิ์ มีมิจจาสังกัปะปะ มีมิจจาวาจา มีมิจจากัมมันตะ มีมิจจอาชีวะ มีมิจจาสติ มีมิจจาสมาธิ เช่นนี้ ไม่มีผลมาก ไม่มีอานิสงส์มาก ไม่มี ความเจริญรุ่งเรืองมาก ไม่มี ความแพร่หลายมาก เปรียบเหมือนชาวนาถือเมล็ดพืชและไถไปป่าแล้วหว่านเมล็ดพืชที่หัก เน่า ถูกลมแดดแผดเผาแล้ว สิบ ยังไม่สุกดีลงในนาไร่ที่ไม่ดี มีพื้นที่ไม่เหมาะสม ไม่แผ้วถางต่อและหนามให้หมดไป ทั้งฝนก็ไม่ตกตามฤดูกาล เมล็ดพืชเหล่านั้นจะเจริญงอกงามไพบูลย์หรือ ชาวนาจะได้รับผลอันไพบูลย์หรือ”

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑๐. ปายาสีสูตร]

เรื่องอุตรมาณพ

เจ้าปายาสีตรัสตอบว่า “ไม่เป็นอย่างนั้นเลย ท่านกัสสปะ”

ท่านพระกุมารกัสสปะถวายพระพรว่า “บพิตร ยัญที่มีการฆ่าโค ๑ ยัญที่มีการฆ่าแพะ แกะ ๑ ยัญที่มีการฆ่าไก่ สุกกร ๑ ยัญที่ทำให้สัตว์ต่าง ๆ ได้รับความเดือดร้อน ๑ และผู้รับ(ยัญ)ก็เป็นผู้มีมิจฉาทิฏฐิ มีมิจฉาสังกัปปะ มีมิจฉาวาจา มีมิจฉากัมมันตะ มีมิจฉาอาชีพะ มีมิจฉาวายามะ มีมิจฉาสติ มีมิจฉาสมาธิเช่นนี้ ย่อมไม่มีผลมาก ไม่มีอานิสงส์มาก ไม่มีความสำเร็จรุ่งเรืองมากไม่มีความแพร่หลายมาก” ส่วนยัญที่ไม่มีการฆ่าโค ๑ ยัญที่ไม่มีการฆ่าแพะ แกะ ๑ ยัญที่ไม่มีการฆ่าไก่ สุกกร ๑ ยัญที่ไม่ทำให้สัตว์ต่าง ๆ ได้รับความเดือดร้อน ๑ และผู้รับก็เป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิ มีสัมมาสังกัปปะ มีสัมมาวาจา มีสัมมากัมมันตะ มีสัมมาอาชีพะ มีสัมมาวายามะ มีสัมมาสติ มีสัมมาสมาธิเช่นนี้ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก มีความเจริญรุ่งเรืองมาก มีความแพร่หลายมาก เปรียบเหมือนชาวนาถือเมล็ดพืชและไถไปป่าแล้วหว่านเมล็ดพืชที่ไม่หัก ไม่เนา ไม่ถูกลมแดดแผดเผา มีเมล็ดสุกดีลงในนาไร่ที่ดีมีพื้นที่เหมาะ แคว่ทางต่อและหนามให้หมดไป ทั้งฝนก็ตกตามฤดูกาล พืชเหล่านั้นจะเจริญงอกงามไพบูลย์ หรือชาวนาจะได้รับผลอันไพบูลย์หรือ”

เจ้าปายาสีตรัสตอบว่า “เป็นอย่างนั้น ท่านกัสสปะ”

ท่านพระกุมารกัสสปะถวายพระพรว่า “ยัญที่ไม่มีการฆ่าโค ๑ ยัญที่ไม่มีการฆ่าแพะ แกะ ๑ ยัญที่ไม่มีการฆ่าไก่ สุกกร ๑ ยัญที่ไม่ทำให้สัตว์ต่าง ๆ ได้รับความเดือดร้อน ๑ และผู้รับก็เป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิ มีสัมมาสังกัปปะ มีสัมมาวาจา มีสัมมากัมมันตะ มีสัมมาอาชีพะ มีสัมมาวายามะ มีสัมมาสติ มีสัมมาสมาธิเช่นนี้ ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก มีความเจริญรุ่งเรืองมากมีความแพร่หลายมาก”

เรื่องอุตรมาณพ

[๔๓๙] ต่อมา เจ้าปายาสีทรงเริ่มให้ทานแก่สมณพราหมณ์ คนกำพร้า คนเดินทาง วณิก และพวกยาก แต่ในทานนั้นท้าวเธอประทานโภชนะเห็นปานนี้ คือ ปลายข้าวมีน้ำผักดองเป็นกับ ได้ประทานผ้าเนื้อหยาบมีชายขอดเป็นปม ๆ ในการให้ทานนั้น มีอุตรมาณพเป็นเจ้าหน้าที่

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑๐. ปายาสีสูตร]

เรื่องอุตตรมาณพ

อุตตรมาณพให้ทานแล้วอุทิศอย่างนี้ว่า “ด้วยผลทานนี้ ข้าพเจ้าขออยู่ร่วมกับเจ้าปายาสีในโลกนี้เท่านั้น อย่าได้อยู่ร่วมกันอีกในโลกหน้าเลย”

เจ้าปายาสีทรงสดับว่า “ทราบแล้ว อุตตรมาณพให้ทานแล้วอุทิศอย่างนี้ว่า ‘ด้วยผลทานนี้ ข้าพเจ้าขออยู่ร่วมกับเจ้าปายาสีในโลกนี้เท่านั้น อย่าได้อยู่ร่วมกันอีกในโลกหน้าเลย’ ต่อมาพระองค์ จึงรับสั่งให้เรียกอุตตรมาณพมาตรัสถามว่า ‘พออุตตระ เธอให้ทานแล้วอุทิศอย่างนี้ว่า ‘ด้วยผลทานนี้ ข้าพเจ้าขออยู่ร่วมกับเจ้าปายาสีในโลกนี้เท่านั้น อย่าได้อยู่ร่วมกันอีกในโลกหน้าเลย’ จริงหรือ”

อุตตรมาณพกราบทูลว่า “จริงอย่างนั้น กระหม่อม”

เจ้าปายาสีตรัสถามว่า “พออุตตระ ก็เพราะเหตุใด เธอให้ทานแล้วจึงอุทิศอย่างนี้ว่า ‘ด้วยผลทานนี้ ฯลฯ อย่าได้อยู่ร่วมกันอีกในโลกหน้าเลย’ พวกเราต้องการบุญ หวังผลทานจริง ๆ มิใช่หรือ”

อุตตรมาณพกราบทูลว่า “ในทานของพระองค์ยังมีการประทานโภชนะเห็นปานนี้ คือปลายข้าวมีน้ำผักดองเป็นกับ ซึ่งพระองค์ไม่ทรงปรารถนาจะถูกต้องแม้ด้วยพระบาท ไฉนจะเสวยเล่า อนึ่ง ผักรักเนื้อหายามีขายขอเป็นปม ๆ ซึ่งพระองค์ไม่ทรงปรารถนาจะถูกต้องแม้ด้วยพระบาท ไฉนจะทรงนุ่งห่มเล่า พระองค์ทรงเป็นที่รัก เป็นที่พอใจของพวกข้าพระองค์ พวกข้าพระองค์จะชักจูงผู้ซึ่งเป็นที่รักเป็นที่พอใจไป ด้วยสิ่งที่ไม่น่าพอใจได้อย่างไรเล่า”

เจ้าปายาสีตรัสว่า “พออุตตระ ถ้าอย่างนั้น เธอจงจัดเตรียมโภชนะชนิดเดียวกับที่เราบริโภค จงจัดเตรียมผ้าชนิดเดียวกับที่เรานุ่งห่ม”

อุตตรมาณพทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว จัดเตรียมโภชนะชนิดเดียวกับที่เจ้าปายาสีเสวย และจัดเตรียมผ้าชนิดเดียวกับที่เจ้าปายาสีทรงนุ่งห่ม

[๔๔๐] ต่อมา เพราะเหตุที่เจ้าปายาสีทรงให้ทานโดยไม่เคารพ ไม่ทรงให้ทานด้วยพระหัตถ์ของพระองค์ ทรงให้ทานด้วยความไม่นอบน้อม แต่ทรงให้ทานอย่างโยนทิ้ง หลังจากถึงชีพิตักษัยแล้วจึงเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับพวกเทพชั้นจาตุมหาราช^๑ คือ ได้วิมานว่างเปล่าชื่อเสรีสภิวิมาน^๑ ส่วนอุตตรมาณพผู้เป็น

เชิงอรรถ :

^๑ เข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับพวกเทพชั้นจาตุมหาราช ในที่นี้หมายถึงไปเกิดเป็นบริวารของท้าวเวสวัณ-
มหาราช (ช.วิ. (แปล) ๒๖/๑๒๔๘/๑๕๘)

พระสดตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑๐. ปายาสีสูตร]

ปายาสีเทพบุตร

เจ้าหน้าที่ในการให้ทานของเจ้าปายาสีนั้น ให้ทานโดยเคารพ ให้ทานด้วยมือของตนเอง ให้ทานโดยความนอบน้อม ไม่ใช่ให้ทานอย่างโยนทิ้ง หลังจากตายแล้ว ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์อยู่ร่วมกับพวกเทพชั้นดาวดึงส์

ปายาสีเทพบุตร

[๔๕๑] สมัยต่อมา ท่านพระควัมปตีไปพักกลางวัน ณ เสรีสภิรมานที่ว่างเปล่าอยู่เนือง ๆ ลำดับนั้น ปายาสีเทพบุตรเข้าไปหาท่านพระควัมปตีถึงที่อยู่ไหว แล้วยืนอยู่ ณ ที่สมควร ท่านพระควัมปตีถามปายาสีเทพบุตรว่า “ท่านเป็นใคร”

ปายาสีเทพบุตรตอบว่า “ข้าพเจ้าคือเจ้าปายาสี ขอรับ”

ท่านพระควัมปตีถามว่า “ท่านเป็นผู้มีทิวฏฐิ์อย่างนี้ว่า ‘แม่เพราะเหตุนี้ โลกอื่นไม่มี โอบปาดิกสัตว์ไม่มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ท้อดีและทำชั่วไม่มี’ จริงหรือ”

ปายาสีเทพบุตรตอบว่า “จริงขอรับ ข้าพเจ้าเคยมีทิวฏฐิ์อย่างนั้นว่า ‘แม่เพราะเหตุนี้ โลกอื่นไม่มี โอบปาดิกสัตว์ไม่มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ท้อดีและทำชั่วไม่มี’ แต่พระผู้เป็นเจ้ากุมารกัสสปะได้ชี้มาให้ข้าพเจ้าออกจากทิวฏฐิ์ชั่วนั้นแล้ว”

ท่านพระควัมปตีถามว่า “ก็อุตตรมาณพผู้เป็นเจ้าหน้าที่ในการให้ทานของท่าน ไปเกิดที่ไหน”

ปายาสีเทพบุตรตอบว่า “อุตตรมาณพผู้เป็นเจ้าหน้าที่ในการให้ทานของข้าพเจ้า ให้ทานโดยเคารพ ให้ทานด้วยมือของตนเอง ให้ทานโดยความนอบน้อม ไม่ใช่ให้ทานอย่างโยนทิ้ง หลังจากตายแล้ว ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์อยู่ร่วมกับพวกเทพชั้นดาวดึงส์ ส่วนข้าพเจ้าให้ทานโดยไม่เคารพ ไม่ให้ทานด้วยมือของตนเอง ให้ทานด้วยความไม่นอบน้อม ให้ทานอย่างโยนทิ้ง หลังจากตายแล้วเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับพวกเทพชั้นจาตุมหาราช คือ ใต้วิมานว่างเปล่าชื่อเสรีสภิรมาน ท่านควัมปตี ขอรับ ขอท่านจงไปมนุษยโลกประกาศอย่างนี้ว่า ‘ท่านทั้งหลาย จงให้ทานโดยเคารพ ให้ทานด้วยมือของตนเอง ให้ทานโดยความนอบน้อม อย่าให้ทานอย่างโยนทิ้ง

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค [๑๐. ปายาสีสูตร]
รวมพระสูตรที่มีในวรรค

เจ้าปายาสีทรงให้ทานโดยไม่เคารพ ไม่ทรงให้ทานด้วยมือของพระองค์เอง ทรงให้ทานด้วยความไม่นอบน้อม ทรงให้ทานอย่างโยนทิ้ง หลังจากถึงชีพิตักษัยแล้วได้เข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับพวกเทพชั้นจาตุมหาราช คือ ได้วิมานว่างเปล่าชื่อ เสรีสภิรมาน ส่วนอุตตรมาณพผู้เป็นเจ้าหน้าที่ในการให้ทานของเจ้าปายาสีนั้นให้ทานโดยเคารพ ให้ทานด้วยมือของตน ให้ทานด้วยความนอบน้อม ไม่ใช่ให้ทานอย่างโยนทิ้ง หลังจากตายแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์อยู่ร่วมกับพวกเทพชั้นดาวดึงส์”

ต่อมา เมื่อท่านพระควัมปติกลับมาสู่มนุษยโลกแล้วได้ประกาศอย่างนี้ว่า ‘ท่านทั้งหลาย จงให้ทานโดยเคารพ ให้ทานด้วยมือของตน ให้ทานด้วยความนอบน้อม อย่าให้ทานอย่างโยนทิ้ง เจ้าปายาสีทรงให้ทานโดยไม่เคารพ ไม่ทรงให้ทานด้วยพระหัตถ์ของพระองค์ ทรงให้ทานโดยไม่นอบน้อม ทรงให้ทานอย่างโยนทิ้ง หลังจากถึงชีพิตักษัยแล้วเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับพวกเทพชั้นจาตุมหาราช คือ ได้วิมานว่างเปล่าชื่อเสรีสภิรมาน ส่วนอุตตรมาณพผู้เป็นเจ้าหน้าที่ในการให้ทานของเจ้าปายาสีให้ทานด้วยความเคารพ ให้ทานด้วยมือของตน ให้ทานด้วยความนอบน้อม ไม่ใช่ให้ทานอย่างโยนทิ้ง หลังจากตายแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ได้อยู่ร่วมกับพวกเทพชั้นดาวดึงส์”

ปายาสีสูตรที่ ๑๐ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. มหาปทานสูตร	๒. มหานิทานสูตร
๓. มหาปรินิพพานสูตร	๔. มหาสุทฺถสนสูตร
๕. ชนวสภสูตร	๖. มหาโควินทสูตร
๗. มหาสมยสูตร	๘. สักกปัญหสูตร
๙. มหาสติปัญญานสูตร	๑๐. ปายาสีสูตร

เรียกว่ามหาวรรค

มหาวรรค จบ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๐ สุตตันตปิฎกที่ ๐๒ ทีฆนิกาย มหาวรรค จบ

คำอนุโมทนาและคำอธิบายท้ายเล่ม

ไฟล์ PDF เวอร์ชัน 1.0 - พระไตรปิฎกแปลไทย ฉบับ มจร. เล่ม 10

ที่แสดงอยู่นี้ ได้ถูกคัดลอกข้อความมาจาก

- โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับ มจร. - MCUTRAI Version 1.0

และ

- ข้อมูลพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับ มจร. (ออนไลน์) จากเว็บไซต์ธรรมโชติ

<http://www.geocities.ws/tmchote/tpd-mcu/index.htm>

ขออนุโมทนาสาธุกับ “คุณ ศิริยะ นาราศิริ”

ผู้จัดทำเรียบเรียงไฟล์ PDF ฉบับนี้

ไฟล์ PDF เวอร์ชัน 1.0 นี้ ได้ถูกเริ่มอัปโหลดสู่สาธารณะเมื่อเดือน สิงหาคม พ.ศ. 2558

หากพบข้อผิดพลาดใดๆ ในส่วนของไฟล์ PDF

โปรดแจ้งมาที่อีเมล thepathofpurity@outlook.com

และ info@thepathofpurity.com